

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

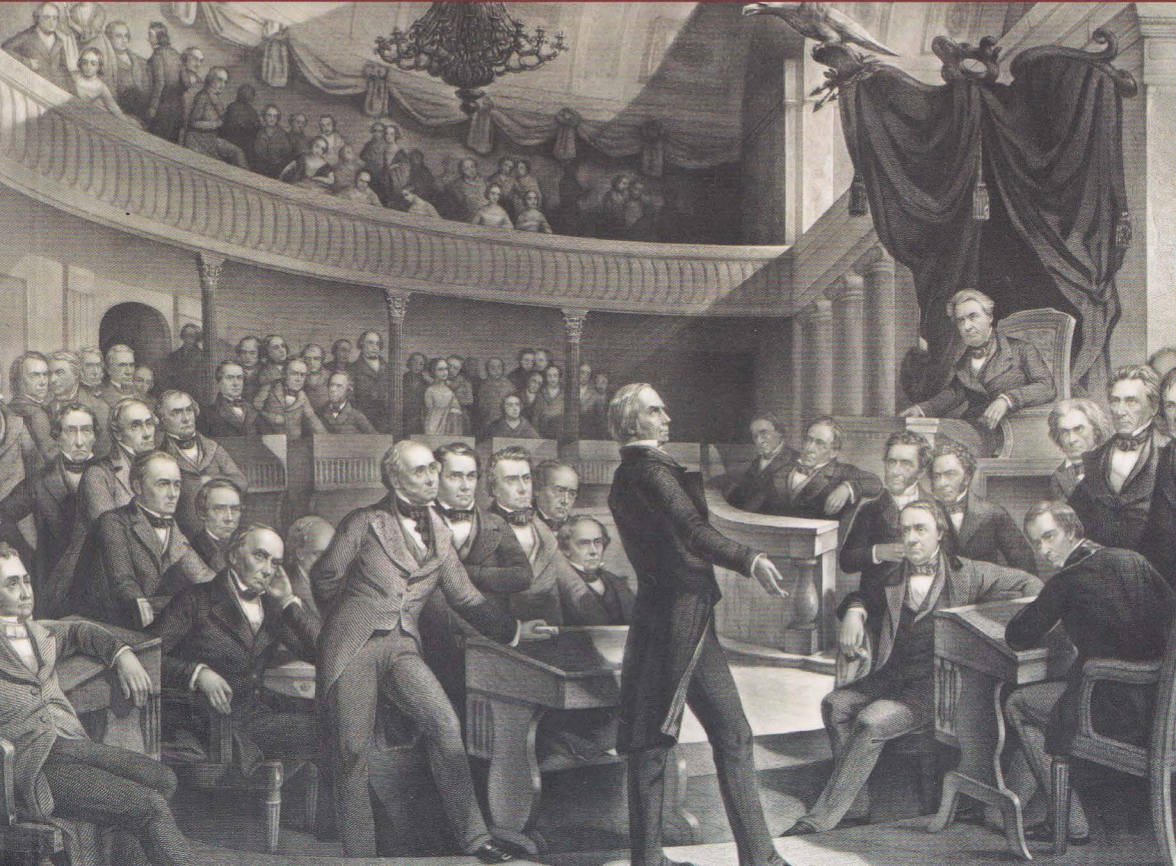
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Robert Michels

SİYASİ PARTİLER

MODERN DEMOKRASİDEKİ OLİGARŞİK EĞİLİMLERİN
SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ROBERT MICHELS

Alman-Flaman-Fransız kökenli bir soylu burjuva aileye mensup olan Köln doğumlu siyasal sosyolog Prof. Dr. Robert Michels, Berlin'de Fransız Kraliyet Koleji'nde, Eisenach Lisesi'nde, Paris (Sorbonne), Münih ve Leipzig Üniversiteleri'nde öğrenim görmüş, 1900 yılında Halle Üniversitesi'nde tarih doktorasını tamamlamıştır. Henüz gençken Alman Sosyalist Partisi'ne katılmış ve sosyalist görüşleri nedeniyle Almanya'daki akademik kariyeri kısıtlanmıştır. 1907'de sosyalist partiden ayrılan ve İtalya'ya yerleşen Michels, 1913 yılında İtalyan vatandaşı olmuş, Turin Üniversitesi'nde iktisat, siyaset bilimi ve sosyoloji dersleri vermiştir. 1915-26 yıllarında İsviçre'deki Basel Üniversitesi'nde iktisat profesörlüğü yapmıştır. 1927'de aldığı davet üzerine Amerika'ya giderek Chicago Üniversitesi'nde ve Massachusetts Siyaset Enstitüsü'nde siyasal sosyoloji ve iktisat dersleri vermiştir. Benito Mussolini iktidara geldiğinde İtalya'ya dönmüş ve ömrünün geri kalanını Perugia Üniversitesi'nde İktisat ve Doktrinler Tarihi Profesörü olarak geçirmiştir. İtalya'da eserlerini Roberto Michels ismiyle yazmış ve bu isimle tanınmıştır. Öğrencisi ve dostu olduğu Max Weber ile beraber akademik dergi Sosyal Bilim ve Sosyal Siyaset Arşivi'nin (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik) editörlüğünü yapmıştır. Yaşamı boyunca otuza yakın kitap ve yedi yüzden fazla makale yayımlamıştır. Siyasi Partiler eseriyle dünya çapında üne kavuşmuştur.

ROBERT MICHELS

SIYASİ PARTİLER

MODERN DEMOKRASİDEKİ OLİGARŞİK EĞİLİMLERİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

ÇEVİREN İMRE SİPAHİ

ZUR SOZIOLOGIE DES PARTEIWESENS IN DER MODERNEN DEMOKRATIE;

UNTERSUCHUNGEN ÜBER DIE OLIGARCHISCHEN TENDENZEN DES GRUPPENLEBENS (1911)

BU ÇEVİRİ, İNGİLİZCEDEN YAPILMIŞTIR: POLITICAL PARTIES:

A SOCIOLOGICAL STUDY OF THE OLIGARCHICAL TENDENCIES OF MODERN DEMOCRACY (1915)

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 677

SIYASET BİLİMİ 69

ISBN: 978-605-399-568-5

KAPAK ABD SENATOSU HENRY CLAY 1850 UZLAŞMASI'NI ANLATIRKEN (PETER F. ROTHERMEL, 1855).

1. BASKI İSTANBUL, HAZİRAN 2021

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: HACIAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 35680

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

EDİTÖR CEMİL BOYRAZ

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

DİZGİ VE UYGULAMA ALİ DOĞAN ARSLAN

DİZİN ERVA AKÇA

BASKI VE CİLT VİZYON BASİMEVİ KAĞITÇILIK MATBAACILIK VE YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

BEYLİKDÜZÜ O.S.B. MAH. ORKİDE CAD. No: 1/Z BEYLİKDÜZÜ - İSTANBUL

TELEFON: 0212 671 61 51 / FAKS: 0212 671 61 52 • SERTİFİKA No: 28640

İSTANBUL BİLGİ UNIVERSITY LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Michels, Robert, 1876-1936, author. | Sipahi, İmre, translator. | Dereli, Toker, foreword. | Seymour Martin, Lipset, author of introduction.

Title: Siyasi partiler : modern demokrasideki oligarşik eğilimlerin sosyolojik incelemesi / Robert Michels ; çeviri İmre Sipahi ; sunuş Toker Dereli ; giriş Seymour Martin Lipset.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 677. Siyaset Bilimi; 69.

Identifiers: ISBN: 9786053995685 (paperback)

Subjects: LCSH: Political parties. | Democracy.

Classification: LCC:JF2049 .M6219 2021

ROBERT MICHELS

**SIYASİ PARTİLER
MODERN DEMOKRASİDEKİ OLİGARŞİK
EĞİLİMLERİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ**

ÇEVİREN: İMRE SİPAHİ

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İçindekiler

vii Çevirmenin Notu

ix Türkçe Baskı İçin Sunuş
TOKER DERELİ

xi Türkçe Baskıya Giriş
İMRE SİPAHİ VE TOKER DERELİ

xxxvii Önsöz

xxxviii Giriş
SEYMOUR MARTIN LIPSET

SİYASİ PARTİLER

MODERN DEMOKRASİDEKİ OLİGARŞİK EĞİLİMLERİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

3 I. Demokratik Aristokrasi ve Aristokratik Demokrasi

10 II. Sosyal Mücadelelerin Ahlaki Methiyeleri

17 BİRİNCİ KISIM DEMOKRATİK ÖRGÜTLERDE LİDERLİK

19 A. Liderliğin Teknik ve İdari Sebepleri

19 I. Başlangıç – Örgüte Duyulan İhtiyaç

20 II. Kitlelerin Doğrudan İktidarının Mekanik ve Teknik
Olarak İmkânsızlığı

32 III. Militarist Fikirlerin ve Yöntemlerin Hâkimiyetinde
Savaşan Bir Parti Olarak Modern Demokratik Parti

37 B. Liderliğin Psikolojik Sebepleri

37 IV. Geleneksel Bir Deleğelik Makamı Hakkının Tesisi

40 V. Kitlenin Hissettiği Liderlik İhtiyacı

45 VI. Kitlelerin Siyasi Minnettarlığı

46 VII. Kitlelerde Yüceltme Kültü

50 VIII. Liderliğin Gerektirdiği Araçsal Nitelikler

55 IX. Kitlelerin Araçsal Özellikleri

59 C. Entelektüel Etkenler

59 X. Kültürel Olarak Profesyonel Liderlerin Üstünlüğü ve
Vazgeçilmezliği; Kitlenin Formel ve Hakiki Ehliyetsizliği

67 İKİNCİ KISIM LİDERLERİN OTOKRATİK EĞİLİMLERİ

69 I. Liderliğin İstikrarı

78 II. Liderlerin ve Partinin Mali Gücü

94 III. Liderler ve Basın

97 IV. Liderlerin Kitlelerle Olan İlişkilerindeki Konumları

108 V. Liderler ve Kitleler Arasındaki Mücadele

112 VI. Liderlerin Kendi Aralarındaki Mücadele

125 VII. Bürokrasi, Merkezileşme ve Adem-i Merkezileşme Eğilimleri

139 ÜÇÜNCÜ KISIM İKTİDARIN İCRASI VE LİDERLER ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK ETKİLERİ

141 I. Liderlerin Psikolojik Metamorfozu

147 II. Bonapartist İdeoloji

153 III. Partinin Liderle Özdeşleşmesi ("Le Parti c'est Moi")
[Parti Benim]

159 DÖRDÜNCÜ KISIM LİDERLİĞİN TOPLUMSAL ANALİZİ

161 I. Sınıf Mücadelesi ve Burjuvazi Üzerindeki Parçalayıcı Etkisi

170 II. Sosyalist Liderliğin İçindeki Burjuva Unsurların Analizi

183 III. Örgütlenmeden Kaynaklanan Toplumsal Değişimler

196 IV. İşçi Sınıfında Farklılaşma Gereği

201 V. Proleter Kökenli İşçi Liderleri

214 VI. Aydınlar ve İşçi Sınıfı Partilerinin Aydınlarla Duyduğu İhtiyaç

223 BEŞİNCİ KISIM LİDERLERİN NÜFUZUNU KISITLAMA GİRİŞİMLERİ

225 I. Referandum

229 II. Feragat Talebi

232 III. Koruyucu Önlem Olarak Sendikalizm

239 IV. Koruyucu Önlem Olarak Anarşizm

243 ALTINCI KISIM SENTEZ: ÖRGÜTTE OLİGARŞİ EĞİLİMLERİ

245 I. Örgütün Muhafazakâr Yapısı

252 II. Demokrasi ve Oligarşinin Tunç Kanunu

264 III. Savaş Zamanında Parti Yaşamı

269 IV. Nihai Değerlendirme

277 Dizin

ÖNSÖZ VE GİRİŞ YAZARLARI

SEYMOUR MARTIN LIPSET

Amerikalı sosyolog ve siyaset bilimci Prof. Dr. Seymour Martin Lipset, New York Şehir Üniversitesi'nde sosyoloji lisans eğitimini tamamladıktan sonra Toronto ve California Berkeley Üniversitelerinde çalışmıştır. 1949'da Columbia Üniversitesi'nde doktora unvanını kazanmış ve 1956'ya kadar aynı fakültede kalmıştır. Takip eden on yıl boyunca Berkeley Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olarak görev yapmıştır. 1966-1975 arasında Harvard, sonrasında Stanford Üniversitesi'nde siyaset bilimi ve sosyoloji profesörlüğünü üstlenmiştir. Siyaset sosyolojisi, sosyal tabakalaşma, sendikal örgütlenme, kamuoyu ve entelektüel hayatın sosyolojisi üzerine yaptığı araştırmalarla ünlenmiştir ve yayımladığı birçok kitap arasından Siyasi İnsan (Political Man), MacIver ödülünü, Mantıksızlığın Siyaseti (Politics of Unreason), Gunnar Myrdal ödülünü kazanmıştır. Ayrıca Demokrasi Ansiklopedisi (Encyclopedia of Democracy) gibi birçok bilimsel yayına editörlük yapmıştır. Amerikan Siyaset Bilimi Derneği (1979-80) ve Amerikan Sosyoloji Derneği'ne (1992-93) başkanlık eden Prof. Lipset'in eserleri yirmiye yakın dile çevrilmiştir.

TOKER DERELİ

1936 doğumlu olan Prof. Dr. Toker Dereli, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Cornell Üniversitesi Endüstriyel İlişkiler Fakültesi'nde, doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde Çalışma Ekonomisi Bölümü'nde tamamlamış, Temple (1971-73, 1982-84), Leuven (1981) ve McMaster (1991-92) Üniversitelerinde konuk profesör olarak toplu pazarlık, iş hukuku, çalışma ilişkileri, örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi dersleri vermiştir. Türkiye'deki birçok üniversitede görev almış, 1976-1996 arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde ders vermiş, 1999-2003 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin dekanlığını yürütmüştür. Son olarak Işık Üniversitesi'nde İşletme Bölümü Başkanlığı yapmıştır. İş uyuşmazlıklarında hakem ve arabulucu görevleri üstlenmiş, iş kanunu taslağı gibi hukuki reform projelerinde aktif rol oynamıştır. 1989-2008 yılları arasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Aplikasyon Komitesi'nde Türkiye Hükümet Sözcüsü olarak görev yapmıştır. Uluslararası Endüstriyel İlişkiler Derneği (IIRA) yönetim kurulu üyeliği ve Türk Endüstri İlişkileri Derneği başkanlığı yapan Prof. Dereli'nin Türkçe ve İngilizce birçok yayını bulunmaktadır.

İMRE SİPAHİ

1979 doğumlu olan Dr. İmre Sipahi, Yeditepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisansını, Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları bölümünde yüksek lisansını tamamlamıştır. 2007 yılında Japonya'dan kazandığı kendo bursu ile girdiği Kokusai Budo Üniversitesi'nde kültürel çalışmalar dâhilindeki budo uzmanlığı programından mezun olmuştur. 2016 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde tez çalışmalarını tamamlayarak siyaset bilimi doktora unvanını kazanmıştır. Türkiye'deki sendikal örgütlenme üzerine Türkçe ve İngilizce yayınları bulunan Dr. Sipahi, sendikacılık, demokrasi kuramı, örgütsel davranış ve Avrupa Birliği siyaseti alanlarında çalışmakta, danışmanlık ve bağımsız araştırmacılık yapmaktadır.

Çevirmenin Notu

İstanbul Bilgi Üniversitesinde Prof. Dr. Pınar Uyan Semerci danışmanlığında 2016 yılında tamamlamış olduğum, *sendika içi demokrasi* konulu siyaset bilimi tez çalışmamın en temel kaynaklarından biri olan *Siyasi Partiler* eserinin dilimize kazandırılmasının gerekliliğine sosyal politikanın duayeni Toker Dereli hocamız ile yıllar önce kanaat getirmiştik. Kendisiyle beraber bunca zaman ve uğraşından sonra bu düşüncemizi gerçekleştirebilmek benim için büyük bir gurur kaynağı olmuştur.

Çeviri, yazarın *Savaş Zamanında Parti Yaşamı* adlı bir bölümü sonradan eklediği ve 1915 yılında yayımlanan İngilizce baskıyı esas almıştır. Söz konusu baskıda İngilizcenin yanı sıra başta Fransızca olmak üzere birçok dilde tasvir ve alıntı mevcuttur. Uzun Fransızca tasvir ve alıntılar daha sonraki baskılarda İngilizceye çevrilmiş olmakla beraber, bu çevirilerdeki yetersizlikler nedeniyle söz konusu bölümler Fransızca orijinallerden çevrilmiştir. Dipnotlar, Seymour Martin Lipset'in giriş bölümünün eklendiği 1961 baskısına göre düzenlenmiş, söz konusu baskıdaki referans içerik sorunları özgün metinle karşılaştırılarak giderilmiştir. Lipset'in kaleme aldığı Giriş bölümü daha önce Dereli tarafından 2008 yılında yapılmış olan çeviri üzerinden güncellenmiş ve mevcut baskıya eklenmiştir.

Metnin zenginliği göz önüne alınarak edebî değerini yitirmemesi amacıyla özgün hâlinde Fransızca, İtalyanca, Latince ve Grekçe kaleme alınmış birçok deyim ve ifade korunup, Türkçe karşılıkları ana metinde köşeli parantez; [] içinde sunulmuştur ve bazıları dipnotlarda çevirmen notu “ç.n.”

olarak kısaca açıklanmıştır. Orijinal metindeki Fransızca yazım hataları ve istatistiki hatalar düzeltilmiştir.

Eserin çeviri ve hazırlık sürecindeki tüm katkıları için Profesör Dere-li'nin yanı sıra hassasiyetlerinden ötürü yayın kurulu başkanımız Prof. Dr. Emre Erdoğan'a, yayın koordinatörümüz Cem Tüzün'e, değerli dostum Doç. Dr. Cemil Boyraz'a ve editör Sibel Yıldız'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Dr. İmre Sipahi

Türkçe Baskı İçin Sunuş

Robert Michels 1911'de kaleme aldığı *Siyasi Partiler* isimli ünlü yapıtında sosyalist ve sosyal demokrat partiler, işçi sendikaları ve kooperatifler gibi nitelikleri gereği demokratik bir yapı ve işleyişe sahip olması gereken örgütlerde, çoğunluk yönetiminin niçin kaçınılmaz biçimde azınlık ve tek lider yönetimine dönüştüğünü açıklamaya çalışmıştı. Michels'in eseri bir hayli eskimiş olmasına karşın içerdiği tahliller ve verdiği örnekler bakımından günümüzdeki örgütler için de geçerliliğini korumaktadır. Demokrasi teorisi ve uygulamasının kaydettiği tüm çağdaş gelişmelere karşın siyasi partilerin ve sendikaların başındaki lider kadrolarının uzun süreler için değiştirilememesi, herhalde zamanımızın önemli çelişkilerinden biridir. Aşağıdaki tahlillerin de gösterdiği gibi sağ partilere göre sol partiler, işveren sendikalarına göre de işçi sendikaları nitelikleri ve amaçları gereği daha demokratik olmak zorundadırlar. Oligarşik eğilimlerin kaçınılmaz olduğu hususunda güçlü gözlem ve düşüncelere Michels'in yanı sıra, mevcut esere 1961 yılında yeni bir giriş bölümü ekleyen Seymour Martin Lipset de sahipti. Bununla beraber her iki düşünür de demokrasi idealine yaklaşmak için sürekli çaba harcanması gerektiği görüşündedir. Keza siyasal kurumların iç yönetiminde demokrasiden her sapmanın toplum yönetimi ya da işçi hareketi için olumsuz sonuçlar doğurması aynı şekilde kaçınılmaz olacaktır.

Michels'in *Siyasi Partiler* yapıtının aradan geçen uzun yıllardan bu yana Türkçe siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi literatürüne kazandırılması kuşkusuz ülkemiz için bir eksiklik olmuştur. Oysa bu eser Amerikan

ve Avrupa üniversitelerinde siyaset bilimi kadar sendikacılık derslerinde de öğrencilerin okuması gereken başlıca kaynaklar arasında yer almıştır. Michels'in eseriyle ilk tanışmam 1962-1964 yıllarında Cornell Üniversitesindeki öğrenciliğim sırasında Profesör George Brooks'ın derslerinde gerçekleşmişti. Bu derslerde Teamster sendikasının başkanı Jimmy Hoffa hakkında o dönemde yürütülen ünlü davayı tartışmış, eserin temel hipotezleri doğrultusunda sendikacılığın karanlık tarafına ışık tutmaya çalışmıştık. Takip eden yıllarda, İstanbul Üniversitesinde Sosyal Siyaset Kürsüsü Başkanı Profesör Orhan Tuna hocamız bizlere *Siyasi Partiler*'in Türkçemize bir çevirisinin yapılamamasını dilinin güç ve karmaşık olması ile açıklamıştı. Sağlıklı bir çeviri için gerekli nitelikler dikkate alındığında bu görüşte belli bir haklılık payı mevcuttu. Çeviri ana metnin her cümlesindeki sözcük, kavram ve anlamları eksiksiz olarak yansıtmalı, ancak bunu yaparken çevirinin yapıldığı dilin (burada Türkçenin) üslup, anlaşılabilirlik ve güzelliği ile de uyumlu olmalıdır. Edebî metinlerde ve özellikle şiirde bu ikinci nokta bilhassa önemlidir. Bu iki boyut arasında bir denge sağlamak edebiyat ve şiirde oldukça güçtür. Bilimsel metinlerde ve doğal-teknik konularda ise daha kolaydır. Robert Michels'in teorik, felsefi ve sosyo-psikolojik anlatımları ile eser adeta edebî metinlerin güçlük düzeyine yükselmektedir. Dr. İmre Sipahi, Michels'in *Siyasi Partiler* eserini Türkçeye çevirmeyi üstlenerek böyle güç bir görevi gerçekleştirmeyi göze almıştır. Kanımca bu güç görevi başarıyla yerine getirdiği için de sosyal bilimler dünyamızın takdirine hak kazanmıştır.

Eserin bu çevirisinin ilgilenenler için yararlı olacağını, üniversitelerin sosyoloji, siyaset bilimi ve endüstri ilişkileri bölümlerinde ve lisansüstü öğrencilerin öğretiminde önemli katkılar yapmasını umuyor, bu münasebetle çevirmenini bir kez daha kutluyorum.

Prof. Dr. Toker Dereli

Türkçe Baskı İçin Giriş

Oligarşinin Tunç Kanunu: Michels'in Teorisi Çerçevesinde Dünyada ve Türkiye'de Parti İçi ve Sendika İçi Demokrasi Sorunsalı

İmre Sipahi ve Toker Dereli

Robert Michels'in başyapıtı olan *Siyasi Partiler* bir sosyoloji ve siyaset bilimi klasiğidir. Siyasi parti ve işçi sendikalarının işleyişine dair günümüze kadar yapılmış çalışmalarda mevcut eserde öne sürülen tahliller mütemadiyen tartışılmıştır. Ne var ki bu önemli eseri Türkçe literatüre yüz yılı aşkın bir süre sonra henüz kazandırılabilmiş bulunmaktayız. Esere ünlü sosyolog Seymour Martin Lipset tarafından yazılan ve mevcut baskıda yer alan giriş bölümünün Türkçe çevirisini ilk kez 2008'de yayımlayabilmiştik.¹ Bunlarla beraber Türkiye'de yapılan çeşitli siyaset bilimi ve sendikacılık araştırmalarında Michels'in örgütlere egemen olan *oligarşinin tunç kanunu*'na ilişkin görüşlerine sınırlı ölçüde de olsa değinilmiştir.² Dünya literatürüne baktığımızda ise, *oligarşi* kavramının 20. yüzyıl toplumsal düşüncesindeki en iyi bilinen kullanımının, tüm geniş ölçekli organizasyonlarda önder konumdakiler ile örgütün sıradan üyeleri arasında sonuçta azınlık iktidarına yol açan keskin

1 Dereli, T. (2008).

2 Bu kavramın (*ehernes gesetz der oligarchie / iron law of oligarchy*) birebir çevirisi, "oligarşinin demir kanunu"dur. Ancak literatürde, "ücretlerin tunç kanunu" (*iron law of wages*) kavramı ile paralel şekilde, "demir" yerine çoğunlukla "tunç" ifadesi kullanılmıştır ve mevcut çeviride yerleşmiş bu kullanıma sadık kalınmıştır. Bu ifadeden kastedilen, söz konusu kanunun kati ve değişmez olduğudur.

bir ayrımın gelişmesinin kaçınılmazlığını öne süren Robert Michels'e ait olduğunu görmekteyiz.³ Michels'in çalışmalarında özellikle Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Max Weber'den etkilendiği, fikirlerini bürokrasi ve elit teorileri üzerine kurduğu görülmektedir.⁴ Yazarın sosyoloji ve siyaset bilimi dâhilinde oynadığı tarihî rol, Mosca'nın *siyasi sınıf* ve oligarşiye dair temel düşünceleriyle Pareto'nun *elit dolaşımı* teorisini harmanlayarak pekiştirmesidir. Michels, Pareto ve Mosca ile birlikte elit teorisinin önde gelen temsilcilerinden biri olmuştur.⁵

Yazarın tezini halen birçok açıdan geçerli ve tartışılmaya değer kılan, kitlelerin, siyasal mücadelenin ve örgütlenme sürecinin psikolojik ve entelektüel doğasına dair yaptığı tespit ve analizlerdir. Michels'in evrensel bir sosyolojik kaide olarak tanımladığı *oligarşinin tunç kanunu*, örgütün gelişimi ile başındakilerin güçlenmesinin (iktidarlarının pekişmesinin) doğru orantılı olduğu iddiası üzerine kuruludur. Yazara göre, siyasi partiler ve sendikalar dâhil tüm geniş ölçekli örgütler belli bir yapısal evrim süreci yaşar.⁶ Amaçlarına varabilmek için bürokratik, rasyonel ve önceden tahmin edilebilir bir örgütlenme sistemi geliştirmek zorundadırlar. Ancak artan bürokrasinin bedeli de vardır, bu bedel gücün tepede toplanması ve tabandaki üyelerin etkisinin azalmasıdır. Örgütün büyümesiyle beraber bürokratikleşmesi, uzmanlaşması ve profesyonelleşmesi liderleri kitlelerden doğal olarak ve ister istemez uzaklaştırır. İşleyiş dâhilindeki görevler ayrışıp karmaşılaştıkça, taban karar alma süreçlerini takip edemez, kimi hususları anlayamaz hale gelir. Profesyonel yöneticiler siyasi ve teknik meselelere dair bilgi, beceri ve vasıflarını sürekli artırırken, sıradan üyeler böyle bir imkândan yoksundur. Böylece Michels'in *kitlelerin (tabanın) ehliyetsizliği* olarak adlandırdığı olgu

3 Bottomore, T. (2008), s. 535.

4 Sosyolojinin kurucularından sayılan Max Weber ile kendisinden on iki yaş küçük olan Robert Michels inşili çıkışlı bir dostluk yaşamıştır. Michels henüz çalkantılı akademik kariyerinin başındayken, Weber Alman akademi dünyası nezdinde çoktan rüştünü ispatlamıştı ve Michels ile aralarındaki birçok fikir ayrılığına karşın onu uzun yıllar boyunca çeşitli yollarla himaye etmeye çalıştı. Bu yakın ilişkiyle ilgili bkz. Mommsen, W. J. (1981).

5 Gerek Mosca gerekse Pareto, aralarındaki meşhur münakaşalara rağmen düşüncelerini sentezlemeye çalışan Michels'i kendi öğrencileri gibi görmüşlerdir. Konuyla ve Michels'in elit teorisine katkılarıyla ilgili bkz. Beetham, D. (1981).

6 Ersin Kalaycıoğlu, bu yapısal (*genetik*) evrim sürecini vurgulayan ilk kişinin Michels olduğunu dile getirmiştir. Angelo Panebianco ve Maurice Duverger'nin de siyasi partilerin evrimsel değişimleriyle birlikte rekabetçi parti sistemleri dâhilinde ortaya çıkan beka mücadelesini ve etkilerini Michels'in yolundan giderek irdelediklerini açıklamıştır. Ayrıca, Michels'in siyasi partileri savaşan örgütler olarak tanımlamasını da bu beka mücadelesi bağlamında ele almıştır. Bkz. Kalaycıoğlu, E. (2002), s. 43 vd.

ortaya çıkar. Yöneticiler örgütün iletişim araçları ve yayın faaliyetleri üzerinde denetim kurar ve bu vasıtalarla kendi gündem ve görüşleri üyeler nezdinde yayılırken, muhalif seslere yer verilmez. Öte yandan üyelerin etkin olmalarını sağlayacak her çaba onların örgüt faaliyetleriyle ilgilenmelerini, ana sorunları kavrayıp çözümlere katkı yapmalarını gerektirir. Oysa sıradan üyelerin ekseriyeti günlük örgüt işleyişine ve toplantılarına ilgi göstermemekte ve katılmamaktadır. Michels bu eğilime de “kitlelerin kayıtsızlığı” demektedir. Kitlenin ehliyetsizliği ve kayıtsızlığı olguları örgüt hiyerarşisinin üst kademelerine çıkıldıkça, ulusal sendika, federasyon ve konfederasyonlarda ve siyasi partilerin merkez organlarında giderek güçlenir. Sendika ve parti yöneticilerinin yanı sıra parlamenter temsilciler, kendileri aslen yönetilen sınıfa mensup olsalar da, daha imtiyazlı unsurlar arasında elde ettikleri özel durumlardan yararlanarak kendilerine özgü bakış açıları ve çıkarlar geliştirirler ve bu süreç dâhilinde yönetici oligarşinin parçası haline gelirler. Özellikle sendika liderleri için makamlarını ne olursa olsun koruyabilmek elzemdir çünkü elde ettikleri sosyal konumu kaybetmeleri, şahsi menfaatleri açısından büyük bir yıkımla eşdeğer olacaktır. Sonuç olarak, örgüt gelişiminin sağladığı avantajları elinde bulunduran yöneticiler *vazgeçilemez* konuma erişir ve seçim yoluyla bile olsa değiştirilmeleri güç, hatta imkânsız hale gelir. Tüm bunlar oligarşi kanununu tunçlaştıran etmenlerdir. Örgüt geliştikçe, liderlerin “yozlaşmış” iradeleri doğrultusunda, başlangıçta ilan ettiği hedeflerden saparak muhafazakârlaşır; demokrasi esasen rafa kalkar ve yalnızca şeklen yaşatılır.

Michels bu teori kapsamında demokrasi ile örgüt yaşamının bağdaşmadığını göstermek amacıyla Almanya başta olmak üzere batı ülkelerindeki sol partilerin, sendikaların ve kooperatiflerin davranışlarını derinlemesine incelemiş ve dikkati bu örgütlerin ilke ve programlarıyla eylemleri arasındaki çelişkilere çekmiştir. Ancak bu örgütleri inceleme amacı, yalnızca devrimci veya sosyalist adlandırılan parti ve sendikaların riyakâr bir siyaset güttüğünü ortaya koymak değildir. Yazar, muhafazakâr partilerin ve işveren örgütlerinin doğaları gereği anti-demokratik eğilimlere sahip olduğunu *a priori [önsel olarak]* kabul etmektedir. Bu örgütlerin içyapılarında demokratik olmadıklarını gösterme çabası Michels’in tezini kanıtlaması açısından esasen önemli değildi çünkü Weber’in şeref payeler sistemi (*honoratiorensystem*) olarak adlandırdığı düzenle paralel şekilde, seçkinliğe özgü örgütler dâhilinde biat kültürünün ve belirli bireylerin (elitlerin) egemen olması muhafazakârlık ruhunun doğal bir sonucuydu. Dahası, bu kategorideki örgütler genel olarak

çoğunluğun sosyal politikayı belirleme hakkı ya da gücü olduğuna inanmıyordu. Basitçe söylemek gerekirse, Michels'e göre bu örgütler demokrasiyle yalnızca dönemsel, göstermelik ve şeklen örtüşebilirdi. Yazarın eserini ilginç ve dikkat çekici kılan, ortaya çıkış amacı ve bir bakıma varlık nedeni toplumun demokratik esaslar doğrultusunda yönetilmesi olan ve bunu söylemlerinde sıklıkla vurgulayan yenilikçi, devrimci ve sosyalist örgütlerde oluşan oligarşi ortamıdır. Gerçekten de, dönemin sosyalistlerinin eşitliğe son derece güçlü vurgu yaptıklarını; genel oy hakkı, ifade özgürlüğü, halkın kamusal ve ekonomik kurumların işleyişine katılımı için mevcut iktidarlara karşı çetin bir mücadele verdiklerini görmekteyiz. Sosyalist örgütler dâhilinde küçük bir azınlığın yığınlar üzerinde egemenlik kurmasıyla söz konusu dönemin sosyalizm hareketinin ilke ve hedeflerini bağdaştırmak mümkün değildir. Bu bağlamda yazarın ortaya attığı en önemli soruların başında, sosyalist partilerin bir süre sonra neden devrimcilikten uzaklaşarak reformist ya da revizyonist fikirleri benimsedikleri ve böylece “yozlaştıkları” gelmektedir. Michels'in cevabı, en kısa şekliyle özetlersek, yukarıda açıklanmış süreç dâhilinde oluşan ve gücünü gitgide pekiştiren lider oligarşisidir.

Bu cevaptan önce sorunun kendisine yöneltilen temel eleştirileri ele alalım. Birincisi, sosyalist partilerin nispeten yumuşak olarak nitelendirebileceğimiz politikalara kaymasını yozlaşma addetmek için, işçi sınıfı çıkarlarının kademeli iyileştirmelere dayalı bu tür politikalarda değil, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin radikal bir değişiminde yattığı varsayımında bulunulmalıdır. Başka bir deyişle Michels söz konusu soruyu devrimci bir sosyalizm inancı çerçevesinde ortaya koymuştur. Bu bağlamda anti-Marksist ve Marksist olmayan bazı eleştirmenler, sorunun baştan yanlış formüle edildiğini savunmuştur. Kapitalist mülkiyetin dönüşümünün işçi sınıfının yararına olacağı düşüncesini reddeden bu eleştirmenlere göre açıklanmaya muhtaç olan, sol partilerin reformizmi değil devrimciliği neden benimsediğidir. Bu bakış açısıyla liderliğin ve örgütün yozlaştığından söz edilemeyecek, hatta Michels'in oligarşi olarak nitelendirdiği örneklerin önemli bir bölümü de bu kümeden ayrılacaktır çünkü üyelerinin kazanımlarını mevcut sistem dâhilinde azami düzeye yükseltmeyi görev edinen liderlerin “sorumlu davranışları” öne sürülebilecektir. Bu durumda liderlerin iktidارlarını üyeler üzerinde değil, üyeler adına meşru şekilde kullanması söz konusudur. Dahası, liderler ile taban arasında belli bir görüş ayrılığı varsa, bunun mutlaka liderlerin sinisi ve bencil saiklerle hareket ettiğinin kanıtı olduğu öne sürülemez; tecrübeli ve bilgili yöneticilerin kimi hususlarda üyelerin iyiliği doğrultusunda daha

gerçekçi ve hesaplı çıkarımlarda bulunmaları ve meselelere nispeten uzak üyelerden farklı düşünceleri doğal bir durumdur. Oysa yazarın oligarşi kavramını aslında demokrasinin temsilciler aracılığıyla gerçekleştirilemeyeceğine dair temel bir argüman dâhilinde, çok geniş bir anlamda kullandığını görmekteyiz. Sonuç olarak Michels'e, oligarşi ve iktidar kavramlarını bütüncül tanımlayarak partiler ve elitler arasında herhangi bir ayırım yapmaması nedeniyle, farklı liderlik türlerini toptan değerlendirdiğine ve bunların ayrı ayrı ele alınması gerektiğine dair eleştiriler yöneltmiştir.

Söz konusu soru bağlamında Michels'e yapılan eleştirilerin diğer ayağı ise soruya vermiş olduğu cevaba yöneliktir. Marksistlerin de dâhil olduğu bu ikinci eleştirmen grubu, sorunun sosyalist örgütlerin bozulmaları veya “yoldan sapmaları” olarak tanımlanmasında Michels ile hemfikir olmakla beraber, her türlü örgütlenmenin muhafazakârlığa yol açacağına dair aşırı kötümser çıkarımlarını reddederler. Aşağıda göreceğimiz üzere, birçok Marksist eleştirmen de artan bürokrasinin sosyalist parti için ciddi bir tehlike olduğunu kabul etmiştir. Ancak partilerin fırsatçı ve revizyonist politikalar gütmeye başlamasının her zaman liderlerin yozlaşmasıyla açıklanamayacağını, daha büyük toplumsal olguların etkisiyle gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. Örneğin sadece liderleri değil, proletaryanın tümünü etkisi altına alan baskın bir düşünce iklimi, ya da kapitalizmin krizden uzak olduğu ve bu nedenle kolay taviz verebildiği bir genişleme (bolluk) dönemi söz konusu olabilir; bu tür bir konjonktürde parti üyeleri, liderlerin kişisel görüş ve çıkarlarından bağımsız olarak reformist hedeflerle yetinmeyi mantıklı ve doğru görebilir.⁷

Muhafazakâr ve liberal partilerin eşyanın tabiatı gereği (özellikle de sosyalist partilerle kıyas güdülerek) anti-demokratik olduklarına dair hipotez de eleştiriye açıktır. Örneğin bazı ülkelerdeki burjuva partilerin, ileri derecede demokrat olmakla övünen sol partilerden daha sık yöneticilerini değiştirdikleri görülmektedir. Dahası, burjuva partilerin profesyonel çalışanlarının az ve önemsiz olduğu ve bu nedenle daha az bürokratikleştiği, profesyonel görev olgusunun esasen sosyalistlerin icadı olduğu ve bunun komünistler tarafından en üst düzeye çıkarıldığı öne sürülmüştür.⁸ Bu gibi çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar, Michels'in eserindeki kimi ön kabullerin geçerliliğinin, özellikle dünya savaşları sonrasında nispeten demokratlaşmış olan siyaset alanında tartışmalı olduğunu göstermektedir.

Esasen sosyalizm hareketi ve siyasi partiler nezdinde oligarşi tartış-

7 Bu eleştirilerin her iki ayağının ayrıntılarıyla ilgili bkz. Beetham, s. 81-99.

8 Von Beyme, K. (1985), s. 237 vd.

masını başlatan Robert Michels değildir. Moisei Ostrogorski 1902 yılında Michels'in daha sonra benzer şekilde yaptığı üzere,⁹ demokratik esasları benimsemiş ve bu nedenle kitlelerin siyasi katılımını öngörmüş olan partilerdeki fikrî ve davranışsal iklim sonucunda oluşan azınlık yönetimlerine dikkat çekmiştir.¹⁰ Sol görüşün öncü temsilcilerinin de konuyu hararetle tartışmış olduğunu görüyoruz. Özellikle anarşistler çok daha erken bir dönemde sosyalist örgütlenme içindeki despotizm tohumlarının farkına varmıştır. Örneğin Mikhail Bakunin, Karl Marx ile girdiği bir tartışmada hiçbir zaman gerçek bir işçi hükümetinin var olamayacağını, yalnızca sınıfıyla bağı kopmuş “eski işçilerin” hükümet edebileceğini dile getirerek sosyalist hareketi en radikal şekilde eleştirmiştir.¹¹ Sendikalistler de bu yaklaşımı emek hareketinin erken dönemlerinden itibaren savunmuş ve pekiştirmiştir. Aslında Marx ve Frederick Engels de proletaryanın siyasi gelişiminin erken aşamalarına oligarşinin egemen olacağını öngörmüştü. Ancak Marx ve Engels’e göre proleterler sınıf bilincine ve siyasal kültüre kavuşur kavuşmaz örgütlerinin kontrolünü kendi ellerine alacaktır. Sosyalist topluluklar içinde yönetici zümrelerin hâkimiyeti, işçiler siyasi yaşama dair gerçekleri anladıklarında ortadan kalkmaya mahkûmdur.¹² Michels'in düşüncesi bu görüşe kıyasla sadece daha kötümser değildir; emek hareketi dâhilindeki oligarşi olgusuna çok daha büyük önem atfeder çünkü bu olgu bizzat örgütlenmenin istem dışı bir sonucudur ve katiyen geçici değildir. Michels'in eserini yayımlamasının ardından gerçekleşen sosyalist devrimlerin ve sosyalizm adı altında yaşanan deneyimlerin oligarşi kanunuyla tamamen olmasa da büyük ölçüde örtüştüğü tarihsel olarak kabul edilmelidir. *Siyasi Partiler* eserinde, sosyalizm çerçevesinde işçi sınıfı dayanışmasının milliyetçilik ve dünya savaşlarıyla gölgelenebileceğine dair güçlü ipuçları verilmiştir. Nitekim Michels eserin İngilizce (1915) baskısına Birinci Dünya Savaşı sırasındaki parti yaşamına dair yeni bir bölüm eklemiş

9 Ostrogorski, M. (1902).

10 Türkiye'deki bazı çalışmalarda, Michels'in siyasi partileri incelemeye Ostrogorski'nin eserinin “varlığından habersiz başladığı” söylenmiştir (bkz. Abadan, N. (1956), s. 114; Küçük, T. S. (2015), s. 341). Ancak Michels, Ostrogorski'nin eseri üzerinde fazla durmamakla birlikte, mevcut çalışmada doğrudan bu esere değinmiş ve atıf yapmıştır. Yazar *Siyasi Partiler*'in İtalyanca baskısının önsözünde Ostrogorski'nin eserini ihmal ettiğine dair kendisine yöneltilen eleştirilere cevap vermiş, Ostrogorski'nin çalışmalarının İngiltere ve ABD ile sınırlı kaldığını ve demokratik hükümet işleyişine odaklanarak siyasi partilerin iç dinamiklerine yeterince değinmediğini, oysa kendisinin “tüm ülkelerin demokrasi hikâyesi” üzerinden tahlil yaptığını dile getirmiştir. Bu argümanın tartışmalı yönleriyle ilgili bkz. Linz, J. J. (2006), s. 23 vd.

11 Leier, M. (2006), s. 320.

12 Lipset, S. M. vd. (1977), s. 6.

ve önceden yaptığı tespitlerin bu konudaki öngörülerini doğruladığını haklı olarak belirtmiştir. Gerçekten de, savaşa sosyalist partilerin çoğunun tepkisi, liderlerin sosyalist doktrine bağlılıktan ziyade örgütün “bekasına” öncelik verdiklerini göstermiştir. Bunun yanı sıra, yazarın başarılı bir sosyalist devrimin işçi sınıfının zaferi anlamına gelmeyeceğine, aksine egemen bir yönetici grubun yerine bir başkasının geçmesiyle sonuçlanacağına dair öngörüsünü Rus devrimi doğrulamıştır. Devrim sonrası devlet ve parti yönetiminde hızla gelişmiş olan bürokratik oligarşi bunun en güçlü kanıtıdır. Sovyet deneyiminin üzerinde bilhassa durulması gerekir çünkü Rus Sosyal Demokrat Partisi’nin merkezietçi bürokratik oligarşi modeli, 3. Enternasyonal aracılığı ile dünyadaki tüm komünist partilere dayatılmıştır. Dahası, parti içi yönetim şekli devlet yönetim şeklinin de doğrudan belirleyicisi olmuştur çünkü parti devletle özdeşleşmiştir ve tek parti sistemi kurulmuştur. Sovyet rejiminin anti-demokratik yapısına dair en esaslı eleştirilerin yine sosyalist hareket içinden geldiğini görmekteyiz. Sosyalizmin Marksist doktrin dâhilinde hedeflediği “proletarya diktatörlüğü”nün kitlelerin aktif katılımına, doğrudan etkisine ve halkın denetimine dayandığını, Sovyet uygulamalarının ise Jakobin ve *burjuva modeli* bir diktatörlük inşa ettiğini ortaya koyan Rosa Luxemburg, şahitlik ettiği devrim dönemine dair şöyle yazar:

Rusya’da olan her şey açıklanabilir ve kaçınılmaz bir nedensellik zincirine dayalıdır; zincirin başında Alman proletaryasının başarısızlığı, sonundaysa Rusya’nın Alman emperyalizmi tarafından işgal edilmesi vardır. Bu koşullarda Lenin ve arkadaşlarından demokrasilerin en güzelini yaratmalarını, kusursuz bir proletarya diktatörlüğü ve dört başı mamur bir sosyalist ekonomi kurmalarını istemek onlardan insanüstü bir şey beklemekle eşdeğerdir [...] Tehlike şurada başlıyor: Lenin ve arkadaşları, mecburiyetleri benimseyerek ve içinde bulundukları fevkalade olumsuz koşulların dayattığı taktikler bütününe teorik bir sistem haline getirerek enternasyonal proletaryaya bir sosyalist taktik modeli olarak önermekte. Kendilerini bu şekilde yanlış yansıtarak, verdikleri gerçek ve yadsınamaz tarihî hizmetleri mecburiyetlerin dayattığı hatalı adımların gölgesinde bırakarak, uğruna didindikleri enternasyonal sosyalizme aslında zarar vermekteler; çünkü son tahlilde mevcut dünya savaşında enternasyonal sosyalizmin iflası sonucu Rusya’da mecburiyetten doğmuş olan tüm çarpıklıkları yeni keşiflermiş gibi sunmaktalar.¹³

Görüldüğü üzere Luxemburg, Bolşevik devrimin getirdiği sosyalizm modelindeki anti-demokratik kusurları belli bir dereceye kadar mevcut kon-

jonktürün dayatması olarak değerlendirmektedir. Konjonktürel olguların oligarşi eğilimini güçlendirdiği durumları Michels de irdelemiştir.¹⁴ Ancak bu türden gelişmeler Michels'in oligarşi teorisinin esasını teşkil etmez. Mammafi, sosyalist hareketin iktidarın uzun dönem mutlak sahibi olduğu bu ilk ve en önemli tecrübeye yazarın öngörülerinin tamamının gerçekleştiğini tarihsel ve siyasal açıdan göz ardı edebilmek mümkün değildir. Türkiye'nin öncü sosyalist siyasetçi ve düşünürlerinden Mehmet Ali Aybar, bu deneyimleri irdelerken Bolşevik devlet ve parti içindeki diktatörlüğün varlığını, kendi deyişiyle *işçisiz bir işçi diktatörlüğünü*¹⁵ liderlerin kişilik ve davranışlarına, parti tercihlerine veya (Kruşçev'in Stalin dönemi uygulamalarıyla ilgili yapmış olduğu üzere) belli bir liderin putlaştırılmasına bağlayan fikirleri yeter-siz bulmuştur. Sovyet sisteminin profesyonel devrimcilerden oluşan, askerî disipline tabi, merkezîyetçi bir parti tarafından kurularak yaşatıldığına dikkat çekerek, esas sorunun devrimle beraber başlayan bürokratikleşme süreci olduğunu dile getirmiştir. Lenin ve arkadaşlarının bu tehlikenin farkında olduğunu ancak parti kanalıyla tüm iktidar odaklarını ellerinde bulunduran yöneticiler kadrosunun korunmasının kaçınılmaz olarak bürokratikleşmeye yol açtığını göremediklerini, görmüşlerse de bu durumu düzeltmediklerini öne sürmüştür. Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903'te Londra'da toplanan 2. Kongresindeki tartışmaları şöyle değerlendirmiştir: "Evet herkes *merkezcilikten* yanaydı; Martov, Axelrod, Troçki ve yandaşları da. Sadece 'Lenin merkezciliğinin' *bürokratik* olduğu görüşünde idiler. Ama kimse *bürokrasiyi* merkezciliğin, *merkezciliği* de bürokrasinin yarattığını düşünmüyordu. Daha doğrusu kimse örgütlenme konusunun *teorik* bir sorun olduğunu ve ona öyle yaklaşmak gerektiğini görmüyordu."¹⁶ Aybar'ın bu son tespiti Michels'in teorisinin içeriğiyle önemli ölçüde örtüşmektedir. Burada Aybar ve birçok düşünürün Michels'in fikirlerinden ayrıldığı nokta, farklı örgütlenme modelleri altında demokrasinin gerçekleştirilebileceğine inanmalarıdır.¹⁷ Michels ise, mevcut eserinin son bölümünde dile getirdiği üzere,

14 Özellikle bkz. Kısım 6, Bölüm 3: "Savaş Zamanında Parti Yaşamı".

15 Aybar, M. A. (2011), s. 151.

16 A.g.e., s. 157.

17 "Leninist parti modeli ele alınmadan, filan ya da falan komünist partisinin çalışma biçimini eleştirmek filin kuyruğunu avuçlayıp fil hakkında fikir sahibi olmaya çalışan körün durumundan farkısızdır." (A.g.e., s. 211) "Merkezci, hiyerarşik örgütlenme modelinin, hele toplumda demokratik gelenekler ve frenler yoksa doğal sonucudur diktatörlük." (A.g.e., s. 130) Özetle Aybar esas sorunu farklı kişi ve yönetimlerde değil, başta parti merkez komitesi olmak üzere organizasyon bürosu ve Politbüro'dan oluşan oligarşiyi yaratan örgütlenme modelinde ve bürokratik yozlaşmada bulmaktadır. Ancak merkezci, bürokratik ve katı disipline tabi olmayan (kendi deyimiyle

demokratik yapıların bir gün kurulabileceğine dair umudunu muğlak bir şekilde korumakla beraber, eser boyunca vurguladığı teori çerçevesinde bunun nasıl gerçekleştirilebileceği hususunda herhangi bir öngöründe bulunmamış ve demokrasi adına son derece olumsuz bir tablo çizmiştir.¹⁸

Yazar bir yandan siyasi partilerin ve sosyalist örgütlerin askerî ya-
pıya sahip olduğunu, diğer yandan da sosyalist düşüncenin gitgide dinî bir
inanca dönüştüğünü defalarca vurgulamıştır. Yazarın din olarak değeren-
dirdiği konu Marksist doktrinin dogmatik bir uygulamasından ziyade lider-
lerin toplu olarak, sosyalist ilkelerden ve seçmenin iradesinden bağımsız bir
şekilde putlaştırılmasıdır. Sosyalizmin bir din haline geldiğine dair eleştiriler
takip eden dönemlerde artmıştır. Lenin, Troçki ve Gorki ile bir araya gelen
İngiliz filozof Bertrand Russell, bu eleştiriye Marksist komünizm ve Bolşevik
deneyim bağlamında son noktaya taşımıştır: “Toplumsal bir olgu olarak
Bolşevizm, sıradan bir siyasi hareket olarak değil din olarak görülmelidir
[...] Dogma olarak kabul edilen, yaşamı yönetmeye kalkan, kanıtların ötesi-
ne geçen ya da kanıtlara karşı gelen, entelektüel yöntemlerle değil duygusal
veya baskıcı yöntemlerle telkin edilen inanç dizisine din diyorum. Bu tanım
icabı, Bolşevizm de bir din [...]”¹⁹ Benzer tespitler Aybar tarafından da yapıl-
maktadır: “Terazinin aynı kefesine konamasa da, Marx’ın bilimsel öğretisi
politikacıların eline düştükten sonra bir çeşit din haline gelmiştir. Evet, bu
bilimsel dinin papazları olan profesyonel devrimciler, işçi sınıfının öncüleri
olarak *devrimi* tekellerine ve işçi sınıfını vesayetlerine almışlardır.”²⁰ Sta-
lin, *Leninizmin İlkeleri* adlı kitapçığı ile yeni bir inanç sistemi yaratmaya
çalışmıştır: “Partinin başı aynı zamanda bilimsel kehanetlerin de başpapazı

burjuva modelinde olmayan), demokratik ve etkin bir örgütlenme modeline dair kapsamlı bir
yapısal teori ortaya onun da koyabildiğini söylemek güçtür. Aybar egemen sınıf haline gelen
emekçilerin sınıf bilincine ulaşmasını sosyalist model bir örgütlenme için birincil koşul olarak öne
sürmüştür. Bu bilincin işçilerin doğrudan devrim eylemi içinde oluşacağını öngören Aybar, yöne-
timde uzmanlığa yine ihtiyaç duyulacağını belirtmekte, ancak son sözü emekçilerin kendilerinin
söyleyeceğini, politik değerlendirmeyi kendilerinin yapacağını, kararı doğrudan kendilerinin vere-
ceğini dile getirmektedir. (A.g.e., s. 264) “Teknik işlerin gene uzmanlar tarafından yapılmasına”
rağmen kararların nasıl tamamen işçiler tarafından verileceği kanımızca açıklanmaya muhtaç bir
önermedir.

18 Michels’in demokrasiye olan inancını hayatının ileriki yıllarında büsbütün yitirdiğini görmekte-
yiz. Sosyal demokrat olan (bu nedenle de Alman akademik dünyasında yer edinmeyen), mevcut
eserde demokrasiyi “ehvenişer” niteleyen ve demokrasi idealinden vazgeçmenin bir hata olacağını
vurgulayan yazar, takip eden zamanda eski dostu Max Weber’in “karizmatik lider” kavramına
başvurarak Mussolini’nin ve İtalyan faşizminin destekçisi haline gelmiştir. Konuyla ilgili bkz.
Mommsen, s. 115-116.

19 Russell, B. (2016), s. 92 vd.

20 Aybar, a.g.e., s. 148.

olmalıydı [...] Bilim dili ve bilimsel yöntemler kullanıldığı kanısı yaratan bu yeni öğreti, tüm komünist partilerin kutsal kitabı olmuştur.”²¹ Gerçekten de, Stalin zamanında *Marx, Engels, Lenin ve Stalin’in yanılmaz doktrini* olarak adlandırılmış olan “bilimsel” Sovyet modelini eleştirmek dünya komünist partilerinin gözünde ihanet sayılmış, eleştirmeye cüret edenler burjuvazinin ve emperyalizmin ajanları olarak tanıtılmıştır.²² Bu yeni “dinin” demokrasiden sapmanın ötesinde demokrasiye cephe aldığını ve bunun yapısal bir sorun olduğunu, yazar Rus devriminden önce tespit etmiş ve sosyalizm örgütlenmesinin bu çelişkisini mevcut eser boyunca dile getirmiştir. Bolşeviklerin uygulamalarının yanı sıra demokrasi karşıtı söylemleri de Michels’i kuşkusuz haklı çıkartıcı niteliktedir.²³

Bütün bunlarla beraber, tarih boyunca farklı siyasi sistemler altındaki siyasi partilerin tamamının güçlü oligarşik yapılar sergilemediği bir gerçektir. Örneğin ABD’nin federatif yapısı ve başkanlık sistemi dâhilindeki partilerde önseçim uygulamalarının geniş yer bulduğu, parti disiplininin neredeyse hiç olmadığı ve yetkilerin yerel organlarda toplandığı görülmektedir.²⁴ İsviçre ve Almanya gibi bazı federal sistemlerde de partilerin adem-i merkezîyetçi yapılara sahip olduğu ve aday belirleme süreçlerinin parti bürokrasisinin kontrolünde olmadığı gözlemlenmiştir.²⁵ Japonya Sosyalist Partisi, parti içindeki farklı grupların yönetime gelmesini öngören bir lider rotasyonu uygulamasını benimseyerek mevcut eserdeki iddialara aykırı bir yapı ortaya koymuştur.²⁶ Bu gibi vakalar nedeniyle siyasi partiler nezdinde oligarşinin kaçınılmaz, evrensel bir olgu olmadığı kabul edilebilir. Demokratik yapıli siyasi parti ve sendikaların yadsınamaz varlığının elit teorisi ve oligarşinin tunç kanunu açısından ne anlama geldiğine aşağıda değineceğiz. Ancak bu sınırlı sayıda vaka haricinde oligarşinin partilere halen egemen olduğunu teslim etmemiz gerekir; Sartori’nin dile getirdiği üzere, Michels’in teorisi belli

21 A.g.e., s. 153 vd.

22 Bu tür suçlamalardan Tito gibi siyasi liderlerin yanı sıra birçok düşünür de nasibini almıştır. “Ölümünden şu kadar yıl sonra, Türkiye İşçi Partili gençlere, Luxemburg’un kitaplarını da okumalarını söylemem, Rosa’nın bir kez daha suçlanmasına neden olmuştu. Böyle bir öneride bulunduğum için ben de eleştirilmiş, suçlanmışım.” (A.g.e., s. 145.)

23 “[Bolşevikler] komünizmin etkileyeceği kişiler için bunun arzu edilir bir durum olduğundan o kadar eminler ki, komünizmi istemeyen bir halka bile gerekirse silah zoruyla komünizmi dayatmaya gönüllüler.” (Russell, s. 110.)

24 Bkz. Karakoç, R. (2017), s. 218 vd.

25 Bkz. Von Beyme, s. 239.

26 Bkz. Stockwin, J. A. A. (1992).

bir derecede zayıflamakla beraber kanun olma iddiasını sürdürmektedir.²⁷ Nitekim parti yönetimlerine dair çalışmalarda oligarşi eğiliminin ısrarla devam ettiğine, halen lider kadrolarının son derece otoriter ve güçlü olduğuna dikkat çekilmektedir.²⁸ Bu noktada bu durumun en çarpıcı örneklerinden olan Türk siyasi partilerini ele almamız yerinde olacaktır.

Türk Siyasi Partilerinde Oligarşi

Dünya genelindeki aykırı vakaları bir kenara bırakıp Türkiye özelindeki siyasi partileri incelediğimizde, Michels'in oligarşi ve muhafazakârlaşma eğilimlerine yaptığı vurgunun, yüzyılı aşkın bir süre sonra halen fevkalade geçerli olduğunu görmemek elde değildir. Turan, Türk siyasi partilerinin ayırıcı özelliğinin, oligarşik liderliğin şu veya bu tip bir partiye özgün olmayıp, niteliklerinden adeta bağımsız olarak, her siyasi partide ortaya çıkması olduğunu dile getirmiştir.²⁹ Ülkemizde parti liderleri savundukları ideoloji ne olursa olsun yakın tarih boyunca farklı gerekçeler ve yöntemlerle örgütleri üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Kuşkusuz ki İttihat ve Terakki dönemi ve erken Cumhuriyet dönemi de dâhil olmak üzere tarihimizdeki siyasi partiler tüzük ve uygulamaları bakımından farklılıklar sergilemiştir. Partilerin demokratik işleyişi bağlamında yaşanmış olan iniş çıkışları bazı kapsamlı araştırmalar Michels'in oligarşi teorisini de tartışarak ortaya koymuştur.³⁰ Ancak Türkiye'de siyasi liderlerin parti örgütü üzerinde mutlak hâkimiyete sahip olduğu tartışmasızdır. 1927 sonrası tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel başkanı seçimle göreve gelmemiş, resmen değişmez (1931 Tüzüğü'nün ifadesiyle "*daimî*") konuma ve fevkalade geniş yetkilere sahip olmuştur. 1946'da daimî başkanlığın sonlandırılmasına rağmen İsmet İnönü genel başkanlık görevini 1972'ye kadar (34 yıl boyunca) sürdürmüştür. Ulus devlet inşası doğrultusunda büyük bir toplumsal dönüşümün yaşandığı erken Cumhuriyet dönemindeki otoriter liderlik hakkında anakronik bir yargıya varılmamalıdır. Lakin tek parti döneminden otoritenin yukarıdan aşağıya doğru işlediği, liderin egemen olduğu bir parti anlayışının miras alındığı da aşîkârdır: "Devletin başlattığı ve yönlendirdiği toplumsal değişme, bu yaklaşımın ürünü olarak görülebilecek güçlü merkezî devlet mekanizması, tek parti sisteminin tortuları ve neticede yaygın himaye

²⁷ Sartori, G. (2020), s. 149.

²⁸ Bkz. Von Beyme, s. 232-240; Gillespie, R. (1994), s. 51; Eroğul, C. (1999), s. 224.

²⁹ Turan, İ. (2011), s. 3.

³⁰ Ör. Bkz. Tuncay, S. (2000); Küçük, T. S. (2015).

ağlarının oturmuşluğu, hem oligarşik bir liderlik yapısının gelişmesini teşvik etmiş hem de lidere itaati ön plana çıkarıp, eleştiriye olumsuz değerlendiren bir kültür oluşumunun temelini oluşturmuştur.”³¹ 1960’a kadar Türkiye’de siyasi partiler programları ne olursa olsun liderine tabi olmuş, partinin politikası da liderin görüşlerine, mizacına, karakterine göre biçimlenmiştir. Şahsiyet kavgaları ya lidere tamamen boyun eğmekle ya da muhaliflerin partiden ihracıyla sonuçlanmıştır.³² Çok partili dönem boyunca da Adnan Menderes’ten Süleyman Demirel’e, Necmettin Erbakan’dan Alparslan Türkeş’e, Turgut Özal’dan Tansu Çiller’e, Bülent Ecevit’ten Deniz Baykal’a kadar parti liderleri farklı saiklerle de olsa örgütleri üzerindeki egemenliklerini pekiştirmek için uğraşmış ve bunu başarmışlardır. Siyasi patronaj, nepotizm, sindirme, bölerek yönetme ve ihraç taktikleri parti liderlerinin örgüt içi iktidarlarını korumak üzere kullanmış olduğu araçların başında gelmiştir. Bunlar yetersiz kaldığında liderlerin bazıları anayasal düzenin dışına çıkmaya ve siyaseten etik dışı yöntemlere başvurmaya çekinmemişlerdir. Parti içinde alt lider konumunda olanlar genel başkanlarının ya güçten düşmesini ve yerine geçmeyi beklemiştir ya da siyasi ikbal ve benzeri menfaatler adına, araçsal güdülerle mevcut yönetimi desteklemiştir. Partiler arası çekişmelerin önemli ölçüde büyüdüğü dönemlerin de lider sultasını güçlendirdiği göz ardı edilmemelidir. 1950’lerde Menderes, 1970’lerde Demirel bu çekişmelerden parti içi hâkimiyetlerini güçlendirmek üzere faydalanmıştır.³³ Özellikle 1960 sonrasında parti liderlerinin değişmezliklerini sağlamak için onları muhtelif araçlarla donatan yasal-kurumsal bir çerçeve oluşmuş, zaman içinde lider oligarşisi yerleşik bir örüntüye dönüşmüş ve kurumsallaşmıştır.³⁴ 1960 yılında ocak ve bucak örgütlerinin kaldırılmasıyla partilerin faaliyetlerini (özellikle üye kayıtlarındaki ve seçimlerindeki usulsüzlükleri) denetlemek güçleşmiş, il ve ilçe örgüt yöneticilerinin köy ve kasabalara gitmesini özendirici etkenler ortadan kalkmış, partilerin toplumla bağları gitgide kesilmiştir. Günümüzde de devam eden bu örgütlenme engeli, partilerin toplumdaki etkilerini ve saygınlıklarını da azaltmıştır.³⁵ Sonuç olarak, Cumhuriyet tarihi boyunca parti yapıları lider egemenliğini zayıflatmak bir yana güçlendirmiştir; liderin bireysel iradesi karşısında parti içindeki farklı kesimlerin hareket kabili-

31 Turan (2011), s. 7.

32 Karpat, K. (2019), s. 470.

33 Heper, M. Ve Sayarı, S. (2002), s. 224 vd.

34 Turan (2011), s. 9.

35 Çarkoğlu vd. (2000), s. 106.

yetleri kısıtlanmıştır.³⁶ 1980 askerî darbesiyle beraber tüm siyasi partilerin kapatılması ile parti kurumsallaşmasının altı oyulmuş, liderler daha da ön plana çıkmıştır. Böylece siyasi partiler liderleriyle tam anlamıyla özdeşleşmiş, birçoğu liderinin şahsi hedeflerini gerçekleştirmesine yönelik aygıtlara dönüşmüştür.³⁷ Tüm partiler, darbe sonrası yürürlüğe girmiş olan ve bazı değişimler geçirmekle birlikte genel niteliklerini koruyan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun (SPK) öngördüğü dar sınırlar çerçevesinde teşkilatlanmıştır. Kanunlar nezdinde partiler ilçe ve merkez organ oluşumlarında aynı usulleri benimsemek durumundadır ve ilk bakışta bu usuller demokratik bir işleyişe işaret eder görünebilir. Ancak SPK'da yer alan bazı hükümler, merkez yönetim organlarının partiye hâkimiyet kurmasına ön ayak olmaktadır.³⁸ Bu öğelerin başında SPK md. 7'de öngörülen tekdüze, merkeziyetçi örgütlenme şeklinin geldiğini söyleyebiliriz. Buna göre tüm siyasi partiler genel merkezin yerel örgütler üzerinde fevkalade geniş yetkilere sahip olduğu model temelinde teşkilatlanmaktadır. Hepsinden önemlisi, genel merkez yerel organları feshetmekte, yöneticilerini görevden almakta ve istediği kişileri yerlerine getirmekte özgürdür ve bu yetkiler parti içi muhaliflere karşı etkin şekilde kullanılmaktadır. Mamafih, yerel örgütlerin esas işlevi, merkezin aldığı kararları uygulamaktan ibarettir. Söz konusu örgütlenme modeli, parti üyelerinin karar alma mekanizmasına katılımına olanak sağlayacak şekilde alt kademelere bölünmemesi nedeniyle parti içi demokrasiyi temelden sakatlamaktadır.³⁹ Dahası, partilerin seçimler için aday belirleme süreçlerine de merkeziyetçilik hâkimdir ve bu durum liderlerin gücünü doğrudan ve muazzam derecede artırmaktadır. "Partinin aday belirleme süreci gözlemlenerek parti içindeki iktidar odağı tespit edilebilir zira aday belirleme gücü kimdeyse partinin sahibi de odur," diyen Schattschneider bu konunun önemine dikkat çekmiştir.⁴⁰ Milletvekili adaylarının merkez yönetim tarafından belirlendiği partiler Maurice Duverger'nin ifadesiyle "kapalı devre" partilerdir.⁴¹ 1980 sonrası Türkiye'sinde önseçimler uygulamada istisnadır ve genel kaide merkezden atamadır; sıradan üyeler ve yerel teşkilatlar bu hususta nadiren

36 Sakallıoğlu Ü. C. (1996).

37 Heper Ve Sayarı, s. 3.

38 Burada siyasi partiler kanununun (sendikalar kanunuyla paralel şekilde) partilerin iç düzen ve işleyişleri ile ilgili son derece kapsamlı düzenlemeler yaptığını ve tüzüklerin büyük bir bölümünün kanunun emredici hükümlerinin tekrarı olduğunu belirtmeliyiz.

39 Küçük, s. 371.

40 Schattschneider, E. E. (1977), s. 100.

41 Duverger, M. (1976), s. 152.

belirleyici bir rol oynamaktadır. Böylece hâlihazırdaki görevliler ve yeni adaylar parti başkanının güdümüne girmekte, muhalifler aday listelerinden dışlanmakta ve yerel teşkilatların nüfuzu son derece zayıflamaktadır. Yerel teşkilatlar merkez yapıya mali açıdan da tamamen bağımlıdır. Toplanan üyelik aidatı ve diğer kaynakların cüzi olması nedeniyle partilerin 1965 yılından itibaren devletten aldığı mali yardım, merkez yönetimin hâkimiyetini pekiştirici bir etmendir; parti kasasının fevkalade büyük bir bölümünü alan devlet desteği oluşturmaktadır ve bu kaynağın nasıl dağıtılacağına parti merkezi karar vermektedir.⁴² Parti örgütünün devletle olan bu mali ilişkisi doğal olarak onları üye tabanından da uzaklaştırmaktadır.

Siyasi partilerin demokratik işleyişine dair hayati önem taşıyan hususlardan biri de kuşkusuz parti organlarının oluşum ve karar alma süreçleridir. Yukarıda sayılan ve lidere büyük avantajlar sağlayan etmenlerin yanında, parti büyük kongrelerinin üç kademeli bir delegasyon yoluyla oluşması sıradan üyelerin iradelerini etkisizleştirmektedir, bu toplantılarda nadir istisnalar dışında blok liste usulüyle yapılan organ seçimleri demokrasi açısından ciddi bir sorun yaratmaktadır. Siyaset biliminin insanlık tarihi boyunca mütemadiyen doğrulanmış en temel öğretilerinden biri, iktidar sahibi herkesin bu iktidarı istismar etme eğiliminde olduğudur. Montesquieu'nün sözleriyle, "kişi, sınırlarla karşılaşana kadar gücünü istismar eder [...] Gücün istismar edilmemesi için öyle bir düzenleme yapılmalıdır ki, güç gücü durdursun."⁴³ Siyasi parti ve sendikaların teşkilat yapısına devlet mekanizmasıyla benzer şekilde yaklaşırsak, büyük kongrenin (genel kurulun) yasama, yönetim ve icra kurullarının yürütme, disiplin kurulunun ise yargı gücü olarak işlev gördüğünü söyleyebiliriz.⁴⁴ Bu bağlamda, örgüt dâhilinde demokratik işleyiş ancak fiilen işleyen bir güçler ayrılığı düzeninin sağlanmasıyla güvence altına alınabilecektir. Lakin merkeziyetçi yapılar altında, organ seçimlerindeki blok liste uygulamalarının da yardımıyla, icra organının yanı sıra partinin yargı organı olarak değerlendirebileceğimiz disiplin kurulu da liderlerin egemenlik alanına girmektedir. Böylece disiplin kurulunun parti içi kavga ve çekişmelerde tarafsızlığı söz konusu dahi olmamakta, "parti disiplini" bozduğu iddia edilen muhaliflerin ve potansiyel lider adaylarının cezalandır-

⁴² 2003 yılı ve sonrasına dair ortaya konulan istatistiklere göre devlet yardımlarının CHP, MHP ve AKP bütçeleri içindeki yeri %80 ila %96,9 arasında değişmektedir. Bkz. Küçük, s. 472 vd.

⁴³ Montesquieu (2017), s. 197.

⁴⁴ Türkiye'deki siyasi parti ve sendika organlarını bazı çalışmalar güçler ayrılığı açısından değerlendirmiştir. Örneğin Bkz. Teziç, E. (1976); Dereli, B. (1977); Şahlanan, F. (1980); Sipahi, İ. (2017a), (2017b).

rilmaları, hatta ihraç edilmeleri son derece kolaylaşmaktadır. Bunların dışında, yönetimler muhalifleri etkisizleştirme amacıyla kanun ve tüzükteki açıklardan faydalanabildikleri çeşitli yöntemlere başvurmaktadır.⁴⁵ Michels'in "eğitim" ve "uzmanlaşma" olarak adlandırdığı süreç dâhilinde Türk siyasi parti liderleri ellerindeki bu imkânları yakından tanımakta ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Henüz bu tür taktiklere aşına olmayan, Michels'in deyimiyle "ehliyetsiz" muhalifler böylelikle parti ve sendika içi siyasette kolayca saf dışı kalmakta, bu taktikleri bilen yeni lider adayları ise her hâlükârda kendilerini hiç de adil olmayan bir mücadelenin içinde bulmaktadır. Tüm bu etmenler sonucunda, Turan'ın yerinde belirttiği gibi, Türkiye'de parti içi siyasetteki lider hâkimiyeti, mutlak monarşilerdeki siyaseti andırır: Şahıslar, gruplar ve fraksiyonlar, liderin beğenisini kazanmak üzere birbirleriyle yarışır.⁴⁶

Siyasi Partiler çalışması, yakın zamanda Türkiye'de parti örgütleri içinde yaşanan iktidar mücadelelerine, kurultay süreçlerine ve yönetici kadroların delegeler ve milletvekilleri üzerinde uyguladığı taktiklere ışık tutmaktadır. Dahası, Michels'in sol partiler hakkındaki iddialarını ana muhalefet işlevini yürütmekte olan CHP de doğrulamıştır: CHP tarihi bir bütün olarak ele alındığında, karar alma ve yönetim süreçlerinin hiçbir zaman üyelere eşit oranda açık olmadığı, partiye oligarşik bir yönetim biçiminin egemen olduğu yadsınamaz bir gerçektir.⁴⁷ İstisnalar haricinde son yıllardaki birçok söylem ve uygulama bu durumun devamlılığına işaret etmektedir.⁴⁸ Bunlara ilaveten, yazarın kitlelerin ehliyetsizliğine, kayıtsızlığına ve liderleriyle aralarındaki davranış kalıplarına dair sosyal ve siyasal psikolojinin alanına giren tespitleri –her ne kadar birçoğunun bilimselliği tartışılır olsa da– bize Aziz Nesin'in hikâyelerini hatırlatır niteliktedir.⁴⁹ Tüm bunların ışığında, liderle-

45 Bu yöntemlerin başında muhaliflerin kongre ve kurultaylara katılmalarını önleme doğrultusunda yapılan üye kayıt usulsüzlükleri gelmektedir. Bu hususta bkz. Turan (2011), s. 11-12; Küçük, s. 432-437.

46 Turan, İ. (2006), s. 571.

47 Bu konuda kapsamlı bir analiz için bkz. Erdoğan, C. (2018).

48 Ekmeleddin İhsanoğlu'nun cumhurbaşkanlığı aday seçiliş yöntemi bunun en iyi örneklerinden biridir. Öte yandan 2015 genel seçimleri öncesi CHP, 550 milletvekili adayından 366'sını önseçim ve eğilim yoklamasıyla belirlemiştir; bu gelişme istisnai olmakla beraber yukarıda yaptığımız değerlendirmeler ışığında parti içi demokrasi açısından olumludur. Ancak söz konusu önseçimlerin de adil ve eşit şartlarda yapılmadığı, parti üst yönetiminin sonuçlara belli ölçüde etki ettiği ileri sürülmüştür. CHP içinde oligarşiyi besleyen etmenlerle ilgili bkz. Erdoğan, s. 153-290.

49 Nesin, liderlerin elindeki avantajlara ve kitlelerin ehliyetsizliğine dair Michels'in görüşleriyle örtüşen keskin bir algıya sahipti ve eserlerinde buna yer vermişti. Örneğin Murat Ağa'nın methiyesi: "Sen nutku, bizim partinin Genel Başkanından diğne. Herif bi konuşuyo, milleti hüngür hüngür

rin partilerinin başında (tekrar tekrar seçim kaybetmelerine rağmen) onlarca yıl kalmaları şaşırtıcı değildir ve bu durum, liderlerin şahsi gücüyle parti örgütlerinin kurumsal gücü arasındaki uçurumun en önemli kanıtlarından biridir. Liderlerin partileri içinde eleştiriden neredeyse tamamen muaf olduğunu *millî şef, baba, reis, başbuğ, büyük usta* gibi unvan ve lakapları da ortaya koymaktadır.

Türkiye’de parti içi demokrasi sorunları bir örgüt içi yönetim konusu olarak yeterince tartışılmamaktadır. Demokrasi tartışmaları daha çok % 10 seçim barajı, benimsenebilecek alternatif seçim sistemleri, parlamenter sisteme karşı başkanlık sisteminin olası sakıncaları (cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde “kuvvetler ayrılığı” ilkesinin zayıflatılması, tarafsız cumhurbaşkanı kavramının göz ardı edilmesi, vb. sorunlar) gibi siyasal sisteme ilişkin parti üstü düzenlemeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Seçim barajının kaldırılması ya da düşürülmesi konusundaki retoriğe rağmen hiçbir iktidar partisinin bu alanda eyleme geçmeyişi Michels’in “savaşan” ve “muhafazakârlaşan” siyasi parti savları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Daha yakın geçmişte gündeme gelen başka bir uygulama olan partiler arasındaki seçim ittifakları ise parti demokrasisi bakımından tartışılmaya ve eleştirilmeye değer görünmektedir. Demokrasinin saf anlamı ile gerçekleşebilmesi için seçimlerin seçmen irade ve isteklerini yeterince yansıtabilmesi gereklidir. Oysa özellikle yerel seçimlerdeki ittifak uygulamalarında demokraside asıl belirleyici olması gereken seçmen gruplarının iradesi, ittifakın tarafı olan partilerin seçimde alandan çekilmesi durumunda karşılıksız kalacaktır. Böyle bir durumun ise çoğulcu özgürlükçü demokrasinin koşullarıyla uyumlu olmadığı açıktır.

Parti içi demokrasi ve oligarşi yalnızca partilerin değil, toplumların kaderini de doğrudan belirleyen olgulardır. Gerçekten de batı demokrasileriyle kıyaslandığında, Türkiye’deki siyasi liderlerin parti örgütleri üzerinde çok daha fazla hâkimiyet kurmaları sonucunda hem iç hem de dış politikayı kendi başlarına belirlediği görülmektedir. Bu anlamda demokrasimizin kazanç ve kayıplarının siyasi liderlerin eseri olduğu söylenebilir; Cumhuriyet tarihi boyunca parti içindeki demokrasi noksanlığı, ülke genelinde demokratik yaşama doğrudan etki etmiştir. Heper’in dikkat çektiği üzere, 1945’te

ağlatıyo. Bi de arkadan konuşuyo, millet gülmekten yerlere seriliyo. Bi daha ağlatıyo, bi daha güldürüyo. Sanırsın yiğenim, düğmemiz herifin elinde. Düğmeyi çevirdi mi ağlıyoruz, düğmeyi öbür yana çevirdi mi gülüyoruz.” Nesin, A. (2017), s. 6. Aynı bağlamda, Nesin’in başyapıtlarından *Zübük*’e de atıf yapmadan geçmemeliyiz.

demokrasinin gelişine; 1997’de kısmen ve 1960, 1971, 1980’de tamamen çöküşüne, tarihsel, sosyal ve ekonomik etmenlerden ziyade esasen siyasi liderler önayak olmuştur.⁵⁰

Sendikalarda Oligarşi, Aykırı Vakalar ve Türkiye

Michels’in siyasi partilerin yanı sıra kapsamlı şekilde ele aldığı ikinci örgüt biçimi işçi sendikalarıdır. Sendikaların yönetim şekilleri ve sendika içi demokrasi konusu özellikle dünyada sendikalaşma oranlarının zirve yaptığı 1950 ve 1960’larda yoğun olarak çalışılmıştır ve geniş bir literatüre sahiptir. Bu alandaki tartışmaların çoğunluğu Michels’in hipotezlerinin sınırlanarak demokrasi için bir çıkış yolu aranmasına odaklanmıştır,⁵¹ zira tarih boyunca sendikacılık hareketine *Siyasi Partiler* eserinde öngörülen anti-demokratik eğilimlerin egemen olduğu kabul görmektedir. George Bernard Shaw’un meşhur *Bir Çuval İncir* oyununda, “Dünyada hiçbir kral bir sendika yöneticisi kadar güvenli bir konuma sahip değildir” diyen Ticaret Bakanı Boanerges, bu gerçeği tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur.⁵² Türkiye özelinde de, sendika içi demokrasi ile ilgili çalışmalarda Michels’in hipotezlerinin tartışıldığı görülmektedir. Bununla beraber, literatürde incelenmiş bazı çarpıcı vakaların, Michels’in kati bir çerçevede ortaya koyduğu oligarşi kanunuyla uyumsuz olduğu tespit edilmiştir.⁵³ Özellikle sendika içi demokrasi konusunda, oligarşinin *tunç* bir kanun değil *elastik* bir kanun olduğunu öne süren çalışmalar bulunmaktadır.⁵⁴ Bu çalışmalar, yukarıda siyasi partilerle ilgili değindiğimiz araştırmalarla paralel şekilde, oligarşinin genel geçer bir kanun olduğu fikrinin tamamen reddedilmesinden ziyade, örgütlerin hangi özel koşullar altında demokratik bir yapı oluşturabilip bunu sürdürebildiğini ve oligarşi kanununu “esnetebildiğini” sorgulamaktadır. Başka bir deyişle Michels’in oligarşinin kaynakları olarak öne sürdüğü etmenlerin belirleyiciliği genel hatlarıyla kabul edilmekle beraber, bu etmenlerin baskınlığının ne şekilde ve derecede engellenebildiğine dair araştırmalar yapılmış ve nispeten olumlu çıkarımlara varılmıştır. Söz konusu etmenlerin başında kuşkusuz sendikaların üyelik yapıları gelmektedir. Siyaset biliminin en büyük filozoflarından Aristoteles, demokrasilerde (daha doğrusu en iyi demokratik yöne-

50 Heper ve Sayarı, s. 217.

51 Bu konudaki konsensüsle ilgili bkz. Eaton, J. (2006); Levi, M. Vd. (2009).

52 Shaw, G. B. (1956), s. 48.

53 Ör. Bkz. Lipset vd. (1977); Edelstein, D. J. Ve Warner, M. (1979); Stepan-Norris, J. Ve Zeitlin, M. (1996).

54 Stepan-Norris, J. (1997).

tim şekli olan *politeia* / *anayasal hükümet* dâhilinde) istikrarın ancak geniş orta sınıfların baskın unsur olması durumunda sürdürülebileceğini dile getirmiştir.⁵⁵ Bu iddianın toplumların yönetiliş biçimlerinin analizinde önemli bir yeri olduğunu ve birçok ülkedeki demokrasi noksanlığının bu bağlamda açıklanabileceğini düşünüyoruz. Toplumların yanı sıra, işçi sendikalarına da bu bakış açısıyla yaklaşırsak, düşük ücretli ve vasıfsız işçilerin oluşturduğu sendikalarda demokratik bir işleyişin uzun vadede sürdürülemeyeceğini, bu tür sendikaların oligarşinin tunç kanununa mahkûm olduğunu *a priori* [önsel olarak] kabul edebiliriz. Dünya sendikacılık tarihi bu iddiayı genel hatlarıyla doğrulamıştır. Bu varsayımın diğer yüzüyle örtüşecek şekilde, üst düzey demokrasisiyle dikkat çeken sendikaların başında, üyeleri nispeten iyi maaşlı ve eğitilmiş çalışanlar olan ABD merkezli Uluslararası Mürettepler Sendikası (ITU) gelmektedir. Lipset ve meslektaşlarının derinlemesine incelemiş olduğu ITU, kendine özgü üyelik ve iki partili örgüt yapısıyla son derece sıra dışı bir vaka olarak tarihe geçmiştir ve uzun yıllar boyunca bu niteliğini korumuştur.⁵⁶

Türkiye’de siyasi parti örgütleri nezdinde görülen tekdüzellik ve anti-demokratik öğeler, sendikalar için de *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla] geçerlidir. 1980 darbesinin ürünü olan sendika kanunları da, siyasi partiler kanunu gibi, son derece kapsamlı düzenlemeler getirmiş ve aşırı merkeziyetçi bir sendikacılık sistemini dayatmıştır. Oysa 1980 öncesi Türk endüstri ilişkilerinde sendikal yapılanma yerel sendikaların özerkliğine dayalı işkolu düzeyinde federasyonların varlığı ile daha esnek ve demokratik özelliklere sahip olabiliyordu. 1983 tarihli 2821 ve 2822 sayılı Kanunlarla beraber meslek ve işyeri temelli sendikacılığın yanı sıra federatif örgütlenme şekli tamamen ortadan kaldırılmış, literatürde “Türkiye tipi” veya “millî” sendika olarak adlandırılan, tüzel kişiliği, mali ve idari özerkliği olmayan şubeler aracılığıyla ülke çapında faaliyet gösteren, yukarıdan aşağı doğru örgütlenme modeli zorunlu kılınmıştır. Böylece sen-

55 Aristoteles’e göre üst sınıf mensupları yapı itibarıyla itaatsizliğe ve despotça yönetime yatkınken, alt sınıf mensupları yönetmekten acizdir ve köleliğe boyun eğmek durumundadır. İdeal bir siyasi topluluk dâhilinde bu iki ucu dengeleyecek olan unsur güçlü orta sınıflardır. Az sayıda zenginden ve geri kalanı yoksullardan oluşan bir topluluk içinde saf bir oligarşinin, “aşırı” (ör. demagogların egemenliğinde olan) bir demokrasinin veya tiranlığın doğması muhtemeldir. Bkz. Barnes, J. (1995), s. 2056 vd.

56 ITU üyeleri göreceli yüksek maaş ve eğitim seviyelerinin yanı sıra diğer işkollarından farklı olan çalışma saatleri gibi etkenler nedeniyle son derece sıkı bağlara ve yoğun katılıma sahip olan bir mesleki cemiyet oluşturmıştı. Lipset vd.’nin çalışmasında bu niteliklerinin demokratik işleyişe doğrudan etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

dikal örgütlenme özgürlüğü ciddi bir darbe almış, birçok sendika kapanmıştır. Sendika özgürlüğünden kaynaklanan “rekabete dayalı sendikacılık” ve “sendika plüralizmi (çokluğu)” ilkeleri karşısında sendika sayılarındaki aşırı çoğalmayı önlemeye yönelik, toplu sözleşme yetkisi için işkolunda belli bir üye oranının varlığı (%10'luk yetki barajı) kuralı benimsenmiştir. Yetki barajı, merkeziyetçi yapılanma gibi etkinlik amacıyla getirilen bazı önlemlerin sendika özgürlükleri kadar sendika demokrasisi için sakıncalar doğurması söz konusu olmuştur. Michels'in vurguladığı oligarşi kanunu evrensel ve kaçınılmaz bir olgu ise, “sendika çokluğu” ilkesi buna karşı bir emniyet subabı olarak görülmelidir. Belirtilmelidir ki sendikalar amacı esas itibarıyla bir mesleğin standartlarını korumak ve geliştirmek olan meslek odalarından farklı konumdadır; “sendika çokluğu” ve “rekabete dayalı sendikacılık” ilkeleri bu çerçevede değerlendirilmelidir. Üyelerin onaylamadıkları liderleri demokratik seçimlerle değiştirmeleri mümkün olmuyorsa, üyelikten ayrılıp başka bir sendika kurarak veya kurulu bir diğer sendikaya üye olarak mücadeleyi sürdürebilmeleri gerekir. Özellikle sendika üye sayısının büyüklüğü karşısında seçimlerin doğrudan üyelerin katılımı ile değil delege sistemi ile dolaylı olarak gerçekleştirilmesi olgusunun pek demokratik olmadığı da bir gerçektir. Yerel şubelerden seçilerek üst düzeyde genel kurula katılan delegelerin karşı oldukları yöneticileri eleştirebilmeleri ve bu yarışta diğer yerel delegelerin desteğini alabilmeleri, kendi yörelerinden gelen delegeler dışında diğer katılımcılar tarafından tanınmaları güç olduğundan, hiç de kolay değildir.

Sendikal özgürlükler ve demokrasi konusunda yöneltilen yoğun eleştiriler sonucunda 2012 yılında çıkarılan 6356 sayılı yeni Kanun ile örgütlenme özgürlüğü önündeki bazı kısıtlamalar kaldırılmış veya hafifletilmiş olsa da,⁵⁷ sendikacılık faaliyeti otuz yıllık uygulamayla pekişmiş olan merkeziyetçi niteliğini korumakta ve bu dar kalıbın dışına çıkamamaktadır. Toplu iş sözleşme yetkisine sahip sendikaların neredeyse tamamı olağan genel kurullarını iki kademeli bir delegasyon sistemiyle dört yıl gibi uzun bir aralıkta yapmaktadırlar. Siyasi partilerin yukarıda açıklamış olduğumuz büyük kongreleriyle paralel şekilde, sendika zorunlu organları da benzer bir süreçte oluşmakta ve merkez yönetimin güdümünde işlev görmektedir. 1983 mevzu-

57 Örneğin %10'luk toplu iş sözleşme yetki barajı kademeli olarak %1'e indirilmiştir. Lakin mevcut sendikalaşma oranlarının düşüklüğü nedeniyle, birçok sendikanın bu barajı da aşamadığı görülmektedir. Sendikaların toplu sözleşme yetkisinden mahrum kalmaları durumunda en temel fonksiyonlarını (sözleşme ve grev) yitirdikleri göz önüne alındığında, bu hususun örgütlenme özgürlüğü ve sendika demokrasisi açısından hayati olduğu açıktır.

atıyla benimsenen “işkoluna ve ulus çapında faaliyete dayalı mevcut örgütlenme modeli” altında sendika içi işleyişin demokratik ilkelere uygun olduğu yapılanmalara nadiren ve sınırlı da olsa gidildiği saptanmakla beraber,⁵⁸ genele bakıldığında işçi sendikalarının aynı liderler tarafından inanılması uzun süreler boyunca yönetildiği ve liderlere nadiren muhalefet edildiği görülmektedir. Hatta bazı liderlerin adeta “ömür boyu genel başkanlık” yaptıkları tespit edilmiştir.⁵⁹ Bu yönetimlerin Michels’in oligarşi tanımına girdiği açıktır. Dahası, yöneticiler ile sıradan üyeler arasındaki sosyal mesafe örgütlerin büyüklüğüyle orantılı olarak açılmakta, birçok vakada aralarında uçurum oluşmaktadır. Sendika başkanlarının lüks makam araçlarına dair yayımlanan haberler, buzdağının sadece görünen kısmını yansıtacak niteliktedir. Bir sendika için yıllık maliyeti 100 bin dolara ulaşan sendika genel başkanlarının bulunduğu görülmüştür.⁶⁰ Tüm bu gerçekler karşısında, *sendika ağaları* kavramı, Türkiye sendikacılık tarihinin tüm farklı dönemleri boyunca sıklık ve hıklıkla tekrarlanmıştır.

Michels, canlı toplumsal yaşam türleri olan sendikaların, sahip oldukları yapı ve doğa analiz edilmek istendiğinde, buna “üzerinde deneysel bir ameliyat yapılmıyormuşçasına en sert şekilde tepki verdiklerini” dile getirir. Bu tespitin Türkiye özelinde ne kadar geçerli olduğunu, sendikacılıkla ilgilenen sosyal bilimcilerin yaptığı araştırmalar sırasında karşılaştıkları güçlükler aracılığıyla doğrulayabiliyoruz. Kişisel bağların yokluğunda sendika yöneticileriyle ilgili hususlarda iletişime geçmek fevkalade zordur.⁶¹ Sendika yönetimlerinin ve oluşturdukları profesyonel kadroların sendikaya maliyetleri konusunda ilgili çevrelerde tam bir gizlilik hâkimdir ve elde edilebilen sınırlı sayısal bilginin gerçek maddi olanakları yansıttığı kuşkuludur. Gizlilik bu hususlarla sınırlı kalmamakta, sendikaların birçoğu, demokratik bir işleyiş için şeffaflığı elzem olan genel kurul seçim sonuçlarını, yönetmeliklerini hatta tüzüklerini paylaşmaktan dahi imtina edebilmektedir.⁶² Ancak sayılan tüm bu olumsuzluklara rağmen, bazı işçi sendikalarımızın örgüt yapısı ve işleyişinin siyasi partilerimize kıyasla daha demokratik nitelik sergilediğini söylememiz de doğru olacaktır.⁶³

58 Bkz. Sipahi, İ. (2019).

59 Bkz. Lordoğlu, K. (2004), s. 85.

60 A.g.e., s. 88.

61 Ör. Bkz. Demirdizen, D. ve Lordoğlu, K. (2013).

62 Ör. Bkz. Sipahi (2017a), s. 43 vd.

63 Türkiye’deki işçi sendikalarının yapısal farklılıklarıyla ilgili içerik analizleri için bkz. Sipahi (2019).

Parti İçi ve Sendika İçi Demokraside Hukukun Rolü

Son olarak parti içi ve sendika içi demokrasinin kanun gücüyle ne derecede gerçekleştirilebileceğine kısaca değinebiliriz. Bu bağlamda yapılan birçok araştırma, ilgili örgütlerde demokratik işleyişin güvenceye alınması ve geliştirilmesine yönelik hukuki ve yapısal (strüktürel) değişimler adına çeşitli öneriler sunmuştur. Michels bu hususta mevcut eserde şöyle der: “Tarihsel evrim, oligarşinin önüne geçmek adına alınan tüm koruma tedbirleriyle alay etmektedir. Lider hâkimiyetini kontrol altına alacak kanunların çıkarılmasıyla yavaş yavaş zayıflayan liderler değil, kanunlar olur.” Bu tespit, demokrasinin bir anlamda zorla işletilmesinin ve pekiştirilmesinin mümkün olmadığı varsayımına dayanır: Demokrasi, esasen sosyo-kültürel ve tarihsel-kurumsal bir evrim meselesidir. Zamanımızda yaygın olan inanca göre demokrasi son tahlilde hukuki yaptırımlarla değil, yine kitlenin iradesi ve oylarıyla gerçekleştirilmelidir. Ancak konuya tamamen bu bakış açısıyla yaklaşıldığında, kanun, tüzük ve yönetmelik temelli örgüt yapısının içindeki terslik ve elverişsizlikler ile bunların doğurduğu sonuçlar kolayca göz ardı edilebilmektedir. Örneğin Türkiye’de siyasi parti kurultaylarında liderlerin yukarıda açıklanmış olan kimi düzenlemelerin sunduğu kolaylıklar sayesinde delegeleri kontrol altına aldığı ve muhalifleri saf dışına kolaylıkla itebildiği açıktır. Yakın tarihimizde de tanıklık ettiğimiz bu gibi uygulamalar, demokrasi konusunda yazılı kuralların önemini kanıtlamaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye özelinde, aşırı kapsamlı olan siyasi parti ve sendika kanunlarının bazı maddelerinin demokratik bir örgüt yapısının oluşumunu engellemeye doğrudan hizmet etmekte olduğunu görüyoruz. Örneğin siyasi partilerin ocak ve bucak örgütleri kurması önündeki yasak, partileri gerçek bir örgütlenmiş tabandan yoksun bırakmak suretiyle, parti içi demokrasinin gereklerine aykırı bir durumu bizzat yaratmıştır.⁶⁴

Michels’in oligarşi karşıtı yapılan iyi niyetli düzenlemelerin işlevsiz kalacağı iddiasını Türkiye özelinde doğrulayan çarpıcı yasama süreçleri yaşanmıştır. Bunun en önemli iki örneğinden birincisi, milletvekili adaylarının partilerce ön seçimle belirlenmesini zorunlu kılan mevcut Siyasi Partiler Kanununun ilk halidir (md. 37). Parti tabanının ve yerel teşkilatın karar alma süreçlerine etkin katılımı açısından ön seçim yöntemi demokrasinin bir gereği olarak kabul görmüştür. Ancak SPK’nın bu hükmünün uygulamaya geçeceği ilk seçimlerden önce kanun değiştirilmiş ve ön seçim zorunluluğu ortadan

⁶⁴ Özbudun, E. (1979), s. 166. Özbudun bu durumu eski SPK uygulamasıyla ilgili dile getirmiştir; lakin söz konusu düzenleme ve örgütlenme sorunu halen geçerlidir.

kaldırılmıştır.⁶⁵ Buna kurumsal parti özgürlüğünün ihlal edilmesi gerekçe gösterilmiştir ve bu argüman bir yere kadar anlaşılabilir. Bununla beraber, ön seçimlerin yokluğunda milletvekili adayları merkez yönetim tarafından belirlenmektedir ve bu durumun oligarşiyi güçlendireceği açıktır. Benzer şekilde, 1980 sonrası sendika mevzuatı çerçevesinde sendikaların yapı ve fonksiyonlarının belirlenmesinin yanı sıra sendika içi demokrasinin gerçekleşmesine katkıda bulunmak istenerek çeşitli yasal düzenlemeler getirilmiştir. 2821 sayılı ve 1983 tarihli Sendikalar Kanunu sendika yöneticilerinin üst üste en çok dört seçim dönemi yönetim pozisyonlarına seçilebileceğini, dört dönemlik bu azami süre tüketildikten sonra yöneticilerin tekrar seçilme amacıyla en az bir seçim dönemi geçtiğinde yeniden aday olabileceklerini öngörmüştür (md. 9/5). Böylece yasal zorlama yolu ile Michels'in değindiği oligarşik eğilimlerin sendikal yapılarda frenlenebileceği düşünülmüştür. Ne var ki uygulamada bazı yıllarda hükümetin yasal müdahale ile sona eren dört yıllık dönemleri çeşitli ödün pazarlıkları ile sendika liderleri lehine belirli süreler için uzattığı görülmüştür. Dahası bu düzenleme, yukarıda bahsedilen yaygın inanç doğrultusunda, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) da dâhil olmak üzere sendikaların ve çeşitli bilim çevrelerinin eleştirilerine maruz kalmış, sendikal özgürlük ilkeleri açısından yöneticilerin görev süresine üst sınırlar getirilemeyeceği, bunun tamamen tabandaki üyelerin iradesi ile serbestçe belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Nihayet bu eleştirilere bağlı olarak 1995 tarihli 4101 sayılı Kanun ile 2821 sayılı Kanun değiştirilerek yöneticilerin tekrar seçilebilmesine getirilmiş olan söz konusu tavan kaldırılmıştır. İlgili kurum ve çevrelerin sendika özgürlüğünü kısıtlayan kuralların tasfiyesine yönelik istek ve eleştirileri hâlen devam etmektedir. Bunun gibi örnekler, siyasi partiler ve sendikalar nezdinde örgütlenme özgürlüğü ile örgüt içi demokrasi arasında gözetilmesi gereken dengelerin, yasal süreçlerle birçok durumda etkileşime geçtiğini göstermektedir. Lakin yazarın öngörmüş olduğu gibi, liderlerin örgütleri üzerindeki egemenliklerini yasal düzenlemelere karşı koruyabildikleri açıktır.

Burada özellikle parti içi demokrasiye dair yasal değişiklikler yapılmasının zorluğuna değinmeliyiz. Küçük'ün de belirttiği gibi⁶⁶, Türkiye'de demokratikleşme doğrultusunda gerekli kanun tasarılarını hazırlayacak olan milletvekillerini uygulamada aday gösteren esas itibarıyla parti üyeleri değil,

65 28.03.1986 tarihli 3270 sayılı Kanun değişikliği.

66 Küçük, s. 554 vd.

genel başkanın hâkimiyetindeki merkez karar ve yönetim organlarıdır. Böyle bir düzen dâhilinde parti içi işleyişin demokratik ilkelere uygunluğunun yasal yollarla sağlanması olağanüstü koşullara bağlıdır. Parti üyeleri, seçmenler ve sivil toplum kuruluşlarının talep ve baskısıyla partilerin bu değişimleri yapmaya zorlanması durumunda bile, milletvekillerinin ciddi bir oranının liderleriyle zıtlaşarak, siyasi kariyerlerini tehlikeye atma pahasına bu işe soyunmaları gerekir. Elbette parlamenter grupları üzerinde fevkalade etkin olan parti liderlerinin, kendi iktidarlarının kısıtlanmasına rıza göstermeleri de bir şekilde gerçekleşebilir. Ancak Michels'in vurguladığı sosyo-psikolojik etmenler doğrultusunda ve yukarıda açıklanmış olan ilişkiler ağında bu ihtimallerin düşükliğini dile getirmeye pek de gerek yoktur.

Siyasi partiler başta olmak üzere geniş ölçekli tüm örgütlerin yönetim şekillerini belirleyen etmenler çok katmanlı ve boyutludur: Tarihi, hukuki, sosyo-kültürel ve ekonomik etmenlerin şekillendirdiği bu süreçte (devlet yönetimlerinde de olduğu üzere) demokrasi açısından birçok iniş çıkış yaşanmıştır. Bu konuda kapsamlı her analiz, doğrudan ve dolaylı etkideki tüm değişkenlerin hem yapısal ve prosedürel hem de kültürel ve davranışsal yaklaşımlar çerçevesinde bir arada değerlendirilmesini gerektirir. Yukarıda görüldüğü üzere Robert Michels, yüz yılı aşkın bir süre önce bu hususları toplu olarak ele almış ve *oligarşinin tunç kanunu* adıyla aşırı determinist bir teoriyi kimi tartışmalı varsayımlarda bulunarak ileri sürmüştür. Literatürde, eserin yayımlanmasını takip eden yüzyıl boyunca farklı sistem ve modeller dâhilindeki bazı siyasi parti ve sendikaların bu teoriye aykırı düştüğü gözlemlenmiştir; kuşkusuz bu örnekler bize Michels'in teorisinin zayıf noktalarını sergilemektedir. Ancak özellikle Türkiye bağlamında ve dünyadaki siyasal ve sendikal örgütlenmelerin büyük çoğunluğu açısından oligarşi kanununun halen geçerli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Örgütler nezdinde demokratik modellerin geliştirilmesi için bahsedilen istisnai vakalar derinlemesine incelenmelidir ve “ideal” bir demokrasinin hangi koşullar altında yeşerebileceği defalarca tartışılmalıdır. Bu tartışmaların kalbinde *Siyasi Partiler* eserinin yer alacağı kuşkusuzdur.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1956) "Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 14, s. 110-118.
- Aybar, M. A. (2011) *Neden Sosyalizm? Marksizmde Örgüt Sorunu: Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür*, İletişim Yayınları.
- Barnes, J. (Ed.) (1995) *The Complete Works of Aristotle*, Bollingen Series LXXI, Cilt 2, Princeton University Press.
- Beetham, D. (1981) "Michels and His Critics", *European Journal of Sociology*, 22.1, s. 81-99.
- Bottomore, T. (2008) "Oligarşi", *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü* (The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought), İletişim Yayınları, s. 535.
- Çarkoğlu, A., Erdem, T., Kabasakal, M. (2000) "Türkiye'de Yeni Bir Parti Sistemine Doğru: Siyasi Partiler Kanunu Parti Örgütleri ve Parti İçi Demokrasiden Beklentiler", *Siyasi Partilerde Reform* içinde, İstanbul: TESEV Yayınları, s. 29-126.
- Demirdizen, D. Ve Lordoğlu, K. (2013) "Türkiye'de Sendika İçi Demokrasi ya da Bir İmkânsızın Arayışı mı?", *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, s. 223-241.
- Dereli, B. (1977) *Teori ve Uygulama Yönüyle Türkiye'de Sendika-İçi Demokrasi Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Dereli, T. (2008) "Robert Michels, Demokrasi ve Oligarşinin Tunç Kanunu", *Çalışma ve Toplum*, 19, s. 11-38.
- Duverger, M. (1976) *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*, Cambridge: University Printing House.
- Eaton, J. (2006) "Union Democracy and Union Renewal: The CAW Public Review Board", *Relations Industrielles*, 61, 2, s. 201-220.
- Edelstein, D. J. Ve Warner, M. (1979) *Comparative Union Democracy: Organization and Opposition in British and American Unions*, New Jersey: Transaction Books.
- Erdoğan, C. (2018) *Cumhuriyet Halk Partisi: İdeoloji, Örgütsel Yapı, Parti İçi Demokrasi ve Oligarşi*, İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları.
- Eroğlu, C. (1999) *Devlet Yönetimine Katılma Hakkı*, İmge Kitabevi Yayınları.
- Gillespie, R. (1994) "The Resurgence of Factionalism in the Spanish Socialist Workers' Party", D. S. Bell Ve E. Shaw (Ed.) *Conflict and Cohesion in the Western European Social Democratic Parties* içinde, Londra: Pinter Publishers.
- Heper, M. Ve Sayarı, S. (Ed.) (2002) *Political Leaders and Democracy in Turkey*, Lexington Books.
- Kalaycıoğlu, E. (2002) "The Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party", *Political Parties in Turkey* içinde, ed. Barry Rubin ve Metin Heper, Londra: Frank Cass, s. 41-61.
- Karakoç, R. (2017) *Parti İçi Demokrasi: Türkiye, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri Karşılaştırması*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karpat, K. (2019) *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Küçük, T. S. (2015) *Parti İçi Demokrasi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Leier, M. (2006) *Bakunin: The Creative Passion*, New York: Seven Stories Press.
- Levi, M., Olson, D., Agnone, J., Kelly, D. (2009) "Union Democracy Reexamined", *Politics and Society*, 37, 2, s. 203-228.
- Linz, J. J. (2006) *Robert Michels, Political Sociology and the Future of Democracy*, Routledge: Transaction Publishers.
- Lipset, S. M., Trow, M. A., Coleman, J. S. (1977) *Union Democracy: The Internal Politics*

- of the International Typographical Union, Garden City, New York: Free Press.
- Lordoğlu, K. (2004) "Türkiye'de Mevcut Bazı Sendikaların Liderlik ve Yönetim Anlayışları ve Bazı Sendikal Sorunlardan Örnekler", *Çalışma ve Toplum*, 2004/1, s. 81-96.
- Luxemburg, R. (1961) *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, Ann Arbor Paperbacks, University of Michigan Press.
- Mommsen, W. J. (1981) "Max Weber and Roberto Michels: An Asymmetrical Partnership", *European Journal of Sociology*, 22.1, s. 100-116.
- Montesquieu (2017) *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Berna Günen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nesin, A. (2017) *Hangi Parti Kazanacak*, İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Ostrogorski, M. (1902) *Democracy and the Organization of Political Parties*, London: MacMillan and Co.
- Özbudun, E. (1979) *Siyasal Partiler*, Ankara Üni. Hukuk Fak. Yay., No. 440.
- Russell, B. (2016) *Bolşevizmin Pratiği ve Teorisi*, çev. Özgür Ulusoy, BGST Yayınları, 71.
- Sakallıoğlu Ü. C. (1996) "Liberalism, Democracy and the Turkish Center Right: Identity Crisis of the True Path Party", *Middle Eastern Studies*, 32, 2, s. 142-161.
- Sartori, G. (2020) *The Theory of Democracy Revisited: Part One: The Contemporary Debate*, New Jersey: Chatham House Publishers.
- Schattschneider, E. E. (1977) *Party Government*, Westport, CT: Greenwood Press.
- Shaw, G. B. (1956) *The Apple Cart: A Political Extravaganza*, Shaw Library, Maryland: Penguin Books.
- Sipahi, İ. (2017a) *Scrutinizing Union Democracy: Organization and Opposition in Turkish Unions of the post-1982 Context*, İstanbul: Ana Basın Yayın.
- Sipahi, İ. (2017b) "Oligarchy as a Trade Union Default Setting: A Structural Re-examination of Union Democracy in Turkey", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 71, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 99-126.
- Sipahi, İ. (2019) "Türkiye'de İşçi Sendikalarının İhtiyari Organ ve Temsilcilik Yapılanmaları", *Çalışma ve Toplum*, 61, s. 1173-1202.
- Stepan-Norris, J. Ve Zeitlin, M. (1996) "Insurgency, Radicalism, and Democracy in America's Industrial Unions", *Social Forces*, 75, 1, s. 1-32.
- Stepan-Norris, J. (1997) "The Making of Union Democracy", *Social Forces*, University of North Carolina Press, 76, 2, s. 475-510.
- Stockwin, J. A. A. (1992) "The Japan Socialist Party: Resurgence after a Long Decline", R. J. Hrebenar (Ed.) *The Japanese Party System* içinde, Boulder: Westview, s. 81-115.
- Şahlanan, F. (1980) *Sendikaların İşleyişinin Demokratik İlkelerle Uygunluğu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Teziç, E. (1976) *100 Soruda Siyasal Partiler*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Tuncay, S. (2000) *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Turan, İ. (2006) "Old Soldiers Never Die: The Republican People's Party of Turkey", *South European Society and Politics*, 11, 3-4, s. 559-578.
- Turan, İ. (2011) "Türk Siyasal Partilerinde Lider Oligarşisi: Evrimi, Kurumsallaşması ve Sonuçları", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 45, s. 1-21.
- Von Beyme, K. (1985) *Political Parties in Western Democracies*, New York: St. Martin's Press.

Toplumsal hayatın en önemli sorunlarından birçoğu, özünde insan psikolojisinden kaynaklanmakla birlikte son yüz elli yılda ortaya çıkmıştır ve bize daha erken çağlardan devredilenlerle beraber son zamanlarda daha belirgin bir şekle bürünmüş, yeni bir önem ve aciliyet kazanmıştır. Birçok öncü düşünürümüz hayatlarında en yoğun çabayı bu sorunları çözmeye yönelik girişimlere seve seve adamıştır. Milliyet olarak adlandırılan ilke, Avrupa'yı durmaksızın savaşla ve devletlerin çoğunu devrimle tehdit eden ırk ve dil probleminin çözümü için ortaya atılmıştır. İktisadi alanda ise toplumsal sorun, dünya barışını, milliyet sorunsalından çok daha vahim ölçüde tehdit etmektedir; burada "emekçinin kendi üretiminin tümüne sahip olma hakkı" şiarıyla harekete geçilmiştir. Son olarak, demokrasinin köşe taşı olan kendi kendini yönetme ilkesinin milliyet sorununa bir çözüm sağladığı kabul görmeye başlamıştır çünkü milliyet ilkesi halk yönetimi fikrinin uygulamada kabulünü gerektirmektedir. Artık tecrübeler göstermiştir ki bu çözümlerin hiçbirisi, sahiplerinin ilk coşkulu günlerinde hayal ettikleri kadar geniş kapsamlı bir sonuç vermemiştir. Milliyet ilkesinin önemi inkâr edilemez ve batı Avrupa'daki millî sorunların çoğu bu ilke uyarınca çözülebilir ve çözümlidir; ancak bu konular, doğal sınırları belirlemenin zorluğu ve yeni sınırlar oluşturmaya sıkça ihtiyaç duyulması gibi coğrafi ve stratejik hususlar nedeniyle karmaşıklaşmaktadır. Dahası, milliyet ilkesinin, milletlerin neredeyse hiç var olduğunu söyleyemeyeceğimiz yerlerde veya aşırı girift durumlarda bize bir faydası olmaz. İktisadi sorun özelinde, farklı sosyalist düşünce

ekollerinin sunduğu çok sayıda çözüme sahibiz fakat emekçinin üretimin tümüne sahip olma hakkı, analitik alana kıyasla suni alanda daha kolay kavranabilir; genel bir ilke olarak formüle edilmesi kolaydır ve muhtemelen bu nedenle yaygın ilgi toplar ancak pratikte uygulanması son derece zordur. Mevcut çalışma, üçüncü sorunun, yani demokrasi sorunsalının eleştirel bir tartışmasını amaçlamaktadır.

Yazara göre demokrasi, hem bir entelektüel teori hem de fiilî hareket olarak bugün içinden nasıl çıkılacağına keşfedilmesinin aşırı zor olduğu kritik bir aşamaya gelmiştir. Demokrasi sadece dışarıdan dayatılan engellerle değil, aynı zamanda kendi içinde gelişen engellerle de baş etmek durumundadır. Bu engeller muhtemelen belirli bir dereceye kadar aşılabılır ve giderilebilirler.

Bu çalışma “yeni bir sistem” sunma girişiminde bulunmamaktadır. Bilimin esas amacı sistemler yaratmaktan ziyade anlamayı teşvik etmektir. Sosyoloji biliminin amacı mütemadiyen çözümler bulmak değildir çünkü bireysel hayatın ve sosyal grupların yaşamındaki birçok sorun “çözüm” olanağına sahip değildir ve her zaman “ucu açık” kalmak durumundadır. Sosyolog daha ziyade eğilimlerin ve bunlara karşı duran güçlerin, nedenlerin ve karşı nedenlerin, bir anlamda sosyal yaşamın gözle görülür esaslarının tarafsız şekilde sergilenmesini amaçlamalıdır. Kesin tanı, hastalıkların gidişatına ilişkin tüm tahminlerin mantıksal ve vazgeçilmez ön koşuludur.

Demokrasinin gerçekleşmesine karşı koyan eğilimler karmaşasının çözülmesi ve detaylı biçimde formüle edilmesi aşırı zor hususlardır. Bununla birlikte, bu eğilimlerin ön analizi yapılmaya çalışılabilir. Eğilimlerin şu bağlamlarda sınıflandırılabilmesi mümkündür: (1) insanın bireysel doğası; (2) siyasi mücadelenin doğası ve (3) örgütlenmenin niteliği. Demokrasi, oligarşiye yol açar ve her koşulda oligarşik bir öze sahiptir. Yazarın bu savı öne sürerken amacı, herhangi bir siyasi parti veya hükümet sistemi hakkında ahlaki bir hüküm vermek veya bir ikiye bölme suçlaması yapmak değildir. Tüm insan topluluklarının farklı zümre ve alt sınıflar oluşturduğu esasına dayalı kanun, diğer bütün sosyoloji kanunları gibi, iyi ve kötünün ötesindedir.

Siyasi partilerin incelenmesi ve analizi yeni bir bilim dalını oluşturmaktadır. Bu, sosyal, felsefi-psikolojik ve tarihsel disiplinler arasında bir ara alanı kapsamaktadır ve sosyoloji uygulamasının bir dalı olarak nitelendirilebilir. Siyasi partilerin günümüzdeki gelişimleri göz önüne alındığında, bu yeni bilim dalının *tarihsel* yönü büyük ilgi görmüştür. Batı dünyasındaki hemen hemen her siyasi partinin tarihi üzerine eserler yazılmıştır. Ancak

partilerin doğasını analiz etmeye geldiğimizde, bu alanın pek dokunulmamış olduğunu fark etmekteyiz. Mevcut çalışmanın amacı, sosyoloji bilimindeki bu boşluğu doldurmaktır.

Bu iş hiçbir şekilde kolay olmamıştır. Tartışılması gereken malzemenin boyutları o kadar büyüktür ki, özlü bir sunumun güçlüğüne aşılamaz olabileceğini düşünüyoruz. Yazar, sorunun tüm genişliği ve karmaşıklığı ile başa çıkma girişiminden vazgeçmek zorunda kalmış ve sadece belli güçlük ve kısıtları inceleme bağlamında kendini sınırlandırmıştır. Yazarın eşi Gisela Michels eserin ortaya çıkışında usanmadan kıymetli katkılarda bulunmuştur.

Bu İngilizce çeviri, hazırlanışı sırasında Alman versiyonu hakkındaki eleştirel yazıların elimde olduğu İtalyan baskısından yapılmıştır. Mevcut cilt yakın zamanda basılan Fransızca ve Japonca çevirilerin eleştirileri de dikkate alınarak geliştirilmiştir. Ancak *Siyasi Partiler* eserimin taslak aşamasından itibaren siyaset dünyasında olağanüstü önem taşıyan yegâne olay, hâlen şiddetle süren savaşın patlak vermiş olmasıdır. Yazarın, oligarşinin parti hayatındaki kaçınılmazlığı ve demokrasinin gerçekleşmesi önünde yarattığı zorluklar hakkındaki genel kanıları, savaşın başlamasından hemen önce ve mücadele süreci boyunca savaşan milletlerin siyasi hayatında çarpıcı biçimde doğrulanmıştır. Bu cildin özellikle İngilizce baskısı için yazılmış olan sondan bir önceki bölümü, *Savaş Zamanında Parti Yaşamı*'na değinmektedir. Bu yeni bölümde yazarın kendisini mecburen geniş ölçüde sınırlandırdığı aşikârdır çünkü kesin yargılar için hâlen söz konusu olaylara çok fazla yakınız. Dahası, savaşın alevleri ilgili devletlerin askerî ve iktisadi örgütlenmelerine uğursuz bir ışık tutuyor olsa da siyasi partiler kaçınılmaz olarak karanlıkta kalmıştır. Şimdilik siyasi partiler, millet denen olgunun gölgesinde kaldı. Fakat savaş sona erer ermez parti hayatının kaldığı yerden devam edeceğini ve de savaşın bahsi geçen niteliksel eğilimleri pekiştirmiş olduğunun görüleceğini söylemeye gerek dahi yoktur.

Basel, 1915
Robert Michels

Giriş

Seymour Martin Lipset, 1961

Seçilmişlerin seçmenler, vekillerin vekâlet verenler, delegelerin delege edenler üzerinde egemenlik kurmasını sağlayan örgütün ta kendisidir. Örgütten bahsetmek, esasen oligarşiden bahsetmektir.

İlk kez 1911’de yayımlanan bu sözler Michels’e ait ünlü “oligarşinin tunç kanunu”nu özetlemektedir. O zamanlar genç bir Alman sosyoloğu olan Robert Michels, *Siyasi Partiler* isimli eserinde, geleneksel demokrasi ve sosyalizm teorilerinin dayandığı ve Rousseau’nun doğrudan halk demokrasisi kavramına karşıt olan böyle bir temel siyasi görüşü ortaya koymuş oluyordu. Michels’in iddiasına göre mevcut demokrasilerin kötü işleyişi ve özellikle liderlerin toplum ve örgütler üzerinde egemen oluşu, sosyal ve ekonomik gelişmenin yetersizliğinden, öğrenim düzeyinin düşüklüğünden ya da kamuoyunu oluşturan iletişim araçlarının ve diğer güç kaynaklarının kapitalistlerce denetlenmesinden ziyade, karmaşık sosyal sistemlerin doğasından kaynaklanmaktadır. Oligarşi, yani bir toplumun ya da örgütün tepedeki yöneticiler tarafından kontrol altında tutulması, bürokrasilerin ya da büyük çaplı örgütlerin iç işleyişinden doğan bir özelliktir. Michels’e göre modern insan çözümsüz bir kısır döngüyle karşı karşıyadır; şöyle ki, insanın ulus devletler, sendikalar, siyasi partiler ya da kilise gibi büyük kurumların tepesindeki az sayıda yöneticiye etkin bir güç devretmeksizin bu çeşit kurumları kurup yavaşatması mümkün değildir.

Demokrasi ile büyük çaplı sosyal örgütlerin bağdaşmadığını göstermek amacıyla Michels Almanya’daki ve diğer ülkelerdeki Sosyalist partilerin davranışlarını incelemiştir. O dönemde bu partiler demokrasinin yaygınlaştırılması fikrine en bağlı kurumları temsil etmekteydiler. Uzun bir süre Alman sosyalist hareketinde bizzat etkinlik göstermiş biri olarak Michels, o zaman

dünyadaki en büyük sosyalist parti olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin oligarşik yapısına ilişkin ayrıntılı bir analiz sunmuştur. Muhafazakâr sağ partilerin iç yapılarında demokratik olmadıklarını göstermeye yönelik bir iddia Michels'in tezini kanıtlaması açısından uygun değildi, çünkü Almanya'daki ve diğer Avrupa ülkelerindeki muhafazakârların çoğu, demokrasiye yani çoğunluğun sosyal politikayı belirleme hakkı ya da gücü olduğuna zaten inanmıyorlardı. Buna karşılık sosyalistler yetişkinlerin oy hakkı, ifade özgürlüğü ve her düzeydeki kamusal ve ekonomik kurumların işleyişine halkın katılımı için mücadele veriyorlardı. Bu partiler kendi iç yapılarında demokratik olmadıkları takdirde toplumu demokratikleştirme çabalarının tümüyle başarısız kalması kaçınılmaz olacaktı.

Oligarşi yönündeki bu eğilimin sebepleri nelerdir? Michels işte bu soruya cevap aramıştır.¹

MICHELS'İN ÖRGÜT TEORİSİ

Büyük çaplı örgütler yöneticilerine güç konusunda neredeyse bir tekel konumu sağlarlar.

Siyasi partiler, sendikalar ve diğer tüm büyük örgütler bürokratik bir yapı ve hiyerarşik biçimde örgütlenmiş rasyonel (önceden tahmin edilebilir) bir örgütlenme sistemi geliştirme eğilimindedirler. İdare sorununun bizatihi kendisi bürokrasiyi gerekli kılar. Michels'in belirttiği gibi: "Bu, örgütlenme ilkesinin kaçınılmaz sonucudur... Önemli bir karmaşıklık düzeyine erişen her parti örgütü tüm çalışmalarını partiye adayacak belli sayıda kişinin varlığına ihtiyaç duyar." Ancak artan bürokrasinin bedeli gücün tepede toplanması ve tabandaki üyelerin etkisinin azalmasıdır. Liderler, politikaları değiştirmeye çalışan üyeler üzerinde engellenmesi hemen hemen olanaksız avantajlar sağlayan birçok kaynağa sahiptirler. Bu kaynaklar arasında şunlar sayılabilir: (a) üst düzey bilgi, örneğin üyelerin örgütün programlarına itaatini sağlamakta kullanılabilecek çok miktarda bilginin liderde toplanması; (b) liderin üyelerle iletişimi sağlayacak formel araçlar üzerinde denetim kurması, örneğin örgütün yayın faaliyetini kontrol edebilmesi, seyahat mas-

1 Michels'in teorisini daha sonraki gelişmeler açısından özetleyen ve değerlendiren ayrıntılı çabalar için şu incelemelere bkz. Philip Selznick, "An Approach to a Theory of Bureaucracy," *American Sociological Review* (1943), s. 47-54; James Burnham, *The Machiavellians* (New York: The John Day Co., 1943, s. 135-170; C.W. Casinelli, "The Law of Oligarchy," *American Political Science Review*, 47 (1953), s. 473-484; ve S. M. Lipset "The Political Process in Trade Unions: A Theoretical Statement," M. Berger, C. Page ve T. Abel (ed.), *Freedom and Control in Modern Society* (New York: D. Van Nostrand Co., 1954), içinde, s. 82-124.

rafları örgüt tarafından karşılanmak suretiyle görüşlerini açıklamak üzere çeşitli yerleri dolaşabilmesi, işgal ettiği pozisyonun dinleyici ve izleyici kitlelerine egemen olabilmesi için imkânlar sağlaması ve (c) siyaset sanatındaki hüner ve vasıfları; örneğin liderler profesyonel olmayan diğer üyelere göre etkileyici konuşmalar yapmak, hitabet sanatını kullanmak, makaleler yazmak ve grup etkinliklerini örgütleme konularında daha ustadırlar.

Kitleler karar alma sürecine katılma becerisinden yoksundurlar ve güçlü liderlik talep ederler.

Liderin sahip olduğu bu vasıf ve beceriler onun gücünü pekiştirdiği gibi Michels'in "kitlelerin ehliyetsizliği" dediği bir olgu da liderin gücünü ayrıca kuvvetlendirir. Üyelerin etkisini devamlı kılacak her çaba, diğer birçok şey yanında, onların örgütün faaliyetleriyle meşgul olmalarını, toplantılara katılmalarını ve siyasi hareketi etkileyen ana sorunları kavrayıp onlarla ilgilenmelerini gerektirir. Ama gerçekte parti ya da sendika toplantılarına nispeten az sayıda üye katılır. Çalışma ve aile yaşantısının gaileleri, boş zamanları dolduran iş dışı faaliyetler ve benzeri uğraşlar ortalama bir kişinin üye gruplarına ya da siyasete harcayacağı fiilî zamanı ve psikik enerjiyi geniş ölçüde kısıtlar. İlgi ve katılımın daha düşük olması bir kitle örgütünde üyelerin lidere göre daha az eğitime ve genel bilgiye sahip oluştundan da kaynaklanır.

Kitle içinde, hatta işçi partilerinin örgütlü kitlesi içinde yönlendirme ve rehberlik faaliyetlerine muazzam bir ihtiyaç vardır... Bu durum modern uygar toplumdaki kapsamlı iş bölümüyle açıklanabilir ve bu, devletin siyasal örgütlenme bütününe ve sürekli karmaşılaşan işleyişinin bir bakışta kavranmasını gittikçe olanaksız hâle getirmektedir. Yenilik korkusuna ek olarak, özellikle de halk partilerinde üyeler arasında derin kültür ve eğitim farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar kitlelerin liderlere duyduğu ihtiyacı sürekli olarak artırır.²

Örgüt hayatının gerçekleri liderlerin gücünü açıklamakta yararlı olsa da yöneticilerin ve üyelerin çıkarları arasında niçin bir çatışma olması gerek-

2 Michels'in "kitlelerin ehliyetsizliği" ile ilgili varsayımları Lenin tarafından onaylanmış, Lenin kitlelere sosyalizm yolunda önderlik edecek profesyonel ihtilalcilerden oluşacak elitist bir partiye olan inancının gerekçesini açıklarken kitleleri "uyuklayan, duyarsız, dar görüşlü, tembel, cansız ve uyuşuk" olarak tanımlamıştır. V. I. Lenin, *Left Wing Communism: An Infantile Disorder* (New York: International Publishers, 1940), s. 74-75. Olanakları sınırlı alt sınıfların siyasal faaliyetlere daha az katılma ve güçlü liderlere dayanma eğilimine ilişkin bir inceleme için, bkz. S. M. Lipset, *Political Man* (New York: Doubleday and Co., 1960) s. 97-130, 179-219.

tiğini izah etmez. Michels temsili liderlik varsayımını özellikle reddetmiştir. Onun iddiasına göre, sendikaların ve siyasi partilerin tam mesai yapan yöneticileri durumuna gelenler ya da parlamentoda temsilci olarak görev yapanlar, “sosyal konum olarak yönetilen sınıfa dâhil olsalar da, giderek yöneten oligarşinin parçası hâline gelirler.” Diğer bir deyişle, kitlelere liderlik edenlerin kendileri de “iktidar (güç) elitleri”nin parçasıdır; onlar daha imtiyazlı unsurlar arasında elde ettikleri özel durumlarından yararlanarak kendilerine özgü bakış açıları ve çıkarlar geliştirirler. Bu nedenle kitle örgütlerinin politikalarının çoğu kitlelerin irade ya da çıkarlarını değil, liderlerin irade ve çıkarlarını yansıtır. Ayrıca Michels’e göre, siyasi partilerde “partiyi kurmak üzere bir araya gelen kitlelerin çıkarlarının, partiyi temsil eden bürokrasinin çıkarlarıyla örtüşmeyebileceği gözden kaçırılır. Parti yöneticileri her zaman muhafazakâr çıkarlara sahiptir ve herhangi bir politik durumda işçi sınıfının çıkarları cesur ve saldırgan bir politika gerektirirken yöneticilerin çıkarları savunmacı ve hatta reaksiyoner (gerici) politikalar izlenmesini gerektirebilir; çok nadir durumlarda ise bu roller tersine dönebilir. Evrensel geçerliliğe sahip bir toplumsal kanuna göre, bir topluluğun iş bölümü gereksinimiyle oluşturduğu her organ, sağlam bir yapıya kavuşur kavuşmaz kendine özgü çıkarlar edinir. Bu özel çıkarların topluluğun çıkarlarıyla çatışması kaçınılmazdır.”

Kitle örgütleri liderlerinin egemen siyasal sınıfın bir parçasını oluşturmaları, onların diğer siyasi elit kesimlerine muhalefeti sürdürmeyecekleri anlamına gelmez. Etkilerini sürdürmek ve artırmak amacıyla liderler kitle desteğini kontrollerinde bulundurmaya zorundadırlar. Bu nedenle liderler iş dünyası ve aristokrasi gibi egemen sınıf yapısının diğer unsurlarına muhalefetlerini sürdüreceklerdir. Ancak kitle desteğine dayanan elitlerin amacı bir azınlığın iktidarı yerine bir başkasını, yani kendi iktidarlarını geçirmektir.

Liderler kendi otoritelerine ya da mevkilerine karşı örgüt içinden bir tehditle karşılaştıklarında aşırı saldırgan bir tavır sergilerler ve bu uğurda birçok demokratik hakka zarar vermekte tereddüt etmezler. Örgüt üzerinde egemenliği kaybetmek demek onları önemli bireyler yapan bir kaynağı kaybetmek demektir. Bu nedenle liderler, baskıcı yöntemler kullanmalarını gerektirse de mevkilerini koruma yönünde güçlü bir güdüye sahiptirler. Bu davranışlarını ise, bir kitle örgütünün güçlü ve kötü niyetli muhaliflerine karşı ancak mücadele yoluyla varlığını sürdürmesinin kaçınılmaz olduğu savıyla meşru göstermeye çalışırlar. Örgütte hiziplere yer vermek, parti ya da örgüt politikalarının doğruluğunu sorgulamak, düşmanlara yardım etmek ve onların işini kolaylaştırmak anlamına gelir. Bu itibarla liderlerin ciddi biçimde eleştirilmesi örgütün kendisine ihanet olarak tanımlanır.

Michels elli yıl önce sosyalist harekete bir uyarı göndermiştir: “Sosyalizm meselesi sadece iktisadi bir mesele değildir... Sosyalizm aynı zamanda idari bir meseledir, bir demokrasi meselesidir.” Michels’in öngörüsü, sosyalistler sadece siyasi devrim ile sosyal değişim arasındaki basit ilişkiye bağlı kaldıkları takdirde sosyalist devrimle beraber “hükümdarlık esasını sosyalizm adına çekip alacak zekâ ve güce sahip olan liderler diktatörlük kuracaktır... Bu nedenle, sosyal devrim kitlenin içyapısında herhangi bir gerçek değişim yaratmayacaktır. Fetheden sosyalizm değil sosyalistler olacak, sosyalizm ise onu savunanların galibiyetiyle beraber can verecektir.”

Parti liderlerinin ideolojiye bağlılıktan ya da üye çıkarlarını savunmaktan ziyade bürokratik bir muhafazakârlıkla hareket edeceklerini düşünen Michels’in bu tahminleri, kitabının yayınlanmasından hemen üç yıl sonra gerçekleşen olaylarla doğrulanmıştır. Sosyalist Enternasyonal’in gururu olan, Kaiser hükümetinin politikalarına karşı çıkan ve savaş çıkması hâlinde genel bir grev çağrısı yapacağını vaat eden, uluslararası barışın savunucusu büyük Alman Sosyal Demokrat Partisi, savaşı daha 1914’te ilan edilir edilmez desteklemiştir. Kendisi Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin liderliğine esasen eleştirel yaklaşmakla birlikte Lenin bile partinin Alman militarizmine şiddetle karşıt bir tutumdan şöven bir savunuculuğuna bu kadar çabuk dönebilmesine inanmamıştır. Öyle ki Lenin, Parti’nin gazetesi *Vorwärts*’in savaşa destek isteyen çağrılarının sahte olduğuna kanaat getirmiştir. Michels’e göre Alman sosyalizminin Marksist liderlerinin sergilediği bu ani değişim toplumsal konumlarının doğal bir sonucu, çünkü kitabının 1915’te yayımlanan ikinci baskısında söylediği gibi, “partinin dirliği tehlikeye atılmamalıdır... Parti boyun eğerek, alelacele enternasyonalist ruhunu satar ve kendini koruma içgüdüsüyle vatanperver bir partiye dönüşür. 1914’te başlayan Dünya Savaşı, yazarın kitabın ilk baskısında sosyalist partilerin geleceğiyle ilgili yazdıklarını en etkin şekilde doğrulamıştır.”

Sosyalist partilerin çoğunun Birinci Dünya Savaşı’na tepkisi, sosyal parti liderlerinin örgütü yaşatma gereklerini doktrine bağlılığın üzerinde tuttıklarını göstermiştir. Michels’in diğer bir öngörüsü olan başarılı bir sosyalist devrimin işçi sınıfı için demokrasinin zaferi anlamına gelmeyeceği, aksine bir egemen yönetici grubu yerine bir başkasının geçmesiyle sonuçlanacağı görüşü ise, Rus Devrimi ile daha da dramatik biçimde doğrulanmıştır.³ Kendisi tamamen özgür ve demokratik toplumun güçlü bir

3 *Dissent*’in editörleri Komünist hareketteki değişimleri açıklarken *Siyasi Partiler* eserinden alınıyorlar. “Robert Michels erken yirminci yüzyıl sosyalizmine ilişkin klasik çalışmasında

savunucusu olan Nikolai Lenin'in önderliğindeki Devrim ise, süratle tek parti egemenliğiyle sonuçlanmıştır. Bolşevikler iktidarı ele geçirince tüm diğer grupları, hatta Devrim'i destekleyen ve Bolşeviklerle birlikte hasım militer güçlere karşı savaşıyan grupları dahi bastırmışlardır. 1920'de iktidarı ele geçirdikten sadece üç yıl sonra Bolşevik Partisi kendi tabanının etkisini tasfiyeye başlamıştır. Kendi üyelerinin çeşitli politikaları savunmak üzere parti içinde gruplar oluşturma hakkını kaldırmıştır. Parti on yıllık bir süre içinde parti sekreteri Joseph Stalin'in iradesine muhalefet etmek "suç"undan ötürü önemli liderlerinden bazılarını ihraç etmiştir.⁴

SIYASİ PARTİLER'İN ETKİSİ

Siyasi partilerin ve diğer gönüllü örgütlerin gelecekteki siyasi davranışlarına ilişkin olarak Michels'in yaptığı tahminlerin görünür doğruluğu ve bu konudaki eğilimin nedenlerini ortaya koymuş olması, *Siyasi Partiler* kitabını yirminci yüzyılın en etkili eserlerinden biri hâline getirmiştir. Eser sosyal bilimler alanında bir klasiktir ve konuyla bilimsel açıdan ilgilenenler kadar siyasal eylemle meşgul olanların da ilgisini çekmeye devam etmektedir.

Sosyalist eğilimli *Dissent* dergisinin son sayılarından birinde (Sumner, 1961), Irwing Howe, Stalinizmin işlediği cürümlerden rahatsız olan solcu aydınlar kuşağından bahsederken kendisinin de *Siyasi Partiler*'i okuduktan sonra kalıcı bir huzursuzluk duygusuna kapıldığını belirtmektedir.⁵ Bir demirperde ülkesi olarak kısa bir süre için de olsa Stalinizmin sosyal köklerinin tahliline (ve ancak Khrushcev'in bunların geçerliliğini kabulünden sonra) izin veren Polonya'da Michels'in tahlilleri önemli bir fikir kaynağı hâline gelmiştir. 1956'daki Ekim ayaklanması Polonya Komünist Partisi içindeki Stalinist

şunları yazmıştı: 'Parti bürokrasisi arttıkça, her sosyalist düşünce ve kavramın temel direklerini oluşturan iki unsur kaçınılmaz bir şekilde zayıflar: sosyalizmin daha geniş ve daha kültürel amaçları hakkında bir anlayış, ve sosyalizmin tezahürlerinin uluslararası alanda gösterdiği çeşitliliğe ilişkin bir anlayış. *Mekanizma kendi içinde bir amaç hâline gelir.*' Michels bu parlak cümleleriyle Leninizmden Stalinist harekete olan tarihi gelişmenin temel gidişatını önceden görmüştür." *The American Communist Party. A Critical History* (Boston: Beaco Press, 1957) s. 501.

⁴ Yugoslavya'da Tito'dan sonra en yüksek komuta mevkiinde olan Milovan Djilas'ın söylediği gibi, "sosyal sınıflardan kurtulmak adına yapılan Komünist ihtilali tek bir sınıfın en mutlak otoritesi ile sonuçlanmıştır. Bunun dışında her şey sahtedir ve bir hayaldir." *The New Class. An Analysis of the Communist System* (New York: Frederick A. Praeger, 1957), s. 36.

⁵ On yıl kadar önce Michels'in *Siyasi Partiler* kitabının sosyalistler üzerinde yaptığı çarpıcı bir etkiye tanık oldum. Latin Amerika'daki bir sosyal demokrat partinin lideri aldığı bir Siyaset Sosyolojisi dersinde kendilerine okutulan bu kitapla ilgili olarak, kitaptan on nüsha satın alarak bu nüshaları partisindeki çeşitli liderlere gönderdiğini söyledi. Kendisi Michels'in tüm sosyalistlerin okuması gereken bir kaynak olduğuna inanıyordu.

egemenliği yıktıktan sonra partinin resmî dergisi *Sendika Demokrasisi* (*Union Democracy*) isimli kitabımızın son bölümünün bir çevirisini yayımlamıştır. Kitabın ilgili bölümünde Michels'in tahlillerini çağdaş işçi örgütlerine ve sosyalist harekete uyarlamaya çalışmaktaydı.⁶ Bunu takiben daha akademik nitelikte bir Polonya dergisi olan *Siyasi Sosyoloji İncelemeleri* (*Studies in Political Sociology*), *Siyasi Partiler* isimli eserin ayrıntılı bir özetini yayımlamıştır.⁷

Siyasi Partiler'in sosyal bilimler alanında bir klasik olma özelliği birçok kez doğrulanmıştır. Karşılaştırmalı siyasal kurumlar konusunun önde gelen çalışanlarından olan Sigmund Neumann şöyle yazmaktadır: “Siyasi partiler sosyolojisi tamamen Robert Michels'in sosyal hareketlerde oligarşinin tunç kanununa ilişkin görüşlerinin etkisinde kalmıştır...”⁸ Belki tüm diğer sosyologlara göre sosyoloji ve diğer sosyal bilimler üzerinde daha fazla etki yapmış olan Alman bilim adamı Max Weber de Michels'in yakın bir kişisel dostuydu. Onun siyasi biyografisini yazan J. P. Mayer'e göre Weber'in siyasi partiler hakkındaki yazıları geniş ölçüde Michels'in eserinden etkilenmiştir. Weber'in yasal siyasi partilerin yapısı üzerindeki tartışması Michels'in *Siyasi Partiler*'inin bir özetidir.⁹ Karşılaştırmalı siyaset öğrencisi olan İngiliz yazar James Bryce, hükümetler ve partiler konusundaki çalışmasının sonuçlarını bir bakıma *Siyasi Partiler*'den aynen alıntı yaptığı cümlelerle özetle-

6 Bkz. S. M. Lipset, M. Trow ve J. Coleman, “O demokracji zwiqzkowej,” *Zeszyty teoretyczno-polityczne*, 1-2 (44-45), 1958, s. 111-124. Bu bölümün orijinal İngilizcesi *Union Democracy* isimli kitabımızın 18. bölümünde yer almaktadır. (Bkz. Glencoe: The Free Press, 1956; Doubleday-Ancor tarafından 1962'de karton kapaklı olarak yeniden basılmıştır.) Bu bölüm siyasal güç üzerinde kurumsallaşmış denetimlerin ve meşru muhalefet gruplarının yokluğu hâlinde kaçınılmaz olarak totaliter bir yönetimin ortaya çıkacağını vurgulamaktadır.

7 Bkz. Szymon Chodak, “Roberta Michelsa Socjologia Niemieckiej Socjal-demokracji,” (Robert Michels'in Alman Sosyal Demokrasisinin Sosyolojisi), *Studia Socjologiczne Polityczne*, 1 (1958), s. 123-162. Bu makalenin İngilizce özetini şöyle sona ermektedir: “Michels'in çalışması yeni bir bilim dalı olarak parti sosyolojisinin, partinin gelişme süreçlerinin, yapısal olarak parti tiplerinin, partinin üyelik durumlarının... tahlilinde bir hareket noktası oluşturmıştır.” s. 162. Szymon Chodak (aynı Polonyalı sosyolog) kitap hacminde bir eser yayımlamıştır. “Systemy Partyjne Europy Zachodniej” (Batı Avrupa'da Parti Sistemleri), *Studia Socjologiczne Polityczne*, 9 (1961) s. 7-255. Bu eser Michels'in ilginç ve ileri düzeyde bir eleştirisini içermekte, onun demokrasiyi âdeta yoktan tanımladığını vurgulamakta, parti yapısı ve uygulamalarındaki çeşitlilikleri belirleyen faktörleri açıklamaya çalışmaktadır.

8 Sigmund Neumann, ed., *Modern Political Parties* (Chicago: University of Chicago Press, 1956), s. 405.

9 Bkz. J. P. Mayer, *Max Weber and German Politics* (London: Faber and Faber, 1956) s. 81-83; aynı zamanda bkz. Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization* (New York: Oxford University Press, 1947) s. 408. Weber ve Michels arasındaki kişisel ilişkiler için, bkz. H. H. Gerth ve C. W. Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology* (New York: Oxford University Press, 1946), s. 19-21. Michels'in Sosyal Demokrat Parti'deki üyeliğinden dolayı akademik atanması engellenmiş ve Weber bu olaya şiddetle karşı çıkmıştır.

mektedir. Yazar Michels'in eserinden "hakikaten okunmaya değer" olarak bahsetmekte ve şunları söylemektedir: "Metinde belirtilen ve benim de başka yollardan giderek vardığım bu görüşler, aynı zamanda konuyu *Siyasi Partiler* isimli eserinde özel olarak inceleyen yetenekli yazar R. Michels tarafından da doğrulanmıştır."¹⁰ Çağdaş parti örgütlerinin önde gelen araştırmacılarından Fransız Maurice Duverger de entelektüel katkıları için Michels'e borçlu olduğunu teslim etmiş ve hatta farklı parti örgüt tipleri içinde oligarşinin niteliğini ve kaynaklarını tahlil eden kitabına isim olarak Michels'in kitabının başlığı olan *Siyasi Partiler*'i koymuştur.¹¹ Londra İktisat Okulunda Siyaset Sosyolojisi okutan Robert McKenzie'nin yakında yazdığı ve büyük beğeni toplayan İngiliz Siyasi Partileri isimli eser de kendi deyişiyle "Siyasi partilere dair belirli teorilerin geçerliliğini değerlendirmek amacı taşımaktadır; bu teoriler arasında belki de en kışkırtıcı ve ilgi çekici olanı Robert Michels tarafından geliştirilmiş olandır..."¹² McKenzie Michels'in vardığı karamsar sonuçlar üzerinde bazı önemli değişimler yapmakla birlikte, şu gözlemlerde bulunmaktadır: "Bu çalışma her partide küçük bir lider grubunun ortaya çıkmasına ve iktidarı ele geçirip sürdürmesine yol açan ve Michels'in 'teknik' ve 'psikolojik' faktörler dediği nedenlerin varlığına ilişkin güçlü kanıtlar ortaya koymuştur."¹³

Siyasi partiler Michels'in analiz ve görüşlerinin uygulanabileceği yegâne alan değildir. Tıp odaları, gazi dernekleri, baskı grupları ve sendikalar gibi gönüllü kuruluşların iç yaşantısı üzerinde yapılan araştırmalar, bunlarda da "oligarşinin tunç kanunu"nun geçerli olduğunu destekleyen kanıtlar ortaya koymuştur. Bir çalışma ekonomisti olan California Üniversitesi Rektörü Clark Kerr bu bulguları aşağıdaki biçimde özetlemiştir:

Tarih boyunca insanların kurduğu örgütlerin büyük bir çoğunluğu tek parti egemenliğine dayalı yönetimlerce idare edilmiştir. Dünyanın çoğu bölgesinde çoğu kez, örgütler tek parti egemenliğinde kalmışlardır. Belli zamanlarda dünyanın belli yerlerinde az sayıda iki partili (ya da çok partili) örgütlere rastlanmıştır; ancak örgütte tek parti yönetimi standart ve evrensel olan durumdur. Sendikalar da bu kurala bir istisna oluşturmaz. ABD düzeyinde Uluslararası Mürettepler Sendikası (ITU) bu kuraldan sapan tek istisnadır. Demokratik ABD'de bile şirketler, siyasi partiler, hayır cemiyetleri, dinî

¹⁰ James Bryce, *Modern Democracies*, Cilt II (New York: The Macmillan Co., 1921), s. 546.

¹¹ Maurice Duverger, *Political Parties* (Londra: Methuen, 1954), özellikle bkz. s. 134, 169 ve 151-182.

¹² Robert McKenzie, *British Political Parties* (Londra: William Heinemann, 1955), s. 15. Aslında Michels'in teorisi burada özetlenen ve tartışılan yegâne yaklaşımdır.

¹³ A.g.e., s. 587.

mezhep kuruluşları, çiftçi kuruluşları, sosyal refah örgütleri, öğrenci dernekleri hep tek partili örgütlerdir.¹⁴

Michels'in analizi sendikaların yönetimi için özellikle geçerlidir.¹⁵ Bu analizler nadir istisnalar haricinde aktif bir demokratik siyasal yaşantının yokluğuna işaret eder. Amerika'da ve diğer ülkelerde birçok sendikanın kendisini sınırsız olarak iktidarda tutabilen ve haleflerini kendi saflarından

- 14 *Unions and Union Leaders of Their Own Choosing* (New York: The Fund of the Republic, 1957), s. 12.

Bu gruplarda oligarşik eğilimlerin varlığını gösteren kanıtlar çeşitli eserlerde özetlenmiştir. Sosyolog Bernard Barber'in işaret ettiği gibi, "Örgütler hangi çıkarları temsil ederlerse etsinler, hepsinin aktif bir azınlığın kontrolünde olduğunu görüyoruz." "Participation and Mass Apathy in Associations," Alvin Gouldner, ed., *Studies in Leadership* (New York: Harper and Brothers, 1950) içinde, s. 584. Barber çeşitli gruplarda oligarşinin işleyişine dair örnekler vermektedir: "American League 1919'da küçük bir grup tarafından kurulmuş ve hâlen sürekli iktidarda kalan bir oligarşi tarafından yönetilmektedir..." Nitekim hayır (dayanışma) kuruluşlarında, tüketici kooperatiflerinde ve diğer gruplarda benzer eğilimleri sergileyen birçok kanıt verilmektedir. National Association of Manufacturers ve American Medical Association gibi birçok kurumda oligarşinin varlığına ilişkin kanıtlar hakkında tartışmalar için, bkz. David Truman, *The Governmental Process*, (New York: Alfred A. Knopf, 1958), özellikle s. 129-210. Örgütte bürokrasinin egemenliği tezini destekleyen kanıtları tartışırken, Peter Blau şirket yöneticilerinin, pay sahiplerinin isteklerinin aksine, şirketleri nasıl kontrol edebildiklerini gösteren çeşitli araştırmaları zikretmektedir. Blau'nun belirttiğine göre, "hemen tüm şirketlerde pay sahibi olan kişi, totaliter bir ülkenin vatandaşı seçimlerde ne kadar tercih imkânına sahipse ancak o kadar kendini ifade imkânına sahiptir. Mevcut lidere muhalefet olanağı hemen hemen hiç yoktur..." *Bureaucracy in Modern Society* (New York: Random House, 1956), s. 108. Kurum içinde bürokratikleşmenin ve oligarşinin yerleşmesinin kurumu açıkladığı amaçlarından ve üyelerinin (ortaklarının) çıkarlarını temsil işlevinden ne ölçüde uzaklaştırdığı ve bu amaçlarına yöneticilerin sürekli büyüyen kurumu yönetme istek ve ihtiyacın nasıl feda edilebildiğini gösteren kanıtlara işletmeciler gruplarında da rastlanmaktadır. Şirketler ortaklara optimal bir kâr dağıtımı yerine karları sürekli olarak yeniden kapital yatırımı için kullanırlar. Michels'in hipotezleri ABD'de biçimsel olarak en az merkezî dinî örgütlerden biri olan American Baptist Convention hakkında yapılmış dört dördlük bir çalışma tarafından da doğrulanmaktadır. Bu örgüt ileri derecede bürokratiktir ve merkezî liderliğin örgüt faaliyet ve politikaları üzerindeki yetkileri bir hayli fazladır. "Örgütsel koordinasyonu istikrara kavuşturma çabaları bürokratik prosedür yöntemleriyle engellenmekte ve bu yöntemler örgütün asıl amaçlarının yerini almaktadır. 'Böylece örgüt bir araç iken amaç hâline gelir.'" Bkz. Paul M. Harrison, *Authority and Power in the Free Church Tradition* (Princeton: Princeton University Press, 1959) s. 136. Harrison'un yaptığı alıntı Michels'in *Siyasi Partiler* eserindedir.

- 15 "İngiliz ve Amerikan sendikalarının davranışlarıyla ilgili araştırmalar Michels'in elli yıl önce Kıta Avrupası örgütlerine ilişkin olarak vardığı sonuçları doğrulamıştır: liberal demokrasi davasını savunan grupların kendileri aslında oligarşi ile yönetilen kurumlardır." Douglas Verney, *The Analysis of Political Systems*, (London: Routledge and Kegan Paul, 1959), s. 155-156. Amerikan sendikalarının yönetimine ilişkin ayrıntılı tahlilinde William Leiserson bu kuruluşları tek parti sistemleri olarak tanımlamıştır. Yazar çoğu sendikada "üyeler arasında siyasi partiler biçiminde ortaya çıkan hizipleşmelerin genellikle sendikacılığa ters görüldüğünü" belirtmektedir. "Sendikalar içinde yöneticilere karşı örgütlü bir muhalefet, karşıt dış odaklardan gelen hücumlardan esas itibarıyla farklı görülmemektedir. Egemen baskılar birlik ve uyumluluğundan yanadır." *American Trade Union Democracy* (New York: Columbia University Press, 1959), s. 75.

devşirebilen bir siyasal mekanizmaya sahip bulunan tek parti oligarşileri tarafından yönetildiği görülmektedir.

Michels'in eseri, gönüllü örgütlerin iç siyasetiyle ilgilenmenin ötesinde aynı zamanda örgüt ve bürokrasilerin daha geniş açıdan incelenmesi alanına ve genel olarak sosyoloji teorisine de katkı yapmıştır. Philipp Selznick'in belirttiği gibi, "Michels'in demokratik örgüte ilişkin teorisi beşerî eylem araçlarına özgü genel aykırılıklara ait özel bir durum olarak da görülebilir. Yeni çıkar ve motivasyon merkezlerinin yaratılması suretiyle amaçların saptırılması eğilimine tüm örgütlerde rastlanmaktadır. Rasyonellikten sapma gönüllü örgütler kadar askerî, endüstriyel ve devlete ait bürokrasilerinin de niteliklerinden biridir". Michels, örgütleri inceleyen araştırmacıları, "örgütün ilan edilen amaçlarından ve rasyonel sistemlerden sapma eğilimine dikkat etmeleri yönünde duyarlı hâle getirmiştir..."¹⁶ Örgütsel analiz alanında en etkili araştırmalardan birini oluşturan Selznick'in çalışmaları da geniş ölçüde Michels'in görüşlerini sistemleştirme ve bunları örgütlerin ilan edilen normlardan sapma eğiliminin kaynaklarına uyarlama çabasından hareket etmiştir.¹⁷ Bu sapmalar, örgütlerin içinde çalıştıkları ortamdaki birbirine zıt gereksinimleri karşılamaya yönelik adaptasyon çabaları olarak algılanabilir. Bürokratlar yönettikleri örgütleri korumak ve güçlendirmek için belli amaçları gerçekleştirmek, bunun için de çoğu kez yönettikleri örgütlerin bağlandığı diğer amaçları ihlal etmek zorunda kaldıklarını görürler. Selznick'e göre örgütleri inceleyen bir kişi işe Michels'e ait şu varsayım ile başlamalıdır: "...örgütün ilan edilen amaçlarından sapmalar" olacaktır ve görünürde kurumun bağlandığı amaçlara ihanet olarak algılanacak bu sapmalar, aynen sosyal demokrat partilerin ya da sendikaların liderlerinin demokratik normları ihlal etmeleri hâlinde olduğu gibi, ancak bürokratların iktidarı kendi ellerinde toplayan ve kendi çıkarlarına göre hareket eden yöneticiler oldukları varsayımıyla açıklanabilecektir. Selznick'in Tennessee Vadisi Otoritesi (TVA) üzerinde yaptığı ve *TVA and the Grass Roots* başlıklı özgün eserinde, TVA bürokrasisinin "muhafazakâr çıkarlara uyum sağlamanın örgütün rol ve karakteri bakımından doğurduğu 'önceden tahmin edilmeyen sonuçlar'ın ortaya çıkma biçimini ve bunların nedenlerini" analiz

16 Philip Selznick, "The Iron Law of Bureaucracy," *Modern Review*, 3 (1950), s. 162-163.

17 Yazarın "An Approach to a Theory of Bureaucracy" başlıklı makalesi "geniş çapta Michels'in teorik bir açıklaması niteliğindedir. Yazar burada Michels'in nispeten kuşkulu bazı psikolojik varsayımlarını bertaraf edecek teorik bir açıklama getirmeye çalışmıştır." "The Iron Law of Bureaucracy," a.g.e., s. 160.

etmiştir.¹⁸ Selznick'in burada örgütün yaşayabilmek için gerekli desteği sağlamak amacıyla uyumlu politikalar geliştirmesi gereğine ilişkin açıklamaları Michels'in şu uyarısını yansıtmaktadır: "Siyaseten gerekli olan örgütlenme ilkesi, bindiği trenle beraberinde başka tehlikeler de getirir... Örgütlenme aslında demokrasi ovasında sel felaketlerine yol açan ve ovayı tanınmaz hâle getiren muhafazakâr akıntıların da kaynağıdır."¹⁹

OLİGARŞİNİN TUNÇ KURALINA VERİLEBİLECEK BİR CEVAP MEVCUT MUDUR?

Daha demokratik ve eşitlikçi bir topluma ulaşma isteği açısından bakıldığında Michels'in *Siyasi Partiler*'i karamsar bir eserdir. Michels'in kendisi de kitabının son bölümünde "tarihsel incelemelerin bizi demokrasinin karamsar yönlerini vurgulamaya zorladığını" belirtmiştir.²⁰ O hâlde demokrasi ütöpik bir ideal midir? Sosyalist toplumlar yaratma çabalarının yeni bir acımasız dikta ile sonuçlanması kaçınılmaz mıdır?

MARKSİST VE KOMÜNİST CEVAPLAR

Gerek sosyalist hareketlerin gerek işçi hareketlerinin Michels ile hesaplaşma hususunda özel bir sorumlulukları olduğu açıktır. Geleneksel Marksist cevap bürokratik örgütün yeni bir egemen yönetici sınıfın doğuşuna neden olacağı gerçeğini inkâr etmek olmuştur; çünkü bu sınıflar teknik örgüt formu anlamında değil ekonomik kaynaklara mülkiyet anlamında bir zemine ihtiyaç duyarlar. 1930'lu yılların başlarında Sidney Hook bir Marksist olarak şu tezi ortaya atmıştır:

Michels, geçmişteki oligarşik liderliğin sosyal ve ekonomik önkoşullarını gözden kaçırmaktadır. Siyasi liderlik geçmiş toplumlarda ekonomik güç anlamına geliyordu. Öğrenim ve gelenekler bazı sınıfların kendilerini egemen konumda görme eğilimini teşvik ederken aynı zamanda kitlelerin siyasete ilgisini yok ediyordu. Siyasi liderliğin bir idari işlev rolü üstlendiği ve bu nedenle ekonomik güçten soyutlandığı, öğrenim süreçlerinin psi-

¹⁸ A.g.e., s. 163-164.

¹⁹ Bu sorun hakkında genel bir açıklama için, bkz. R. K. Merton, "The Unanticipated Consequences of Purposeful Social Action," *American Sociological Review*, 1 (1936), s. 894-904.

²⁰ Alvin Gouldner bürokrasinin birey özgürlükleri ve eylemleri üzerindeki sınırlayıcı etkilerini abarttıkları için birçok sosyoloğa yönelttiği bir eleştirisinde Michels'in yaklaşımının "diğerlerinden hatta marazi ölçüde daha kötümser olduğuna" işaret etmektedir. Bkz. "Metaphysical Pathos and the Theory of Bureaucracy," S. M. Lipset ve N. W. Smelser, ed., *Sociology: The Progress of a Decade* (Englewood-Cliffs: Prentice-Hall, 1961), s. 86.

şik eğilimleri oligarşik ihtirasların yerine ahlaki ve sosyal eşitlik sağlama amaçlarına yönelttiği, öğrenimin sadece bir sınıfın tekelinde olmaktan çıkarıldığı ve beden emeği ile fikri emek arasındaki ayrımın giderek ortadan kalktığı sosyalist bir toplumda, Michels'in "oligarşinin tunç kanunu"nun geleneksel biçimiyle ortaya çıkma tehlikesi oldukça uzak bir olasılık hâline gelecektir.²¹

Michels'e komünist bir cevap arama çabalarında 1920'lerin başlarında yazan ve komünist teorisyenler arasında Lenin'den sonraki en önemli sima olan Nicolai Bukharin, Michels'in eleştirisindeki doğruluk payını teslim etmiş ve hatta *Siyasi Partiler* kitabını "çok ilginç bir eser" olarak tanımamıştır. Bukharin, Michels'in sosyalizmde yöneticilerin gücünün bir sorun teşkil edeceği varsayımına şiddetle karşı çıkmamıştır; bununla beraber Hook gibi o da gerçek bir sosyalist toplumda bu gücün "toplumun insanlar üzerindeki gücü değil, makineler üzerindeki gücü olacağı" görüşünü vurgulamıştır. Ancak Bukharin bu varsayım üzerinde pek durmamış, cevabını daha çok alt sınıfların durumundaki değişim üzerinde yoğunlaştırmıştır:

Michels'in yorumunun temel ögesini oluşturan faktör olan "kitlelerin ehliyetsizliği" [sosyalizmde] ortadan kalkacaktır, çünkü bu ehliyetsizlik her sisteme özgü bir nitelik değildir. O da genel kültürel yapıda ve öğrenim-eğitimde ifadesini bulan ekonomik ve teknik koşulların ürünüdür. Geleceğin toplumunda çok büyük miktarlarda üretilecek örgütlü birey, yönetici grupların *istikrarına* (sürekliliğine) set çekecektir.

Bununla beraber yazısını Stalinizmin doğuşundan önce kaleme alan Bukharin bunun yeterli bir cevap olamayacağını bilmekteydi, çünkü Rusya'nın içinde bulunduğu o dönem, yani "kapitalizmden sosyalizme *geçiş dönemi*, diğer bir deyişle proleter diktatörlük dönemi çok daha zorlu olacaktır." Bu nedenle "böyle bir dönemde bir 'yozlaşma' eğiliminin doğması kaçınılmazdır, yani bir sınıf mikrobu olan yönetici katmanının yok edilmesi sırasında bir yozlaşma olabilir. Bu eğilimi ise birbirine zıt iki eğilim yavaşlatacaktır; bunlardan ilki üretici güçlerin artışı, ikincisi ise eğitim sistemindeki tekelin kaldırılmasıdır. İşçi sınıfının kendi içinden teknoloji elemanlarının ve

21 *Towards the Understanding of Karl Marx* (New York: John Day Co., 1933), s. 312. Hook'un hâlâ bir sosyalist olmasına ve Michels'in kötümser sonuçlarını eleştirmesine rağmen Marx'ın az çok ortodoks nitelikteki eleştirisini artık desteklemediği belirtilmelidir. Hook'un daha yakın zamandaki görüşleri için, bkz. *Reason, Social Myths and Democracy* (New York: John Day Co., 1940), s. 119 ve *The Hero in History* (Boston: Beacon Press, 1955), s. 240-245.

genel olarak örgütleyicilerin giderek çoğalması, mümkün olabilecek böyle yeni bir sınıf oluşumunu zorlaştıracaktır. Mücadelenin sonucu ise hangi eğilimlerin daha güçlü olduğuyla belirlenecektir.”²²

Aslında Bukharin kapitalizmde sosyalist ve (muhtemelen) Komünist partilerin yapısına ilişkin olarak Michels’in yaptığı tanımlamalara itiraz etmemiştir. Gerçekten belirtildiği gibi, Michels’in “kitlelerin ehliyetsizliği” üzerine yaptığı vurgu Lenin’in *Neler Yapılmalıdır?* adlı parti örgütlenmesine dair olan temel kitabındaki tahlillerin çoğu ile uyumludur. Lenin devrim yolunda doğru yönü belirleme ehliyet ve bilgisinden yoksun kitlelere önderlik etmek üzere profesyonel devrimcilerden oluşacak küçük bir partiye duyulan gereksinim üzerinde durmuştu.²³ Temel bir parti rehberi olarak hazırlanan bir kitabın son sayfalarında Bukharin sosyalist bir toplumda “yönetici grupların *istikrarlı* (sürekli) olarak iktidarda kalmaları” eğilimini zayıflatacak bir yol bulunması gereği konusunda uyarılarda bulunmuş, ancak böyle bir çözüme varma şansının problemlili olabileceğini belirtmiştir. Bukharin sosyalizmin başka bir oligarşik topluma dönüşmeyeceğini ümit ediyor, çünkü gerçek bir sosyalist toplumun alt sınıfları eğitimle ve ekonomik gelişmeyle yücelteceğine inanıyordu; ona göre yönetim mekanizması dışında siyasi bilince sahip ve yöneticilerin topluma egemen olmalarını engellemek üzere eyleme geçebilecek bir grup daima mevcut olacaktır.

TEORİNİN AŞIRI DETERMİNİST YÖNLERİ

Michels, bürokrasinin yalnızca kısıtlayıcı yönlerini görmesi ve bürokrasinin grupların arzulanan amaçlarına varmalarında önemli bir araç olduğunu göz ardı etmesi nedeniyle aşırı determinist bulunarak eleştirilmiştir. Bu nedenle sosyal bilimcilerce yapılan daha yeni analizlerin çoğu, bürokratikleşme eğilimine örgütsel davranışın sadece kişisel çıkarlara hizmet eden bir belirle-

22 Nikolai Bukharin, *Historical Materialism. A System of Sociology* (New York: International Publishers, 1925), s. 309-311. Bu kitap hâlen kendisine gösterilen ilgiden çok daha fazlasına layıktır. Eser önemli bir Marksistin sosyolojide ortaya çıkan yeni teori ve araştırmalarla uzlaşma çabalarını yansıtmaktadır. Yazık ki Bukharin’in Stalin tarafından “faşist bir canavar ve hain” olduğu ithamıyla öldürtülmesinden bu yana Komünist hareketin Bukharin’in kitaplarına olan tüm ilgisi kaybolmuştur. Bu kitabın Amerikan baskısı ancak 1934’te yapılmışsa da sosyalistler ve konuyla ilgilenen diğer çevreler dünya Komünizminin temel bir eseri olan bu kitaba artık ilgi göstermemektedir. Alıntılardaki vurgular Bukharin’in orijinal metnindendir.

23 Lenin’in örgütlere yaklaşımı ile bu alandaki sosyolojik teori arasındaki ilişki Philip Selznick tarafından kurulmuştur. *The Organizational Weapon: A Study of Bolshevik Strategy and Tactics* (New York: McGraw-Hill Book Co., 1952) Free Press of Glencoe tarafından tekrar basımı yapılmıştır.

yicisi olarak değil, aynı zamanda belli örgüt tiplerini diğerlerine göre daha başarılı kılan faktörleri açıklama amacıyla yaklaşmaktadırlar. Bu araştırmacılar, örgütleri davranışları itibarıyla birbirinden ayıran faktörleri açıklamaya ilgi duymaktalar.²⁴ Üzerinde durulan faktörler arasında örgütlerin amaçlarının niteliği, belirlenen amaçların ve yöntemlerin ne kadar uygulandığı, örgütlerin birden çok olan işlevlerinin davranışlarını etkileme tarzı, farklı üye ve müşteriler ile bürokratların eylem ve davranışlarını ne ölçüde değiştirdikleri gibi değişkenler yer almaktadır.²⁵ Maurice Duverger, Sigmund Neumann, Robert McKenzie ve başka bazı düşünürler de Michels'in parti davranışlarına ilişkin tahlillerinde aşırı determinist bir yaklaşım izlediğini ortaya koymuşlardır. Çeşitli siyasi partilerin örgütsel yapılarında açıkça önemli farklılıklar vardır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iki ana parti Michels'in model aldığı Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden önemli farklılıklar gösterir. Bu iki Amerikan partisinde merkezî kontrol olmadığı gibi eyalet düzeyinde bile nispeten sınırlı bir merkezileşme vardır. Ayrıca Amerikan partilerinin içinde ayrışmalar ve farklı eğilimler doygunluk düzeyindedir ve parti yönetiminde değişim Avrupa siyasi partilerine göre oldukça daha yaygındır. Bu farklılık Amerika'da anayasal kurallara bağlı olarak ortaya çıkan iki partili yapının sonucudur; öyle ki bu anayasal kurallar ülkedeki çeşitli siyasi çıkarların iki büyük seçmen koalisyonu içinde birleşmesini gerektirmektedir. (Ana yürütme gücü parlamento üyelerince değil tek bir kişinin, başkan veya eyalette valinin seçimiyle belirlenmektedir.) Çok partili uluslarda liderleri nispeten daha az değişen bağımsız partilere sahip farklı gruplar, iki partili siyasal sistemlerde bu iki parti içindeki hizip ve ayrışmaların temelini oluştururlar.²⁶

Oligarşi sorununu bir yana bıraksak bile temsil gücü hâlâ bir sorun olarak ortadadır. Sendikaların faaliyetlerini inceleyen ve hemen tüm sendikaların yerleşmiş yönetimlerce kontrol edildiğini kabul eden bazı araştırmacılar

²⁴ Bkz. Reiherd Bendix, "Bureaucracy: The Problem and Its Setting," *American Sociological Review*, 12 (1947), özellikle s. 493-95. En son kitabında Selznick de lider davranışlarındaki çeşitliliklerin örgütlerin çevrelerine tepki biçimleri ve amaçlarına varma eğilimleri üzerindeki etkilerini ayrıntılı olarak incelemiştir. Bkz. *Leadership in Administration* (Evanston, Row, Peterson and Co., 1957).

²⁵ Bu alanda yapılmış araştırmalara iyi bir örnekleme olarak şu eserlerdeki makalelere bkz. Amitai Etzioni, ed., *Complex Organizations* (New York: Holt, Reinhart and Winston, 1961) ve R. K. Merton, A. P. Gray, B. Hockey ve H. C. Selvin, ed., *Reader in Bureaucracy* (Glencoe: The Free Press, 1952).

²⁶ Farklı ülkelerde parti sayılarını ve tiplerini belirleyen bazı faktörlere ilişkin bir tartışma için, bkz. S. M. Lipset, "Party Systems and the Representation of Social Groups," *European Journal of Sociology*, 1 (1960), s. 50-85.

macılar üye çıkarları açısından bu sendikaların yine de ana işlevlerini ifa ettiklerini ileri sürerler. Örneğin bir İngiliz sendika araştırmacısı V. L. Allen, Michels'in görüşüne cevap olarak "sendika faaliyetlerinin amacı üyelerin genel yaşam standartlarını korumak ve geliştirmektir, işçilerin kendilerini yönetmelerini (sendika demokrasisini) sağlamak değildir" demektedir.²⁷ Ancak Allen "bu amaca sendika liderlerinin yetersizliklerinde, sendika kaynaklarını ya da güçlerini kötüye kullanmaları hâlinde şiddetle cezalandırılmalarıyla erişilebileceğini" de belirtmiştir. "Sendikalardaki gönüllülük esası bu çeşit bir cezalandırmaya olanak tanır. Sürekli üyelerini kaybetme korkusunda olan bir sendika lideri kaçınılmaz olarak onların isteklerini karşılayacak adımlar atacaktır... Sert yazılı kurallara kıyasla üye sayısındaki gerileme çok daha kuvvetli bir teşvik unsurudur."²⁸

Bu teze ilişkin bazı kanıtlar Amerika Birleşik Maden İşçileri Sendikası'nın faaliyetlerinden çıkarılabilir; bu sendika 1920'ler 30'ların başlarında bir süre için başkanı olan John L. Lewis'in sosyal doktrinleriyle çelişen tutucu sendika politikaları izlemiştir. Üye sayısının hızla azalması ve sol kattan muhaliflerinin artması gerçeği ile karşılaşan Lewis, bazı ülkelerdeki Komünist ya da sol sosyalist liderlerin yönetiminde olan maden işçileri sendikalarına göre çok daha militan taktikler benimsemiştir. Bu iddia en yüksek kurumsal tahlil düzeyinde tartışılmıştır. Alvin Gouldner'e göre tüm örgütlerde "yönetilenler tarafından yöneticilere –en azından belli bir ölçüde– rıza ve onayın verilmesi gereklidir... Eğer tüm örgütler bu çeşit bir rıza ve onay almak zorunda iseler, her örgütün dokusunda demokrasi ile kastettiğimiz şeyin önemli bir parçası yok mudur? Bu öyle bir örgütsel kısıttır ki, oligarşileri ve yönetenleri yönetilenlerden uzaklaştıran tüm ayrımları, demokratik örgütler kadar değişken kıldığı söylenebilir."²⁹

Temsil gücü sorunu ayrıca üyelerin seçim yapabilecekleri gerçek alternatiflerin yokluğu durumunda daha karışık bir hâl alır. Çoğu sendikada ve diğer benzeri derneklerde örgütlü muhalefet gruplarının yokluğu, üyelerin kendi görüşlerini paylaşan bir lider seçmelerini engeller. Örneğin 1920'lerde ve 30'larda Musevi egemenliğindeki iki tekstil ve giyim işçileri sendikasının davranışlarının üyelerin baskın görüşlerindeki farklılıkları yansıttığını söyleyebilmek güçtür. Sidney Hillman'ın yönetimindeki Birleşik Giyim İşçileri Sendikası, CIO'nun temel direği ve New York'taki Amerikan İşçi Parti-

²⁷ *Power in Trade Unions* (London: Longmans, Green and Co., 1954), s. 15.

²⁸ A.g.e., s. 63.

²⁹ Gouldner, a.g.e., s. 88.

sindeki komünistlerle işbirliği yapmıştı. David Dubinsky'nin yönetimindeki Uluslararası Kadın Giysileri İşçileri Sendikası A.F.L.'ye katıldı ve şiddetli bir komünizm karşıtı olan Liberal Partiyi kurdu. 1940'ta John Lewis'in üyelerinin çoğunluğu açıkça Franklin Roosevelt'i desteklerken kendisi Cumhuriyetçi Partinin adayını destekledi.³⁰ Britanya Tıp Derneği'nin liderleri devlet güdümündeki sağlık hizmeti önerilerine karşı mücadele verirken, bu derneğin üyeleri üzerinde yapılan bir anket üye çoğunluğunun yöneticilerin değil devletin önerilerinden yana olduğunu göstermiştir.³¹ Britanya'da tek başına en büyük sendika olan Nakliye ve Genel Hizmetler Sendikası Ernest Bevin ve Arthur Deakin'in liderliği sırasında İşçi Partisi'nin sağ kanadının kalesi iken Frank Cousins'in Genel Sekreterliğinde İşçi Partisi'nin sol kanadı için en önemli güç kaynağı hâline gelmiştir. Cousin'in bu mevkiye geçişi üyelerin tutumlarındaki bir değişimin sonucunda olmamış, daha önceki iki sekreterin aynı yılda ölümü ile gerçekleşmiştir.³²

Üyelerin çıkarları ve bilinçli amaçları ile liderlerin amaçları arasında ne zaman gerçekten bir çatışma olduğunu objektif olarak saptayabilmek zordur. Michels Birinci Dünya Savaşı öncesinde Alman sendikalarının ve Sosyal Demokrat Partinin "sağa" kaymasının, liderlerdeki bürokratik muhafazakârlığın örgütleri amaçlarından ve üyelerin inançlarından nasıl sapırdığını gösterdiğini iddia etmiştir. Ancak Rose Laub Coser'in bulduğu kanıtlar önce üyelerin amaçları ile inançlarının değiştiğine işaret etmektedir.³³ Coser Alman işçi sınıfının sosyal ve ekonomik durumunda Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yirmi yıl içinde meydana gelen hızlı gelişimin nispeten muhafazakâr, tatmin olmuş bir alt sınıf doğurduğunu, parti liderliğinin 1914'ten önce savunduğu geleneksel devrimci ve enternasyonalist ideolojinin bu sınıf için artık pek çekiciliğinin kalmadığını belirtmiştir. Britanya'da yapılan daha yeni kamuoyu araştırmaları İngiliz sendikalarının ve İşçi Partisi üyelerinin büyük çoğunluğunun Parti'nin parlamentoda sağ kanat liderliğini

30 Irving Bernstein, "John L. Lewis and the Voting Behavior of the C.I.O." *Public Opinion Quarterly*, 5 (1941), s. 233-249.

31 Harry Eckstein, "The Politics of the British Medical Association," *The Political Quarterly*, 26 (1955), s. 345-59; ayrıca bkz. *The Political Life of the American Medical Association* (Cambridge: Harvard University Press, 1941) ve isimsiz "American Medical Association: Power, Purpose and Politics in Organized Medicine," *Yale Law Journal*, 63 (1954), s. 938-1022.

32 Bu sendikada oligarşinin ve üye duyarsızlığının kaynakları ve niteliği hakkında ayrıntılı bir tahlil için, bkz. Joseph Goldstein, *The Government of British Trade Unions* (Londra: George Allen ve Unwin, 1952).

33 *An Analysis of the Early German Socialist Movement* (Master tezi: Department of Sociology, Columbia University, 1951).

desteklediğini göstermiştir; bununla beraber sol kanat 1960'da İşçi Partisi genel kurul toplantısında bazı konularda çoğunluk oyunu kazanabilmiştir ve üyelerinin genel politik desteğini aşan bir oranda bu gücünü sürdürmektedir.³⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nde tüm gözlemcilerce yolsuzluk ve şiddet olayları ve diktatörlükle özdeşleştirilen, bu nedenlerle de AFL-CIO'dan ihraç edilen ve çeşitli kamu organlarının takibatına uğrayan Uluslararası Liman İşçileri Sendikası, AFL-CIO'nun kaynakları ve itibarı ile desteklenen ve mali bakımdan güçlü olan rakip bir sendikaya karşı, hükümet gözetiminde gizli oya dayalı olarak yapılan üç yetki tespitini kazanmıştır.³⁵ Benzer şekilde Jimmy Hoffa tarafından yönetilen ve yine yolsuzluklar nedeniyle AFL-CIO'dan ihraç edilen, aynı şekilde hükümet organlarıncı diktatörlükle suçlanan Teamster Sendikası da Amerika Birleşik Devletleri'nin en hızlı büyüyen sendikası olmuştur. Sendika üyelerinin oligarşiyi, yolsuzluğu, Komünizmi, Cumhuriyetçilerin politikalarını ya da kendi duygu ve çıkarları ile çelişkili diğer politikaları desteklemeleri şeklinde ortaya çıkan bu paradoks, sendikaların üyelerince algılanma biçimi ile açıklanabilir. Sendikalar esas itibarıyla tek ana amaca sahip örgütler olarak görülürlerse ve örgüt de bu amacı –sendikalar söz konusu ise toplu pazarlık amacını– gerçekleştirirse, üyeler liderlerine bu ana amaca göre ikinci planda görülen diğer alanlarda geniş bir hareket serbestisi tanımaktadırlar.

Örgütler genel anlamda daha iyi ücretler, daha yüksek tarım ürünleri fiyatları, daha yüksek karlar ve temettüler elde etme mücadelesinde her ne kadar üyelerini temsil etmek zorunda olsalar da, Michels'in örgütler içinde iş bölümünün etkilerine ilişkin temel varsayımı yine de geçerlidir. Belirttiği

³⁴ Eylül 1960'ta, yani İngiliz Sendikalar Konfederasyonu'nun (TUC) ve İşçi Partisi'nin kongrelerinde delegelerin çoğunluğunun İngiltere'nin tek taraflı olarak silahsızlanmaya gitmesini öngören sol programı onayladıkları bir tarihte yapılan bir kamuoyu araştırmasında, sendika üyelerinin sadece yüzde 16'sının İngiltere'nin tek taraflı olarak nükleer silahlardan vazgeçmesi önerisini desteklediklerini, geri kalan yüzde 83'ünün ise diğer güçler silahsızlanmayı kabul edene kadar İngiltere'nin bu çeşit silahları muhafaza etmesi gerektiğini istediğini ortaya koymuştur. Bkz. Research Department, Odhem's Press, *Report on a Survey of Opinions Concerning Disarmament* (Londra: 1960). Yaklaşık aynı tarihte aynı konularda British Gallup Poll'un yaptığı bir araştırmada İşçi Partisi için oy kullananların nispeten küçük bir yüzdesinin (yüzde 24) tek taraflı silahsızlanmaya destek verdikleri görülmüştür. (Gallup raporu sendika üyelerini ayrı olarak belirtmemiştir.) Bkz. *The Gallup Political Index*, Report No. 9, Eylül 1960. Bu sonuçlar karşısında sendikaların ve partinin içinde silahsızlanmaya karşı olanların parti politikasının yönünü değiştirmek amacıyla Demokratik Sosyalizm İçin Kampanya adında bir örgüt kurarak ve kongrelerde görünürde çoğunluğun desteğini almak suretiyle politikaları bir yıl içinde değiştirebildiğini söylemek şaşırtıcı olmayacaktır.

³⁵ Bkz. Daniel Bell, *The End of Ideology* (Glencoe: The Free Press, 1960), s. 159-160. Seçim sonuçları s. 186-187'de verilmektedir.

gibi bu iş bölümü bir küçük lider grubuna etkili bir güç devriyle ve bu grubun çoğu koşulda iktidarda kalabilmesiyle sonuçlanmaktadır. Yine bu lider grupları örgütlerin esas amaçlarından ve üyelerin çıkar ve tutumlarından sapan kendilerine has amaçlar geliştirmektedirler. Bu genellemeler ortaya açıkça siyasi demokrasinin yaşamasına ve geçerliliğine ilişkin önemli sorunlar çıkarmaktadır. Michels'in kendisi demokrasi ile sosyalizmin yapısal olarak birlikte varlığının mümkün olamayacağını ispatladığını düşünmüştür. Yine de *Siyasi Partiler* eserini yazarken oligarşik eğilimleri azaltmak için daha çok demokrasi için mücadele edilmesini desteklemiştir. Demokrasinin imkânsız ve “demokratik” liderlerin gerçekte iki yüzlü kişiler olduklarını kanıtladıktan sonra ise Michels demokratik ideolojilere ve hareketlere olan inancını, daha az kötü bir alternatif olarak bile sürdürememiştir. Ancak Michels'in analizi teorik bir soru doğurmuştur. Eğer tüm kitle örgütlerinin liderleri doğaları gereği kendi çıkarlarına düşkün, muhafazakâr oligarşik kişiler ise, siyasal yapı ana sorunları çözecek ve sosyal değişime yön verecek liderleri nasıl bulacaktır?

Michels'in buna yıllar sonra bulduğu cevap, “olağan dışı, bazen hakikaten doğaüstü görünen ve her bakımdan genel düzeyin çok üzerinde vasıflarla donatılmış” güçlü karizmatik liderlerle bu sorunun aşılabileceğidir. “Bu kişilerin bu vasıfları sayesinde fevkalade işler ve hatta mucizevi işler başarabilecek yetenekte olduğu düşünülür (ve bu çoğu kez doğrudur).”³⁶ Sadece karizmatik bir lider, örgütün yapısında içkin olan muhafazakârlığı kırma ve kitleleri büyük davaları destekleme yolunda heyecana getirebilme yeteneğine sahiptir. Büyüklük demokrasiden ya da bürokrasiden ziyade karizmadan beklenebilir. Bu bağlamda Michels karizmatik lideri Benito Mussolini'de bulur. Michels için Il Duçe (lider) “çoğunluğun amaçlarına yalın ve parlak bir biçimde” tercüman olmuştur. Karizmatik Il Duçe ve faşizm bürokratik ve oligarşik demokrasinin kısıtlarının dikte ettiği kaba uzlaşmaların ve muhafazakârlığın ifadesi olmasından ziyade, “bu karizmatik yönetim şekli için gerekli olan özgüven ona dinamik bir eğilim sağladığı için güçlüdür. Bu iki sebeptir. Karizmatik liderin geçmişinde zaferiyle sonuçlanmış mücadeleler vardır. Bundan ötürü geçmişte kıymetli kullanım alanları bulmuş olan vasıflarının bilincindedir... Diğer yandan ise geleceği, yıldızının sadakatini

36 Robert Michels, *First Lectures in Political Sociology* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1949), s. 122-123. Bu kitapta Michels'in 1920'lere ve 30'lara ait birçok yazısı bulunmaktadır.

gösteren kanıtlara bağlıdır.”³⁷ Sosyalizme bağlılığından ötürü Almanya’da akademik yükselmesi önlenen Michels Basel Üniversitesi’ndeki pozisyonunu terk edip Benito Mussolini’nin kendisine 1928’de şahsen teklif ettiği Perugia Üniversitesi kürsüsünü kabul etmiştir.

“ELİTİST” DEMOKRASİ KURAMI

Toplumun ve örgütün elitler ve onları izleyenler diye ikiye ayrıldığı görüşü Michels’in karizmatik bir liderin yönetiminde elitist bir sistemin en iyi yönetim biçimi olacağı fikrine inanmasına nasıl neden olmuşsa, aynı görüş bazı düşünürleri tamamen farklı sonuçlara götürmüştür. Başka birçok düşünür arasında Max Weber ve Joseph Schumpeter, demokrasinin ayırıcı ve en değerli unsurunun temelde pasif olan bir seçmen grubunun oyları için yapılan rekabetçi mücadeleden siyasi bir elitin doğuşu olduğunu vurgulamışlardır.³⁸ Bu genel görüş son olarak Talcott Parsons tarafından işlenmiştir; Parsons’a göre siyasal sistem kolektif amaçları belirlemede ve bunlara varmada daha geniş olan sosyal sistem için genel bir liderlik sağlar; bu ise farklı lider gruplarının özel çıkarlarına ilişkin önlemlere yönelik beklentilerinin onaylanmasına genel destek veren ilgili örgütlerce kabul görür. Buna karşılık, çeşitli sosyal gruplar kamu organlarının nihayetinde özel kararlara dönüşebilecek belirli politikalar oluşturur ve bu politikaları savunurlar. Siyasi elit içindeki genel ve özel destek sağlamaya yönelik rekabet mücadelesi mevcut otorite yapısının dışında kalanların da siyasi güce ulaşmalarına olanak sağlar.³⁹ Bu yaklaşımda anahtar terim “*ulaşma*”dır. Parti liderleri, bürokraside belli mevkilere sahip olanlar, kitle örgütlerinin yöneticileri gibi siyasi elitlere ulaşma olanağı bulanlar, siyasi katılımları sadece dört yılda bir ya da daha kısa aralıklarla oy vermekle sınırlı olsa bile belirli bir politikaya nasıl bir tepki vereceklerine ve etkin bir güç içinde nasıl bir paya sahip olmak istediklerine karar vermek zorundadırlar.⁴⁰

37 A.g.e., s. 131. Michels’in Il Duçe hakkındaki kanaatleri Fidel Castro’yu destekleyenlerin görüşlerine benzemektedir.

38 Bkz. J. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper and Brothers, 1947), s. 269; *From Max Weber: Essays in Sociology*, a.g.e., s. 226. Demokrasi ile ilgili olarak bu yaklaşımı ben de kendi çalışmalarımda kullandım. Bkz. “Party Systems and Representation of Social Groups,” a.g.e., s. 50-53; *Political Man*, a.g.e., s. 45-46, ve *Union Democracy*, a.g.e., s. 405-412.

39 Bkz. Talcott Parsons, “Voting and the Equilibrium of the American Political System,” E. Burdick ve A. Brodbeck ed., *American Voting Behavior* (Glencoe: The Free Press, 1959), s. 80-120 içinde.

40 Demokratik güçle ilgili bu yaklaşım David Truman tarafından işlenmiştir; a.g.e., özellikle s. 264-528.

Liderliğin destek arama süreci, *temsil* sistemi dediğimiz ortamda cereyan eder. Bu sistemin temel yapısı sadece formel hükümet mekanizmalarını içermez, aynı zamanda –parti sistemleri ve çıkar örgütleri gibi– otorite ile toplumda özel çıkarları olanlar arasındaki anlık gruplaşmalar arasındaki değişimleri kolaylaştıran, demokratik bir toplumdaki çeşitli kurumsal uygulamaları da içerir. Temsil sistemi (yasama, yürütme ve yargı kollarıyla) otorite ve dinler, sınıflar, etnik gruplar, meslekler, bölgeler vb. gibi çeşitli alt gruplar arasındaki bağı sağlar. Temsil, ne basitçe sadece sosyal baskılara uyum aracıdır ne de bir manipülasyon aracıdır. Temsil her iki işlevi de içerir, çünkü amacı etkin hükümet yönetiminin işleyişini mümkün kılacak partilerle onların sosyal tabanları arasındaki ilişki kombinasyonlarını ortaya koymaktır.

Elitist demokrasi teorisi Michels’in kitle örgütlerinin iç yapısına ilişkin tahlillerinin çoğunu kabul eder, fakat bu teoriye göre Michels ve onu etkileyen Pareto, Mosca ve Sorel gibi Makyavelist ekolün diğer mensupları, liderler ile onları izleyenler arasındaki ayrımı *ipso facto* anlamda demokrasinin reddi olarak görmek suretiyle, tanım gereği geniş anlamda siyasal yapı içinde demokrasinin imkânsızlığını ileri sürmektedirler.⁴¹

Tüm üyelerin ya da vatandaşların karar alma sürecine devamlı aktif katıldıkları bir sistem olarak demokrasi, iç mantığı gereği mümkün değildir. Örgütsel elitler genelde uzun dönemler itibarıyla mevkilerinde kalırlar. Michels kompleks bir toplumda yönetenler ile yönetilenler arasındaki yapısal ayrımı (iş bölümünü) sona erdirmenin teknik imkânsızlığını açıkça göstermiştir. Siyasal ve örgütsel elitler temsil ettikleri kişilerin çıkarlarından sapan özel grup çıkarlarına sahiptirler. Ancak Amerikan Tıp Derneği ve AFL-CIO için bu engellerin ya da eleştirilerin hepsinin geçerli olduğunu kabul etsek bile, bu demokrasinin imkânsız olduğu anlamına gelmez; bu eleştiriler daha çok karmaşık bir toplumda demokratik potansiyel hakkında daha gerçekçi bir anlayışa olan ihtiyacı gösterir.

Michels’in iktidar görüşü esas itibarıyla tüm egemen azınlıkların davranışının ister toplum düzeyinde ister örgütler içinde olsun temelde bir kişisel çıkar mantığını izlediği, kendi imtiyazlarını ve güçlerini devam ettirmek ya da genişletmek amacıyla kitleleri istismar etme varsayımına dayandığı şeklinde yorumlanmalıdır. Bu açıdan Michels açıkça tarihin materyalist yorumuna dayalı Marksist görüşü kabul etmiştir. Kendisinin de ileri sürdüğü gibi teorisi “bu yorumu tamamlamakta ve desteklemektedir. Bu bakımdan

41 Bu grubun görüşlerinin sistematik bir sunumu için, bkz. James Burnham, a.g.e.

tarihin bir dizi sınıf mücadelesinden oluştuğu doktrini ile sınıf mücadelelerinin değişmez biçimde eski oligarşilerle kaynaşan yeni oligarşiler yaratmayla sonuçlanması doktrini arasında bir çelişki yoktur. Siyasal bir sınıfın varlığı ekonomik bir dogma olarak değil bir tarih felsefesi olarak düşünüldüğünde Marksizmin temel içeriğiyle çelişmez...” Talcott Parsons’a göre, “siyasal hayata ilişkin bu görüş toplumda vuku bulan şeyleri gerçekte belirleyen faktörün sadece güç olduğunu varsaymaktadır... Buna karşı ben (Parsons) gücün sosyal olayları belirleyen ilgili faktörlerden sadece biri olduğunu öne sürüyorum.”⁴² Örgütlü herhangi bir azınlığın gücü önderlik ettiği siyasal yapının iç ve dış sosyal çevresi tarafından belirlenir. Kuşkusuz kitle örgütleri ve siyasi partiler toplumun büyük kısmını baskılara karşı etkili biçimde özgürleştiren (ifade ve örgütlenme özgürlüğü, iş güvencesi, vb. gibi) birçok değişiklikleri gerçekleştirmiş, fırsat ve gelir eşitliği sağlamışlardır. İskandinavya, Britanya ve Amerika Birleşik Devletlerindeki işçiler, onların desteğine bağımlı siyasi partiler yönetime seçilmiş oldukları için bugün daha özgürdürler. Öte yandan Amerikan Tıp Derneği’ne ve AFL-CIO’ya üye sendikalara süregelen yönetim kadroları ile oligarşiler egemendir, fakat bu örgütlerin başkanları devlet güvencesindeki sağlık sigortası konusunda birbirinden keskin biçimde ayrılan görüşlere sahiptirler. Seçmen kitlesinin desteğini kazanma gereği karşısında Amerika Birleşik Devletleri’nde Cumhuriyetçiler ve Büyük Britanya’da Muhafazakârlar kendilerinden önceki hükümetlerin refah devletinde sağladıkları birçok kazanımları devam ettirmişlerdir. Güç geniş ölçüde “toplumun ya da (bir örgütün) kaynaklarını genel bir kamusal taahhüdün yapıldığı ya da yapılabileceği hedeflere varmak amacıyla harekete geçirme kapasitesi” olarak görülebilir.⁴³ Örgütsel ya da siyasal yaşantıda ana vurgunun oligarşik ya da “iktidar elitleri” üzerine yapılması açıkça yerinde değildir, çünkü bu yaklaşım savunucularını ihtilaflı konuların kaynaklarını ve sonuçlarını ihmal etmeye yönelmektedir. Michels yönetim mevkilerinin kötüye kullanılmasına ilişkin mücadeleler dışında sosyalist hareket ya da diğer partiler içinde sol ve sağ kanatlara ait gruplar arasındaki çatışmaların doğuracağı ihtilafları inkâr etmek durumunda kalmıştır ve bu çeşit ihtilaflara pek de değinmemiştir. Benzer şekilde elit teorisinin en yeni savunucularından C. Wright Mills Amerikan iktidar mücadelesinde siyasi partilerin varlığını neredeyse tamamen ihmal etmektedir.⁴⁴

42 *Structure and Process in Modern Societies* (Glencoe: The Free Press, 1960), s. 221.

43 A.g.e.

44 C. Wright Mills, *The Power Elite* (New York: Oxford University Press, 1956).

Modern toplumda demokrasi esas itibarıyla destek için rekabet eden örgütlü gruplar arasındaki mücadele olarak görülebilir.⁴⁵ Birçok örgütlü grup, demokratik bir sistemde fiilen ya da potansiyel olarak yönetim dışında ya da yönetimdekilerin desteğinden yoksun oldukları için, basın ve toplantı hakları ve benzeri özgürlükleri kurumsallaştırmayı çıkarları açısından gerekli görürler. Demokrasinin örgütlü gruplar arasında çatışma ve yönetilenlerin yöneticilerine erişme olanağı olarak görülmesi, ideal Yunan Şehir devleti ya da İsviçre kantonlarındaki idealden uzak olabilir, ancak bir sistem olarak işleyişinde insanın insan tarafından sömürülmesini azaltmaya yönelik herhangi bir başka sisteme göre çok daha iyidir. Ancak çatışma ve açık hedeflere kamusal bağlılık sayesinde iktidarın bencil amaçlarla kötüye kullanımı sınırlandırılabilir.

Özel yönetimler, sendikalar, mesleki dernekler, gazi dernekleri ve siyasi partilerin çoğu, sürekli bir çatışmaya sahne olmadıkları için tek parti sistemleri olarak kalacaktır, ancak, iç yapısında oligarşik olan bu örgütlerin geniş toplum içinde siyasi demokrasinin sürdürülmesine katkı yaptıklarını ve üyelerinin çıkarlarını diğer grupların müdahalelerine karşı koruduklarını kabul etmek önemlidir. Demokrasi, geniş ölçüde, hiçbir grubun karşı olduğu grupların isteklerini etkili biçimde baskı altına alabilmesini veya reddedebilmesini sağlayacak bir güç temeli oluşturamayacağı ve çoğunluk üzerinde egemenlik kuramamasına dayalıdır. İşçi hareketi eşitlik ideali ile siyasal demokrasinin kurumlarını teşvik ve geliştirmede ana bir rol oynamıştır. Tüm demokrasilerde işçiler, günümüzde, otuz yıl öncesine göre, davranışlarının geçimlerini kazanma güçlerini olumsuz etkileyeceği korkusuna kapılmadan seslerini yükseltme ve hareket etme olanağına sahiptirler. Üyeleri üzerinde, işverenlerin bir zamanlar işçiler üzerinde sahip oldukları potansiyel güce sahip gücü olan işçi sendikası az sayıdadır. (Maalesef bu çeşit bazı sendikalar vardır.)

Michels'in ortaya attığı örgütün oligarşi anlamına geldiği iddiası o dönemde özellikle sosyalist hareketteki kendi yoldaşlarına yönelikti. Sosyalizm *yalnızca* devletin güçlendirilmesi ve devlet mülkiyeti anlamına geldiği oranda, demokrasiye olan potansiyel tehdidi artırmıştır. Bundan dolayı dev-

45 İtalya'da ölümünden önce yazdığı son makalelerinden birinde Michels belirtilen bu demokrasi anlayışına açıkça karşı çıkmıştır. "Liderlerin hızlı değişimi demokratik ülkelerde otoritenin gerçek niteliği konusunda deneyimsiz kişileri aldatır. Liderleri deviren kitleler değil, kitlelerden bunu gerçekleştirmek yolunda yararlanan yeni liderlerdir." "Social Mobility in General with Special Reference to Post-War Mobility," Dino Camavitto, "Roberto Michels-In Memoriam," *American Sociological Review*, 1 (1936), s. 798.

let tam istihdamı garantilemesi, mal ve hizmetlerin dağılımında daha fazla eşitlik sağlaması, daha fazla eşit fırsatlar ve hastalık ve yaşlılık durumlarında daha çok güvenlik sağlaması yönünde alt sınıflardan gelen taleplere cevaben kolektivist bir toplum doğrultusunda hareket ettikçe sosyalizm ve demokrasi arasındaki uyumsuzluk daha belirgin hâle gelir. Kapitalizmin eski yöneten sınıfından daha güçlü ve daha sömürücü yeni bir Komünist “sınıfın” doğuşu, tüm demokratlara ve özellikle onlar arasındaki sosyalistlere Michels’in *Siyasi Partiler* eserinde verdiği demokrasi derslerini öğrenmeleri yolunda devamlı uyarılar vermektedir. Modern tarih neyse ki Batılı sosyalistlerin bu dersleri iyi öğrendiklerini kaydetmiştir. Sosyalistlerin çoğu artık refah ve eşitlik amaçlarına ulaşmaya çalışırken devlet mülkiyetini ve kontrolünü ancak gerekli olduğu kadar savunuyor ve kamusal, kooperatif ve özel mülkiyet gibi farklı yaklaşımların bir grupta yeni güç birikimine göre daha tercih edilir olduğunu kabul ediyorlar. Ayrıca sendikaların sosyalist amaçları destekleseler bile sosyalist partilerin kontrolündeki devletten ve hükümetlerden bağımsızlıklarını korumaları gereği tüm demokratik sosyalist hareketlerde artık kabul edilen bir ilkedir. İktidarın merkezileşmesinin (güç birikiminin) yarattığı tehlikelerin birçoğuna göre daha fazla farkında olan Milovan Djilas *Yeni Sınıf* isimli eserinde Batı’daki sosyalist refah devleti ile Doğu’daki totaliter sistem arasındaki farklara şu şekilde işaret etmektedir:

[Komünist ve Batılı sistemler] arasındaki diğer farklılıklardan başka, devlet mülkiyeti ve devletin ekonomideki rolü arasında da temel bir fark vardır. Devlet mülkiyeti bir dereceye kadar teknik olarak iki sistemde de var olmakla beraber, bu ikisi birbirinden farklı ve hatta birbirine zıt mülkiyet biçimleridir. Bu devletin ekonomideki rolü için de geçerlidir.

Hiçbir Batı hükümeti ekonomide mülkiyet sahibi gibi hareket etmez. Gerçekte Batılı bir hükümet ne millileştirilmiş mülkün sahibi ne de vergilerle topladığı fonların sahibidir. *O bir mülkiyet sahibi olamaz, çünkü değişime tabidir.* O mülkiyeti parlamentonun kontrolünde yönetmek ve dağıtmak zorundadır. Mülkiyetin dağılımı sürecinde, hükümet çeşitli etkilere maruzdur, ancak mülkiyet hükümete ait değildir. Bütün yaptığı, kendine ait olmayan mülkiyetin, iyi ya da kötü, yönetimini ve dağılımını sağlamaktır.⁴⁶

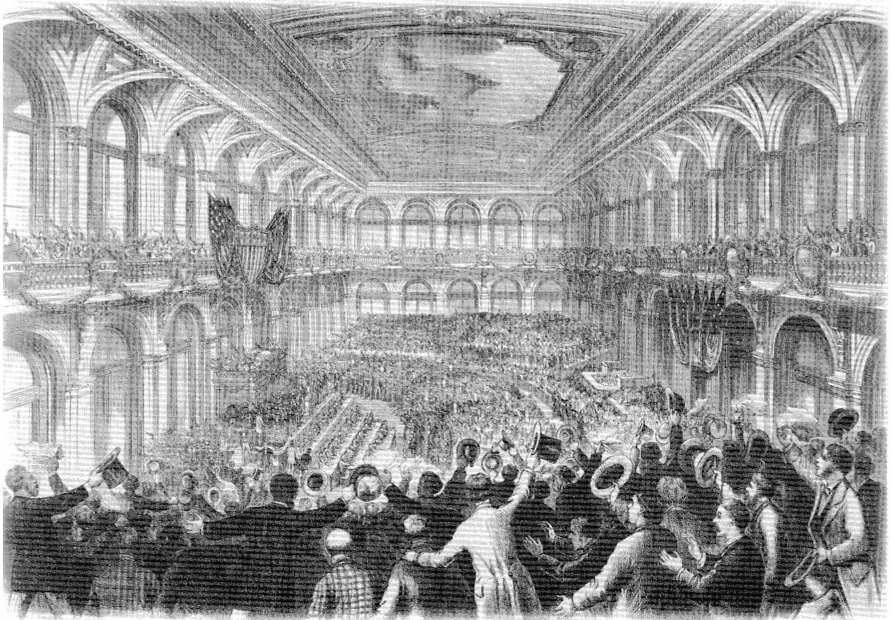
Hükümeti değiştirme hakkının korunması, farklı güç merkezlerinin sağlanması, otoriteye ulaşma yollarının açık tutulması, yirminci yüzyılın ikinci yarısında özgürlüğe önem veren kişilerin görevidir. Tarihin belki bi-

zimle alay eden bir rastlantısı olarak, özgürlük alanında başlıca entelektüel silahlardan biri olan ve örgüt içinde özgürlüğe karşı yaygın bir tehdide karşı bizi uyaran bu parlak analiz, endüstriyel insanın ekonomiyi ve siyaseti yönetmede kullanması gereken bu araç bize İtalya'da faşist yönetimi destekleyen biri tarafından verilmiştir. Fakat bu adamı Il Duçe'nin hayranı olarak değil, oligarşinin kaynakları hakkında eserinin sonunda şunları yazdığı için hatırlamalıyız:

Demokrasi, kimsenin planlı bir aramayla keşfedemeyeceği bir hazinedir. Ancak aramaya devam ederek, keşfedilemez olanı keşfetmek için bıkmadan usanmadan emek harcayarak, demokratik anlamda verimli sonuçlar doğuracak bir iş yapmış olacağız... Gerçekten de demokrasinin ve dolayısıyla emek hareketinin genel bir özelliği, bireyin eleştiriye ve denetime dair akli yeteneklerini kamçılama ve güçlendirmektir... Bu nedenle, insanlık kusurlu bir demokrasinin en iyi aristokrasiden üstün olduğunu ne kadar anlarsa, demokrasinin kusurları yüzünden aristokrasie geri dönüş ihtimali o kadar azalacaktır... Demokrasinin oligarşik tehlikelerini serinkanlılıkla ve samimiyetle incelememiz dışında hiçbir şey bu tehlikeleri asgariye indirmemizde bize yardımcı olamaz, her ne kadar bu tehlikeleri tamamen ortadan kaldırmak imkânsız olsa da.

Bu Giriş benim Robert Michels'e olan büyük entelektüel borcumu ifade eden bir çeşit önsözdür. Meslektaşlarım Martin Trow ve James Coleman'la birlikte yaptığımız *Union Democracy* [*Sendika Demokrasisi*] isimli araştırmada Michels'in iyimser yönü üzerinde durduk ve onun şu sorusu bağlamında ileri sürdüğü birçok hipotezi test etmeye çalıştık: Sendikalar gibi özel örgüt ve yönetim biçimlerinde demokrasiyi mümkün kılan koşullar nelerdir? İnanıyorum ki bu yeni baskı sayesinde Michels'in fikirlerinin daha geniş kitlelere dağılmasıyla, siyasette ve bilimde onun tavsiye ettiği gibi "keşfedilemez olanı keşfetmek için bıkmadan usanmadan" emek harcayacak olanların sayısı artacaktır; çünkü onun algıladığı gibi, demokrasi ve sosyalizm ideallerine hiçbir zaman tam ulaşılamasa da, bu yolda sürekli mücadele etmek o ideallere yakınlaşabilmenin yegâne yoludur.

SİYASİ PARTİLER
MODERN DEMOKRASİDEKİ OLİGARŞİK
EĞİLİMLERİN SOSYOLOJİK İNCELEMESİ

I. DEMOKRATİK ARİSTOKRASİ VE ARİSTOKRATİK DEMOKRASİ

Oligarşinin en sınırlı şekli olan mutlak monarşi, tek bir bireyin iradesine dayalıdır. *Sic volo sic jubeo* [böyle istiyorum, böyle emrediyorum]. *Tel est mon bon plaisir* [canım nasıl isterse]. Biri emreder diğerleri itaat eder. Tek bir kişinin iradesi milletin iradesine karşı koyabilir, hatta anayasal hükümdarın bugün bile sahip olduğu veto hakkı bunun bir kalıntısıdır. Bu rejimin yasal gerekçesi, güdülerini soyut metafizikten türetir. Her monarşinin mantıksal temeli, Tanrı'ya başvurur. Tanrı gökten indirilip monarşik kaleyi anayasal hukukun temeli ile donatmak üzere kullanılır; bu “Tanrı'nın lütfu” olarak nitelendirilir. Bu nedenle, dünyevi olmayan bir unsura dayanan monarşik sistem, anayasa hukuku açısından değerlendirildiğinde, ebedî ve değişmezdir ve beşerî yasalardan veya insan iradesinden etkilenemez. Bunun sonucu, monarşinin kanuni, hukuki ve meşru olarak feshedilmesinin imkânsız olduğudur; bu ancak bir siyasi hayalperestinin aptalca bir masalı olabilir. Hukuken monarşi yalnız Tanrı tarafından feshedilebilir, lakin Tanrı'nın iradesi erişilemezdir.

Monarşik ilkenin taban tabana tersinde, teoride tek bir kişinin diğerleri üzerindeki hakkını inkâr eden demokrasi yer alır. Demokrasi *in abstracto* [soyut olarak], tüm vatandaşları kanun önünde eşit kılar. Her birine sosyal yapının tepesine yükselme imkânı verir, böylece topluluk haklarına giden yolun önünü açar, doğuştan gelen tüm ayrıcalıkları hukuken iptal eder ve toplumdaki üstünlük mücadelesinin yalnızca bireysel beceriler doğrultu-

sunda belirlenmesini arzular. Monarşi ilkesi, tek bir şahsiyet üzerine her şeyi göze alırken, mümkün olan en iyi monarşik hükümet dahi insanların tümüne kalıcı olarak iyiliksever ve teknik açıdan verimli bir yönetim sunma konusunda hiçbir garanti vermezken, demokrasi ilkesel olarak egemen yönetim koşullarının tek belirleyicisi olan toplumun geneline sorumluluk yükler.

Bugün biliyoruz ki milletlerin hayatında devlet düzeninin bu iki teorik ilkesi o kadar esnektir ki sıklıkla etkileşim içine girerler “çünkü demokrasi hem bütün halkı kucaklayabilir hem de yarısına kadar indirgenebilir; aristokrasi ise halkın yarısını ya da herhangi büyüklükte bir azınlığı kucaklayabilir.”¹ Dolayısıyla iki yönetim biçimi mutlak bir karşıtlık göstermemekte, iktidara katılanların yüzde elli olduğu noktada buluşmaktadır.

Çağımız aristokrasinin eski ve katı şekillerini, en azından siyasi anayasal yapı ve yaşamın önemli alanlarında, mutlak olarak yok etmiştir. Muhafazakârlık bile bazen demokratik bir şekle bürünmektedir; demokratik kitlelerin saldırılarından çok daha öncesinde ilkel yönünü terk etmiştir ve kılıktan kılığa girmeyi sever. Bugün mutlakiyetçi, yarın anayasal, öbür gün parlamenter görünür. Almanya’da olduğu gibi, gücünün nispeten hâlâ sınırsız olduğu yerlerde, sadece Tanrı’nın lütfu fikrine sırtını dayar. Ancak İtalya’da olduğu gibi, gücüne güvenmediğinde, tanrısal dayanakla birlikte halkın iradesine de ihtiyaç duymuştur. Dışa dönük biçimlerinde, kendinde en kapsamlı değişimleri yapabilme kabiliyetine sahiptir. Monarşik Fransa’da *Franciae et Navarrae Rex* [Fransa ve Navarra Kralı], *Roy de France*’a [Fransa Kralı] dönüşür, *Roy de France* ise *Roi des Français*’ye [Fransızların Kralı] dönüşür.

Siyasi partiler, siyasal öncelikleri millî de olsa yerel de olsa teoride demokrasiye devletten de fazla sığınmak zorundadırlar. Siyasi partiler birçok durumda çoğunluk ilkesi üzerine kurulmakla beraber her zaman kitle ilkesi üzerine kurulurlar. Böylece aristokrasi taraftarları, ilkelerindeki aristokratik saflığı geri döndürülemez biçimde kaybetmişlerdir. Esasen anti-demokratik doğalarını korusalar da siyasi yaşamlarının belli dönemlerinde, demokrasi fikriyle hareket etmeye ya da en azından demokrasi maskesi takmaya kendilerini mecbur görmektedirler. Demokratik ilke doğası gereği, halk iradesinin ve çoğunluğun değişken karakteri nedeniyle, teoride Heraklitos’un πάντα ῥεῖ [Pantha rhei; her şey akış hâlinindedir] düşüncesini millet ve halk hayatının gerçekliğine dönüştürmeye meyilliyken, muhafazakârlık ilkesi tabia-

tı değişmez olan, tecrübeyle sınanarak en iyi veya hiç olmazsa en az kötü olduğu ve bu sebeple de *sub specie aeternitatis* [evrensel bakış açısından] geçerli olduğu iddia edilen belli temeller ve normlar üzerine kuruludur. Bununla beraber muhafazakârlık ilkesi, mevcut durumun koşulsuz sürdürülmesi şeklinde anlaşılmamalıdır. Eğer bu ilke yalnızca müesses nizamın kabulünden ibaret olsaydı, özellikle de belli ülke ve dönemlerdeki hukuki meselelerde, muhafazakârlık kendi sonunu getirebilirdi. Eski muhafazakâr unsurların iktidara doğrudan katılamadıkları ve yerlerini demokrasi bayrağı altında savaşıyan yenilikçilerin aldığı dönemlerde ve ülkelerde, muhafazakâr parti, devletin mevcut düzenine düşman tavır alır, hatta bazen devrimci niteliğe bürünür.² Fakat böylece, muhafazakâr partinin değişimi gerçekleşir, gönülden ve içgüdüsel olarak aristokratik ayrıcalığa düşkün bir zümre iken, bir halk partisi hâline gelir. Eski aristokrasiyi bozulmamış saflığına sadece kitlelerin yeniden kazandırabileceğinin ve demokratik rejime son verebileceğinin bilincine sahip muhafazakârlık taraftarlarını demokratlara dönüştürür. Sıradan halkın çektiği acıları kayıtsız şartsız kabul ederler, çok yakın zamanda Fransa Cumhuriyeti'ndeki kralcıların yaptığı gibi, devrimci proletaryayla ittifak yapmaya çalışırlar, demokratik kapitalizmin sömürüsüne karşı duracaklarını ve emek örgütlenmesini desteklemeyi, hatta genişletmeyi vaat ederler; tüm bunları Cumhuriyet'i yok etmek ve aristokrat ilkenin nihai meyvesi olan Monarşi'yi geri getirmek ümidiyle yaparlar. *Les Roy et les camelots du Roy* –kral ve kralın fakirleri– böbürlenlen plütokratlar oligarşisini yok edeceklerdir. Demokrasi, halk iradesinin demokratik yollarıyla yok edilmelidir. Demokratik yöntem, eski bir aristokrasinin yeniden egemenliğe kavuşabileceği tek yöntemdir. Dahası, muhafazakârlar çoğunlukla, kitlelere başvurmadan önce, iktidardan fiilen uzaklaştırılmış olmayı beklemezler. İngiltere gibi, demokratik bir rejimin hâkim olduğu ülkelerde, işçi sınıfının gözde olduğu her yerde onlara sığınır. Aristokrasi partileri, parlamenter

- 2 Örneğin, Raumer 1830'da Paris'teki yazılarında bu hususu çok iyi ifade etmiştir: “Bu şahısların [liberallerin] hepsi, kadim kurumların ve fenalıkların kaldırılmasını devrimcilik olarak nitelerken, karşı devrimden bu ve benzeri istismarların geri getirilmesini anlar. Hasımları ise, devrimden, şimdiye dek yapılmış tüm aptallık ve kabahatlerin bir araya gelmesini anlar ve karşı devrimden, nizamın, otoritenin, dinin, vb. yeniden tesis edilmesini kast eder” (Friedrich von Raumer, *Briefe aus Paris und Frankreich im Jahre 1830*, F.A. Brockhaus, Leipzig, 1831, 2. Böl., s. 26). — Ayrıca bkz. Wilhelm Roscher, *Politik, Geschichtliche Naturlehre der Monarchie, Aristokratie und Demokratie*, Cotta, Stuttgart-Berlin, 1908, 3. bs., s. 14. — Mamafih, siyasi meselelerde bu tür değer yargılarının, siyasi ve bazen de ahlaki amaçlara yönelik etkin mücadele araçları olabildiğini unutmamak gerekir; ancak bunları tarihsel eğilim ve anlayışları açıklamak üzere kullanırsak bizi muhtemelen yanlış yola sürükleyeceklerdir.

yönetimin benimsenmediği ancak genel ve eşit oy hakkının bulunduğu ülkelerde de, siyasi varlıklarını, teoride siyasi haklarını ve siyasi yeterliklerini reddettikleri kitlelerin lütfuna borçlulardır. Kendini koruma içgüdüğü, eski egemen grupları seçimler sırasında yüksek koltuklarından inip toplumsal sınıflarımızın en genç, en geniş ve en kültürsüzü olan proletarya ile aynı demokratik ve demagogik yöntemleri kullanmaya iter.

Bugün aristokrasi, kendisini parlamento harici yöntemlerle iktidarda tutmaktadır; en azından monarşilerin çoğunda, siyasal devlet hayatını yönlendiren dizginleri elinde tutmak için parlamenter çoğunluğa ihtiyaç duymaktadır. Ancak sırf gösteriş veya kamuoyunu kendi yanına çekmek amacıyla, parlamenter temsiliyetin kayda değer bir ölçüsüne ihtiyaç duyar. Bu temsili, gerçek ilkelerini ifşa ederek ya da gerçekten benzer fikirliilere hitap ederek elde etmez. Sadece kendi sınıfının üyelerine ve aynı iktisadi çıkarlara sahip olanlara hitap eden toprak sahibi soyluların partisi, tek bir sandalye kazanamayacak, meclise tek bir temsilci bile gönderemeyecektir. Seçmenlerine, ülkenin kaderini belirlemede aktif bir rol oynama yetisine sahip olmadıklarını ve bu nedenle de oy kullanma hakkından yoksun bırakılmaları gerektiğini söyleyecek olan muhafazakâr bir aday, eşsiz bir samimiyete sahip olmakla beraber, siyaseten çıldırmıştır. Meclise girecek ise bunu yalnızca bir yöntemle yapabilir. Demokrasi hedefiyle seçim meydanına inmeli, çiftçileri ve tarım emekçilerini çalışma arkadaşları olarak selamlamalı ve onları ekonomik ve sosyal menfaatlerinin kendisinininkilerle aynı olduğuna ikna etmenin yollarını aramalıdır. Böylece aristokrat, seçilmesini sağlamak için kendisinin kabul etmediği ve ruhen öğrendiği bir ilke temelinde kısıtlanmıştır. Tüm benliği, oy kullanımının sınırlandırılmasının ve otoriterliğin devamını, genel oy hakkının kendi geleneksel ayrıcalıklarına dokunması nedeniyle her yerde bastırılmasını öngörür. Lakin demokrasi çağında bu siyasi ilkeyle tek başına kalarak alt edildiğini kabul ettiği ve bunu alenen savunarak bir siyasi partiyi asla yaşatamayacağını gördüğü için gerçek fikirlerini gizleyecek ve arzuladığı çoğunluğu kazanmak uğruna demokrat kurtlarla işbirliği yapacak; onlarla beraber uluyacaktır.

Genel seçimlerin muhafazakâr adayların sergilediği davranışlar üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki tek bir seçim bölgesinde aynı siyasi görüşten iki aday çıktığında, her ikisi de rakibinden daha sola yakın bir duruşla, demokratik ilkelere olan bağlılığını vurgulayarak kendisini diğerinden ayırmaya çalışacaktır.

Bu tür olaylar muhafazakârların da modern siyasetin temel ilkesine uygun hareket etmeye çalıştıkları tecrübesini doğrulamaktadır; bu temel ilke, çağrılanların çok ama seçilmişlerin az olduğunu anlatan dinî vecizenin yerine geçmeye ve ideallere yalnızca seçilmiş az kişi tarafından erişilebileceğini öngören psikolojik teorinin de yerine geçmeye mukadderdir. Bu ilke, Curtius'un, muhafazakârların amaçlarına küçük ve seçkin bir birlikle ulaşamayacağına, kitleleri kontrol etmek ve kitleler vasıtasıyla yönetmek zorunda olduğuna ilişkin sözleriyle özetlenebilir.³ Eski efendi sınıfının muhafazakâr ruhu, kökleri ne kadar derinlerde olursa olsun, en azından seçim zamanlarında, aldatıcı bir demokrasi maskesi takmaya mecburdur.

Liberalizm teorisi de özünde kitleleri esas almaz. Diğer alanlarda olgunlaşmış olmakla beraber henüz siyasi ayrıcalıklara sahip olmayan belli sınıfların desteğini arar; yani kültürlü ve mülk sahibi sınıfların. Liberaller için de kitleler, açık ve nettir ki katlanılması gereken bir dertten fazlası değildir; tek işe yarar tarafları, kendilerinin yabancı oldukları amaçlara başkalarının ulaşmasına yardımcı olmaktır. Almanya'nın ilk büyük liberal yazarı olan Rotteck, Fransa Kraliçesini Devrim sırasında burjuvaziyi halktan yardım istemeye zorladığı için eleştirmektedir. Demokrasiyi, temsilcilerin yönetimi ve kitlelerin yönetimi olarak ikiye ayırmaktadır.⁴ 1830 Haziran devrimi sırasında Paris'te Raumer, kitlelerin iktidarı ele geçirmesine şiddetle itiraz etti ve "bu iktidarı, onları gücendirmeden ve yeni reislerine karşı bir isyana kıskırtmadan onlardan geri almanın aşırı zor olacağını" söylemişti;⁵ kendisi aynı zamanda, romantizmin coşkun ruhunun bir ifadesi olarak kralın ve halkın "gerçekten de daha yüksek ve saf bir atmosferde yaşadığı" ve hâinden memnun burjuvazinin yeni haklar edinmeye çabalamadığı anavatanı Prusya'daki şartlara atıf yapmaktadır.⁶ Kuzey Alman Reichstag'ının kökenlerini inceleyen, bir başka liberalizm öncüsü ve taraftarı olan tarihçi Heinrich von

3 Friedrich Curtius, *Ueber Gerechtigkeit und Politik*, "Deutsche Rundschau," xxiii, 1897, fas. 4, s. 46.

4 "Devrim'e kötü ve yıkıcı niteliğini veren (ki, bunun yokluğunda Devrim büsbütün hayırlı olurdu), yalnızca Fransa'ya değil, Avrupa'nın tüm medeni ülkelerine yayılan burjuva ve siyaset özgürlüğü fikirlerine karşı çıkan [iyi niyetli liberallerin karşısında 16. Louis'nin aşırı monarşist dostlarının oluşturduğu] muhalefettir. Mahvolma tehdidiyle karşılaşan halkın temsilcilerini, kitlelerden yardım istemeye iten budur; kanunları hiçe sayan, hoyrat kalabalığı sokağa salan ve böylece Pandora'nın kutusunu açan budur" (Carl von Rotteck, *Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntniss bis auf unsere Zeiten*, Herdersche Buchhandlung, Freiburg, 1826, cilt 9, s. 83).

5 Friedrich von Raumer, *Briefe aus Paris, a.g.e.*, Cilt 1, s. 176.

6 Raumer, *a.g.e.*, Cilt 1, s. 264.

Sybel'in genel, eşit ve doğrudan seçime karşı olduğunu, böyle bir hakkın "parlamentarizmin her türlü için sonun başlangıcı olduğu" iddiasını (ki bu sadece liberallerin kitleler hakkındaki yukarıda belirtilmiş olan fikirlerine atıfla anlaşılabilir) öğrenmekteyiz. Ona göre böyle bir hak, niteliği itibarıyla bir egemenlik hakkıdır; bu bağlamda Alman monarşisini demokratik diktatörlüğün bu tehlikeli unsurlarını yeni federal devlete sokmaması yönünde uyarıştır. Liberalizmin içsel olarak kitlelerden hoşlanmaması, liberal liderlerin aristokrat ilke ve kurumlara karşı tutumlarında da gözükmemektedir. Genel oy kullanımının başlangıcından ve yakın gelecekte seçmenler nezdinde ve Alt Meclis'te sosyalist eğilimlerin çoğunluğu ele geçirme ihtimalinden beri, Roscher'in de doğruladığı üzere birçok liberal, Alt Meclis'in kararlarını yasama faaliyeti sırasında önleyebilecek araçlar üretme doğrultusunda, Taht'ın ve Üst Meclis'in yetkileri hakkında farklı bir görüş takınmıştır.⁷ Aynı yazar, "ciddi bir istatistiksel araştırmanın yokluğunda", yani toplumun çeşitli sınıfları arasındaki sayısal ilişkilerin zahmetli bir analizinin yokluğunda, seçimlerde oy hakkının genişletilmesinin sakıncalı olduğunu savunmaktadır.⁸ Son zamanlarda, Almanya'da sosyalistlere en yakın duran liberal grup olan "nasyonal sosyalistler" in içinde bile, "Reichstag'da tecelli eden değişken ve kestirilemez halk iradesine siyasi meselelerde engeller koymanın" kötü bir şey olmadığına yönelik bir eğilim oluşmuştur, "çünkü nasyonal sosyalistler halk iradesinden bağımsız, her zaman tetikte, veto hakkı ile donatılmış aristokratik öğelerin daimi bir ılımlılık sağlamak üzere korunması gerektiğini düşünmekte." ⁹

Tam bir yüzyıl boyunca, Rolteck'ten Naumann'a kadar Alman yazarlar demokrasi ve askerî monarşi arasında teorik bir uzlaşma sağlamak ve bu doğal karşıtları iyice kaynaştırmak için epey çaba sarf etmişlerdir. Nispeten

⁷ Roscher, *a.g.e.*, s. 321.

⁸ *A.g.e.*, s. 336.

⁹ Martin Rade, Marburg'dan nasyonal sosyalist Helmuth von Gerlach'ın seçilmesini desteklediği başmakalesinde (Das Allgemeine Wahlrecht ein Königliches Recht, "Hessische Landeszeitung," xxiii, no. 25, 1907), genel oy hakkı karşıtlarını yatıştırmak üzere şöyle yazar: "Reichstag'ımız devletin asli yöneticisi olsaydı, iç ve dış meselelerde halkımızın geleceğini tek başına tayin etseydi, durum çok farklı olurdu! Lakin anayasal yapıyı oluşturan unsurlardan yalnızca biri! Yanında, daha doğrusu üzerinde Bundesrat (Federal Konsey) bulunmakta ve en önemsiz önergeler bile imparatorluk şansöyesinin, imparatorun ve prenslerin rızası olmadıkça yasalaşamamakta. Elbette Federal Konsey, Reichstag'da anayasal olduğu ortaya konulan güçlü ve makul bir halk iradesine mütemadiyen karşı koymayacaktır; fakat Reichstag'ın kararlarını yersiz bulduğunda bunları sıklıkla reddetmiştir ve de reddedecektir. Böylece genel oy hakkını sınırlandırıcı önlemler alınır; tıpkı doğanın ağaçların gökyüzüne dokunacak kadar uzamalarını önlediği gibi. Yasamamız açısından sağlıklı olan, bu iki meclisin mevcudiyetidir ve sadece Reichstag ile yetinilmemesidir."

yüce sayılabilecek bu amaç uğruna verdikleri saygın çabalarla beraber, tah-tın aristokratik muhafızlarının yerine öğretim otoritesine sahip olan muha-fızlar geçirmek üzere monarşiyi tamamen feodalite dışına çıkarma girişimle-rinde bulundular. Kendilerine biçtikleri görev, sosyal monarşi olmasa da en azından halk monarşisinin teorik temellerini atmaktı. Böyle bir hedefin genel bilimle hiçbir ilgisi olmamakla birlikte onunla çelişme zorunluluğu taşıma-yan ve zıtlık oluşturmayan bir siyasi eğilim içerdiği aşikârdır (buna *yöntem* üzerinden karar verilmelidir); bu eğilim siyasi bir tercih olduğundan bilim alanının dışındadır. Bu, Alman bilim adamlarına, Almanya'daki Temmuz Monarşisi'ne benzer bir yapı inşa ettiklerine yönelik suçlamada bulunmayı gerektirmez çünkü bu eğilim siyasetin yörüngesindedir. Fakat acaba on yıl-larca egemen olmuş monarşik ilkeyi, Prusyalılaşan Almanya'da benimsenmiş olan halka dayalı (veya sosyal) monarşi fikriyle tanımlamaya çalışmamız sadece tarihsel bir eleştiri meselesi midir? Alman liberal teorisyenlerin çoğu, böyle bir hataya düşerek hayalleri gerçeklerle karıştırmaktadır. Bu şaşkın-lığın temelinde, Almanya'nın birleşmesi ve Hohenzollern hanedanlığı altın-da bir imparatorluğun kurulmasıyla birlikte erken demokratik özlemlerinin tamamının veya tamamına yakınının gerçekleştiği yanılışıyla, 1866'dan bu yana cephe değiştirmiş olmasını (yani, sosyalizme karşı verdiği partizan mücadele ve Alman burjuvazisinin siyasi özgürlüğünü tamamlama yönün-deki tüm girişimlerinden gönüllü olarak vazgeçmesini) gizlemeye çabalayan Alman liberalizminin ortak kusuru yatmaktadır. En esnek anlamlarıyla bile, modern monarşinin temel ilkesi (soydan gelen monarşi) ve demokrasinin ilkeleri mutlak karşıtlardır. Sezarizm bir demokrasidir ya da en azından halk iradesine dayandığında öyle sayılabilir ancak gayri-iradi monarşi asla böyle nitelendirilemez.

Konuyu özetlersek, modern parti yaşamında aristokrasi kendisini memnuniyetle demokratik bir kılığa sokmakta, beraberinde demokrasinin özüne aristokratik unsurlar katarak tesir etmektedir. Bir yandan şeklen de-mokratik olan aristokrasiye, diğer yandan ise aristokratik öğeler barındıran demokrasiye sahibiz.

Demokrasinin bu şekilde tecellisi, siyasi partilerin yaşamını belirler-ken, tüm parti örgütlenmelerinin özünde var olan aristokrasi ya da daha doğrusu oligarşik eğilimini dışarıdan gözlemleyenlerden kolayca gizleyebilir. Bu eğilime ışık tutmak istiyorsak, demokratik partilerin, özellikle de sosya-list ve devrimci işçi partilerinin içyapısını ele almamız gerekir. Muhafazakâr partilerde, seçim süreçleri dışında görülen oligarşik eğilimi, bu partilerin öz-

lerindeki oligarşik niteliğe uygun olarak açık ve net biçimde tezahür eder. Ancak amaçları itibarıyla değişimci olan partiler benzer olguları daha az sergilememektedir. Parti yaşamındaki oligarşik bulgular üzerine yapılan çalışmalar, en değerli ve nesnel sonuçlarını devrimci partilere ilişkin araştırmalarda vermektedir çünkü bu partiler, menşei ve program bakımından bu tür eğilimlerin tersini temsil ederler ve aslında bunlara muhalif olarak doğmuşlardır. Bu nedenle, oligarşik olguların devrimci partilerin bağrında ortaya çıkıyor olması, belli amaçlara sahip her türlü beşerî örgütlenmenin özündeki oligarşik eğilimlerin varlığının kesin bir kanıtıdır.

Teorik olarak, sosyalist ve demokrat partilerin esas amacı oligarşinin her türüyle mücadeledir. Dolayısıyla bu tür partilerin tam da savaş açtıkları eğilimlerin kendi içlerinde ortaya çıkmasını nasıl açıklayacağımız sorunsalıyla karşılaşmaktayız. Bu soruya önyargısız analitik bir cevap bulmak, yazarın üstlendiği işin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Günümüz toplumundaki mevcut iktisadi ve sosyal koşulların dayattığı bağımlılık hâli, ideal bir demokrasiyi imkânsız kılmaktadır. Bu tereddütsüz kabul edilmelidir. Ama akabinde gelen soru, çağdaş toplumsal düzen içerisinde, bu düzeni devirmeye ve yerine yenisini koymaya çalışan unsurlar arasında, ideal demokrasiye yaklaştırmaya, bu yönde bir çıkış bulmaya ya da en azından bunu dert ederek uğruna çabalamaya eğilimli olan temel güçlerin var olup olmadığı ve varsa ne ölçüde olduğudur.

II. SOSYAL MÜCADELELERİN AHLAKİ METHİYELERİ

Tarihsel çalışmalarla ciddi olarak uğraşan herkes, hâkimiyete ulaşan her sınıfın, elde ettiği siyasi gücü kendi soyundakilere aktarmaya çabaladığını kolayca algılayabilir. Siyasi gücün kalıtsal aktarımı, sınıf hâkimiyetinin korunmasının her zaman en etkili aracı olmuştur. Bu sahada, cinsel hayat bağlamındaki burjuva aile düzenini ve araçlarını, evliliğin sonlandırılmazlığını, zina yapan karıya verilen ağır cezaları ve büyük evlat hakkını ortaya çıkaran tarihsel süreçleri örnek verebiliriz. Tarih öncesinin sınırlı verilerinden ne kadar sağlam hükümler çıkarabileceğimizi bir kenara bırakırsak, burjuva ailenin başlangıcı, belli bir iktisadi refaha ulaşan erkeğin, kendinden olduğunu makul bir kesinlikle bildiği meşru oğluna mallarını miras yoluyla aktarma eğiliminden kaynaklanmış görünür. Bu insani içgüdüler siyaset alanına da hâkimdir ve üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı iktisadi düzen bunları daha da besler, böylece siyasal iktidar da doğal ve psikolojik olarak, kalıtsal özel mülkiyetin öznesi hâline gelir. Başka her alanda olduğu gibi,

siyasette de mülkiyeti oğula aktarma içgüdüğü tarih boyunca güçlü bir şekilde egemen olmuştur. Bu, kalıtsal monarşi yerine seçimli monarşinin getirilmesinin başlıca nedenlerinden biridir. Ailenin toplumda edindiği konumu koruma arzusu her zaman o kadar baskın olmuştur ki Gaetano Mosca'nın yerinde olarak belirttiği üzere, egemen sınıfın belli üyeleri çocuk sahibi olmadığında (Roma Kilisesi üst düzey ruhbanlarının durumunda olduğu gibi), kendini koruma ve kalıtsal aktarım dürtüsünün aşırı bir tezahürü olarak kendiliğinden ve dinamik bir güçle nepotizm kurumu ortaya çıkar.¹⁰

İkili bir süreç dâhilinde, aristokrasi, anayasal ilkeler tarafından dışlanmış görüldüğü devletlerin içine de, tarihsel faktörler veya millî psikolojik özellikler nedeniyle –hem yeniden canlanan bir gelenek aracılığıyla hem de yeni iktisadi güçlerin doğuşuyla– otomatik olarak girmiştir. Demokrat Kuzey Amerikalılar, cumhuriyetçi bir rejim altında yaşarken ve asalet unvanları hakkında hiçbir şey bilmezken, İngiliz tacının iktidarını sarstıklarında bile kendilerini aristokrasiden kurtaramadılar. Bu olgu kısmen, kapitalist birikim (ilişkilendirildiği toplumsal gücün az sayıda kişinin elinde toplanması ve sonuçta ayrıcalıklı azınlıkların oluşması durumu) ile eski ve katı cumhuriyetçi ruhun kadim Avrupa'nın fikirleri, önyargıları ve emelleriyle adım adım uzlaşması gibi yakın geçmişteki tezahürlerin basit bir sonucudur. Milyonerler, demiryolu kralları, petrol kralları, sığır kralları gibi aristokrasilerin varlığı artık tartışılmazdır. Fakat genç demokrasisi ve özgürlüğü vatandaşlarının kanı ile daha yeni mühürlendiği zamanda bile Amerika'da (Alexis de Tocqueville'den öğrendiğimiz üzere), toprağı kolonize eden ilk ailelere mensup olmaktan boş bir kibirle böbürlenmeyen tek bir Amerikalı bile bulmak zordur.¹¹ Bu ilkel cumhuriyetçiler arasında “aristokratik önyargı” öyle canlıydı ki! Günümüzde bile, New York eyaletinde isim ve köken olarak Hollandalı olan eski aileler aristokratik üstünlüğe haiz bir zümredir ve asaletin haricî vasıflarını taşımayan bir asilzâde sınıfıdır.

On yedinci yüzyılın ikinci yarısında Fransız burjuvazisi toplumda hızla yükselirken, değişen çevresine uyum sağlama konusunda, feodal soyluların âdet, yaşam biçimi, zevk ve hatta zihniyetini taklit etmekten daha iyi bir yöntem bulamamıştır. 1670'te Molière, muhteşem komedisi *Le Bourgeois gentilhomme*'u [Kibarlık Budalası] yazdı. *Noblesse de robe** mensubu olan

10 Gaetano Mosca, *Il Principio aristocratico e il democratico nel passato e nel' avvenire* (açılış konuşması), Stamperia Paravia, Torino, 1903, s. 22.

11 Alexis de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique*, Gosselin, Paris, 1849, Böl. 2, Cilt 2, s. 19.

(*) “Cübbeli asiller”; devlette belirli yüksek adli veya idari mevkilere gelme yoluyla dâhil olunan aristokrasi sınıfı – ç.n.

ve ataları *Maître des Requêtes* ve *Conseiller d'État* [*Devlet Konseyi mevkile-ri*] gibi seçkin makamları doldurmuş olan Choisy Başpapazı, annesinin ona aristokratik mekânlar dışında bulunmamasını nasihat ettiğini belirterek bu durumu anlatmaktadır.¹² Acemiliğin şevkiyle, yeni gelenler, eskiden egemen olan sınıfın ruhunu ve ilkelerini özümstediler ve hâlen ağırlıklı olarak feodal yapıdaki devletin hizmetine giren seçkin burjuvazi üyeleri, yeni isimler alma telaşına düştüler. Fouquet'ler, Tellier'ler, Colbert'ler, Phélippeaux'lar ve Desmaret'ler, bu süreçte, Belle-Isles'ler, de Louvois'lar, Seignelay'ler, de Maurepas'lar, de Lavrillières'ler, ve de Maillebois'lar oluverdiler.¹³ Modern Almanya'da, gözümüzün dibinde, son kırk yıldır genç sanayi burjuvazisinin eski aristokrasiye katılma süreci yaşanmaktadır ve bu süreç son zamanlarda muazzam derecede hızlanmıştır.¹⁴ Alman burjuvazisi feodalleşmektedir. Böylelikle *roturier*'in [*halktan gelenler*] hak kazanımlarının tek sonucu, eski düşmanı olan asil zümreyi, taze kan ve iktisadi güç sağlayarak tekrar canlandırmış olmasıdır. Zenginleşen burjuvazinin asillerle kaynaşmaktan büyük bir hırsı yoktur. Bu kaynaşmadan amacı, egemen sınıfla olan bağlantılarına dair meşru bir unvan türetmektir; sonradan kazanılan değil kalıtsal bir hak olarak varlığı öne sürülebilecek bir unvan. Dolayısıyla kalıtsal ilkenin (tamamen kurgusal olduğunda bile) toplumsal "eğitim" sürecini, yani yeni toplumsal güçlerin eski aristokratik çevreye uyumunu büyük ölçüde hızlandırdığı aşikârdır.

Yükselenlerin oluşturduğu yeni sınıf ile kısmen görünürde ve kısmen gerçek bir çöküş yaşayan eski zümre arasındaki şiddetli mücadelede –ki bu mücadele kimi zaman bariz olmakla beraber, çoğunlukla fark edilmeden süregelir– manevi öğeler oyuna dâhil edilir ve rakip gruplar tarafından gerçek emellerini maskelemek için bir oraya bir buraya çekilirler. Demokrasi çağında ahlak, herkesin kullanabileceği bir silahtır. Eski rejimde, egemen sınıfın üyeleri ve egemenliğe talip olanlar her daim sahip oldukları haklardan bahsederdi. Demokrasi daha diplomatik, daha ihtiyatlı bir yol benimser. Bu sebeple böyle iddiaları ahlak dışı bularak reddetmiştir. Bugün kamusal hayatın tüm öğeleri halk adına, toplumun geneli adına konuşmakta ve mücadele etmektedir. Hükümet ve hükümet karşıtı asiler, krallar ve parti liderleri,

12 Abbé de Choisy, *Mémoires pour servir à l'Histoire de Louis XIV*, Van De Water, Utrecht, 1727, s. 23.

13 Pierre Edouard Limontey, *Essai sur l'établissement monarchique de Louis XIV*, *Nouveaux Mémoires de Dangeau* ek bölümü, yazarın tekrar yayımladığı bs., Deterville, Paris, 1818, s. 392.

14 Çarpıcı örnekler için bkz. Werner Sombart, *Die deutsche Volkswirtschaft im XIX Jahrhundert*, Bondi, Berlin, 1903, s. 545 vd.

Tanrı'nın lütfuyla tiran olanlar ve gaspçılar, bağınaz idealistler ve işini bilen çıkarıcılar, hepsi "halk"tır ve hepsi eylemleriyle sadece millî iradeyi yerine getirdiklerini iddia eder.

Böylelikle sınıfların ve milletlerin modern yaşamında manevi öğeler bir araç, zaruri bir kurgu hâline gelmiştir. Her hükümet, iktidarını genel bir ahlaki ilkeyle desteklemeye gayret eder. Toplumsal hareketlerin kristalleşmiş hâli olan tüm siyaset biçimleri insancıl bir maskeye bürünür. İktidarı elde etmek üzere harekete geçmeden önce amacının kendini değil tüm insanlığı zorba azınlığın boyunduruğundan kurtarmak ve eski, adaletsiz rejime karşı adaleti yeniden tesis etmek olduğunu resmen beyan etmeyen tek bir yeni sınıf partisi yoktur. Demokrasiler daima üstünkörü konuşur. Kullandıkları terminoloji, genellikle bir teşbihler yumağı olarak düşünülebilir. Demokrasi toprağının doğal meyvesi olan demagogların duyguları deli doludur ve halkın üzüntülerinden derinden etkilenir. Alphonse Daudet bu bağlamda "Mağdurlar onların ifadelerini besler, cellatlar onların gözyaşlı felsefeleriyle sarhoş olur,"¹⁵ demektedir. Her yeni sosyal sınıf, hâlihazırda iktisadi ve siyasal iktidara sahip olan sınıfın ayrıcalıklarına hücum emrini vermeden önce flamalarına şu sloganı yazar: "Tüm İnsanlığın Kurtuluşu Adına!". Genç Fransız burjuvazisi, soylular ve ruhban sınıfıyla büyük mücadelesine, *Déclaration des Droits de l'Homme* [İnsan Hakları Beyannamesi] merasimiyle başladı ve kavgaya *Liberté, Egalité, Fraternité!* [Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik!] şiarıyla atıldı. Bugün bir başka büyük sınıf hareketini yaratan ücretli çalışanların sözcülerini duyuyoruz; onlar da sınıf mücadelesine hiçbir bencil güdüyle değil, aksine bu tür güdüler toplumsal süreçten sonsuza dek dışlamak için giriştiklerini ilan etmekte. Modern sosyalizm İlerleme Marşı'na nakarat olan şu gurur dolu sözleri daima tekrar eder: "Sınıfsız, insancıl ve kardeşçe bir toplumun yaratılışı adına!"

Droits de l'Homme'un [İnsan Hakları] muzaffer burjuvazisi, hakikaten de cumhuriyeti gerçekleştirdi; ama demokrasiyi değil. Bugün tüm Fransız hapisanelerinin kapıları üzerinde *Liberté, Egalité, Fraternité* kelimeleri yazmaktadır. Komün, proletaryan-sosyalist bir hükümet için, geçici bir başarıyla taçlandırılan ilk girişimdi; ancak komünist ilkelerine rağmen, aşırı mali zorlukların baskısı altında, Fransa Bankası'na herhangi bir acımasız kapitalist birliğin yapacağı şekilde sadakatle riayet etti. Devrimler olmuştur fakat dünya tutarlı bir demokrasinin kuruluşuna hiçbir zaman tanıklık etmemiştir.

Dar sınıf çıkarları üzerine kurulmuş olan, hatta alenen çoğunluğun çıkarları aleyhine çalışan siyasi partiler dahi kendilerini evrenle özdeşleştirmeye veya en azından tüm vatandaşlarla işbirliği yapar gibi görünmeye ve herkes adına, herkesin iyiliği için mücadele ettiklerini ilan etmeye bayılırlar. Yalnızca sosyalist hatipler bazen partilerinin özellikle bir sınıf partisi olduğu beyanında bulunmaktadır. Ancak, nihayetinde sosyalist parti çıkarlarının tüm halkın çıkarlarıyla bağdaştığını ekleyerek bu iddialarını yumuşatırlar. Nüfusun sayıca en büyük sınıfını temsil eden sosyalist parti, tüm insanlığın çıkarları doğrultusunda aday olduğunun teminatını verirken, aynı iddiayı ortaya atan burjuva partilere kıyasla haklıdır, zira burjuva partileri tam da doğaları gereği azınlık partileridir. Fakat *insanlık* ve *parti* kavramlarının özdeşlikten uzak olduğunu göz önüne aldığımızda, insanlığın büyük çoğunluğunu kucaklayan ya da kucakladığına inanan sosyalist iddia da gerçeklikten uzaktır. Sosyalist parti, fırsatçı saiklerle seçmenlere sosyalizmin herkese vermeyi ve hiç kimseden almamayı öngördüğünü açıkladığında, böyle bir sözü tutmasının, toplum içindeki muazzam mal varlığı farkları nedeniyle imkânsız olduğunu belirtmek yeterlidir. Verme, birilerinden almayı öngörür ve eğer proleterler, Rothschild, Vanderbilt ve Rockefeller'la eşit iktisadi konuma gelmeyi arzuluyorsa, hâlihazırda bu milyonerlere ait olan üretim ve takas araçlarının kamulaştırılması gerekir; bu takdirde bu büyük burjuva prenslerin servet ve gücünün önemli ölçüde azalacağı açıktır. Partinin bu fırsatçı eğilimi, sosyalist teorinin formüle edilmiş şekliyle de ilişkilidir. Marksist ekonomi politiğin ilkeleriyle uyumlu olarak, nüfus üretim araçlarının sahipleri ve bunlara sahip olmayan bağımlılar olarak ikiye ayrılmakta, ardından da tüm bu sahiplerin kapitalist hissiyatta olması gerektiği ve tüm bağımlıların sosyalist olması, yani sosyalizmin zaferini arzulamaları gerektiği iddia edilmektedir. Bu görüş tamamen safsatadır çünkü bireyin sınıfını yegâne ve kesin belirleyen ölçütün gelir olduğunu varsayar, oysa bu yalnızca harici bir özelliktir ve (siyaset hayatında belki etkili olan ancak teorik temelde fazlasıyla tartışılabilir bir şekilde) proletarya kavramını devlet ve özel sektördeki tüm çalışanları işçi partisine dâhil edecek düzeyde genişletmektedir. Bu teoriye göre Krupp'un yöneticileri veya Prusya Devlet-Bakanları üretim araçlarına sahip olmayan çalışanlar olarak bunlara bağımlıdırlar ve sosyalizm davasını içtenlikle benimsemelidirler; toplumdaki gerçek konumlarını anladıkları ölçüde, sosyalistlerin deyimiyle "sınıf bilinçli" oldukları ölçüde.

Anti-demokratik yazarlar, özgürlüğü hedefleyen genç hareketlerin fikrîsel ataklığını, herkese iyi görünme ihtiyacından doğan bir yanılsama,

erişilemeyecek bir hülyanın peşinden koşmak olarak tasvir etmektedir. Katı gerçeklerin dünyasında tüm toplumun iyiliğini amaçladığını söyleyen her sınıf hareketinin kendiyle çeliştiği kaçınılmaz olarak görülecektir. İnsanlık “siyasi sınıflar”dan vazgeçemez ve doğaları gereği bu sınıflar toplumun sadece bir kesimini temsil eder.

BİRİNCİ KISIM

Demokratik Örgütlerde Liderlik

A. LİDERLİĞİN TEKNİK VE İDARİ SEBEPLERİ

I. BAŞLANGIÇ – ÖRGÜTE DUYULAN İHTİYAÇ

Demokrasi örgütlenme olmaksızın düşünülemez. Bu önermeyi kanıtlamak için birkaç cümle yeterli olacaktır.

Toplum içinde bazı kesin iddiaların bayrağını açan ve yerine getirdiği ekonomik işlevlerden kaynaklanan ideallerin gerçekleşmesini isteyen her sınıf, bir örgüte ihtiyaç duyar. İddiaları ister iktisadi olsun ister siyasi, örgüt kolektif bir iradenin ortaya konulmasının tek yolu olarak gözükmektedir. Örgüt zayıfların güçlülerle olan mücadelesinde, en az gayret ilkesine, yani mümkün olan en yüksek enerji tasarrufuna dayanan silahıdır.

Herhangi bir mücadelenin başarıya ulaşma ihtimali, bu mücadelenin ortak çıkarlara sahip bireylerin dayanışmasına ne derece dayalı olduğuna bağlıdır. Bu nedenle, örgütlenme fikri taraftarlarının en fanatığı olan sosyalistler, işverenleri hiçbir şeyin emekçi güçlerinin dağılması ve bölünmesinden daha çok memnun edemeyeceğine ilişkin teorileriyle bireyci anarşistlere itiraz ederken, partilerin doğası hakkında bilimsel çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu bir argümanı ortaya koymaktadırlar.

Günümüzde işbirliği fikri öylesine sağlam yerleşmiştir ki milyonlar bile ortak eylem ihtiyacı duymaktadır. O hâlde, örgütlenmenin işçi sınıfı için hayati bir ilke olduğunu anlamak kolaydır çünkü yokluğunda başarıya ulaşmaları *a priori* [önsel olarak] imkânsızdır. İşçinin, ait olduğu sınıfın kolektif hayatına katılmayı reddetmesi felaket sonuçlar doğurmaktan geri kalmaz. Kültürel ve ekonomik, fiziksel ve fizyolojik koşullara göre, prole-

ter toplumumuzun en zayıf unsurudur. Hatta işçi sınıfının soyutlanmış bir üyesi, ekonomik açıdan daha güçlü olanların avcunda savunmasızdır. Proleterler, ancak yapısal bir kitle oluşturmak üzere toplanarak siyasal direniş kabiliyetine ulaşabilir ve toplumsal onura kavuşabilirler. İşçi sınıfının önemi ve etkisi sayısal gücüyle doğru orantılıdır. Fakat bu sayısal gücün temsiliyeti için örgütlenme ve eşgüdüm vazgeçilmezdir. Örgütlenme ilkesi, kitlelerin siyasal mücadelesi için kesinlikle temel şarttır.

Fakat siyaseten gerekli olan örgütlenme ilkesi, düşmanın faydasına olan örgütsüzlüğün önüne geçerken, bindiği trenle beraberinde başka tehlikeler de getirir. Scylla'dan kaçıp Charybdis'e doğru savrulmaktayız. Örgütlenme aslında demokrasi ovasında sel felaketlerine yol açan ve ovayı tanınmaz hâle getiren muhafazakâr akıntıların da kaynağıdır.

II. KİTLELERİN DOĞRUDAN İKTİDARININ MEKANİK VE TEKNİK OLARAK İMKÂNSIZLIĞI

Renli bir demokrat olan Moritz Rittinghausen, halkın doğrudan yasama işlevine gerçek bir temel oluşturma girişiminde bulunan ilk kişidir.¹

Rittinghausen'ın sistemine göre 1848 ve 1849 seçim yıllarında Prusya'da geçici olarak yapıldığı üzere, tüm nüfus her birinde bin kişi olacak şekilde bölümlere ayrılacaktı. Her bölümün üyeleri önceden belirlenen bir yerde –bir okul, belediye ya da başka bir kamu binasında– toplanacak ve bir başkan seçecekti. Her vatandaş konuşma hakkına sahip olacaktı. Böylece her bireyin aklına anavatana hizmet fikri sokulacaktı. Tartışma bittiğindeyse her birey oy verecekti. Başkan, sonucu üst düzey yetkililere tebliğ edecek olan belediye başkanına iletenecekti. Böylelikle çoğunluğun iradesi kesin belirleyici olacaktı.

Tepeden hiçbir yasama önergesi gelmeyecekti. Hükümetin tüm bölümlerin o gün hangi konuyu tartışmaları gerektiğini belirlemekten öte bir hakkı bulunmamalıydı. Ne vakit belirli sayıda vatandaş herhangi bir kanun talep etse ya da mevcut bir kanunun reformunu istese, ilgili bakanlık, belirli bir süre içinde egemenliğini kullanması ve söz konusu kanunu hazırlama-

1 Moritz Rittinghausen, *Ueber die Organisation der direkten Gesetzgebung durch das Volk*, Social. Demokrat. Schriften, No. 4, Köln, 1870, s. 10. Sosyal sorunsalın çözümü doğrultusunda bu tür pratik öneriler getirme marifetinde bulunan ilk kişi tartışmasız Rittinghausen'dır. Halkın doğrudan yönetimini daha geniş çapta ve kapsamlı bir propaganda gücüyle oluşturmak üzere söz konusu girişimi sürdüren Victor Considérant, Rittinghausen'ın kendisinin öncülü olduğunu açıkça kabul etmiştir (Victor Considérant, *La Solution ou Le Gouvernement Direct du Peuple*. Librairie Phalanstérienne, Paris, 1850, s. 61).

sı için halka çağrı yapmalıydı.² Kanun, tartışmanın içinde organik olarak şekillenir. Burada başkan öncelikle temel öneriyle tartışmayı açar. Ardından alt hususlar tartışılır. Sonrasında oylama gelir. Çoğunluğun oyunu alan önerge kabul edilir. Oylama kayıtları bakanlığa gönderilir gönderilmez, özel bir komisyon, kanunu, modern meclislere sunulan kanunların çoğunda yaşanmakta olanın aksine, farklı yorumlara açık olmayacak şekilde formüle ederek anlaşılır ve basit bir metin olarak düzenlemelidir; aksi hâlde bunlar, Rittinghausen'ın alaycı bir tavırla söylediği gibi, avukatların anlam belirsizliğine ve kılı kırk yarmaya olan eğilimlerini kayırmak üzere kasıtlı olarak yapılmış gibi görünecektir.

Burada taslağını çizdiğimiz sistem kısa ve nettir ve ilk bakışta pratik olarak uygulanması ciddi bir zorluk içermeyecekmiş gibi görünebilir. Denendiği takdirde ise yaratıcısının beklentilerini yerine getirmekte başarısız olmaya mahkûmdur.

Demokrasinin uygulamadaki ideal şekli, halk meclislerinin kararlarına uygun olarak kitlelerin kendi kendilerini yönetmeleridir. Fakat bu sistem delegasyon esasının genişlemesini sınırlarken, oligarşik bir iç grubun oluşmasına karşı herhangi bir garanti veremez. Kuşkusuz bu yöntem doğal liderleri işlevsel vasıflarından mahrum eder, çünkü bu vasıf halkın kendisine aktarılmaktadır. Ancak kalabalık daima telkine tabidir, büyük ve sevilen hatiplerin belagatından kolayca etkilenir; dahası halkın doğrudan yönetimi, meselelerin ciddi tartışılmasına ve üzerinde kafa yorulmasına izin vermeyecek, fevkalade cesur, enerjik ve eli çabuk adamların her türlü *coups de main* [baskın] yapabilmelerine büyük olanak tanır.

Büyük bir kalabalığa hükmetmek, küçük bir kitleye kıyasla kolaydır. Kalabalığın bağlılığı, kargaşalı, özlü ve kayıtsızdır. Öneriler yürürlüğe bir kere girdiğinde, kalabalık, küçük bir azınlığın karşıtlığına, hele hele soyutlanmış bireylerinkine tahammül etmeye hiç de istekli olmaz. Küçük bir alana toplanmış büyük bir kalabalık, paniğe, akılsızca coşkuya ve benzerlerine, kuşkusuz ki üyelerin meseleleri aralarında sakince tartışabileceği küçük bir topluluktan daha kolay kapılır.³

Günlük tecrübelerle sabittir ki devasa kamusal toplantılar sıklıkla onaylama veya genel rızayla karar alır, bununla beraber aynı toplantılar küçük, diyelim ki her biri elli kişiden oluşan bölümlere ayrılrsa, rıza gösterme

2 Amerikan anayasasında, sadece halkın bu şekilde yasama amacıyla toplandığı devletlere *federalist* (bu adlandırma, demokratik niteliği ifade etme amaçlıdır) denmekte; temsili hükümete sahip devletlere ise *cumhuriyet* denmektedir.

3 Roscher, a.g.e., s. 35 vd.

eğilimi çok daha temkinli olurdu. *Elit* üyelerinin de hazır bulunduğu büyük parti kongreleri, genellikle bu şekilde hareket eder. Sözler ve eylemler kalabalık tarafından, bu kalabalığı oluşturan bireyler ve küçük gruplarınkine kıyasla çok daha az düşünülerek tartılır. Hakikat inkâr edilemez; işte kalabalığın patolojisinin bir tezahürü. Birey güruhun içinde kaybolur ve böylece kişiliği ve sorumluluk duygusu da ortadan kaybolur.

Ancak kitlelerin egemenliği karşısındaki en güçlü etken, gerçekleşmesinin mekanik ve teknik olarak imkânsızlığıdır.

Egemen kitleler kendileri için en gerekli kararları bile almaktan tamamen acizdir. Doğrudan demokrasinin güçsüzlüğü, dolaylı demokrasinin gücü gibi, rakamların etkisinin doğrudan bir sonucudur. Louis Blanc, Proudhon'la girdiği bir polemikte (1849), en önemsiz iş adamları bile temsilci aracılığına ihtiyaç duyarken, otuz dört milyon insanın (o sırada Fransa'nın nüfusu) temsilciler olmaksızın işlerini görüp göremeyeceğini sorar. Kendi sorusuna, bu ölçekte doğrudan icranın mümkün olduğunu öne süren birinin aptal olduğunu ve bunun imkânsızlığını düşünen birinin illa da devlet fikrine mutlak muhalif olması gerekmediğini söyleyerek cevap verir.⁴ Aynı soru ve aynı cevap, bugün parti örgütlenmesi bağlamında tekrar edilebilir. Her şeyden önce, işçi partisi taraftarlarının bazen on binlerce olduğu büyük sanayi merkezlerinde, bu devasa kitlenin işlerini bir temsil sistemi olmadan sürdürmesi olanaksızdır. Şehrin altı seçim bölgesi ile iki dış bölge olan Niedernarim ve Teltow-Beeskow-Charlottenburg'u da kapsayan Berlin sosyalist örgütlenmesinin doksan binden fazla üyeye sahip olduğunu göz önüne almalıyız.

Üniter bir örgütte böyle devasa sayıda kişinin doğrudan tartışma sistemiyle pratikte hiçbir iş yapamayacağı açıktır. Binli sayıda üyeden oluşan tartışma meclislerinin düzenli toplanması, yer ve mesafe açısından en ağır güçlüklerle karşılaşır. İletişim araçlarının şimdikinden çok daha iyi olduğunu varsaysak bile, böyle bir kalabalığı belirli bir yerde ve zamanda ve de parti hayatının mecburiyetlerinin gerektirdiği sıklıkta bir araya getirmek nasıl mümkün olacaktır? Buna ek olarak, en etkili hatibin bile on bin kişiden oluşan bir kalabalığa kendisini duyurmasının fizyolojik imkânsızlığı da göz önüne alınmalıdır.⁵ Bunların yanı sıra büyük grupların kendilerini doğrudan yönetmelerini imkânsız hâle getiren teknik ve idari nitelikte başka sebepler de mevcuttur. Eğer Peter, Paul'a haksızlık yaparsa, tüm diğer vatandaşların,

4 Louis Blanc, "L'état dans une démocratie," *Questions d'aujourd'hui et de demain*, Dentu, Paris, 1880, Cilt 3, s. 150.

5 Roscher, a.g.e., s. 351.

anlaşmazlık konusu meseleyi bizzat incelemek üzere olaya el atıp, Paul'un yanında ve Peter'a karşı durmaları söz konusu bile olamaz.⁶ Aynı mantıkla, modern demokratik partilerde, topluluğun ortaya çıkabilecek tüm ihtilaflara doğrudan çözüm bulması mümkün değildir.

Bu nedenle, delegasyona, yani delegelerin kitleyi temsil ettiği ve iradesini yerine getirdiği bir sisteme ihtiyaç vardır. İçtenlikle demokrasi ruhuyla hareket eden gruplarda bile, günlük işler ve en önemli eylemlerin hazırlığı ve icrası zorunlu olarak bireylere bırakılır. Halkın doğrudan halk meclisleriyle yasama yetkisini kullanmasının imkânsızlığı, İspanya'nın demokratik idealistlerini halka dayalı bir temsil sistemini ve parlamenterliği ehvenişer olarak nitelendirerek talep etmeye itmiştir.⁷

Aslen reis kitlenin yalnızca bir hizmetçisidir. Örgüt tüm üyelerinin mutlak eşitliği üzerine kuruludur. Burada eşitlik en genel anlamıyla, benzer insanların eşitliği olarak anlaşılmalıdır. İdealist İtalya'da olduğu gibi birçok ülkede (ve Almanya'daki sosyalist hareketin henüz başlangıç döneminde olduğu bazı bölgelerde), bu eşitlik, diğer vasıtaların yanında, en düşük ücretli emekçi ile en seçkin aydınların birbirlerine "thou" [hâlen dinî dilde kullanılan, eski "sen" hitabı] kelimesiyle hitap etmeleriyle tezahür eder. Bununla birlikte, bu genel eşitlik anlayışının yerini giderek, tüm üyelerin aynı haklara sahip olduğu örgütlere mensup yoldaşlar arasındaki eşitlik fikri almaktadır. Demokratik ilke, ortak menfaatlerin düzenlenmesinde herkesin eşit oranda etki ve katılım sağlamasını garanti altına almayı amaçlamaktadır. Herkes seçmendir ve herkes makamlara seçilebilir. *Déclaration des Droits de l'Homme*'un [İnsan Hakları Beyannamesi] temel varsayımının burada teorik temelde uygulanmasına geçilir. Tüm makamlar seçimle doldurulur. Yetkililer, genel iradenin icra organları olarak sadece bir alt rol oynarlar ve her zaman bütüne bağımlıdırlar ve her an görevlerinden alınabilirler. Parti kitlesi her şeye kâdirdir.

Başlangıçta kitle, iradesine boyun eğdirmek amacıyla delegelerin elini kolunu bağlamak ister ve salt demokrasiden mümkün olduğunca uzaklaşmamaya gayret eder. İtalyan tarım işçileri hareketinin erken zamanlarında, birlik başkanı olabilmek için oyların beşte dört çoğunluğu gerekli görülmüştür. İşverenlerle maaş konusunda anlaşmazlık çıktığında örgüt temsilcisinin, herhangi bir müzakereye başlamadan önce, kurumun tüm üyelerinin imza-

6 Louis Blanc, a.g.e., s. 144.

7 Bkz. Antonio Quiroga'nın Kral 7. Ferdinand'a yazdığı 7 Ocak 1820 tarihli mektup (Don Juan van Halen, *Mémoires*, Renouard, Paris, 1827, Böl. 2, s. 382).

sıyla yazılı olarak yetkilendirilmesi gerekmektedir. Örgütün tüm hesapları üyelerin incelemesine her zaman açıktır. Bu iki sebeple yapılmaktadır. Birincisi, kitlede güvensizliğin, bu “en güçlü organizmayı bile zamanla yok eden zehrin” yayılmasının önlenmesi istenmektedir. İkincisiye, bu usul, üyelerin her birinin saymanlık öğrenmesini ve kurumun her an liderliğini devralmasına olanak verecek şekilde, işleyişi hakkında genel bilgi edinmesini sağlamaktadır.⁸ Bu anlamda demokrasinin yalnızca çok küçük bir ölçekte uygulanabileceği açıktır. İngiliz işçi hareketinin erken döneminde, sendikaların birçoğunda delegeler, ya tüm üyeler arasından dönüşümlü olarak atanırdı ya da kurayla seçilirdi.⁹ Fakat delegelerin görevleri karmaşılaştıkça bazı bireysel becerilere ihtiyaç duyulur; hatiplik ve önemli miktarda nesnel bilgiye sahip olmak gibi. Böylelikle görevlerin genelin çıkarları doğrultusunda ifa edileceği ve belli şahsi yetenekler gerektirdiği bir delegasyonun seçiminde, kör talihe, alfabetik kismete veya öncelik sırasına güvenmek imkânsızlaşmaktadır. İşçi hareketinin ilk günlerine, kitlelerin parti ve sendika yönetiminde yer almalarını sağlamayı amaçlayan böyle yöntemler hâkimdi. Bugün bu yöntemler terk edilmektedir ve modern siyasi toplumun gelişiminde, yönetileni bir yönetene dönüştüren sürecin kısaltılma ve basmakalıplaştırılma eğilimi vardır; bu süreç bu ana kadar gerçekleşmiş olan olayların doğal seyri içinde gelişmiştir. Liderlerin bir şekilde resmen kutsanmasına ve siyasi hayatta kabul görmüş tescilli uzmanlardan oluşan bir profesyonel siyasetçi sınıfına ihtiyaç duyulduğu öne sürülmektedir. Ferdinand Tönnies, partinin sosyalist parlamenter adaylıklar ve parti sekreterliği atamaları için düzenli olarak sınavlar yapması gerektiğini savunmaktadır.¹⁰ Heinrich Herkner daha da ileri gider: Büyük sendikaların, yönetimlerini tabandan gelen, yöneticiliğe yalnızca örgütün hizmetinde kazandığı pratik kabiliyetler sayesinde kademe kademe yükselen kişilere emanet etmeyi sürdürmeleri durumunda, varlıklarını uzun süre koruyamayacaklarını iddia eder. Bu bağlamda, yöneticilerin çoğunun üniversiteliler olduğu, işverenlerin hâkimiyetindeki sendikalara atıfta bulunur. Yakın gelecekte tüm işçi örgütlerinin proleter özgünlüğü terk etmek zorunda kalacaklarını ve yöneticilerini seçerken iktisadî, hukukî, teknik ve ticarî açılardan üstün bir eğitime sahip olan kişileri tercih edecek-

8 Egidio Bernaroli, *Manuale per la costituzione e il funzionamento delle leghe del contadini*, Libreria Soc. Ital., Roma, 1902, s. 20, 26, 27, 52.

9 Sidney ve Beatrice Webb, *Industrial Democracy* (Alman baskısı), Stuttgart, 1898, Cilt 1, s. 6.

10 Ferdinand Tönnies, *Politik und Moral*, Neuer Frankf. Verl., Frankfurt, 1901, s. 46.

lerini öngörmektedir.¹¹

Bugün bile, bir sendika sekreterliğine aday olanlar, hukuki bilgileri ve mektup yazarlığı kabiliyetleri konusunda sınava tabi tutulmaktadırlar. Siyasi eylem içindeki sosyalist örgütler yöneticilerinin eğitimini doğrudan da üstlenirler. Her birinde, belli miktarda “bilimsel kültür” sahibi olan yöneticilerin hızla tedarik edilmesi için “yuvalar” kurulmaktadır. 1906’dan beri Berlin’de, sosyalist partide veya sendikalarda görev almak isteyenlere eğitim kursu veren bir Parti-Okulu mevcuttur. Eğitimciler, okulun kuruluşundan doğrudan sorumlu olan sosyalist partinin fonlarından ödeme yapılmaktadır. Kurumun diğer masrafları, öğrencilerin bakımı da dâhil olmak üzere, partinin ve ilgili sendikaların oluşturduğu ortak bir fondan sağlanır. Ayrıca öğrencilerin ailelerine, okul nedeniyle ekmek kazançlarından mahrum kalıyorlarsa, partinin il şubesinden veya öğrencinin ait olduğu sendikanın yerel şubesinden ödenek sağlanmaktadır. Bu okulun 1 Ekim 1908’den 3 Nisan 1909’a kadar süren üçüncü kursuna yirmi altı öğrenci katıldı; ilk yılına otuz bir, ikinci yılına otuz üç kişi katılmıştı. Öğrenci alımında, partide ya da işçi sendikalarından birinde hâlihazırda mevki sahibi olan yoldaşlar tercih edilmektedir.¹² Henüz işçi bürokrasisinde olmayanlarsa buraya girmeyi hedefler ve okula katılmalarının yürüdükleri yolu kolaylaştıracağına dair içten içe umut besler. Bu amaca ulaşamayanlar, okumalarını teşvik ettikten sonra onları beden işçiliğine geri göndermiş olan partiye karşı hoşnutsuzluk göstermeye meyillidir. Kurs sonrasında 1910-11 yılının 141 öğrencisi üç gruba ayrıldı. Bunlardan birincisi, işçi hareketinin farklı kollarında görev alan eski ve sınanmış çalışanlardan (elli iki kişi); ikincisi, kurs biter bitmez partide veya sendikalarda istihdam edilenlerden (kırk dokuz kişi); üçüncüsü, beden işçiliğine dönmek zorunda kalanlardan oluşuyordu (kırk kişi).¹³

İtalya’da sosyalistlerce yönetilen bir hayır kurumu olan *L’Umanitaria*, 1905 yılında Milano’da belli sayıda işçiye, fabrika denetçiliğine ve çeşitli iş örgütlerinde, dayanışma cemiyetlerinde ve iş ve işçi bulma kurumlarında resmî görevlere yönelik eğitim vermeyi amaçlayan bir “Uygulamalı Sosyal Mevzuat Okulu” kurdu.¹⁴ İki yıl süren eğitimin ardından öğrenciler sınava tabi tutulur ve “Çalışma Uzmanı” unvanı kazandıran bir diploma alırdı. 1908’de iki yüz iki öğrencisi olan okulun, otuz yedisi sendika ve dayanışma

11 Heinrich Herkner, *Die Arbeiterfrage*, Guttentag, Berlin, 1908, 5. bs, s. 116, 117.

12 *Protokoll des Parteitage zu Leipzig*, 1909, “Vorwärts,” Berlin, 1909, s. 48

13 Heinrich Schulz, *Fünf Jahre Parteischule*, “Neue Zeit,” Yıl 29, Cilt 2, fas. 49, s. 807.

14 *Scuola Prat, di Legislaz. Sociale* (Programma e Norme), Yıl 3, Soc. Umanitaria, Milano, 1908.

cemiyeti çalışanı, dördü iş ve işçi bulma kurumu sekreteri, kırk beşi serbest meslek mensubu ve yüz on ikisi işçiydi.¹⁵ Başlangıçta öğrencilerin çoğu okula kişisel bir tercih olarak ya da nispeten kârlı bir özel iş imkânı sağlayacak bir diploma kazanmak için gelmekteydi. Ancak kısa bir zaman önce yönetim organı diplomayı kaldırmaya ve yalnızca bir işçi örgütü tarafından istihdam edilen veya kesin olarak böyle bir istihdama girecek olanlar için ilave bir kurs açmaya karar verdi. Bu özel kursa katılanlar için haftada 2£ burs verilecek, ilgili fonların bir bölümü *L'Umanitaria* tarafından, diğer bölümü ise çalışanını okula göndermek isteyen işçi örgütü tarafından sağlanacaktır.¹⁶ 1909 yılında, *Bourse Du Travail [İşçi Birliği]* himayesinde Torino'da benzer bir okul olan *Scuola Pratica di Cultura e Legislazione Sociale [Uygulamalı Kültür ve Sosyal Mevzuat Okulu]* kuruldu fakat kısa zamanda kapandı.

İngiltere'de sendikalar ve dayanışma cemiyetleri Oxford'un Ruskin Koleji'nden faydalanmakta, işçi örgütlerinde göreve talip olup bu kariyere özgü yetenekler sergileyen üyelerini buraya göndermekteler. Avusturya'da ise Alman modeline dayanan bir parti okulunun kurulması önerilmektedir.

Parti ve işçi örgütü yöneticileri için olan bütün bu eğitim kurumlarının her şeyden önce bir seçkin işçi sınıfının, yani sıradan proleterleri yönetmeye talip kişilerden oluşan suni bir kastın yaratılmasına yönelik olduğu yadsınamazdır. İster istemez, liderleri kitlelerden ayıran uçurum sürekli derinleşmektedir.

Her büyük örgütlenmenin kaçınılmaz sonucu olan teknik uzmanlaşma, uzman liderlik denilen olguyu zorunlu kılar. Bu nedenle, karar alma yetkisinin liderliğe özgü olduğu düşünülmeye başlanır ve her geçen gün kitlelerden daha çok alınıp liderlerin elinde toplanır. Böylece, başlangıçta toplu iradenin yürütme organından daha fazlası olmayan liderler, kısa zamanda kendilerini kitleden soyutlar ve kontrolünden bağımsız hâle gelir.

Örgütlenme oligarşiyi eğilimi beraberinde getirir. Siyasi partilerden meslek sendikalarına ve cemiyetlere kadar her tür örgütte, aristokratik eğilim kendini çok açık bir şekilde göstermektedir. Örgüt mekanizması, sağlam bir yapı ortaya koymasına karşın, yönetenlerin ve yönetilenlerin konumlarını tamamen tersine çevirmek suretiyle örgütlü kitlede ciddi değişimler meydana getirir. Örgütlenmenin bir sonucu olarak, her parti ve sendika, yöneten bir azınlık ve yönetilen bir çoğunluk olarak bölünür.

15 A.g.e., Yıl 4, Milano, 1909, s. 5.

16 Rinaldo Rigola, *I funztonari delle organizzazioni*, "Avanti," Yıl 14, No. 341.

Medeniyetin alt aşamalarında tiranlığın hâkim olduğu dikkat çekmektedir. Demokrasi, daha ileriki ve gelişmiş bir sosyal yaşam aşamasına ulaşıncaya kadar var olamaz. Özgürlükler ve imtiyazlar ve bunlar arasında kamusal faaliyette yer alma ayrıcalığı, başlangıçta az sayıda kişiye tanınmıştır. Bu imtiyazların gitgide genişleyen bir çevreye yayılması son zamanlara damga vuran bir gelişmedir. Bunu demokrasi çağı olarak nitelendiriyoruz. Ancak devlet alanından parti alanına geçerse, demokrasinin gelişmeye devam etmesiyle birlikte ters bir akım oluştuğunu gözlemleyebiliriz. Örgütlenmenin ilerlemesiyle birlikte, demokrasi gerileme eğilimi gösterir. Demokratik evrim, parabolik bir yol izler. Günümüz koşullarında parti hayatı göz önüne alındığında demokrasi düşüş aşamasına geçmiştir. Genel bir kural olarak, liderlerin gücündeki artışın örgütün genişlemesiyle doğru orantılı olduğu söylenebilir. Farklı ülkelerin türlü parti ve işçi örgütlerinde, liderlerin etkisini çoğunlukla (ırksal ve bireysel dayanakların dışında) örgütün gelişmişliği belirler. Örgütün güçlü olduğu yerlerde demokrasinin daha düşük seviyede uygulandığını görmekteyiz.

Sağlam inşa edilmiş her örgüt, ister demokratik bir devlet ister bir siyasi parti veya ekonomik zulme direnen bir proleter birliği olsun, organların ve işlevlerin ayrışması için fazlasıyla elverişli bir yapı oluşturur. Örgütün resmî aygıtı genişledikçe ve dallanıp budaklandıkça üyelerinin sayısı artar, kasası dolar ve yayınlarının dağıtımı artar, tabanın doğrudan hâkimiyeti zayıflar ve bu hâkimiyetin yerini komitelerin artan gücü alır. Kamusal yaşamda demokrat partilerin mümkün olan tüm güçleriyle karşı koydukları dolaylı seçim sistemi, bütün partilerin içine sinsice konuşlanır. Fakat bu sistemin parti yaşamına etkisi, çok daha kapsamlı olan devlet yaşamına kıyasla daha yıkıcı olmak durumundadır. Parti yaşamının defalarca süzgeçten geçmiş hâli olan parti kongrelerinde bile, tüm önemli konuların *in camera* [kapalı oturum] tartışma yapan komitelere yönlendirildiğini giderek daha sık görmekteyiz.

Örgüt geliştikçe yönetimin görevleri sadece daha zor ve karmaşık hâle gelmez, dahası, hepsini tek bir bakışta ele almanın mümkün olmadığı düzeyde büyür ve özelleşir. Sadece görev sayısının değil, aynı zamanda görev niteliklerinin de giderek artması, işlevlerin daha kapsamlı bir şekilde ayrışmasını gerektirir. Sözlü ve yazılı kurallar dâhilinde, liderlerin tüm eylemleri, her daim açıkgozlu olan tabanın eleştirilerine tabidir. Teoride lider sadece aldığı talimatla sınırlı bir çalışandır. Emirlerini yerine getirmek durumunda olduğu kitlenin yürütme organından daha fazlası değildir. Fakat gerçekte, örgütün boyutu büyüdükçe bu hâkimiyet tamamen hayalî olur. Üyeler, ken-

dilerinin tüm idareyi yürütme hatta gözetme fikrinden vazgeçmek zorundadırlar ve bu görevleri ilgili amaçlar özelinde aday olan güvenilir kişilere, yani maaşlı yetkililere devretmeye mecburdurlar. Tabandakiler, özet raporlarla ve kimi zaman özel soruşturma komitelerinin oluşturulmasıyla yetinmelidir. Fakat bu durum, örgütün kurallarında oluşan herhangi bir değişiklikten kaynaklanmış değildir. Basit bir çalışanın gitgide bir “lider” hâline gelmesi, sahip olmaması gereken bir hareket özgürlüğü kazanması, tamamen ihtiyattan doğmaktadır. Böylece reis, önemli işleri kendi sorumluluğunda gerçekleştirmeye ve partinin yaşamıyla ilgili çeşitli hususlarda tabana danışmaya tenezzül etmeden karar vermeye alışır. Demokratik kontrolün bu şekilde giderek azaldığı açıktır ve nihayetinde fevkalade düşük bir asgari seviyeye inmektedir. Sosyalist partilerin hepsinde, seçmen kurullarından alınıp yönetici komitelere devredilen işlevlerin sayısı sürekli artmaktadır. Bu yolla güçlü ve karmaşık bir yapı inşa edilmektedir. İş bölümü ilkesinin giderek faal hâle gelmesiyle idareci erkler, bölümlerin ve onların alt bölümlerinin başına geçerler. Böylece titizlikle tanımlanmış hiyerarşik bir bürokrasi oluşturulmaktadır. Parti öğretisinin ilk maddesi, hiyerarşik kurallara sıkı sıkıya uyulmasıdır. Hiyerarşi, teknik koşullarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve yaratılışı parti mekanizmasının düzenli işleyişinin vazgeçilmez esasıdır.

Parti örgütünün oligarşik ve bürokratik eğiliminin teknik ve pratik bir gereklilik olduğu tartışmasızdır. Bu örgütlenme ilkesinin kaçınılmaz sonucudur. Birçok sosyalist partinin en radikal kanatları bile bu gerici evrime herhangi bir itirazda bulunmamıştır, hatta demokrasinin yalnızca bir örgütlenme biçimi olduğu ve demokrasiyle örgütlenme arasında uyum sağlanmadığında, ikinciye birinciye yeğlemenin daha iyi olduğu iddia edilir. Örgütlenme, sosyalizmin amaçlarına ulaşmasının tek yolu olduğu için partinin devrimci nitelikte olduğu düşünülür ve bu temel nitelik şekil uğruna asla feda edilmemelidir.

Her zaman, gelişimin her aşamasında, beşerî faaliyetin her dalında liderler olmuştur. Bazı sosyalistler, özellikle de Almanya’nın ortodoks Marksistleri, sosyalizmin “liderler” tanımadığına ve liderlik fikrinin demokrasiyle bağdaşmaması nedeniyle sosyalist partide liderlerin sadece “çalışanlar” olduğuna bizleri ikna etmeye uğraşmaktadır. Fakat böyle yanlış bir iddiada bulunulması sosyolojik bir kanunu geçersiz kılamaz. Bunun aslında tek sonucu liderlerin hâkimiyetini güçlendirmektir çünkü demokrasiyi gerçekten tehdit eden bir tehlikeyi kitleden gizlemeye yaramaktadır.

En az taktiksel sebepler kadar teknik ve idari sebeplerden ötürü güçlü bir örgütün eşit derecede güçlü bir liderliğe ihtiyacı vardır. Bir örgüt ana hatlarıyla gevşek ve belirsiz bir yapıya sahip olduğu sürece hiçbir profesyonel liderlik ortaya çıkmaz. Tüm kalıcı örgütlenmelerden korku duyan anarşistlerin kalıcı liderleri yoktur. Alman sosyalizminin ilk günlerinde *Vertrauensmann* (işçi temsilcisi) işini aynen yapmaya devam etmiştir. Parti için yaptığı iş karşılığında bir ücret aldıysa da ödeme son derece mütevazı bir ölçüdeydi ve geçici bir ödenekten fazlası değildi. Makamı asla düzenli bir gelir kaynağı olarak görülmemektedir. Örgütün çalışanı hâlen ahbablarının yaşam biçimini ve sosyal durumunu paylaşan basit bir işçiydi. Bugün ise yerini çoğunlukla *Bezirksleiter* [bölge müdürü] (Amerika’da *ward-boss*) vb. gibi profesyonel siyasetçiler almıştır. Modern siyasi partinin evrim sürecinde örgütün yapısı sağlamlaştıkça, icap gereği lider olanların yerine profesyonel liderlerin geçmesi yaygınlaşır. Önemli bir karmaşıklık düzeyine erişen her parti örgütü tüm çalışmalarını partiye adayacak belli sayıda kişinin varlığına ihtiyaç duyar. Kitle bunu delegasyonlarla sağlar ve düzenli olarak atanan delegeler, işlerin yönetilmesinde kitlenin kalıcı temsilcileri hâline gelir.

Fakat profesyonel liderliğin ortaya çıkışı demokrasi açısından sonun başlangıcına ve dolayısıyla ister parti hayatında ister parti delegasyonunda olsun, “temsili” sistemin mantıksal imkânsızlığına işaret eder. Jean Jacques Rousseau, demokrasiye yöneltilen bu eleştirinin öncüsü olarak kabul edilebilir. Halk yönetimini “genel iradenin uygulanması” olarak tanımlamaktadır ve bundan “asla kendine yabancılaşamaz ve egemen olan –ki bu kolektif bir varlıktan başka bir şey değildir– yalnızca kendisi tarafından temsil edilebilir” mantıksal çıkarımını yapmaktadır. Bunun sonucunda, “bir halk kendini temsilcilere teslim ettiği anda artık özgür değildir, artık yoktur.”¹⁷ Egemenliğini delege eden, yani birkaç kişinin ellerine devreden bir kitle, egemenlik işlevlerinden feragat eder. Çünkü halkın iradesi devredilemezdir, hatta tek bir kişinin iradesi söz konusu olduğunda da öyledir. Terör’ün kargaşalı yıllarında,* Cenevreli filozofun müritleri her ne kadar pratikte bu doktrinden vazgeçmiş olsalar da yine aynı yıllarda teorik geçerliliği evrensel olarak kabul görmüştür. Robespierre’in kendisi de “irade temsil edilemez olduğu için” var olma hakkı tanımadığı “halkın temsilcisi” ile “başlıca yetkiye sahip halk vekili” arasında ince bir ayrım yaparak bunu kabul etmişti.

17 Jean Jacques Rousseau, *Le Contrat social* (a.g.e., s. 40 vd.)

(*) Fransız Devrimi’nin ardından yaşanan kanlı döneme kısaca Terör (*la Terreur*) adı verilir – ç.n.

Temsilî bir sistem için yapılan ilk girişimlerin özenli gözlemcileri, demokrasinin sınırları hakkındaki teorisinin sağlam bir zemine oturtulmasına katkıda bulunmuştur. On dokuzuncu yüzyılın ortasına doğru, ampirik psikolojinin sonucu olan bu teori iyice yayıldı, genel geçerliğini kabul ettirdi ve kesin kural ve kaidelerin temeli olarak formüle edildi. İtalya'daki millî ve sosyal devrimin vaktinden erken unutulmuş olan teorisini Carlo Pisacane, *Saggio sulla Rivoluzione* eserinde, siyasal iktidarın zirvesine ulaşanların, tam da insan doğasındaki ihtiraslardan kaynaklanan fiziksel ve zihinsel kusurlara tabi olduklarını açıklar. Bu nedenledir ki yönetimlerinin eğilim ve eylemleri kitlenin eğilim ve eylemleriyle doğrudan ters düşer, “çünkü kitleninkiler tüm bireysel yargı ve niyetlerin ortalamasını temsil eder ve bundan dolayı bu tür etkilerden muaftır.” Bir hükümetin kamuoyunu ve milletin iradesini temsil ettiğini düşünmek basitçe bir parça ile bütünü birbirine karıştırmaktır.¹⁸ Bu yüzden düşünür, delegasyonu bir safsata olarak nitelendirmektedir. Pisacane'ın çağdaşı ve benzer bir eğilimin temsilcisi olan Victor Considérant da Rousseau'nun izinden gitmiştir: “Halk, egemenliğini delege ederse ondan feragat etmiş olur. Halk artık kendini yönetmez, yönetilir... Halk, egemenliğini delege et! Sana Satürn'ün kaderinin tam tersini garanti ederim: Egemenliğin kızın olan Delegasyon tarafından yutulacak.”¹⁹ Demokrasi teorisyenleri, seçimlerde halkın aynı anda hem egemenliğini kullandığı hem de ondan vazgeçtiği hususu üzerinde ısrarla durur. Fransa'da genel ve eşit oy hakkının babası olan büyük demokrat Ledru-Rollin, başkan ve meclisin bastırılmasını ve halk kurultayının tek yasama organı olarak tanınmasını talep edecek kadar ileri gider. Ona göre insanlar, yıl içinde halk eğlencelerine, tatillere ve aylıklığa bu kadar zaman çarçur edebiliyorsa “bağımsızlıklarını, görkemlerini ve refahlarını güçlendirmeye” kendilerini adanarak zamanlarını kesinlikle daha iyi kullanabilirler.²⁰

Victor Considérant, temsilî sistemin halk egemenliğini güvenceye aldığına dair teoriye şiddetle karşı çıkmıştır. *In abstracto [soyut olarak]*, parlamenter yönetimin kitlelerin yönetimini gerçekten de kapsadığını teoride kabul etsek de pratikte bu, hâkim sınıfın sahtekârlığının sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Temsilî yönetimde, temsilî sisteme kök salmış olan demok-

18 Carlo Pisacane, *Saggio sulla Rivoluzione*, önsöz Napoleone Colajanni, Lib. Treves di Pietro Virano, Bologna, 1894, s. 121-125.

19 Victor Considérant, a.g.e., s. 13-15.

20 A. A. Ledru-Rollin, *Plus de Président, plus de Représentants*, baş makale, “La Voix du Proscrit,” Paris, 1851, 2. bs., s. 7.

rasi ve monarşi arasındaki fark tamamen önemsizdir; özde değil, şeklen bir farklılık vardır. Egemen halk, bir kral yerine birden fazla kralcık seçer. Devlet hayatını yönlendirmek için yeterli özgürlüğe ve bağımsızlığa sahip olmadığı için, bu temel hakkından mahrum bırakılmasına uysalca izin verir. Halkın kendine sakladığı tek hak, zaman zaman yeni efendilerini seçmenin “bunalıcı ve kıymeti harbiyesi olmayan” ayrıcalığıdır.²¹ Temsilî sisteme yapılan bu eleştiriye Proudhon’un ifadesi eklenebilir; halkın temsilcileri, nüfuzlarını güçlendirip pekiştirmeye uğraşmadan hiçbir zaman iktidara gelmemişlerdir. Kendilerini tamamen halk kontrolünden sıyırmayı başarana dek mevkilerini yeni savunma hatlarıyla çevrelemeye durmaksızın devam ederler. Her iktidar böyle doğal bir döngü içinde ilerler: Halktan gelip kendini halkın üzerine çıkararak amacına ulaşır.²² 1840’lı yıllarda bu fikirler oldukça yaygınlaşmıştır ve özellikle de Fransa’daki sosyal bilimler öğrencileri ve demokrat devlet adamları tarafından neredeyse evrensel olarak kabul görmüştür. Temsilî sistemi kınayanlar arasında din adamlarının bile sesi duyulmaktadır. Katolik Louis Veuillot şunları söylemişti: “Oy verdiğim zaman, eşitliğim oyumla birlikte sandığın içine yuvarlandı, beraber kayboldular.”²³ Günümüzde bu teori çeşitli anarşist ekollerin sıkça güzel ve sertçe ifade ettikleri siyasal eleştirilerin merkezî unsurudur.²⁴ Son olarak, teoride parlamenter faaliyeti birçok silahtan sadece biri olarak gören, ancak pratikte sadece bu silahı kullanan Marx ve takipçileri, bir yandan da, genel oya dayalı olduğunda bile temsilî sistemin tehlikelerini görmekten de geri kalmamıştır. Fakat Marksistler sosyalist partinin bu tehlikelerden uzak olduğunu da hemen eklemekteler.²⁵

Halk egemenliği yakın zamanda muhafazakâr eğilimli bir grup İtalyan yazarın yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Gaetano Mosca, “parlamenter rüyanın sahteliği”nden bahseder. Mosca, seçmenlerin (toplamın) egemenliğini belirli sayıda seçilmiş kişiye (azınlığa) özgürce ve kendiliğinden aktarması anlamına gelen halk temsiliinin azınlığın toplu iradeye kopmaz

21 Victor Considérant, a.g.e., s. 11-12.

22 Bkz. P. J. Proudhon, *Les Confessions d'un Révolutionnaire. Pour servir à la Révolution de Février*, Verboeckhoven, Paris, 1868, yeni bs., s. 286.

23 Louis Veuillot, *Ça et là*, Caume Frères et Duprey, Paris, 1860, 2. bs., Cilt 1, s. 368.

24 Ör. bkz. Enrico Malatesta’nın iki kitapçığı: *L'anarchia* (Casa ed. Pensiero, Roma, 6. bs., 1907), ve *La Politico parlamentare del Partito socialista* (der. Dell' "Allarme," Torino, 1903). Ayrıca bkz. Ferdinand Domela Nieuwenhuis, *Het Parlamentarisme in zijn Wezen en Toepassing*, W. Sligting, Amsterdam, 1906, s. 149 vd.

25 Bkz. Karl Kautsky, Rosa Luxemburg ve diğerleri. Karl Marx’ın çalışmalarının bazı yerlerinde teo-ride temsili sisteme karşı güvensizliğin izlerine rastlıyoruz; özellikle bu yazardan bkz. *Revolution u. Kontre-Revolution in Deutschland*, Dietz, Stuttgart, 1896, s. 107.

bağlarla bağlanabileceğine olan saçma ön kabule dayandığını söylemektedir.²⁶ Aslında seçim biter bitmez seçmen kitlesinin delege üzerindeki gücü sona erer. Vekil tüm meselelerde kendisini yetkili görür ve gerçekten de öyledir. Seçmenler arasında halkın temsilcisi üzerinde nüfuzu olanlar varsa bile sayıları çok düşüktür; onlar seçim bölgelerinin veya partinin yerel şubesinin ağır toplarıdır. Başka bir deyişle, bu kişiler sosyal konum olarak yönetilen sınıfa dâhil olsalar da, giderek yöneten oligarşinin parçası hâline gelirler.²⁷

Temsilî sisteme yönelik bu eleştiri, en çok da siyasal hayatın sürekli daha karmaşık biçimler aldığı bugünlerimiz için geçerlidir. Bu karmaşıklık arttıkça, siyasi ve iktisadi hayatımızın değişmesiyle ortaya çıkan tüm sorunlarda heterojen bir kitleyi “temsil” etmeye çalışmak gitgide daha da saçma hâle gelmektedir. Temsil, tamamen bireysel olan arzuların maskelenmesi ve kitlenin iradesi olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir.²⁸ Temsil, ilgili meselelerin son derece basit olduğu ve yetki devrinin kısa süreli olduğu bazı istisnai durumlarda mümkündür. Fakat kalıcı temsil, temsilcilerin temsil edilenler üzerindeki hâkimiyetiyle daima eşdeğerdir.

III. MİLİTARİST FİKİRLERİN VE YÖNTEMLERİN HÂKİMİYETİNDE SAVAŞAN BİR PARTİ OLARAK MODERN DEMOKRATİK PARTİ

Hükümet etme sanatından 14. Louis kadar anlayan bir hükümdara ne kendisinden önce ne de sonra az rastlanır ve bu durum özellikle de onun ruhunun henüz çok genç yaşlarda sahip olduğu saltanatının ilk yarısı için geçerlidir. 1666 yılına dair anılarında, yönetimin her dalı için, özellikle de askerî meselelerin yürütülmesinde şu temel kuralları ortaya koymuştur: “Kararlar çabuk, disiplin tam, emirler kesin, itaat zamanında olmalıdır.”²⁹ *Roi Sole-*

26 Bkz. Gaetano Mosca, *Questioni pratiche di Diritto costituzionale*, Fratelli Bocca, Torino, 1898, s. 81 vd. Ayrıca bkz. *Sulla Teorica del Governi e sul Governo parlamentare*, Loescher, Roma, 1884, s. 120 vd.

27 “Seçime dayalı sistemler, basitçe iktidarı en becerikli seçim propagandacılarının ellerine teslim eder” (H. G. Wells, *Anticipations of the Reaction of Mechanical and Scientific Progress upon Human Life and Thought*, Chapman and Hall, Londra, 1904, s. 58). Tabii bu sadece cumhuriyetçi-demokratik bir anayasaya sahip ülkeler için geçerlidir.

28 Fouillée bu bağlamda şöyle der: “Şahsen Paris’ten Marsilya’ya gidip gelme hakkımı kullandığımda, sizin Paris’ten Marsilya’ya gitmenizi engellemiş olmam. Medeni hakkımı kullanmam sizin hakkınızı ortadan kaldırmaz. Lakin her daim protesto ettiğiniz politikalara size zarar verecek doğrultuda hizmet edecek bir vekili meclise gönderdiğimde, kendimi bu şekilde yönetmem, sizin sıkıntıya girmeniz ve belki de adaletsiz yönetilmeniz anlamına gelir. Medeni hak kişisel özgürlüktür; siyasi hak ise kendimiz kadar başkalarının üzerinde de sahip olduğumuz bir haktır.” (Alfred Fouillée, *Erreurs sociologiques et morales de la Sociologie*, “Revue des deux Mondes,” liv. s. 330).

29 *Mémoires de Louis XIV pour l’instruction du Dauphin*, Charles Deyss açıklamalı, Paris, 1860,

il [Güneş Kral] tarafından sıralanan bu esaslar (karar çabukluğu, komuta birliği ve katı disiplin), modern siyasal hayatın farklı toplulukları için de *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla] aynı derecede geçerlidir çünkü bunlar birbirleriyle daima gizli bir savaş hâlinindedirler.

Modern parti, siyasal anlamda bir savaş örgütüdür ve bu nedenle de taktiksel davranış kanunlarına uymak zorundadır. Bu kanunların ilk maddesi seferberlik (harekete geçirme) becerisidir. Devrimci bir işçi partisi kurucusu olan Ferdinand Lassalle, başkanlık ettiği partide diktatörlüğün pratikte vazgeçilmez olduğu kadar teoride de haklı olduğunu uzun zaman önce ileri sürmüştü. Tabanın reisi körü körüne takip etmesi ve tüm örgütün başkanın elinde bir çekiç gibi olması gerektiğini söylemişti. Bu görüş, Lassalle'ın zamanındaki siyasi koşullarla bilhassa örtüşüyordu, işçi hareketi henüz gençti ve burjuva partilerden saygı ve ilgi görmesi ancak sıkı bir disiplin sayesinde mümkün olabilirdi. Merkeziyetçilik, kararların hızlı alınmasını sağlamaktaydı ve her zaman da sağlamaktadır. Kapsamlı bir örgütlenme *per se* [bi-zatihi] ağır bir mekanizmadır ve faaliyete geçirilmesi zordur. Dikkate değer büyüklükte bir alanı işgal eden kitleler söz konusu olduğunda, her konuyu tabana danışmak muazzam bir zaman kaybına yol açar ve dahası bu şekilde elde edilen kanaat, ayrıntılardan ve açıklıktan yoksun olacaktır. Fakat anlık sorunlar hızlı kararlar gerektirir ve bu nedenle de demokrasi ilkel ve özgün biçimiyle artık işlev göremez; tabii izlenen siyaset elverişli fırsatları kaybetme pahasına zaman kazanmak değilse. Böyle bir idarede parti, başkalarıyla ittifak yapamaz hâle gelir ve siyasal esnekliğini kaybeder. Savaşan bir parti için hiyerarşik bir yapı zorunludur. Böyle bir yapının yokluğunda parti, eğitimli ve disiplinli tek bir Avrupalı asker taburuna karşı duramayan, vahşi ve düzensiz bir zenci ordusuna benzer.

Günlük mücadelede, emirlerin hızla iletilmesini ve tam anlamıyla uygulanmasını belli bir derece Sezarizmden başka hiçbir şey sağlayamaz. Hollandalı sosyalist Van Kol, gerçek demokrasinin mücadele kazanılmadan kurulamayacağını açıkça ifade etmektedir. Bununla beraber, sosyalist bir liderlik bile iktidarda kalmak için yeterli güce ve otoriteye sahip olmalıdır. Geçici bir despotizmin zorunlu olduğunu ve hızla hareket etme ihtiyacının özgürlüğün önüne geçmesi gerektiğini ileri sürer. Böylece, kitlelerin birkaç kişinin iradesine biat etmesi, demokratik erdemlerin en üstünlerinden biri olarak addedilmeye başlanır. “Bize öncülük etmek üzere seçtiklerimize sada-

kat ve itaat sözü veriyor ve diyoruz ki: Halkın seçimiyle onurlandırılmış kişiler, bize doğru yolu gösterin, izinizden gideceğiz.”³⁰ Modern partinin gerçek doğasını bize ifşa eden işte böyle laflardır. Bir partide ve bilhassa savaşı bir siyasi partide, demokrasi ev tüketimine değil, ihracata yönelik bir üründür. Her siyasi örgütün “hareketlerini engellemeyecek hafif bir donanım” ihtiyacı vardır. Demokrasi, stratejik çabuklukla tamamen uyumsuzdur ve bir seferin hızla başlatılmasına demokrasi aygıtının katkısı olmaz. Demokratlar da dâhil tüm siyasi partilerin, referanduma ve gerçek demokrasinin korunmasına yönelik her türlü önleme karşı düşmanlık sergilemesi ve tüzüklerinin, mutlak sezarizm olmasa bile en azından son derece güçlü merkezîyetçi ve oligarşik eğilimler barındırması bu nedenledir. Lagardelle bu konuyu şöyle özetler: “Ve proletarya kullansın diye kapitalist hâkimiyet araçlarını yeniden ürettiler; burjuva hükümeti kadar sert bir işçi hükümeti, burjuva bürokrasisi kadar beceriksiz bir işçi bürokrasisi, işçilere ne yapıp ne yapamayacaklarını söyleyen, sendika üyelerinin bağımsızlığını ve girişkenliğini tamamen yok eden ve kurbanlarında kapitalist hâkimiyet biçimlerine karşı esef uyandıran bir merkezî güç inşa ettiler.”³¹

Savaşı bir demokratik parti ile bir askerî örgüt arasındaki yakın benzerlik özellikle de Almanya’da askerî bilimin etkisinde kalan sosyalist terminolojiye de yansımaktadır. Sosyalist yayınların başlıca makalelerinde sürekli yinelenen askerî taktik ve strateji tabirlerini, hatta kışla jargonunu bile bulmak oldukça kolaydır. Günlük sosyalist mücadelede, Fabius Cunctator’un oyalama taktiklerinin neredeyse her zaman tercih edildiği doğrudur ancak bu husus, daha sonra tartışılacak olan özel koşullara bağlıdır (Kısım 6, Bölüm 1). Parti hayatı ile askerî hayat arasındaki yakın ilişki, Alman sosyalizminin en seçkin liderlerinden bazılarının askerî konulara olan tutkularıyla da kendini göstermektedir. Bir süre orduda gönüllü vazife gören Alman iş adamı Frederick Engels, İngiltere’de ikamet ettiği dönemde boş zamanını aynı anda hem sosyalist hem de militarist teoriler üzerine çalışmaya adanmıştı.³² Prusyalı bir alt rütbeli subayın oğlu olan Bebel’a, askerî teknik alanındaki reform fikirlerinden ötürü dünya minnettardır ancak bu fikirlerin sos-

30 Rienzi [van Kol], *Socialisme et Liberté*, Giard et Brière, Paris, 1898, s. 243-253.

31 Hubert Lagardelle’den, *Le Parti Socialiste et la Confédération du Travail*, J. Guesde ile Tartışma, Rivière, Paris, 1907, s. 24.

32 Özellikle bkz. Engels’in eserleri: *Po und Rhein* (1859); *Savoyen, Nizza und der Rhein* (1860); *Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei* (1865); *Der deutsche Bauernkrieg* (1875, Vorwärts-Verlag, Berlin, 1909, 3. bs., ed. Mehring); *Kann Europa ausrüsten?* (Nuremberg, 1893).

yalist anti-militarizm teorisiyle bağdaşan herhangi bir yönü yoktur.³³ Bebel ve özellikle de Engels, esasen askerî yazarlar olarak da nitelendirilebilirler. Sosyalist liderlerin bu eğilimi tesadüfi değildir, bunun sebebi benzer olgulara aynı anda ilgi duyma içgüdüsüdür.

33 Ör. bkz. *Nicht stehendes Heer, sondern Volkswehr*, Dietz, Stuttgart, 1908, s. 80; ayrıca Reichstag'da askeri değerlendirmeler üzerine yaptığı, ordu reformunun ayrıntılarını tartışmaktan asla sıkılmadığı ve orduyu daha etkin kılmak için askerî teçhizatın değiştirilmesini savunduğu çok sayıda konuşma.

B. LİDERLİĞİN PSİKOLOJİK SEBEPLERİ

IV. ÖRFİ BİR DELEGELİK MAKAMI HAKKININ TESİSİ

Delegelik makamında bulunanlar söz konusu makamda manen de hak sahibi olur ve delegeler olağandışı koşullar sonucunda veya fevkalade sıkı kurallar doğrultusunda görevden alınmadığı sürece makamlarında kalır. Belli bir amaç doğrultusunda yapılmış olan bir seçim, ömürlük bir göreve dönüşür. Âdet bir hak hâline gelir. Belli bir süre delegelik makamında kalan kişi, makamını kendi mülküymüş gibi görmeye başlar. Göreve yeniden getirilmeyecek olması durumunda, yoldaşları arasında kargaşa yaratacak tehditlerde bulunur (bunlar arasında en az ciddiye alınacak olan tehdit istifadır); bu kargaşa kendisi muzaffer oluncaya kadar sürecektir.

Görevden istifa, yalnızca bir vazgeçiş veya protesto ifadesi olmadığı sürece (gelecek vadetmeyen bir seçim bölgesinde adaylığı kabul etmeye duyulan isteksizlik gibi), çoğu durumda liderliğin korunması ve güçlendirilmesi için bir araçtır. Partilerden büyük siyasi örgütlenmelerde bile liderler sıklıkla bu taktik manevrayı kullanırlar, böylelikle aldatici bir demokratik renkten de yoksun olmayan bir baş eğişle hasımlarının silahlarını ellerinden alırlar. Hasmı buna cevaben daha da büyük bir riayet sergilemek zorundadır ve bu özellikle liderin vazgeçilmez olduğu ya da en azından kitle tarafından vazgeçilmez olduğunun düşünüldüğü durumlar için geçerlidir. Almanya'nın yakın tarihinde, liderliğin korunmasında bu Makyavelist aygıtın şaşmaz rolünü gösteren sayısız örnek vardır. Prusya Kralı 4. Frederick Wilhelm, mutlakiyetten meşruti monarşiye geçişin çalkantılı döneminde ve Ludolf Cam-

phausen'ın bakanlığı sırasında, Prusya siyasetinde ne zaman liberal fikirler, gönlündeki romantik muhafazakârlığa üstün gelmeye başlasa tahttan çekilme tehdidinde bulunurdu. Bu tehdit karşısında liberaller ikileme düşerdi: Ya kralın tahttan çekilmesini kabul etmeliydiler, ki bu aşırı gerici eğilimleri olan Prens Wilhelm'in Prusya tahtına çıkması ve muhtemelen alt sınıfların ayaklanması anlamına gelmekteydi; ya da liberal planlarını bir kenara bırakıp kralın vazgeçilmezliğini kabul ederek onu iktidarda tutmalıydılar. Bu şekilde Frederick Wilhelm her zaman kendi yolunu çizmeyi ve siyasal rakiplerini alt etmeyi başarmıştır. Otuz beş yıl sonra Prens Bismark, İmparator 1. Wilhelm'e tekrar tekrar istifasını sunarak iktidarını vazgeçilmezlik zırhıyla donattı ve Alman imparatorluğu üzerindeki mutlak hâkimiyetini pekiştirdi. Amacı, yaşlı hükümdarı, ne zaman bağımsız irade sergilemeye dair bir işaret gösterse, "imparatorluğun kurucusunun" emekliliğinden kaynaklanacak iç ve dış siyaset kaosu önüne sürerek itaate zorlamaktı çünkü yaşlanmış imparator idareyi kendi eline alacak kadar ehil değildi.³⁴ Brezilya'nın mevcut başkanı Hermes da Fonseca, makamını esasen zamanında yaptığı bir istifa tehdidine borçludur. 1907'de Savaş Bakanı olarak atanan Fonseca, Brezilya ordusunun yeniden örgütlenmesini üstlenmişti. Zorunlu askerlik hizmetinin getirilmesi için kanun teklifinde bulunmuştu ve buna meclisteki iki kamara da şiddetle karşı çıkmıştı. İstifa tehdidiyle sürdürdüğü güçlü savunması sayesinde teklif sonunda kabul edilmiş ve sahibine öyle bir şan kazandırmıştı ki makamını korumakla kalmadı, dahası 1910'da 52.000 oya karşı 102.000 oyla cumhurbaşkanı seçildi.

Bu eğilim tüm siyasi partiler için de geçerlidir. Lider ne zaman bir engelle karşılaşırsa istifaya hazırdır; görevinden yorulduğunu ifade ederken asıl amacı muhaliflere kendi liderliğinin vazgeçilmezliğini göstermektir. 1864'te Vahlteich, Alman Genel İşçi Cemiyeti tüzüğünde değişiklik teklifinde bulunduğunda, başkan Lassalle çok sinirlenmişti ve kendisinin hareket nezdindeki kıymetinin bilinciyle şu alternatifi önermişti: Ya beni böyle bir sürtüşmenin tekrarından korursunuz ya da görevimi bırakırım. Sonuç, zorluk çıkaran muhalif ismin anında ihraç edilmesi oldu. Hollanda'da bugün, oranın Lassalle'ı olan Troelstra da benzer şekilde, acıklı bir emekliliğe çekilme tehdidiyle parti içindeki muhaliflerini alt etmektedir; yaptıklarını yersiz eleştirilere tabi tutmaya devam ederlerse, incinen idealizmi nedeniyle

34 *Denkwürdigkeiten des Fürsten Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürst*, ed. Friedrich Curtius, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart ve Leipzig, 1907, 2. Cilt.

parti hayatının günlük mücadelelerinden çekilmek zorunda kalacağını söylemektedir. Aynı şey İtalyan sosyalist partisinin tarihinde birden çok kez gerçekleşmiştir. Meclisin sosyalist üyeleri, genel grev gibi önemli meselelerin birçoğunda parti çoğunluğuyla uyuşmazlık içindedir ve parti kongrelerinde kendi şubelerinin görüşleri aksine oy vermek isterler. İstifa tehdidiyle kendi isteklerini dayatmaları ve rakiplerini susturmaları kolaylaşır. Gerekirse daha ileri gider ve gerçekten görevlerinden istifa ederek uyuşmazlık olan meseleyle ilgili karar yetisine sahip tek merci oldukları yönünde seçmeni kendilerine çekmeye çalışırlar. Bu gibi durumlarda neredeyse her zaman yeniden seçilirler ve böylece tartışılmaz bir güce kavuşurlar. 1904'te Bolonya'da düzenlenen sosyalist kongrede bazı vekiller, sözüm ona temsil ettikleri çoğunluğun isteklerinin aksine reformcu önerenin lehine oy kullandılar. Hesap vermeye çağrıldıklarında, görevlerinden istifa etmeyi teklif ettiler. Buna karşın parti seçmenleri, yeni bir seçimin yaratacağı masraf ve sıkıntılardan kaçınarak ve parti sandalyelerinin kaybedilmesinden korkarak vekillerin yaptıklarını hemen göz ardı ettiler. 1906 Mayıs'ında Meclis'teki yirmi yedi üyeli sosyalist gruptan yirmi dört kişi, genel grev konusunda parti tabanı ile aralarındaki görüş ayrılığının sonucu olarak görevlerinden istifa etti; üçü dışında hepsi yeniden seçildi.

Bu tür eylemlerin hoş bir demokratik edası vardır ancak bu eylemleri gerçekleştirenlerin içinde var olan diktatörlük ruhunu neredeyse hiç gözden kaçıramazlar. Güven oylaması isteyen lider, görünüşte takipçilerinin kararına itaat etmektedir fakat gerçekte, terazinin bir tarafına hakiki veya farazi vazgeçilmezliğin tüm ağırlığını koyar ve böylece takipçilerini kendi iradesine itaate zorlar. Liderler, istifa tehditlerinin asıl amacının taban üzerindeki hâkimiyetlerini pekiştirmek olduğunu asla açıklamama konusunda son derece dikkatlidirler. Aksine bu yaptıklarının salt demokratik ruhtan kaynaklandığını, hassasiyetlerinin, haysiyetlerinin ve kitleye itaatlerinin çarpıcı bir kanıt olduğunu beyan ederler. Fakat konuyu ciddi manada incelediğimizde, kendileri istese de istemese de, eylemlerinin bir oligarşik gösteri olduğunu, kendilerini tabanın kontrolünden azat etme eğiliminin tezahürü olduğunu görmeden edemeyiz. Bu tür istifalar, çıkarıcı bir siyasetten kaynaklanmasa ve yalnızca liderler ile kitle arasındaki fikir ayrılıklarını önlemek ve gereken uyumu sağlamak amacıyla olsa bile, pratikte her zaman kitlenin liderin otoritesine boyun eğmesi sonucunu doğurur.

V. KİTLENİN HİSSETTİĞİ LİDERLİK İHTİYACI

Boş zamanlarında ciddi toplumsal meseleler üzerine çalışmalar yapan seçkin bir tiyatro yazarı olan Alexander Dumas fils, beşerî her ilerlemeye başlangıçta insanlığın yüzde doksan dokuzunun karşı çıktığını tespit etmişti. “Ancak bunun bir önemi yoktur çünkü dâhil olduğumuz yüzde bir, dünyanın başlangıcından beri tüm reformları geriye kalan yüzde doksan dokuz için de yapmıştır ve aynı çoğunluk bu durumdan memnun olsa da hâlen yapılması gerekenlere itiraz etmeyi sürdürmektedir.” Başka bir satırda şunu ekler: “Çoğunluklar sadece hâlihazırdakilerin ispatıdır” oysa “azınlıklar çoğu zaman gelecektekilerin tohumudur.”³⁵

Siyasi haklara sahip vatandaşlar arasında kamusal meselelere ciddi ilgi gösterenlerin sayısının sınırlı olduğu iddiası abartılı olmayacaktır. İnsanların çoğunda, bireyin iyiliği ile topluluğun iyiliği arasında yakın ilişki olduğu kanısı zayıftır. Çoğu insan, devlet olarak adlandırdığımız yapı ile ferdî çıkarları, refah ve yaşamları arasında sebep sonuç ilişkisi kurabilme yetisinden tamamen yoksundur. De Tocqueville’in ifade ettiği üzere, kamu yönetiminin genel işleyişine ilgi göstermektense “arazilerinden yol geçmesinin kendilerine faydası olup olmayacağını”³⁶ değerlendirmeyi çok daha önemli görürler. Stirner’in dediği gibi, çoğunluk, devlete “Gölge etme yeter!” demekle tatmin olur. Stirner, Kant’ın görüşleri doğrultusunda insanlığa bir “kutsal görev” olarak kamusal meselelerle ilgilenmelerini vaaz edenlerle dalga geçmektedir. “Bırakın siyasal değişimde kişisel çıkarı olanlar bunlarla ilgilensinler. ‘Kutsal görev’, insanları bilim adamı, sanatçı vb. olmaya ne kadar az yönleltiyorsa, devlet meselesini dert etmeye de o kadar az yönleltecektir. Sadece egoizm insanları kamusal meselelerle ilgilenmeye itebilir ve işler cidden kötüleştiği zaman da itecektir.”³⁷

Modern demokratik partilerin hayatında da benzer kayıtsızlık belirtilerini gözlemleyebiliriz. Partide karar alma sürecine katılanlar sadece bir azınlıktır ve bu azınlık bazen gülünç derecede küçüktür. Tüm partiler arasında en demokratik olan sosyalist partinin aldığı en önemli kararlar, her zaman bir avuç üye tarafından alınmaktadır. Demokratik hakların kullanımının reddi özgür iradeyledir; parti hayatındaki örgütlü kitlenin aktif katılımının coğrafi ve topografik koşullar tarafından engellenme durumu bunun

35 Alexandre Dumas fils, *Les Femmes qui tuent et les Femmes qui votent*, Caiman Lévy, Paris, 1880, s. 54 ve 214.

36 Alexis de Tocqueville, a.g.e., Cilt 1, s. 167.

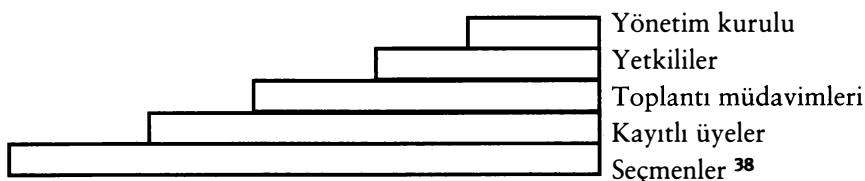
37 Max Stirner (Kaspar Schmidt), *Der Einzige und sein Eigentum*, Reclam, Leipzig, 1892, s. 272.

sık görülen bir istisnasıdır. Genel olarak bakıldığında, her şeye karar veren örgütün şehirli kesimidir; kırsal bölgelerde ve taşrada yaşayan üyelerin görevleri çok kısıtlıdır; onlardan beklenen, aidatlarını ödemeleri ve seçimlerde büyükşehir örgütlenmesi tarafından gösterilen adaylar lehine oy kullanmalarıdır. Bu işleyişte, taktiksel hususların yanı sıra yerel koşulların da etkisi bulunur. Şehirliilerin kırsala dağılmış üyeler üzerindeki üstünlükleri, önceki bölümlerde bahsedilen hızlı karar verme ve eyleme geçme ihtiyacıyla örtüşür.

Büyük şehirlerde örgütün çalışmalarına bazı üyelerin diğerlerine kıyasla daha sık katılması dolayısıyla, bu üyelerle kitle arasında kendiliğinden bir ayrışma süreci yaşanır. Bu iç grup, kiliselerin dindar müdavimleri gibi, birbirinden oldukça farklı iki kategoriden oluşur: safi görev bilinciyle hareket edenler ve sadece alışkanlıktan katılanlar. Tüm ülkelerde bu iç halkadakilere sayısı nispeten azdır. Nasıl ki seçmenlerin çoğunluğu parlamentoya karşı kayıtsızsa, üyelerin çoğunluğu da örgüte karşı kayıtsızdır. Toplu siyasal eğitimin eskiden beri var olduğu Fransa gibi ülkelerde bile çoğunluk, taktiksel ve idari konulara her türlü aktif katılımı reddeder; bunları toplantılara katılmayı alışkanlık edinen küçük gruba bırakır. Taktiksel yöntemler hakkında liderler arasında gerçekleşen büyük mücadeleler aslında parti içi üstünlüğü ele geçirmek amacını taşır. Ancak bunlar Marksizm, reformculuk veya sendikalizm adına yürütülür ve tabandakilerin yalnızca kavrayışlarının ötesinde değildir, aynı zamanda onları tamamen yabancılaştırmaktadır. Hemen hemen tüm ülkelerde, güncel meselelerin tartışıldığı toplantılar, sırf parti üyelerine açık olsa dahi, ister siyasal, sansasyonel veya duygusal konularda olsun (güvenlik, hükümete saldırı, Rus devrimi ve benzerleri gibi), ister popüler konularda olsun (Kuzey Kutbu'nun keşfi, kişisel hijyen, tinselcilik), doktrin veya örgüt için hayati öneme sahip taktiksel ve teorik meselelerin tartışıldığı toplantılardan çok daha geniş bir katılımcı kitlesini cezbeder. Yazar bunu üç tipik büyükşehir olan Paris, Frankfurt ve Torino'daki kişisel tecrübelerine dayanarak dile getirmektedir. Atmosfer farklılıklarına rağmen, bu üç merkezin her birinde parti meselelerine karşı aynı lakayitlik ve sıradan toplantılara katılımda aynı uyuşukluk gözlemlenmiştir. Üyelerin büyük çoğunluğu toplantılara, tanınmış bir hatip konuşmayacaksa ya da Fransa'daki "A bas la vie chère!" [Hayat pahalılığına son!] veya Almanya'daki "Tek adam yönetimine son!" gibi onları cezbeden bir savaş çığılığı atılmadan katılmaz. Bir sinema gösterimi eşliğinde veya fener slaytlarıyla açıklanan popüler bir bilim dersi olduğunda da iyi bir toplantı yapılabilir. Kısacası sıradan üyelerin gözlerine hitap eden her şeye karşı zaafı vardır ve böyle gösteriler şaşkın bir kalabalığı her zaman cezbedecektir.

Umumi toplantılara ve kurullara düzenli katılanların hepsi proleter değildir; özellikle de söz konusu küçük merkezler ise. Proleter, iş bitince sadece dinlenmeyi ve yatağa erken gitmeyi düşünür. Toplantılardaki yerlerine, küçük burjuvalar, gazete ve kartpostal satıcıları, tezgâhtarlar, henüz kendi çevrelerinde yer edinmemiş genç aydınlar, kendilerinin gerçek proleterler olduğunun söylendiğini duymaktan ve geleceğin sınıfı olarak yüceltmekten haz alan kişiler geçer.

Aynı şey parti hayatında olduğu gibi devlette de gerçekleşir. Her ikisi de parasal ihtiyacını üyelere zorla karşılatır fakat seçime katılıp katılmamaya dair herhangi bir yaptırım yoktur. Seçim hakkı vardır ama bir seçim yükümlülüğü yoktur. Hakkın yanı sıra böyle bir yükümlülük olmadığı sürece, küçük bir azınlığın, çoğunluğun gönüllü olarak vazgeçtiği hakkı kullanacağı ve lakayit kitleye kanunlar dikte edeceği muhtemeldir. Bunun sonucu olarak, demokrasinin siyasal gruplaşmalarında, parti hayatına katılım kademeli gerçekleşir. Geniş taban, büyük seçmen kitlesinden oluşur; bunun üzerine partinin yerel şubesinin kayıtlı üyelerinin oluşturduğu, seçmenlerin belki onda biri, hatta otuzda biri kadar olan çok daha küçük kitle yerleşir; bunun üstüne, yine çok daha az sayıda olan, toplantıların düzenli katılımcıları gelir; sonra parti yetkilileri gelir ve en yukarıya, yetkili grubun bir bölümünden oluşan, yarım düzine kadar üyesiyle yönetim kurulu gelir. Etkin güç burada sahiplerinin sayısı ters orantılıdır. Demokrasinin icrası, aşağıdaki şemadaki gibidir:

Kimi zaman homurtular olsa da çoğunluk, işleriyle ilgilenme külfetine girecek insanları bulmaktan gerçekten memnundur. Kitle içinde, hatta işçi partilerinin örgütlü kitlesi içinde yönlendirme ve rehberlik faaliyetlerine muazzam bir ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca, kahraman olarak görülen liderlerin, varlığı tartışmasız olan kültleri de eşlik eder. Birçok ciddi reformun her daim çarparak parçalandığı kaya olan misoneizm (yenilik korkusu), şu anda

³⁸ Bu şema söz konusu ilişkilerin ölçeğini yansıtmaya amaçlı değildir; bu tam bir sayfa gerektirir. Tamamen temsili niteliktedir.

zayıflamaktan ziyade güçlenmektedir. Bu durum modern uygar toplumdaki kapsamlı iş bölümüyle açıklanabilir ve bu, devletin siyasal örgütlenme bütünü'nün ve sürekli karmaşıklaşan işleyişinin bir bakışta kavranmasını gittikçe olanaksız hâle getirmektedir. Bu yenilik korkusuna ek olarak, özellikle de halk partilerinde üyeler arasında derin kültür ve eğitim farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar kitlelerin liderlere duyduğu ihtiyacı sürekli olarak artırır.

Bu eğilim tüm ülkelerin siyasal partilerinde tezahür eder. Şiddeti, tarihsel niteliklere ve ırksal psikolojinin etkilerine göre milletten millete farklılık gösterir. Özellikle Alman halkı birinin yol göstermesi ve emirler vermesine aşırı derecede ihtiyaç duyar. Proletarya da dâhil olmak üzere tüm sınıflarda mevcut olan bu özellik, güçlü bir buyruk hegemonyasının elverişli bir şekilde gelişebileceği bir psikolojik zemin hazırlar. Almanlarda böyle bir gelişme için gerekli tüm ön koşullar mevcuttur: itaate psikolojik bir yatkınlık, derin bir disiplin güdüsü, kısacası, tüm faydaları ve zararlarıyla, Prusyalı talim çavuşlarının hâlen ısrarla süren etkisi ve ek olarak da, eleştirel yetiden tamamen yoksun olmanın eşiğinde, otoriteye duyulan güven. Bu genellemeye sadece Rhinelander'lar, gözle görülür bir bireyselliğe sahip olmalarıyla bir dereceye kadar istisna oluşturur. Karl Marx demokrasi ruhunu tehdit eden bu Alman karakterini iyi bilmekteydi. Kendisi tam anlamıyla bir parti lideri olmasına ve liderlik için gerekli üst düzey niteliklere sahip olmasına rağmen, Alman işçilerinin çok katı bir örgütlenme anlayışına karşı uyarılması gerektiğini düşünmekteydi. Marx, Schweitzer'a gönderdiği bir mektupta, işçilerin doğumdan itibaren bürokratik olarak kontrol edildikleri ve bu yüzden de mevcut otoriteye körü körüne inandıkları Almanya'da, işçilere her şeyden önemlisi kendi başlarına yürümeyi öğretmenin gerekli olduğunu söylemiştir.³⁹

Kitlenin normal zamanlarda siyasal yaşamdaki kayıtsızlığı bazı durumlarda özellikle önem kazanır ve parti nüfuzunun genişlemesine engel teşkil eder. Kalabalık tam da güçlü bir eyleme girişilirken liderleri yüzüstü bırakabilir. Bu duruma protesto eylemlerinin düzenlenmesinde bile rastlanır. 1904'te Salzburg'da düzenlenen Avusturya sosyalist kongresinde Dr. Ellenbogen şöyle şikâyet etmişti: "Parti liderlerinin giriştiği her türlü eylemde hep endişeliyimdir. İşçilerin, anlamalarını bekleyeceğiniz konularda bile ilgisini uyandırmak açıkça imkânsız gözükmektedir. Yeni askerî tasarılar karşısında

39 Karl Marx'ın J. B. von Schweitzer'a Londra'dan yazdığı 13 Ekim 1868 tarihli, Ed. Bernstein tarafından yayımlanan ve yorumlanan mektubu, "Neue Zeit," xv, 1897, s. 9. Bernstein'in kendisi de Marx ile hemfikir görünmektedir. (Bkz. Ed. Bernstein, *Gewerkschaftsdemokratie*, "Sozial. Monatshefte," 1909, s. 83.)

oluşan çalkantı sırasında, hatırı sayılır büyüklükte bir toplantı düzenlemenin olanaksız olduğunu gördük.”⁴⁰ 1895’te Saksonya’da oy hakkının kısıtlanması, yani binlerce işçinin siyasi haklarının sınırlandırılması teklif edildiğinde, sosyalist liderler genel bir çalkantı yaratmak için boşa çaba sarf ettiler; girişimleri kitlelerin genel ilgisizliğiyle hükümsüz kaldı. Basının dili coşturucuydu. Milyonlarca broşür dağıtıldı. Birkaç gün arayla yüz elli protesto toplantısı düzenlendi. Hiçbirinin etkisi olmadı. Gerçek bir çalkantı yoktu. Özellikle de ücra bölgelerdeki toplantılara katılım oldukça düşüktü.⁴¹ Hem merkez kuruldaki hem de bölge teşkilatındaki liderler, kitlenin serinkanlı lakaytlılığından ötürü tiksintiye kapıldılar ve bu da ciddi bir çalkantıyı tamamen imkânsız hâle getirdi.⁴² Hareketin başarısızlığı, liderlerin bir hususu gözden kaçırmalarından kaynaklanmıştı. Tabandakiler kaybedeceklerinin önemini fark etmemişti çünkü liderler bunun bütün sonuçlarını açıklamayı ihmal etmişlerdi. Yönetilmeye alışmış olan tabanı harekete geçirmeden önce bir hayli hazırlık yapılması gerekir. Bu yapılmadığı takdirde ve liderler beklenmedik bir anda tabanın anlamadığı işaretler verdiğinde, taban hiç aldırış etmez.

Kitlenin yapısal zayıflığının en çarpıcı kanıtı, eylem sırasında liderlerinden yoksun kaldıklarında, savaş alanını intizamsız bir şekilde terk etmeleridir; yeniden örgütlenme becerisinden tamamen yoksun gibidirler ve kaybettikleri kumandanların yerini alacak kişiler ortaya çıkıncaya dek bir şey beceremezler. Grev ve siyasi çalkantıların birçoğunun başarısız olmasını yetkili makamların fırsat bulduklarında liderleri parmaklıklar ardına koymasıyla kolayca açıklayabiliriz. İşte böyle tecrübeler, halk hareketlerinin genellikle suni olduğu, marjinal ajitatörler (Aufwiegler, Hetzer, Meneurs, Sobilattori) tarafından yaratıldığı ve önlenmeleri için bu bireyleri zapt etmenin yeterli olduğu fikrini ortaya çıkarır. Bu düşünce özellikle dar görüşlü muhafazakârlar tarafından kabul görür. Fakat böyle bir düşüncenin gösterdiği tek gerçek, kitlenin doğasının özünü anladıklarını iddia edenlerin yetersizliğidir. Kolektif hareketlerde, nadir istisnalar dışında süreç doğaldır ve “sunî” değildir. Her şeyden önce hareket doğaldır; lider, kendi girişimi temelinde değil, koşulların zorlamasıyla başa geçer. Ordunun, başındakilerden yoksun kalınca aniden çökmesi de bundan daha az doğal değildir.

Lakin kitlenin rehberliğe duyduğu ihtiyaç ve dışarıdan veya yukarıdan gelen bir girişimin yokluğunda harekete geçmekteki kabiliyetsizliği, baştaki-

40 *Protokoll der Verhandlungen*, J. Brand, Viyana, 1904, s. 90.

41 Edmund Fischer, *Der Widerstand des deutschen Volkes gegen Wahlentrechtungen*, “Sozial. Monatshefte,” viii (x), fas. 10.

42 Edmund Fischer, *Die Sächsische Probe*, “Sozial. Monatshefte,” viii, (x), fas. 12.

lerin omuzlarına ağır bir yük bindirir. Modern demokratik partilerin liderleri boş bir yaşam sürmezler. Ense yapma lüksleri asla yoktur ve hâkimiyetlerini sıkı çalışmalarına borçlulardır. Hayatları aralıksız bir mücadeledir. Sosyalist partinin inatçı, sürekli ve durmak bilmez kışkırtma yöntemleri, özellikle de Almanya'da, gündelik başarısızlıklar sonucunda herhangi bir zaman ne zayıflamıştır ne de gündelik başarıların ardından bir kenara bırakılmıştır; henüz başka hiçbir partinin beceremediği şekilde, eleştirmenler ve burjuva muhaliflerde bile haklı olarak hayranlık uyandırmıştır. Demokratik örgütlerde profesyonel liderin işi son derece yorucu, çoğu zaman sağlığa zararlı ve genel olarak (iş bölümüne rağmen) oldukça karmaşıktır. Mücadelede sürekli kendi canından fedakârlık yapmak durumundadır ve sağlık sorunlarından ötürü işini hafifletmek istese de bunu yapmakta özgür değildir. Kendisinden beklenenler asla azalmaz. Kalabalığın seçkin hatiplere ve büyük bir isme sahip kişilere karşı derman bilmez bir tutkusu vardır ve demokratik kitlelerin çok düşkün olduğu yıldönümü gibi kutlamalara böyle kişiler olmasa da en azından bir milletvekilinin katılmasında ısrar ederler. Seçim toplantılarında merkez örgüte her zaman, aynı noktada birleşen talepler yağar, "bir milletvekilimiz gelmeli!" Buna ek olarak, liderler her türlü yazım işini üstlenmelidir ve avukat iseler zamanlarını parti için önem taşıyan sayısız hukuki sürece ayırmaları gerekir. En üst düzey liderler ise üzerlerine yağıdırılan görevlerin altında basitçe boğulmuştur. Görevlerin birikimi, gerçekten de modern demokratik partilerin niteliklerinden biridir. Alman sosyalist partisinde bir kişinin aynı anda belediye meclisi üyesi, kurultay üyesi, Reichtag üyesi olmasına ya da bu görevlerden ikisine ek olarak, bir gazetenin editörü, bir sendikanın veya bir kooperatifin sekreteri olmasına sık rastlanır; aynı durum Belçika, Hollanda ve İtalya için de geçerlidir. Bütün bunlar liderin şanına şan katar, kitle üzerinde nüfuz kazandırır ve onu gittikçe daha da vazgeçilmez kılar fakat aynı zamanda durmaksızın çalışmasını gerektirir; bu, olağanüstü bir bünyeye sahip olmayanları erken bir ölüm riskiyle karşı karşıya bırakır.

VI. KİTLELERİN SİYASİ MİNNETTARLIĞI

Lider sultasına kitlelerin siyasi lakaytlığı ve rehberlik ihtiyacının yanı sıra, daha ulvi nitelikte bir başka etmen katkıda bulunur. Bu, kalabalığın kendileri adına konuşup yazanlara karşı hissettiği minnettarlıktır. Liderler, halkın savunucuları ve vekilleri olarak ün kazanırlar ve kitle, iktisadi mecburiyetten ötürü işine günden güne sessizce giderken liderler, dava aşkıyla, sık sık eziyete, hapse ve sürgüne maruz kalır.

Birçok zaman tabiri caizse bir kutsiyet ve gazilik mertebesine erişmiş olan bu kişiler sadece tek bir ödül beklerler; minnettarlık. Bazen bu minnet talebi yazılı ifade edilir. Kitlelerin kendilerinde bu minnettarlık duygusu son derece güçlüdür. Zaman zaman bu kuralın istisnalarına rastlanıyorsa, kitleler kendi seçtikleri liderlerine karşı en çirkin nankörlüğü sergiliyorsa, bunun arkasında bir kıskançlık oyunu döndüğünden emin olabiliriz. İki lider arasında içten içe, ateşli ve dik başlı bir demagojik mücadele vardır ve kitlenin bu mücadeleye müdahale etmesi ve rakipler arasında bir seçim yapması gerekir. Ancak rakiplerden birine destek vermesiyle, diğerine doğrudan “nankörlük” etmiş olur. Bu istisnai vakaları bir yana bırakırsak, kitle samimiyetle liderlerine minnettardır, minnet duymayı kutsal bir görev olarak görür. Çoğunlukla bu minnet duygusu, partinin iyiliğini hak etmiş olan liderlerin sürekli olarak yeniden seçilmeleriyle sergilenir, böylece liderlik kalıcı hâle gelir. Kitlenin genel duygusu, uzun süre hizmet vermiş herhangi bir liderin yaptığı işleri onaylamamanın “nankörlük” olacağı yönündedir.

VII. KITLELERDE YÜCELTME KÜLTÜ

Birçok sosyalist parti, liderlerinin adını alacak kadar kendilerini liderleriyle özdeşleştirirler. Bu nedenle, Almanya’da 1863’ten 1875’e kadar Lasallistler ve Marksistler vardı; Fransa’da ise kısa zaman öncesine kadar Broussistler, Alemanistler, Guesdistler ve Jaurèsistler vardı. Bu kişiyle özdeşleşmiş nitelendirmelerin Almanya gibi ülkelerde kullanım dışı kalması iki ayrı sebebe dayandırılabilir: Birincisi, üyelikte ve özellikle de partinin oy gücünde muazzam bir artış olmuştur ve ikincisiyse, partinin içinde diktatörlük yerini oligarşiye bırakmıştır ve oligarşilerin liderleri karşılıklı kıskançlık duygusu içindedir. İlâveten otoritelerini mutlak ve tartışılmaz kılacak derecede yüksek kabiliyete sahip liderlerin mevcut olmadığından bahsedilebilir.

İngiliz antropo-sosyoloğu Frazer, devlet düzeni ve otoritesinin sürdürülebilmesinin büyük ölçüde kitlelerin batıl düşünceleri sayesinde olduğunu iddia eder; bu, onun görüşüne göre iyi bir amaç uğruna kullanılan kötü bir araçtır. Frazer, halk arasında son derece sık rastlanılan, liderlerin kendilerinden yüksek bir insanlık mertebesinde olduğuna dair batıl inanca dikkat çekmektedir.⁴³ Gerçekten de bu olgu, sosyalist partilerin son elli yıllık tarihinde göze çarpmaktadır. Liderlerin kitle üzerindeki üstünlüğü yalnızca tartışılmış olan etkenlere değil, aynı zamanda liderlerin formel kültürdeki üstünlükleri

nedeniyle yaygın ve batıl olarak yüceltilmelerine bağlıdır; bu nedenle gerçek entelektüel değerlerine kıyasla çok daha fazla saygı görürler.

Yönetilenlerin yönetenlere olan hayranlıkları genelde içseldir. Kendisini neredeyse hiç anlaşılmaz olan işaretlerle gösterir; örneğin idol kişinin isminin yüceltilirken telaffuz edilme tonu, verdiği en küçük işarete bile itaat edilirken sergilenen kusursuz uysallık ve şahsına yönelik herhangi bir ciddi saldırının uyandırdığı öfkeyle. Ancak liderin şahsiyetinin gerçekten olağanüstü olduğu durumlarda ve coşku dolu dönemlerde de, bu gizli şevk, akut bir nöbetin şiddetiyle ortaya çıkar. Haziran 1864'te, sıcakkanlı Rhinelander'lar, Lassalle'ı bir tanrıymış gibi karşıladı. Sokaklara çelenkler asılmıştı. Nedimeler onu çiçek yağmuruna tuttular. Bitmek tükenmek bilmeyen araba kuyrukları, muazzam bir coşkuyla "başkan"ın at arabasını takip etti ve çılgınca alkışlayarak muzaffer kahramanın nutkunu dinledi; alkış almaktan ziyade eleştirilere meydan okurcasına olan konuşması ölçsüz ve şarlatan bir havaya sahipti. Bu gerçekten de bir zafer geçidiydi. Her şey yerli yerindeydi; zafer kemerleri, karşılama marşları, yabancı heyetlerin merasimle kabulleri. Lasalle fevkalade hırslıydı ve Bismark'ın da daha sonra kendisi hakkında söylediği üzere, Alman İmparatorluğu'nu gelecekte Hohenzollern hanedanının mı yoksa Lassalle hanedanının mı yönetmesi gerektiğini sorgulamaktan geri kalmamıştı. Bütün bu yaltaklanma Lassalle'ın hayal gücünü öyle uyardırmıştır ki, nişanlısına bir gün başkente altı beyaz atın çektiği bir arabayla Alman cumhuriyetinin başkanı olarak gireceğini vaat etmiş olmasına hiç de şaşırılmamalıyız.

1892'de Sicilya'da, *fasci* olarak bilinen ilk tarımsal işçi sendikaları kurulduğunda, üyelerin liderlerine karşı neredeyse doğaüstü bir inancı vardı. Sosyal sorun ile dinî uygulamaları zekice harmanlayarak, birçok zaman yürüyüşlerinde haçı, kızıl bayrağı ve Marx'ın eserlerinden alıntılarının olduğu pankartları yan yana taşırlardı. Liderlere, müzik, meşale ve Japon fenerleriyle toplantılara kadar eşlik edilirdi. Birçok kişi, tapınma ruhuyla sarhoş olup, önceleri piskoposlarının önünde secde ettikleri gibi, liderlerinin önlerinde secde ederdi.⁴⁴ Burjuva bir gazeteci, sosyalist *fascio* üyesi olan yaşlı bir köylüye, burjuva kökenli olmakla birlikte *fasci* adına çalışan Giuseppe De Felice Giuffrida, Garibaldi Bosco ve diğer genç öğrenci ve avukatların gerçekte bunu sadece ilçe meclis üyesi veya vekil seçilmek adına yapıp yapmadıklarını sordu. Köylünün kısa ve dokunaklı cevabıysa, "De Felice ve Bosco, cennet-

44 Adolfo Rossi, *Die Bewegung in Sicilien*, Dietz, Stuttgart, 1894, s. 8 ve 35.

ten inmiş meleklerdir!” oldu.⁴⁵

Böyle bir soruyu tüm işçilerin bu şekilde cevaplamayacakları kabul edilebilir, zira Sicilyalı halkın kahramanlara tapmaya her zaman özel bir eğilimi olmuştur. Fakat güney İtalya boyunca ve bir dereceye kadar orta İtalya’da, liderlere bugün bile kitleler tarafından yarı dinî nitelikteki törenlerle hürmet edilmektedir. Calabria’da Enrico Ferri’ye, yönetim yolsuzluğuna karşı koruyucu aziz olarak bir süre tapınıldı. Klasik paganizm geleneklerinin hâlen sürdürüldüğü Roma’da da, Ferri’ye, umumi bir toplantıda tüm “proleter Roma vatandaşları” adına “yücelerin yücesi” olarak selam duruldu. Bu gösterinin sebebi, Ferri’nin Oda Başkanı tarafından dile getirilmiş bir kınamaya karşı protesto olarak bir pencereyi kırmasıydı (1901).⁴⁶ 1886’da Hollanda’da Domela Nieuwenhuis hapisneden çıktığında, kendisinin de belirttiği üzere halk, ona herhangi bir hükümdara gösterdiğinden çok daha büyük hürmet gösterdi ve hitap ettiği toplantı salonları çiçeklerle bezendi. Kitlenin takındığı bu tutum, geri kalmış ülkelere ya da eski dönemlere özgü değildir; ilkel psikolojinin atalardan kalma bir yadigârıdır. Bunun bir kanıtı, Nord (Fransa’nın en gelişmiş sanayi bölgesi) şubesinde Marksist peygamber Jules Guesde’e yapılan putperest ibadette bulunabilir. Dahası İngiltere’nin bazı bölgelerinde, emekçi sınıfların liderlerine Lasalle günlerini hatırlatan karşılamalarda bulunduğunu görmekteyiz.

Baştakilere tapınma hâli ölümlerinden sonra bile son bulmaz. Aralarından en büyükleri aziz ilan edilir. Lasalle’ın ölümünden sonra, mutlak hükümdarı olduğu Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein ikiye bölündü; “Kontes Hatzfeld’in fraksiyonu” veya Marksist rakiplerinin alay ettiği şekliyle “kadın hattı”, ve J. B. von Schweitzer liderliğindeki “erkek hattı”. Birbirleriyle şiddetle kavga etseler de bu iki grup yalnızca Lassalle’ın hatırasını minnetle anmakta değil, aynı zamanda programına da harfi harfine sadık kalmakta birleşirler. Bu sosyalist kutsama halinden Karl Marx da nasibini aldı; bazı takipçilerinin kendisini bugüne dek fanatik bir şevkle savunması Lassalle’a gösterilen kahramana tapınma hâlini kuvvetle hatırlatmaktadır. Tıpkı Hristiyanların çocuklarına dinlerinin kurucularından Aziz Peter ve Aziz Paul’un adlarını koydukları gibi, orta İtalya’nın belli bölgelerindeki sosyalist ebeveynler de, yeni inanişin bir simgesi olarak oğullarına Lassallo ve kızlarına Marxina adlarını koymaktalar. Dahası bu fanatikler, bağlılıkları yüzünden sıklıkla öfkeli akrabalarıyla ve inatçı nüfus memurlarıyla gir-

⁴⁵ Rossi, a.g.e., s. 34.

⁴⁶ Enrico Ferri, *La Questione meridionale*, “Asino,” Roma, 1902, s. 4.

dikleri kavgalarda, bazen işlerini kaybetmek gibi ciddi maddi zarar görür ve ağır bedel öderler. Kimi zaman bu uygulama işçi sınıfı çevresinin bile tamamen muaf olmadığı entelektüel züppeliğin tezahüründen ibaret olsa da, çoğu zaman derin ve içten bir idealizmin dışı vurumudur. Nedeni ne olursa olsun, kitlelerin liderlerine taptıklarının kanıtıdır; verilen hizmete karşı duyulan vefa hissinin sınırlarını aşan bir tapınma söz konusudur. Bazen bu kahramana ibadet duygusu girişimci esnaf tarafından somut bir değere dönüştürülür, böylece gazetelerde (özellikle Amerika, İtalya ve güney Slav ülkelerinde) “Karl Marx içkileri” ve “Karl Marx rozetleri”nin reklamlarını görürüz; ve bu tür ürünler umumi toplantılarda satışa sunulur. Bu tür girişimci faaliyetlerin çoğu zaman aşırı kâr sağladığı gerçeği, proleter psikolojisinin çocuksu yanına berrak bir ışık tutmaktadır.

Kitleler sadece büyük idealler önünde değil, aynı zamanda onların gözünde bu ideallerin vücut bulduğu bireylerin önünde de secde etmeye derinden ihtiyaç duyar. Bu fâni ilahlara tapınma, sığılıkları oranında körleşir. Demokrasiyi bir putperestler topluluğu ve karşıtı olan aristokrasiyi bir putlar topluluğu olarak tanımlayan Bernard Shaw’un mantığa aykırı görünen sözlerinde hatırı sayılır bir gerçeklik payı bulunur.⁴⁷ İbadet borcunu ödeme ihtiyacı çoğu zaman kitlelerin tüm fikrî dönüşümlerindeki tek kalıcı unsurdur. Saksonya’daki sanayi işçileri son yıllarda koyu bir Protestanlıktan sosyalizme geçiş yaptılar. Bu işçilerden bazıları için bu evrim tüm eski akli ve manevi değerlerinin tam tersi yönünde gerçekleşir fakat tapınaklarından geleneksel Luther resmini kaldırmaları yalnızca Bebel’inkini yerine yerleştirmek içindir. Köylülerin benzer bir evrim geçirdiği Emilia’da, Kutsal Baki-re’nin yağlıboya taklidi yerini Prampolini’ninkine bırakmıştır ve güney İtalya’da, Aziz Januarius’un kanının her yıl sıvılaşması mucizesine olan inanç, “Camorra’nın Kırbacı” Enrico Ferri’nin insanüstü kudretine olan inancın önünde diz çökmüştür. Kitlelerin manevi dünyasının kalıntıları arasında, dinî ihtiyaç yerini sapasağlam korumaktadır. Liderlerine çoğu zaman Jupiter Tonans’ın heykelini yapıp, kendi elleriyle yapmış olduğu esere secde eden antik Yunan heykeltıraşın tavrıyla yaklaşırlar.

Böylesi bir tapınmaya maruz kalan bünyede megalomanlığın ortaya çıkması muhtemeldir.⁴⁸ Bazı modern popüler liderlerin mizahi bir yönü de

47 Bernard Shaw, *The Revolutionist’s Handbook*.

48 George Sand şöyle der: “Hayatım boyunca mütevazı olmaya çalıştım. Hata yapamayacağımı söyleyen on beş kişinin yanında on beş gün bile yaşamak istemediğimi iddia ettim. Belki buna kendimi de ikna edebileceğim gün gelir.” (George Sand, *Journal d’un voyageur pendant la guerre*,

olan ölçsüz cüreti, yalnızca kendi çabalarıyla bir yerlere gelmiş olmalarından değil, aynı zamanda içinde bulundukları yaltakçılık atmosferinden de kaynaklanmaktadır. Liderlerin bu aşırı kendini beğenmişlikleri güçlü bir telkin etkisi yaratır, bu vesileyle kitlelerin liderlerine tapınmaları kabul görür ve daha gelişmiş bir güç kaynağı hâline gelir.

VIII. LİDERLİĞİN GEREKTİRDİĞİ ARAÇSAL NİTELİKLER

İşçi hareketinin ilk günlerinde, liderlik tamamen olmasa da esas itibarıyla hitabet becerisine dayanmaktaydı. Kalabalığın, kelimelerin estetik ve duygusal etkilerinden kaçabilmesi olanaksızdır. Güçlü hitabet, kalabalığın hatibin iradesinin boyunduruğu altına girdiği bir telkin etkisine sahiptir. Bu bağlamda, demokrasinin temel niteliği, ister yazılı ister sözlü olsun kelimelerin büyüğüne karşı konulamamasıyla ortaya çıkar. Demokratik bir rejimde doğuştan liderler, hatipler ve yazarlardır. Bu konuda Fransa'da Gambetta ve Clemenceau'yu; İngiltere'de Gladstone ve Lloyd George'u; İtalya'da ise Crispi ve Luzzatti'yi dile getirmek yeterlidir. Demokratik kuralların hâkimiyetindeki devletlerde, insanı kamusal faaliyetlerin yönetimi için ehil kılan yegâne unsurun hitabet gücü olduğu yaygın bir görüştür. Büyük demokrat partilerin idarelerinde bu anlayış daha da geçerlidir. Sözlerin tesiri, demokratik bir rejime yeni geçmiş olan ülkelerde daha da belirgindir. Bu konuya 1826'da keskin zekâlı bir İtalyan gözlemci şöyle değinmiştir: "Zamanını değerlendirmе konusunda oldukça ihtiyatlı olan İngiliz halkı, hatipleri dinlerken, en beğenilen drama sanatçılarının eserleri tiyatrodaki sahnelenirken aldıkları keyfin aynısını alırlar."⁴⁹ Çeyrek yüzyıl sonra Carlyle şöyle yazmıştır: "Hiçbir İngiliz kendisini önder bir hatip olarak ispatlayana dek bir devlet adamı veya işçi önderi olamaz."⁵⁰ Fransa'da Ernest-Charles'ın milletvekillerinin meslekleri hakkında yaptığı istatistiksel çalışma, genç, coşkun, canlı ve ilerici partilerin neredeyse tüm meclis temsilcilerinin yazarlar ve yetenekli konuşmacılar olduğunu göstermiştir.⁵¹ Bu yalnızca sosyalistler için değil, aynı zamanda milliyetçiler ve anti-semitler için de geçerlidir. Siyasal işçi hareketinin modern tarihi bu gözlemi doğrular. Jaurès, Guesde, Lagardelle, Hervé, Bebel, Ferri, Turati, Labriola, Ramsay Macdonald, Troelstra, Henriette Roland-Hoist, Adler, Daszynski; her biri özgün, güçlü hatiplerdir.

M. Lévy Frères, Paris, 1871, s. 216–217.)

⁴⁹ Giuseppe Pecchio, *Un' Elezione di Membri del Parlamento in Inghilterra*, Lugano, 1826, s. 109.

⁵⁰ Thomas Carlyle, *Latter Day Pamphlets*, No. 5, "Stump-Orator," Thomas Carlyle's Works, "The Standard Edition," Chapman and Hall, Londra, 1906, Cilt 3, s. 167.

⁵¹ J. Ernest-Charles, *Les Lettres du Parlement*, "La Revue," 1901, Cilt 39, s. 361.

Öte yandan, hitabet yeteneğinin olmaması, Almanya'da Eduard Bernstein gibi bir şahsiyetin, doktrinel görüşlerinin dinçliği ve entelektüel etkisinin büyüklüğüne rağmen göreceli olarak gölgede kalmış olmasını; Hollanda'da Domela Nieuwenhuis'in sonunda liderlik konumunu kaybetmiş olmasını; Fransa'da Paul Lafargue kadar yetenekli, aydın ve Karl Marx'la aile bağı olan bir adamın, parti organlarında, Guesde gibi bilimsellikten uzak ve hatta çok da zeki olmayan ama kayda değer bir hitabet yeteneği olan birinin konumuna gelememesini geniş ölçüde açıklamaktadır.

İşçi örgütlerinde liderliğe talip olanlar, hitabet sanatının önemini tam anlamıyla kavramışlardır. Mart 1909'da Oxford'daki Ruskin Koleji öğrencileri, profesörlerinden hoşnutsuz olduklarını dile getirdiler çünkü müfredatta sosyolojiye ve temel mantığa hitabet çalışmalarından daha önemli bir yer verilmekteydi. Cenin siyasetçiler olan öğrenciler, seçtikleri kariyerde hitabetin nasıl bir kazanç getireceğinin tam olarak farkındalardı. Şikâyetlerini güçlü bir eylemle desteklemeye karar vererek, istediklerini alıncaya kadar dersleri boykot ettiler.

Hatibin kalabalığın zihninde kazandığı itibar neredeyse sınırsızdır. Kitlelerin hepsinden önce takdir ettiği şey, ses güzelliği ve gücü, zihin kıvraklığı, mizah gibi hitabet yetenekleridir; konuşmanın içeriği ise ikincil önem taşır. İnsanlara seslenmek üzere, bir tarantula tarafından ısırılmışçasına oraya buraya atılan lafebese, azimli ve faal bir yoldaş olarak görülürken, az konuşup çok çalışan ve parti için değerli hizmetler sunan biri küçümsenir ve tam anlamıyla bir sosyalist olamadığı düşünülür.

Kuşkusuz güzel ve dokunaklı bir konuşmanın yarattığı hayranlık, çoğu kez kitleler için uzun bir dizi hayal kırıklığının başlangıcıdır; ya konuşmacının uygulamada yaptıkları hitabet yeteneğiyle orantısızdır ya da basitçe, tamamen vasat bir kişiliğe sahiptir. Fakat çoğu durumda, konuşmacının gücüyle kendinden geçen kitleler, uzun süreler boyunca onda kendi egolarının abartılı bir kopyasını görececek derecede hipnotize olurlar. Hatibe duydukları hayranlık ve heves, sonuç olarak kendi şahsiyetlerine duydukları hayranlık ve hevesten başka bir şey değildir ve bu duygular hatibin kitle adına, yani tüm bireyler adına konuşmaya ve hareket etmeye soyunmasıyla teşvik edilir. Kitle, yüce hatibin isteklerine karşılık vererek, bilinçsizce kendi egoizminin etkisine girer.

Bireylerin kitlelere hükmetmelerini sağlayan sayısız ve farklı türden kişisel nitelik vardır. Liderliğe özgü nitelikler olarak düşünülebilecek bu vasıflara her liderin toptan sahip olması gerekmez. Bunların en başında,

daha güçsüz kişilikleri kendisine itaat ettirecek bir irade gücü gelir. İkincil önemdekiler şunlardır: Liderin üyeleri etkilemesini sağlayan geniş bir bilgi birikimi; sarsılmaz bir inanç; çoğu kez fanatizm sınırında olan ve yoğunluğuyla kitlelerde saygı uyandıran fikirsel güç; lider kibirli olsa bile gururu-nu kalabalıkla paylaşmayı bildiği sürece, kendi kendine yetebilmesi ve son olarak, istisnai durumlarda, kalabalığın zihninde İsa figürünü çağrıştıran ve zayıflasa da varlığını koruyan dinî hisleri uyandıran, iyi kalplilik ve karşılık bekleme.

Ancak kalabalığı en çok etkileyen nitelik şöhretin getirdiği itibardır. Modern psikolojiye göre, kişinin telkin kabiliyetini önemli derecede belirleyen, şöhretin Parnas Dağı'nda tırmanmış olduğu irtifadır. Tarde şöyle yazar: "Aslında, bir kişi, bizim düşüncelerimiz doğrultusunda hareket ettiğinde, bu onu görmemizi sağlayan diğer zihinlerin işbirliğiyle olur ve bu zihinlerden doğan düşünceler biz farkında olmadan kendi düşüncelerimize yansır. Bu kişiye gösterilen itibara farkında olmadan ilham kaynağı oluruz... uyandırdığı hayranlığa... Eğer söz konusu ünlü biriye, hayranlarının sayısı bizi, şaşırtıcı şekilde *en masse* [*toplucu*] etkiler ve bu etki, nesnel bir dayanışmanın, öznel olmayan bir gerçekliğin havasını alır ve büyük şahsiyetlere yaraşan bir itibar yaratır."⁵² Ünlü birinin siyasi bir mevkiye gelmesi için parmağını kaldırması yeterlidir. Kitleler için işlerini ünlü birinin ellerine teslim etmek bir onur kaynağıdır. Kalabalık her zaman seçkin bireylerin kontrolüne isteyerek girer. Önlere defnelerle taçlandırılmış olarak çıkan kişi, bir yarı tanrı olarak kabul görür. Başlarına geçmeye razı olması durumunda, defnelerini nasıl edindiğinin pek de önemi yoktur çünkü kalabalığın alkışlarına ve coşkusuna güvenebilir. Lassalle, aynı anda hem şair, hem filozof hem de avukat olarak nam saldı içindir ki normalde burjuva demokrasisinin ardında bitkin ve uyuşuk duran emekçi kitleleri uyandırmayı ve kendi etrafında toplamayı başarmıştır. Lassalle'ın kendisi de büyük isimlerin kalabalık üzerindeki etkisinin farkındaydı ve bu nedenle, nam salmış insanların partiyle bağ kurmalarını sağlamaya her zaman gayret gösterdi. İtalya'da Enrico Ferri, daha gençken üniversite profesörü olmuş ve yeni İtalyan kriminoloji ekolünün kurucusu olarak büyük ün kazanmışken, 1893'te İtalyan Sosyalist Partisi'nin lideri olmak için yalnızca Reggio Emilia Sosyalist Kongresi'nde boy göstermesi yeterli olmuştu ve liderliğini on beş yıl boyunca korudu. Benzer şekilde, antropolog Cesare Lombroso ve yazar Edmondo De Amicis,

sosyalist partiye girmeleriyle birlikte önemli mevkilere yükseltildiler; biri yeminli müşavir, diğeriye militan İtalyan proletaryasının resmî Homer'i oldu. Ancak bu seçkin kişilerden biri bile uzun süredir kayıtlı üye değildi; partiye sadece zaman zaman tebrik telgrafları ve mektuplar gönderirlerdi. Fransa'da, ünlü bir akademik filozof ve radikal siyasetçi olan Jean Jaurès ve ünlü romancı Anatole France, işçi hareketine katılmaya karar verir vermez herhangi bir deneme süresini tamamlamak zorunda kalmaksızın liderlik mevkilerine ulaştılar. İngiltere'de, şair William Morris kırk sekiz yaşındayken sosyalist oldu ve sosyalist hareket içinde kısa sürede büyük takdir kazandı. Hollanda'da, güzel bir lirik şiir olan *Mei*'in yazarı Herman Gorter ve şair Henriette Roland-Hoist'ın durumu da benzerdi. Çağdaş Almanya'da, şöhretlerinin zirvesinde olan bazı büyük isimler, partinin samimi sempatizanları olmalarına rağmen partiye katılmadılar. Bununla birlikte, Weavers'ın başarısından sonra Gerhard Hauptmann ve yayınlanan ilk yazıları oldukça ilgi gören Werner Sombart, Alman sosyalist partisine resmen katılmış olsalardı, kuşkusuz şimdi Almanya'nın meşhur üç milyon sosyalistinin en gurur duyulan liderleri arasında yer alacaklardı. Halka göre, bir şekilde ünlenmiş bir isim taşımak, liderliğe en uygun sıfatı teşkil eder. Parti liderleri arasında, uzun ve zorlu mücadelelerin bedelini ödeyerek sadece parti saflarında ün kazanmış kişiler bulunacaktır, fakat kitleler, zaten şan ve şöhret sahibi olan ve isimlerini ölümsüzleştirmek için başkalarına ihtiyaç duymayan liderleri onlara içgüdüsel olarak her zaman tercih etmişlerdir. Böylesi bir ün, başka alanlarda kazanılmış olsa da, kitlelere kendi gözlerinin önünde kazanılan dan daha değerli görünür.

Bu bağlamda bazı araçsal gerçeklerden söz etmek gerekir. Tarih bize sadece parti için çalışarak yüksek mevkilere gelenler ile diğer alanlarda kazanılmış olan itibarla partiye giren liderler arasında hemen bir çatışma ortaya çıktığını ve bunun genellikle iki grubun hâkimiyet mücadelesine dönüştüğünü öğretmektedir. Bu mücadelenin nedenleri, bir yandan gıpta ve kıskançlık, diğer yandansa had bilmezlik ve hıstır. Bu öznel etkenlerle beraber, nesnel ve taktiksel etkenler de devreye girmektedir. Sadece partinin içinde fark yaratarak yükselmiş kişi, "yabancı" ile kıyaslandığında, pratik olanın ne olduğuna dair keskin bir algıya, kitle psikolojisine dair daha sağlam bir anlayışa, işçi hareketinin tarihi hakkında daha kapsamlı bilgiye ve çoğu durumda parti programının doktrinel içeriğine ilişkin daha net fikirlere sahip olma üstünlüğündedir.

Bu iki grubun hâkimiyet mücadelesinde hemen her zaman iki ayrı evre yaşanır. Yeni gelenler, kitleleri eski liderlerin etkisinden uzaklaştırmaya ve kalabalığın çılginca bir hevesle kabul ettiği yeni bir müjdeyi vaaz etmeye başlarlar. Fakat bu müjde, bir bütün olarak sosyalizmi oluşturan fikirler hâzinesine değil, bu büyük insanların öncesinde nam saldıkları bilim ya da sanattan alınmış fikirlere dayanır ve geniş, dağınık halkın hayranlığı sayesinde telkin edici bir ağırlık edinir. Bu sırada hınçla dolan eski liderler, başta kendilerini savunmak için örgütlenmişken, açıktan saldırıya geçerler. Sayısal bir doğal üstünlüğe sahiptirler. Yeni liderlerin kellelerini kaybetmeleri alışıldık bir durumdur çünkü büyük insanlar olmaları itibarıyla, bu tür sürprizlere karşı güvende oldukları yanılgısındadırlar. Eski liderler, bugünkü konumlarını ancak uzun ve zorlu bir çıraklıkla kazanmış, vasat yeteneklere sahip kişiler değil midirler? Yeni gelenlerin görüşüne göre, bu çıraklık herhangi bir özel akli nitelik gerektirmemektedir, bu sebeple küçümseme ve şefkat karışımı duygularla onlara tepeden bakarlar. Bağımsız bir şöhrete sahip insanların böyle bir mücadelede neredeyse her seferinde yenilmelerinin başka sebepleri de vardır. Şairler, estetler ve bilim adamları, partinin genel disiplinine boyun eğmeyi reddeder ve demokrasinin haricî yöntemlerine saldırırlar. Ancak bu, konumlarını zayıflatır çünkü kitle, bir oligarşi tarafından idare edildiğinde bile böyle yöntemleri sever. Dolayısıyla, rakipleri aslında gerçekten daha demokrat olmamakla beraber, demokrasi görüntüsünü bozmayarak, kalabalık nezdinde değer kazanırlar. Büyük insanların sistematik bir muhalefetle yüzleşmeye alışık olmadığı da eklenmelidir. Uzun süreli bir direncin baskısı altında hevesleri kırılır. Bu nedenle, tiksinti ve hayal kırıklığıyla mücadeleyi çoğu zaman terk etmeleri veya ayrı bir siyasal hareket yürütmek üzere küçük bir zümre oluşturmaları anlaşılırdır. Aralarından partide kalan az sayıdakilerse, kaçınılmaz olarak devrilir ve eski liderler tarafından arka plana itilir. Büyük Lassalle, basit bir eski işçi olan Julius Vahlteich'i tehlikeli bir rakip olarak hemen karşısında bulmuştu. Lassalle'ın bu rakibin verdiği sıkıntıdan kurtulmayı başardığı doğrudur ancak daha uzun yaşasaydı, Liebknecht ve Bebel'a karşı amansız bir mücadele vermek zorunda kalacaktı. William Morris İngiliz işçi hareketinin eski profesyonel liderleriyle bağlantısını koparıldıktan sonra, Hammersmith'deki küçük aydınlar grubunun liderliğine geçerek arka plana düştü. Partiye katıldığında eski liderlerin inatlı güvensizliğiyle karşılaşan Enrico Ferri, kendisini İtalyan sosyalistlerinin resmî şefi olmaktan tamamen alıkoyacak teorik ve pratik hatalar yaptı. Birkaç yıl boyunca

yoğun coşku yaratmış olan Gorter ve Henriette Roland-Holst, sonunda partinin eski önde gelenleri tarafından devrilip tamamen etkisiz hâle getirildiler.

Bu nedenlerle parti dışında edinilen şöhrete bağlı olan hâkimiyet nispeten kısa ömürlüdür. Fakat liderlerin iktidarında yaş konusu başlı başına bir engel teşkil etmez. Antik Yunanlılar, beyaz saçın liderlerin alınlarını süslemesi gereken ilk taç olduğunu söylemiştir. Bugün ise birikmiş kişisel hayat tecrübesine daha az ihtiyaç duyulan bir çağda yaşıyoruz çünkü bilim, en gençlerin bile hızla iyi eğitim alabileceği şekilde, herkese etkin öğrenim araçlarını sağlamaktadır. Bugün her şey çabucak kazanılmaktadır; eskiden yaşlıların gençler üzerindeki tek ve gerçek üstünlüğü olan tecrübeleri de buna dâhildir. Böylece demokrasinin sonucu olarak değil, sadece modern uygarlığın teknik niteliğinden ötürü, yaş, değerini büyük ölçüde yitirmiştir ve dolayısıyla uyandırdığı saygı ve etkiyi de kaybetmiştir. Yaş faktörünün parti içinde ilerlemeye engel olduğu söylenebilir, tıpkı tırmanmak için çok fazla basamağın olduğu ve bu nedenle de gençken girmenin daha iyi olduğu tüm diğer kariyerlerdeki gibi. Bu en azından iyi örgütlenmiş partiler ve büyük bir yeni üye akımının olduğu durumlar için doğrudur. Partinin hizmetinde yaşlanmış olan liderlerin durumuyse tamamen farklıdır. Burada yaş, bir üstünlük unsurudur. Kitlelerin dava uğruna verdiği hizmetler nedeniyle yaşlı savaşçıya duydukları minnet dışında, işinde daha bilgili olması dolayısıyla da bu kişi acemilere karşı büyük bir avantaja sahiptir. David Hume, tarımcılık pratiğinde, güneş, yağmur ve toprağın etkisine dayalı belli bir düzen olduğunu ve pratik tecrübenin, bu etkileri belirleyen ve yönlendiren kuralları öğretmesinden ötürü, bitki yetiştiriciliğinde yaşlı çiftçinin gençlerden üstün olduğunu söylemektedir.⁵³ Parti hayatında yaşlı üstadın benzer bir avantajı vardır. Halk temelli siyasi hayatın çerçevesini oluşturan sebep ve sonuç ilişkilerini ve halk psikolojisinin esasını daha derinden kavrar. Sonuç olarak davranışları, gençlerin henüz ulaşamadığı bir algı inceliğiyle yön bulur.

IX. KİTLELERİN ARAÇSAL ÖZELLİKLERİ

Liderlerin kitle üzerindeki üstünlüğünü anlamamız ve doğru bir şekilde değerlendirebilmemiz için dikkatimizi tabanın özelliklerine çevirmemiz gere-

⁵³ “Yaşlı çiftçi neden işinde genç acemiden daha beceriklidir? Çünkü sebze yetiştiriciliğinde güneş, yağmur ve toprağın belli bir işleyiş döngüsü vardır; tecrübe, yaşlı emekçiye bu işleyişi belirleyen ve yönlendiren kuralları öğretmiştir.” (David Hume, *Inquiries Concerning the Human Understanding*, Clarendon Press, Oxford, 1902, s. 85.)

kir. Sorulması gereken şudur: Kitleler tam olarak nedir?

Siyasi parti olarak örgütlenmiş olsa bile kalabalıkların, kendi meselelerinin yönetimine genel ve doğal olarak kayıtsız kaldığı yukarıda açıklandı.

Kitlenin yapısı, gücünün farkında olan bir liderler düzeninin iktidarına direnç gösteremeyecek özelliktedir. Alman sendika üyelerinin yaşı üzerine yapılan bir analiz, çeşitli sosyalist partilerin niteliği hakkında son derece geçerli bir tablo sunar. Üyelerin büyük çoğunluğu 25 ila 39 yaş arasındadır.⁵⁴ Çok genç olanlar boş zamanlarını harcamanın başka yollarını bulurlar; umursamazdırlar, akılları erotik kanallardadır, hep bir mucizenin hayatlarını basit ücretliler olarak geçirme zorunluluğundan kurtaracağı umudundadırlar ve bu sebeplerden bir sendikaya üye olma gibi bir dertleri yoktur. Kırk yaş üzeri olanlar, genellikle yorgunluk ve hayal kırıklığı içinde üyelikten istifa ederler (işsizlik maaşını güvenceye almak, hastalıklara karşı sigorta ve benzerleri gibi tamamen kişisel menfaatler sebebiyle sendikada kalmıyorlarsa). Dolayısıyla, örgütte hem ateşli ve hüremetsiz gençliğin hem de tecrübe olgunluğunun denetim gücü eksiktir. Başka bir deyişle, liderler yaş ve yaşam tecrübesi açısından üstün oldukları bir üye kitlesiyle muhatap olurlar ve erkekliğe yeni adım atmışların tipik insafsız eleştirilerinden de korkmaları gerekmez.

Yönetilen tabanın yapısıyla ilgili bir diğer önemli husus da kitlenin dalgalı niteliğidir. Bu, Münih'teki sosyalist kesimin 1906 yılı raporunda üyeliğin bireysel süresini analitik olarak gösteren istatistiklerden çıkartılabilmektedir. Parantez içindeki rakamlar, daha önce başka kesimlerde olan üyeler dâhil, toplam üye sayısını göstermektedir.

54 Adolf Braun, *Organisierbarkeit der Arbeiter*, "Annalen für soziale Politik und Gesetzgebung," i, No. 1, s. 47.

SÜRELERE GÖRE ÜYELİK KÜMELERİ ⁵⁵

6 aydan az	1.502	yaklaşık % 23	(1.582)
6 aydan 2 yıla	1.620	yaklaşık % 24	(1.816)
2 ila 3 yıl	684	yaklaşık % 10	(995)
3 ila 4 yıl	1.020	yaklaşık % 15	(1.965)
4 ila 5 yıl	507	yaklaşık % 7,5	(891)
5 ila 6 yıl	270	yaklaşık % 4	(844)
6 ila 7 yıl	127	yaklaşık % 2	(604)
7 ila 8 yıl	131	yaklaşık % 2	(1.289)
8 yıldan fazla	833	yaklaşık % 12,5	(1.666)

Üyeliğin bu dalgalı niteliği Alman sendikalarında çok daha belirgindir. Sendikaların bu durumu, güvercinlerin canları istediklerinde gelip gittikleri bir güvercinliği anımsatmaktadır. Alman Metal İşçileri Federasyonu (Deutscher Metalarbeiterverband), 1906-1908 yılları arasında 210.561 yeni üyeye sahip oldu. Fakat üyelikten çıkma yüzdesi 1906'da 60'a, 1907'de 83'e, 1908'de 100'e yükseldi.⁵⁶ Bu, kitle ekseriyetinin örgütle olan bağının son derece zayıf olduğunu ve örgütlü işçilerden kendilerini gerçekten sendikalarıyla özdeşleştirenlerin sadece küçük bir oran oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla liderler, yapısı anbean değişmekte olan kitlelerle karşılaştırdığında, örgütlü üyeliğin daha istikrarlı ve sabit bir unsurunu oluştururlar.

⁵⁵ Robert Michels, *Die deutsche Sozialdemokratie, I, Sozial Zusammensetzung*, "Arch, für Sozialwissenschaft," xxiii, fas. 2.

⁵⁶ A. von Elm, *Führer und Massen*, "Korrespondenzblatt der Generalkommission," xxi, No. 9.

X. KÜLTÜREL OLARAK PROFESYONEL LİDERLERİN ÜSTÜNLÜĞÜ VE VAZGEÇİLMEZLİĞİ; KİTLENİN FORMEL VE HAKİKİ EHLİYETSİZLİĞİ

Sosyalist parti örgütünün hâlâ zayıf, üyeliğinin yetersiz ve asıl amacının sosyalizmin temel ilkelerine dair bilgi yaymak olduğu emekleme döneminde, profesyonel liderlerin sayısı, bu alanda sadece bir yan uğraşı olarak çalışan liderlerinkinden daha azdır. Ancak örgütlenmenin ilerlemesiyle birlikte, aynı anda hem parti içinde hem de dış dünyayla olan ilişkiler açısından durmaksızın yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar. Dolayısıyla, ne aydınların idealizmi ve hevesi ne de ne proleterlerin pazar günlerinde boş zamanlarını partinin çalışmalarına adarken ortaya koydukları iyi niyet, artık ihtiyaçları karşılamaya yetmez. Bu durumda geçici, kalıcıya yerini bırakmalı ve amatörlik profesyonelliğe yol vermelidir.

Profesyonel liderliğin ortaya çıkışı ile yönetenlerle yönetilenler arasındaki kültürel farka muazzam bir vurgu gerçekleşir. Birçok tecrübe, azınlıkların çoğunluklar üzerinde egemenlik kurmasını sağlayan –para ve onun eşdeğerleri (ekonomik üstünlük), gelenek ve kalıtsal aktarım (tarihsel üstünlük) gibi– etkenler arasında, birinciliğin, liderlerin (zihinsel üstünlük olarak adlandırılan) formel öğrenimlerine verilmesi gerektiğini göstermiştir. Artık en yüzeysel gözlem bile, proleter parti yöneticilerinin öğrenim konusunda yönetilenlerden çok daha üstün olduklarını sergilemektedir.

Esasen bu üstünlük tamamen formeldir. Varlığı, İtalya'da olduğu gibi siyasi evrimin gidişatı ve çok sayıda avukat, doktor ve üniversite profesörünün işçi partisine akın etmesinin yaygın psikolojik eğilim olduğu ülkelerde açıkça görülmektedir. Burjuvaziden kopanlar, düşman kampında edinip yanlarında getirdikleri formel öğrenimin üstünlüğüne rağmen değil, aksine bu sayede proletaryanın liderleri olurlar.

Kuşkusuz ki bu yeni gelenlerin işçi kitlesi üzerindeki dinamik etkileri, kendi sayıları arttıkça orantısız olarak azalacaktır; büyük bir halk partisinde doktorlar ve avukatlardan oluşan küçük bir çekirdek, canla başka egemenlik mücadelesi veren kayda değer sayıda aydından daha etkili olacaktır. Bununla birlikte, Almanya gibi bazı ülkelerde, liderler arasında birkaç aydın bulunsa da çok daha fazlası eski beden işçisidir. Bu topraklarda, burjuva sınıflar devrimci işçilere karşı öyle sağlam bir cephe oluşturmuşlardır ki, sosyalist kampa geçen burjuvazi kaçkınları, kapsamlı bir sosyal ve siyasal boykota maruz kalırlar. Öte yandan, proleterler, devletin fevkalade örgütlenmesi sayesinde ve çok gelişmiş kapitalist imalat sanayii hizmetlilerinden beklenen yüksek akılla, basit de olsa, kendi başlarına gayret ederek bilimsel öğrenim sahibi olmuşlardır. Artık işçi sınıfı kökenli liderlerin öğrenim düzeyi eski çalışma arkadaşlarınıninkiyile bir değildir. Ücretli ve onursal mevkileri elinde bulunduran parti mekanizması, işçilere kariyer vadetmektedir ve böylece yeterince akıllı bazı proleterleri onlara çok çekici gelecek bir küçük burjuva yaşam tarzına sahip çalışanlara dönüştürür. Bu durum değişikliği, kitlenin zararına olacak şekilde, daha ayrıntılı bir öğrenimin ve mevcut toplumsal ilişkileri daha net görmenin hem ihtiyacını hem de olanağını yaratır. Kitlenin günlük iş ve ihtiyaçları, toplum mekanizması hakkında, özellikle de siyasi mekanizmanın işleyişi hakkında derin bir bilgiye ulaşmasını imkânsız kılarken, işçi sınıfı kökenli lider, geldiği yeni konum sayesinde, kamu hayatının bütün teknik ayrıntılarını yakından tanımaya ve böylece taban üzerindeki üstünlüğünü artırmaya olanak bulur. Siyasetçilik mesleğinin daha karmaşık bir hâl alması ve sosyal mevzuat kurallarının artmasıyla orantılı olarak, siyasetçinin daha geniş tecrübe ve bilgiye sahip olması gerekir. Böylece liderler ile partinin geri kalanı arasındaki uçurum, liderlere içinden çıktıkları sınıfla bütün gerçek beraberlik hissini kaybettirecek kadar genişler ve eski proleter komutanlar ile proleter sıradan askerler arasında yeni bir sınıf ayrımı meydana gelir. İşçiler kendilerine liderler seçtiklerinde, kendi elleriyle başlıca egemenlik aracı olarak daha bilgili bir akla sahip yeni efendiler yaratmaktadırlar.

Bu yeni efendiler etkilerini, sadece sendika örgütünde, parti yönetiminde ve parti basınında hissettirmezler. İster işçi sınıfı ister burjuva kökenli olsunlar, meclisteki parti temsilciliğini de tekelleştirirler.

Bugün bütün partiler parlamenter yöntemi benimsemiştir. (Tek istisna anarşistlerdir; siyasi etkileri neredeyse hiç yoktur, dahası, tüm örgütlenmelere düşman olduklarını beyan etmelerinden ve örgüt kurduklarında bunu kendi ilkeleriyle çelişerek yaptıklarından ötürü gerçek anlamıyla bir siyasi parti oluşturdıkları söylenemez.) Partiler, hukuki yöntemler izleyerek seçmenleri cezbetmeye çalışır, başta parlamentoda etkin olmayı amaçlar ve nihai olarak “siyasal iktidarın fethi”ni hedefler. Bu nedenden ötürü devrimci partilerin temsilcileri bile yasama organına katılır. İlk başta çekincelerle, sonrasındaysa gittikçe artan bir memnuniyet ve profesyonel gayretle üstlenilen parlamenter faaliyet, onları gitgide seçmenlerinden uzaklaştıracaktır. Karar almanın ciddi bir hazırlık gerektirdiği meseleler teknik ehliyetlerini artıracak ve bunun sonucunda da kendileri ile sıradan yoldaşlar arasındaki mesafe açılacaktır. Böylece liderler, önceden “kültürlü” olmasalar bile, yakın gelecekte olacaklardır. Lakin kültürün, kitleler üzerinde telkin edici bir etkisi vardır.

Liderler, siyasal hayatın ayrıntılarına hâkimiyetleriyle orantılı olarak, mali sorunların farklı yönlerine ve dış politika meselelerine aşına oldukça, partileri parlamenter taktikler uygulamaya devam ettikçe vazgeçilmez hâle gelirler ve bu taktikler terk edilse bile liderler önemli olmaya devam edeceklerdir. Bu tamamen doğaldır çünkü partinin diğer üyeleri, günlük işleriyle meşgul ve bürokratik mekanizmaya yabancı olduklarından ötürü liderler bir anda yenileriyle değiştirilemezler. Kitlelî katılımın imkânsız veya imkânsıza yakın olduğu konularda liderin kazandığı bu özel ehliyet ve uzmanlık bilgisi, ona demokrasinin temel ilkeleriyle çelişen bir makam güvencesi verir.

Liderleri kitleden mutlak suretle üstün kılan ve kitleyi liderlere tabi eden teknik ehliyet, vekillerin mecliste kazandıkları sosyal öğrenim, meclis komiteleri dâhilindeki öğrenim ve diğer rutin işler sayesinde artar. Liderler normal parti yaşamı içinde de doğal olarak parlamento ortamında öğrendikleri manevralara başvurmaya çalışırlar ve bu yolla, muhalif hareketleri kendi yanlarına çekmeyi çoğu zaman başarırlar. Parlamenterler, toplantı yönetimi, kuralların uygulanışı ve yorumlanması, önergelerin uygun fırsatlarda sunulması gibi hususlarda artık ustadırlar; kısacası, ihtilaflı noktaların tartışılmasını önlemek üzere, muhalif çoğunluktan kendilerine oy devşirecek ya da en azından muhalif çoğunluğu susturacak her türlü marifete sahip-

tirler. Oylama yapılırken konuyla aslında alakası olmayan zekice ve çoğu zaman üstü kapalı imâlarla telkin edici ve etkili araçlar her zaman bulabilirler. Referanderler (raportörler) ve uzmanlar olarak, tartışılan konunun gizli yönlerini yakından bilen birçok vekil, konuyu saptırma, dolandırma ve terminolojik incelikleri kullanma sanatında ustadır. Bu yöntemlerle de en basit meseleyi bile sadece kendisinin anlayabileceği ve içinden çıkılması zor bir hale getirir. Bu yolla, iyi veya kötü niyetli olmalarından bağımsız, aslında kitlelere “teorik açıdan tercüman” olmaları gerekirken, kitlelerin kendilerini takip etmelerini ve anlamalarını imkânsız kılar ve böylece her türlü teknik denetimden sıyrılırlar. Durumun hâkimiyeti onlardadır.⁵⁷

Vekillerin siyasi rakipleri ve kendi parti taraftarları nezdinde, hitabet becerileriyle, uzmanlık yetenekleriyle ve zihinsel hatta fiziksel şahsiyetlerinin çekiciliğiyle edindikleri şan, dokunulmazlıklarını artırır ve ayrıcalıklı konumlarını daha da pekiştirir. Genel saygınlığı olan bir liderin, örgütlü kitleler tarafından görevden alınması, partiyi ülke çapında gözden düşürecek- tir. Parti, yalnızca liderlerinden yoksun kalmaktan zarar görmeyecek, aynı zamanda sorunlar aşırılık kazanırsa, partinin konumuna dair siyasal tepki ölçülemez derecede feci olacaktır. Yıllar boyu durmaksızın uğraşarak siyasi meselelere aşına olduktan sonra görevden alınan liderlerin yerine gecikmek- sizin yedeklerini bulmak gerekecektir (hem hangi parti bugünden yarına etkin yeni liderler çıkarabilir ki?); bunun yanında, kitlelerin sosyal mevzuatta- ki ve genel siyasal özgürlük mücadelesindeki başarılarını büyük oranda eski meclis şeflerinin şahsi etkilerine borçlu olduğu da unutulmamalıdır.

Böylece demokratik kitleler, uzun vadede demokrasi ilkesi açısından yıkıcı olacak bir otoriteyi liderlerine tanımak zorunda kalır ve kendi iradelerinin kısıtlanmasına boyun eğler. Liderin gücünün esas kaynağı vazgeçilmezliğidir. Vazgeçilmez bir kişinin gücü, dünyanın tüm hâkim ve efendilerinin gücüne bedeldir. İşçi sınıfı partilerinin tarihinde liderin, hareketin temel ilkeleriyle göze batar şekilde çeliştiği fakat tabanın, bu çatışmanın mantıksal çıkarımlarını karara bağlayamadığı sıkça görülür çünkü liderleri olmadan ne yapacaklarını kestiremez, liderin kendilerinin bizzat yükselttikleri konumu sayesinde kazandığı niteliklerinden vazgeçemez ve yerine uygun birini nasıl

57 Bugün demokratik kitlelerin liderlerine kıyasla içinde bulunduğu entelektüel düşüklüğü, on yedinci yüzyılın gelişen burjuvazisinin monarşiye kıyasla aynı şekilde sergilediğini ve bunun oldukça benzer nedenlerden kaynaklandığını görmek ilginçtir. 14. Louis bu durumu ustalıkla ifade etmiştir: “[Franche Comté dâhilinde] tüm yetki, basit burjuvalardan oluşan bir meclis gibi, kandırılma ve korkutulması kolay olan Parlamento’nun elindedir” (Dreyss, a.g.e., Cilt 2, s. 328).

bulacaklarını bilemezler. Hem teoride hem de pratikte tabanın karşısında olup, yine de taban adına düşünmeye ve hareket etmeye sükûnetle devam eden parlamenter hatiplerin ve sendika liderlerinin sayısı çoktur. Tabandakiler ise, rahatsızlık ve tedirginlikle, “büyüklerinin” davranışlarını seyrederek ancak nadiren otoritelerine karşı gelir ve görevlerinden almaya cüret eder.

Kitlelerin ehliyetsizliği, siyasal yaşamda neredeyse evrenseldir ve liderlerin iktidarı esasen bundan kaynaklanmaktadır. Ehliyetsizlik, liderlere pratik ve bir bakıma ahlaki bir gerekçe sağlamaktadır. Tabandakiler kendi menfaatlerini gözetmekten aciz olduğu için, işlerini yürütecek uzmanlara ihtiyaç duyar. Bu bakış açısıyla, liderliğin her zaman kötü bir şey olduğu aslen söylenemez. Liderlerin taban tarafından özgürce seçilmesi, tabandakilerin liderlerin ehliyetini tanımak ve onaylamak için gerekli ehliyete sahip olmalarını öngörür. Fransızca söylersek, *la désignation des capacités suppose elle-même la capacité de la désignation* [ehliyeti belirleme, belirleme ehliyetinin olduğunu varsayar]. Kitlenin siyasal gelişmemişliğinin farkına varılması ve kitlesel egemenlik ilkesinin pratikte tam olarak uygulanmasının imkânsızlığı, bazı seçkin düşünürleri, demokrasinin bizzat demokrasi tarafından sınırlandırılmasını önermeye itmiştir. Condorcet, kitlenin hangi konularda doğrudan hâkimiyet hakkından vazgeçeceğine kendisinin karar vermesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁸ Bu, egemen kitlenin gönüllü olarak egemenliğinden feragat etmesi demektir. Özgür halk yönetimi ve insan eşitliği ilkesini uygulamaya geçirdiğini iddia eden ve kitlelerin değişken iradesini kuramsal olarak en yüce kanun kabul eden Fransız Devrimi, Millet Meclisi vasıtasıyla, monarşik bir hükümet şekline dönülmesi teklifinin dahi ölümle cezalandırılacağına karar vermişti.⁵⁹ Bu kadar önemli bir hususta, kitlelerin müzakereyle karar alma hakkı, sıkıyönetim hukukuna yol vermelidir. Victor Considérant gibi fanatik bir halk egemenliği savunucusu bile, daha ilk bakışta, hükümet mekanizmasının, halk tarafından işletilebilmek için fazla ağır görüldüğünü kabul etmek zorunda kaldı ve bu nedenle, egemen halkın özünü oylamış olduğu kanunların metnini hazırlayacak bir grup uzmanın seçilmesini önerdi. Bernstein da ortalama insanın, sınırsız halk egemenliğini meşru kılacak yeterli siyasi ehliyete sahip olduğunu reddeder. Çözülmesi ge-

⁵⁸ Condorcet, *Progrès de l'Esprit humain*, Bib. Nat., s. 186.

⁵⁹ Adolphe Thiers, *Histoire de la Révolution Française*, Brockhaus, Leipzig, 1846, Cilt 2, s. 141. Sınırsız halk egemenliği ile sözde egemen halk üzerindeki kaskatı despot lider vesayetinin akıl dışı bir şekilde bağdaştırılması, Jakobenlerin yaptığı konuşmaların çoğuna hâkim olan ruhtur. (ör. bkz. Œuvres de Danton, recueilliés et annotées par A. Vermorel, Cournol, Paris, s. 119 vd.)

reken sorunların büyük bir bölümünün, tüm insanlar canlı ansiklopedilere dönüşene dek, az sayıdakinin ilgi ve bilgisi dâhilinde olduğunu düşünür. Bu sorunlar hakkında yeterli bilgi dâhilinde özenli kararlar verilebilmesi için, şu anda vatandaşların çoğuna atfedilemeyecek nadirlikte bir sorumluluk duygusu gereklidir. Kautsky bile işçi hareketinin karşılaştığı problemin zorluğunu kabul etti; toplumsal yaşamın her alanının demokratik idare için uygun olmadığını, demokrasinin kademeli olarak getirilmesi gerektiğini, ilgililerin tüm belli başlı meseleler üzerine bağımsız bir kanı oluşturma yeteneğine sahip olana dek tamamen gerçekleşmeyeceğini belirtti ve demokratik yönetimi gerçekleştirme imkânının, meselelere ilgisi olan herkesin işbirliğiyle artacağını açıkladı.

Son tahlilde liderler, kitlelerin ehliyetsizliğinin her daim farkındadır ve bu onlara hâkimiyetleri için teorik bir gerekçe sağlamaktadır. Thomas Carlyle’a yüce şahsiyetlerin, diğer bir deyişle “kahramanlar”ın önemi teorisini borçlu olan İngiltere’de ve bu teorinin, Almanya’da olduğu gibi, tarihsel materyalizm teorisi tarafından resmî sosyalizm doktrininden tamamen dışlanmadığı yerlerde, sosyalist düşünce bile yüce şahsiyetler teorisinden derinden etkilenmiştir. Hatta en farklı eğilimdekiler dâhil olmak üzere tüm İngiliz sosyalistleri, demokrasinin etkin olması için iyiliksever despotizm şeklinde hareket etmesi gerektiğini açıkça beyan etmişlerdir. “O [lider], gerçekleştirmeye uğraştığı bir plana ve iradesini etkin kılma gücüne sahiptir.”⁶⁰ Kararların uzmanlık bilgisi gerektirdiği ve icrası için belli bir derecede otoritenin esas olduğu tüm idari hususlarda, despotizme ve dolayısıyla saf demokrasi ilkelerinden sapmaya bir ölçüde izin verilmelidir. Demokratik bakış açısından, bu belki bir kötülüktür ancak gereklidir. Sosyalizm, her şeyin halk tarafından yapılması değil, her şeyin halk için yapılması anlamına gelir.⁶¹ Bu nedenle İngiliz sosyalistleri, demokrasinin سلامتini yalnızca liderlerin iyi niyet ve anlayışlarına emanet etmekte. Kafaların sayılmasıyla belirlenen çoğunluk, genel çizgileri ortaya koymaktan fazlasını yapamaz; geriye kalan ve taktiksel olarak çok daha büyük önem taşıyan her husus liderlere devredilir. Sonuç olarak, çok az sayıda birey –Bax’ın önerisine göre üç– tüm parti siyasetini etkin bir şekilde kontrol eder. Sosyal demokrasi, demokrasi değildir; demokrasiye kavuşmak için savaşılan bir partidir. Başka bir deyişle, demok-

60 James Ramsay Macdonald, *Socialism and Society*, Independent Labour Party, Londra, 1905, s. xvi, xvii.

61 Ernest Belfort Bax, *Essays in Socialism New and Old*, Grant Richards, Londra, 1906, s. 174, 182.

rasi araç değil, amaçtır.⁶² Aracın gerçekten demokratik olmasının imkânsızlığı, belli mali özelliklere sahip bir teşebbüs olan sosyalist partinin niteliğine ve ideolojik amaçlarla yaratılmakla birlikte, başarısı yalnızca ekonomik güçlerin hareketlerine değil, liderlik ve sorumluluk üstlenen kişilerin kalitesine de bağlı olmasıyla çarpıcı bir biçimde görülmektedir. Burada, başka yerlerde olduğu gibi, hiçbir girişimin liderler olmadan, yöneticiler olmadan başarıya ulaşamayacağı kanısı geçerlidir. Sanayi ve ticaret hayatında karşılaşılan olgularla paralellik içinde, işçi sınıfı örgütlenmesinin büyümesiyle, liderlerin değer, önem ve otoritesinde de eşdeğer bir büyümenin olması gerektiği açıktır. İş bölümü ilkesi uzmanlık yaratır ve uzman liderlik ihtiyacının, tıpta ve teknik kimyada uzmanlığa yol açan hususlarla kıyaslanmasının iyi bir gerekçesi vardır. Fakat uzmanlık, otoriteyi de gerektirir. Hekim, sağlıklı ve hastalıklı insan vücudu üzerine çalıştığı için doğruyu hastadan daha iyi bilir; tıpkı hastanın bu sebeple hekime itaat etmesi gibi, siyasi hasta da tabanın edinmesinin mümkün olmadığı bir siyasi ehliyete sahip olan parti liderinin rehberliğine aynı şekilde boyun eğmelidir.

Böylece demokrasi, üstünlerin yönetim şekli olan aristokrasiye dönüşerek sonlanır. Hem madden hem de manen liderler, en olgun ve yetkinler olarak kabul görmek durumundadır. Bu nedenle, yalnızca partinin temsilcileri olarak değil, kendi kıymetini bilen ve bunun gururunu taşıyan bireyler olarak da başa geçmek, hakları olduğu kadar görevleri de değil midir?

⁶² Bax, a.g.e.

İKİNCİ KISIM

Liderlerin Otokratik Eğilimleri

I. LİDERLİĞİN İSTİKRARI

Almanya'daki sosyalist hareketin tarihini araştıran herkes, partiye liderlik eden grubun istikrarını çarpıcı bulacaktır.

Alman İmparatorluğu'nun kurulduğu 1870-71 aralığında, Wilhelm Liebknecht ve August Bebel, yeni sosyalist dinin küçük inanç grubunda genç harekete liderlik etmek üzere gayret ve zekâlarıyla öne çıkmış iki büyük şahsiyettir. Otuz yıl sonra, yeni yüzyılın başlangıcında Alman işçilerinin en önemli liderleri hâlen onlardır. Almanya'daki parti liderliğinin bu istikrarı, Avrupa'daki diğer işçi sınıfı partilerinde olanlarla karşılaştırdığında tarihçilere çok çarpıcı gelir. Aslında İtalyan sosyalist partisi de Almanya'daki aynı sebeplerle benzer bir istikrar sergilemiştir. Fakat Eski Enternasyonal'in diğer üyeleri içinde az önem sahibi bazı bireyler, sosyalizme olan inançlarını ancak yeni yüzyıla kadar korumuştur. Almanya'da ise sosyalist liderlerin ömürlerini partide geçirdiği ve parti hizmetinde öldükleri söylenebilir.

Almanya'da diğer partilere katılmak üzere sosyalist kampı terk edenlerin sayısının azlığına daha sonra değineceğiz. Sosyalizmi tamamen terk eden bu küçük azınlığa ek olarak, bir süre parti için çalıştıktan sonra, gayretlerini başka alanlara adanmak üzere siyasetten ayrılan kişiler de vardır. Partide roket hızıyla yükselen bazı aydınlar, aynı hızla ortadan kaybolmuşlardır. Kısa ve bazen fırtınalı bir uğraş sonrasında, huzurlu bir atmosfere dönmek üzere kaba siyaset sahnesinden inmişlerdir; ve birçoğu, aktif siyasetten emekli olduğunda, bilimsel içeriğini belki de hiçbir zaman özümsemediği sosyalist dü-

şünce dünyasına zihnen yabancılaşmıştır. Örnek olarak: “Volkstribüne”ün bir zamanlar editörü olan Dr. Paul Ernst; *Die Jungen* (Gençler) kesiminin, Bebel ve Liebknecht komutasındaki parti emektarlarına saldırmasına (1890) öncülük eden Dr. Bruno Wille; bir zamanlar “Vorwärts”in coşku veren bir eleştirmeni olan ancak partide hiçbir zaman göze çarpmayan Dr. Otto Erich Hartleben; Rhen’in imalat kenti Barmen’in delegesi olarak 1899’daki Hannover Kongresi’nde Bernstein’ı savunan, sosyolojiye önemli katkılar sağlayan bazı sosyalist kitaplar yazdıktan sonra aşırı milliyetçi bir bakışla kendisini tamamen “siyasal antropoloji”ye adan Dr. Ludwig Woltmann; Ernst Gystrow (Dr. Willy Hellpach); ve çoğunluğu Alman sanatsal edebiyatında ve Alman bilimde isim yapmış fakat siyasi uğraşları bünyesi kaldırmayan, yetenekli ve yüksek kültürlü birçok kişi. Sosyal demokrasi tarihinde, belli bir fikre sahip ve sosyalist propaganda faaliyetinin tümünün bu fikrin gerçekleştirilmesine adanması umudundan esinlenen ya da basitçe sosyalizmi bu saplantıya hizmet etmek üzere kullanan insanların partiye koştuğu, fakat bir imkânsıza kalkıştıklarını gördükleri anda aniden donuk bir şevkle partiyi terk ettiği çok görülmüştür. 1902 Münih Kongresi’nde, *Freireligiösen* (Geniş Kilise) mezhebinin bir üyesi olan Wiesbaden’lı papaz Georg Welker, acemiliğin tüm şevkiyle, dinin özel hayata dair bir mesele olduğunu vurgulayan sosyalist ilkenin yerine, taktiksel anlamda tehlikeli olan *Écrasez l’infâme [rezilleri (Roma Katolik kilisesini) ezmek]* fikrinin benimsenmesini istedi. Yine, Münih Sosyalist Kongresi ile eşzamanlı düzenlenen ilk Sosyalist Kadın Kongresi’nde, yakın zamanda Cape Colony’den dönen ve sosyalist partiye üye olan Dr. Karl von Oppel, sosyalistlerin diğer topraklardaki kardeşleriyle temasa geçmelerini sağlamak üzere, yabancı diller hatta lehçeler hakkında çalışma yapılması ve “thou” [sen] hitabının sosyalist yoldaşların iletişimde zorunlu kılınması konularında ısrar etti. Böyle olgular tüm partilerde yaşanmaktadır ancak sosyalistler arasında özellikle yaygındır çünkü sosyalizm, her türlü aykırılığı kendine çeken doğal bir etkiye sahiptir. Değişimi hedefleyen her faal siyasi partinin kaderinde, dertli insanlığın hastalıklarını tedavi etmek isteyen kişileri sahneye taşımak vardır. Her çeşit yenilikçi ve şarlatan, keşfettikleri irili ufaklı ilaçlarla –su ve sabunla yıkanmak yerine yağla ovalanmak, saf yün iç çamaşır giymek, vejetaryenlik, Hristiyan bilim, yeni Malthusçuluk ve diğer fanteziler– kendilerine bir süre yer edinirler.

Böyle üstünkörü sosyalistlerin kaybedilmesinden daha ciddi olanı, partinin katı erken anti-sosyalist kanunların uygulandığı dönemde maruz kaldığı kayıplardı. 1840’tan 1850’ye kadar süren bu tepki döneminde, li-

derlerin büyük bir kısmı Amerika'ya göç etmek zorunda kaldı.¹ Bismark rejimi sırasında partinin maruz kaldığı kayıplar daha da ciddiydi. Bebel, o dönemde geçim olanaklarını kaybeden ve yabancı topraklarda iş aramak ve sığınmak zorunda kalanların sayısının yüzlerce olduğunu ifade etmiştir. Sosyalistleri perişan eden anti-sosyalist kanunların kabulüyle beraber, partide propagandacı, editör ve vekil olarak aktif şekilde çalışan çekirdek kadronun sekseninden fazlası Almanya'yı terk etti ve çoğu bir daha geri dönmedi. "Bu, gücümüzde büyük bir tükenişe yol açmıştı."² En kötü yıllarda bu göç bilhassa yoğun olmuştu. Bu bağlamda, Alman Sosyalist Partisi'nin sarsılması zor kudretini sergilediği 1881 seçimlerinden hemen önce, aynı anda Lassalle'ın partisinin liderleri ve Reichstag'ın sosyalist vekilleri olan Friedrich Wilhelm Fritzsche (–, 1905) ve Lassalle eleştirmeni Julius Vahlteich, Atlanik'i asla geri dönmek üzere geçtiler.³ Sosyalist partiye karşı fırtına on yıldan fazla sürmesine rağmen, bu terör dönemini atlatarak sosyalist faaliyetlerine devam edenlerin sayısı çok büyüktü. Böyleyken nispeten sakin zamanlarda liderliğin önemli ölçüde daha istikrarlı olacağı açıktır. Yazar, 1893'te düzenlenen kongrelere üç enternasyonal sosyalist partiden katılanları, yani Alman sosyal demokrat parti, Fransa'daki Parti Ouvrier (Guesdistler) ve İtalyan sosyalist parti listelerini, 1910 yılında kimlerin hâlen ülkelerinde sosyalizm adına ön saflarda savaşmaya devam ettiğini belirlemek üzere incelemiştir. Mutlak bilimsel kesinliği iddia edilmemekle beraber, yine de önemli ölçüde pratik değeri olan bu araştırmanın sonuçları şöyledir: Köln Kongresi'ne katılan 200 delegeden 60'ı, Paris Kongresi'nin 93 delegesinin 12'si ve Reggio Emilia Kongresi'nin 311 delegesinin 102'si 1910 yılında hâlen ön saflarda savaşmaktaydı. Bu, özellikle İtalya ve Almanya'da proleter parti hayatını sürdürme oranının çok yüksek olduğunu, Parti Ouvrier için ise nispeten biraz daha düşük olduğunu gösteriyor. Kıtadaki hem büyük hem de küçük sol burjuva partilerin ise lider kadrolarında benzer bir süreklilik ile övünmeleri pek mümkün değildir. İşçi sınıfı partilerindeki yöneticilerin, diğer tüm liderlik mevkillerinden daha istikrarlı olduğunu görüyoruz. Bu istikrarın nedenle-

1 "Neue Zeit"ın kurucularından olan F. A. Sorge, ellilerin başında bu mülteciler arasına katıldı. Marx'ın etkisiyle Enternasyonal Genel Konseyi 1872'de Londra'dan New York'a taşındığında, Sorge, büyük ölçüde imgesel işleve sahip Konsey sekreterliği görevini üstlendi ve Eski Enternasyonal'in lağvedilmesiyle birlikte kendini tamamen müziğe adadı. Bir diğer mülteci, Amerika'da elli yıl kaldıktan sonra Almanya'ya dönen şair Robert Schweichel'dir.

2 *Protokoll der Verhandlungen des Parteitags zu Halle a/S.*, 1890, s. 29.

3 Lakin Alman emek hareketinin kaybettiği Vahlteich, New York'ta yayımlanan Alman sosyalist gazetesinin editörü olarak sosyalizme hizmet etmeye ve parti hayatında aktif bir rol oynamaya 1915'teki vefatına dek devam etmiştir.

ri, aşağıda göreceğimiz üzere, çok sayıda olgunun bileşimine dayanmaktadır.

Uzun görev süreleri demokrasi için tehlike oluşturur. Bu nedenledir ki, demokratik özünü koruma kaygısı duyan örgütler, kural olarak elindeki tüm makamların yalnızca kısa süreliğine doldurulmasını öngörmektedir. Genel oyla doldurulacak olan makam sayısını ve seçim sıklığını göz önüne alırsak, en çok demokrasiye Amerikan vatandaşları sahiptir. Birleşik Devletler'de sadece yasama organları değil, aynı zamanda yüksek idari ve adli görevliler de halkoyuyla seçilir. Hesaplandığı üzere, her Amerikan vatandaşının yılda ortalama yirmi iki kez seçmenlik görevini yerine getirmesi gerekmektedir.⁴ Birçok ülkedeki sosyalist parti üyeleri, bugün benzer ölçüde geniş çapta seçim faaliyeti yürütmek durumundadır: parlamento, ilçe meclisleri ve belediyeler için adaylar gösterilmesi; yerel ve ulusal parti kongrelerine delege adayları gösterilmesi; kurulların seçimleri; yeniden seçimler; ve benzerleri, *da capo* [sil baştan]. Hemen hemen tüm sosyalist partiler ve sendikalarda yöneticiler kısa süreliğine seçilirler ve en az iki yılda bir yeniden seçilmeleri gerekir. Görev süresi uzadıkça, liderin kitleler üzerindeki nüfuzu artar ve bağımsızlığı da aynı oranda artar. Dolayısıyla seçimlerin sık tekrarlanması, demokrasi açısından oligarşi virüsüne karşı temel bir önlemdir.

Demokratik partilerde liderler, konumlarını kitle tarafından seçilmeye borçlu olmalarından ve yakın bir tarihte görevden alınma ihtimalinden ötürü yeniden seçime girmek zorunda kaldıklarında, ilk bakışta, demokratik işleyiş gerçekten güvende gibi görünür. Demokratik prensiplerin istikrarlı ve akılcı bir şekilde uygulanması, aslında tüm kişisel hesaplar ve geleneksel bağlardan kurtulmayı öngörür. Tıpkı anayasal devletlerin siyasi hayatında, bakanlıkların meclis çoğunluğuna sahip partinin mensuplarından oluşması gerektiği gibi, sosyalist partide de önemli makamların daima kongrelerde hâkim olan eğilimlerin taraftarlarınca doldurulması gerekir. Bu nedenle, eski üst düzey parti yetkilileri, üyelerin en az yarısı artı biriyle sayısal baskınlığı kazanan yeni akımlara yol vermelidir. Dahası, koltuklarına yapışmasınlar ve kendilerini Tanrı tarafından lider atanmış görmesinler diye, önemli makamların çok uzun süre aynı yoldaşlar tarafından işgal edilmemesi için doğal bir çaba olmalıdır. Fakat sağlam örgütlenmiş partilerde gerçek durum bu teoriyle uyuşmamaktadır. Geleneğe duyulan bağlılık, içgüdüsel bir istikrar arzusuyla birleşerek, liderliğin her zaman günümüz yerine geçmişi temsil etmesi sonucunu doğurur. Liderlik, parti içinde hâlihazırda var olan güçlerin

4 Werner Sombart, *Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus?*, J. C. B. Mohr (Siebeck), Tübingen, 1906, s. 43.

yansıması olarak değil, varlığı önceden pekişmiş olduğundan ötürü süresiz muhafaza edilir. Tabanın toplu aylaklığı sayesinde, ya da edebikelâm yapacak olursak, atalet kanunu gereğince, liderlerin mevkileri çoğu durumda onlar istedikleri sürece onaylanır. Bu eğilim, liderlerin pratikte yerlerinden oynatılamaz olduğu Alman sosyal demokrasisinde özellikle belirgindir. Her iki yılda bir tamamen yeni bir grup liderin seçimi, tüm demokratik partilere öncü olacak şekilde sosyalist partilerde çoktan yaygınlaşmalıydı. Ancak Alman sosyalizminde böyle bir uygulama yoktur ve dahası, buna dair yapılan herhangi bir girişim, tabanda büyük bir hoşnutsuzluk uyandırmaktadır. 1900'de Mainz kongresinde kabul edilmiş olan temel parti kurallarından biri, partinin yıllık kongrelerinde, mutlak çoğunluğun oyuyla, yedi kişiden oluşan yönetim kurulunun tamamının (iki başkan, iki başkan vekili, iki sekreter ve bir sayman) “yenilenmesini” öngörmektedir. Bu, demokrasi ilkesinin gerçek anlamda bir tatbiki olacaktır ancak uygulamada son derece az gerçekleşmektedir; her kongrede, yeni liderleri seçmek üzere olan delegelere, görevi bırakacak yönetim kurulunun tüm üyelerinin adlarının önceden basıldığı oy pusulaları dağıtılmaktadır. Bu, yalnızca bu liderlerin yeniden seçilmesinin tabii bir mesele olarak değerlendirildiğinin değil, ayrıca tekrar seçilmelerini sağlamak için belli bir baskının uygulandığının da kanıtıdır. Teorik olarak, her seçmen önceden yazılmış olan isimleri silmekte ve yerine başka isimler yazmakta özgürdür ve oylama gizli olduğundan bu gayet kolaydır. Yine de, basılı oy pusulası etkili bir telkin aracı olmaya devam etmektedir. Fransızca bir tabir vardır, *corriger la fortune* [tâlihi düzeltmek]; bu yöntem liderlere *corriger la démocratie* [demokrasiyi düzeltmek] imkânı verir.⁵ Pusuladaki isimlerde değişiklik yapmak, basitçe kuralların tanıdığı bir seçim hakkı olsa da, bu, delegelerin çoğu tarafından huzur bozucu görülür, hatta kınanır. Bu, 1903'te Dresden kongresinde açıkça görülmüştür. Berlin'in devrimci sosyalistlerinin, revizyonist eğilimlerinden dolayı beğenmedikleri (daha sonra içerlenerek geri çekilen bir suçlama) Ignaz Auer'ın adını oy pusulasından çıkarmak istedikleri haberi kongrede yayılınca, bu küfür gibi fikrin uyandırdığı yaygın öfke, söz konusu planı çökertmek için yeterli olmuştu.

Böylece, son derece demokrat bir parti tarafından aday gösterilen liderler, bir zamanlar onlara bahşedilmiş olan iktidarlarını hayatları boyunca sürdürürler. Seçimlerin tekrarlanması kuralı, tamamen bir formaliteye

5 Amerika'daki “parti mekanizmasının” aynı yöndeki uygulamaları bağlamında bkz. Ostrogorsky, *La Démocratie et l'Organisation des Partis politiques*, Calman Lévy, Paris, 1903, Cilt 2, s. 200.

dönüşür. Geçici yetkilendirme kalıcıya dönüşür ve görevde kalma örfi bir hak olur. Demokratik liderler, geçmişin aristokratik liderlerinin bile sahip olmadığı kadar sağlam koltuklara sahiptirler. Görev süreleri, monarşik devletlerdeki bakanlıkların ortalama süresini büyük ölçüde aşar. Alman İmparatorluğu'nda bir devlet bakanının ortalama görev ömrünün dört yıl üç ay olduğu saptanmıştır. Sosyalist partinin bakanları olarak nitelendirebileceğimiz liderlerinin, aynı makamlarda kırk yıl aralıksız oturduklarını görüyoruz. Naumann, demokrat partiler hakkında şöyle yazmıştır: “Buradaki liderlik görevlerinde değişiklik, bakanlık düzeyindeki sekreterlerinkinden daha az gerçekleşir. Demokratik seçim yönteminin kendine has bir bağlılığı vardır. Bireysel ayrıntıları kestirilemezdir fakat genel hatlarıyla etkinliği, hükümdarların siyasetinden kesinlikle daha güvencededir. Tüm demokrasiler ağır yenilenen bir gelenekselliğe sahiptir çünkü kitlelerin fikirleri sadece adım adım ve nazik geçişlerle değişir. Monarşik yapıda ne kadar eski âdet var ise demokratik yapıda da bir o kadar olduğunu, demokrasi ne kadar uzun süre var olursa, azimle yerleşen tabir, program ve teamüllerin hâkimiyeti altına o kadar girdiğini görüyoruz. Yeni fikirler söz konusu partilere ancak ülkenin tamamına yayılması ve hatırı sayılır bir süre gelişmesi sonrasında, onları benimseyen belli grupların faaliyetiyle, ya da tabanda kendiliğinden oluşan bir görüş değişikliğiyle nüfuz edebilir. Toplumun ister faydasına ister zararına olsun, halkın seçimiyle oluşan meclislerin bu doğal eğilimleri tartışma götürmez niteliktedir.”⁶ Almanya dışındaki diğer demokratik oluşumlarda da benzer bir olgu söz konusudur. Bunun kanıtı, İtalyan Genel İşçi Konfederasyonu'nun 3 Şubat 1910'da genel grev kararı hakkında benimsediği kural metninde bulunabilir. Burada, demokratik ilkelerle tamamen uyumlu olarak, her genel grev ilanından önce şubelerde referanduma gidilmesi gerektiği belirtilmiştir. Referandumun açıklamasına, İşçi Konfederasyonu'nun grev kararını verdiği oturumun tutanakları eklenecektir. Fakat kuralın devamında belirtildiği üzere, Federasyon yönetim konseyinin kararı ile şubelerde ortaya çıkan sonuçlar arasında uyuşmazlık olursa, örneğin genel grevi konsey reddederken referandumda taban kabul ederse, bu farklılık liderlere güvensizlik oyu verildiği anlamına gelmeyecektir.⁷ Bu durum, bir tasarının Meclis çoğunluğu tarafından reddedilmesi durumunda ilgili bakanların istifa etmek zorunda hissettiği İtalyan devletine kıyasla İtalyan işçi sınıfı örgütlerinde

6 Friedrich Naumann, *Demokratie und Kaisertum, ein Handbuch für innere Politik*, Buchverlag der “Hilfe,” Berlin-Schöneberg, 1904, s. 53.

7 “Stampa,” 3 Şubat 1910.

bakanlık sorumluluğunun yerleşmemiş olduğunu göstermektedir. İngiltere ile ilgili olarak Webb'lerden, emek örgütlerindeki yöneticilerin kamu çalışanlarından daha istikrarlı olduğunu öğreniyoruz. Hatta Birleşik Operatör İplikçiler Cemiyeti'nde, üyeler memnun olduğu sürece yöneticilerin devamlı görevde kalacaklarına dair yazılı bir kural olduğunu görmekteyiz.⁸

Bu olgunun bir sebebi kuşkusuz ki geleneğin gücünde aranmalıdır; bu güç bu bağlamda devrimci kitleleri muhafazakârlara benzetir. Bir başka sebep de daha önce değindiğimiz, asil bir insani duygu olan minnettir. Partinin doğumuna yardımcı olmuş, onunla beraber birçok sıkıntıya katlanmış ve ona binlerce hizmet vermiş olan bir yoldaşı tekrar seçmemek, kınanması gereken bir eylem ve zulüm olarak görülür. Fakat topluluğun başkalarına kıyasla daha çok desteklediği ve vazgeçilmez gördüğü yoldaş, bunu en çok hak etmesinden değil, sınanmış ve uzmanlaşmış olmasından böyle bir konuma sahiptir. Bazı kişiler, sırf belirli işlevlerle donatıldıkları için makamlarından alınamaz hâle gelirler ya da en azından yerlerine başkalarının geçmesi zorlaşır. Her demokratik örgüt, doğası gereği iş bölümü üzerine kuruludur. Ancak iş bölümünün hüküm sürdüğü her yerde mutlaka uzmanlaşma vardır ve uzmanlar vazgeçilmez hâle gelir. Bu, Prusya ruhunun egemen olduğu ve partinin, polisiye ve başka resmî müdahalelerden ve hukuksal tehditlerden kaynaklanan tüm engellere karşı güvenli bir şekilde yönlendirilebilmesinin ancak liderliğin fevkalade istikrarlı olmasıyla sağlanabildiği Almanya gibi devletler için bilhassa geçerlidir.

Bu işleyişte bir başka güdü daha rol oynar. İster siyasi ister iktisadi amaçlar doğrultusunda kurulmuş olsun, işçi sınıfı örgütlerinde, devlet hayatında olduğu gibi, yöneticinin hatırı sayılır bir süre görevde kalması zardır, böylece yapması gereken işi tanır ve pratik deneyim kazanır; yeni görevine kendini vermesine zaman tanınmadan işe yarar bir yönetici olamaz. Dahası, her an görevden alınması muhtemel ise, kendini gayretle görevine adamayacak, peşinden koşması beklenen gayelerle kendini özdeşleştirmeyecektir; öngörülemez olacak olağanüstü durumlar dışında hiçbir şeyin onu makamından mahrum edemeyeceği düşüncesinin sağlayacağı bir güven hissine ihtiyacı vardır. Demokratik olan, göreve kısa süreli atanmaktır ancak bu hem teknik hem de psikolojik olarak oldukça elverişsiz bir durum yaratır. Bu, çalışanda düzgün bir sorumluluk hissi uyandırmadığı için idari anarşiye kapı açar. Tüm resmî makam sahiplerinin sürekli değişmesine boyun

eğmekten muzdarip olan parlamenter rejimlerin bakanlıklarında, ihmal ve düzensizliğin egemen olduğu iyi bilinmektedir. Bakanların birkaç ayda bir sürekli değiştiği durumlarda, iktidara gelen herkes, iktidarı kaybetmeden önce ondan faydalanmayı düşünür. Dahası, makam sahiplerinin hızla değişmesinden kaynaklanan emir ve düzenlemeler karmaşası, denetimi olağanüstü zorlaştırır ve suistimaller yapıldığında, suçluların sorumluluğu başkalarının omuzlarına yüklemesi kolaylaşır. Amerikalıların tabiriyle “makam devri”, şüphesiz saf demokrasi ilkesine tekabül eder. Belli bir noktaya kadar bürokratik bir kast ruhunun frenlenmesi için tasarlanmıştır. Fakat bu faydası, kısa süreli liderlerin istismara dayalı yöntemlerinin tüm feci neticeleriyle zarara dönüşmektedir. Öte yandan monarşinin en büyük faydalarından biri, monarşik hükümdarın, çocuklarının ve haleflerinin çıkarlarına göz kulak olması nedeniyle makamında nesnel ve kalıcı bir çıkara sahip olmasıdır. Hükümdar, ülkesinin yaşam gücünü derinden zayıflatacak bir siyasetten hemen hemen her zaman kaçınır; tıpkı toprak sahiplerinin, vârislerini de düşünerek kısa vadede büyük getirisi olmasıyla beraber topraklarını verimsizleştirecek olan ekim yöntemlerinden kaçınması gibi.

Dolayısıyla, farklı örgütler arasındaki ilişkiler, savaşta olduğu kadar barışta da, belli bir düzeyde kişisel ve taktiksel sürekliliği gerektirir çünkü örgütün siyasi otoritesi böyle bir sürekliliğin yokluğunda zayıflayacaktır. Bu, siyasi partiler için geçerli olduğu kadar devletler için de geçerlidir. Avrupa uluslararası siyasetinde İngiltere her zaman güvenilir bir müttefik olarak kabul edilmiştir; tarih, hiçbir ülkenin İngiltere’yle yaptığı antlaşmalara güvenmediğini göstermektedir. Bunun nedeni, Birleşik Krallık’ın dış politikasının iktidardaki partiye bağlı olması ve parti değişikliklerinin hayli sık gerçekleşmesidir. Aynı şekilde, liderlerini çok sık değiştiren bir parti, uygun fırsatlarda faydalı ittifaklar kuramama riskini alır. Gerçek demokrasinin en ağır iki kusuru olan istikrar eksikliği (*perpetuum mobile democraticum*) [*sürekli değişken demokrasi*] ve harekete geçme zorluğu, egemen kitlelerin yönetimde bizzat yer alma haklarından kaynaklanır.

Bazı ilkel demokrasiler, lideri kitlenin iradesine tabi kılmak ve basit bir yürütme organı düzeyine indirgemek için, daha önce sayılmış araçlara ek olarak, sürekli manevi baskı tedbirleri uygulamaya uğraşmıştır. İspanya’da, 1808 yılının vatanperver devrimci cuntası, Fransızlarla müzakerelerde bulunacak olan generale otuz proleterin refakat etmesini istedi; böylece general, kendi görüşlerinin aksine Napolyon’un tüm tekliflerini reddetmek zorunda kaldı. Modern demokratik partilerde, kongrelere tabanın kesin talimatlarıyla

bağlı delegelerin gönderilmesi, partinin gelişmişliğine göre farklılık göstermekle beraber hâlâ yaygındır; bunun amacı, delegenin herhangi bir ciddi meselede temsil ettiği çoğunluğun kanaatinin aksine oy vermesini engellemektir. Bu önlem, ilgili meselelerin basit ve anlaşılır olduğu bazı durumlarda etkili olabilir. Fakat delege, seçim özgürlüğüne sahip olmadığından kukla rolüne indirgenir ve kongrede duyduğu görüşleri veya tartışma sırasında gün ışığına çıkan yeni olguları değerlendiremez. Bunun sonucu yalnızca tüm tartışmaların önceden gereksiz kılınması değil, aynı zamanda oyların birçok durumda delegelerin gerçek görüşlerine tekabül etmemesi sebebiyle tahrif de edilmesidir. Son zamanlarda delegelere katı talimatlar daha az verilmektedir çünkü bu uygulamanın her partinin son derece ihtiyaç duyduğu birliktelik hissini zedelediği, liderlik kaygılarını ve belirsizlikleri uyandırdığı görülmüştür.

Liderler, kitleden kopuşlarıyla orantılı olarak, kendi saflarındaki bir boşluğun doldurulması gerektiğinde bunu genel seçimle değil, kendi başlarına yapmaya ve yeni makamlar yaratmaya girişerek mümkün olduğunca nüfuzlarını artırmaya uğraşırlar. Liderlerin bir çeşit kartel oluşturmak ve yalnızca kendi düşünce tarzlarına sahip olanları kapsayacak bir duvar örmek üzere soyutlanma eğilimi doğar. Liderler, haleflerini tabanın seçmesine izin vermek yerine, onları kendileri seçmek ve saflarındaki boşlukları doğrudan veya dolaylı olarak istedikleri şekilde doldurmak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar.

Bugün bu durumu sağlam bir temele sahip olan tüm işçi sınıfı örgütlerinde görüyoruz. 1908'de Modena'da yedincisi yapılan İtalyan işçi örgütleri kongresine sunulan bir tebliğde, liderlerin yetenekli insanları bulması, seçmesi ve bu bağlamda genel hükümet işlevleri yerine getirmesi gerektiği belirtilmiştir.⁹ İngiltere'de bu dilek ve temenniler çoktan uygulamaya geçmiştir; zira bazı durumlarda örgütün yeni çalışanları doğrudan eski yöneticiler tarafından seçilmektedir.¹⁰ Aynı şey, sendika çalışanlarının yaklaşık beşte birinin merkez yönetim tarafından atandığı Almanya'da da gerçekleşmektedir. Dahası, sendika kongrelerinin neredeyse sadece kendi çalışanlarından oluşmasından ötürü, bireysel örgütlü işçilerin görüşlerini ifade edebilecekleri tek mecra, işçi basınıdır.¹¹ Herkesten daha devrimci olduğunu iddia eden

⁹ Fausto Pagliari, *Le Organizzazioni e i loro Impiegati*, Tip. Coop., Torino, 1908, s. 8.

¹⁰ Sidney ve Beatrice Webb, *The History of Trade Unionism*, yeni bs., Longmans, Londra, 1907, Cilt 1, s. 87.

¹¹ Bkz. Paul Kampffmeyer, *Die Entwicklung der deutschen Gewerkschaften*, "Annalen für soziale politik u. Gesetzg.," Cilt 1, No.1, s. 114.

Fransız emek hareketinde, federasyonun yönetim kurulu yeni temsilcilerin seçimiyle ilgili bir mesele görüştüğünde, Confédération Générale du Travail'ın [Genel İşçi Konfederasyonu] sekreteri aday gösterme hakkına sahiptir. Bu hakkı, yönetimde temsil edilmeyen Bourse du Travail'lara [İşçi Birliği] söz konusu mevkiye uygun gördüğü yoldaşların bir listesini göndererek ve seçilmelerini önererek kullanır.¹²

Alman Sosyalist Partisi'nde merkez yönetim ve her bir *Landesvors-tande* yani bölge kurulu, adayların seçiminde veto hakkına sahiptir. Fakat bu veto hakkı, onlara esasen oligarşik nitelikte bir ayrıcalık vermekte, yönetici kurulları gerçek bir hükümet seviyesine yükseltmekte ve şubeleri demokrasinin temel haklarından biri olan tekil eylem özgürlüğünden mahrum bırakmaktadır. Hollanda'da buna ek olarak, sosyalistlerin meclis adaylıklarının parti yönetimi tarafından onaylanması şarttır ve yönetim kurulu aynı Almanya'daki gibi değiştirilemez konumdadır. Görev süresi dolan eski bir yöneticinin istemesine rağmen yeniden seçilememesi nadiren gerçekleşir. Böyle bariz bir parti yönetici çoğulculuğunu Hollanda'da da görüyoruz.

Seçimlere aday gösterilme sürecinde, bir diğer ciddi oligarşik olgu olan nepotizmi de görmekteyiz. Adayların belirlenmesi neredeyse her zaman, yerel liderler ve yardımcılarının dâhil olduğu, tabana uygun isimler öneren küçük bir klişe bağlıdır. Birçok durumda seçim bölgeleri aile mülkü gibi görülür. Demokratik ilkelerin genel kabul gördüğü İtalya'da, bir temsilcinin ölümü ya da görevine devam edememesi durumunda, mevkinin ailede kalması için seçim bölgesinin oy haklarının doğrudan oğluna ya da kardeşine aktarılmasına sıkça rastlıyoruz. Çelişki meraklıları için bu süreç demokrasinin bir halk oylamalı Bonapartizm sisteminden bir kalıtsal monarşi sistemine geçişinin ilk belirtisidir.

II. LİDERLERİN VE PARTİNİN MALİ GÜCÜ

Alman Sosyalist Partisi'nde liderlerin dönemliğine veya ihanetine nadiren rastlanır. Bu, Fransız Sosyalist Partisi'nde, özellikle de parlamenter grubunda yaşananlara zıt olması bağlamında çarpıcıdır. 20 Ağustos 1893'teki seçimlerde altı sosyalist milletvekili Palais Bourbon'a katıldı: Paulin Méry, Alphonse Humbert, A. Abel Hovelacque, Alexandre Millerand, Pierre Richard ve Ernest Roche. Bunlardan sadece biri, seçkin dilbilimci ve antropolog Hovelacque partiye ömür boyu sadık kaldı; diğer beşi Sosyalist Parti'ye ale-

12 Fernand Pelloutier, *Histoire des Bourses du Travail*, Schleicher Frères, Paris, 1902, s. 150.

nen düşman olmuşlardır. Millerand'ın sosyalist harekette oynadığı dikkat çekici rol 1904'te sona erdi. 1906 Mayıs'ındaki seçim nutkunda "sosyalist" kavramını arka plana atmıştı; Marx'ın damadı ve sosyolog olan resmî sosyalist aday Paul Lafargue'a karşı yarışıyordu; artık anti-kolektivist ve vatanperver bir burjuva reformcu rolündeydi. Yukarıda sayılan diğer eski sosyalist milletvekilleri renklerini daha da erken bir tarihte değiştirmiştir. General Boulanger ile ilişkilendirilen küçük siyasi şok, bu savaşıların Fransa'nın devrimci sosyalist proletaryasına olan inancını, iskambilden şatolar gibi yıkmaya yetmişti. Bugün hepsi ruhbani-milliyetçi irticanın hizmetinde yeminliler. 1906 Mayıs'ında Paulin Méry, seçimlerin ikinci turunda, bölgesindeki sosyalistlerin oylarını tereddütsüz burjuva radikalı Ferdinand Buisson'a verdiğini görünce Boulangist liderlerin tarafına geçti. Alphonse Humbert ise Dreyfus olayı sırasında ordu genelkurmayının en ateşli savunucularından biri oldu. Bir zamanlar Auguste Blanqui'nin müridi olan Ernest Roche, Blankistlerin önde gelen liderlerinden Edouard Vaillant ile birlikte artık Henri Rochefort'un yardımcısıdır; Paris'in on yedinci idari bölgesinde yapılan son meclis seçimlerinde, Batı Avrupa'daki sosyalist propagandanın bilfiil teorik babası olan, ancak yakın zamanda işçilerin daha devrimci kesimlerinin desteğini kaybeden reformist sosyalist Paul Brousse'a yenilmiştir (Brousse, Paris belediye meclis başkanı sıfatıyla 13. Alfonso'yu Hôtel de Ville'de [belediye binası] konuk etmişti ve bu davranışı sosyalist ilkelerle neredeyse hiç uyumsuzdur). Roche bugün bile, haftalık ve az çok kapalı olan "Intransigeant" [Taviz Yok] toplantılarıyla ünlü *Parti Blanquiste ni Dieu ni Maître* [Blankist ne Tanrılar ne de Efendiler Partisi] üyesidir ama bu parti aslında hayalîdir, çünkü birkaç şubesi olmasına rağmen siyaseten bir hükmü yoktur. Tüm pratik siyasi meselelerde bu küçük grup, anti-semitler ve milliyetçilerle beraber ve Roche ne zaman teorik konulardan bahsetse, kendini *le champion incorruptible de la République, du Socialisme et de la Patrie* [Cumhuriyet'in, Sosyalizm'in ve Anavatan'ın ödün vermez savunucusu] ilan eder; anti-kapitalizmi aşırı uysalken, şovenizmi bağnazcadır.¹³

Buna karşılık Alman Sosyalist Partisi, İtalyan ve Belçikalı sosyalist partilerde olduğu gibi, sadık ve özverili liderlere sahip olmuştur. Alman partisindeki liderliğe, burjuva demokrat Auguste Bebel, Max Quarck, "Frankfurter Zeitung"dan Paul Bader, Paul Göhre ve sosyalistlere karşı daha önce

13 Bkz. Michels, *Die deutsche Sozialdemokratie im internationalen Verbande*, "Arch. f. Sozialw.," Cilt 25, s. 213 vd.

Nasyonal Sosyalist Parti'yi kurmuş olan Max Maurenbrecher gibi solun diğer kesimlerinden birçok değerli katılım gerçekleşmiştir. Öte yandan burjuva kampına geçme suretiyle ciddi miktarda bir kayıp da yaşanmamıştır. Bu genellenenin istisnaları, "Leipziger Volkszeitung"un eski editörü olan ve sonradan "Antisozialdemokratische Korrespondenz"de editörlük mevkiini elde etmek için Nasyonal Sosyalizm'in kapısını çalan Max Lorenz;¹⁴ 1906'da Yahudi karşıtı hareket içinde vekillığe erişen genç Kont Ludwig Reventlow; ve bunların yanı sıra sepetçi Fischer gibi bir veya iki istisnai dönme proleter ve birkaç akademik şahsiyetten oluşan düşük önemdeki liderlerdir. Sosyalist Parti'den başka bir militan sosyalizm kampına geçişin mutlak anlamda ihanet olarak nitelendirilmesi doğru olmaz; vekillerden Augsburg'un ünlü ciltçisi Johann Most'un ve 1890'dan sonra partiyle açıkça yolunu ayıran ve önce anti-parlamenter sosyalizme, sonraysa anarşizme kayan kimyacı Wilhelm Hasselmann gibi koyu ve inançlı sosyalistlerin durumu buna örnektir. Bu adamlardan "dönek" olarak bahsetmek, örgütlü partiden dönme kavramını işçi sınıfının özgürlüğü fikrinden dönmeye bir tutmak olacaktır. Anarşist saflarına katılanları sosyalizmden dönenler olarak saysak bile, Alman Sosyalist Partisi'nin mürtetleri arasında partide liderlik konumunda bulunmuş kimse olmadığını kabul etmeliyiz.

Almanya'da savaşılan proletarya eski temsilcilerinin sosyalizm düşmanı hükümet saflarında yer aldığı bir manzarayla şimdiye dek karşılaşmamıştır. Düne kadar genel grevi savunan, anti-militarist söylem nedeniyle yargılananların avukatı olan ve *plutôt l'insurrection que la guerre* [savaşa tercihen isyan] teorisiyle duygudaşlığını açıkça ifade eden, bugün ise milli eğitim bakanı sıfatıyla, anti-militaristlere karşı kabinedeki mevkidaşlarının baskıcı tutumunu en az onlar kadar net ve kati benimseyen Aristide Briand gibi biri Almanya'da hiçbir zaman var olmamıştır. Almanya'da, işçi lideri olarak 1886'da saray yıkımının ve dükkân yağmalanmasının alenen teşvik edildiği büyük işsiz eylemlerinde önemli rol oynayan John Burns gibi biri hiç görülmemiştir; bu faaliyetleri İngiliz başkentinin burjuva dünyasında paniğe yol açmıştı, fakat birkaç yıl sonra yerel idare kurulu başkanı olduğunda ve Meclis'teki çalışma temsilciliği komisyonu, işsizler lehine müdahalede bulunulmasına dair önergeyi görüşürken, çalışan vatandaşların parasını sözde işsizlere dağıtacak ne bir meyhane siyasetçisi ne de yumuşak kalpli bir hayırsever olduğunu söylemiş, işçilere tasarruf yapmaları ve paralarını gereksiz

14 Max Lorenz bir dizi küçük sosyalist eserin ve reformist kitap *Die marxistische Sozialdemokratie*'nin (Wiegand, Leipzig, 1896) yazarıdır.

şeylere harcamamaları konusunda telkinde bulunmuştur. Örgütlü çalışanların, samimi ve sağlam kişiliklerine içten güvendikleri adamların ellerinde yaşadığı bu hayal kırıklıkları, siyaseten caydırıcı ve ahlaken zayıflatıcı bir etkiye sahiptir. İşçileri kayıtsızlaştırır ya da yeni sendikalizme, kooperatif hareketine veya özgürlükçü özleme dair farklı bir arayışa yönlendirir; onları siyasi örgütlenme düşüncesine ve iyi düşünülmüş, ölçülü bir parlamenter faaliyete yabancılaştırır. Bunu, Briand vakasının sadece Millerand'ının bir devamı olduğu ve Millerand vakasının da âdeta Louis Blanc vakasının bir devamı olduğu ve beden işçilerinin oluşturduğu geniş kitlenin pasifler ile Fransızların yerinde tabiriyle *jemenfichisme* [gamsızlık] ruhunun hâkimiyetindekiler olarak ikiye ayrıldığı Fransa'da özellikle görüyoruz.¹⁵ Tek nedeni olmasa bile, Almanya, İtalya ve Belçika'nın sosyalist partilerinin şimdiye dek böyle rahatsız edici ve moral bozucu hadiselerden etkilenmediği gerçeği, liderlere genel olarak mutlak ve körü körüne güven sağlamıştır ve objektif bakıldığında bu parti mensupları için liderlerin "sınanmış ve güvenilir" olduğu açıktır. Almanya'da gerçekten de, bu ruhun parti liderlerine sağladığı otorite, örgütlenme ruhuyla, Alman proletaryasının rehberliğe duyduğu yoğun ihtiyaçla ve de aydın, ekonomik bağımsızlığa sahip bireylerin partide nispeten az olması nedeniyle muazzam güçlenmiştir ve merkezileşmeyi pekiştirmiştir. Bu istisnai koşullar nedeniyle, liderler kişisel ve taktiksel ihtilafların yıkıcı etkisinden korunurlar; aksi takdirde onlar da İtalya ve Hollanda'daki sosyalist liderler gibi, istikrarlı ve otoriter konumlarına rağmen partinin kitleleriyle şiddetli çatışmalara sürüklenirlerdi.

Alman sosyalist liderlerin kitlelerle olan bağlarını henüz yitirmedikleri söylenebilir; aralarında bir çatışma olduğunda bile şeklen ve taktiksel bir uyum varlığını tam anlamıyla korumaktadır; yönetenler ile yönetilenler arasındaki fikir ortaklığı henüz bozulmamıştır ve özetlemek gerekirse, partinin yönetim

15 Son zamanlarda, Fransa'nın en ileri gelen sosyalist liderlerinin bir kısmı hükümet kampına geçti ve böylece eski yoldaşlarıyla şiddetli bir çatışmaya girdi. Bunlardan bazıları, şu anda devlet bakanı olan René Viviani; bir zamanlar Lyons'un sosyalist belediye başkanı ve ardından Madagaskar valisi olan üniversite profesörü V. Augagneur; Marx'ın öğrencisi ve Parti Ouvrier'nin kurucularından olan Gabriel Deville; Eskiden katı bir Marksist olan ve Guesdist liderlerin emkunderlerinden olan Alexandre Zévaès; Joseph Sarraute; ve daha birçok kişi. De Pressensé yazdıklarıyla çok haklıdır: "[Fransız işçi sınıfı], boyuna devrimci propaganda yapıp, müsrifçe isyandan bahsedip büyük heyecan yaratarak liderliğe yükselmişken, alay edercesine kendi geçmişlerine sırt çeviren ne çok kişi görmüştür? Eski öngörülerine sadakati suç sayarlar. Acımasızca, vicdansızca toplumsal gericiğin havarileri olurlar... Mamafih, bence hiçbir şey bu tür eylemler yüzünden toplumsal umursamazlığa kapılmamızdan ve eskiden eleştirdiden muaf saf coşumumuzla sebep olduğumuz gibi, bizi bu aşağılık siyasetçilerin oyuncağı yapacak aptalca bir yetki delegasyonundan daha saçma ve vahim olamaz." (Francis de Pressensé, *L'Affaire Durant, ou la nouvelle Affaire Dreyfus*, "Le mouvement socialiste," xiii, No. 227).

kurulu ve (belki tamamı olmasa da) parlamenter sosyalist grup, hâlen ülke genelindeki yoldaşların ortalama görüşlerini temsil etmektedir. Örgütlü Alman işçilerinin karmaşık siyaset oyunlarında kendilerini temsil edenlere duyduğu inanç, liderlerin hem manevi hem de siyasi açıdan verdikleri güvene dayanır. Bu güvenin varlığı yadsınamazdır. Kitlelerin çıkarlarını liderlere emanet etme biçimi, en azından tarihsel olarak meşru ve açıklanabilir. Ancak liderlerin istikrarının sebebi doğal olarak, tüm sebepler gibi karmaşıktır. Alman işçi önderlerinin erdemli olmalarının bir açıklaması, daha hiç kur yapılmamış genç bir kadın gibi baştan çıkarılmayla sınanmamalarıdır. Siyasi erdemi parti bayrağının içten savunulması olarak ele alırsak söz konusu açıklamada gerçeklik payı bulabiliriz. Parlamenter bir hükümetin olmadığı, devlet bakanlarının hükümdar tarafından meclis çoğunluğuna bakılmaksızın idarenin önde gelenleri arasından seçildiği ve sonuç olarak yönetime doğrudan gelmenin yolunun halkın temsilcilerine açık olmadığı bir ülkede, sosyalist liderlerin entelektüel yozlaşma olasılığı, yani bakanlık makamına gelme arzusuyla taraf değiştirmeleri, *ipso facto* [durumun gereği] siyasi erdemsizlik olarak nitelendirilmemelidir; tıpkı mevcut ekonomik düzeni temelden değiştirmeyi amaçlayan devrimci sosyalistlerin burjuva sosyal reform partisiyle uyumlu davranmasının da böyle nitelendirilmemesi gibi. Öte yandan, Alman hareketini yoğun ilgi ve duyguyla takip eden Arturo Labriola, Alman Hükümeti'nin ılımlı bir liberal bakanlık yaratmak istediği gün geldiğinde, sosyalistleri tatmin etmek pek de zor olmadığından, "reformcu enfeksiyon"un Almanya'da bile iyice yayılacağına dair iğneleyici öngörüsünde kuşkusuz haklıdır. Bu enfeksiyonun mikrobunun çoktan geniş ölçüde yayılmış olduğunu da eklemektedir.¹⁶

Alman İmparatorluğu'nun kanunlara ve ülkenin kolektif zihnine yansıyan feodal yapısının, işçi liderlerinin heveslerini hâlen dizginlediği doğru olmakla beraber, ele aldığımız durumu sadece hırs eksikliğiyle açıklamanın yeterli olmayacağı aşîkârdır. Dahası, kaba ve nesnel anlamıyla hırs, Almanya'da başka yerlerden daha az değildir. Ne derece otokratik olursa olsun hiçbir hükümet, otoritesine karşı tehlike oluşturan bir hareketin liderlerini, her devletin sahip olduğu ve halkın temsilcilerinin bizzat oylayarak belirlediği örtülü ödeneği kullanarak yozlaştırma fırsatını es geçmemiştir. Yine de Alman işçi hareketi liderlerinin, İtalyan işçi hareketinin ilk günlerinde örneğini çok gördüğümüz ulvi ahlaka sahip olmasalar bile, rüşvet girişimlerine şu ana dek direnmiş oldukları doğrudur. 1872 yılında Allgemeiner Deutsche Arbeiterverein'in başkanı Johann Baptist von Schweitzer'in henüz tam

16 Arturo Labriola, *Riforme e Rivoluzione Sociale*, Soc. Edit. Milan, Milano, 1904, s. 17.

olarak açıklığa kavuşmamış olan durumunu buna istisna saymamız zordur, çünkü öfkeyle Schweitzer'ın partiden kınanarak atılmasını sağlayan Bebel'in gerçekte tamamen haksız olduğu muhtemeldir.¹⁷ Partinin alt seviye yöneticileri dahi genel olarak polis yaltakçılığına tamamen direnmiştir. Bazen rüşvet kabul etseler de bunları hemen "Vorwärts" ya da başka bir sosyalist gazete-ye teslim etmiş ve sahibinin belli bir süre içinde parayı şahsen almasına, aksi takdirde paranın parti kasasına aktarılacağına dair çağrı yayınlamışlardır.

Alman sosyalist liderlerinin bu sarsılmaz sadakati güçlü nedenlere dayanır ve bunların bazıları ilkelerle alakalıdır. Tipik bir Alman'ın seçtiği mesleğe duyduğu sevgi, görev bağlılığı, yoldaşlarla birlikte yıllarca katlanılan mahrumiyet ve eziyetler, işçilerin burjuva dünyasından tecridi, sosyalizmin yüce amaçlarının ancak sıkı ve sağlam bir yapı tarafından eyleme dökülebileceğine dair sarsılmaz inanç, ve bunun sonucunda bağımsızların örgütlü parti safları dışında yürüttüğü sosyalist mücadeleye karşı hoşnutsuzluk; bunlar Alman sosyalistlerinin örgütlerine en şiddetli fırtınalara direnecek derecede sevgi beslemelerinin nedenlerindendir. Çoğu zaman güzel ve dokunaklı eylemlerle sergilenen bu parti bağlılığı, kuşkusuz ki Alman sosyalizminin üzerine kurulu olduğu temelin en sağlam unsurlardan biridir. Bu, sosyalist partinin yaşadığı birçok krize yabancı bir gözle bakanların, bazı liderlerin partiyi yüz üstü bırakmasını beklediği durumlarda liderlerin aksi davranışını anlayabilmemizi sağlar. Eduard Bernstein ve Kurt Eisner gibi adamları, neredeyse atılmalarına yol açan şiddetli çekişmelerden sonra üyeliklerini korumaya iten, yoldaşların büyük çoğunluğunun derinden hissettiği parti sevgisidir. Bu kişilerin birbirleriyle mücadele ederken bile, kendine saygısı olan her insanın silah arkadaşlarının arasında kalabilmek için ihtiyaç duyacağı kişisel haysiyetlerini her zaman koruduklarını eklemeliyiz.

Bu idealist güdüler, en az onlar kadar önemli olan maddi güdülerle takviye edilmektedir. Parti çalışanlarına hizmetleri karşılığında ödeme yapılması, yoldaşların birçoğunun koparmaya tereddüt edeceği bir bağ yaratır ve bunun binlerce nedeni vardır. Alman sosyal demokrasisinin partiye yapılan

17 Bilindiği kadarıyla, Bebel, 1872'de yaptığı suçlamanın doğruluğuna hayatının sonuna dek inanmış olmakla beraber, (bkz. August Bebel, *Aus meinem Leben*, Dietz Nachf., Stuttgart, 1911, Bölüm 2, s. 130), partinin resmî tarihçisi olan Franz Mehring (*Geschichte der deutschen Sozialdemokratie*, Dietz, Stuttgart, 1904, 2. bs., Cilt 4, s. 66 vd.) bunun aksi görüştedir. Mehring, Schweitzer'ın Verein'dan ihraç edilmesinin ardından verdiği beyan üzerine şöyle der: "Sosyal demokrasi gemisini zor zamanlarda böylesine sağlam idare etmiş, sınıf bilinçli proletaryaya böylesine paha biçilmez hizmetler sunmuş ve yaptığı en doğru işler sonrasında birden fazla yanlışla düşmekle beraber, karşılığında çok daha büyük bir haksızlığa maruz kalan bir adamın mahir ve vakur ayrılışını duyulanmadan okumamız mümkün değil."

hizmetler için verdiği ücret, parti çalışanlarına daha kaba ihtiras biçimlerine karşı bağışıklık kazandırmaktadır. Fransa, İngiltere, Hollanda, İtalya ve başka yerlerde, sözlü ve yazılı sosyalist propaganda esasen gönüllüler tarafından yapılmaktayken, Alman Sosyalist Partisi'nde bedava propaganda uygulaması yoktur. Almanya'dan başka yerlerde sosyalist faaliyet, bireysel heves, bireysel girişim ve bireysel özveriye dayanmaktadır; fakat Almanya'da, sadakat, disiplin ve görev bilinci üzerine kuruludur ve maddi karşılıkla teşvik edilir. Almanya dışındaki sosyalist partilerin tarihinde, örneğin Milano'da "Avanguardia Socialista" ve Amsterdam'da "Nieuwe Tijd" gibi bireysel girişimlerle kurulan ve birkaç kişinin siyasal idealizmiyle varlığını sürdüren önemli süreli yayınlar görüyoruz. Bu girişimler, giderler çoğu zaman gelirleri aşıya da ve yazarlara çok az ücret ödense, hatta hiç ödenmese de çalışmalarını sürdürmekte. Öte yandan Almanya'da, Berlin'in "Vorwärts"i olan "Leipziger Volkszeitung" ve "Neue Zeit", tamamen parti tarafından kurulmuştur ve yaşatılmaktadır; ücretli editör kadrolarına sahiptir ve ücretli yazarları vardır. Yine de, "saygın" basın ve kulüp züppelerinin yüzüstü bir cehaletle sosyalist propagandacı ve yetkililere sıkça atfettikleri üzere, işçilerin sırtından lüks bir yaşam sürdüklerini varsaymak yanlış olacaktır. Sosyalist bir yazarın hayatı, bir müsrif veya hovardaninkine benzemez; günlük işi hiç de kolay değildir, çalışmaları bolca özveri ve fedakârlık gerektirir ve kafa yorucudur; karşılığında kazandığı, görevinin ağırlığı ve zorluğuna kıyasla mütevazı düzeydedir. Sosyalist basındaki çalışma koşulları ile maaşlara ve parti çalışanlarının yaşamlarına bir nebze aşinalığı olan hiç kimse bunu inkâr edemez. Karl Kautsky, Max Quarck, Adolf Müller ve onlar gibi yüzlerce yetenekli ve eğitilmiş kişi kendilerini işçi hareketinden başka bir hizmete adanmayı seçselerdi, şimdiki mevkilerinin sağladığından çok daha büyük maddi kazanç elde edebilirlerdi.

Okuyucunun Alman sosyalist yaşamının belirli özelliklerini doğru anlayabilmesi için Alman Sosyalist Partisi'ne sunulan hizmetlerin ücret karşılığında yapıldığını açıklamamız gerekliydi. Fakat bundan yola çıkarak, Almanya'da ücretsiz hiçbir sosyalist faaliyet yapılmadığı düşünülmemelidir. Örgütün hâlen zayıf olduğu taşra bölgelerinde ve mali kaynaktan ciddi anlamda yoksun olan haftalık yayınlarında sosyalistler tarafından maddi beklentisiz pek çok iş yapılmaktadır. Dahası, birçok yerde yoldaşlar yaptıkları hiçbir konuşma karşılığında ücret talep etmez. Seçimlerde ve diğer zamanlarda birçok sosyalist işçinin, pazar günü istirahatlerini propaganda yapmak için feda ederek, gayretle broşür, seçim programı, sosyalist takvim vb. dağıt-

ması, işçi sınıfında her türlü zorluğa rağmen gelişmeye devam eden idealizmin kanıtıdır. Ödül gözetmeksizin yapılan bu uğraşlar, yalnızca elini taşın altına koymanın ve ortaya atılmanın verdiği sıkıntılara rağmen değil, aynı zamanda her türlü taciz ve en saçma bahanelerle tutuklanma tehlikesi ve azgın Yahudi karşıtlarının ve yobaz köylülerin saldırıları altında yapılmaktadır.

Fakat genel Alman pratiği, partiye katkı olarak verilen en küçük gazete ilanından, en uzun kamusal söyleve kadar tüm hizmetlerin karşılığının ödenmesidir. Bu, partiyi kahramanlık ve coşkunluk ruhundan ve gönüllü, kendiliğinden gelişen işbirliğinden büyük ölçüde mahrum bırakırken, örgüt içinde fevkalade bir uyum sağlar; ayrıca her ne kadar esneklikten ve girişim ruhundan uzaklaştırırsa ve sosyalist zihniyete zarar verici olsa da, personel üzerinde parti hayatının en önemli, vazgeçilmez dayanaklarından birini oluşturacak düzeyde otorite sağlar.

Sosyalist hareketin Ernst Günther gibi maharetli eleştirmenleri, yetenekli ve değerli kişilerin örgütten tamamen kopmak yerine partinin iradesine tâbi olmayı tercih etmelerinin açıklaması olarak, bu kişilerin, aksi takdirde “işçilerin çıkarlarını etkin bir şekilde temsil etmekten” vazgeçmiş olacaklarını ve siyasi hayatlarının sonlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklarını öne sürmüştür.¹⁸ İşçi çıkarlarının savunulması için en doğru yerin sosyalist platform olduğu ve bunun tarihsel uygunluğu artık tartışmasızdır; bu nedenle bu platformdan vazgeçilmesi, işçi sınıfı çıkarlarını savunma fırsatının neredeyse her zaman kaybedileceği anlamına gelir. Ancak “ortalama insanın” artık aynı duyguları paylaşmadığı partide kalmak üzere görüşlerinden feragat etmek için “kendi ekonomik varlığının Sosyalist Parti’ye yakından bağlı olmasını yeterli bir sebep gördüğü” de bir o kadar tartışmasızdır.¹⁹

Şöyle denilmiştir:

Staatserhaltend sind nur jene,
Die vom Staate viel erhalten.²⁰

18 Ernst Günther, *Die Revisionistische Bewegung in der deutschen Sozialdemokratie*, Jahrbuch für Gesetzgebung (Schmoller, Yıl 30 (1906), fas. 1, s. 253.)

19 Günther, a.g.e.

20 Burada birebir çeviriyi imkânsız kılan bir kelime oyunu mevcuttur. Genel anlamıyla, devleti destekleme konusunda sadece devletten bol kazanç sağlayanlara güvenilebileceği dile getirilmektedir. — Buna çok benzer şekilde, İngiltere’de gericilerin alışılmış söylemleriyle (ancak burada bir taşlama amacı güdülmmez), ülke çıkarlarının gözetilmesinde sadece “ülkede pay sahibi” olanlara güvenilebilir!

Bu sözler abartılı olmakla beraber doğruluk payı taşımaktadır ve bu eleştiri sadece devlet için değil parti için de aynı derecede geçerlidir. Verilen tüm hizmetlere karşılık ödeme yapılması pratiği, parti bürokrasisini iyice pekiştirir ve merkezî iktidarı destekler. Partiyeye mali bağımlılık, yani çoğunluğu temsil eden liderlere bağımlılık, örgütü âdeta demir zincirlere vurur. Örgütün en tutucu üyeleri aslında ona tamamen bağımlı olanlardır. Bu bağımlılık belli bir seviyeye ulaştığında, kişinin düşünce tarzını belirleyici etkiye sahip olur. Parlamento üyelerinin maaşa bağlanmadığı ancak parti örgütlerinin kendi parlamenter temsilcilerinin ücretlerini karşıladığı ülkelerdeki milletvekilleri, örgütlerinin üyelerine karşı çok güçlü bir bağlılık duygusuna sahiptir. Parlamento üyelerinin devletten maaş aldığı ülkelerde ise, seçilmelerini tamamen Sosyalist Parti'ye borçlu olsalar bile, öncelikle parlamenter olduklarını hissederler.

Sendikaların sayısal gücünün büyük ölçüde üyelerine sundukları ekonomik imkânlarla bağlı olduğu iyi bilinmektedir. Bu sebeple, sendika hareketinin başarısı, Alman sosyalistlerine Sosyalist Parti'nin şimdiye kadar sadece parti bürokrasisine tanımış olduğu ayrıcalıklardan bazılarını tabandaki üyelere de yansıtması gerektiğini işaret etmiştir. Parti saymanı ve yönetim kurulu üyesi olan Otto Gerisch, 1904 tarihli Bremen Kongresi'nde örgütlenme sorunuyla ilgili yaptığı bir konuşmada bu olasılığa atıfta bulunmuştur.²¹ Sendikal örgütlenmenin partininkine olan üstünlüğünü kanıtlayan unsurları aktardıktan sonra, bu üstünlüğün esas sebebinin sendikaların üyelerine sağladığı "faydalar birikimi" olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Büyük ölçekli yardım uygulamalarına geçilinceye dek işçilerin sendikalarına sadık olmadıklarını, ancak sonrasında üyeliğin muazzam derecede arttığını ve istikrara kavuştuğunu sözlerine ekler. Bu bağlamda şöyle devam eder: "Alman sosyalist hareketinde öncül konumda bulunan Königsberg'li yoldaşlardan, örgütlenme ve propaganda hususlarında geniş deneyime sahip olmalarından ötürü, parti üyelerinin cenaze masraflarını sübvansetmeleri beklenmektedir. Bu uygulamaya geçmelerinin çok haklı sebepleri vardır. Sosyalist Parti'de sendikalara kıyasla dezavantajlı konumdayız çünkü üyelerimize doğrudan herhangi bir yardım sağlayamıyoruz. Ancak bu her zaman böyle olmayacaktır." Bu sözlerin, karşılıklı hayat sigortasına dayalı bir sistemi getirme niyetinin beyanı mı olduğu, yoksa Gerisch'in böyle bir uygulamanın yalnızca samimi bir temennisini mi dile getirdiği şüphelidir. İtalyan

21 *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der sozialdemokratischen Partei Deutschlands, abgehalten zu Bremen, Sept. 10-24, 1904*, Verlag "Vorwärts," Berlin, s. 272.

sosyalist gazetesi “Avanti” adına kongrede bulunan Oda Olberg, bu sözleri birinci şekilde anlayarak bunu bir “yozlaşma tehdidi” olarak nitelendirdi.²² Alman Sosyalist Partisi’nin bu tür maddi faydaları daha fazla vurgulama eğiliminde olduğu barizdir; bu eğilimler parti örgütünün sosyalist renkli bir proleter sigorta topluluğuna dönüşmesine yol açabilecek türdendir. Bu doğrultuda bir evrimin, partiye yüz binlerce yeni üye çekerek büyük bir güç kazanımı yaratacağı açıktır. Sosyalist bürokrasi aygıtı da eşzamanlı olarak fevkalade gelişecektir. Partide gerçekleşen böylesi bir evrimin partinin devlet karşısındaki gücünü, manevi güdülerini, içsel birliğini ve taktiksel bütünlüğünü nasıl etkileyeceğinden burada bahsetmeyeceğiz. Sunulan hizmetler için ödeme yapılması pratiğinin, kurumun yaşatılması ve güçlenmesine olan etkisine dikkat çekmemiz konumuz açısından yeterlidir.

Aristokrasinin esasen plütokratik karakterini koruduğu aristokratik rejimlerde, seçilmiş görevliler genellikle ücret almazlar. Tam zamanlı çalıştıklarında bile görevlerini gönüllü olarak yaparlar. Egemen sınıfın üyeleri olarak zaten zengin oldukları, önemli mevkilere kamu yararına çalışmanın şerefine ve devletin hizmetinde ciddi maddi fedakârlıklarda bulunmak üzere geldikleri varsayılır. Modern demokrasilerde bile benzer bir uygulama hüküm sürmektedir. Londra Belediye Reisi ve İngiltere’nin diğer büyük şehirlerindeki mevkidaşları ücret almamaktadır. Aynısı İtalyan Syndic’leri [hükümet görevlisi] için de geçerlidir. Eğlence ve benzeri konulardaki ödenekler bütünü yetersiz olduğundan, göreve gelenler bu tür masrafları karşılayabilmek için varlıklı olmalı ve bu nedenle ya doğuştan ya da sonradan zengin olmaları gerekir. İtalyan parlamenter temsilinde benzer bir durum geçerlidir. İtalya’da devlet, milletvekillerinin faaliyet karşılığı para almasının yakışıksız kaçacağı gerekçesiyle parlamento üyelerine maaş vermeye karşıdır. Bunun sonucunda, İtalyan Sosyalist Partisi’nin fakir olmasından ötürü beden işçileri parlamentodan *a priori* [baştan] dışlanmaktadır. 1909 yılında İtalyan meclisindeki otuz altı sosyalist milletvekilinden sadece ikisi eski beden işçisi (sendika liderleri) idi. Bu koşullarda, meclisteki parti temsilinin, özel imkân-

22 Bkz. başmakale, *Il Congresso di Breme*, “Avanti,” Yıl 8, No. 2,608. Oda Olberg şöyle yazar: “Açıktır, üyelerine iktisadi faydalar sunarak üye sayısını artıran ve koruyan bir sosyalist partiyi tasavvur edemiyoruz. Saflarımıza para pul için değil, sosyalist inançla ve her türlü fedakârlığa katlanmaya hazır katılmış bir avuç sadık yoldaşın varlığının, partiyi bir yardım cemiyeti olarak gören bir üye ordusundan çok daha iyi olacağını düşünüyoruz.” Bu görüş ahlaki ve sosyalist bakış açısından takdire şayan olmakla birlikte, Oda Olberg’in kitlelerin en göze çarpan niteliğini yeterince anlamadığını göstermektedir; tabii eğer Marksizm’den vazgeçip, Blankistler gibi demokratik çoğunluk egemenliği fikrini terk edip, kurtuluşu yalnızca küçük ama zeki bir azınlık dâhilinde aramak istemiyorsa.

lara sahip kişilerle, yani maddi getirisi olmayan ve sık sık ikamet değişikliği gerektiren bir işe soyunabilecek para ve vakte sahip olanlarla sınırlı kalması muhtemeldir. Dahası, Fransa gibi milletvekili maaşlarının kabarık olduğu yerlerde, en fakir seçmen bölgelerinin parlamentoda en zengin üyeler tarafından temsil edildiğine dikkat çekilmiştir.

Bazı demokrat partilerde bile parti içi resmî görevlerin fahri yürütülmesi kabul görebilmektedir; örgütün imkânlarının sınırlı olduğu durumlarda bu bilhassa geçerlidir. Bu nedenle, kendi imkânlarına sahip sayılı yoldaş birçok durumda, yaptıkları maddi katkılarla kazanıp korudukları nüfuz sayesinde parti içinde ayrıcalıklı bir mali otorite elde eder. Bu partilerin mali bağımsızlığı olmayan ve bu nedenle hâli vakti yerindeki yoldaşların maddi yardımına muhtaç olan basın organlarına böyle bir plütokratik ruh egemendir. Elbette bunun sonucunda, ana hissedarlar olan bu yoldaşların, yayın politikası üzerinde doğal bir hâkimiyeti olur. Bunun tipik bir örneği, Fransa'da "l'Humanité"nin zengin Yahudilerden oluşan bir birlikten bir süre mali destek almış olmasıdır. Ayrıca parti kongrelerine katılacak delegelerin seçiminde, genellikle seyahat masraflarını kendileri karşılamayı isteyenler tercih edilmektedir. Bunun sonucunda, partinin en üst düzey otoritesi olan kongreler çoğunlukla bazı ülkelerin parlamentolarında olduğu gibi, nispeten hâli vakti yerinde olan kişilerden oluşur. Bu, İtalya, Fransa, Hollanda, vb. ülkelerde böyledir. Almanya'da ise bir yandan Sosyalist Parti'nin çok az üyesinin varlıklı olması, diğer yandan partinin artan mali gücü nedeniyle bunun gerçekleşmesi daha az olasıdır. Bu nedenle, Almanya'da zengin yoldaşların yoksullara karşı maddi üstünlüğünün yerini, zengin şubelerin üstünlüğü almaktadır. Yeterli parası olmayan yerel örgütlerin özellikle de uzak kentlerde yapılacak parti kongrelerine delege göndermesi hâliyle çok güçtür. Sonuç olarak, bu yoksul şubelerin toplantıya kendi imkânları ve iradesi dâhilinde gidecek birini delegeliğe atamamaları, kongrede temsil edilmekten vazgeçmeleri anlamına gelecektir. Bu şekilde seçilmiş delegeleri "imkânları sayesinde vekil olanlar" tabiriyle yaftalayarak bu tür bir vekâletin kabulünün partiye ihanet ve bir tür yolsuzluk olduğunu düşünen parti tabanının, bu uygulamayla sıklıkla ters düştüğünü de eklemeliyiz. 1904'teki Bremen Kongresi'nde yaşanan Fehndrich vakasında, bunun esaslı bir suç olduğu yüksek sesle dile getirilmiştir. Bu tür suçlamalar genellikle haksızdır çünkü kendi masraflarını karşılayarak kongreye katılmak, yerel şubenin imkânlarını kullanarak bir hafta izne çıkmaya kıyasla daha çok fedakârlık ve görev aşkı gerektirir.

Bununla beraber, parti kongresindeki temsilde küçük birimler oldukça aşağı konumdadırlar. Bu durumun düzeltilmesi için çok sayıda teklif sunulmuştur. Örneğin 1903 ve 1904 yıllarında Marburg birimi, bölgelerin demokratik olarak eşit temsiline sağlanması adına tüm delegasyon maliyetlerinin merkezin kasasından karşılanmasını önerdi. Bu öneri kabul edilmedi ve başka bir çare olarak birçok yerel şubenin bölgesel federasyonlar altında birleştirilmesi adımı atıldı. Böylelikle Hessen-Nassau bölge federasyonunda şu kural kabul edilmiştir: “Federasyon dâhilinde kongre delegasyon masraflarını ödeyemeyen yerel şubeler, her yıl aralarından birini seçmek üzere kura çekecek ve bu şekilde seçilen şube, federasyon tarafından giderleri karşılanacak bir delegeyi gönderme hakkına sahip olacaktır.” Federasyonu oluşturan on şubeden beşinin bu haktan yararlanmaya ihtiyaç duyduğunu da belirtmeliyiz.

Dolu bir kasaya sahip olan bir parti yalnızca nispeten varlıklı üyelerinin maddi yardımına muhtaç olmaktan ve dolayısıyla bu üyelerin parti içindeki baskın etkisinden kurtulmaz; aynı zamanda, geçimleri konusunda tamamen partiye bağımlı olmaları sebebiyle sadık ve fedakâr bir görevli grubuna sahip olur. Alman devletinin milletvekillerine maaş bağlamaya başladığı 1906 yılından önce, Alman Sosyalist Partisi kendi milletvekillerinin maaşlarını ödemekteydi. Böylece, çoğu yoksul olan parti liderleri, partiden kendilerini soyutlamak zorunda kalmadan veya Fransa’daki “bağımsız sosyalistler” oluşumunun aksine parlamenter sosyalist grubun çoğunluğundan kopmadan meclise girebilmekteydi. Fransız Sosyalist Partisi, ekonomik açıdan partiye bağımlı olmayan liderlerin varlığının oluşturduğu tehlikeyi kabul etmek durumunda kalmıştır. Halkın temsilcilerine devlet veya parti tarafından maaş verilmediği ülkelerde, parlamento üyelerinin mecburen varlıklı olması gerektiğinden plütokrazi tehlikesi ortaya çıkar ancak Fransa’da böyle bir tehlike aksi şekilde ortaya çıkmıştır çünkü burada milletvekilleri yılda 600 sterlin gibi yüksek bir maaş almaktadır. Bunun sonucunda Fransız sosyalistleri aynı anda hem Palais Bourbon’daki temsilcilerinin mali üstünlüğünü zayıflatacak hem de parti fonlarına sürekli katkı sağlayacak bir önlem olarak, parti himayesinde seçilmiş milletvekillerinin maaşlarının beşte biri olan 120 sterlini her yıl parti kasasına aktarmasını zorunlu kıldı. Bunun sonucunda Fransız sosyalist milletvekillerinin birçoğu, bu yükümlülüğün kurtulmak için parti üyeliğinden istifa etti. 1905 yılında bağımsız sosyalistler olarak adlandırılan yeni bir parlamenter sosyalist grubun oluşumuna yol açan nedenlerin başında, bu ağır vergiden kaçma ve devletin kendilerine

ödediği maaşı koruma arzusu gelmektedir. Koltuklarını korumak için ilkesel olarak durumu kabullenen milletvekillerinin çoğu bile parti gelirlerine dair sorumluluklarını yerine getirmekte pek istekli davranmamıştır. Hatta parti kongrelerinde yıldan yıla, başına buyruk sosyalist milletvekillerinin mali yükümlülüklerini yerine getirmeleri için alınacak tedbirlerle ilgili bitmek bilmez tartışmalar yaşanmıştır. Öte yandan (tarihî bir ironi olarak), milletvekili maaşlarının bir kısmının alınmasının parti içinde bir plütokratlar oligarşisi oluşmasını engellemenin en etkin yöntemi olmadığı çok geçmeden fark edilmiştir. Nimes Kongresi'nde (1910) yönetim kurulunun sunduğu rapordan, parti gelirini oluşturan 128.000 frankın yarıdan fazlasının (tam olarak 67.250 frank), parlamentodaki sosyalist milletvekillerinin katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tablo, parti idaresinin mali donanımını sağlayan ve bu sebeple tabanın tüm saygısını hak eden milletvekillerinin hâkimiyetini fazlasıyla destekler.

Genelleme yapacak olursak, beden işçilerinin işveren konumuna gelmesi durumunda pek de uysal patronlar olmadıkları görülür. Güvensizliğe yatkındırlar ve son derece hoşgörüsüzdürler. Parti çalışanı, tabandaki sayısız patronlarının baskısından kurtulmak için çeşitli yöntemlere sahip olmasaydı, bu kişilerden herhangi bir özel sektör işverene kıyasla daha kötü muamele görürdü. Maaşlı görevliler söz konusu olduğunda, örgütün her üyesi kendini bir kapitalist gibi görerek buna göre davranır. Üstelik beden işçileri fikrî emeğin değerini ölçme yetisine çoğu durumda sahip değildir.

Roma'da birçok üretim kooperatifi, ticari ve teknik yöneticilerine beden işçileriyle aynı ölçekte ücret vermeyi ilke edinmiştir. Aynı eğilim Almanya'da da uzun süre hâkim olmuştur. 1898'de Gelsenkirchen'da düzenlenen Hristiyan Madenciler Kurultayında, liderlerden biri olan Brust'un bir madenci olarak beden işçiliğine devam etmesi gerektiği, aksi takdirde yoldaşlarının saygısını yitireceği ortaya konuldu. 1892'de Berlin'de düzenlenen sosyalist kongrede, hiçbir parti çalışanının yıllık 125 sterlini aşan bir ücret almamasına dair önerge saatlerce tartışıldı; diğer yandan 1894'teki Frankfurt kongresinde, iki parti sekreterinin maaşını 25 sterlin artırmaya yönelik öneri, oylama tekrar edilmesine rağmen sonuç her seferinde eşit çıktığı için geri çekilmek zorunda kalındı. Alman Sosyalist Partisi'nde uzun bir süre, parti çalışanlarına ödenen maaşların ve hatta propagandacılar vakit harcamaları ve masrafları nedeniyle yapılan ödemelerin bile bir tür armağan, bir "pourboire" [bahşiş] olduğuna dair yanlış bir görüş hâkimdi. Sosyalist gazetelerde editör, genellikle işletmeciden ve hatta dizgicilerden bile daha

az ücret alıyordu. Artık bu durum değişmiştir fakat beden işçileri, parti görevlilerinin maaşlarını fabrika işçilerine ödenen düzeyde tutmaya her zaman çaba sarf eder. Birkaç yıl önce bir sendika, çalışanlarının saat başına ve sendikanın üyesi olduğu işkolundaki ortalamaya denk maaş alması yönünde karar aldı. Şimdi bile, çalışanlarının maaşları konusunda yoldaşların çoğu, ücretlerin kapitalist işverenlerin aynı iş için ödediği miktardan daha az olması gerektiği ilkesini benimsemektedir. Bununla birlikte, genel olarak Alman işçi sınıfı artık çalışanlarına cömertçe maaş vermeye alışmıştır. Bu gelişme, sendikaların ve Sosyalist Parti'nin mali durumunun güçlenmiş olmasıyla kısmen açıklanabilir. Bunun bir diğer sebebi ise çalışanların, maaşlarının kongrelerde alenen tartışılmasını engellemeyi ve bu meselelerin özel kurullarda görüşülmesini sağlamayı başarmış olmasıdır.

Öte yandan Fransa'da özellikle son zamanlarda işçilerin çalışanlarının ücretlerini kısıtlama eğilimi ortaya çıkmıştır, zira mecliste milletvekillerine yıllık 600 sterline denk ödenek ayrılmıştır. "Quinze Mille"e (15.000 frank) karşı öfke o kadar kabarmıştır ki birçok durumda işçiler sendika çalışanlarına bunun onda biri olan 60 sterlin gibi mütevazı bir miktardan fazlasını ödemek istememişlerdir. 1900-1901 yılları aralığında, Confédération Générale Du Travail'ın [İşçi Sendikaları Konfederasyonu] üç çalışanı (sekreter, sayman ve teşkilatçı), sadece 3.173 frank (yani yılda 40 sterlini biraz aşan bir miktar) almıştır. Matbaacılar Federasyonu'nun en yetkili iki çalışanı yılda 144 sterlin, saymanı ise yılda 48 sterlin maaş almaktadır. Metal İşçileri Federasyonu üç çalışanına yılda 112 sterlin ve (1905'te) yedi bölge sekreterine 95'er sterlin maaş bağlayarak olağanüstü bir iş yaptığını düşünmektedir.

İtalya'da Sosyalist Parti'de ve sendikal örgütlerde maaşlı personel henüz pek yoktur. Bu, esasen kaynak eksikliğindendir. Uzun yıllar boyunca sendikalar ve yerel şubelerde sekreterlik, idarecilik ve saymanlık gibi görevler, iyi niyetli ve fedakâr yoldaşlar tarafından günden güne geçici olarak üstlenilmiştir. 1905'ten önce, Matbaacılar Federasyonu, muhasebeden ve fonların idaresinden sorumlu çalışanlara sahip tek kurumdu. Bugün bile bu emek örgütlerinin yaşam şekli son derece ilkel ve büyük iniş çıkışlara karşı savunmasızdır. Son yıllarda, federasyonların ve Bourse du Travail'ların [İşçi Birliği] daimi çalışanlarının sayısı sürekli artmakla beraber, bu çalışanlara hâlâ çok düşük maaşlar ödenmektedir. Rigola, aylık maaşın 100 lireden 200 lireye yükseltildiğini ve "kendine saygısı olan hiçbir örgütün artık bundan daha azını veremeyeceğini" söylemektedir. Fakat bu artış yeterli değildir çünkü 200 lire, vasıflı bir çalışanı işini bırakıp sendika liderliğine soyunmaya

itmeyecektir. Buna rağmen, zengin İngiliz işçi örgütlerinin liderlerinin kınanmasına benzer şekilde, İtalya'da bile sendika liderlerinin şimdiden semirme ve aylıklık eğiliminde oldukları bazı sendikacılar tarafından iddia edilebilmektedir.

Sosyalist Parti ve sendikaların çalışanlarına ödediği maaşların düşüklüğü, sırf işçi sınıfındakilerin işveren konumundayken kolayca edindiği işveren kibri ve keyfiyetinden kaynaklanmaz. Genç örgütler söz konusu olduğunda, bu sorun basitçe imkânların yetersizliğinden ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, düşük ücret ödeyerek çalışanların örgüte mevkilerinin maddi getirileri için değil, dava aşkıyla hizmet etmesinin sağlanması öngörülmektedir. Böylece liderlere idealizmin suni olarak aşılması ve proleter yoldaşlarının sosyal düzeyinin üzerine çıkmalarının engellenmesi amaçlanmıştır. Emek hareketinin erken ve devrimci döneminde, gerek iktisadi gerek siyasi saiklerle, her ülkede bu tür girişimlerde bulunulmuştur. İşçi örgütleri, çalışanlarına cimrilik yapmaktan her zaman memnun olmasa da milletvekili olan parti ve sendika üyelerine devlet tarafından ödenen paranın kabul edilmesini yasakladığı bile olmuştur. 1885 yılında Berlin'deki sosyalistlerin Prusya Landtag [temsalciler meclisi] seçimlerine katılmama nedenlerinin başında, meclis üyelerinin günlük ücreti olan 15 markın sosyalist üyelere sınıf atlatabileceği endişesi gelmekteydi.

Bunlara rağmen, sendika hareketinin en azından ilk günlerinde bilinçli olarak uygulanan, liderlere cüzi maaş verme politikasının pratikte görev suistimaline karşı hiçbir güvence sağlamadığı görülmüştür.

İnsanların büyük çoğunluğu için idealizm görevin hakkıyla yerine getirilmesi için tek başına yetersiz bir dürtüdür. Heves uzun süre korunabilecek bir şey değildir. Canını bir an için, hatta birkaç ay süreyle büyük bir fikir uğruna ortaya koyabilecek kişiler, genellikle aynı fikir için kalıcı olarak, beklenen fedakârlık nispeten önemsiz olsa bile mücadele edemezler. Kendini feda etmenin verdiği haz, bir kerede güzelce harcanabilecek bir altın sikkenin hissettirdiği gibidir; bozdurulup ufak akçelere bölününce fark edilmeden tükenip gidecektir. Sonuç olarak işçi hareketinde bile, liderlerin vicdan tatminine ve yoldaşların sadakatine ek olarak, alelade de olsa ödüllendirilmeleri gerekir. İtalyan tarım işçilerinin kurduğu örgütlerin daha ilk zamanlarında yazılan bir rehber kitapta, birliğin *capolega*'sının yani reisinin, görevini yerine düzgün getirmesi için işi karşılığında ücret almasının doğru olacağının

yazıldığını görüyoruz.²³

Çalışanların layıkıyla ücret almalarını gerektiren iki sebep daha vardır. Bunlardan ilki ahlakidir ve sosyalist etiğin alanına girmektedir. Emekçi işinin karşılığını hak eder. Marksist terminolojide işçi, işinin toplumsal değerinin karşılığını almıyorsa sömürülüyor demektir. Diğer sebep ise pratik siyaset alanındandır. İlkel olarak liderlere cüzi ücretler vermek sakıncalıdır çünkü bu, idealizm adına her şeyin göze alınmasıdır. Eduard Bernstein, düşük ücretlerin yozlaşmaya ve ahlak bozukluğuna yol açtığı konusunda haklıdır.²⁴ Düşük maaşlı bir liderin aklının çelinmesi ve kazanç uğruna partiye ihanet etmesi, iyi bir maaş sayesinde güvenli ve yeterli gelire sahip bir lidere kıyasla daha muhtemeldir. Ayrıca, liderlere düşük ücret ödenmesi, oligarşi oluşumuna karşı bir diğer önlemin alınmasını zorlaştırır çünkü liderlik konumunda çalışan personelin değişmesini engeller ve dolaylı olarak oligarşiyi destekler. Sendika liderlerine kural olarak hâlâ cüzi maaşlar ödendiği Fransa'da, eski liderlerin yerine geçebilecek yeni bir lider nesli yetişmemiştir ve bu nedenle sendika kongrelerine hep aynı üyeler delege olarak katılmaktadır.

Parti liderlerinin maaş almaması veya çok düşük alması, yöneticilerin demokratik ilkelere riayet etmesi konusunda herhangi bir güvence sağlamaz iken, partinin mali gücünün artması yöneticilere dolgun maaş ödenmesini sağlar ancak parti ekonomisini idare eden bürokratların diktatörlük arzu-larını besler. Hristiyanlık tarihinde, Kilise'nin zenginliği arttıkça, çalışanları olan din adamlarının cemaate olan bağımlılığının o kadar azaldığını görüyoruz. Cemaatin temsilcileri olan bu kişiler, mal varlığından sorumlulardı. Sonuç olarak, bu kaynaklara muhtaç ya da değerlendirilmesi konusunda fikri olan herkes, din adamlarına tabiydi. Bu yalnızca dilenciler ve sadaka bekleyenler için değil, aynı zamanda amacı kutsal bir şeref payesine kavuşmak adına ruhban saflarına katılmak isteyenler için de geçerliydi. Hristiyanlığın, fonların yönetimi ve işlerin yürütülmesi için farklı kademelerden oluşan bir çalışan kadrosuna ihtiyacı vardı. Bu, Hristiyanlığı özünden değiştiren ve amaçlarından saptıran bir hiyerarşi düzeni doğurmuştur. Benzer bir tehlike, gelişmiş bir mali idareye sahip olan tüm demokratik partiler için de mevcuttur. Bu tehlike, merkezî örgütün 1908 yılı itibarıyla sırf basın bürosunda 298 kişi çalıştırdığı Alman Sosyalist Partisi örneğinde özellikle göze çarpar; bu çalışanlar net kârdan pay almadığından ve mal varlığı üzerinde hiçbir hak

²³ Egidio Bernaroli, a.g.e., s. 27.

²⁴ Eduard Bernstein, *Die Demokratie in der Sozialdemokratie*, "Sozial. Monatsh.," 3 Eylül 1908, s. 1108.

sahibi olmadığından, herhangi bir özel işverene tabiymişçesine partiye tabidirler. Parti bürokrasisi süreli yayınlardan, parti eserlerinin dağıtım ve satışından ve hatiplerin ücretli propagandacılar olarak görevlendirilmesinden bizzat sorumludur. Tüm bu gelir kaynakları, herhangi bir zamanda, hoşlanılmayan rakiplerden veya memnuniyetsiz üyelerden esirgenebilir ve bu güç fiilen kullanılmaktadır. Marksist doktrini vaaz eden partilerde iktidarın belli ellerde toplanması, Marx'ın öngördüğü üzere iktisadi yaşamda sermayenin belli ellerde toplanmasından daha çarpıcıdır. Alman Sosyalist Partisi'nin liderleri son yıllarda çeşitli baskı yöntemleri kullanmıştır; örneğin bölgesindeki yoldaşların tam desteğini alan fakat liderlerden farklı düşünen bir adayın seçim propagandasına insan ve para desteği vermeme tehdidi gibi. Böyle bir uygulamanın özgürlük ve kardeşlik ilkeleriyle uyuşmadığını söylemek yanlış olmaz. Böylece, Blanqui'nin *ni Dieu ni Maître [ne Tanrılar ne de Efendiler]* sözünü sloganı yapmış işçi sınıfı partisinin bağrında, yüce tanrı Para'nın gizli gücü, hiyerarşik mutlak bağımlılık ve ast-üst ilişkileri doğurmuştur.

Son olarak, emek örgütlerinin kullanabileceği bir diğer ekonomik baskı aracına kısaca değinelim. Mekânları genelde işçi sınıfı üyelerince doldurulan meyhaneciler ve müşterileri ağırlıklı olarak çalışan kadınlardan oluşan küçük esnaf, ekonomik anlamda doğrudan olmasa da dolaylı olarak parti ve sendikaya tabidirler; daha doğrusu, bir boykot ilan ederek onları batırabilecek olan örgüt liderlerine tabidirler.

III. LİDERLER VE BASIN

Basın liderlerin iktidarı ele geçirmesi, koruması ve pekiştirmesi yönünde güçlü bir araçtır. Basın liderlerin kitleler nezdinde nam salmalarının ve popüler hâle gelmelerinin en etkili yoludur. Sendika gazete ve dergilerinin yanı sıra siyasi amaçlıları da kapsayan işçi yayınları, liderlik makamındakilere methiyelerle doludur; liderlerin “karşılık beklemez ve özverili olmalarına”, “sarsılmaz bir inanç ve azimle birleşmiş ateşli idealistliklerine” göndermeler yapılır ve büyük işçi örgütleri yaratmayı bu vasıfları sayesinde başardıkları iddia edilir. Sosyalist liderler hakkında kapitalist basının da zaman zaman kullandığı bu tür övgü cümleleri (ki bunlar, çoğunlukla seçim dönemlerinde fırsatçı saiklerle dile getirilir), sosyalist yayınlarda memnuniyetle çoğaltılır ve ne şekilde değerlendiriliyor olursa olsun, sosyalist tabana yayılmaları, liderlerin itibarını artırmaya hizmet eder.

Basın, propagandacının kamusal toplantılarda, tartışmalarda ve parti kongrelerinde dinleyiciler üzerindeki doğrudan etkisine sahip değildir. Bununla birlikte, yazılı metnin etki alanının çok daha geniş olması, bu kusuru

telafi eder. Basın, bir “algıyı” besleyerek kamuoyunu etkilemek üzere kullanılabilir; bu, modern parti demokrasisinin Bonapartizm ile paylaştığı temel bir niteliktir. Bu yöntem, liderler tarafından kitlelerin sempatisini kazanmak ve hareketin öncülüğünü kendi ellerinde tutmak için sıkça kullanılır. Liderler, demokratik basını, düşmanlarına (az çok gizliden) saldırmak ve siyaset veya finans dünyasından kişilere ciddi suçlamalarda bulunmak amacıyla da kullanmaktadır. Bu saldırılar, haklı veya haksız, her hâlükârda tozu duma-na katar. Bazen liderler, kapitalist rakiplerine karşı, “Billingsgate” deyişini hatırlatacak şekilde, kaba ve aşağılayıcı bir dil kullanarak kitlelerin gözüne girmeye çalışır. Popülerlik avcısı için her yol mubahtır ve duruma göre farklı yöntemlere başvurur.

Liderlerin basından nasıl yararlandıkları doğal olarak ülkeden ülkeye, millî gelenek farklılıkları temelinde değişir. Parti örgütünün ve gücünün hâlâ zayıf olduğu yerlerde, liderlerin etkisi doğrudan ve şahsidir. Bunun sonucunda, hâlen popüler şahısların bireysel damgasını vurduğu Fransa, İngiltere ve İtalya’da demokratik lider, yazdıklarının sorumluluğunu bizzat üstlenir ve makalelerine her zaman imzasını koyar. Paris’teki “Le Socialiste”de yer alan bir yazı, kendi değerinden ziyade altında Jules Guesde’in büyük harflerle ismi yazdığı için ilgi çekecektir. Lider, fikrini açıkça ortaya koyarak ve gazetenin en göze çarpan yerinde yayımlama suretiyle buna bir beyanname payesi vererek kitleleri doğrudan etkilemeye çalışır. Ayrıca bu, hem estetik hem de etik açıdan en iyi gazetecilik biçimidir çünkü okuyucunun kendine sunulan ürünün kaynağını bilmeye hakkı vardır; diğer yandan, herkesin yaptıklarından sorumlu olduğuna dair temel ahlaki ilkenin tüm kamusal faaliyetler için geçerli olması fikriyle uyumludur. Liderlik heveslileri için, makaleleri imzalama pratiği, kitleler nezdinde isim yapmak açısından eşsiz bir fırsattır ve bu fırsat liderlerin en üst temsil makamlarına ulaşana dek adım adım yükselmelerini kolaylaştırır.

Almanya gibi bazı ülkelerde kitlelerin otoriteye olan inancı o kadar sağlamdır ki göze çarpan birkaç şahsiyetin itibarına ihtiyaç duymaz. Dolayısıyla gazetecilik neredeyse her zaman anonimdir. Yazar birey, editör kadronun gölgesinde kaybolur. Yayınlar yazarların isimlerini yaymaya hizmet etmez ve düzenli okuyucular genellikle yayın kadrosundaki bireylerden bihaberdir. Bu, Alman yayıncılarının oynadığı şahsi rolün diğer ülkelerin çoğuna kıyasla önemsizliğinin, kamusal yaşamdaki küçük rollerinin ve sınırlı sosyal itibarlarının sebebidir. Ancak bu husus anonim basının liderlere bir hâkimiyet aracı olarak hizmet etmediği anlamına gelmez. Almanya’daki yazarlar, bütün editör kadrosuyla, hatta partinin tümüyle özdeşleştirilmele-

ri sebebiyle, halka bu kolektif otoritenin tüm gücüyle seslerini duyururlar. Görmezden gelinebilecek olan kişisel fikirleri böylece önem ve etkinlik kazanır. Kadrodaki bireyin anonimleşerek kitlelerin üzerinde kaybettiği etkisi, yazar liderler grubu tarafından kazanılır. Büyük bir parti adına editörün kullandığı “biz” ifadesi, en seçkin isminkinden bile çok daha büyük bir etkiye sahiptir. Böylece “parti”, daha doğrusu liderler bütünü, özel bir kut-sallığa erişir çünkü kalabalık, topluluğun görüşü olarak sunulan bir makalenin arkasında çoğu durumda tek bir birey olduğunu unuttur. Almanya’da, partinin merkez basın organı olan “Vorwärts”te yayımlanan polemiklerin ve diğer içerikteki anonim makalelerin taban tarafından bir tür süreli İncil yayını olarak görüldüğünü kolayca gözlemleyebiliyoruz. Ahlaki ve hukuki dokunulmazlığın teminatı olan anonim yayıncılık, özellikle de sert şahsi saldırıların yayımlanmasını uygun ve cazip kılar. Anonimliğin arkasına sığınmanın verdiği güvenle, şahsi ve siyasi rakiplere alçakça ve korkakça zehirli oklar atılabilmektedir. Bu tür saldırılara maruz kalanlar dört ayrı sebeple dezavantajlı durumdadırlar. Taban, suçlamanın bir ilke ya da sınıf adına yapıldığını, yüksek ve gayrişahsi bir yerden geldiğini ve bu nedenle de son derece ciddi ve hemen hemen sabit olduğunu düşünür. Öte yandan, bu yayınlardan editör kadrosundaki herkes bizzat kendini sorumlu hisseder çünkü anonim bir makalenin toplu rıza ile yayımlandığı kabul edilir; bunun sonucunda tüm kadro saldırganın etrafında ortak bir amaçla birleşir ve bu, yapılan bir haksızlığın telafisini neredeyse imkânsız kılar. Dahası, saldırıya uğrayan kişi saldırganın kim olduğunu bilmez, oysa bu kişinin adını bilse, bir gölgeyle savaşmak zorunda kalmayacak ve saldırının amacını anlayabilecektir. Son olarak, saldırganın kim olduğunu ortaya çıkarabilse bile, basın adabı, saldırganın şahsına yönelik bir savunma oluşturmaya engel teşkil eder ve böylece en etkili savunma yöntemlerinin birinden yoksun kalır. Alman sosyalist basından bir yazar, partinin başka bir üyesine yakın zamanda yaptığı bir saldırı sonrasında üye buna cevap verdi ve bu, şüphesiz bir karşı cevap gerektirirken tartışmaya devam etmeyi reddetti çünkü saldırıya uğrayan kişi cevabını tüm editör kadrosuna değil, “kadronun tek bir üyesi” olan gerçek saldırganı yöneltilmişti. Yazar, bu reddin sebebi olarak, kendini savunan üyenin editör kadro yerine şahsını muhatap alarak “parti hayatının en temel nezaket kuralını ihlal ettiğini” söylemiştir.²⁵

25 “Frankfurter Volksstimme,” 1909, No. 175.

Alman gazeteciliğinde bireyselliğin yok edilmesi, ülkenin sosyalist basınıyla bağlantılı olan ve “yazışma büroları” olarak bilinen kurumu güçlendirmiştir. Partinin bazı yazarlarının yönettiği bu örgütler, her gün sosyalist basına, dış siyaset, topluluk meseleleri ve yasama sorunları gibi özel alanlarda bilgi iletir. Bu bürolar, büyük ölçüde parti basınına egemen olan yoğun iktisadi ruhla oluşturulmuştur. Yöneticiler bu basını, onlarca yayına kaynaklık etmesi nedeniyle oldukça tekdüze bir niteliğe sokmuştur. Ayrıca, küçük ve kapalı bir kadrolu gazeteci grubunu bağımsız yazarlardan üstün tutmaktadırlar; bu üstünlük, yazışma bürolarında çalışanların, parti siyasetinde nadiren dikkate değer bir rol oynamaları itibarıyla daha çok iktisadidir.

Basın her yerde liderlerin elindedir ve asla tabanın hâkimiyetinde değildir. Liderler ve kitle arasında, editör kadro üzerinde belli bir gözetim yapmak üzere tabanı temsil eden basın komiserlerinden oluşan bir ara tabakaya sıkça rastlanır. Fakat bu görevliler en uygun koşullarda bile iktidarın çok küçük bir payına sahiptir ve teknik işlevi olmayan, elverişsiz bir yardımcı rol üstlenirler. Genel olarak, basınla ilgili tüm siyasi meselelerde kararların sadece maaşlı liderler tarafından alındığı söylenebilir.

IV. LİDERLERİN KİTLELERLE OLAN İLİŞKİLERİNDEKİ KONUMLARI

Enternasyonal proletaryanın siyasi örgütlerinde en yüksek mertebedeki liderler genellikle parlamento üyelerinden oluşmaktadır. Bunun kanıtı olarak, günümüzün en seçkin sosyalist liderleri ve aynı zamanda milletvekilleri olan birkaç ismi saymak yeterlidir: Bebel, Jaurès, Guesde, Adler, Vandervelde, Troelstra, Turati, Keir Hardie, Macdonald, Pablo Iglesias. Hyndman ise bir istisnadır çünkü hiçbir seçimi kazanmayı başaramamıştır. İngiliz partisinin Hyndman'ın da içinde bulunduğu kesimi parlamentoda temsil edilmemektedir.

Bu gerçek, modern sosyalist partilerin esasen parlamenter nitelik taşıdığını gösterir. Parlamantonun sosyalist üyeleri, ehliyet ve becerileriyle partileri içinde özellikle sivrilmiş kişilerdir. Ama parti tarafından da kabul gören ve kutsanan bu üstünlüğe ek olarak, sosyalist bir parlamenterin büyük otorite sahibi olmasının iki nedeni daha vardır. Birincisi, konumundan ötürü, parti tabanının gözetiminin ve hatta yönetim kurulunun kontrolünün büyük ölçüde dışına çıkar. Göreceli bağımsızlığını, parlamento temsilciliğine önemli bir süre için seçilmiş olmasına borçludur ve seçmenin güveni sürdükçe kimse tarafından görevinden alınamaz. İkincisi, seçimi bile partiye yalnızca dolaylı olarak bağlıdır çünkü gücünü örgütlü olmayan seçmen kitlesinden almakta-

dır. Bazı ülkelerde milletvekillerinin parti örgütünden bağımsızlığı, partinin örgütlenme ve birliktelik seviyesine göre daha keskin sınırlara sahiptir. Fakat bu durumlarda bile parlamenterlerin tartışmasız bir gücü ve saygınlığı vardır çünkü onlar parti içinde üst makamları doldururlar ve parti yönetimine hâkim olacak güçtedirler. Bu özellikle Almanya için geçerlidir. Kuralların, milletvekillerinin aynı anda yönetim kurulu üyesi olmasını yasakladığı hâllerde (örneğin İtalya’da, parlamenter gruptan sadece bir milletvekili parti yönetiminde olabilir), iki lider grubu arasında, her ikisinin de otoritesini zedeleyen sürtüşmeler yaşanabilmektedir. Ancak yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü, parlamenter grubun etkisi genelde daha baskındır. Parlamenterliğin etkisi, özellikle Alman sosyal demokrasisinde daha belirgindir. Bu, parlamentodaki sosyalistlerin partiye karşı sergiledikleri genel tutumda açıkça görülmektedir. Parlamentodaki temsilcilerini davranışlarından ötürü bu kadar az eleştiren başka bir sosyalist parti dünyada yoktur. Reichstag’ın sosyalist üyeleri burada en sert şekilde suçlanmalarına sebep olabilecek konuşmalar yapmalarına rağmen, ne parti basınında ne de kongrelerde haklarında bir eleştiri veya kınama duyulmamaktadır. Reichstag’da Ruhr havzasındaki madenci greviyle ilgili görüşmeler sırasında (1905), milletvekili Hue’nin partinin uzun vadeli programını “ütopik” olarak nitelendirmiş olması, sosyalist basında en ufak bir isyan kıpırdanması yaratmadı. Hererolara karşı savaşta 1.500.000 markın harcanmasına dair oylamada basitçe çekimser kalınarak, partinin tüm askerî harcamalara koşulsuz muhalefet etme ilkesine ilk kez ters düşülmesi olağanüstü bir durumu ve sosyalist partilerde bir kesim tarafından sevinçle karşılanacak olsa bile diğer bir kesimi kuşkusuz ayağa kaldıracak olmasına rağmen, Alman sosyalistleri nezdinde birkaç dağınık ve ürkek protestodan fazlası söz konusu olmadı. Sonrasında, 1904’teki Bremen kongresinde milletvekilleri bu davranışlarını açıklamak zorunda kaldığında, çok az delegeden kınama geldi. Ayrıca ülke genelinde partinin büyümesiyle, parlamenter grubun gücünün ne derece pekiştiği de dikkat çekicidir. Eskiden daha az önemli konularda bile parti ile parlamento grubu arasında çok daha şiddetli çekişmeler yaşanırdı. Artık Almanya’daki sosyalist kitleler, gönüllerindeki hedefler doğrultusunda mücadelenin parlamentoda gerçekleştirilmesi fikrine alışmış durumdadır ve bu nedenle, parlamentodaki temsilcilerine sıkıntı verebilecek bir şey yapmaktan titizlikle imtina etmekte. Bu kanaat, her daim kitlelerin liderleriyle ilişkilerini belirlemektedir. Bundan dolayı, parlamenter grubun davranışı birçok konuda mutlak belirleyicidir, *suprema lex*’tir [yüce kanun]. Parlamenter grubun konumunu zayıflatan tüm sert

eleştiriler, sosyalizmin temel ilkeleri doğrultusunda yapılıyor olsa bile, taban tarafından hemen reddedilir. Bu tür eleştirileri devam ettirmeye yönelik girişimler derhâl susturulur ve liderler tarafından şiddetle kınanır. Bu duruma iki örnek verilebilir; 1904 yılında “Ekmek Tefeciliği” başlıklı makalesinde “Leipziger Volkszeitung”, kapitalist partilerin siyasi liderlerine aşırı öfke kusmuştu. Bunun üzerine, bu makaleyi bizzat Prens Bülow’un Reichstag’da okuması ve gazetecilik tarzının en fena örneklerinden biri olarak nitelendirmesiyle, sağın ve merkezin meclisteki hatipleri sosyalistlere karşı büyük bir kızgınlık sergiledi. Hâl böyleyken, o zamana dek “Leipziger Volkszeitung”un dostu olarak bilinen Bebel, demokrasi teamülleriyle ve parti dayanışmasına dair temel ilkeyle açıkça çelişkili bir şekilde, makaleyi kınamaktan çekinmedi. 1904’te Bremen kongresinde, Georg von Vollmar, bazı parti üyelerinin Almanya’da ilk kez anti-militarizm girişimlerinde bulunmasını açıkça kınadı. Bunu, delegelerin çoğunun açık desteğini alarak ve diğerlerinin hiçbir tepkisini uyandırmadan yaptı. Fakat anti-militarizm sosyalizmin mantıksal sonucudur ve sosyalist olan bir parti için, anti-militarist propaganda elbette birincil öneme sahip bir konu olmalıdır. Ancak Vollmar, sistematik bir anti-militarist propaganda yapılması durumunda, sosyalist görüşteki askerlere kötü muamele edilmesine karşı tüm protesto ve şikâyetleri göz ardı etmesi için Savaş Bakanı’nın eline hazır bir bahane verilmiş olacağını belirterek kendini savundu. Örneğin yetkili makamların bölge komutanlarına ilettiği gizli soruşturmalara, yani askere alınmadan önce sosyalist toplantılara sıklıkla katılmış olanların ve yerel liderler olarak bilinenlerin isimlerini göndermelerine karşı parlamentodaki parti temsilcileri harekete geçeceği zaman bakanın, anti-militarist sosyalistlerin vatan haini olduğunu ve en sert şekilde muameleyi hak ettiklerini söyleyebileceğini belirtti. Vollmar sözlerini şöyle bitirdi: “Anti-militarist propaganda sebebiyle, parlamentodaki sosyalistler, sosyalistlerin askerî görevlerini en az sosyalist olmayanlar kadar vatanperverlikle yerine getirdiğini iddia edemeyecektir ve böyle bir dışlanmaya maruz bırakılmak haksızlıktır.”²⁶

Her ülkedeki parlamenter sosyalist grubun, üyelerinin parti kongresinde *ex officio* [görev dolayısıyla] oy kullanma hakkına sahip olması için büyük çaba sarf ettiği açıktır. Almanya’da bu hak, 1890’da Berlin kongresinde tanındı; ancak parlamenter faaliyetleriyle ilgili konularda oturuma katılımı sınırlandırıldı. Bazı muhaliflere rağmen bu hak, 1905’te Jena kongresinde

düzenlenen yeni parti tüzüğünde yer aldı. Milletvekilinin, böyle bir doğal oy hakkına sahip olmasa bile kongre delegesi olmakta zorluk çekmeyeceği açıktır. Auer, milletvekili olup da delege seçilemeyenlerin gerçekten de acınası olduklarından söz etmiştir.²⁷ Neyse ki bununla uğraşma zahmetinden kurtulmuşlardır. Böylece parlamenter grubun üyelerinin, temsil ettikleri şubenin seçtiği delegeler olarak değil, seçildikleri dönem süresince tüm seçmenlerin temsilcileri olarak partinin en önemli tartışmalarına fiilen katılmaları kabul görmüştür. Bu, liderlik konumlarının açık bir şekilde kabul edilmesi anlamına gelir (bu, liderliğin kısmen parti kaynaklı olmadığına da kabulüdür) ve elbette onları, parti tabanına tabi olmayan, bir tür üstün yoldaş konumuna yükseltir, ayrıca Reichstag üyesi oldukları sürece kalıcı delege yapar. Bu durum elbette Almanya'ya özgüdür. Diğer ülkelerde ise, delegelerin kongreye parlamenter temsilciler olup olmamalarından bağımsız olarak seçilmeleri kuralı geçerlidir.²⁸ Örneğin Fransa ve Hollanda'da milletvekilleri kongrelere katılabilir fakat sadece özel bir konuda yetkilendirildikleri takdirde oy kullanabilirler. İtalya'da yönetim kurulu üyeleri ve parlamento üyeleri, bir rapor sunmak üzere yönetim kurulu tarafından görevlendirilmedikçe kongrede söz alamazlar. İtalya'da, Fransa ve Hollanda'da olduğu gibi, sadece delege olarak seçildikleri sürece oy kullanabilirler.

Yine de sosyalist parlamenter gruplar, birçok konuda daha ehil olduklarının bilinciyle, kendilerini teoride partinin yüksek mahkemesi olan kongrelerden dahi üstün görmekte ve fiilen otonomiye sahip olmaktadır. Parlamenter grubun üyeleri, kongreye taşınması gereken konuları gitgide daha çok kısıtlamaya ve parti kaderinin yegâne tayin edicileri olmaya yönelik doğal bir eğilime sahiptirler. 1903'te Almanya'da sosyalist milletvekilleri aralarından birinin Reichstag'ın başkan yardımcılığını kabul edip etmemesine ve kabul edilirse, sosyalist başkan yardımcısının görevi gereği saray davetlerine iştirak edip etmemesine parti kongresinden bağımsız karar vermek istedi. İtalya'da sosyalist ve cumhuriyetçi parlamenter gruplar, parti yöneticilerinin tam bağımsızlığını sağlamıştır. Yerel sosyalist örgütlere resmen bağlı kalmalarına seçmenlerin şüpheyile bakacağını ileri süren sosyalist grup, kimi zaman partinin düzenli üyeleri olmayanları milletvekili yapmakla dahi suçlanmıştır.

27 "Her hâlükârda, partiye karşı sorumlulukları göz önüne alındığında kongrede bulunmaları zaruri olabileceğinden ötürü, bu hususta yetki dilenmeleri gerekmemelidir" (*Protokoll des Parteitags zu Berlin*, 1890, s. 122).

28 "Avanti," No. 3433. Bununla birlikte, bu diğer ülkelerdeki sosyalist kongrelerde başrolü parlamenter temsilciler oynar.

Hem sosyalist parlamenter liderler hem de kapitalist parti liderleri, partilerinin geri kalanından ayrı bir yapı oluşturmaya hakları varmışçasına hareket ederler. Alman sosyalist parlamenter grubu, birden fazla vesile ve kendi girişimleriyle, partinin önemli kesimlerinin yaptığı bazı eylemlerin haklılığını reddetmiştir. Bunun en kayda değer örnekleri, “Leipziger Volkszeitung”’un “Ekmek Tefeciliği” makalesi (1904)²⁹ ve Karl Liebknecht’in anti-militarist söylemine (1907) karşı verilen tepkiler olmuştur. Birinci örnekte “Leipziger Volkszeitung”, partinin aşırı küçük bir azınlığı olan “elli yedi yoldaş” (yani parlamenter grubun üyeleri) tarafından kınanmış olmaktan teselli bulabilirdi; tıpkı Fransız Devrimi’nin arifesinde Abbé [Peder] Sieyès’in, kralın haklarının tebaasına kıyasla 1/30.000.000 oranında olduğunu belirterek demokrasi tarihine geçtiği gibi. Salt teoriyi ve partinin demokratik ilkelerini göz önünde bulundurursak, gazete taşı gedğine koymuştu; ama pratikte bu meydan okuyuşun bir önemi yoktu çünkü ilkesel haklılığın gücünün haklılığına, yani liderlerin gücüne yenik düşmesi söz konusuydu. Partinin yerel şubeleri milletvekillerinin izinden giderler. Kongrelerde delegelerin büyük çoğunluğu, kanaat önderlerinin rehberliğinde hareket etmeyi huy edinmiştir. Alman sosyalistleri genel grev fikrini 1904’teki Bremen kongresinde genel bir saçmalık olarak niteleyerek reddetti; 1905’te Jena’da ise partinin resmî silahı olarak kabul etti; 1906’da Mannheim’da ise bunun ütöpik bir fikir olduğunu ilan etti. Kongrelerdeki delege ve ülke çapındaki yoldaş kitleleri, bu gelgit sürecinin tüm aşamalarını içtenlikle alkışladı; her seferinde aynı eleştirel yeti yoksunluğunu ve aynı düşüncesiz coşkuyu sergilediler. Fransa’da, Fransız Marksistler hâlen Jules Guesde liderliğinde ayrı bir partiyken, yönetime otoriter ruh o kadar hâkimdi ki parti kongrelerinde yönetim kurulu (Comité National) icap ettiği üzere seçimle değil, *en bloc* [blok hâlinde] kabulle atanmaktaydı; liderler, parti tabanının kendileriyle uyuşmayabileceğini tasavvur bile edememekteydi. Dahası, kongreler *in camera* [kapalı oturum] toplanmaktaydı. Tutanaklar son derece kısa özetler hâlinde yayınlanmaktaydı, böylece kimin ne söylediği incelenemiyordu. Alman Sosyalist kongrelerinde ve toplantılarının tutanaklarında, yüksek ve düşük seviye delege grupları arasındaki ayrımı görmek kolaydır. “Sıradan” delegelerin söy-

29 Parti yönetiminin “Leipziger Volkszeitung” ile ilgili beyanı şöyle başlamaktadır: “Cumartesi günü 10. oturumda, yoldaş von Vollmar’ın konuşmasından sonra, İmparatorluk Şansölyesi 2 Aralık tarihli ‘Leipziger Volkszeitung’ makalesini tartışmaya açınca, parlamenter grubun hazır bulunan üyeleri, yoldaş Bebel’a, grubun bu makalenin yayınlanmasını esefle karşıladığını ve sorumluluğu reddettiğini söylemesine dair talimat vermeyi kararlaştırdı.”

lediklerine dair tutanak geniş ölçüde kısaltılırken, ağır topların konuşmaları harfi harfine kayda geçirilir. Yoldaşlar parti basınında da farklı muamele görür. 1904 yılında, o zamanlar Eisner'ın editörlüğünü yaptığı "Vorwärts" Bebel'in gönderdiği bir mektubu yayımlamadığında, Bebel partide fikir özgürlüğünün kısıtlandığı ve tüm yoldaşların mektuplarını parti organlarında yayımlatabilmelerinin "en temel hakları" olduğu iddiasıyla ortalığı birbirine kattı. Ancak Bebel'in öne sürdüğü bu "hakkın", yoldaşın partideki konumunun yüksekliğiyle orantılı olduğu göz ardı edilemezdir. Bebel'in mektubunun yayımlanmamasının yaratmış olduğu sıkıntı ise istisnai bir durumdur.

Sendikacılık hareketinde liderlerin otoriter karakteri ve demokratik örgütleri oligarşik bir çizgide yönetme eğilimleri, siyasi örgütlerdekenden daha da belirgindir.³⁰

Sendikal örgütlerin tarihindeki sayısız olgu, merkezî bürokrasinin, aslen demokratik olan bir işçi sınıfı hareketini demokrasiden ne kadar uzaklaştırabildiğini gösterir. Yöneticilerin temsil etmeleri gereken işçilerin çoğunluğunun onaylamadığı bir eylem sürecini başlatması ve sürdürmesi, siyasi emek örgütlenmelerine kıyasla sendikalarda daha da kolaydır. Bu konuda 1905'te Köln'deki sendika kongresinde alınan iki meşhur karara atıf yapmak yeterlidir. Bunların birincisinde liderler, 1 Mayıs'ların emek hareketinin genel bir protesto gösterisi olarak yapılmaya devam edilmesine (çoğunluğun görüşünün aksine) karşı olduklarını ilan ettiler. İkincisinde ise, genel grev tartışmaları tamamen yasaklandı. Bazı yazarlar durumu hâlen inkâr etseler de,³¹ bu ve benzeri olaylarda liderlerin oligarşik tutumları yeterince kanıtlanmıştır.

Sendika federasyonlarının yönetim kurulları, ücretlerin iyileştirilmesine dair talepler konusunda taban adına karar verme hakkını gasp etmek için yıllarca uğraşmıştır ve bunu bir grevin "meşru" olup olmadığına karar verme hakkının gaspı izlemektedir. Federasyon liderleri genelde önemli bir meblağ olan örgüt fonlarından sorumlu olduğu için, bu münakaşa pratikte, bir grevin sübvansede edilip edilmeyeceğine kimin karar vereceğine indirgenir.

30 "Sosyalist partide, ele alınan hususların doğası ve siyasi mücadelenin özellikleri nedeniyle, bürokrasiye sendikal hareketinkine kıyasla daha dar sınırlar dayatılır" (Rosa Luxemburg, *Massenstreik, Partei, und Gewerkschaften*, Erdmann Dubber, Hamburg, 1906, s. 61). Farka dair bu ihtiyatlı ifade kabul edilebilir.

31 Ör. "Vorwärts" kadrosundan bir yazar olan Heinrich Ströbel. "Sendika üyelerinin çoğunluğunun, sendika yöneticilerinin güttüğünden farklı taktikler tercih ettiğine katiben inanmıyoruz. Maalesef sendikaların çoğunluğu, yıllardır sürdürdükleri 'tarafsızlık' nedeniyle, siyasi açıdan kayıtsızlaşmıştır ve fiili sendika hareketini dar mesleki bakış açıları ve günlük çıkarları doğrultusunda değerlendirmektedir." (H. Ströbel, *Gewerkschaften und sozialistische Geist*, "Neue Zeit," xxiii, Cilt 2, No. 44).

Bu aslında sendikaların örgütlü kitlelerinin, kendilerini yönetmeye yönelik demokratik haklara sahip olup olmadığının da sorgulanmasıdır. Liderler, bu kadar önemli bir konuda tek başlarına karar verme hakkına sahip olduklarını iddia ettiklerinde veya bu hakka çoktan sahip olmuşlarsa daha da vahim olarak, en temel demokratik ilkelerin ağır şekilde ihlal edildiği açıktır. Liderler açıkça kendilerini oligarşiye dönüştürmüştür, fonları sağlayan kitlelere ise bu oligarşinin kararlarını kabul etme görevinden daha fazlası bırakılmamıştır. Bu güç suistimali belki taktiksel zeminde gerekçelendirilebilir; liderler grev kararlarının ihtiyatlı ve birlik içinde alınmasının elzem olduğunu ileri sürerek bu usulü savunabilirler. Ülke genelindeki işgücü piyasasının koşullarını işçilerden daha iyi bildiklerinden ve bu nedenle de mücadelenin başarı şansını değerlendirmekte daha yetkin olduklarından, bu konularda karar verme hakkına sahip olduklarını öne sürerler. Bir kentte işin durdurulmasının, o kentteki sendikanın mali gücünü zayıflatacağı ve bazen büyük bir örgütlü işçi grubunun çalışma koşullarını zorlaştıracığından ötürü bir grevin ne zaman ve nerede ilan edileceğine liderlerin karar vermesi gerektiğini eklerler. Böylece çoğunluğun çıkarlarını, azınlığın fevri hareketlerine karşı demokratik bir amaçla korumayı kendilerine hak görürler.

Bununla beraber burada sendikalarda hüküm süren oligarşinin nedenleriyle ilgilenmiyoruz. Proleter oligarşilerin eğilimleriyle, devlet hayatına (hükümetlere, saraylara, vb.) hâkim oligarşilerin eğilimleri arasında ne kadar az fark olduğuna işaret etmemiz yeterlidir. Başka yerlerde olduğu gibi Almanya’da da sosyalist liderlerin, sendikal hareket içinde çok gelişmiş bir oligarşinin varlığını kabul etmekten çekinmediğini görmek ilginçtir; sendika liderleri ise oligarşinin sosyalist partide olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak her iki lider grubu da kendi örgütlerinin oligarşik enfeksiyona karşı bağımsızlık kazandığına dair hemfikirdir.

Bununla birlikte, sendika liderleri ile Sosyalist Parti liderleri bazen öyle bir eylem planı altında birleşirler ki, iki lider grubundan sadece biri bu planı yapmış olsa, diğer grubun bunu aşırı anti-demokratik olarak yaftalayacağı kesindir. Örneğin 1908 yılında, birincil demokratik öneme sahip konulardan olan 1 Mayıs gösterileri hakkında, Sosyalist Parti ve sendika yönetimleri, bu ayrı siyasi ve sendikal örgütlere eylem talimatı niteliğinde bir ortak duyuruda bulundular. Yöneticiler, sendikaların her birini ve yerel sosyalist kurumları böylesine derinden ilgilendiren bir konuda onlara fikirlerini sorma ihtiyacı duymadı. Böyle bir davranış, işçi sınıfı hareketinin her iki kolunun da diğerine yönelttiği eleştirilerin ne kadar haklı olduğunu gös-

termektedir. Dahası, yerel sendika konseylerinin doğrudan sendika kongrelerinde temsil edilmesine yönelik tartışma sonuç olarak oligarşik çemberin genişlemesi meselesinden başka bir şey değildir.

Şimdi bir de işçi sınıfı hareketindeki üçüncü örgütlenme biçimi olan kooperatif örgütleri, özellikle de doğası gereği demokratik ilkeleri en kusursuz şekilde benimsemiş olması beklenen kooperatif üretime dayalı örgütleri kısaca ele alalım.

Dağıtımcı kooperatiflerin doğrudan üye kitleleri tarafından yönetilemeyeceğini anlamak kolaydır. Kautsky'nin açıkladığı üzere, burada işlevleri esasen ticari olan ve bu nedenle tabanın ehliyetinin ötesinde olan bir kurumdur bahsetmekteyiz. Bu nedenle, bu kurumların iş hayatındaki ana faaliyetleri çalışanlarına ve az sayıdaki uzmana emanet edilmelidir. "Alışverişin kooperasyon [işbirliği] olduğunu düşünmüyorsak, ki öyle olsa, bir bakkalın müşterilerinin de bakkalla kooperasyon yaptığını düşünmemiz gerekirdi, kooperatif üyelerinin yönetimle olan ilişkisi, bir şirketin hissedarlarının yönetimle olan ilişkisinden fazlası değildir; yönetim kurullarını seçerler ve sonra mekanizmanın kendi kendine işlemesini, yıl sonunda yönetimin icraatlarını onaylayıp onaylamamayı ve kârdan paylarına düşeni almayı beklerler."³² Gerçekte, dağıtımcı kooperatifler genel olarak monarşik bir tabiata sahiptir. Örneğin Ghent'in sosyalist Eduard Anseele liderliğindeki ve kuşkusuz sosyalist eğilimli bir kooperatif olan "Vooruit" ile ilgili iyi niyetli bir eleştirmen tarafından yazılanlara bakın: "Refah ve iyi idare, kutsal işçi özgürlüklerinden feragat edilmeden gerçekleşmez. 'Vooruit', onu yaratan güçlü şahsiyetin parmak izlerini taşımaktadır. ... Sorumluluğu üstlenen güçlü irade (diğerleri ondan kaçarken) neredeyse her zaman güç sarhoşu olur. Bay Anseele, bilerek ve isteyerek, sanayideki öncü burjuvaların aceleci, buyurgan, kaba tavırlarını takınımıştır ve 'Vooruit' genel olarak otoriter esaslarla işleyen bir örgüttür."³³

Üretim kooperatifleri ise (özellikle de küçük olanları) teoride demokratik işbirliği için en iyi zemindir. İşçi sınıfının aynı katmanında, aynı işi yapan ve aynı yaşam tarzına sahip homojen öğelerden oluşurlar. Kurumun bir yönetime ihtiyacı olduğunda bu yönetimde tüm üyeler yer alabilir çünkü hepsi aynı mesleki ehliyete sahiptir ve hepsi danışman ve yardımcıları olarak katkı verebilir. Bir siyasi partide, her üyenin önemli siyasi faaliyetlerde bu-

³² Karl Kautsky, *Konsumvereine und Arbeiterbewegung*, Ignaz Brand, Erste Wiener Volksbuchhandlung, Viyana, 1897, s. 17.

³³ "Pourquoi pas?" Brüksel, Yıl 2, No. 97.

lunması imkânsızdır ve siyasi partilerde liderler ile taban arasındaki büyük uçurum bu nedenle mevcuttur. Fakat üretim kooperatiflerinde, örneğin çizme imalatı yapanlarda, tüm üyeler, çizme yapımında, alet kullanımında ve deri kalitesine dair eşit derecede ehildir. Teknik konularda aralarında önemli farklılıklar yoktur. Ancak demokratik bir yapının oluşturulması açısından şartlar fevkalade olumlu olmasına rağmen, genel bir kural olarak üretim kooperatiflerinin demokratik oto-idare modelleri olduğunu söyleyemiyoruz. Rodbertus, üretim cemiyetlerinin faaliyetlerini tüm imalat, ticaret ve tarımı kapsayacak şekilde genişletmelerini hayal ettiğinde; yönetimde her üyenin eşit sese sahip olduğu küçük üretim kooperatiflerinin tüm çalışma hayatına yön vermesini düşündüğünde, ekonomik sistemin kendi hantal işleyişine yenik düşeceği kanaatine varmıştı.³⁴ Üretim kooperatifleri tarihi, tüm bu kurumların şöyle bir ikileme karşılaştığını göstermektedir: ya çok sayıda kişinin idareye müdahale etme hakkına sahip olmasından kaynaklanan uyumsuzluk ve zayıflık nedeniyle hızla pes etmek ya da bir veya birkaç kişinin iradesine boyun eğerek aslında kooperatif niteliğini kaybetmek. Hemen hemen her durumda bu tür işletmeler kuruluşlarını bir veya birkaç üyenin kişisel girişimine borçludur. Bazen onları tüm iç ve dış ilişkilerde temsil eden yöneticinin diktatörlüğünde olan minyatür monarşilerdir; ve onun iradesine öyle mutlak şekilde bağlıdır ki ölür ya da görevinden istifa ederse, yok olma riskiyle karşı karşıya kalırlar. Üretim kooperatiflerinin bu eğilimine, sayıları arttıkça kişisel faydaları azalan bireyler toplamı olmaları daha da vurgu yapar. Bu yüzden doğaları gereği, ortaçağ loncalarının evrimini yönlendirmiş olan aynı değişmez psikolojik kanunlara tabidirler. Zenginleştikçe daha içe kapalı hâle gelirler ve her zaman hâlihazırdaki üyeler yararına güvence altına aldıklarını tekelleştirmeye eğilimlidirler. Örneğin yüksek bir giriş ücreti uygulamasıyla yeni üye katılımına dolaylı engeller koyarlar. Bazı durumlarda yeni üye kabul etmezler veya azami üye sayısını belirten bir kural getirirler. Daha fazla emek gücüne ihtiyaç duyduklarında bu ihtiyacı sıradan ücretli işçilerle karşılarlar. Böylece üretim kooperatiflerinin yavaş yavaş anonim şirketlere dönüştüğüne sıkça tanık olmaktadır. Hatta bu kooperatifler zaman zaman yöneticisinin özel teşebbüsü hâline gelmektedir. Kautsky, her iki durumda da işçi sınıfı kooperatifinin toplumsal değerinin, bazı proleterlerin daha yüksek bir sınıfa tırmanmalarını sağlayan bir araç olmakla sınırlı kaldığını söylemekte haklıdır. Rodbertus işçi cemiyetlerini,

34 Karl Rodbertus, *Offener Brief an das Komitee des deutschen Arbeitervereins zu Leipzig*, F. Lassalle (Ed.), *Politische Reden und Schriften* içinde, Cilt 2, s. 9.

beden işçilerinin idareyi, müzakereyi ve belli bir ölçüde yönetim sanatını öğrenebileceği bir işçi sınıfı okulu olarak tanımlamıştı.³⁵ Uygulamada ise bu ifadenin gerçeği ne kadar az yansıttığını görüyoruz.

Demokrasi hareketinde kişisel etken çok önemli bir rol oynar. Nispeten küçük cemiyetlerde çoğunlukla birincil önemdedir. Daha büyük örgütlerde büyük sorunlar genellikle başta sahip oldukları kişisel ve önemsiz nitelikleri kaybeder ama yine de bu sorunları dile getiren ve bir anlamda onları canlandıran bireyler, etki ve önemlerini korurlar. İngiltere’de, Macdonald, Keir Hardie, Henderson ve Clynes gibi üç dört kişi sosyalist kitlelerin güvenine öylesine sahiptir ki, bir gözlemcinin belirttiği gibi, tabanı etkilemenin tek yolu bu liderleri etkilemekten geçmektedir.³⁶ İtalya’daki en önemli sendikal örgüt lideri, yalnızca iyi teşkilatçılar tarafından yönetilen sendikaların varlığını devam ettirebileceğini ortaya koymuştur. “Farklı çevrelerdeki her türlü mesleki zümre, örgüt güvenliğini sağlamayı ve krizleri atlattırmayı ancak birinci sınıf yöneticiler bulabildiği takdirde başarabilmiştir. Kötü liderlere sahip olanlar örgütlenmeyi başaramamışlardır ya da kurdukları örgütlerin kusurlu olduğu görülmüştür.”³⁷ Almanya’da Bebel, yüce otoritesini, her yerde sevinçle karşılanarak ve farklı eğilimlerin temsilcilerinin onu mütemadiyen kendi taraflarına çekmeye çalışmasıyla binlerce kez sergilemiştir.³⁸ Dahası, işçi sınıfı liderleri kitlelerden üstün olduklarının farkındadır. Bazen siyasal fırsatçılıkla bunu inkâr etseler de bununla çoğunlukla gurur duyar ve övünürler. İtalya’da ve diğer ülkelerde de sosyalist liderler, kitleleri kontrol altında tuttukları ve kalabalığın fevrliliğine karşı ılımlı bir rol oynadıkları için burjuvazinin ve hükümetin onlara fazlasıyla borçlu olduklarını hep söylemişlerdir. Bu düşünce, sosyalist liderlere göre onların müdahalesi olmasa çoktan gerçekleşmiş olacak sosyal devrimi engellemeye hakları ve güçleri olduğunu iddia etmekle birdir. Parti içinde ihtilaf çoğu kez nesnel gerekliliklerle ortaya çıksa da, neredeyse hep liderlerin işidir. Kitleler liderlerinin birbirleriyle uzlaşmalarına asla karşı çıkmazlar; şüphesiz ki bu kısmen liderler arasındaki farkların nesnel olarak çoğunlukla tabanın dar ilgi alanı ve kavrayış sınırlarının dışında kalmasından kaynaklanır.

Kitlelere büyük bir hayranlık sergileyen ve bahşedilen onurun karşılığını fazlasıyla veren bazı liderler olmakla beraber, liderler genel olarak

³⁵ Rodbertus, a.g.e., s. 9.

³⁶ M. Beer’in Britanya İşçi Partisi 9. Yıl Kongresi’ne sunduğu rapor, *Fränkische Tagespost*, Yıl 12, No. 28 (1909).

³⁷ Rinaldo Rigola, *I Funzionari delle Organizzazioni*, “Avanti,” Yıl 14, No. 341.

³⁸ Bkz. Albert Weidner’in mükemmel tasviri, *Bebel*, “Der Arme Teufel,” Yıl 2, No. 21 (1903).

kitlelere pek derinden saygı duymazlar. Vakaların çoğunda yüceltme tek taraflıdır; liderin kalabalığın sefaletini doğrudan tecrübe etmiş olması bile bunun için yeterlidir. Fournière, fedakâr taraftarlardan oluşan kalabalığın kendi özlemlerini yerine getirmek üzere görevlendirdikleri sosyalist liderlerin, bu kalabalığı edilgen bir araç olarak, tek amacı soldaki küçük rakamın değerini artırmak olan bir dizi sıfır olarak gördüğünü söylemiştir. “Eğer sağında bir tane varsa sadece on değerindedir; altı tane varsa milyon değerindedir.”³⁹

Parti üyeleri arasındaki eğitim ve ehliyet farklılıkları, işlevlerindeki farklılıklara da yansımaktadır. Liderler kitlelerin işleyişten dışlanmasını, kitlelerin ehliyetsizliği zemininde gerekçelendirir. Bir konuyu yakından takip eden ve dikkatlice araştıran az sayıdaki yoldaşın fikirlerinin, bu konuya ilişkin herhangi bir gerekçeli görüşe sahip olmayan çoğunluk tarafından hükümsüz bırakılmasının partinin çıkarlarına aykırı olacağını iddia ederler. Bu nedenle liderler referanduma, en azından parti hayatına sokulması bağlamında karşı çıkarlar. “Doğru anda eyleme geçmek, kitle içinde sadece birkaç bireyin sahip olabileceği kapsamlı bir bakış açısını gerektirir, çoğunluğuyse anlık izlenimler ve duygu akımları yönlendirir. Kapalı oturumda, renkli basın bültenlerinin etkisinden uzak ve sözlerinin düşman kampına taşınacağından korkmadan konuşabilecek sınırlı sayıda görevli ve müşavirin nesnel bir yargıya varması bilhassa olasıdır.”⁴⁰

Liderler, kararların doğrudan oylanması yerine dolaylı oylanmasını haklı göstermek için, siyasi gerekçelerin yanı sıra parti örgütünün karmaşık yapısını öne sürerler. Ne var ki, sonsuz kat daha karmaşık olan devlet örgütü için teklifte bulunma ve referandum yoluyla doğrudan yasama faaliyeti sosyalist programın vazgeçilmez bir ögesidir. Aynı olgulara devlet ve parti siyaseti bağlamlarında farklı bakmanın altında yatan çelişki, parti hayatının her alanına sinmektedir.

İşçi sınıfı liderleri bazen komuta ettikleri birliklerden üstün olduklarını sinizmin eşiğinde bir samimiyetle açıkça beyan ederler ve nasıl hareket edeceklerine bu birliklerin karar vermesine karşı olduklarını açıklayacak kadar ileri gidebilirler. Liderler aldıkları emirlere itaatsizlik etme hakkını saklı tutarlar. Buna birçok örnekten biri, 1908’de Roma’da düzenlenen bir işçi kongresinde, İtalyan Sosyalist Partisi’nin en etkili üyelerinden son derece zeki ve bilgili bir adam olan Filippo Turati tarafından dile getirilmiştir.

³⁹ Eugène Fournière, *La Sociocratie. Essai de Politique positive*, Giard et Brière, Paris, 1910, s. 117.

⁴⁰ Eduard Bernstein, *Gewerkschaftsdemokratie*, “Sozial. Monatsh.,” 1909, s. 86.

Sosyalist milletvekillerinin sosyalist kitlelerle olan ilişkisi hakkında şöyle demiştir: “Sosyalist parlamenter grup daima proletaryanın emrindedir, yeter ki gruptan saçma işler yapması istenmesin.”⁴¹ Yapmaları istenen şeylerin “saçma” olup olmadığına kararı milletvekillerinin vereceğini söylemeye pek de gerek yoktur.

Günümüzün emek hareketinde iktidarın sınırlı sayıda insanın elinde toplanması muhakkak birçok suistimale yol açmaktadır. “Temsilci”, vazgeçilmezliğinin verdiği gururla, canı gönülden halkın hizmetçisinden efendisine dönüşür. Başlangıçta astlarına karşı yükümlülükleri olan liderler uzun vadede onların ağası olurlar: Goethe, Mephistopheles’e, insanların her zaman türdeşleri tarafından yönetilmeye razı olduğunu söyleterek bu kadim hakikatı ortaya koymuştur. Devletin yerleşik makam ve mercilerinin gasplarına karşı savaşıyan parti, kendi yerleşik makam ve mercilerinin yaptığı gasplara doğal bir zorunlulukmuşçasına boyun eğer. Kitleler liderlerine hükümetlerinden çok daha fazla tabidir ve hükümet yaptığında asla tahammül etmeyecekleri güç suistimallerini liderleri yaptığında bunlara katlanırlar. Alt sınıflar bazen tepeden gelen zulme şiddetli tepki ve kanla karşılık verirler: Fransız Jacquerie’lerinde [köylü isyanı], Alman Köylü Savaşları’nda, Wat Tyler ve Jack Cade’in önderliğindeki İngiliz isyanlarında ve yakın zamandaki 1893 Sicilyalı Fasci isyanlarında olduğu gibi. Oysa kendi seçtikleri liderlerin zorbalığını idrak etmezler. Kitlelerin gözü parti liderlerinin demokrasi ülküsüne karşı işlediği suçlara açılırsa, sonsuz bir şaşkınlık ve sersemleme yaşarlar. Ancak isyana kalkışmaları durumunda, eleştirilerinin doğası sorunun temel niteliğini ne kadar az anladıklarını gösterir. Parti içi iktidarın merkezileşmesinin oligarşi belasının gerçek kaynağı olduğunu fark etmekten uzak bir şekilde, çoğu durumda, oligarşiye karşı koymanın en iyi yönteminin bu merkezileşmeyi pekiştirmek olduğunu düşünürler.

V. LİDERLER VE KİTLELER ARASINDAKİ MÜCADELE

Demokratik düzende gerçekleştirilen keyfi eylemleri savunanlar, kitlelerin haklarının ihlaline karşı koyabilecekleri araçlara sahip olduklarını hatırlatırlar. Bu araçlar, liderleri denetleme ve görevden alma haklarıdır. Şüphesiz bu savunma belli bir teorik değere sahiptir ve liderlerin otoriter eğilimleri bu imkânlarla bir dereceye kadar zayıflatılmaktadır. Demokratik eğilimli ve parlamenter rejime sahip olan devletlerde, gözden düşen bir bakanın azli için,

41 31 Mart 1908’de Convegno pro Amnistia’da yapılan konuşma, Torino, “Stampa,” xvii, No. 92.

teoride insanların ondan bıkmış olması yeterlidir. Aynı şekilde yine teoride, bir milletvekilinin azledilmesi için bir sosyalist grubun ya da seçim komitesinin aksi tavrı ve muhalefeti yeterlidir ve benzer şekilde, sendikaların yıllık kongrelerinde bir sekreterin çoğunluğun düşmanlığını kazanması görevden alınması için yeterli olacaktır. Fakat pratikte, gönderme yapmış olduğumuz tüm muhafazakâr eğilimler silsilesi, bu teorik hakkın kullanılmasının önüne geçer, böylece otonom ve egemen kitlelerin üstünlüğü tamamen hayal olarak kalır. Kitle bünyesinde her bireyin bir göreve gelebilme ihtimali Nietzsche'yi zamanında dehşete düşürmüştü ve fevkalade rahatsız etmiştir. Ancak herkesin görev alma hakkı olsa da, bunu çok az sayıdakinin yapabildiği gerçeği karşısında bu korku ortadan kalkmalıdır.

Liderliğin tesisiyle birlikte, uzun görev süreleri nedeniyle liderlerin kapalı bir kasta dönüşmeleri süreci başlar.

Tecrübeli liderler, Fransa'da olduğu gibi aşırı bireycilik ve fanatik siyasi dogmatizm engelleriyle karşılaşmadıkları sürece kitlelere kendilerini birbirine sıkıca kenetlenmiş özlü bir topluluk olarak sunarlar. Kitlelerin ayaklanarak liderlerin konumunu tehlikeye sokacakları durumlarda bu durum bilhassa görülür.

Kongre delege seçimleri gibi hususların bazen liderler tarafından özel düzenlemelerle gerçekleştirilmesi itibarıyla, kitleler aslında işleyişte belirleyici rol almaktan mahrum kalır. Bu düzenlemeler genellikle karşılıklı sigorta sözleşmeleri niteliğine bürünür. Birkaç yıl önce, Alman Sosyalist Partisi'nin birçok yerel idaresinde, liderlerin parti kongrelerine birbirlerini devir hâlinde delege adayı gösterdikleri düzenli bir sistem ortaya çıkmıştır. Delege atama toplantılarında her zaman ağır toplardan biri yoldaşlarına "sırası" gelen liderin delege seçilmesini teklif etmektedir. Yoldaşlar bu tür marifetlere nadiren başkaldırmakta ve çoğu zaman olup biteni idrak bile edememektedir. Böylece liderler arasında rekabet en azından bu alanda önlenir; ve aynı zamanda, üyelik aidatlarıyla parti yaşamının sürmesini sağlayan tabanın üst düzey işleyişe pasif katılımından fazlası imkânsız hâle gelir.⁴² Tüm demokrasilerde liderler, aralarındaki şiddetli iç mücadelelere rağmen, kitlelere karşı güçlü bir dayanışma sergiler. "Partinin bölünerek ellerinden kayıp gitmemesi için kendi aralarında uzlaşmalarının gerektiğinin farkına çabucak

⁴² Benzer olgular Amerikan parti hayatında da gözlemlenmiştir (Ostrogorsky, *La Démocratie et l'Organisation des Partis politiques*, Calman Lévy, Paris, 1903, Cilt 2, s. 196).

varırlar.”⁴³ Bu özellikle de dünyadaki diğer tüm sosyalist partilere kıyasla yapısının olağanüstü sağlam olması nedeniyle muhafazakâr eğilimlerin aşırı geliştiği Alman sosyal demokrasisi için geçerlidir.

Liderler ve kitleler arasında bir mücadele söz konusu olduğunda liderlerin bölünmemesi muzaffer olmaları için her zaman yeterlidir. Kitleler bir liderden nadiren kurtulur. Birkaç yıl önce Mannheim’da örgütlü işçiler başlarındaki birini gerçekten de azletti ancak liderler bu meşru isyanı tabanın işlediği bir suç olarak gördü, son derece içerledi ve halkın öfkesinin kurbanı olan kişinin başka bir göreve gelmesi doğrultusunda tedbir aldı. Kitlelerin liderlerinin iradesine karşı yürüttükleri büyük siyasi çalkantılar ve yoğun ekonomik mücadeleler sırasında liderler, bir an için kaybetmiş olabilecekleri üstünlüklerini kısa sürede geri kazanırlar. Daha sonra, genellikle liderler, kalabalığa rağmen ve onun ortaya koyduğu iradenin aksine, demokrasinin temel ilkelerini ihlal ederek ve ücretli liderleri ücret ödeyen kitlelerle birleştiren tüm hukuki, mantıki ve iktisadi bağları göz ardı ederek düşmanla barışır ve gerginliğin sonlandırılmasını veya yeniden işbaşı yapılmasını buyurur. Son İtalyan genel grevinde ve Crimmitschau, Stetten, Mannheim, vb. şehirdeki büyük grevlerde bu yaşanmıştır. Bu gibi durumlarda kitleler genellikle surat asar ama asla isyan etmezler çünkü başlarındakilerin ihanetini cezalandıracak güçleri yoktur. Meşru ve kanuni hoşnutsuzluklarını yüksek sesle ortaya koydukları toplantılar düzenledikten sonra, her zaman liderlerine demokrasi kılıfına uygun bir tazminat faturası çıkarırlar. 1905’te liderler büyük madenci grevini sona erdirmeye kendi başlarına karar verdiklerinde Ruhr havzası madencileri çileden çıktılar. Bu vesileyle kitlelerin oligarşiyi uzun uzadıya sorgulamaları söz konusu olabilirdi. Birkaç hafta sonra, sorun hiç yaşanmamışçasına tekrar huzur sağlandı. Liderler takipçilerinin öfkesiyle karşılaşmış ve buna rağmen iktidarda kalmışlardı. Ekim 1907’de Torino’daki genel grevin üçüncü gününde işçilerin büyük bir çoğunluğu grevin devam etmesi gerektiğine karar vermişti ancak liderler (partinin yerel şubesinin yönetim kurulu ve yerel sendika kurulları) kendilerinin de uymaları gereken bu karara karşı geldiler ve grevcilere işe geri dönmelerini nasihat eden bir manifesto tebliğ ettiler. Olayları takip eden parti ve sendika konsey toplantılarında bu disiplin ihlali görmezden gelindi. Taban, liderlerin istifasından ve örgütlerinin en tanınmış ve en saygın üyelerinden yoksun kalarak burjuvazinin karşısında kötü bir görüntü verilmesinden korkmaktaydı. Böylelikle, demokratik

⁴³ Antoine Élisée Cherbuliez, *Théorie des Garanties constitutionnelles*, Ab. Cherbuliez, Paris, 1838, Cilt 2, s. 253.

ve sosyalist partilerin yönetim organları ihtiyaç hâlinde tamamen kendi takdirlerine göre hareket edebilir, temsil ettikleri topluluklardan fiilen bağımsız olur ve pratikte kendilerini her şeye kadir kılarlar.

Bu durum esasen oligarşıktır ve demokrasi bayrağı altında başlatılan hareketler için çeşitli birçok sonuç doğurur. Bunların en başında, parti kongre ve meclislerini oluşturan yüksek sayıda ikinci derece liderin aldığı ve yöneticilerin kutsal bir görev addederek yerine getirmeleri beklenen taktiksel kararların, yöneticiler tarafından günden güne ihlal edilmesi gelir; böylece, gittikçe daha sık olarak, en önemli meseleleri *en petit comité* [*küçük bir grup dâhilinde*] tartışma ve olup bitenlerle ilgili partiyle sonradan yüzleşme pratiği ortaya çıkmaktadır (örneğin seçim kongreleri seçimler bitene kadar toplantıya çağrılmaz, böylece liderler seçim programının ne olacağına kendi başlarına karar verir). Ve yinelersek, farklı lider grupları arasında gizli müzakereler (Almanya’da 1 Mayıs gösterisinde ve genel grevde olduğu gibi) ve hükümetle gizli mutabakatlar yapılmaktadır. Burada da parlamento grubu tartıştığı konularda ve vardığı kararlar hakkında genellikle sessizliğini korur ve bu uygulamayı yöneticiler sadece kendileri bilgilendirilmediklerinde tenkit ederler, kitleler oyuna getirildiğinde ise münasip bulurlar.

Parti hayatındaki oligarşi iktidarının belli bir zaman içinde devrilebileceğine dair hiçbir işaret yoktur. Liderlerin bağımsızlığı ve vazgeçilmezliği eş zamanlı olarak artar. Üstelik makamları sayesinde sahip oldukları nüfuz ve mali güç kitleleri daha da büyülerken, vasıflı kişilerin emek hareketinin ayrıcalıklı bürokrasisine girme hırslarını da artırır. Dolayısıyla taban, kitle içindeki olası muhalefete liderlik edebilecek yeni güçler ortaya çıkarmaktan giderek aciz hâle gelir.⁴⁴ Bugün bile kitleler, liderlerinin komutası olmadan nadiren hareket etmektedir. Taban, reislerinin istekleriyle çatışan bir eylemde bulunmuşsa, bu neredeyse hep bir yanlış anlaşılmanın eseridir. 1905’te Ruhr havzasındaki madenci grevi, sendika liderlerinin isteği dışında başladı ve bu, halk iradesinin kendiliğinden patlaması olarak değerlendirildi. Ancak sonrasında, liderlerin tabanı aylarca kömür baronlarına karşı grev tehdidiyle seferber ederek buna teşvik ettiği ortaya çıktı; yani işçi kitlesinin, mücadele-reislerini arkasına alarak girdiğini düşünmesi doğaldı.

⁴⁴ Pareto şöyle yazar: “Eğer B [yeni elit], A’nın [eski elit] yerine yavaş yavaş sızarak geçtiyse ve toplumsal dolaşım kesintiye uğramadıysa, C [kitleler], kendilerini isyana teşvik edecek liderlerden yoksun kalır.” (Vilfredo Pareto, *Les Systèmes socialistes*, Giard and Brière, Paris, 1892, Cilt 1, s. 35).

Kitlelerin zaman zaman ayaklandıkları doğrudur ancak bu ayaklanmalar her zaman bastırılır. Parti kitlelerinin tarih sahnesinde aktif bir rol alması ve oligarşilerin iktidarını devirmesi, ancak egemen sınıfların ani bir körlükle toplumsal ilişkileri kırılma noktasına getiren bir siyaset izlemeleyle gerçekleşebilir. Kitlelerin her özerk hareketi, liderlerin iradesiyle derin bir uyumsuzluğa işaret eder. Bu tür geçici kesintiler hariç, örgütün doğal ve normal gelişimi, en devrimci partilere bile silinmez bir muhafazakârlık mührü basacaktır.

VI. LİDERLER ARASINDAKİ MÜCADELE

Demokratik partilerde liderlerin sınırsız iktidara sahip olduğu tezi bazı sınırlamalar gerektirir. Teoride lider kitlenin iradesine tabidir; kitlenin bir işaretiyle lider çekilmek zorunda kalacaktır. Her an azledilebilir ve yerine başkası konulabilir. Fakat pratikte gördüğümüz üzere liderler çeşitli nedenlerle son derece bağımsızdırlar. Yine de, Demokrat Parti'nin otokratik liderlerden kurtulmaması bile en azından onları değiştirebileceği doğrudur. Bu nedenle, bir liderin kitlelere körü körüne güvenmesinden daha büyük bir kusuru olamaz. Aristokratik lider, tabanın yapacağı sürprizlere karşı demokratik liderden daha güvendedir. Demokrasinin temel bir özelliği, her neferin çantasında bir mareşallik batonu taşımasıdır. Kitlenin yönetme becerisinden yoksun olduğu her zaman doğrudur; fakat kalabalığın başına geçmeyi sağlayacak niteliklere sahip her bireyin liderlik mertebesine ulaşabileceği de bir o kadar doğrudur. Yeni liderlerin ortaya çıkmasıyla iktidardakiler koltuklarını bu kişilere kaybetme tehlikesiyle karşılaşılır. Bu yüzden eski lider, konumunu borçlu olduğu kitlelerle görüş ve duygu temasını sürdürmelidir. Usulen de olsa kalabalıkla birlikte hareket etmeli, kalabalığın bir aracı olduğunu ortaya koymalı ve görünüşte iyi niyet ve arzularını rehber edinmelidir. Böylece çoğu zaman liderlerin gerçekten de kitlenin kontrolünde olduğu varsayılır. Lakin liderlerin iktidarını çoğunlukla tehdit eden, yeni bir lider veya liderler grubunun eski yöneticilerin görüşlerine karşı telkinlerde bulunarak baskın çıkma noktasına gelmesidir. Bu durumda eski liderler, tabanın görüşü doğrultusunda çekilmek istemiyorlarsa, güçlerini yeni gelenlerle paylaşmaya razı olmalıdırlar. Fakat konuya daha yakından bakarsak, bu rızanın çoğu durumda genç rakiplerinin etkisini bertaraf etmeyi amaçlayan bir öngöründen fazlası olmadığını fark etmek zor değildir. Eski liderler buna boyun eğerek görünüşte kalabalığa olan bağlılığını ortaya koymaktadır ama esas niyet, karşılaşılan vahametini, yani yeni bir elitler grubu oluşmasının önüne geçmektir.

Özellikle daha zayıf ve kurnaz olan liderlerin kitleye itaati, demagoji biçiminde ortaya çıkar. Demagoglar halk iradesinin fahişeleridir. Kitleleri kendi seviyesine yükseltmek yerine, kendilerini kitlelerin seviyesine indirirler. Aralarında en dürüst olanlar için bile başarının sırrı, “kalabalığın ani dürtülerini kendi planları lehine yönlendirmeyi bilmektir.”⁴⁵ Daha güçlü liderler, iktidarlarının sallanabileceğinin ancak yıkılmayacağını bilinciyle fırtınalara göğüs gererler. Buna karşın zayıf ve adi olanlar, kitlelerin yoğun hücumlarına cevaben geri çekilirler; egemenlikleri geçici olarak sakatlanır veya kesintiye uğrar. Fakat biat etmeleri rol icabıdır; koltuklarına yapışmalarının, kitlesel iradenin icracıları olarak eski hâkimiyetlerini geri kazanmaları için yeterli olacağının farkındadırlar. Alman sosyalizminin önde gelen liderlerinden biri, liderler ve kitleler arasındaki kritik bir gerilim sırasında, kitlelere rehberlik edebilmek için onların iradesine boyun eğmek zorunda olduğunu söylemiştir.⁴⁶ Bu kinayenin arkasında derin bir psikolojik gerçek gizlidir. Komuta etmek isteyen, nasıl itaat edeceğini bilmelidir.

Genellikle halk devrimlerinin nihayetinde kendi liderlerini yok ettiği bilinmektedir. Buna kanıt olarak, İtalya için Rienzi, Masaniello ve Michele di Lando, Fransa içinse Danton ve Robespierre’in adları sayılmaktadır. Bu ve benzeri birçok örnek için bu gözlem doğrudur. Ancak kalabalıkları liderlerine karşı ayaklanmakla suçlamak ve akıbetlerinden kitleleri sorumlu tutmak hata olacaktır. Liderleri yiyip yutan kitleler değildir; liderler kitlelerin yardımıyla birbirlerini yiyip yutmuşlardır. Bunun tipik örneği, Robespierre’in devirdiği Danton ve geriye kalan Dantonistlerin yok ettiği Robespierre’dir.

Liderler arasında ortaya çıkan çekişmeler ve kıskançlıklar, onları sıklıkla etkin önlemler almaya ve oyunlar oynamaya teşvik eder. Demokrat milletvekilleri parti içindeki düşmanlarını etkisiz hâle getirmek ve kitlelerin gözünde yeniden itibar kazanmak için parlamentoda “ortak amaç uğruna müthiş bir faaliyet” sergilemeye gayret eder. Bu, aynı anda hem demokratik bir görev hem de şahsi bir tedbir olarak görülür. Seçmenlerin ve yoldaşların büyük çoğunluğunun liderin işlevleri hakkında kesin bir fikri olmaması ve onu sürekli gevşeklikle suçlamaya eğilimli olmaları nedeniyle, milletvekilleri zaman zaman kendilerini onlara hatırlatmalıdır. Almanların *Dauerreden*

45 Kochanowski, *Urzeitklänge, und Wetterleuchten Geschichtlicher Gesetze in den Ereignissen der Gegenwart*, Wagner, Innsbruck, 1910, s. 10.

46 “Ich bin ihr Führer, also muss ich ihnen folgen.” [onların lideriyim, dolayısıyla onları takip etmeliyim] (bkz. Adolf Weber, *Der Kampf zwischen Kapital und Arbeit*, Mohr, Tübingen, 1910, s. 369.)

(süresiz konuşmalar) adını verdikleri konuşmaların birçoğu bu ihtiyaçtan yapılmıştır; ayrıca Avusturya, Fransa, İngiltere ve İtalya parlamentolarında meydana gelen “hadise”lerin birden fazlası da bundan kaynaklanmıştır. Liderlerin kitlelerin dikkatini çekmeleri ve onları gururlandırmaları için etkili yöntemin, su gücünden yararlanmaya dair bir rapor veya Arjantin’le yapılan bir ticaret anlaşması yerine, halkın genelinin çok daha ilgi duyduğu ve anlama becerisi dâhilinde olan özel olayları kışkırtmaktan geçtiği kabul görmüştür. Dahası, başta İtalya olmak üzere birçok ülkede, bu tür hadiselerin kapitalist basın tarafından tüm ayrıntılarıyla haber yapılması söz konusuysa, ciddi konuşmaların, özellikle de konuşmacı sosyalist ise, birkaç satırla özetlendiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, normal zamanlarda bile, demokratik partilerin parlamenter temsilcilerinin sözel faaliyeti dikkate değerdir. İtalya’da sosyalist milletvekilleri 25 Mart ve 10 Temmuz 1909 arasında Meclis’te 212 kez konuşma yaptılar. Bu dönemde sosyalist milletvekilleri parlamentonun sadece yüzde 8’ini oluşturmaktayken, konuşmaları parlamentoda yapılan tüm konuşmaların yüzde 20,4’üne tekabül etmekteydi.⁴⁷ Bu konuşkanlık sadece partinin rakiplerine karşı itibarını canlı tutmaya yönelik değildir; aynı zamanda diğer partilerdeki düşmanlara olduğu kadar kendi örgütü içindeki kıskanç rakiplere karşı bir yeniden seçilme aracı olarak her milletvekilinin şahsi meselesidir.

Liderler arasında mücadelelere yol açan farklılıklar çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Başka alanlarda itibar kazandıktan sonra partiyle bağ kuran ve ona komuta etmeye soyunan “büyük adamlar” ile en başından sosyalist olan köklü liderler arasındaki kaçınılmaz düşmanlığa daha önce atıfta bulunmuştuk. Birçok durumda çatışma basitçe yaşlılarla gençler arasında ortaya çıkar. Bazen, proleter liderler ile burjuva doğumlular arasındaki mücadelelerde görüldüğü üzere sosyal köken temelinde gerçekleşir. Bazen de anlaşmazlık, siyasi Sosyalist Parti ile sendikal yapılanma arasındaki ya da siyasi parti içindeki parlamenter grup ile yönetim arasındaki bir mücadelede olduğu gibi, tek bir hareket içindeki farklı faaliyet kollarının nesnel ihtiyaçlarından kaynaklanır. Bazı durumlarda, bürokrasinin katmanları arasında mücadeleye neden olan yatay bir tabakalaşma söz konusudur: iki yerel veya ulusal liderler grubu arasında bir çatışma olduğu durumlardaysa tabakalaşma dikeydir; Bavyera ve Prusya sosyalistleri arasında; Frankfurt ve Hanau’nunkiler arasında; Vaillant, Jaurès ve Hervé’nin Fransız destekçileriyle

⁴⁷ Bkz. Oddino Morgari’nin beyanı, “Avanti,” 12 Ağustos 1909.

Bebel ve von Vollmar'ın Alman taraftarları arasında (Enternasyonal'in Stuttgart'taki kongresindeki anti-militarist tartışmada) olduğu gibi. Bunlara ek olarak, sosyalistler arasında yeterinden fazla mücadele ırksal farklılıklardan ortaya çıkmaktadır. Enternasyonal'in kongrelerinde Alman ve Fransız sosyalistlerinin bitmek bilmeyen çekişmeleri, 1870 tarihli Fransız-Alman Savaşı ile birçok yönden paralellik göstermektedir. Aynı kongrelere, diğer gruplarla karşılıklı düşmanlık içinde olan İngiliz sosyalizminin temsilcileri de anlaşmaz ve heterojen bir üçüncü grup olarak katılmaktadır. Bununla birlikte, çoğu durumda farklı lider grupları arasındaki fikir ayrılıkları iki başka güdü temellidir. Her şeyden önce nesnel ve ilkesel olarak genel felsefi görüş farklılıkları vardır; bu en azından yakın sosyal evrim sürecinin tasavvurunda ortaya çıkar ve bunun sonucunda seçilecek taktikler konusunda fikir ayrılığı oluşur: Bu, reformist ve Marksist, sendikalist ve siyasal sosyalist gibi çeşitli eğilimlerin tezahürüne yol açar. İkincisi, şahsi nedenlere dayanan mücadeleler mevcuttur: antipati, gıpta, haset, pervasızca en önlere geçme çabası, demagoji. Enrico Ferri, rakibi Filippo Turati'den şöyle söz etmişti: "Benden nefret ediyor çünkü bir çöplükte iki horoza yer olmadığını düşünüyor."⁴⁸ Çoğu durumda bu iki tip güdü pratikte bir şekilde birbirine karışır; ve uzun vadede, ilkesel ve fikirsel farklılıkların şahsileşmesiyle, farklı teorilerin temsilcilerinin birbirlerine derinden düşmanlık beslemesi sonucunda, birinci tip güdülerin yerini ikincilerin daha çok aldığını görmekteyiz. Buna karşın, ikinci tip güdülerden etkilenen kişilerin onları gerçek içyüzüyle sergilemekten utanmaları nedeniyle, her zaman teori kılıfına sokmaya çalıştıkları açıktır; şahsi hoşnutsuzluk ve şahsi düşmanlıklar, görüş ve taktik farklılıkları olarak şatafatla maskelenir.

Demokrasinin içinden çıkan oligarşinin karşısında iki büyük tehlike vardır: kitlelerin ayaklanması ve (bu ayaklanmayla yakından alakalı ve genellikle sonucu olarak) oligarklardan birinin hâkimiyeti ele geçirmeyi başararak birlikte diktatörlüğe geçiş. Bu iki tehlikeden biri aşağıdan gelir, diğeri ise oligarşinin bağrında ortaya çıkar: Bir tarafta isyan, diğerinde ise gasp söz konusudur. Sonuç olarak, tüm modern halk partilerinde gerçek bir kardeşlik ruhu bariz bir şekilde eksiktir; samimi ve candan bir karşılıklı güven görmemekteyiz; liderlerin karşılıklı güvensizliğine dayanan bir örtülü mücadele, rahatsız edici bir ruh hâkimdir ve bu ruh her demokrasinin en temel niteliklerinden biri hâline gelmiştir. Liderler her şeyden önce kendi örgütlerini yönetmeye heves edenlere karşı güvensizdirler. Her oligarşi, saf-

48 Ferri'nin Suzzara'da yaptığı konuşma, "Stampa," Yıl 18, No. 358 (27 Aralık 1909).

larına katılmak isteyenlere karşı şüphe doludur, onları sadece olası vârisler olarak değil, kendilerinin ecelleriyle ölmelerini beklemeden yerlerini almaya hazır halefler olarak görürler. Evvelden beri varlıklı olanlar (ve bu maddi olduğu kadar ruhi ve zihni serveti de kapsar) geçmişleriyle gurur duyarlar ve dolayısıyla yakın zamanda varlığa kavuşanları küçümsemeye eğilimlidirler. Bazı Sicilya kentlerinde, ironik bir yaygın deyişle *ricchi* ve *gli arricchiti* (zenginler ve zenginleşmiş olanlar) olarak adlandırılan iki kesim arasında mücadele sürmektedir. Birinci grup eski toprak sahiplerinden, ikinci gruptaki sonradan görmeler ise tüccarlar, bayındırlık işleri yapan müteahhitler, imalatçılar ve benzerlerinden oluşmaktadır. Benzer bir mücadele modern demokrat partilerde ortaya çıkmaktadır ancak buradaki durum herhangi bir iktisadi farklılığa dayanmamaktadır. Burada da, *détenteurs d'emploi et les chercheurs d'emploi* [iş sahipleri ve iş arayanlar] ya da Amerikalıların tabiriyle “in” ve “out” olanlar arasında bir mücadele söz konusudur. İkinci grup, görünüşte safi ilkesel temelde birinciye savaş ilan eder fakat gerçekte bunu genelde böyle bir muhalefetin lider saflarına girmenin en etkili yolu olması sebebiyle yapar. Sonuç olarak, toplantılarda kendilerini amansız fikrî rakipler olarak yansıtır; sırf hâlihazırdaki liderlerin gözünü korkutmak için “büyük konuşurlar” ve böylece liderleri bu patırtı çıkaran yoldaşlara kazançtan pay vermeye teşvik ederler. Birçok durumda eski liderler direnir ve yerlerini korurlar; bu gibi durumlarda rakipleri cephe değiştirerek karşılıklı mücadele tavırlarından vazgeçer, iktidardakilerin zaferlerine ortak olarak ve beğenilerini kazanmayı umut ederek, farklı bir yolla heveslerini gerçekleştirmeye çalışırlar.

Eski liderler ile iktidarı arzulayanlar arasındaki mücadele, ifade ve düşünce özgürlüğü için kalıcı bir tehdit oluşturmaktadır. İyi düzenlenmiş ve sağlam temelleri olan ve parti siyaseti alanında faaliyet gösteren her demokratik örgütlenmede bu tehditle karşılaşırız (çeşitli partilerin sürekli birbiriyle çarpıştığı geniş devlet hayatında ise belli bir hareket serbestisinin varlığını teslim etmek gerekir). Parti iktidarını hâlihazırda ellerinde bulunduran liderler, ayrıştıkları çalışma arkadaşlarının konuşma özgürlüğünü olabildiğince sıkı kontrol altında tutmaya olan doğal eğilimlerini gizlemezler. Böylece görevdekilerin disipline ve itaate yönelik büyük gayretleri olur ve bu niteliklerin partinin varlığı açısından vazgeçilmez olduğunu dile getirirler. Aykırılığın şüphelendikleri tüm çalışma arkadaşlarını sansürleyecek kadar ileri giderler. Aynı zamanda onları bağımsız gazete ve dergilerden ayrılmaya ve tüm yazılarını parti çoğunluğunun liderleri tarafından kontrol edilen resmî organlarda

yayımlamaya zorlarlar. Alman Sosyalist Partisi'nde üyelerin kapitalist basınla işbirliği yapmalarının yasaklanması kısmen bu eğilimin sonucu olmakla beraber, sosyalist olsalar da özel sermayeyle kurulmuş ve parti yönetiminin resmî kontrolüne tabi olmayan süreli yayınlar ile yoldaşların ilişkisinin kesilmesi talebi, tamamen liderlerin bu şüpheciliğinden kaynaklanmaktadır.

Genç lider adaylarına karşı mücadelede eski lider genel olarak kitlelerin desteğine güvenebilir. İşçi sınıfı partilerinin tabanı, eski yoldaşların açıkça korumadığı veya partiye almadığı yeni gelenlere doğal bir güvensizlik duyar ve bu özellikle diğer sosyal sınıflardan gelenler için geçerlidir. Dolayısıyla yeni gelen, en şiddetli saldırılara maruz kalmak istemiyorsa, kendi fikirlerini ortaya koymadan önce uzun süre karantina altında tutulmaya boyun eğmelidir. Alman Sosyalist Partisi'nin diğer sosyalist partilerin tümünden daha eski olması ve liderlerinin bu sayede olağanüstü bir itibara sahip olmaları nedeniyle, bu karantina dönemi burada özellikle uzundur. Birçoğu partinin asli kurucuları arasındadır ve eski anti-sosyalist kanunların ateşinde yanarak kutsanmışlardır. Parti kimliğini sekiz ya da on yıl taşıyan bir sosyalist, şubesinde çoğu zaman "genç" bir üye olarak görülür. Bu eğilim, Almanların yaşa muazzam hürmet etmeleriyle ve demokrasinin bile alt edemediği hiyerarşik eğilimleriyle desteklenmektedir. Nihayetinde, Alman işçi hareketi bürokrasisinin her güçlü bürokrasi gibi, içgüdüsel olarak yalnızca kendine yöneldiği eklenmelidir. Dolayısıyla, Alman sosyal demokrasisinde, nispeten daha zayıf örgütlenmiş durumdaki diğer sosyalist partilerin aksine, partiye yeni kaydolmuş üyelerin (*Fuchs* olarak adlandırılan) yanı sıra, partide görevli olmayan, serbest yazar veya benzeri sıfatlarla bağımsızlığını korumuş ve bu nedenle parti mekanizmasının çarklarına dâhil edilmemiş sıradan üyeler de etkilerini çok nadiren hissettirirler. Bu durumun, eski liderlerle boy ölçüşebilecek kadar dinç ve yetenekli gençlerin ortaya çıkmamasında büyük rol oynadığı kuşkusuzdur; bu sıkça göz ardı edilen bir eksikliktir. Sosyalist Parti'nin yıllık kongrelerinin sadece "parti yetkililerinin kongreleri" olduğu dahi söylenmiştir. Bu eleştiri haksız değildir çünkü sosyalist kongrelerde delegeler arasında parti ve sendika yetkililerinin yüzdesi muazzamdır. Burada analiz ettiğimiz eğilimler bilhassa örgütün üst seviyelerinde çarpıcıdır. Almanya'da Sosyalist Parti'nin yönetimi, İtalya'da olduğu gibi gençlere ya da Fransa'da olduğu gibi serbest yazarlara değil, kıdemli üyelere, *des anciens'e* [*eskiler*], partinin yaşlı yetkililerine emanet edilmektedir. Dahası, kitlelerin sahip olduğu muhafazakâr psikoloji, eski liderlerin arzularını destekler çünkü taban, çıkarlarını kendi konumundaki kişilere, yani partide resmî bir pozisyonu ve düzenli

bir bürokratik kariyeri olmayanlara emanet etmeyi asla aklından geçirmez.

İktidardaki eski liderler ile yeni lider adayları arasındaki mücadele, çoğu kez sorumlu ve sorumsuz kişiler arasındaki bir mücadele şekline bürünür. İkinci gruptakilerin birinci gruba karşı yaptığı pek çok eleştiri işin özüyle alakasızdır çünkü lider adayları, liderlerin sahip olduğu ciddi sorumluluklardan muaftır. Bu muafiyet, lider adaylarına eski liderlerle olan çatışmalarında taktiksel bir avantaj sağlar. Üstelik partide herhangi bir resmî mevkide bulunmadıklarından sorumsuz oldukları için bu rakipler, görevdekilerin davranışlarını şekillendirmesi beklenen demokratik denetim fikrine tabi değildir.

Çoğunluğa sahip eski liderler, hâlen azınlıktaki yeni şeflerle mücadele etmek için içgüdüsel olarak bir dizi el altı yöntemle başvurarak çoğu zaman galip gelirler ya da en azından yenilgilerini geciktirirler. Bu araçlardan birinin, başka bir bağlamda derinlemesine tartışılması gerekir. “Hükümet” olarak adlandırabileceğimiz liderler, “muhalefet” liderlerini yetersiz ve bayağı olarak etiketleyerek, onları, partiyi yozlaştıranlar, lafebeleri, demagoglar ve sahtekârlar olarak nitelendirerek kitleler nezdinde haklarında güvensizlik uyandırırken; kendilerini kitle ve demokrasi adına kolektif iradenin savunucusu olarak tanımlarlar ve isyankâr, hatta memnuniyetsiz yoldaşların dahi kendilerine biat etmelerini talep ederler.

Liderler arasındaki mücadelede sıklıkla daha ulvi güdüler devreye sokulur. Yürütme üyeleri, örgütün belirli bölümlerindeki demokratik işleyişe müdahale etme hakkı talep ettiğinde, bunu söz konusu tüm koşullara ilişkin daha kapsamlı bir kavrayışa, derin bir sezgiye, üstün bir sosyalist kültüre ve keskin bir sosyalist hassasiyete sahip olmalarına dayandırır. Çoğu zaman, uzman olmayan, cahil kitlelerin liderlik makamına ilâştirmek istedikleri yeni unsurları geri çevirmeye hakları olduğunu savunurlar; buna partinin ahlaki ve fikrî seviyesinin korunması ihtiyacını gerekçe gösterirler. Almanya’nın devrimci sosyalistleri, partinin büyümesiyle kaçınılmaz şekilde ortaya çıkacak yeni ve teorik temelde güvenilirmez unsurların baskın gelmesi tehlikesine karşı bir savunma aracı olarak, yönetim kurulunun merkezî gücünün korunmasını talep etmekte. Eski liderlerin kitleleri kontrol altında tutmaları gerektiği, yoksa yanlarına istemedikleri mevkidaşlar getirilebileceği söylenmektedir. Bu nedenle, seçim bölgelerinde milletvekili adaylarının, parti yönetiminin önceden onayıyla belirlenmesini öngörmektedir.

Eski liderler, rekabetin ve kuvvetli bir yeni entelektüel akımın ortaya çıkma ihtimalini bertaraf etmek için henüz güçlü liderler çıkarmamış yeni

hareketleri kendi taraflarına çekmeye her daim gayret eder. Almanya'da Sosyalist Parti ve sendika liderleri, Genç Sosyalist hareketi ilk başta kuşkuyla karşıladılar. Hareketin bastırılamayacağını gördüklerinde ise hemen başına geçmeye çabaladılar. Sosyalist gençlere rehberlik etmek üzere "Genç Alman İşçi Merkez Komitesi" kuruldu; her üç kesimden dört temsilciden, yani Sosyalist Parti'nin yönetiminden dört, genel sendikalar komitesinden dört ve Genç Sosyalist'ten dört kişiden oluşturulmuştur (böylece sonuncunun temsilcileri bire iki oranında azınlıktadır).⁴⁹ Eski liderler, genç kitlelerin kendi başlarına bırakıldıkları takdirde, liderlerini akıllıca seçmek ve onları etkin şekilde denetlemekte yetersiz kalacaklarını ileri sürerek (mantıksaldan ziyade fırsatçı saiklerle) Genç Sosyalist'e dayattığı vesayeti haklı göstermeye çalışmaktalar.

İktidara talip olanlarla çatışan eski liderlerin ellerinde sayısız silah vardır. Şarlman, Sakson kabile şeflerini nihai olarak zapt etmeyi, onlara kontluk bahşederek sağlamıştı. Bu sayede sadece itibarlarını artırmakla kalmadı, aynı zamanda onlara kendi gücünden sınırlı bir pay verdi. Bu yöntem, yaşlı hükümdarlar tarafından isyankâr ve nüfuzlu şefleri zararsız kılmak ve otoritelerine karşı ayaklanmalarını önlemek üzere tarihte defalarca uygulanmıştır. Oligarşiler bu taktik manevrayı en az monarşiler kadar başarıyla uygulamaktadır. Feodal Prusya devleti, burjuvazinin en muhalif liderlerini danışma meclisine atamıştı. Genç Alman burjuvazisinin hâlen asillere ve devletin geleneksel otoritesine karşı isyankâr ruhla dolu olduğu bir zamanda, bu durum çok öfke uyandırmıştı. Nitekim Ludwig Börne 1830'da şöyle yazmıştı: "Hünerli bir muhalefetin ortaya çıktığı ve otoritelerin saygınlığını kazandığı her durumda, öğretim kürsüsüne zincirlenmesi ya da hükümete bağlanma suretiyle kontrol altına alınması söz konusudur. Bu yeni unsurlara eğer hükümet içinde hiçbir yer bulunamazsa, onlara en azından birer unvan ve paye olarak devlet nişanı verilir. Bazı durumlarda ise bu tehlikeli unsurlar, bir soylunun şatosunda ya da bir sarayda görevlendirilerek halktan tecrit edilir. Hükümdar ve maiyetinin herhangi birinden akıl almaya en az yatkın olduğu Almanya'daki kadar çok danışma meclisi üyesinin başka hiçbir yerde olmamasının sebebi budur."⁵⁰ 1875'teki İspanya seçimlerinde, halkın laka-yıtlığı öyle boyutlardaydı ki kontrol tamamen hükümetin elindeydi; ancak hükümet, her hâlükârda kendisini güvenceye almak için belli bir sayıda mu-

49 "Fränkische Tagespost," Yıl 39, No. 191, Ek 2.

50 Ludwig Börne, *Aus meinem Tagebuche*, Reclam, Leipzig, s. 57.

halif adayın seçilmesini sağlamıştı.⁵¹ Görünüşe bakılırsa İspanya’da durum bugün de aynıdır.⁵² Bu taktikler sadece feodal anlayışın etkin olduğu devletler için geçerli değildir. Plütokrasinin egemen olduğu yerlerde aynı yozlaşma mevcuttur ve sadece yozlaştıranın kimliği farklıdır. Bu, Austin Lewis’in yazdıklarında açıkça görülmektedir: “Siyasette orta ve zapt edilmiş sınıfla vücut bulan kamusal mülkiyet, üstlendiği görevleri yerine getirmek için gerekli olan ne siyasal beceriye ne de yaşam enerjisine sahiptir. Küçük orta sınıfın beyin takımı büyük kapitalistler tarafından çoktan satın alınmıştır. Sanayi ve finans şeflerinin hizmetinde istihdam edilen yetenek, orta sınıf üyelerinin sonu belirsiz mücadelelerinde elde edebileceklerinden daha iyi bir gelir elde eder. Mesleki ve siyasi yükselişin yolu, egemen oligarşinin alanından geçer ve bu yolun bekçileri uşak kılıkklılardan başka kimsenin geçmesine izin vermez. Gençliğin maddi ihtiraslarının tümü oligarşinin hizmetinde karşılanacaktır ve bu hizmete dâhil edilecek yetenekli unsurların genelde bir bürokrat veya Cizvit’inki kadar açıkgozlülükle seçildiği görülmektedir.”⁵³

Demokratik rejime sahip ülkelerde egemen sınıflar, son yıllarda bazı bakanlık görevlerini gözde liderlere teslim etmiş ve bu liderlerin iktidarı paylaşmalarına ihtiyatlı ve son derece kısıtlı da olsa izin vermiştir. Böylece, proletaryanın devrimci dürtülerini kontrol altına alıp devrimci işçi hareketine engel olmayı ummuşlardır. Modern demokrat partilere hükmeden oligarşiler, muhalefeti dizginlemek için sıklıkla aynı yöntemle başvurmuştur. Eğer parti içi muhalefet liderlerinin büyük takipçi kitleleri varsa ve bu liderlerin sayısı azsa, eski parti liderleri onları kontrol altına almak ve etkisiz hâle getirmek için az önce bahsedilen uzlaşma yöntemlerine başvururlar. Muhalefet liderleri partide yüksek mevkilere atanır ve onurlandırılırlar ve böylece zararsız hâle getirilirler; bu, en üst mevkilere değil, önemli yetkileri olmayan ikinci kademe görevlere geldiklerini ve bir gün çoğunluğu elde etmeye dair hiçbir umut olmadığını görmeleriyle iyice pekişir. Öte yandan, ortak çalışmalarından ve beraberlikten kaynaklanan ağır sorumluluğu kadim rakipleriyle bölüşürler, böylece faaliyetleri eski liderlerinkilerin arasına kaynar.

Eski liderler, güçlerini özellikle de zihinsel veya eğilimsel olarak kendileriyle uyumsuz yeni unsurlarla bölüşmek zorunda kalmamayı ve mevki-

51 *Denkwürdigkeiten des Fürsten Hohenlohe*, a.g.e., s. 376.

52 Nicolas Salmerton y Garçia, *L'état espagnol et la Solidarité catalone*, “Le Courier Européen,” iv, No. 23.

53 Austin Lewis, *The Rise of the American Proletarian*, Charles H. Kerr & Co., Şikago, 1907, s. 189-190.

daşlarını seçme hakkına sahip olmayı her yerde az çok başarırlar; böylece kitleleri, istedikleri liderleri atama ayrıcalığından mahrum bırakırlar.

İktidar taliplerinin yolu her zaman, ancak kitlenin yardımıyla üstesinden gelinebilecek türlü engel ve zorluklarla doludur. Eski ve yeni liderlerin mücadelesinde eskilerin tam bir yenilgiye uğraması nadiren gerçekleşir. Bu sürecin sonucu *circulation des élites*'ten [*elitlerin dolaşımı*] ziyade *réunion des élites* [*elitlerin toplanması*], yani bu iki unsurun karışımıdır. Yeni eğilimi temsil edenler, ayakları sağlam basmadığı sürece, hâlihazırdaki iktidar tarafından devrilmemek için her yola başvururlar. Çoğunluktan farklı düşünmelerinin önemsiz olduğunu, sadece partinin kadim ve sınanmış ilkelerini mantiken savunduklarını ve eski liderlerin gerçek bir demokratik duygu sergilememelerine üzüldüklerini ifade ederler. Onları her an yok edebilecek olan ve iktidarı elinde bulunduran güçlü rakiplerinin arkasından kurnazca süzülerek, kendilerini hedef alan darbeleri bertaraf edebilirler; hiddetli darbelerle karşılaştıklarında, eski liderlerle tam bir uyum içinde olduklarını ve tüm eylemlerini onayladıklarını açıklayarak, liderleri havanda su döver duruma düşürürler. Sosyalist partilerin yakın tarihinde, reformcu azınlıklar yok olmamak uğruna birçok durumda siyasi görüşlerinin tersi yönündeki tasarıları destekleyerek (pratik ve taktiksel bir anlayışla, ancak kişisel gurur ve siyasal bağlılığı tamamen göz ardı ederek) devrimci addedilen çoğunluklara boyun eğmiştir. İki farklı eğilim arasındaki ilişkilerin kırılma noktasına geldiği yalnızca iki durumda görülür. Birincisi, bu iki gruptan birinin liderleri, haklı olduklarına derinden inanarak hem taktiksel fanatizmle hem de teorik uzlaşmazlıkla hareket ettiklerinde –başka bir deyişle, onları rakiplerinden ayıran nesnel sebepler alışılmamış derecede hissedildiğinde ve olağandışı bir samimiyetle dile getirildiğinde– ortaya çıkar. İkincisi ise, taraflardan birinin kırgınlık ya da makul bir duyarlılık nedeniyle, kitlelerin hâkimiyeti için aynı cemiyetin çatısı altında mücadele etmesinin psikolojik olarak imkânsız hâle gelmesidir. Böylece parti iki ayrı yapıya bölünecek ve her ikisinde de tarif ettiğimiz oligarşi olgusu yinelenecektir.

Liderler arasındaki mücadeleler tarihinin en ilginç fasıllarından biri, liderlerin kurumları içindeki disiplini korumaya, yani çoğunluğun iradesinin pekiştirici gücünü korumaya yönelik aldıkları önlemlerdir. Çeşitli lider gruplarının parti hegemonyası adına sürdürdüğü mücadelede herkes demokrasi kavramını bir yem olarak kullanır. İktidarın fethi ve korunması için her yol mubahtır. Bunu parti yöneticilerinin atanmasıyla ilgili sistem tartışmalarını okurken kolayca görebiliyoruz. Bu bağlamda ortaya çıkan çeşitli eğilimlerin

hepsinin amacı aynıdır; belli bir grubun hâkimiyetinin korunmasıdır. Nitekim Fransa’da, çok taraftarı olan ancak yalnızca az sayıda gruba hükmeden Guesdistler nispi temsil sistemini savunmaktalar; öte yandan, üyelerden ziyade gruplar üzerinde etkili olan Jauressistler ve de Hervéistler parti içinde nispi temsile karşı çıkmaktalar çünkü bunun Guesdistlere kendi düzenlerini kurmaları için çok büyük bir fırsat vereceğinden korkmaktalar ve yerel temsil sistemini sürdürmeyi veya delege temsilciliğini teklif etmekte.

Amerikan Kongresi’nde her partinin, üyelerin oturumlara katılımını kontrol eden özel bir komitesi vardır; bunlar önemli oylamalarla ilgili özel çağrılar yapar, diğer bir deyişle parti üyelerini “kamçılar”. Parti komitesi ayrıca meclise ilginç bir tasarı geldiğinde, bir *caucus*, yani meclis grubuna özel toplantı çağrısı yapar ve burada kongre üyelerinin nasıl oy kullanacağına karar verilir. Partinin tüm üyeleri bu caucus kararlarına tabidir. Caucus’un otoritesine karşı gelenlerin anında cezalandırılması elbette mümkün değildir fakat başına buyruk kongre üyelerinin bir sonraki seçimlerde koltuğunu kaybedeceği kesindir çünkü Washington’daki parti yöneticileri, ilgili seçim bölgesindeki meslektaşlarına Kongre üyesinin itaatsizliğini ihbar etmekten geri kalmayacaktır. En hayati olan caucus, kongre başkanlığı seçimi öncesinde yapılandır. Başkanın düşünce ve görüşleri, komitelerin oluşumunu ve dolayısıyla tüm yasama sürecini belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle seçimi birincil önem taşır ve öncesinde haftalar boyunca entrikalar çevrilir, oy avına yönelik kampanyalar yapılır. Kuşkusuz, her oylamanın grup toplantısıyla önceden karara bağlanması söz konusu olmaz. Az önem taşıyan kanunlar hakkında her kongre üyesi dilediği gibi oy kullanmakta serbesttir. Ancak çalkantılı zamanlarda yalnızca caucus kararlarına değil, aynı zamanda parti liderlerinin otoritesine de itaat beklenir. Bu, özellikle Temsilciler Meclisi için geçerlidir çünkü Senato üyeleri mutlak eşitliklerine son derece düşkündür. Öte yandan Senato’da caucus daha da önemli bir rol oynar çünkü burada gruplar nispeten küçüktür ve bu nedenle caucus daha etkin işlev görebilir. Temsilciler Meclisi’ndeki gruplar iki yüzden fazla üyeye sahip olabilirken, Senato’dakiler elli kişiyi nadiren aşmaktadır.⁵⁴

Keza Alman sosyal demokrasisinin parlamenter grubuna da içyapı bakımından itaat ilkesinin en katı şekilde uygulanması hâkimdir. Reichstag’da ve meclislerde görüşülen konularla ilgili tüm üyelerin ne yapacağına

parlamentar grubun çoğunluğu, *Fraktionszwang* (grup baskısı) uygulayarak karar verir. Hiçbir üyenin serbest hareket etme hakkı yoktur. Dolayısıyla parlamenter grup tek vücut olarak oy kullanmaktadır ve bu yalnızca sosyalizmi özellikle ilgilendiren konularda değil, aynı zamanda sosyalist düşünceden bağımsız ve bireylerin şahsi görüşleri doğrultusunda karar verebilecekleri konular için de geçerlidir. Fransız parlamentosunda ise durum, sosyalist birliğin sağlanmasından önceki, Jauressistler ve Guesdistler arasındaki kardeş kavgası döneminde çok farklıydı çünkü o zamanlar her milletvekili istediği gibi oy kullanırdı. Ancak örgütün ortak eylemi zorunlu kılması ve siyasi hayata nüfuz edecek güce sahip olması durumunda fikir özgürlüğünün kalmadığı Almanya örneğinde görülmektedir.

Bununla birlikte, bazı durumlarda alınan tüm bu tedbirler etkisiz kalır. Bu, ihtilafın basitçe grup içindeki bir azınlık ile çoğunluğun arasında değil, grup ile partinin parlamento dışından bazı kesimlerindeki alt liderlerin tam desteğini alan tek bir üyesi arasında yaşanmasıyla ortaya çıkar. Bu koşullarda meydana gelen çatışmayı söz konusu milletvekili her ne kadar dışlanmış olsa da muhakkak kazanacaktır. Aslına bakılırsa, seçmenler genelde parlamenter temsilcilerinin gelgitleri ve evrimleri sırasında onların uysalca peşinden gider ve bu, sosyalist seçmenlerin baskın olduğu yerlerde bile geçerlidir. Bakanlar Briand, Viviani ve Millerand, Fransız Sosyalist Partisi'nden atıldılar ancak seçim bölgelerindeki sosyalist örgütlerin üyeleri bu liderlere sadık kaldılar; Sosyalist Parti'den ayrıldılar ve bu eski sosyalistleri seçimlerde desteklemeye devam ettiler. Benzer durum, İngiltere'de (Battersea) John Burns ve İtalya'da (Mantua) Enrico Ferri vakalarında söz konusuydu. Ferri'nin uygun bir anda yeni bir gerçekliği ortaya atması, bir bölgenin tamamının derhâl genel siyasi görüşünü değiştirmesi için yeterli olmuştu. Başta Ferri ile birlikte devrimciliğinden ödün vermez olan bu bölge, her daim peşinden gittiği Ferri ile tek bir gecede, sınıfların dayanışması ve hükümet faaliyetlerine katılım ilkelerini benimsedi. Almanya'da parti yönetimi, aykırı eğilimler sergileyen Chemnitz milletvekili Max Schippel ve Mittweida milletvekili Otto Göhre'ye bu kentlerdeki yoldaşların verdiği desteği son dakikada geri çektiirmek için tüm otoritesini kullanmak zorunda kaldı.

Milletvekillerinin kendilerini partilerinden üstün tutma eğilimleri en açık şekilde partinin kuvvetle örgütlü olduğu yerlerde görülür; dolayısıyla, özellikle modern işçi partilerinde ve bilhassa bunların içindeki reformcu kesimlerde yaygındır. Reformcu milletvekilleri, parti içindeki çoğunluk yanlarında olmadığı sürece, partinin etkisi altına, yani parti olarak örgütlenmiş işçi

kitlesinin etkisi altına girmemek için durmaksızın mücadele ederler. Evrimlerinin bu döneminde kendilerini, yerel seçim bölgesindeki özellikleri hakkında fikir sahibi olunmayan, örgütsüz ve az çok lakayıt sayılabilecek sosyalist kitleye adarlar. Böylece partideki rakiplerinin etkisi altında olabilecek örgütlü kitleler yerine seçmen kitlesine hitap ederler; bunu siyasi davranışlarının hesabını esasen yalnızca bu kitleye vermeleri gerektiği fikriyle yaparlar. Siyasi bir görevlendirme organı olan seçmenlere sık sık gerçek demokratik duyarlılıklar ve ilkeler doğrultusunda hitap edildiğini kabul etmemiz gerekir. Nitekim Enternasyonal'in Londra Sosyalist Kongresi'nde (1893), dört Fransız sosyalist milletvekili, siyasi ve korporatif grupların kendilerine sunduğu şartlara uymayı reddettiler ve böylece kongre katılım kurallarına meydan okumuş oldular. Son derece şiddetli tartışmaların ardından kongreye nihayetinde sadece milletvekili sıfatıyla kabul edildiler; böylece Meclis'e sosyalist vekil sokma kabiliyetine sahip önemli bir seçim bölgesinin, yalnızca bir avuç üyeden oluşabilen yerel bir sosyalist parti veya sendika şubesine tanınan haklara haiz olup olmadığına dair ilkesel soruyu gündeme getirdiler. Gerçek şu ki, üye çoğunluğu küçük burjuva ve avukatlardan oluşan zayıf bir sosyalist şubeye kıyasla, şubenin bulunduğu seçim bölgesi, sosyalist olmasa da bu duyarlılığa sahip ise demokratik anlamda siyasi eylem için daha iyi bir zemindir;* ve büyük bir yerel örgütün olduğu yerlerde bile bir bütün olarak seçim bölgesi aday belirlemek için düşük katılımlı bir parti toplantısından daha iyi bir zemindir.

Çoğunluğun liderleri ile azınlığın liderleri arasında ve yürütme organları ile kitleler arasında süregelen karmaşık mücadeleler üzerine yaptığımız çalışmalardan aşağıdaki temel sonuçları çıkarabiliriz.

Enternasyonal işçi hareketi genç olmasına rağmen, sahip olduğu liderler modern zamanlardaki herhangi bir diğer sosyal sınıfın tarihinde görülen liderlerden daha dayatmacı ve buyurgan şahsiyetlerdir. Kuşkusuz işçi hareketinde, azledilen, taraftarlarınca terk edilen bazı lider örnekleri mevcuttur. Ancak bu tür vakalar nadirdir ve kitlelerin liderlerden daha güçlü olduğu istisnai durumların sonucudur. Genellikle yeni bir liderin eskisiyle çatışmaya girip kitlenin desteği sayesinde mücadelede galip gelmesi ve eski lideri devirip yerine geçmesi söz konusudur. Böyle bir değişimin demokrasiye katkısı gerçekte sıfırdır.

(*) Kıta'da, özellikle de Fransa ve İtalya'da avukatların sosyalizm oligarşisinde oynadığı çarpıcı rol, İngiltere'nin eski siyasi partilerindeki avukatların rolüne tekabül etmektedir. (İng. ç.n.)

Katolikler azınlıkta oldukları her yerde koyu özgürlük partizanlarıdır. Bunu kanıtlamak için Bismark rejimi altındaki *Kulturkampf*'a ve birkaç yıl önce Fransa'da yaşanan Kilise ile Devlet arası çekişme sırasında Katolikler tarafından yayımlanan literatüre atıfta bulunmamız yeterlidir. Sosyalist Parti içindeki azınlık liderleri de aynı şekilde özgürlüğün yılmaz savunucularıdır. Egemen grubun dar görüşlülüğüne ve otoriter yöntemlerine karşı seslerini yükseltirler, eylemleriyle içten bir demokratik eğilim sergilerler.

Yeni liderler amaçlarına ulaşır ulaşmaz, yani kendilerinden öncekilerin tiksiniç tiranlığını (anonim kitlelerin mağduriyetlerini giderme adına) devirmeyi başarıp iktidara geldiklerinde, onları her açıdan bu devrik tiranlara benzeten bir dönüşüm geçirdiklerini görüyoruz. Tarih böyle dönüşümlere sıkça tanıklık etmiştir. Monarşik devletlerin yaşamında, prenslerin başını çektiği muhalefet, kraliyet kurumu için nadiren tehlike oluşturur. Benzer şekilde, bir siyasi partide liderlik heveslilerinin, eski liderlere ve sistemlerine karşı yaptığı muhalefet nadiren tehlikelidir. Bugünün devrimcileri yarının gericipleri olur.

VII. BÜROKRASİ. MERKEZİLEŞME VE ADEM-İ MERKEZİLEŞME EĞİLİMLERİ

Devlet örgütü, çoklu ve karmaşık bir bürokrasiye ihtiyaç duyar. Bu, siyasette egemen sınıfların egemenliklerini güvenceye almak ve dümeni ellerinde tutmalarını sağlamak için kullandıkları kuvvetler bütünüünün önemli bir ögesidir.

Kendini koruma içgüdüğü, modern devleti, olabildiğince çok faaliyeti kendinde toplamaya yöneltir. Devlet yapısının bu ihtiyacı, kalabalıkların günümüzdeki sosyal düzenin bozuk, hatta mantıksız olduğuna inanmasıyla, yani yüksek mercilerin tabiriyle hoşnutsuzluğun artmasıyla *pari passu* [eşit oranda] artar. Devlet doğrudan kendine bağlı sayısız kişiden oluşan bir memurlar kastı yaratarak kendini en iyi şekilde savunur. Bu eğilim, modern siyasal iktisadın eğilimleriyle iyice güçlenmektedir. Devletin muazzam memuriyet arzı karşısında, vatandaşlar bundan daha da büyük bir talep ortaya koymaktadır. Orta sınıfların (küçük imalatçılar ve tüccarlar, serbest esnaf, çiftçiler, vb.) giderek güvencesizleşen konumu bu talebi daha da teşvik etmektedir çünkü bir yandan büyük ölçekli kamulaştırma taraftarı kapitalizm, diğer yandansa örgütlü işçi sınıfları ortaya çıkmıştır; her iki hareket ister istemez orta sınıflara zarar vermekte birleşir. Maddi varlığı bu modern iktisadi gelişmelerin tehdidi altında olan herkes, çocuklarını güvenceye almaya,

onları iktisadi güçlerin oyunlarından koruyacak sosyal konuma taşımaya gayret eder. Bu koşullardan ötürü her zaman arzdan daha büyük ve ölçülemez boyutlarda olan memuriyet talebi, “aydın proletarya” olarak adlandırılan kesimi yaratır. Bu kesimin büyüklüğü fevkalade dalgalıdır. Zaman zaman devlet, hizmetindeki görevlere olan talebin artmış olmasının tedirginliğiyle, binlerce yeni aday kabul etmek üzere bürokrasiye giriş kanallarını açmak zorunda kalır ve böylece bu kişileri tehlikeli muhaliflerden yılmaz savunuculara ve partizanlara dönüştürür. İki aydın sınıfı vardır. Bunlardan birincisi, devletin ekmek teknesinde bir mevki edinmeyi başarmış olanlardan, ikincisi ise Scipio Sighele’nin deyişiyle kalenin kapılarını zorlamış ancak içeri girememiş olanlardan oluşur.⁵⁵ Birincisi, kısmen sınıf egoizmi ve kısmen şahsi güdülerle (konumlarını kaybetme korkusu), onlara ekmek veren devleti savunmaya her an hazır bir köle ordusuna benzetilebilir. Bunu devletin neden saldırıya uğradığına bakmaksızın yaparlar ve bu sebeple onun en sadık destekçileri oldukları şüphesizdir. İkinci grup ise devletin can düşmanıdır. Bu her daim huzursuz ruhlar, burjuva muhalefetine liderlik eder ve kısmen de devrimci proleter partilerin liderliğini üstlenirler. Genel olarak devlet bürokrasisinin orta sınıfın hoşnutsuz kesimi hızında genişlemediği doğrudur. Yine de bürokrasi sürekli genişler. Bir vida sarmalı şeklinde sonsuz yol alır. Büyümesi, genel refah ile gitgide daha az bağdaşır. Lakin söz konusu bürokrasi mekanizması gerekliliğini sürdürür. Eğitimli nüfusun güvenli konum elde etme talebi ancak bu sayede karşılanabilir. Ayrıca bu, devletin kendini savunabilmesine aracı olur. Devlet olgusu üzerine önemli çalışmalarda bulunmuş Perugia Üniversitesi siyasal iktisatçısı merhum Amilcare Puviani’nin ifade ettiği üzere, bürokrasi mekanizması, hukuki dayanağı zayıf olan bir mülkiyet hakkını koruma güdüsünün sonucudur ve kamu vicdanının uyanmasını önleyen bir yatıştırıcıdır.⁵⁶

Devletin bu özelliklerinin birçoğuna siyasi partiler de sahiptir. Bu nedenle, elit çemberi aşırı dar olan, bir başka deyişle, oligarşisi çok az sayıda kişiden oluşan partiler, demokratik bir galeyan anında kitleler tarafından süpürülme riski altındadır. Dolayısıyla modern parti, modern devlet gibi, örgütünde mümkün olan en geniş tabanı oluşturmaya ve mümkün olan en fazla sayıda kişiyi mali olarak kendine bağlamaya çalışır. Böylece güçlü bir bürokrasi ihtiyacı ortaya çıkar ve modern örgütlenmenin dayattığı görev artışıyla bu eğilimler pekişir.

55 Scipio Sighele, *L’Intelligenza della Folla*, Bocca, Torino, 1903, s. 160.

56 Amilcare Puviani, *Teoria della Illusione finanziaria*, R. Sandron, Milano-Napoli-Palermo, 1903, s. 258 vd.

Parti bürokrasisi büyüdükçe, her sosyalist görüşün temel dayanağı olan iki unsur kaçınılmaz olarak zayıflar: sosyalizmin daha engin ve ideal kültürel amaçlarının anlaşılması ve sosyalist pratiklerin uluslararası alandaki çeşitliliğinin keşfedilmesi. Mekanizmanın kendisi başlı başına bir amaç hâline gelir. Tekil ulusal örgütlenmeler geliştikçe, ülkeler nezdindeki işçi hareketi farklılıklarını ve varoluş koşullarını doğru kavrama yetisi aynı ölçüde azalmaktadır. Sosyalist basında, farklı ulusların birbirine yönelttiği eleştirilere bakıldığında bu açıkça görülmektedir. “Göçmenlerin sosyalizmi” olarak adlandırılan günlerde, enternasyonalizmin klasik kriterlerinden esinlenen sosyalistler, kendilerini bu ilkeler temelinde yüksek bir siyasete adadılar. Hemen hepsi, bu daha genel ve kapsamlı alanda tabiri caizse uzmandı. Tüm yaşamları boyunca, boş vakitlerinde yaptıkları hararetili fikir alışverişleri, en farklı dilleri konuşanlarla bile sürekli dirsek teması kurmaları, kendi ülkele-
rindeki burjuva dünyasından dışlanmış olmaları ve “pratik” eyleme geçmelerinin mutlak imkânsızlığı; hepsi bu duruma katkıda bulunmuştur. Ancak sosyalistlere kendi ülkelerinde başta ajitasyon amacıyla da olsa, daha sonra olumlu ve yapıcı amaçlarla faaliyet yollarının açılması oranında, günlük parti yaşamının gereksinimleri, dikkatlerini ebedî ilkelerden uzaklaştırmıştır. Görüşleri kesinlik kazanırken derinliğini kaybetmiştir. İşçi lideri, sendikası-
na her ay ne kadar pamuk iplikçisi, çizme ve ayakkabı teknisyeni veya fırça imalatçısı kazandırırsa, kaza ve hastalık sigortasının sıkıcı inceliklerine ne kadar hâkim olursa, fabrika denetiminde ve iş uyuşmazlıklarında tahkim becerisi ne kadar artarsa, kooperatif mağazalardaki bireysel alımların denetim sistemine ve gaz tüketiminin kontrol yöntemlerine ne kadar aşına olursa, en dar anlamıyla bile işçi hareketine olan genel ilgisini o kadar zor koruyabilir. Kaçınılmaz psiko-fizyolojik kanunların sonucu olarak, tarih felsefesinin temel sorunsallarını irdelemek için zamanı azdır ve muhtemelen bunlarla pek ilgilenmez, dolayısıyla uluslararası meselelere dair yargıları da gittikçe çürütülebilir hâle gelir. Aynı zamanda, meseleleri tamamen teknik olarak değil de daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmek isteyen bireyleri gittikçe daha fazla “ehliyetiz”, “yabancı” ve “acemi” olarak görür. Uzmanı olduğu dar alan dışındaki bir zeminde ve aşına olduğundan farklı yöntemlerle savaşmak isteyen herkesin iyi niyetini, hatta sosyalist kimliğini sorgulamaya meyillidir. Modern evrimin genel niteliklerinden biri, kendine özgü ve tamamen içe kapalı bir uzmanlığa yönelme eğilimidir, yani tüm geniş kapsamlı bakış açılarından vazgeçmeye yönelik eğilimdir. Bilimsel araştırmaların sonucu kazanımların sürekli artmasıyla, polihistor [birçok alanda âlim] nesli

tükenmektedir. Yerlerini monografi yazarları almaktadır. Genel zoologlar yok olmuştur ve yerlerini ornitolojistler [kuşbilimciler] ve entomolojistler [böcekbilimciler] almıştır; hatta bu sonuncular da kendi aralarında lepidopteristler [pulkanatbilimciler], koleopteristler [kınkanatbilimciler], mirmekolojistler [karıncabilimciler] olarak ayrılmıştır.

1909'da Viyana'da düzenlenen *Verein für Sozialpolitik* kongresinde Alfred Weber'in genel bürokrasiye atfen söyledikleri, parti bürokrasisinin alt katmanlarını dolduran "ast memurlar" için de aynı şekilde geçerlidir. Bürokrasi, bireysel özgürlüğün ve iç siyasette atılacak cesur adımların can düşmanıdır. Ortalama çalışana özgü yüksek otorite bağımlılığı, bireyciliği baskılar ve ekseriyeti çalışanlardan oluşan topluluğu, dar bir küçük burjuvazi ve kültürsüzlük kalıbına sokar. Bürokrasi ruhu, kişiliği yozlaştırır ve ahlak yoksunluğuna yol açar. Her bürokraside makam sevdasını, terfi düşkünlüğünü ve terfiden sorumlu üstlere yapılan yaltakçılığı gözlemleyebiliriz. Astlara karşı küstahlık ve üstlere karşı yalakalık söz konusudur. Alman Sosyalist Partisi'nde, üyelerin kişisel ve fikirsel özgürlüğünün en cesur savunucularından biri olan ve "bürokrasiye eğilimi ve bireyselliğin bastırılmasını" sürekli ön saflarda kınayan Wolfgang Heine, sosyalist bürokrasiye karşı verdiği mücadelede, berbat Prusya devleti örneğine atıfta bulunacak kadar ileri gitmektedir. Der ki, Prusya'nın homojen ilkelerle ve nevi şahsına münhasır bir model olarak kabul edilmesi gereken bir bürokrasiyle yönetildiği doğrudur. Fakat Prusya devletinin, tam da bu bürokratik özellikleri nedeniyle ve dışarıdaki başarılarına rağmen esasen gerici olduğu da bir o kadar doğrudur. Prusya, ortaya çıkardığı seçkin şahsiyetlerin varlığını hazmedememektedir, böylece Prusya siyaseti gittikçe daha ruhsuz ve mekanik bir rejime dönüşme eğilimindedir ve tüm gerçek ilerlemelere keskin bir düşmanlık göstermektedir.⁵⁷ Bir bürokrasinin şevkle, görev bilinciyle ve özveriyle fark yarattıkça, bir o kadar katı, dar görüşlü ve bağnaz bir şekle bürüneceğini söyleyebiliriz.

Her merkezileşme sistemi gibi, bürokrasi de işlerin hızlı ve verimli bir şekilde yürütülmesi için idari birliğin gerektiği deneyimiyle gerekçelendirilir. Federal bir sistemde, önemli istatistiksel araştırmaların yapılması gibi pek çok işlev asla tatmin edici bir şekilde gerçekleştirilemez.

Liderlerin sosyalist parti tabanı üzerindeki hâkimiyet şekli, emek hareketinin tarihsel evrimindeki değişimlerle *pari passu* [eşit oranda] birçok değişime uğramıştır.

57 Wolfgang Heine, *Demokratische Randbemerkungen zum Fall Göhre*, "Soz. Monatsh.," viii (x), fas. 4.

Almanya’da lider sultası, ilk başta millî niteliklerle ve kitlelerin yetersiz eğitimiyle paralel olarak monarşik bir yapıda ortaya çıktı; bir diktatörlük söz konusuydu. Alman topraklarındaki ilk işçi örgütü, Ferdinand Lassalle’ın *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*’ıdır. Bu örgüt 1873 yılında kuruldu ve Alman sosyalizminin enternasyonalist ve Marksist kesimi olan “Eisenach’lılar” ile birleştiği 1875 yılına kadar yaşadı. Sıra dışı bir şahsiyetin bireysel eseri olması itibarıyla, en küçük detaylarına bile yaratıcısının kişiliği damgasını vurmuştu. Lassalle’ın bu cemiyetinin, o dönemin son derece nüfuzlu bir Alman birliği olan *Nationalverein* modeli üzerine kurulduğu ileri sürülmüştür. Bu, Arbeiterverein’in tabanı için geçerli olsa da tavanı için kesinlikle değildir. Arbeiterverein, Nationalverein gibi, Almanya’nın her yerinde üyeleri olan ve yerel şubelerle örgütlenmeyen, üniter bir cemiyetti. Üyelik yerel değil ulusaldı; her üye doğrudan örgüt merkezine bağlıydı. Ancak Nationalverein’da birçok üyeden oluşan bir merkez yönetim kurulu söz konusu iken Arbeiterverein’i otokratik bir şekilde tek başına Ferdinand Lassalle yönetmekteydi. Alman işçi partisi başkanı olan halefi Johann Baptist von Schweitzer’in da sahip olduğu gibi, Venedik Cumhuriyeti’nin *doge*’siyle karşılaştırılabilecek bir güce, hatta daha da engin bir güce sahipti çünkü başkanın iktidarı, oligarşik kurumların denetlediği doge’nin durumunun aksine hiçbir denetime tabi değildi. Başkan mutlak hükümdardı ve altındaki görevlileri, tam yetkili temsilcileri ve hatta halefini kendi takdiriyle tayin ederdi. O emreder, diğerleri ise itaat ederdi. Örgütün bu yapısı, sadece Lassalle’ın kişiliğinin, güce doyumsuzluğunun ve dehasına rağmen insanların karakterini bu kadar anlayamamasına sebep olan benmerkezciliğinin sonucunda oluşmamıştı. Bu yapı aynı zamanda parti örgütlenmesinin genel amacı hakkındaki teorik görüşüyle de örtüşmekteydi. Ronsdorf’taki ünlü konuşmasında şöyle demişti: “Nereye gitsem işçilerden özet olarak şu görüşleri duymaktayım: ‘Azmimizi tek bir çekice dönüştürmeliyiz ve aklına, karakterine ve iyi niyetine güvendiğimiz kişinin eline bu çekici vurması için vermeliyiz!’... Devlet adamlarımızın şimdiye kadar bağdaştırılamaz olduğuna inandığı, bağdaşmalarını âdeta felsefe taşı olarak gördüğü iki zıtlık olan özgürlük ve otorite: bu zıtlıklar örgütümüzde sıkı sıkıya bağdaşmıştır; bu da gelecek sosyal düzenin minyatür simgesidir!” Yani başkana göre, savaştan önce örgütü üzerinde kurduğu diktatörlüğü, üzücü ve geçici bir mecburiyetten ibaret değildi; diktatörlük işçi hareketinin nihai hedefiydi. Lassalle’ın zamanında Almanya’daki işçi hareketi hâlâ zayıftı ve küçük bir çocuk gibi ebeveyn rehberliğine şiddetle ihtiyaç duyuyordu. Ölümüne yaklaşan babası, bir

vasi tayin etmek üzere vasiyetname düzenledi (Alman işçi hareketi hâlâ vasiyet edilebilecek bir nesne konumundaydı). Lassalle'ın ölümünden sonra, asli yönetim gücü, genç işçi hareketinin (tabiri caizse) yapısal özü, tek bir kişiye, Schweitzer'a kayıtsız şartsız teslim edildi. Bu otoriter eğilim, tarihsel olarak anlık gereksinimlerden ziyade Alman gelenekleri ve irksal özelliklerinin bir sonucuydu. Zamanla, demokrasi teorisi ve pratiğiyle ve şartların zorlamasıyla, özellikle de Prusya ve Saksonya'dan daha yumuşak ve otonomisine düşkün bir güney sosyalizm tipinin ortaya çıkmasıyla otoriterlik azalmıştır. Fakat bu eğilim yok olmamıştır, olamaz da.

Almanya'da Lassalle'ın takipçileri kitlesel olarak bu şekilde örgütlenirken, Enternasyonal Cemiyet'in liderleri farklı bir örgütlenme şekli benimsemişlerdir. Enternasyonal İşçi Cemiyeti'nde ulusal grupların birçoğu birbirlerine haset beslemekteydi ve bu, diktatörlük eğilimine büyük bir engel teşkil etmekteydi. Böylece Londra'da, Enternasyonal'in en yüksek otoritesi olan ve örgütte temsil edilen ülkelerin birkaç üyesinden oluşan Genel Konsey kuruldu. Ancak bu yürütme organının yetkileri, birçok bakımdan Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein'in başkanının sahip olduğu yetkilerden daha az değildi. Genel Konsey, örgüte bağlı cemiyet yönetimlerinin başkanlarını kendilerinin seçmesini yasakladı; bu seçimleri demokratik ilkelere aykırı görmekteydi. Ancak konu kendisi olduğunda, işçi sınıfının "ortak bir liderlik" keşfettiğini en gözde üyesinin ağzından iftiharla duyurdu.⁵⁸ Sayman, genel sekreter ve ülkelerin ilgili sekreterleri gibi genel işleyiş için gereken görevlileri kendi üyeleri arasından tayin etmekte, hatta aynı kişiye birden çok görev tahsis edebilmekteydi. Engels, Alman olmasına rağmen bir süre dört ayrı ülkenin (İspanya, İtalya, Portekiz ve Danimarka) sekreterliğini yapmıştı.⁵⁹ Sekreterliğin, yeni şubelerin kurulmasını onama, maddi yardım verip vermeme ve yoldaşlar arası uyuşmazlıklara müdahil olma gibi önemli imtiyazlara sahip olduğunu da eklemeliyiz. Genel Konsey'in uzun yıllar boyunca, pratik ve teorik olarak attığı tüm önemli adımlarda tek bir adamın, Karl Marx'ın demirden iradesine tabi olduğu tartışmasızdır. Genel Konsey'de *de jure* [hukuken] var olan oligarşi ile *de facto* [fiilen] var olan monarşi arasındaki çatışma, Eski Enternasyonal'in hızla zayıflamasının iç

58 (Marx), *L'Alliance de la Démocratie Socialiste et l'Association Int. des Travailleurs*, Rapport et Documents, Londra-Hamburg, 1873, s. 25.

59 F. Engels'in Sorge'ye mektubu, 17 Mart 1872 (*Briefe u. Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Fried. Engels, Karl Marx, u. A. an F. A. Sorge u. A.*, Dietz Nachf., Stuttgart, 1906, s. 54).

nedenidir. Marx başta olmak üzere Genel Konsey sosyalizmi geriletmekle suçlandı; buna, feci güç sevdaları yüzünden işçi siyasetine otoriterlik ilkesini sokmaları sebep gösterildi.⁶⁰ İlk başta bu suçlamalar dışarıdan, Genel Konsey’de temsil edilmeyen gruplardan yöneltildi: suçlayanlar Bakunin, İtalyanlar ve Juralılardı. Fakat Genel Konsey kolayca üstünlüğü ele geçirdi. 1872’deki Lahey kongresinde “otoriterler”, eğilimleri doğrultusunda yöntemler izleyerek (oy avcılığıyla, kongreyi rakiplerinin erişmesinin zor veya imkânsız olduğu bir kentte toplayarak),⁶¹ anti-otoriterlere karşı tam bir zafer kazandılar. Ancak çok geçmeden, Konsey’in kendi içinde de otok-rasi ruhunu kınayan sesler yükseldi. Eski dostlarının çoğu Marx’ı terk etti. Marx Genel Konsey’i keyfi bir şekilde New York’a taşıdığı zaman, Fransız Blankistler ondan alenen bağlarını kopardılar. Hatırı sayılır iki İngiliz sendika lideri ve Genel Konsey üyesi Odger ve Lucraft, altında imzalarının olduğu Paris Komünü lehine manifesto hakkında kendilerine danışılmadığı için Marx’la kavga ettiler. İngiltere’deki Alman mülteciler Jung ve Eccarius, Marx ve Engels gibi diktatörlerle çalışmanın imkânsız olduğunu beyan ettiler. Sonuç olarak oligarklar bu larva monarşiyi ortadan kaldırdılar.

1889’da Yeni Enternasyonal kuruldu. Farklı ülkelerdeki sosyalist partiler, ortak tartışmalar yapmayı ve zaman zaman bu amaçla kongrelerde buluşmayı kararlaştırdılar. Bunun sonucunda “enternasyonalizm fikri” (Jaekkh’in sözüne atfen) bir dönüşüm geçirdi. Eski Enternasyonal, uluslararası proletaryanın mümkün olduğunca merkezileşmesi yönünde çalışmıştı, “böylece, iktisadi alanda sınıf mücadelesinin bilhassa etkin hâle geldiği her yerde, işçi sınıfının örgütlü gücünü derhâl ortaya koyabilmek amaçlanmaktaydı.”⁶² Öte yandan Yeni Enternasyonal, birbirine yabancı unsurlardan oluşan son derece gevşek bir sistem ortaya koymuştur. Bu unsurlar, faaliyetleri kendi ülkeleriyle sınırlı olan, çok katı yapılara sahip ulusal örgütlerdir. Başka bir deyişle, Yeni Enternasyonal, otonom ülkelerin oluşturduğu bir konfederasyondur; üniter ve homojen bir örgütlenmeden yoksundur. Eski Enternasyonal

⁶⁰ James Guillaume, *L’Internationale, Documents et Souvenirs*, Cornély, Paris, 1907, Cilt 2.

⁶¹ Aynı yerde, s. 327; ayrıca bkz. Marx’ın Londra’dan Sorge’ye yazdığı 21 Haziran 1872 tarihli mektubu. Burada Marx, Amerika’da yaşayan bazı dostlarının isimlerini sayarak Sorge’ye bu kişilere boş oy pusulası göndermesi için âdeta yalvarmaktadır (*Briefe u. Auszüge aus Briefen*, a.g.e., s. 33). — Kongre mahalli, Genel Konsey’in tarafında olan İngiliz, Fransız ve Almanlar için elverişliken, Bakunin’in yanında yer alan İsviçreli, İspanyol ve İtalyanlar için son derece elverişsizdi. İsviçre’de yaşayan Bakunin’in kendisi de Kongre’ye katılamamaktaydı çünkü Lahey’e ulaşması için Almanya veya Fransa’dan geçmesi gerekmekteydi ve her iki ülkede de tutuklanması muhtemeldi.

⁶² Bkz. Gustav Jaekkh, *Die Internationale*, Leipz. Buchdr. Akt. Ges., Leipzig, 1904. s. 218.

oligarşi maskesi takan bir bireysel diktatörlüktü. Yeni Enternasyonal eski Hollanda Devletler Meclisi ile karşılaştırılabilir; birçok bağımsız oligarşiden oluşan federal bir cumhuriyettir. Londra'daki Genel Konsey mutlak güce sahipti. Merkezi Brüksel'de olan modern Sosyalist Enternasyonal Sekreteryası ise hiçbir yetkisi olmayan bir yazışma bürosundan ibarettir. Enternasyonal sosyalist kongrelerin, kendini çok önemseyen ve güçlü ulusal oligarşilere uluslararası alanı gasp etmeyi denemeleri için bazı fırsatlar sağladığı doğrudur. Nitekim Alman sosyal demokrasisi, 1907 Stuttgart kongresinde Almanya'nın kendine özgü koşullarında ortaya çıkmış olan sözde devrimcilik taktiklerini diğer sosyalist partilere dayatmaya çabaladı ve başarısız da olmadı.⁶³ Ulusal oligarşilerin farklı ihtiyaçları, uluslararası alanda taktik birliğini her zaman kısıtlamıştır. Başka bir deyişle, çağdaş Sosyalist Enternasyonal'de ulusal üstünlükler hâlâ mümkün olsa da bir ülkenin sosyalist partisinin diğer ulusal partiler üzerinde gerçek bir hegemonya kurması artık mümkün değildir. Boyunduruk altına girme korkusu, her ulusal partide, yapısı sağlamlaştığı, varlığı pekiştiği ve kendini diğer sosyalist partilerden ayırdığı oranda artmaktadır. Uluslararası odak çok sayıda ulusal odağın rekabetiyle frenlenir. Her ulusal parti, bir diğerinin etki alanını genişletmesini engellemek üzere tetiktedir.⁶⁴ Sonuç olarak, uluslararası kongrelerde alınan kararların uluslar üzerindeki etkisi neredeyse önemsizdir. 1904'teki Amsterdam Sosyalist Enternasyonal Kongresi'nde Belçikalı Anseele, sosyalistlerin burjuva hükümetler içinde yer almasını yasaklayan uluslararası bir kararın kendisini bağlamayacağını açıkça ortaya koydu.⁶⁵ Ve bir kez daha Vollmar, 1907'de Stuttgart'taki Sosyalist Enternasyonal Kongresi'nde, savaş durumunda alınacak ve her ülkedeki sosyalistlerin nasıl hareket edeceğini belirleyecek herhangi bir uluslararası kararı Almanların da desteğiyle peşinen protesto ederek, Fransızların Alman sosyalistlerinin askerî politikasına müdahalesini reddetti.⁶⁶ Yakından bakıldığında, uluslararası sosyalist kongreler on sekizinci yüzyılın Alman prensliklerindeki benzer bir görüntüye

63 Bkz. R. Michels, *Die deutsche Sozialdemokratie im Internationalen Verbande*, "Arch, für Sozialwiss.," Yıl 1907). Bu, Enternasyonal dâhilinde Alman partisinin diğer partilere böylesine baskı yapmasını mümkün kılan koşul ve nedenler karmaşasına dair ayrıntılı bir çalışmadır; ayrıca hegemonyasının sonradan nasıl zayıfladığıyla da ilgilidir.

64 Eduard Bernstein 1893 kadar erken bir zamanda benzer ifadelerde bulunmuştur. Bkz. *Zur Geschichte u. Theorie des Sozialismus*, Edelman, Berlin-Berne, 1901, s. 143.

65 Bkz. Eduard Anseele'in konuşması, *Protokoll des internat. Soz. Congress*, 1904, "Vorwärts," Berlin, 1904, s. 47-49.

66 Bkz. George von Vollmar'ın konuşması, *Protokoll des internat. Soz. Congress*, 1907, "Vorwärts," Berlin, 1907, s. 93.

sahne olur. Bu meclisler, asillerden, ruhbanlardan ve birkaç belediye reisin-den oluşmaktaydı ve temel kaygıları “özgürlüklerinden” yani ayrıcalıklarından zerre kadar ödün vermemektir. Aynen bu şekilde, farklı ulusal sosyalist partiler, uluslararası kongrelerde, tüm haklarını ve millî özelliklerini Enternasyonal Hazretleri’ne zerre kadar taviz vermemek üzere titizlikle ve kararlılıkla savunurlar.

Ulusal oligarşiler, uluslararası kararların hükmünü tanımaya sadece Enternasyonal’in otoritesine başvurarak kendi partileri içindeki baş belası bir grubu bastırabilecekleri zaman isteklidirler. Bazen azınlık liderleri, dalaletle suçladıkları çoğunluğun aksine saf sosyalist duygulara sahip olduklarını kanıtlamak üzere uluslararası bir dinleyici kitlesi elde ederler. Bazense çoğunluk liderleri, ulusal örgütleri dâhilinde bastıramadıkları azınlık liderlerinin üstesinden uluslararası alanda gelmeye çalışırlar. Birinci durumun tipik bir örneği, Guesdist azınlığın, 1904’teki Amsterdam kongresinde büyük kuzenleri Jaurès’in iç siyasete dair fikirlerini Enternasyonal nezdinde gözden düşürmeye çabalamış olmasıdır. Bu manevra etkili olmuştur zira Guesdistler Jaurès’i peşlerine takmayı ve birliğin sağlandığı Fransız partisinin sıkı saflarına hapsedmeyi başarmıştır. İkinci eylem şeklinin örneği, İtalyan ve Alman sosyalist partilerin, anti-parlamentar ve anarşist fraksiyonlarından kurtulmak için enternasyonal kongrelerin kararına başvurmalarında (Paris, 1889; Zürich, 1893; Londra, 1895) görülmektedir.

Bugün bu uluslararası adem-i merkezîyetçilik ile başa baş gelen güçlü bir ulusal merkezîyetçilik söz konusudur. Ancak bu genellemeye bazı sınırlamalar getirilmelidir.

Modern işçi hareketinde, ulusal örgütlerin sınırları dâhilinde, merkezîyetçi eğilimlerin yanı sıra adem-i merkezîyetçi eğilimlerin varlığını görüyoruz. Adem-i merkezîyetçilik fikri, merkezî yönetimin üstün otoritesine karşı başkaldırı eşliğinde sürekli gelişmektedir. Ancak bu tür merkezkaç hareketlerin, kitlelerin demokratik eğilimlerinin sonucu olduğunu ya da bağımsızlık için yeterince olgunlaştıklarını farz etmek ciddi bir hata olacaktır. Neden sonuç ilişkileri aslında tam tersi bir karaktere sahiptir. Adem-i merkezîleşme, partinin merkez yönetimine tabi olmak zorunda kalınca, kendi yerel hareket alanlarına (alt devlet, eyalet veya komün) çekilmeyi tercih eden küçük bir azınlığın işidir. Kendisini azınlıkta bulan bir liderler grubu, güçlü bir ulusal merkezîleşmeden hazzetmez. Tüm ülkeyi yönetemediğinden, cehennemde hüküm sürmeyi cennete hizmet etmeye yeğleyerek evini yönetmeyi tercih eder. Mesela, kendi topraklarında Bavyera’nın taçsız kralı olarak adlandırır-

lacak kadar geniş bir nüfuza sahip olan Vollmar, Alman ulusal örgütlenmesinde ikinci derecede rol oynamaya razı olamaz. Berlin’de ikinci olmaksan Münih’te birinci olmayı tercih eder!

Çoğunluğun şiarı merkezileşmedir, azınlığın ise otonomidir. Azınlık mensupları, amaçlarına ulaşmak için çoğu zaman gerçek bir özgürlük mücadelesine girişmek zorunda kalır ve bu, yeni tiranlığa karşı savaşıacağını ilan eden liderlerin terminolojisine yansımaktadır. Azınlık liderleri kendilerini fevkalade güçlü hissettikleri zamanlar, cüretkârlıklarını, merkez yönetimle vücut bulan çoğunluğun varlığını inkâr etme noktasına taşırlar. 1902 yılında İmola’da düzenlenen İtalyan Sosyalist Kongresi’nde, İtalyan reformistlerin lideri Filippo Turati, merkez yönetimi bastırmaya yönelik resmî bir önerge sunmak üzere arkadaşlarıyla birlik oldu. Bu köhne, çökmüş, diktatör kurumun yerine yerel örgütlerin tam otonomisinin tesisinin, ya da en azından sadece üç uzman çalışandan oluşan, tamamen idari bir yürütme yapısının ikame edilmesinin gerektiğini söyledi. Bütün partinin tepeden yönetilmek istenmesinin bir tür jakobenizm olduğunu ekledi. Bu demokratik anlayışa muhalif olanlar, merkez yönetimin feshi hâlinde, milletvekillerinin partinin yeğâne ve mutlak efendisi olacağına dair geçerli bir görüş altında birleştiler. Bu koşullarda acil bir durumda harekete geçmek gerektiğinde, partinin tümüne doğrudan başvurmaya vakit olmayacağından nasıl davranılacağını, gücünü parti yerine seçmenlerden alan parlamento grubu belirleyecektir. Parti içinde gerçek bir demokrasinin var olabileceği hipotezini kabul edersek, gücün alt bölümlere ayrılması eğilimi kuşkusuz anti-demokratiktir ve merkezileşme, kitlelerin iradesini tartışılmaz olarak geçerli kılmanın en iyi yoludur. Bu açıdan bakıldığında, Enrico Ferri, merkezî yönetimin feshedilmesinin, üyelerin genel egemenliğinin zapt edilmesiyle eşdeğer olacağını reformistlere söylediğinde tamamen haklıydı. Keza yönetim, kitlesel iradenin meşru ifadesidir ve yetkilerini parti kongrelerinden almaktadır.

Farklı ulusal sosyalist partiler içinde ortaya çıkan bu adem-i merkezî hareket, oligarşi ilkesiyle esasen çatışmaz. Merkez yönetimin kontrolünden sıyrılmaya böylesine gayret eden muhalif azınlık, en az karşı koyduğu kadar sınırsız bir merkezî iktidarı kendi egemenlik alanı içinde tesis etmeye girişir. Dolayısıyla, ele aldığımız bu hareketler, otoriteyi paylaşma ve büyük oligarşilerin birden çok küçük oligarşiye bölünmesi girişiminden fazlası değildir. Fransa ve İtalya’da her sosyalist milletvekili partisinin merkez yönetiminden olabildiğince bağımsızlaşmaya ve yerel örgütlenmesinde kendini üstün kılmaya uğraşmaktadır. Almanya’da da, birbirinden bağımsız

ve kendi parlamentoları tarafından idare edilen sayısız devletçiğin varlığını sürdürmesinin, partinin ülke genelinde yapısal ve idari olarak birliğini oluşturmalarını engellediği ve adem-i merkezî eğilimleri büyük ölçüde desteklediği benzer bir süreç gözlemlenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak Almanya'da, Bavyera'dan Hesse'ye kadar farklı eyaletlerdeki bütün partilerin Berlin'deki merkez yönetimden bağımsız olmayı, otonomi istediklerini görmekteyiz. Ancak bu, her birinin kendi alanı içinde merkezileşmiş bir otorite tesis etmesini engellememektedir.

Alman sosyalizmindeki ve özellikle de Güney Almanya'daki adem-i merkezileşme akımları, sadece Berlin'in merkez yönetimi söz konusu olduğunda merkezileşmeyle ters düşmekte, kendi alanlarında ise federalizme en kararlı şekilde direnmektedir. Yerel partilerin Berlin'deki merkezileşmeye karşı muhalefetleri, kendi hazinelerinin mali bağımsızlığını korumaya çalışmalarında görülmektedir. 1906'daki Schweinfurt kongresinde, Bavyera meclisinin sosyalist vekili Ehrhart şunları söyledi: "Geline nokta Berlin'e giden paranın idaresi merkez yönetimden sorulur, ancak burada kalan parayı nasıl harcayacağımıza karar vermek bizim bileceğimiz iştir."⁶⁷ Partinin Prusyalılaşmasının en ateşli muhaliflerinden biri olan federalizm taraftarı Würtemberg'li Hugo Lindenmann, Güney Alman eyaletlerinin yerel mali kaynaklarını merkez yönetimin daima kendine para istiflemeye çalıştığı Berlin'deki hazineye aktararak tüketmesinin sakıncalı olduğunu beyan etmiştir.

Modern demokratik partiler içindeki bu merkezileşme ile adem-i merkezileşme arası zıtlık sorunsalı, birçok açıdan büyük bilimsel öneme sahiptir. Her iki eğilimin taraftarlarının dikkate değer teorik düşünceler öne sürdüklerini ve bazen ahlaki değerlere yerinde atıflar yaptıklarını inkâr edemeyiz. Fakat mücadelenin gerçekten oligarşi lehine veya aleyhine, halk egemenliği ve parti kitlelerinin egemenliği lehine veya aleyhine verildiği fikrinden kurtulmalıyız. Parti yönetimini adem-i merkezileştirme eğiliminin, uluslararası merkezileşme karşıtlığının (uluslararası büroların, komitelerin, kongrelerin otorite alanlarının genişlemesine olan karşıtlığın) ve ulusal merkezileşme karşıtlığının (parti yöneticilerinin otoritesine karşıtlığın), bireysel özgürlükleri artırma arzusuyla hiçbir ilgisi yoktur.

Demokratik eğilim, pratik nedenlerle ve özellikle de işçi sınıflarının bölgesel iktisadi ve sosyal farklılıkları veya diğer yerel nitelikler temelinde haklı görülebilir. Yerel, bölgesel ya da eyalet temelli otonomi eğilimleri

67 "Volksstimme" Frankfurt, 6 Mart 1906.

asında etkin ve köklü çevresel farklılıkların sonucudur. Almanya'nın güneyindeki sosyalistler, kuzeydeki yoldaşlarından aralarında bir okyanus varmışçasına farklı olduklarını düşünmekte. Özyönetim ve yönetime katılım hakları olduğunu iddia etmekte çünkü zaten bir asırdan öncesine uzanan şanlı bir parlamentarizm tarihine sahip topraklarda yaşamaktalar. Oysa Prusya'ya hâlâ otoriter ve feodal ruh tamamen hâkimdir. Bunu iddia etmelerinin bir diğer nedeni ise, güneyde tarımın genel olarak küçük mülk sahipliğine dayalı bir sistemde yürütülmesidir. Oysa orta ve doğu Alman eyaletlerinde büyük toprak mülkiyetleri ağır basmaktadır. Bunun sonucunda, güneyde kuzeydekiden daha az sınıf farklılıkları ve dolayısıyla fikrî farklılıklar görülmektedir. Bunlar iki bölgenin sosyalistlerine karşı alınan tavra yansımasıdır. Sosyalist Parti'nin kuzey ve güney liderleri arasında yaşanan keskin ve bazen de aşırı sert olan mücadelelerde gruplar birbirine karşı aynı suçlamada bulunurlar. Örneğin muhataplarının medeniyetin nispeten geri kaldığı ve fikren köhnemiş memleketlerden geldiğini ifade ederler. Kuzey sosyalistleri güneydekilerin hâlâ pasif, kırsal, küçük burjuva bir çevrede yaşadıklarını, oysa kendilerinin büyük sanayi bölgelerinde geleceği temsil ettiklerini iddia ederler. Güneyliler ise, kuzeydeki yoldaşlarının henüz ulaşmadığı koşullarda, yani büyük mülkiyetlerin ortadan kaldırıldığı ve toprak sahibi aristokrat sınıfın bastırıldığı bir düzende esas kendilerinin yaşadıklarını iftiharla dile getirirler.

Benzer çevresel farklılıklar İtalyan sosyalistleri de bölmektedir. Burada da güneyli sosyalistler, teorik temelde kuzeyle ayrıştıklarını iddia ederek tam otonomi talep etmekte. Klasik sosyalizme göre çatışma içindeki her yerde iki sınıfın keskin olarak ayrımına sebebiyet veren üretim ve dağılım koşullarının eski Napoli krallığında aslında mevcut olmadığını söylemekte. Bunun sonucunda, Marksist devrimci propagandanın bu bölgede yapılması, yalnızca büyük ve orta ölçekli toprak sahiplerini değil, aynı zamanda küçük ölçekli mülk sahiplerini de sosyalizmin karşısına dizecektir. Po ovası sosyalistleri, büyük şehirlere yığılan emekçi kitlelerin yaşam maliyetini artıracığı için tahıl üzerindeki vergilere şiddetle karşı çıkarken, güneydeki sosyalistler birçok kez mevcut korumacı sistemi desteklediklerini beyan etmiştir çünkü ortadan kalkması durumunda, hem proleterlerin hem de işverenlerin tarımla geçindiği bölgelerde bir üretim krizi meydana gelecektir. İmalat sanayinin ağırlıklı olduğu kuzeyde sosyalistler Trablus seferine karşıyken, çoğunluğun tarımcı olduğu güneyde yayılmacılık hevesi hâkimdi. Kuzey ve güney arasındaki nesnel farklılıklardan kaynaklanması dolayısıyla içsel denilebilecek bu

nedenlere ek olarak, iki bölgenin sosyalistleri arasındaki karşıtlıkların devletin bu bölgelerdeki tutumundan kaynaklandığını görüyoruz. İtalyan devleti ikiyüzlüdür; kuzeyde liberal iken güneyde genel olarak tersi tavidir çünkü seçmenler tüm bölgeye dağılmış olduklarından, seçim zamanlarının tek hâkimi olan yerel zümrelerin boyunduruğu altındadır. 1902 yılında Giolitti iktidardayken, hükümetin bu çifte tutumu Sosyalist Parti içinde ciddi bir ihtilaf yarattı çünkü güneydeki sosyalistler (devrimciden ziyade reformcu eğilimle) hükümete şiddetle saldırırken, kuzeydekiler hükümete katılma heveslerinin coşkusu gizlememekteydi.

Dolayısıyla, enine boyuna ele aldığımız üzere, hemen hemen tüm ulusal partilerde ortaya çıkan adem-i merkezîyetçi eğilimler, tek bir devasa oligarşinin oluşumunu önleyebilse de, kendi alanları içinde bir o kadar güçlü olan birden çok küçük oligarşi yaratmaktadır. Oligarşinin parti hayatına hâkimiyeti hâlâ tartışmasıdır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

İktidarın İcrası ve Liderler Üzerindeki Psikolojik Etkileri

I. LİDERLERİN PSİKOLOJİK DEĞİŞİMİ

Kitlelerin ilgisizliğine ve rehberliğe duyduğu ihtiyaca karşılık, liderler doğal bir iktidar hırsına sahiptir. Böylece, demokratik oligarşinin gelişimi insan doğasının genel özellikleriyle hızlanır. Örgütlenme, idare ve strateji ihtiyacının başlattığı süreci psikolojik determinizm tamamlar.

Ortalama bir işçi sınıfı partisi lideri, diğer partilerin ortalama liderlerine kıyasla ahlaken daha alçak değil, aksine genelde daha yüksek niteliktedir. Bu, bazı durumlarda sosyalizmin aleni düşmanları tarafından açıkça kabul edilmiştir. Ancak kalıcı liderliğin, liderlerin ahlakına esasen zarar verici bir etkisi olduğu inkâr edilemez. Bu, bir bakıma iyi bir şey de olabilir. Labruyère, 14. Louis'nin saray erkânına atfen, asaletleri yanı sıra basitçe iyi bir insan olmayı akıl etseler, kitlelerin onlara karşı sergilediği düşkünlük ve hürmetin tam anlamıyla bir tapınmaya dönüşeceğini söylemiştir. Bu keskin sözler, *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla] günümüzün büyük demokratik hareketlerinin liderleri için de eşit derecede geçerlidir.¹

Lider çoğu durumda ve özellikle de kariyerinin başlangıcında, savunduğu ilkelerin doğruluğuna içtenlikle inanmaktadır. Le Bon, “Çoğu lider de bir zamanlar yönetilenler arasındaydı. Daha sonra havarisi olduğu fikirlerden kendisi de büyülenmiş durumdadır,”² sözlerinde haklıdır. Başta kitlenin tek bir molekülünden fazlası olmayan lider, çoğu durumda her türlü kişisel

1 Labruyère, *Caractères*, Pénard, Paris, s. 156.

2 Gustave le Bon, *Psychologie des Foules*, Alcan, Paris, 1899, s. 106. Ayrıca bkz. S. G. Hobson, *Boodle and Cant*, “International Socialist Review,” Şikago, 1902, ii, No. 8, s. 585.

saikten bağımsız ve içgüdüsel hareketlerinin sonucunu sorgulamadan, istemsiz olarak kitleden kopmuştur. Onu kamçıl原因, berrak bir görüş, derin bir duyarlılık ve genelin iyiliğine duyduğu arzudur; ona ilham veren, esnek ve ciddi kişiliği ve arkadaşlarıyla olan samimi duygudaşlığıdır. Bu bilhassa liderin kendisine hâlihazırda bol kazançlı bir istihdam sağlamayacak bir örgütün başına geçtiği, partisini baştan kendisinin kurması gerektiği durumlarda geçerlidir. Ancak bundan, her iyi örgütlenmiş partide liderlerin öncelikle kişisel çıkarlarını tatmin etmeye çalıştığı anlaşılmamalıdır.

Bireyler, kitlelerin idareciliğine her zaman kasıtlı olarak soyunmazlar. Yaygın Fransızca tabirlerle bunu daha net ifade etmek gerekirse, her *arrivé* [bir yere ulaşan], peşinen *arriviste* [ikbal düşkünü] değildir. Ancak iktidara ulaşan kimse, daha önceki nispeten mütevazı konumuna dönmeye kolayca razı olmayacaktır. Büyük gayretlerle ve uzun yıllar süren çabaların ardından elde edilen kamusal makamı terk etmek, yalnızca “büyük bir senyörün” ya da olağanüstü özverili bir kişinin sahip olabileceği bir lüktür. Ortalama bir insanın nefsinden bu şekilde feragat etmesi fazlasıyla zordur.

İktidar bilinci her zaman kibre, yersiz bir kişisel büyüklük inancına sebep olur. İyisiyle kötüsüyle, hükmetme arzusu evrenseldir.³ Bunlar temel psikolojik olgulardır. Liderin zihninde kişisel değerinin ve kitlenin rehberliğe duyduğu ihtiyacın bilinci birleşerek, kendi (sahici veya farazi) üstünlüğünün farkına varmasını sağlar ve ayrıca, bir anadan dünyaya gelen her erkeğin özündeki komuta ruhunu uyandırır. Böylece her beşerî iktidarın imtiyazlarını artırmaya çalıştığını görüyoruz. İktidara ulaşan neredeyse herkes, onu pekiştirmek ve genişletmek, konumunu güvenceye alan surlar örme ve kitlelerin denetiminden çıkmak için çaba gösterecektir. Anarşist sosyalizmin kurucusu olan Bakunin, iktidarın, en sadık özgürlük taraftarlarını bile tiranlara dönüştürdüğünü öne sürmüştür.⁴ İktidar icrasının insan karakterinde derin ve kalıcı bir değişim yarattığı kesindir. Bu, Alphonse Daudet tarafından takdire şayan bir şekilde tasvir edilmiştir: “Siyaset söz konusu olduğunda, doğamızın en kötü yanı çabucak ortaya çıkar: heves, riyakârlığa dönüşür; güzel hitabet, laf kalabalığına ve üçkâğıtçılığa; makul şüphecilik, sahtekârlığa; aydınlık aşkı, ne pahasına olursa olsun kazanç ve lüks düşkünlüğüne; girişkenlik ve memnun etme ihtiyacı, ihmalkârlığa, zaafa ve

3 “Güç sevgisi, bağımsızlık ve özgürlük sevgisiyle beraber, insan doğasının tutkularıdır.” (Holbach, *Systèmes sociales, ou Principes naturels de la Morale et de la Politique*, Niogret, Paris, 1822, Cilt 1, s. 196).

4 Bakunin, *Il Socialismo e Mazzini*, F. Serantoni, Roma-Floransa, 1905, s. 22.

yapmacılığa dönuşür.”⁵ Liderler, kitleler üzerindeki nüfuzlarını korumak için insanları inceler, zayıf yönlerini ve ihtiraslarını kaydeder ve bunlardan faydalanmaya çalışırlar.

Liderler imkânları yoksa ve başka bir gelir kaynağına sahip değillerse, konumlarına iktisadi nedenlerden dolayı sıkı sıkıya tutunur, yerine getirdikleri görevleri kendi devredilemez hakları olarak görürler. Bu özellikle de lider olduktan sonra eski mesleki becerilerini yitirmiş beden işçileri için geçerlidir. Konumlarını kaybetmeleri onları mali olarak yıkacaktır ve eski yaşam biçimlerine dönmeleri çoğu durumda büsbütün imkânsızdır. Propagandanın başka herhangi bir işi yapamayacak kadar hantallaşmışlardır. Eskiden nasır tutmuş ellerinin artık yalnızca yazar krampından muzdarip olması muhtemeldir.

Burjuvaziden kopan sığınmacı liderler, kendilerini Sosyalist Parti’nin hizmetine adadıktan birkaç yıl sonra tükenmektedirler. Örgütlü işçilere katılıp kısa sürede yüksek mevkilere ulaştıklarında henüz meraklı gençlerdir. Sonrasında yaşamları, bazı yönlerden büyük getirileri olmakla beraber, zahmet ve sıkıntı doludur ve şöhrete ulaşılan tüm kariyerler gibi, sinir sistemi için son derece yorucudur. Hâl böyleyken erken yaşlanmaları kaçınılmazdır. Ne yapabilirler ki? Seçtikleri profesyonel siyasetçilik uğraşısıyla hiçbir ilişkisi olmayan esas mesleklerinden uzaklaşmış durumdadır. Doğrusu, bir avukat mesleki faaliyetine devam edebilir, hatta neredeyse tüm zamanını partiyi terk etmek zorunda kalmadan buna ayırabilir. Siyasi mücadele ve avukatlık hayatı birçok yerde kesişmektedir, nihayetinde siyasi mücadele sürekli bir savunma eylemi değil midir? Kamusal yaşamda öncü rol oynayan bir avukat, hitabet ve argüman sunma aşkını tatmin etmek için birçok fırsat bulacak, güçlü nefesini ve etkileyici davranışlarını sergileme şansına sahip olacaktır. Bilim adamları içinse durum çok farklıdır. Parti yaşamında gazeteci, propagandacı veya milletvekili olarak aktif bir rol almaya kalkarlarsa, bilimsel becerilerinin yavaş da olsa sürekli köreldiğini görürler. Tamamıyla günlük siyasetle meşgul olmaları onları bilimden koparmıştır çünkü artık bilimsel meseleleri ciddi bir şekilde incelemek ve entelektüel becerilerini sürekli geliştirmek için zamanları yoktur.

Liderlerin yıllar geçtikçe zihinsel dönüşüm yaşamalarının başka nedenleri de vardır.

5 Léon Daudet, *Alphonse Daudet*, a.g.e., s. 179.

İşçi sınıfı partilerindeki burjuva kökenli liderlerle ilgili olarak, proletarya davasına ya ahlaki gerekçelerle, ya hevesle ya da bilimsel saiklerle katıldıkları söylenebilir. Bu geri dönülmez kararı henüz iyimser ve heyecanlı genç öğrencilerken vermişlerdir. İçinde doğdukları sınıfın düşmanlarına önderlik etmek üzere karşı tarafa geçtiler, savaştılar ve çalıştılar, bazen kazandılar bazen de kaybettiler. Gençlikleri yitip gitti; en güzel yıllarını partiye ve ideallerine hizmet ederek geçirdiler. Yaşlanmaktalar ve gençlikleriyle birlikte idealleri de geride kaldı; günlük mücadelelerin yarattığı tezatlar ve yeni deneyimler birçok zaman eski inançlarıyla çatışarak bu idealleri dışlamış ve dağıtmıştır. Böylece liderlerin birçoğu sosyalizmin özünden içten içe uzaklaşmıştır. Bazıları kendi şüpheleriyle zorlu bir iç mücadeleye devam etmektedir; diğerleri ise bilinçli ya da bilinçsiz, sosyalist olmadan önceki ideallerine geri dönmüştür.

Lakin bu şekilde hayal kırıklığına uğramış olanların geri dönüş yolu yoktur. Geçmişleri onları esir almıştır. Bakmaları gereken bir aileleri vardır. Dahası, siyasi kimliklerine gösterilen saygı, hâlihazırdaki mevzilerinde sebat etmelerinin gerekli olduğunu hissettirir. Böylece yaşamlarının en güzel yıllarını feda ettikleri davaya görünüşte sadık kalırlar. Fakat idealizmden vazgeçmiş, fırsatçı olmuşlardır. Eskinin inananları, bazıları sıcak kalpleriyle başkaları için hiçbir karşılık beklemeden öne atılmaya hazır bu fedakâr insanlar, sadece soğukkanlı hesaplar yaparak hareket eden şüphecilere ve egoistlere dönmüştür.

Daha önce de gördüğümüz üzere, bu yeni unsurlar partiye bir gün liderliğe ulaşmak amacıyla katılmazlar, hatta bu bilinçaltılarında bile yoktur; tek dürtüleri, fedakârlık ruhu ve mücadele aşkıdır. Vizyoner olduklarından, her yoldaşı birer kardeş görür ve her parti toplantısının idealleri doğrultusunda bir adım olduğunu düşünürler. Ancak, (kısmen doğuştan ve kısmen kazanılmış olan) üstünlükleri nedeniyle liderliğe gelmiş, yıllar geçtikçe iktidarın uyandırdığı arzuların kölesi olmuş ve sonunda, daha ilk günden beri kasıtlı olarak kitleleri, şahsi hırslarına ulaşmak için kullanabilecekleri bir araçtan başka bir şey olarak görmeyen, bu hırsları doğrultusunda sosyalist olmuş meslektaşlarından bir farkları kalmamıştır.

Bütün bunlarda bireysellik etkeninin de rolü olduğu inkâr edilemez çünkü farklı bireyler aynı ortama farklı tepkiler verirler. Tıpkı kadın ve kızların, doğuştan gelen cinsel duyarlılık ve aldıkları ahlaki eğitim farklarına göre benzer erotik durumlarda saflıklarını koruyarak, yarı bakire kalarak ya da karşılık vererek farklı davranışları gibi, liderlerin de sonradan kazan-

dıkları özgün nitelikleri, parti yaşamındaki baştan çıkarıcı sayısız duruma karşılık farklı bireylerde farklı şekillerde görülür. Amacına ulaşmış olanların yaşadığı tatmin duygusunun yoğunluğu, kişiden kişiye büyük ölçüde değişir. Benzer farklılıklar, bireyin yeni ve anti-demokratik bir ortama ya da kalbindeki fikirlere düşman bir ortama uyum sağlamasında mevcuttur. Örneğin bazı sosyalistler parlamento ortamından öylesine korkar ki, her ne kadar geldikleri konumu “sınıf mücadelesi” ve “kolektivizm” fikirlerindeki ısrarlarına borçlu olsalar da parlamento ortamında bunları ifade etmeye utanırlar. Bazı yoldaşlar ise, yeni yaşam koşullarının tüm dayatmalarına rağmen, bu haklılık duygularını ve inançlarını eskisi gibi cesurca sergilemelerinin kurallara bağlanmasını hiçbir şekilde kabul etmemektedir. Parlamento atmosferinde bir milletvekilinin sosyalist saflığını koruyabilmesinin ancak sürekli geneleve giden Yusuf’un iffetli kalması kadar mümkün olduğunu dile getiren Giuseppe Prezzolini saçmamaktadır.⁶ Tüm toplumsal olgularda çevresel olduğu kadar kişisel etkenleri de göz önünde bulundurmamız gerektiği bile böyle bir görüşün yanlışlığını ortaya koymak için yeterlidir. Yine de partinin evrim süreciyle beraber, yönetilenin de önce alt ve sonra üst düzey bir lider mevkiine gelmesiyle, genellikle tam bir kişilik dönüşümüne sebep olan bir zihinsel evrim geçirdiği doğrudur. Lider genellikle bu dönüşümünü basitçe çevresinde gerçekleşmiş dönüşümün bir yansıması olarak görür. Devir değişti der, bu nedenle de yeni bir yöntem ve yeni bir teori gerekmektedir. Daha olgun olan yeni dönemle, daha olgun bir muhakeme örtüşecektir. Enternasyonal Sosyalist Parti’de reformist ve revizyonist teori, büyük ölçüde liderlerde gerçekleşen bu metamorfoza psikolojik olarak anlam ve mazeret bulma ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Birkaç yıl önce bir İtalyan ruhban lider, başarısı tescillenmiş reformculuğun evrimsel ve yasal niteliklere sahip olması açısından katı sendikalizmden daha iyi olduğunu ancak reformist sosyalizmin esasen materyalist bir insan, yaşam ve tarih anlayışına dayandığını; dahası özgür düşünce yanlısı burjuvazinin faydacılık ve Epikürcülük ruhuyla iyice yozlaştığını ve sonuç olarak aşırı devrimcilerden daha fazla Hristiyanlık karşıtı olduğunu dile getirdi.⁷ Bu fikirde doğruluk payı vardır. Her ne kadar reformculuk bazen kendini ortodoks Marksist dogmanın *apriorizm*’ine* karşı makul bir isyan olarak ve sözde devrimci siyasi hatiplerin söylem şekline

6 Prezzolini, *La Teoria sindacalista*, Perrella, Napoli, 1909, s. 65.

7 Filippo Meda, *Il Partito socialista in Italia dell’ Internazionale al Riformismo*, Lib. ed. Fiorentina, Floransa, 1909, s. 46.

(*) Hiçbir deneye dayanmadan salt ussal ilkelere ya da düşünme yetisine dayanarak elde edilen bilgiler ışığında öne sürülen görüşler – ç.n.

karşı bilimsel bir tepki olarak gösterse de reformculuğun, yavan ve bezgin sosyalizmle ve modern burjuva edebi dünyasının büyük bölümünde açıkça görülen çöküş eğilimiyle mantıksal ve nedensel bir bağlantısı olduğu tartışılmazdır. Aslında çoğu durumda reformculuk, hayal kırıklığına uğramış, tükenmiş, inancını kaybetmişlerin şüphecilüğünün teoride ifade edilmesinden fazlası değildir; artık sosyalist olmayan eski sosyalistlerin sosyalizmidir.

Liderlerin zihniyetini her şeyden çok etkileyen, muhalefetteyken aniden iktidara gelmeleridir. Toplum ve devlet tarafından yeni doktrin ve ta-raftarlarına yaşatılan mahrumiyet ve zulüm döneminde, parti liderlerinin ahlakının, zafer ve barış dönemlerine kıyasla çok daha yüksek bir düzeyde olacağı açıktır; zor dönemlerde, bencil mizaca ve basit şahsi hırslara sahip olanlar şehitliği göze almayarak partiden uzak duracaklardır. Bunlar yalnızca partinin sıkıntılı günlerinde üyesi olan ve hükümet kayırmasıyla (proletarya davasını terk etmelerine neden olacak şekilde) tamamen yozlaşmasalar bile kitleler tarafından tanınamayacak kadar değişmiş olan eski liderler için değil; partinin üzerine güneş doğana kadar sahneye çıkmamış yeni liderler için de aynı derecede geçerlidir. Ezilenler adına verilen mücadelede yer alanlar, dikenli bir taçtan başka bir şey elde etmedikleri sürece, sosyalizme katılan burjuvaların partideki işlevlerini büyük zahmetlerle, karşılık beklemeden yerine getirmesi gerekir. Burjuva katılımcılar emek hareketi ilkelerinden vazgeçerek uzlaşma siyasetinin kaypak yollarına sapana dek sosyalizm için tehlike teşkil etmezler. Amsterdam enternasyonal kongresinde Bebel, Jaurès'e cevaben salt gerçekleri şöyle haykırmıştır: “Sosyalist bir parti, bir burjuvazi kesimiyle ittifak kurduğunda ve hükümetle işbirliği politikası oluşturduğunda, yalnızca en iyi militanlarını anarşistlerin saflarına veya münferit hareketlere iterek uzaklaştırmakla kalmaz, aynı zamanda değeri belirsiz bir burjuva sürüsünü kendine çeker.”⁸ İtalya’da tüm bilimsel araştırmacılar, zulüm döneminde sosyalist liderlerin ne kadar yüksek ahlaki vasıflara sahip olduğuna tanıklık etti. Ancak çok geçmeden, Sosyalist Parti (1900’e doğru) hükümetle dostluk kurmaya başladı, ardından parti oluşumundaki bozulmaya hayıflan- nan ve kamu yönetiminden kendilerine pay biçmenin en iyi yolu gördükleri

8 “Het Volk,” v, No. 1341. Alman *Protokoll*’da ise (ki bu kayıtların son derece eksik tutulduğunu geçerken belirtelim), bu ifadeler yer verilmemiştir. Bebel’in bu gözlemi, Reichstag’da sıklıkla söyledikleriyle tamamen çelişmektedir; Reichstag’da dile getirdiği görüşe göre, zaferden sonra sosyalizmin hayata geçirilmesi, resmî bürokrasideki ehil unsurların yeni idarenin muhtelif bölümlerine dahil edilmesiyle büyük ölçüde kolaylaşacaktır. (Bkz. August Bebel, *Zukunftstaat und Sozialdemokratie*, s. 13; Reichstag konuşması, 3 Şubat 1893.)

için partiye katılan yeni sayısız unsuru kınayan sesler yükseldi.⁹ Sosyalistlerin belediye yönetimine geldikleri her yerde, halk bankalarını ve dağıtımçı kooperatifleri yönettikleri her yerde, ücretli iş imkânları sundukları her yerde, ahlaki seviyelerinde gözle görülür bir düşüşü, cahillerin ve çıkarıcıların çoğunluğu ele geçirdiğini gözlemleyebiliyoruz.

II. BONAPARTİST İDEOLOJİ

1. Napolyon, halkın seçtiği bir devlet başkanı olarak görülmeyi arzulamıştır. İmparator, kamusal faaliyetlerde, iktidarını yalnızca Fransız halkına borçlu olduğuyla övünmüştür. General, Piramitler Muharebesi'yle şanı zirveye tırmanmaya başladığında, "halk temsilcisi" sıfatı henüz yasama organı üyelerine mahsusken, amirane bir tavırla kendisine *premier représentant du peuple* [halkın baş temsilcisi] unvanının verilmesini talep etti.¹⁰ Daha sonra, bir plebisitle Fransa tahtına geçtiği zaman, iktidarının yalnızca kitlelerin iradesine dayandığını ilan etti.¹¹ Bonapartist yorumuyla halk egemenliği, halkın anayasal kurallara uygun olarak bahsettiği bir şahsi diktatörlüktü.

3. Napolyon'un Sezarizmi de büyük ölçüde halk egemenliği ilkesi üzerine kuruluydu. Tahtın talibi olarak 24 Mayıs 1848'de Londra'dan Millet Meclisi'ne yazdığı mektubunda, Şubat devriminin sonucu olan ve genel seçim hakkı üzerine kurulan Fransız Cumhuriyeti'ni tanıdı. Aynı zamanda, sürgündeki Kral Louis Philippe'i yok sayarak kendisinin kalıtsal bir başkaldırı ve taht hakkının olduğunu iddia etti. Bu hak tanımayı ve hak iddiasını aynı ilkeye dayandırmıştır. Eşzamanlı bir gurur ve tevazuyla şöyle yazdı: "İki yüz milletvekilinin seçtiği bir kralın huzurunda, dört milyon Fransız'ın rızasıyla kurulmuş bir imparatorluğun mirasçısı olduğumu hatırlayabilirim; millî egemenliğin (genel seçim hakkının sonucu) huzurundaysa, bir Fransız vatandaşının sahip olduğundan başka bir hak istemem ve isteyemem."¹² Fakat 3. Napolyon yalnızca iktidarının kaynağını halk egemenliğine dayandırmadı, ayrıca bu egemenliği pratikteki tüm faaliyetlerinin teorik zemini yaptı.

⁹ Bkz. R. Michels, *Il Proletariato e la Borghesia nel Movimento socialista Italiano*, Bocca, Torino, 1908, s. 348; Romeo Soldi, *Die politische Lage in Italien*, "Neue Zeit," xxi, No. 30, s. 116; Giovanni Lerda, *Sull' Organizzazione politica del Partito socialista italiano*, 1902 İtalyan sosyalist kongresi raporu, Coop. Tip.-Ed., Imola, 1902, s. 10; Filippo Turati, *Il Partito socialista e l'attuale Momento politico*, "Critica Sociale," Milano, 3. bs., 1901.

¹⁰ Louis Napoléon Bonaparte, *Idées napoléoniennes*, 1839, İtalyan bs., Pelazza, Torino, 1852, s. 74.

¹¹ A.g.e., s. 119.

¹² Eugène Ténor, *Paris en Décembre 1851. Etudes historiques sur le Coup d'État*, Le Chevalier, Paris, 1868, s. 10.

Kendisini yalnızca seçimlerde ortaya çıkan kolektif iradenin yürütme organı olarak gördüğünü ve bu iradenin tamamen emrinde, her türlü kararını kabul etmeye hazır olduğunu ilan ederek Fransa’da popüler oldu. Son derece akıllı bir şekilde, kitlelerin bir aracından, bir kulundan fazlası olmadığını sürekli tekrarladı. Henüz başkanken yaptığı bir konuşmada, duruma göre *feragat* ya da *sebat* etmeye hazır olduğunu, başka bir deyişle, gitmeye ya da kalma-ya hazır olduğunu açıkladı. 1870 yazında Meclis’teki kavgalı oturumlardan birinde, baş mühürdar Ollivier, “Biz size aیتiz; bizi istediğiniz zaman geri çevirebilirsiniz, sitem ve beddualarınıza boyun eğmek üzere her zaman huzurunuzdayız”¹³ sözleriyle saf Bonapartist ruhu ortaya koymuştur.

Bonapartizm halk iradesini, ona kendini yok etme hakkını tanıyacak kadar uç derecede benimsemişti: halk egemenliği kendini lağvedebilirdi. Ancak konuya safi insani bir bakış açısıyla yaklaşırsak, halk egemenliği devredilemezdir. Dahası sonraki nesilleri düşünürsek, bu neslin, torunları adına da haklarından vazgeçebileceğini ahlaken öne sürmesi mantıksız ve haksız görünmektedir. Bu nedenlerden ötürü Napolyonik çağın demokratları, halk egemenliğinin gücünün bununla sınırlı olduğu, yani feragat hakkına sahip olmadığı konusunda canla başla diretiler. Bonapartizm kolektif iradeye dayanan bireysel hâkimiyetin teorisidir ancak bu iradede kurtulup bizzat egemen olma eğilimine sahiptir. Demokratik dününü, anti-demokratik bugününü tehdit edebilecek tehlikelere karşı bir kalkan olarak kullanır. Bonapartizm’de Sezar’ın hükümlanlığı (ikinci imparatorluğun son yıllarında zekice adlandırıldığı şekliyle), halk egemenliğinin değışmez organı hâline gelir. “Demokrasinin ta kendisidir, milletin ete kemiğe bürünmüş hâlidir.”¹⁴ Bu, birbirine zıt iki kavram olan demokrasi ve otokrasinin sentezidir.

Halk bir kez seçtikten sonra, seçilmiş olana artık hiçbir şekilde karşı çıkamaz. O, çoğunluğun ta kendisidir ve iradesine karşı çıkmak tümüyle anti-demokratiktir. Böyle bir demokrasinin lideri azlolanamaz çünkü millet bir kere sözünü söylemiştir ve kendiyile çelişemez. Ayrıca hatasızdır çünkü “altı milyonun oyuyla seçilen, halkın iradesini yerine getirir; onlara ihanet etmez.” Hükümet muhaliflerinin halk egemenliği adına yok edilmesi makul ve gereklidir; zira halkın seçtiği kişi, makamında kendiliğinden vücut bulan kolektif iradenin temsilcisi olarak hakları çerçevesinde hareket eder.¹⁵

13 Garnier Pagès, *L’Opposition et l’Empire. Dernière Séance du Corps Législatif*, 1870. Bibl. Démocratique, Paris, 1872, s. 157.

14 Edouard Laboulaye, *Paris en Amérique*, Charpentier, Paris, 1869, 24. bs., s. 381.

15 Louis Napolyon’un ömür boyu cumhurbaşkanı seçildikten hemen sonra Lyons’da yaptığı konuş-

Halk tarafından seçilenin ağır baskıcı tedbirler almasını, güç kullanmasını, tüm yetkileri kendi elinde toplamasını talep edenlerin seçmenlerin ta kendisi olduğuna inanmamız beklenir.¹⁶ Halk iradesinin baş icracıda toplanması teorisinin bir sonucu olarak, birincisiyle ikincisi arasındaki unsurlar, yani kamu görevlileri, halka tabi merkezî otoriteye mümkün olan en sıkı şekilde tabi kılınmalıdır.¹⁷ Bürokrasi içindeki en küçük bir özgürlük tezahürü, vatandaşların egemenliğine karşı bir isyanla eş değer olacaktır. Bu görüşün en tipik özelliği, devlet reisinin iktidarının yalnızca milletin doğrudan iradesine dayandığı fikridir. Bonapartizm hiçbir ara halka tanımaz. 2 Aralık 1851 darbesi, halkın parlamento boyunduruğundan kurtulması olarak yansıtıldı ve bunun doğal sonucunda bir plebisit gerekmekteydi. Victor Hugo, 3. Napolyon dönemindeki parlamento ve bakanlık ilişkisini efendi ve hizmetkâr ilişkisine benzetmekteydi; efendi (bakanlık) imparator tarafından atanmakta, hizmetkârları (parlamento) ise halk tarafından seçilmekteydi.¹⁸ Bu tespit her ne kadar inkâr edilemez olsa da, teorik olarak tamamen doğru değildir. Teoride Bonapartizmin tüm eylemleri, vatandaşların kanının dökülmesine yol açsa bile tamamen meşru idi. Plebisit, her türlü yasa dışılığa meşruiyet sağlayan bir arınma banyosuydu. 3. Napolyon'a plebisitte kazandığı zafer resmen tebliğ edildiğinde, darbe sırasında yasaları çiğnemiş olsa da bunu yasal yollara dönmek üzere yaptığını açıkladı: "Je ne suis sorti de la légalité que pour rentrer dans le droit" [Yasallığın dışına, hukuka geri dönmek üzere çıktım]. Günahları yedi milyon oyla bağışlanmıştı.¹⁹ Fransa halkının üç kez tekrarladığı ve 3. Napolyon'un yasa dışı hükümetine verdiği bu plebisit onayı, ki bu onay halkın curcunalı sevgi gösterileriyle sayısız kez doğrulanmıştır, ılımlı cumhuriyetçilere muhalefetten monarşinin tarafına geçmek için hazır bir bahane sundu. Bu plebisitçi Sezarizm, hayallerindeki cumhuriyetle aynı temeller üzerine kurulu değil miydi? Émile Ollivier, yönetim şekillerini şahsi ve millî hükümetler olarak iki ana kategoriye ayırmıştır. Millî hükümetlerde yönetici, "milletin sosyal haklarını uygulamaya koyan bir delegeden" fazlası

mada kullandığı ifadeler (E. Ténor, *Paris en Décembre 1851*, a.g.e., s. 26). — Louis Napolyon, Aralık 1848'de ilk kez cumhurbaşkanı seçildikten sonra Meclis'teki konuşmasında şu ilkeyi resmen ortaya koydu: "Tüm Fransa tarafından kabul edilen yasadışı yollarla değiştirmek isteyenleri vatan haini addedeceğim." (Victor Hugo, *Napoléon le Petit*, Jeffs, Londra, 1852, s. 16).

16 3. Napolyon, 1. Napolyon'un yasama organlarını kaldırmamasının tek nedeninin demokratik güdüler olduğunu ileri sürmüştür. Halkın bunların kaldırılmasına herhangi bir itirazı olmazdı (*Idées Napoléoniennes*, a.g.e., s. 71).

17 A.g.e., s. 38.

18 V. Hugo, *Napoléon le Petit*, a.g.e., s. 79, 80.

19 E. Ténor, *Paris en Décembre 1851*, a.g.e., s. 206, 207.

değildir.²⁰ Bu düşünceler cumhuriyetçi vicdanını rahatlatmış ve Bonapartizm saflarına katılması mantıklı ve ilkeleriyle örtüşür gözük müştür.

Modern demokratik ve devrimci partilerin ve sendikaların tarihi de yukarıda analiz ettiklerimize benzer olgular sergilemektedir. Bunun sebeplerini uzaklarda aramamıza gerek yoktur. Bonapartizm, kitleleri efendilerinin efendisi oldukları yanılsamasına sürükleyerek demokratik kalabalıklar nezdinde son derece elverişli bir zemin elde eder; dahası delegasyon uygulamasıyla bu yanılsamaya yasal bir renk katarak “hakları” uğruna mücadele verenleri memnun eder. Delegasyon uygulamasıyla birlikte halkın doğrudan iktidardan feragat etmesi, tiksini len kalıtsal ve meşru monarşinin yaptığı gibi doğaüstü bir ilahi müdahaleye dayandırılmadan, halkın iradesiyle kasten ve tüm kurallara uygun olarak gerçekleştirilir. Böylece halkın seçtiği kişi, görevini halk iradesinin kendiliğinden tecellisiyle yerine getiriyormuş gibi; halkın kölesiymiş gibi görünür. Kitleler ve liderler arasındaki ilişkilere bu şekilde bakmak, kendine “onu ben var ettim; ben seçtim; o bana ait” diyen her vatandaşın *amour propre*’una [izzetinefis] uygun düşer.

Kitlelerin, seçtikleri liderlerin tiranlığını belli bir dereceye kadar kayıtsız şartsız kabul etmelerinin hem psikolojik hem de tarihsel başka bir nedeni daha vardır: kalabalık, içindeki öğelerden her biri iktidara yanaşma hatta kendine bir miktar güç devşirme olasılığına sahipse, boyunduruk altına girmeye daha meyillidir. On dokuzuncu yüzyılın ortasında burjuvalar ve Fransız köylüler, demokratik fikirlerin etkisiyle meşru monarşiden tiksinmekteydi ancak 3. Napolyon’a, amcasının şanlı yönetiminde babalarından birçoğunun yüksek mevkilere geldiklerini hatırlayarak memnuniyetle oy verdiler.²¹

Benzer şekilde, siyasi partilerde de bir oligarşinin yükü, kitlelerin haklarının düzenlendiği ve üyelerin soyut olarak iktidara katılabildiği durumlar da nadiren hissedilir.

Seçimin demokratik doğası gereği, demokratik bir örgüt lideri kendini kolektif iradenin yansıması olarak görme ve bu nedenle kendine ita-

20 Émile Ollivier, *Le 19 janvier. Compte Rendu aux Electeurs de la III Circonscription de la Seine*, Paris, 1869, 7. bs., s. 119.

21 Alexandre Herzen, *De l'autre Rive*, Geneva, 1871, 3. bs., s. 119. — Bayard and Vanderburgh’un komedisi *Le Gramin de Paris*’deki generalin sözleri, Napolyonizmin Fransız halkı nezdinde oynadığı rolü ortaya koyar: “Paris’in çocuklarıydık... dizgiciler... tekerlekçilerin oğulları... cesurduk... kendi yolumuzu çizmek istedik... belki de yolda kalacaktık... İmparator olmasaydı! ... oradaydı... bizi kasırgasına kattı. ... Her şey şansımızaydı!” (Velhagen, Bielefeld, 1861, 4. bs., s. 77).

ati ve iradesine boyun eğilmesini talep etme hakkına doğuştan lider olan bir aristokrattan daha çok sahiptir. Sosyalist bir gazetenin ortaya koyduğu üzere: "Parti yönetimi, parti bütününün yarattığı otoritedir ve dolayısıyla parti otoritesinin bileşimidir. Demokratik disiplinin ilk şartı, yönetime saygıdır."²² Örgütlü kitlenin liderlerine mutlak itaat borcu, liderlerle kitle arasındaki demokratik ilişkilerin sonucudur ve basitçe kolektif iradeye gösterilen kolektif itaattir.

Liderler ne zaman anti-demokratik davranmakla suçlanırlarsa, iktidarlarının kaynağı olan kitle iradesine hitap ederler: "Kitleler bizi tekrar tekrar liderleri olarak seçtiği için, biz onların iradesinin meşru ifadesiyiz ve salt temsilcileri olarak hareket etmekteyiz."²³ Eski aristokrasinin ilkelerinden biri, hükümdarın emirlerine karşı gelmenin Tanrı'ya karşı günah işlemekle eşdeğer olduğuydu. Modern demokraside de hiç kimsenin oligarkların emirlerine karşı gelemeyeceği kabul görmektedir çünkü halk, temsilcilerine bizzat kendisinin aktardığı iradesine itaat etmeyerek kendine karşı günah işleyecek ve böylece demokrasi ilkesini ihlal etmiş olacaktır. Demokrasilerde liderler, yönetim haklarını kitlelerin demokratik açıdan her şeye kadir olmalarına dayandırır. Partinin her çalışanı makamını yoldaşlarına borçludur ve tamamen onların isteklerine tabidir. Bu nedenle, bir demokraside yukarıdan gelen emirleri her bireyin dolaylı da olsa kendisinin verdiğini söyleyebiliriz.²⁴ Dolayısıyla, teoride liderlerin itaat talebinin gerekçesi ortaya konulduğu ve savunulduğu hâliyle açıktır ve çürütülemezdir. Ancak uygulamada, seçimler ve özellikle de liderlerin yeniden seçilmeleri öylesine güçlü telkin ve baskı yöntemlerinin etkisi altında gerçekleşir ki kitlelerin seçme özgürlüğü önemli ölçüde zarar görür. Partiler tarihinin nihai analizinde, demokrasi sisteminin kitlelerin görev süresi boyunca koşulsuz itaat edecekleri efendilerini belirli aralıklarla seçme hakkına indirgendiği inkâr edilemezdir.

Bu koşullarda, ister demokratik siyasi partilerde ister sendikalarda olsun liderler her yerde aynı fikrî alışkanlığı edinmektedir. Onlar kitlelerin itaatini talep etmekle kalmazlar; kitleler aynı zamanda liderler tarafından koşulların tam bilinciyle verilen emirleri körü körüne ve homurdanmadan

22 Düsseldorf "Volkszeitung," 13 Kasım 1905.

23 Sosyalist hatipler bu argümanı sıklıkla dile getirmektedir. Bu mantığa göre, liderlerin hâlihazırda lider olmaları gerçeği, kitleler tarafından desteklendiklerini kanıtlar; aksi takdirde oldukları yerde olamazlardı. (Bkz. Karl Legien'in Jena sosyalist kongresindeki konuşması (*Protokoll, "Vorwärts,"* Berlin, 1905, s. 265); ayrıca P. J. Troelstra, *Inzake Partijleiding. Toelichtingen en Gegevens*, Wakker, Rotterdam, 1906, s. 97.)

24 Demokrasi ile mutlakiyetçilik arasındaki ilişkileri ve merkezileşme hususunda nasıl kesiştiklerini Georges Sorel açıklamıştır. Bkz. Sorel, *Les Illusions du Progrès*, Rivière, Paris, 1908, s. 9 vd.

yerine getirmelidirler. En yüksek otoritenin eylemlerinin eleştiriye tabi olması liderler nezdinde tamamen akıl almaz bir durumdur çünkü eleştirilemez olduklarına, yani partinin üzerinde olduklarına içtenlikle inanmışlardır. Demokrasinin özüne dair son derece keskin bir anlayışa sahip olan Engels, bir makama gelmenin yoldaşlardan daha fazla saygı görme hakkı vermediği fikrine Alman Sosyalist Parti liderlerinin alışamamalarını içler acısı bulmuştur.²⁵

Yoldaşların yalnızca eleştiriyle yetinmeyip liderlerin fikirlerine aykırı davranışları liderleri bilhassa kızdırır. Eğitim ve zekâ konusunda aşağı gördükleriyle olan farklarından bahsederken, bu derin disiplin eksikliğine duydukları öfkeyi dizginleyemezler. Kitleler “kendi seçtikleri liderlerin fikirlerine karşı çıktıklarında”, büyük bir densizlik ve zekâ yoksunluğuyla itham edilirler. 19-23 Şubat 1906 tarihlerinde yapılan sendika yönetimleri konferansında (Alman işçi hareketi tarihinde önemli bir aşamaya geldiğini işaret eden bir konferans), bir sendika çalışanı olan Paul Müller, Sosyalist Parti’deki devrimci yoldaşlarının “sendika üyelerini kendilerinin seçtiği liderlerden yabancılaştırmaya çalıştığından” hiddetle yakındı: “Liderlerine isyan etmeleri için doğrudan kışkırtıldılar. Disiplin ihlallerine açıkça teşvik edildiler. Toplantılarda üyelere liderlerine karşı savaşmaları gerektiği söylendiğinde başka nasıl bir tepki verebiliriz?”²⁶

Parti içinde ne zaman yeni bir muhalefet akımı ortaya çıksa, liderler bunu derhâl demagoji suçlamasıyla gözden düşürmeye çabalar. Liderlerden hoşnutsuz olan yoldaşların kitlelere doğrudan başvurmaları durumunda, bu başvuru –ne kadar ulvi amaçlarla olursa olsun, ne kadar samimiyetle inanılarak yapılırsa yapılsın, ne kadar temel demokratik haklara dayandırılırsa dayandırılınsın– yersiz addedilir, hatta partiyi parçalamak isteyenlerin kötü niyetli bir girişimi ve edepsiz fitnecilerin işi olarak nitelendirilerek kınanır. Bu bağlamda, tüm iktidar mekanizmasını elinde tutan liderler bir yasalık halesine ve bunun üstünlüğüne sahipken, başkaldıran kitleler ve alt liderlerin her zaman olumsuz bir yasa dışılık ışıyla yansıtılabileceğini de unutmamalıyız. Liderlerin yeni filizlenen can sıkıcı muhalefeti boğmayı her zaman başarmalarını sağlayan sihirli tabir “genelin menfaati”dir. Bu gibi durumlarda, askerî alana dair fikirlere kayda değer bir düşkünlük gösterirler. Mesela, en azından taktiksel sebeplerle ve düşman karşısında birlik

25 F. Engels’in 21 Mart 1891 tarihli mektubu; ayrıca Karl Marx’ın 19 Eylül 1879 tarihli mektubu (*Briefe u. Auszüge aus Briefen*, a.g.e., s. 361 ve 166).

26 *Partei u. Gewerkschaften*, Protokoll metninin §§ P. ve G. bölümlerinin baskısı, s. 4.

beraberliği sağlamak amacıyla, parti üyeleri kendilerine özgürce seçtikleri liderlerin arkasında sonuna kadar durmaktan asla vazgeçmemelidirler. Sendikal örgütlerde otoriter ruhun bilhassa gelişmiş olduğu ve liderlerin rakiplerine “sendika disiplini ortadan kaldırmaya” teşebbüs “suçunu” isnat etme eğilimi en başta Almanya’da görülmektedir. Sosyalist liderler bile rakiplerine karşı benzer suçlamalarda bulunmaktadır. Bu suçlamayı sendika liderlerinin dilinden hükümet görevlilerinin diline tercüme edersek, yapılan itham “kurulu düzene karşı ayaklanmaya teşvik”tir. Eleştirenler parti yetkilileri değil de sadece parti taraftarları veya dostlarıysa, bunlar saldırıya uğrayan liderlerin gözünde münasebetsiz ve ehliyetsiz kişilerdir; bu konularda hiçbir fikir ortaya koyma hakkına sahip değildirler. “Halkın inancı hiçbir şekilde yıpratılmamalıdır! İşte bu ilkeyle, hareketin nesnel hatalarına dair bütün keskin eleştiriler hareketin kendisine yapılan bir saldırı olarak damgalanmakta, parti içi muhalefet unsurlarını partiyi yok etmek isteyen düşmanlar olarak görüp onlara lanet etmek alışkanlık hâline gelmektedir.”²⁷

Demokratik parti liderlerinin genel olarak davranışları ve kendilerini ifade etme biçimleri (verdiğimiz örnekler katbekat çoğaltılabilir), “halkın tercihi”ne dayanan bir otoriteden, “Tanrı’nın lütfu”ndan kaynaklanan bir hakka geçişin ne kadar vahim bir şekilde gerçekleştiğini göstermeye yeterlidir; bu sistem tek kelimeyle Fransız tarihinden bildiğimiz üzere Bonapartizm adını taşımaktadır.

III. PARTİNİN LİDERLE ÖZDEŞLEŞMESİ (“LE PARTİ C’EST MOI”) [PARTİ BENİM]

Emek hareketi liderlerinin rakipleriyle mücadelelerinde kullandığı taktiğin ve takındığı tavrın, “burjuva” hükümetin “yıkıcı” unsurlarla olan mücadelesindekilerden pek farklı olmadığını gösterdik. Yönetenlerin kullandığı terminoloji, her iki durumda da *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla] birebir aynıdır. İsyancılara aynı suçlar atılır ve kurulu düzeni savunmak üzere aynı görüşler öne sürülür: Birinde devleti, diğesinde partiyi koruma söylemine başvurulur. Yine her iki durumda da varlık ve şahıs, birey ve topluluk arasındaki ilişkilerin tanımında aynı kafa karışıklığı mevcuttur. Alman Sosyalist Partisi’nin resmî temsilcilerinin otoriter ruhu (her güçlü örgütü mutlaka karakterize eden ruh) Alman imparatorluğunun resmî temsilcilerinin otoriter ruhuyla birçok çarpıcı benzerlik sergilemekte-

²⁷ Sendika liderlerinden bahseden Rosa Luxemburg, *Massenstreik, Partei u. Gewerkschaften*, a.g.e., s. 61.

dir. Bir tarafta, “tatminsiz”lere, yani imparatorlukların en mükemmeline gerçekleşen her işte bir hayır olduğunu düşünmeyen tebaasına başlarını alıp çekip gitmelerini nasihat eden 2. Wilhelm bulunmaktadır. Diğer tarafta ise, parti içinde bitmek bilmeyen hoşnutsuzluk ve anlaşmazlıkları nihayet sonlandırma zamanının geldiğini haykıran ve muhalefete, yürütmenin yaptığı işlerden memnun olmadıkları takdirde “ortadan kaybolmalarını” tavsiye eden Bebel vardır.²⁸ Bu iki tutum arasında, katılımın isteğe bağlı olduğu bir gönüllü örgüt (parti) ile herkesin doğuştan ait olduğu bir cebri örgütü (devlet) birbirinden ayırandan başka bir fark bulmak mümkün müdür?²⁹

Le Roi Soleil [Güneş Kral] gibi düşünüp davranmayan ve eğer keskin bir mizaca ve dürüst bir kişiliğe sahipse, onu örnek alıp *Le Parti c'est moi* [*parti benim*] demeyen tek bir parti lideri dahi olmadığını söyleyebiliriz.

Bürokratlar kendilerini örgütleriyle tamamen bir tutar, çıkarları ile kendi çıkarlarını birbirine karıştırır. Partiye yöneltilen tüm nesnel eleştirileri kendisine yapılmış bir hakaret olarak görür. Bu, hasmane eleştirileri sakın ve insafli karşılama konusunda tüm parti liderlerinin açıkça yetersiz olmasından kaynaklanır. Lider, eleştiriyi üzerine aldığı dile getirir; bunu kısmen iyi niyetle kısmen de kendini, mazur görülemez bir saldırının masum hedefi olarak sunup, fikrî konularda kişisel gazele hareket etmiş gibi gösterdiği rakiplerine karşı kitlelerin zihninde antipati uyandırıp cepheyi değiştirmek amacıyla kasıtlı olarak yapar. Öte yandan lider şahsen saldırıya uğradıysa, ilk işi saldırıyı partinin bütününe yönelik gibi göstermek olacaktır. Bunu yalnızca diplomatik gerekçelerle, yani partinin desteğini almak ve saldırganı sayısal üstünlükle bastırmak için değil, aynı zamanda parçayla bütünü samimiyetle karıştırdığı için yapar. Bu çoğu zaman sırf kör bir fanatizmin değil,

²⁸ August Bebel, Dresden kongresinde yaptığı konuşma, *Protokoll*, s. 308.

²⁹ Yazar metin boyunca, liderlerin kitlelerle olan ilişkilerini açıklamak istediği durumlarda Bebel'in ismini defalarca dile getirmiştir. Lakin Bebel'i tipik bir lider olarak görmek yanlış olur. Bebel, üstün entelektüel kabiliyetlerinin yanı sıra, güçlü ve sağlam mizacının sonucu olan ve onu başkalarının gizleyeceği şeyleri açıkça söylemeye ve yapmaya iten içten tavrıyla da lider ortalamasının üzerine çıkmıştır. “Kaiser Bebel”ın aşırı otokratik bir tutuma ve anti-demokratik duygulara sahip olduğundan sıklıkla şüphelenilmesinin sebebi budur. Bebel'in kişiliğini ve önemli olaylardaki davranışlarını kapsamlı şekilde analiz edersek, kendi fikrini kabul ettirme eğiliminin ve içsel yönetim biçimlerinden hoşlanmasının yanında, onu ortalama mevkidaşlarından ayıran güçlü demokratik eğilimler de sergilemiş olduğunu görebiliriz (tabii diktatörce tavırlar ortaya koymasına neden olan samimiyetiyle de onlardan ayrıldığı açıktır). Böyle bir analizin yeri burası değildir ancak yazar, bu dikkate şayan kişiliğin karmaşıklığına kısa bir imada bulunarak Bebel'a yaptığı atıfların yanlış yorumlanmasını engellemeyi gerekli görmüştür. Nihai analizde Bebel, partisinin bir temsilcisinden başka bir şey değildi ancak liderliğin ve demagojinin gerektirdikleri, bu temsilcinin bireyselliğinin önüne hiçbir zaman geçememiştir.

sarsılmaz bir inancın da sonucudur. Netchajeff'e göre devrimci, yöntem ve amaçlarını kayıtsız şartsız kabul etmeyenleri sömürme, aldatma, soyma ve gerekirse tamamen perişan etme hakkına sahiptir çünkü onları bir *chair à conspiration*'dan [*komplo birliği*] fazlası olarak görme durumunda değildir. Tek hedefi kimseyi dikkate almadan kendi fikirlerini dayatmak olmalıdır: *La Révolution c'est moi* [*devrim benim*]! Bakunin, Netchajeff'in bu akıl yürütme tarzının aslında kendisinin bilinçdışı olmakla beraber tiksinti verici hırslarından kaynaklandığını söyleyerek buna esaslı bir eleştiri getirmiştir.

Liderlerin despotluğu, yalnızca kaba bir güç arzusundan veya kontrol dışı bir egoizmden kaynaklanmaz, ayrıca birçok durumda kendilerinin ve ortak davanın uğruna verdikleri hizmetlerin değerine derinden ve içten inanmalarının sonucudur. Görevin yerine getirilmesi konusunda en sadık ve yetkin olan bürokrasi, aynı zamanda da en diktatör olandır. Wolfgang Heine'den alıntı yapacak olursak: "Parti yöneticilerimizin dürüstlüğü, yetkinliği ve yüce davaya olan sevgisinin, parti içinde otokrasinin gelişmesini engellemeye yeteceği saptaması geçersizdir. Gerçek bunun tam tersidir. Partimizdekiler gibi, bencillik yapmadan genelin menfaati için çalışan, yüksek yetkinliğe sahip yöneticiler, hizmetlerinin öneminin bilinciyle kendilerince doğru ve uygun olan her şeyi değişmez kanunlar olarak addetmeye, karşı eğilimleri genelin menfaati adına bastırmaya ve böylece partinin sağlıklı gelişimine engel oluşturmaya diğer herkesten daha yatkındır."³⁰ Benzer şekilde, Alman imparatorluğundaki gibi seçkin ve dürüst devlet görevlilerini ele alırsak, varlığın şahsa böyle megalomanca indirgenmesini, görevlilerin namuslu ve görevlerine muazzam bağlı olmalarıyla kısmen açıklayabiliriz. Böyle bir bürokrasinin üyeleri arasında kendi şahsına yönelik bir iğnelemenin tüm devlete karşı işlenmiş bir suç olduğunu düşünmeyen neredeyse hiç kimse yoktur. Hepsinin *comme les doigts de la main* [*bir elin parmakları gibi*] birlik olması aynı sebeptir. Her biri, kendini devletin bir kesiminin vücut bulmuş hâli olarak görür ve başka bir kesimin otoritesi zayıflarsa bundan kendi kesiminin de zarar göreceğini düşünür. Dahası bürokratlar, kitlelerin ihtiyaçlarını onlardan daha iyi bildiklerini farz etmeye meyillidir; bu, tekil örnekler söz konusuysa doğru olabilir ama esas itibarıyla bir tür megalomanlıktan başka bir şey değildir. Kuşkusuz parti görevlileri, devlet görevlilerine kıyasla daha az çağın gerisinde kalma tehlikesindedir, zira birçoğu halka hitap etme durumundadır ve böylece kitlelerle belli bir derece teması sürdürmektedir.

30 W. Heine, *Demokratische Randbemerkungen zum Fall Göhre*, "Soz. Monatsh.," viii (x), fas. iv, s. 284.

Öte yandan bu vesileyle aldıkları alkışlar kibirlerini iyice pekiştirir.

Hangi örgütte olursa olsun oligarşi ileri seviyelere ulaştığında, liderler kendilerini sadece partinin kurumlarıyla değil, partinin mal ve mülküyle bile özdeşleştirmeye başlarlar; bu hem partiler hem de devletlerde ortak görülen bir olgudur. Alman sendikalarında liderler ile sıradan üyeler arasında grev hakkı konusunda yaşanan anlaşmazlıklarda, liderler birden çok kez kararın hem ahlaken hem de hukuken kendilerine ait olduğunu savunmuştur çünkü işçilerin grevi sürdürmeleri için gereken mali kaynağı ancak onlar sağlayabilir. Bu görüş, gerçek demokratik ilkelerin kaçınılmaz olarak tamamen unutulmasına yol açan oligarşik düşünce tarzının nihai sonucundan başka bir şey değildir. Cenova'da, şehrin örgütlü proletaryasının artan gücüyle nüfuzu *pari passu* [eşit oranda] artan ve yoldaşlarının sınırsız güveni sayesinde partide birçok yetkili mevkiye gelmiş olan işçi liderlerinden biri, işçi temsilcisi sıfatıyla kapitalistlerle sözleşme yaptığında işçilerin çıkarlarını kollamanın yanı sıra kendi kesesini doldurmakta ve bunu dillendirmekte bir beis görmemekteydi.³¹

31 Bu kişi, gençliğinde hareket uğruna birçok fedakârlıkta bulunan avukat Gino Murialdi'dir. Sendikalarından ve kooperatiflerden aldığı düzenli maaş, işçi temsilcisi sıfatıyla işverenlerle yaptığı müzakerelerde onlardan para almasına engel olmamıştır. Bu hususta azarlandığında, kendi çabalarıyla işçiler için güvenceye aldığı müthiş kazanımların yanı sıra, kendisinin de işverenlerden biraz istifade etmemesi için hiçbir neden göremediğini söyledi. Murialdi'nin davranışları, Cenova'daki diğer liderlerle aralarında şiddetli bir kavgaya yol açtı ve sonunda Sosyalist Parti'den kovulmasına neden oldu. Bkz. "Avanti," Yıl 13 (1909), No. 1 ve 24.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Liderliğin Toplumsal Analizi

I. SINIF MÜCADELESİ VE BURJUVAZİ ÜZERİNDEKİ PARÇALAYICI ETKİSİ

Kitleler kolay kolay uyanmazlar. Gözleri önünde büyük olaylar cereyan ederken ve iktisadi hayatta devrimler gerçekleşirken, derin bir zihniyet değişimi yaşamazlar. Oluşan yeni koşullara oldukça yavaş tepki verirler.

Onlarca yıldır hatta yüzyıllardır kitleler, hukuki ve ahlaki ilerlemeyi büyük ölçüde engelleyen çağ dışı siyasi koşullara uysalca tahammül etmekte-ler.¹ İktisadi açıdan iyi gelişmiş olan ülkelerin birçoğu, daha erken bir iktisadi aşamanın ürünü olan siyasal ve anayasal rejimlere uzun süreler katlanmaya devam etmekte-ler. Bu, ülkenin eskiden sahip olduğu iktisadi koşulların sonucunda ortaya çıkmış olan aristokratik ve feodal yönetim şeklinin, henüz ileri seviye kapitalizmin yarattığı iktisadi gelişime ayak uyduramadığı Almanya'da özellikle göze çarpmaktadır.

İlk bakışta birbiriyle çelişir görünen bu tarihsel olguların iki tür sebebi vardır. İlk olarak, hükmü sona ermiş bir iktisadi modeli temsil eden sınıfların ve alt sınıfların, iktisadi ilişkilerin asli güçleri oldukları zamanın bitiminden sonra da ayakta kalmaları mümkündür. İktisadi ve kamusal kalkınmanın yeni evresinde hâkimiyetlerini korumalarına yetecek ahlaki itibarı

¹ “Bazen iç çekseler de uluslar, daha iyi işler yapılabilceğini genelde akıllarından geçirmeden, yüz-yıllarca zorbalığın dayattığı tüm yükleri ve utançları düşüncesizce taşımıştır ve taşımaktadır; tıpkı hayvanların, onları canı istediği gibi kullanan ve sopalayan sahiplerinin elinden bir gıdım ekmeği memnuniyet hatta minnettarlıkla kabul etmesi gibi” (Carl von Rotteck, *Allgemeine Geschichte*, a.g.e., s. 81).

ve etkin siyasi gücü enkazdan kurtarabilir, hatta halkın çoğunluğu açıkça karşılarında olduğunda bile bunu becerebilirler. Bu sınıflar kendi siyasi güçlerinin yanı sıra, esasen kendilerine yabancı olan, ancak akıllarını çelerek yanlarına çekebilecekleri çeşitli unsurların yardımıyla iktidarda kalmayı başarırılar. Fakat çoğunlukla geçmiş bir iktisadi düzeni temsil eden sınıfların toplumsal hâkimiyetlerini korumaya devam etmesinin tek sebebinin, mevcut ve gelecek iktisadi düzeni temsil eden sınıfların, kendi siyasi ve iktisadi güçlerinin ve toplum nezdinde kendilerine yapılan yanlışların öneminin farkına henüz varamamaları olduğunu görmekteyiz. Dahası kadercilik ve acizlik inancı, toplumsal yaşamı felç eden bir etkiye sahiptir. Mazlum bir sınıf bu kaderci ruhtan etkilendiği ve sosyal adalet hissi yeterince gelişmediği sürece özgürleşmeyi istemekten âcizdir. Tarih boyunca sınıf mücadelelerinin temel öğesi zulmün *varlığı* değil, mazlumların yaşadıkları zulmün *farkına varması* olmuştur.

Modern proletaryanın varlığı, bir “toplumsal sorun” yaratmaya *per se [tek başına]* yetmez. Sınıf mücadelesinin sonsuza dek eylem gücünden yoksun belli belirsiz bir teori olarak kalmaması için sınıf bilincinin canlanması gerekir.

Proletaryada burjuvaziye karşı sınıf bilincini istem dışı olarak uyanıdın burjuvazinin ta kendisidir. Tarih böyle ironilerle doludur. İktisadi ve sosyal bakımdan kendine can düşmanı olan sınıfın öğretmeni olmak burjuvazinin trajik kaderidir. Karl Marx’ın *Komünist Manifesto*’sunda açıkladığı üzere, bunun temel nedeni, burjuvazinin “aynı anda hem aristokraziyle, hem kendi sınıfı içinden endüstriyel gelişime karşıt çıkarlara sahip kesimlerle hem de tüm diğer ülkelerin burjuvalarıyla” bitmek bilmez bir mücadele sürdürmek zorunda olmasıdır. Bu mücadeleyi yardım almadan başarıyla sürdüremeyecek olan burjuvazi, devamlı “proletaryaya başvurmak, yardımını talep etmek ve böylece eline silah verip onu siyasi çarpışmaların içine çekmek durumunda kalır; ancak proletarya bu silahı burjuvaziye de doğrultacaktır.”² Burjuvazi bir başka şekilde daha işçi sınıfının öğretmeni, onun kılıç ustası olur. Az sayıda mensubu, proletaryayla olan günlük temasları sonucunda, işçi sınıfını mevcut düzene karşı mücadele etmek üzere ateşlemek ve hâkim iktisadi ve sosyal rejimin kusurlarını anlatmak amacıyla aralarına katılmak suretiyle burjuvaziden ayrılır. Burjuvaziden kendilerini proletarya ülküsüne adanmak üzere koparanların sayısının hiçbir zaman çok olmadığı doğrudur.

Ancak bu şekilde kopanlar, burjuvazinin en iyilerindendir: Bir anlamda, kendi sınıf ortalamasının üzerine çıkmış üst insanlar oldukları kabul edilebilir; ya komşu sevgisi, ya merhamet, ya sosyal adaletsizliğe karşı ahlaki öfke veya toplum işleyişine dair derin bir fikrî anlayış ya da nihayetinde ilkeleri büyük bir gayret ve mantıksal tutarlılıkla uygulama, onları bu mertebeye ulaştırmıştır. Her durumda, doğdukları sınıfı terk edip proletaryanın hâlen uyuklayan dürtülerine bilinçli bir şekilde yön veren ve böylece bir bütün olarak proleter sınıfın özgürleşmesini hızlandıran bu burjuvalar fevkalade bireylerdir. Proleter kitle, zulme uğradığının başta sadece sezgisel olarak farkındadır çünkü böylesine karmaşık ve dolambaçlı olan tarihsel süreci anlamasına yarayabilecek bir eğitimden tamamen yoksundur. Eğitimden ve siyasi haklardan sürekli yoksun bırakılarak zayıflatılan ve umutsuzluğa sürüklenen herhangi bir sınıfın, sahip olduğu etik haklar ve siyasi-iktisadi güç konusunda sadece kendi sınıfındakilerden değil, aynı zamanda kaba tabiriyle “daha yüksek” bir sınıfın üyelerinden de eğitim almadıkça etkin eyleme geçemeyeceği, psiko-tarihsel bir kanun gibi görünmektedir. Tarihte büyük sınıf hareketleri yalnızca şu basit düşünceyle başlamıştır: Zulme uğradığımıza inanan, sadece eğitimsiz ve yasal haklardan mahrum olan bizler değiliz; bu inancımızı sosyal mekanizmayı çok daha iyi bilip değerlendirebilecek olan kişiler de paylaşmakta; üst sınıfların kültürlü insanları da özgürlük idealimizi kavradıklarına göre, bu ideal basit bir kuruntudan ibaret değil.

Sosyalist teori, filozofların, iktisatçıların, sosyologların ve tarihçilerin düşüncelerinden doğmuştur. Farklı ülkelerin sosyalist programlarında yazılı her kelime, sayısız âlimin ortaya koyduğu çalışmaların sentezini yansıtır. Modern sosyalizmin babaları birkaç istisna dışında öncelikle bilim adamıydı ve esasen siyasetçi kimlikleri ikincildi. Bu kişiler ortaya çıkmadan önce, daha yüksek bir fikrî ve iktisadi yaşam standardına yönelik içgüdüsel bir özlemlerle kendiliğinden oluşan proleter hareketlerin olduğu doğrudur. Fakat bu hareketler, net bir zulüm bilincinin getirdiği gerçek bir isyan duygusundan ziyade, meşru olmakla beraber derin bir düşünceye dayanmayan bir memnuniyetsizliğin mekanik sonucudur. *Proleter* hareketin *sosyalist* harekete dönüşmesi ancak bilimin işçi sınıfının hizmetine girmesiyle gerçekleşmiştir ve bu içgüdüsel, bilinçsiz ve amaçsız isyan, yerini nispeten net olan, iyi tanımlanmış bir hedef doğrultusundaki bilinçli bir özleme bırakmıştır.

Benzer olgular, önceki tüm sınıf mücadelelerinde de açıkça görülmektedir. Tarihteki her büyük sınıf hareketi, çatıştığı sınıftan çıkanların teşviki, işbirliği ve öncülüğünde hayat bulmuştur. Köleleri özgürlük için isyana ça-

ğiran Spartaküs'ün köle olduğu doğrudur ancak azat edilmiş bir Trakyalı mülk sahibidir. Thüringen Köylü Savaşı'nın çıkmasına büyük ölçüde kıskırtmalarıyla sebep olan Thomas Münzer köylü değil, bilim adamıydı. Florian Geier şövalyeydi. Fransız Devrimi'nde *tiers état*'ya* özgürlük hareketinin başındaki en seçkin liderler olan Lafayette, Mirabeau, Roland ve Sieyès ayrıcalıklı sınıflardandı, hatta kral katili Philippe-Egalité hanedanının üyesiydi. Modern emek hareketi tarihi, bu kurala istisna teşkil etmemektedir. Alman tarihçi Theodor Lindner, çağdaş sosyalist hareketi tamamen işçi olmayanların "var ettiğini" ileri sürdüğünde,³ sihirli değnekle "emek hareketi olsun!" buyurarak "emek hareketini olduran" bir büyücülüğü hatırlatan bu ifadeleri elbette eleştirmemiz gerekir. Keza Lindner'ın ifadesi hatalı ve eksiktir çünkü yoktan bir şey "var etmenin" mümkün olduğu varsayımındadır. Bu varoluş, belli bir tarihçi ekolünün tarihsel nedensellik teorisinin temel taşı olarak ortaya koyduğu meşhur "büyük adamlardan" birinin eseri olamaz çünkü emek hareketinin ortaya çıkması belirli bir sosyal ve iktisadi gelişimi gerektirir; bunun yokluğunda hiçbir hareket başlatılamaz. Ancak Lindner'ın görüşü kötü bir şekilde formüle edilmiş olmasıyla birlikte bir ölçüde doğrudur: Modern emek hareketinin müjdecileri esasen "kültürlü sınıflar"dan gelenlerdir. Siyasal sosyalizmin büyük öncüleri ve felsefi sosyalizmin önde gelen temsilcileri olan St. Simon, Fourier ve Owen; siyasal sosyalizmin kurucuları olan Louis Blanc, Blanqui ve Lassalle; iktisadi ve bilimsel sosyalizmin babaları olan Marx, Engels ve Rodbertus, hepsi burjuva aydınlarıdır. Terzi çırağı olan Wilhelm Weitling ve kendi kendini yetiştiren filozof Pierre Leroux gibiler ise hem teorik hem de pratik açıdan uluslararası alanda nispeten önemsizdirler. Aralarından sadece matbaa işçisi olan Proudhon bu alanda müthiş bir ihtişama erişmiştir. Son yıllarda kendini emek davasına adanmış büyük hatiplerin bile ekseriyeti eski burjuvalardır ve işçi sınıfı kökenliler tamamen istisnadır. Burjuvaziden gelen öncü sosyalist siyasetçilerin isimlerini sayfalara sığdıramazken, sahiden işçi sınıfı kökenli olan ve sınıflarının tarihinde ölümsüzleşen siyasi liderlerin her birinin adını tek bir nefeste sayabiliriz. Benoît Malon, August Bebel ve Eduard Anseele gibi büyük icracı işçi sınıfı liderleri ve güçlü örgütçüler vardır ancak bunların hiçbirisi sosyalizmin yaratıcısı kuramcılar arasında değildir.

(*) Ortaçağ Avrupası'ndaki Hristiyan ülkelerin birçoğuyla benzer şekilde, *Ancien Régime* (Fransa'nın 1789 İhtilali ile son bulan "eski" sosyal ve siyasal rejimi) altındaki sosyal kesimler sisteminde birinci kesim ruhbanlardan, ikinci kesim asillerden, üçüncü kesim (*tiers état*) ise burjuvaları da kapsayan halktan oluşmaktaydı – ç.n.

3 Theodor Lindner, *Geschichtphilosophie*, Cotta, Stuttgart, 1904, 2. bs., s. 132.

Siyasi parti olarak örgütlenen proleter hareketin içindeki burjuva unsurların varlığı tarihî bir gerçektir ve bu, enternasyonal işçi sınıfı siyasal hareketinin incelendiği her alanda gözlemlenebilir. Bu olgu, Japonya ve Brezilya'da görüldüğü üzere, sosyalist ağacın yeni dallar yeşerttiği her yerde kendini yeniden üretir.

Ayrıca bu olgu, tarihsel evrimin mantıksal sonucu olarak görülmelidir. Üstelik eski burjuvaların mücadeleci proletarya partisinde yer almalarının ötesinde, proleter hakların aranmasında oynadıkları öncü rolün bir tarihsel zorunluluktan kaynaklandığı da görülmüştür.

Proleter militanlar arasında çok sayıda burjuva sığınmacı olmasının sınıf mücadelesi teorisini yanlışlayıp yanlışlamadığı sorusu sorulabilir ve bu zaten tartışma konusu yapılmıştır. Başka bir deyişle, tüm sınıf ayrımlarının ortadan kalkması idealini taşıyan gelecek sosyal düzenin (bu, tüm sosyalistlerin ve diğer ileri reformcuların, ahlaki kültürçülerin, anarşistlerin, neohristiyanların vb. ayırt edici bir şekilde öne sürdükleri ortak amaçtır), burjuvazinin kendi sosyal ve iktisadi ayrıcalıklarının yarattığı adaletsizliğin giderek daha fazla farkına varacağı kademeli bir zihinsel dönüşüm geçirilmesiyle gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini sorgulamamız gerekir. Bu düşünce, doğal olarak sınıfının çıkarlarını temsil eden sınıf partilerini siyasal alanda bölen keskin çizgilerin gerçekten gerekli mi yoksa abes ve zararlı bir tür insanlık dışı oyun mu olduğunu sormamıza yol açar. “Ethische Kultur”un editörü Rudolph Penzig şahsıyla girdiği bir tartışmada, burjuvaziden sosyalist saflara katılanların “öncüller” olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmiştir.⁴ Mantıken bu ifade, bu öncül burjuva şahısların peşinden tüm burjuva kitlesinin geleceğini, iktisadi ve sosyal açıdan ebedî düşmanlarının kampına geçeceğini öngörür. Bunu bir hara-kiri teorisi olarak adlandırabilirdik ancak hara-kiri'nin genellikle gerçekten gönüllü bir eylem olarak değil, yukarıdan gelen emre itaat etmek üzere dışarıdan zorlamayla yerine getirildiğini göz önüne aldığımızda bu doğru olmayacaktır. Söz konusu teorinin geçerliliğini kısaca inceleyelim.

Sosyalist şair Edmondo de Amicis, sosyalizmin nihai zaferinin sağlanmasında en etkin olacağını düşündüğü öğeleri sıralar. Ona göre bunlar, büyük endüstriyel krizi izleyen genel yorgunluk ve egemen sınıfların bitmek bilmez çekişmeler içinde hissettiği tiksinti; yine bu sınıfların, ateş ve kılıçla alt edilip perişan olmamak için ne pahasına olursa olsun engellemeleri gere-

4 Rudolph Penzig, *Die Unvernunft des Klassenkampfes*, şu yazıya cevaben: R. Michels, *Endziel, Intransigenz. Ethik*, “Ethische Kultur,” 26 Aralık 1903, xii. No. 52.

ken devrime karşı duydukları endişe ve son olarak burjuvazinin de hissettiği, yenilenmeye, idealizme ve “sonu gelmiş bir dünyanın enkazı içinde yaşama korkusundan”⁵ kurtulmaya duyulan sınırsız ihtiyaçtır. Benzer bir düşünce dizisi, siyasi fikirlerini açıkça ortaya koyma cesaretinden yoksunluğu nedeniyle bir sosyalizm neferi olamamış Heinrich Heine tarafından elli yıl önce dile getirilmiştir. 15 Haziran 1843 tarihinde Paris’te siyaset, sanat ve ulusal yaşam üzerine yazdığı mektubunda şöyle demiştir: “Burada, komünist düşmanlarının, sahip oldukları tüm güce rağmen sağlam bir ahlaki duruşlarının olmamasının komünizm için muazzam bir avantaj yarattığı hususuna bilhassa dikkat çekmek isterim. Tıpkı marangozun oğlunun [İsa] gelişiyse harap düşen o kadim toplum gibi, kendi haklarına hiçbir inancı, hatta haysiyeti olmayan modern toplum kendini savunmaktadır çünkü basitçe bunu yapmak durumundadır.”⁶

Bu iki şairin görüşleri birçok bakımdan kabul edilebilirdir. Ancak yine de, can çekişen bir burjuva toplumun kendini sonuna kadar savunmayacağı ve proletaryanın nihai zaferini en azından ertelemek umuduyla, mal varlıklarını ve haklarını her türlü tehdide karşı gerekirse silah zoruyla korumayacağı çok şüphelidir. Kuşkusuz Heine’nin zamanın burjuvazisinde yaygın bir özgüven eksikliği olduğuna dair 1843 tarihli görüşü eleştiriye açıktır çünkü hepimizin bildiği gibi, direnişçi burjuvalar bugüne kadar haklılıklarına kuvvetle inanarak hareket etmişlerdir. Bununla beraber, de Amicis ve Heine’nin temel düşünceleri bir yönden geçerlidir; haklarına kendisinin dahi pek inanmadığı bir toplum siyaseten çoktan can çekişmeye başlamıştır. Ayrıcalıklı bir sınıfın ayrıcalıklarını azimle savunmak zorunda olması, bu sınıfın belli niteliklere ve özellikle de aman vermez bir dirence sahip olmasını gerektirir; bu direnç gerçekten de gaddarlık ve vicdansızlıktan beslenebilir ancak kuvvetli bir haklılık inancının varlığından çok daha muazzam güç alacaktır. Pareto’nun işaret ettiği üzere,⁷ hâkim bir sınıfın içine ahlaken kendi varlığından şüphe etmesine yol açacak insani fikirlerin nüfuz etmesiyle, söz konusu sınıfın üyelerinin morali bozulur ve mücadele gücü kırılır.

Bu kanun, insanların kutsal bir varoluş hakları olduğuna mutlak bir inanç duyduğu her durumda aynı şekilde işler. Millet kümeleri için de eşit derece geçerlidir. Bir milletin böyle bir hakka sahip olduğu hissini kaybetmesiyle beraber harap ve bitap düşmesi de kaçınılmaz olur. Irkların, hukuk sis-

5 Edmondo de Amicis, *Lotte civili*, Nerbini, Floransa, 1899, s. 294.

6 Heinrich Heine, *Lutetia in Sämtliche Werke*, Hoffmann u. Kampe, Hamburg, 1890, x, s. 93.

7 Vilfredo Pareto, *Les Systèmes socialistes*, a.g.e., Cilt 1, s. 37 ve 57.

temlerinin, kurumların ve sosyal sınıfların kendilerinin ya da temsilcilerinin geleceğe olan inançlarını kaybettikleri andan itibaren yok olmaya mahkûm olduğunu yerleşmiş bir tarihsel kanun olarak değerlendirebiliriz. Dört bir yana dağılmış ve üç ayrı güç arasında paylaşılmış olan Polonyalılar, milliyetlerinin yanı sıra kendilerine ve haklarına olan inançlarını korumuşlardır. Prusya-Rusya birliği dâhil dünyadaki hiçbir güç, milletçe var olma bilinci zihinlerinde taze kaldığı sürece Polonya halkını ortadan kaldıramaz. Öte yandan, Polonyalılar gibi Slav olan Wend halkı ise, zapt edildikleri tarihî dönemin doğası ve bu tarihî olayın yaşandığı özel koşullar nedeniyle millî varoluş bilincini yeterince korumayı başaramamıştır; tabii buna herhangi bir zaman diliminde sahip olduklarını varsayarsak. Spreewald'da olduğu gibi, dillerini korudukları yerlerde bile Alman sistemi içinde iyice erimiş ve günümüzde Wend'ler olarak medeniyet tarihinden tamamen silinmişlerdir. Her ne kadar Almanya'nın oldukça geniş bir bölgesini işgal ediyor olsalar da, Wend'lerin çoğu Slav köklerine dair tüm hislerini kaybetmiş ve gerçekte yalnızca devletin yasal kurgusu ve onları zamanında fethedenlerin kendilerine dayattığı gelenek ve görenekler dâhilinde Alman sayılmalarına rağmen Pan-Almancıların en ateşlilerine dönüşmüşlerdir.

Tarihte hiçbir toplumsal mücadele, kaybedenleri önceden ahlaken zayıflamadığı sürece kalıcı olarak kazanılmamıştır. Fransız Devrimi ancak eski rejimin yönetici sınıflarının sahip olduğu iktisadi ayrıcalıkların “ahlaksızlığını” ifşa ederek soylu ve ruhbanların belli bir kısmını önceden (psikolojik anlamda) demoralize etmiş olan Voltaire, D'Alembert, Rousseau, Holbach, Diderot gibi devrim öncesinin parlak yazarları sayesinde gerçekleşebilmiştir. Louis Blanc, Fransız Devrimi bağlamında şöyle der: “On sekizinci yüzyıl fikirlerinin büyük laboratuvarının, *Encyclopédie*'nin [*Ansiklopedi*] heyecan yaratan meyvesi, 1789'da yalnızca ahlaken çoktan fethettiği bir alanı maddi olarak da devralmıştır.”⁸ Yedi devlete bölünmüş olan İtalya'nın birleşmesi, asgari miktarda kan dökülmesiyle (yabancılarla savaş sonucundaki ölümler hariç) gerçekleşti ve krallığın kurulmasıyla birlikte devrilen hanedanların akıbetine yarımada dâhilinde gözyaşı dökten neredeyse kimse olmadı; bu tutum, tarihin aynı döneminde Almanya'da olanlarla taban tabana zıttır. Bu farkın sebebi, İtalya'da yönetimin birleşmesinden çok daha evvel zihinlerin birleşmiş olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin iç savaşında sonucu belirleyen sadece kuzey eyaletlerin silah gücü değil, aynı zamanda savaşın so-

8 Louis Blanc, *Organisation du Travail*, Camille, Paris, 1845, 4. bs., s. xiii.

nuna doğru güney eyaletlerdeki köle sahipleri arasında ahlaki hata bilincinin yaygınlaşmasıydı.⁹ Bu tür örnekler kolayca çoğaltılabilir.

Ajitasyonun amacı, rakibin kendine olan güvenini sarsmak, onları kendi fikirlerimizin daha doğru olduğuna ikna etmektir. Retoriğin ve ikna-nın muazzam gücünü bilhassa sosyalizm küçümseyemez çünkü bunlar sosyalizmin büyük başarılarının kaynağıdır. Fakat ikna gücünün toplumsal ilişkiler tarafından belirlenen doğal bir sınırı vardır. Halk kitlelerini ve sosyal sınıfları kendi özgürlüklerine yönelik bir harekete katılmaya teşvik yoluyla ikna etmek, normal şartlar altında kolayca becerilebilir. Ancak ayrıcalıklı sınıfları hem bireysel hem de toplu olarak zarar görecekları şekilde üstün sosyal konumlarından vazgeçmeye ikna etmek söz konusu olduğunda, bu girişim, toplumsal mücadeleler tarihinde sıklıkla gördüğümüz üzere tam bir başarısızlıkla sonuçlanır.

Birey, iktisadi bir otomat değildir. Hayatını, bir yandan mali ihtiyaçları ile kendisini belli bir sınıfa veya kasta bağlayan çıkarları arasındaki daimi çatışma, diğer yandansa sınıfsal öğelerin ve toplumsal mücadelelerin yörüngesinin dışında kalan, zihninde iktisadi önceliklerden ayrı özelemler doğurabilecek ve onu bir idealin etki alanına çekebilecek olan, kişiliğine uygun hareket etme yönelimleri şekillendirir. Fakat bütün bunlar sadece birey için geçerlidir. Kitlenin ise, üyelerini tamamen maddi çıkarlarıyla çelişen eylemlere yönlendiren bazı patolojik etkilere maruz kalması haricinde bir otomat olduğu tartışmasızdır. Sürü sahibinin koyunlarına vurduğu damga misali, kitlenin iktisadi çıkarları üyelerin geneline damgasını vurur. Sonuç olarak bunun, kesime gönderilen koyunların taşıdığı damga gibi, onu taşıyan kişinin yarar ve çıkarına olması şart değildir. Ancak insan sürüsünün taşıdığı iktisadi damga, etkisini fiziksel hayatta da gösterir. İktisadi koşulların dayattığı görev ve çıkarlar, hem ruhu hem de bedeni yapılan işe bağımlı kılar.

Sosyalist doktrinin birçok burjuva aile çocuğunu kendine çektiği, onları baba, anne, arkadaş ve akrabalar, sosyal konum ve saygınlık dâhil her şeyden vazgeçirecek kadar derinden etkilediği kuşkusuzdur. Hayıflanmadan ve tereddüt etmeden, yaşamlarını insanlığın sosyalizmin tasarladığı üzere özgürleşmesine adanmışlardır. Fakat bunlar sadece istisnai örneklerdir ve bir iktisadi sınıfın tümünü temsil eden küçük gruplar olarak nitelendirilemezler. İçinden bazılarını yitiren bir sınıfın bu sebeple zayıflaması katiyen söz konusu olmaz. Bir sınıf sahip olduğu üstün konumdan toplu olarak hiçbir zaman

9 Woodrow Wilson, *A History of the American People*, Harper, New York ve Londra, 1903, Cilt 4, s. 311.

kendiliğinden vazgeçmez. Asla “fakir kardeşleri” lehine fedakârlıkta bulunmasına yol açacak bir ahlak kuralını tanımaz. Böyle bir eylemi her şeyden önce proletarya dâhil tüm sosyal sınıfların doğal özelliği olan sınıf egoizmi engeller; proleter sınıf egoizminin tek farkı, en azından *in abstracto* [*soyut olarak*], sınıfların olmadığı bir insanlık idealiyle nihai analizde örtüşmesidir. Egemen ve varlıklı sınıfların farklı katmanlarında, bu sınıf egoizminin boyutlarının dikkate değer ölçüde değişkenlik gösterdiği inkâr edilemezdir. Bugün bile, siyasal, iktisadi ve sosyal hak talepleriyle sınıf ayrıcalıklarını tehdit edenlerin suçlu veya deli muamelesi görmesi gerektiğini açıkça dile getiren, başta Prusya aristokratları olmak üzere belli toprak sahipleri temsilcileri bulunmaktadır. Modern toplumda, reformlara karşı sayısal açıdan küçük olan Prusya aristokrat sınıfından daha az düşmanca ve bencilce tavır takınan bazı sınıflar vardır; ancak sahip oldukları temel sınıf çıkarlarına ciddi zarar vermeyecek olan sosyal adalet fikirleri hariç, bunlar da bu tür düşüncelere açık değildir. Bu yüzden, farklı katmanlara sahip olan burjuvazinin tümünü tek bir sınıf olarak ele alıp ona karşı mücadele etmenin, bilginin, sağlığın ve mülkün bugünkü gibi azınlık tekelinde olmayacağı bir toplumsal düzeni sağlamanın yegâne yolu olduğunu düşünen ve kendisini bir sınıf partisine dönüştüren proletarya tamamen mantıklı davranmaktadır.

Proletaryayı burjuvaziyle sınıf mücadelesi temelinde savaşa iten ihtiyaç ile temel insan hakları ilkesini böylesine vurgulamaya iten ihtiyaç arasında hiçbir çelişki yoktur. Kuşkusuz ki ikna, iktidarın ele geçirilmesi için mükemmel bir yöntemdir, zira daha önce de belirtildiği gibi, hasmının idallerinin kendininkinden daha iyi nedenleri ve daha ulvi amaçları olduğuna inanan bir sınıf, mücadeleye devam edecek gücü bulmakta zorlanacak; haklarına olan inancını yitirmesiyle birlikte direnmenin ahlaki gerekçesini de yitirecektir. Ancak ikna yeterli değildir çünkü bir sınıf, düşman sınıfın kendininkinden daha üstün haklara sahip olduğu gerçeğini kabul ederek kısmen felç olsa bile, yine de sınıf egoizmiyle hipnotize olmuş şekilde mücadeleye devam edecek ve sonunda kelimelere değil gerçeklere boyun eğecektir. Yazara göre tüm bu hususlar, bir sınıf partisi olarak örgütlenmiş işçi saflarına burjuva unsurların girmesinin esas olarak psikolojik güdülerle gerçekleştiğini ve bir kendiliğinden seçim sürecine işaret ettiğini bir aksiyom olarak saptamak için yeterlidir. Bu, mevcut tarihî gelişim aşamasının mantıksal sonucu olarak değerlendirilmelidir fakat bunu tetikleyen özel koşullar göz önüne alındığında, burjuvazinin tümünden ve kendiliğinden tasfiyesinin habercisi olarak yorumlamak için bir sebep yoktur. Özetlersek, birbiriyle çelişen iktisadi

çıkartları temsil eden iki büyük sınıf arasındaki mücadelenin sonucunun, bireysel birimlerin taraf değiştirmesiyle belirlenmesi mümkün değildir.

II. SOSYALİST LİDERLİĞİN İÇİNDEKİ BURJUVA UNSURLARIN ANALİZİ

Toplumsal köken açısından sosyalist liderler, aslen proleterler ve burjuvaziden, daha doğrusu burjuvazinin aydın kesiminden gelenler olarak iki sınıfa ayrılabilir. Küçük burjuva, çiftçi, esnaf ve zanaatkârlardan oluşan alt orta sınıfın çıkarttığı sosyalist liderlerin oranı sınırlıdır. Bu alt orta sınıfın temsilcileri, en uygun koşullarda bile emek hareketini dışarıdan sempatiyle izler ve sadece bazen saflarına katılır. İçlerinden çıkan lider sayısı her zaman azdır.

Bu iki lider sınıfından eski burjuvalar öncesinde her ne kadar sosyalizme doğal olarak karşıt bir konumda yer almış olsalar da, çoğu kez proleter kökenli liderlerden daha ateşli bir idealizmle hareket ettikleri hususunda kendilerini kanıtlamaktadırlar. Bu fark, psikolojik açıdan kolayca açıklanabilir. Proleterin, kademeli bir evrimsel süreç yaşayarak sosyalizme ulaşması çoğu durumda gerekmez; o tabiri caizse doğuştan sosyalisttir, partinin üyesidir; bu, proletaryanın tüm katmanları ve her yer için geçerli olmasa da genellikle doğrudur. Kapitalist kalkınmanın uzun süredir devam ettiği ülkelerdeki bazı işçi çevrelerinde ve çeşitli işçi zümrelerinde gerçek bir sosyalist gelenek yerleşmiştir. Oğul, babasının büyükbabasından devraldığı sınıf ruhunu miras alır. Sosyalizm onların “kanındadır.” Buna, mevcut (sosyalist teoriye ne kadar kafa tutarsa tutsun her bireyi sınıf mücadelesinde yer almaya zorlayan) iktisadi ilişkilerin, proleterleri işçi partisine katılmaya mecbur bıraktığı da eklenmelidir. Sosyalizm, sınıf hissiyatını dışlamanın aksine, onun en açık ve göze çarpıcı ifadesidir. Proleter, ücretli çalışan, partinin kayıtlı üyesi, doğrudan şahsi çıkarları sebebiyle sosyalisttir. Sosyalizme olan bağlılığı yüzünden işini kaybetmek suretiyle ağır maddi zarar görebilir, hatta ekmeğini kazanması imkânsızlaşabilir. Yine de, sınıf egoizmi dolayısıyla kendiliğinden sosyalist görüşler edinir ve ortak amaç uğruna başına geleceklere ve çekeceği acılara memnuniyetle katlanır. Yoldaşlarının ona az ya da çok alenen minnet duymasından teselli bulur. Sosyalist proleterin hareketi sınıfsal bir harekettir ve birçok durumda, bireyin doğrudan çıkarlarına bilhassa hizmet etmektedir.

Burjuva kökenli sosyalistlerin durumu ise çok farklıdır. Neredeyse hiçbirisi sosyalist bir ortamda dünyaya gelmemiştir. Aksine, aile gelenekleri işçilere karşı tamamen düşmancadır ya da en azından modern sosyalizmin

özlemlerini hor görmektedir. Proletaryada olduğu gibi burjuvazi içinde de oğul, babasının ruhunu miras alır ancak buradaki miras burjuva sınıfın ruhudur. Genç burjuvanın “kanında” sosyalizm değil, sayısız kapitalist zihniyetten biri dolaşmaktadır ve buna ek olarak, onu sözüm ona üstün kılan bir entelektüel mirası gururla taşır. Dahası, burjuva çocuğun bir yandan içinde doğup büyüdüğü iktisadi koşulları diğer yandansa okulda aldığı eğitimi de dikkate almalıyız; bunlar, sosyalist özelemlerin peşinden koşan işçi sınıfının mücadelesine karşı hoşnutsuzluktan başka bir şey hissetmemesine zemin hazırlar. Bulunduğu iktisadi ortamda, bir gün *quatrième état*’nın [dördüncü kesim; proletarya]* örgütlediği kitlelerin sınıfına saldırmasıyla yaşayacağı şoku düşünerek ürpermeyi, serveti adına ürpermeyi öğrenir. Böylece sahip olduğu sınıf egoizmi daha da şiddetlenir, hatta amansız bir kine dönüşebilir. Aldığı formel bilime dayalı eğitim, efendi sınıfına mensubiyet duygusunu doğrulamaya ve güçlendirmeye katkıda bulunur. Okulun ve yakın çevrenin burjuva genç üzerindeki etkisi öylesine güçlüdür ki kendi ebeveynleri sosyalizm taraftarı olsa ve ahlaki ve entelektüel gerekçelerle kendilerini işçilerin davasına adasa bile, sahip olduğu burjuva içgüdülerin ailesinin sosyalist geleneklerine baskın çıkması çok yaygındır. Sosyalistlerin çocuklarının entelektüel eğitim aldıklarında ebeveynlerinin izinden çok nadiren gittiklerini yaşanmış deneyimlerden görüyoruz. Marx, Longuet, Liebknecht ve Molkenbuhr’un çocukları tamamen istisnai vakalardır. Şüphesizdir ki bu tür örneklerin nadir kalmasının nedeni, sosyalist ailelerin bütününe hâkim olan ve sosyalizmle hiçbir ortak yanı olmayan eğitim yöntemleridir. Aksi durumda, yani yakın aile ortamı sosyalist bilincin gelişmesine engel olmasa bile, burjuva kökenli genç, içinde büyüdüğü çevreden fazlasıyla etkilenir. Sosyalist Parti’ye katılsa bile, içinden çıktığı sınıfla bağı bir ölçüde sürecektir; örneğin, evindeki hizmetçilerle olan ilişkilerinde her zaman bir işveren olarak, kaba anlamıyla olmasa bile sosyolojik anlamıyla bir “sömürücü” olarak kalacaktır. Bir burjuvanın sosyalizm saflarına katılması, kendi sınıfına yabancılaşmasına, çoğu durumda sosyal ve ülküsel olarak derinden zarar görmesine ve fiilen maddi kayıplar yaşamasına delalet eder. Küçük burjuvanın sosyalizm içinde yaşadığı evrim nispeten barışçıl gerçekleşebilir çünkü entelektüel ve sosyal durumu proleterlere ve özellikle de iyi maaşlı beden işçilerine yakındır; aralarında türlü sınıf önyargılarının yarattığı hayalî farklardan fazlası

(*) 162. sayfadaki dipnotta açıklanan sistem dâhilinde *quatrième état* (dördüncü kesim) tabiri 20. yüzyıldan önce birçok düşünür tarafından farklı anlamlarda kullanılmıştır. Burada yazarın kullandığı anlamıyla dördüncü kesim proletaryadır. Günümüzde ise *quatrième état* çoğunlukla, “dördüncü güç” olarak adlandırılan basını tarif etmektedir – ç.n.

çoğu açıdan yoktur. Ancak burjuva aile ne kadar zenginse, geleneklerine ne kadar bağlıysa, sosyal konumu ne kadar yüksekse, burjuva şahsın çevresinden kopup işçi hareketine katılması da o kadar zor ve sancılı gerçekleşir.

Zengin bir kapitalistin, üst düzey bir memurun veya toprak sahibi bir eski aristokrasi mensubunun oğlunun sosyalistlere katılması felakete dahiye çıkarmaktır. Kendini belli belirsiz ve saf insancıl rüyalara kaptırmakta, hatta özel konuşmalarda kendini “sosyalist” olarak adlandırmakta özgürdür. Ancak Sosyalist Parti’nin aktif bir üyesi olma, adına kamusal çalışma yapma, “asi” ordusunun fiilen bir parçası olma niyetini ortaya koyar koymaz, bu burjuvazi kaçkını, sınıfı tarafından ya üçkâğıtçı ya da aptal olarak nitelenir. Sosyal itibarı sıfıra düşer ve karşılaştığı muazzam düşmanlık sebebiyle ailesiyle tüm ilişkilerini koparmak zorunda kalır. En yakın bağlarını ansızın yitirir. Akrabaları ona sırtını döner. Gemileri yakmış, geçmiş maziye gömmüştür.

Bir aydını burjuvaziye terk etmeye ve işçi partisine katılmaya iten sebepler nedir? Bunu yapanları iki temel kategoriye ayırabiliriz.

İlk grup bilim adamlarından oluşur. Bu grubun mensubu nesnel amaçların peşinden koşar fakat ayaktakımı bu amaçları ilk bakışta işe yaramaz, hatta masalsı ve ölçsüz görür. O, diğer her şeyi bilime ve onun kazanımlarına feda edebilmesi itibarıyla idealist saiklerle hareket eder. Böylece egosundan kaynaklanan dürtüleri yerine getirir ancak bu ulvileşmiş bir egoizmdir. Doğası gereği bilimsel tutarlılığa ihtiyaç duyar. Psikoloji bize özgürce icra edilen her becerinin insanda zevk hissi yarattığını öğretmiştir. Bu bağlamda, sosyalist bilim adamının parti için yaptığı fedakârlıklar, kişisel tatminini arttırmaya hizmet eder. Bir burjuva olarak Sosyalist Parti’ye katılması sebebiyle uğrayacağı tüm maddi zarara karşın, daha büyük bir manevi doyuma ve iç huzura sahip olacaktır. Bazı durumlarda bu duyguları, dava adına belli görevlere gelme hırsına dönüşebilir. Ancak onun bu hırsı sadece kariyer, maddi kazanç ve benzerlerini elde etmeyi hedefleyenlerin çirkin hırslarından elbette çok farklıdır.

İkinci kategori, sosyalizmle derinden bir duygusal bağı olan, tabiri caizse sosyalizmin kutsal ateşiyle yanıp tutuşanlardan oluşur. Böyle biri genellikle gençken, henüz maddi kaygılar coşku ve umut dolu mizacından kaynaklanan dürtülerini engellemezken sosyalist olur. Acemiliğin şevkinden ve kendini yoldaşlarının hizmetine adamaya duyduğu ihtiyaçtan ilham bulur. Onu yönlendiren temel güdüler, adaletsizlik karşısındaki asil duruşu, zayıf ve yoksullara olan sevgisi ve yüce fikirler uğruna fedakârlık yapmak-

tan aldığı hazdır; bunlar en çekişen ve pasif kişilere bile cesaret ve savaş aşkı aşılayan güdülerdir. Tüm bunlarla beraber, burjuva kökenli sosyalizm taraftarları genellikle hatırı sayılır bir iyimserliğe, hareketin ahlaki yönünün önemini abartma eğilimine ve bazen de fedakârlığının değerine, evrimin hızına, nihai zaferin yakınlığına ve ne kolaylıkta elde edileceğine dair yanlış bir anlayışa sahiptir. Birçok durumda sosyalizm inancı estetik duyarlılıklardan da beslenir. Şiirsel yeteneğe ve geniş bir hayal gücüne sahip olanlar, insanların çektiği acıların boyutunu ve derinliğini daha kolay ve sezgisel olarak kavrayabilir; dahası akıllarında canlandırdıkları şeyden sosyal açıdan ne kadar uzaklarsa, hayal güçlerinin özgürce devreye girmesi de o kadar mümkün olmaktadır. İşte bu nedenledir ki emeğin özgürlüğü için savaşanlar arasında bunca hayal gücü yüksek şair ve yazarı ve bunca ateşli, coşkulu ve atılgan mizaca sahip kişiyi görmekteyiz.¹⁰

Bu durumda sorulması gereken hangi kategorinin daha kalabalık olduğudur; akli kanaatle sosyalist olanlar mı yoksa duygusal etmenler doğrultusunda sosyalist olanlar mı? Gençken sosyalist olanlar arasında duygusalların baskın olması muhtemel iken, sosyalizme olgunlaştıktan sonra geçenlerin bu değişimleri genellikle bilimsel kanaate dayalıdır. Ancak çoğu durumda bu güdüler iç içe geçmektedir. Gerçekten de sosyalizmi her zaman ahlaken onaylayan ve toplumsal sorunun adaletin gerekleriyle bağdaşan tek çözümü olduğunu düşünen ancak gönlündeki bu özlemin adil ve güzel olmasının yanı sıra gerçekleştirilebilir olduğu inancına (kimi zaman beklenmedik bir anda) varana dek doktrini sıkı sıkıya sahiplenmeyen çok sayıda burjuva vardır. Dolayısıyla bu kişilerin sosyalist görüşleri duyguların ve bilimin sentezidir. 1894 yılında, en seçkin İtalyan sanatçıların ve bilim adamlarının sosyalizme yönelik tutumları hakkında bir araştırma yapıldı. Onlara sosyalist doktrininin hedeflerine yakın, kayıtsız veya karşıt olmalarının, sosyalizmin ele aldığı meselelere dair somut bir gözlemden mi yoksa tamamen hissiyattan mı kaynaklandığı soruldu. Cevap verenlerin çoğunluğu, sosyalizme yönelik tutumlarının, nesnel kanaatleriyle pekişmiş olan doğal yatkınlıklarının sonucu olduğunu belirtti. Şüphesiz ki benzer bir cevap Marksistler tarafından, tüm ideolojilere ve duygusallığa fevkalade tepeden bakmalarına ve vitrinlerini

10 Sosyalizm adına fiilen çalışan bu kişilerden öne çıkanların bazılarını burada belirtilebiliriz: William Morris, Bernard Shaw, H. G. Wells, Jack London, George D. Herron, Upton Sinclair; J. B. Clément, Clovis Hugues, Anatole France, Jules Desirée; Cornelië Huygens, Herman Gorter, Henriette Roland-Holst; George Herwegh, Wilhelm Holzamer, Karl Henkell, Emil Rosenow; Edmondo de Amicis, Mario Rapisardi, Diego Garoglio, Angelo Cabrini, G. Romualdi, Virgilio Brocchi, Tomaso Monicelli; Maxim Gorki; Gustav af Geijerstam.

materyalizmle süslemeye bayılmalarına rağmen verilebilir. Kendilerini parti yaşamına tamamen kaptırmadıkları sürece, daha doğrusu parti yaşamındaki ilişkilere tamamen boyun eğmedikleri sürece, özünde idealist olan bir ilkesellik sergilerler.¹¹

Sosyalizme sempati duyan ya da sosyalist ilkelerin doğruluğuna dair rasyonel bir inanca sahip olan herkesin Sosyalist Parti içinde etkin rol alması aslında söz konusu değildir. Birçoğu, bilinmeyen kalabalıkla içli dışlı olma fikrinde tuhaf bir iticilik bulur ve her zaman temiz olmayan veya güzel kokmayan kişilerle yakın ilişkide bulunma düşüncesinden estetik bir tiksinti duyar. Bundan daha fazla kişiyi geride durmaya iten ise tembelliktir, sakın bir yaşama abartılı bir düşkünlüktür ve partiye alenen bağlanmanın iktisadi durumlarını olumsuz etkileyeceğine dair az çok haklı bir korkudur. Bazen partiye katılma dürtüsünü, kendi içinde önemsiz olmakla beraber bu kararın alınmasına son itici gücü vermeye yeten bir dış unsur yaratır: Bu, kolektif bir duyguyu uyandıran çarpıcı bir sosyal adaletsizlik örneği olabilir; ya da sosyalist olacak kişinin kendisine veya sevdiklerine yapılan bir haksızlık sonucunda ani bir egoizm patlaması yaşamasıyla özgecil eğilimlerin yavaş yavaş yapabileceği iş bir anda gerçekleşebilir. Bazı durumdaysa, gizli sosyalisti bu geri dönülmez kararı almaya kaderin cilvesi ya da insanların kötü niyeti ve aptallığı âdeta kazara iter. Örneğin, onu kendi sınıfının üyelerinin gözünde itibarsızlaştıracak şekilde, titizlikle gizlediği sosyalist fikirlerin ortaya saçılmasına bir şey sebep olabilir. Pek çok kişinin işçi partisine katılması, yaptığı ihtiyatsız bir hareket sonrasında burjuva basında bir düşmanı tarafından kınanmasıyla ve böylece bir ikilemle karşılaşmasıyla gerçekleşir: ya utanç verici bir geri adımla küçük düşerek sözünden dönmeli ya da o ana dek gizli tuttuğu fikirlerini kamuoyu önünde ifşa etmelidir. Bu tür insanların Sosyalist Parti'ye üye olmaları, genç kadınların bazen istemeden anne olmalarına benzer. Rus nihilist Netchajeff, bu ürkek devrimci zihniyettekilerin maskelerini düşürmeyi devrimci bir kışkırtma tasarısının temel dayanağı yapmıştır. Devrimcinin görevinin, henüz onunla tam fikir birliğinde olmamakla beraber fikirlerinin çoğunu paylaşan herkesi ifşa etmek olduğunu ileri sürmüştür;

11 “Belirlenen hedefe sadık kaldılar, hem de karşılaşılabilecek tüm zorluklara rağmen sadık kaldılar. ‘Ne olursa olsun! İleri!’ diyen materyalistlerin gözleri her daim yüce ülkeye odaklanmıştır. Bu sadece gevşek ve kısır bir laf idealizmi değil, eylemsel bir idealizmdir ayrıca. Bu idealizm, genişlemiş, derinleşmiş, ulvi bir fikirle aydınlanan günlük yaşamda vücut bulmuştur” (Charles Rappoport, *La Philosophie de l'Histoire comme Science de l'Évolution*, Jacques, Paris, 1903, s. v).

böylece onları düşmandan tamamen kopmaya zorlayacak ve “kutsal dava-ya” tam anlamıyla kazandıracaktır.¹²

Sosyalist fikirlere olan duyarlılığın mesleğe göre farklılıklar gösterdiği dile getirilmiştir. Felsefe, tarih, ekonomi politik, teoloji ve hukuk gibi kelimelerin tam anlamıyla spekülâtif olan bilimler, geçmişin ruhuyla o kadar derin iç içe geçmiştir ki bu alanlarda öğrenim görenlerin tüm devrimci fikirlere karşı *a priori* [önsel olarak] dirençli olduğu söylenmektedir. Özellikle hukuk mesleğinde düzen sevgisinin, hâlihazırda olana bağlılığın, şekle derinden saygının, usul yavaşlığının ve belli bir ölçüde görüş darlığının hâkim olduğu ileri sürülmektedir; tüm bunlar demokrasi içinde meydana gelebilecek hataları düzeltmesi beklenen doğal etmenlerdir. Genel anlamda, tûmdengeli me dayalı soyut bilimlerin otoriter ve aristokrat bir ruha sahip olduğu ve bu alanlarda çalışanların gerici ve doktrinci görüşlere yatkın olduğu söylenir. Öte yandan, deneysel ve tümevarımsal bilimlerle uğraşanlar, gözlem yetilerini kullanmaya yönelerek daha geniş genellemelere adım adım ulaşırlar ve bu nedenle, ilerici düşüncelerden etkilenmeleri kolaydır. Mesleği gereği insanların çektiği acılarla sürekli mücadele eden hekimler, sosyalist fikirlerin tohumunu zihninde taşıyanların başında gelir.

Çeşitli sosyalist partilerdeki aydınların mesleki analizi bu teoriyi doğrulamamaktadır. Sosyalist saflarda önemli sayıda sağlık çalışanına sadece İtalya ve Fransa’da rastlamaktayız ve buralarda bile sayıları soyut bilim mensuplarından daha azdır ve avukatlarla aralarındaki sayısal fark iyice barizdir. Almanya’da sosyalist işçiler ile hâli vakti yerinde sağlık çalışanları (sigorta bürosu hekimleri) arasındaki ilişkiler samimiyetten uzaktır. Özetlersek, hekimlerin sosyalizme karşı tutumunun, soyut düşünen filozoflar ve avukatlarıinkiyle karşılaştırıldığında genel olarak daha soğuk ve düşmanca olduğu söylenebilir. Bunun bir nedeni, muhtemelen diğer aydınlara kıyasla hekimlerin fikir dünyalarına kırk yıldır materyalist ve katı bir Darwinizm ve Hâckelizm’in çok daha fazla hâkim olmasıdır. Buna ek olarak, birçok hekimin morg kokusuna ve benzer kötü deneyimlere, tanık oldukları aptallıklara ve insan malzemesinin zayıflığına doğal bir tepki olarak geliştirdikleri ve ben merkezci bir aşırılığa varan sinizmleri göz önüne alınmalıdır.

Hollanda, İsviçre, İngiltere ve Amerika gibi bazı Protestan ülkelerde, sosyalistler arasında önemli sayıda din adamına rastlıyoruz (ancak bu, devletin ihtiyatlı ve güçlü olmasına karşın Lüteriyan Kilisesi’nin katı ve hoş-

12 James Guillaume, *L’Internationale*, a.g.e., Cilt 2, s. 62.

gürsüz olduğu Almanya için geçerli değildir). Bu papazların sosyalizme yönelmesinin, komşularına karşı yüce bir görev bilincine sahip olmalarından kaynaklandığı söylenmektedir. Ancak bunun yanında muhtemeldir ki, bir vaiz de en az bir halk hatibi kadar kalabalık tarafından dinlenilmeye, takdir edilmeye muhtaçtır; kalabalığın inançlı veya inançsız olmasının pek de önemi yoktur.

Burada ne kadar çok sosyalist ve devrimci parti liderinin Yahudi olduğuna değinebiliriz. Belirli ırksal niteliklere sahip olmaları nedeniyle Yahudiler doğuştan örgütçü ve propagandacıdır, doğuştan kitle liderleridir. Bu niteliklerin başında, âdeta bir enfeksiyon gibi, kitlelere şaşılabilecek hızla bulaşabilen mezhepsel fanatizm gelmektedir; ardından sarsılmaz bir özgüven (Yahudilik tarihinde gördüğümüz üzere peygamberlerin en çarpıcı özelliği), dikkat çekici bir hatiplik ve diyalektik yeteneği, daha da dikkat çekici bir hırs, ilgi odağı olmaya karşı konulamaz bir ihtiyaç ve sonuncu fakat fevkalade önemli olan sınırsız bir adaptasyon becerisi gelmektedir. Son yetmiş beş yıldır kamusal siyasi hayatı sarsan ve Yahudilerin öncül bir rol oynamadığı tek bir yeni akım olmamıştır. Bu hareketlerin birçoğu tam anlamıyla onların eseri olarak değerlendirilmelidir. Devrimi Yahudiler örgütlemektedir; devlet ve toplumun devrimci güçlere karşı direnişini ise yine Yahudiler örgütlemektedir. Sosyalizm ve muhafazakârlık, Yahudi ellerce ve Yahudilik ruhuyla inşa edilmiştir. Mesela Almanya'da bir yandan Marx ve Lassalle'ın devrim ateşini körüklediğini, diğer yandansa 1848 sonrasında, feodal gerici- liğin parlak zekâlı teorisyeni Julius Stahl'ın çalışmalarını görüyoruz. Yahudi olan Disraeli, İngiltere'de Muhafazakâr Parti örgütünü yeniden yapılandırmıştır. Milletleri karşılıklı bir nefretle birbirinin üzerine yürüten hareketlerin başında Yahudileri görüyoruz. Venedik'te, Avusturyalılara karşı özgürlük bayrağı açan Daniel Manin'dir. Fransız-Alman savaşı sırasında millî savunmayı Gambetta örgütlemiştir. İngiltere'de, Disraeli "İngiliz İmparatorluğu'nun birlik ve bütünlüğü" sloganının mucidiydi; Almanya'da ise Yahudiler Eduard Simson, Bamberger ve Larker, imparatorluğun kuruluşunda çok önemli rol oynayan milliyetçi liberalizmin en önde gelen savunucularıydı. Avusturya'da Yahudiler, hemen hemen tüm güçlü milliyetçi partilerin ön saflarını oluşturmaktadır. Alman Bohemyalılar, İtalyan irredantistler, Polonyalı milliyetçiler ve özellikle de Macarlar içindeki en fanatikler Yahudi ırkından gelenlerdir. Yahudiler gerçekten de her türlü hareketi örgütleyebilirler; anti-semitizmin liderleri arasında bile Yahudi kökenlilere rastlamaktayız.

Ancak işçi partilerinde İbrani ırkından gelenlerin nicel ve nitel baskınlığını, Yahudilerin adaptasyon becerileri ve entelektüel canlılığı açıklamaya yetmez. Özellikle Almanya’da Yahudilerin emek hareketi üzerindeki etkisi aşikârdır. İlk iki büyük lider, Ferdinand Lassalle ve Karl Marx da, çağdaşları Moses Hess de Yahudiydi. Sosyalistlere katılan eski tarz ilk seçkin politikacı olan Johann Jacoby Yahudiydi. Frankfurtlu zengin bir tüccarın oğlu ve Almanca yayınlanan ilk sosyalist derginin kurucusu olan idealist Karl Höchberg de öyleydi. Alman Sosyalist Kongreleri’nin neredeyse her zaman başkanlığını yapan Paul Singer bir Yahudiydi. Sonndan bir önceki genel seçimde Reichstag’a seçilen seksen bir sosyalist milletvekili arasında dokuz Yahudi vardı; bu rakam, hem Alman halkı içindeki Yahudi oranına hem de toplam Yahudi işçi oranına ve sosyalist partinin Yahudi üye oranına kıyasla oldukça yüksektir. Dokuz kişiden dördü hâlâ ortodoks Yahudiydi (Stadthagen, Singer, Wurm ve Haase). Yahudiler partiye çeşitli şekillerde paha biçilemez hizmetler vermiştir: Eduard Bernstein, Heinrich Braun, Jakob Stern, Simon Katzenstein ve Bruno Schonlank kuramcılar olarak; Gradnauer, Eisner ve “Socialistische Monatshefte” dergisinin editörü Josef Bloch gazeteciler olarak; Hugo Heimann, kentsel politikalar alanında; Leo Arons, seçim işleri uzmanı olarak; Ludwig Frank, sosyalist gençlik örgütçüsü olarak. Avusturya’da Yahudilerin sosyalist hareketteki baskınlığı dikkat çekicidir; Victor Adler, Ellenbogen, Fritz Austerlitz, Max Adler, F. Hertz, Therese Schlesinger-Eckstein, Dr. Diamand, Adolf Braun, vb. isimleri dile getirmek yeterlidir. Amerika’da Morris Hillquitt, A.M. Simons, M. Untermann; Hollanda’da elmas işçilerinin lideri Henri Polak, bağımsız Marksist D.J. Wijnkoop ve M. Mendels; İtalya’da Elia Musatti, Claudio Treves, G.M. Modigliani, Riccardo ve Adolfo Momigliano, R.L. Foà ve bilim adamı Cesare Lombroso’yu görüyoruz. Yahudilerin rolünün daha az dikkat çektiği Fransa’da bile Paul Louis, Edgard Milhaud ve “l’Humanité”nin 1904’teki hissedarlarından söz edebiliriz. *Parti Ouvrier*’nin 1879’daki ilk kongresi, Gambetta döneminde Cezayir valisi olan Isaac Adolphe Crémieux’nün cömert maddi desteğiyle yapılmıştır.

Rusya ve Romanya gibi pek çok ülkede, özellikle de Macaristan ve Polonya’da işçi sınıfı partilerinin liderliği (Rus Devrimci Parti hariç), enternasyonal kongrelerdeki delegelere bakıldığında açıkça görüldüğü üzere neredeyse tamamen Yahudilerin elindedir.¹³ Ayrıca Rusya’dan yabancı sosyalist

13 Mermeix, *La France socialiste, Notes d’un contemporain*, Fetscherin et Chuit, Paris, 1886, 3. bs., s. 69.

partilere kendiliğinden gelişen büyük bir proleter lider ihracatı söz konusudur: Rosa Luxemburg ve Dr. Israel Helphand (Parvus) Almanya'ya; Charles Rappoport Fransa'ya; Anna Kulishoff ve Angelica Balabanoff İtalya'ya; Reichesberg kardeşler İsviçre'ye; M. Beer ve Theodor Rothstein İngiltere'ye gitmiştir. Son olarak, bu uzun listeyi tamamlamak adına, Alman anarşistlerin en seçkin liderleri arasında da Gustav Landauer, Siegfried Nacht, Pierre Ramus, Senna Hoj (Johannes Holzmann) gibi birçok Yahudinin bulunduğu söylenebilir.

Bu baskınlık durumu (bunun “Yahudileşmenin” bir göstergesi olarak, yani partinin kapitalist Yahudi yoldaşların parasına bağımlılığının belirtisi olarak asla görülmemesi gerektiğini de belirtelim), Yahudilerin en azından Almanya ve Doğu Avrupa ülkeleri nezdinde geçmişte ve birçok açıdan hâlen sahip olduğu özel konumlarından kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde Yahudilerin yasal olarak özgürlüğe kavuşmasının ardından sosyal ve ahlaki özgürlüğe kavuşmaları gerçekleşmemiştir. Alman halkının büyük bölümünde Yahudi nefreti ve aleyhtarlığı hâlâ hüküm sürmektedir ve Yahudileri hor görme duygusu daimidir. Yahudiler kamusal yaşamda aşağılayıcı olanaklara sahiptir; hukuk mesleğinden, askerî kariyerden ve memuriyetten pratikte dışlanmışlardır. Buna karşın, yaşadığı eziyetlere kadim ve haklı bir isyan ruhu tüm Yahudi ırkına hâkim olmaya devam etmektedir. Coşkun bir ırkın üyelerini ateşleyen idealizm temelli bu düşünce, adaletsizliğin tümüne karşı önyargısız bir tiksintiye dönüşmekte, iyi tasarlanmış adil bir dünyanın inşası doğrultusunda devrimci bir dürtüyü Alman kanı taşıyanlara kıyasla onlarda daha kolay uyandırmaktadır.¹⁴

Zengin olanları dâhil Yahudiler en azından Doğu Avrupa'da, mevcut siyasi, iktisadi ve entelektüel sistemin Gentile [Yahudi olmayan] nüfus için sağladığı sosyal imkânlardan mahrum kalanlar kategorisini oluşturur. Dar anlamıyla toplum onlara güvensizlik duymaktadır ve kamuoyu aleyhlerinedir. Bu adaletsizlik karşısında zihinlerinde doğal olarak uyanan duyguların yanı sıra, Yahudi ırkının tarihsel deneyimleriyle fevkalade gelişmiş olan

14 Liebknecht bir konuşmasında şöyle demiştir: “Kölelik yalnızca ahlakı bozmaz; ayrıca zihni aydınlatır, güçlüyü cesaretlendirir, idealistler ve asiler yaratır. Bu yüzden Yahudiler arasında nispeten güçlü ve asil ruhların mazlum durumlarından ilham alarak devrimci hisler beslediğini görüyoruz. Sonuç olarak, Yahudiler arasında, Yahudi olmayanlara kıyasla çok daha büyük oranda idealist bulunmaktadır” (Wilhelm Liebknecht, *Ueber den Kölner Parteitag mit besonderer Berücksichtigung der Gewerkschaftsbewegung*, Buchdruckerei Volkswacht, Bielefeld, 1893, s. 33). — Yahudiliğin devrimci-idealit-fanatik eğilimleri hakkında, ayrıca Guglielmo Ferrero'nun harikulade analizine bkz. *L'Europa giovane*, Treves, Milano, 1897, s. 358 vd.

kozmpolit eğilimden sıklıkla etkilenirler ve bu etmenler onları işçi sınıfı partisinin kollarına iter. Bu eğilimlerden dolayı Yahudiler, kısmen akli kısmen de duygusal saiklerle, devrimin yükselen dalgalarına set çekmek isteyen burjuvazinin devrimcileri *des sans patrie* [vatansız] addetmelerini umursamamaktadır.

Bütün bu nedenlerden, Yahudi zihniyeti, sosyalizm davasına katılmaya Gentile [Yahudi olmayan] zihinlerden daha yatkındır ancak bu durum, Sosyalist Parti'nin Yahudi aydınlara olan borçlarını azaltmaz. Tabii bu sadece aydınlar için geçerlidir; çünkü zengin ticaret ve imalat sınıflarına mensup Yahudiler ile Yahudi küçük burjuvalar, seçimlerde çoğu zaman sosyalistlere oy vermekle birlikte, Sosyalist Parti'ye katılmayı sürekli reddetmekte. Burada sınıf çıkarları, ırk çıkarlarına üstün gelmektedir. Yahudi aydınlara durumuyse çok farklıdır ve istatistiksel bir araştırma en az yüzde 2 ila 3'ünün Sosyalist Parti üyesi olduğunu şüphesiz gösterecektir. Eğer Sosyalist Parti anti-semitizme her zaman tereddüt etmeden direnmiş ise, bu yalnızca sosyalist teoride "milliyetçiliğe" ve tüm ırkçı önyargılara hoşnutsuzluk duyulması nedeniyle değil, aynı zamanda partinin Yahudi aydınlara borçlu olduğu bilinç sayesinde.

"Anti-semit sosyalizm" ilk kez 1870 civarında ortaya çıktı. O sırada Berlin Üniversitesi'nde *Privatdozent* [dış okutman] olan Eugen Dühring, Marx ve işbirlikçilerinin "Yahudi" sosyalizmini dışlayan bir "Alman" sosyalizmi adına kampanya başlattı.¹⁵ Bu hareket vatanperver güdülerden esinlenmiştir, zira Dühring, Marksist sosyalizmin zaferinin kesinlikle önde gelen Yahudilerin ve destekçilerinin lehine ve halkın devlete tam anlamda tabi olmasıyla sonuçlanacağı kanısındaydı.¹⁶ 1875'e doğru Dühring, Johann Most ve Yahudi Eduard Bernstein'in üye olduğu küçük bir Berlinli sosyalist grubun başına geçti. Ancak bu grup, Dühring'in "Yahudi Marx"ın manevi kardeşi Friedrich Engels ile girmek zorunda kaldığı büyük polemik sonucunda etkisini yitirdi.¹⁷ Dühring sosyalist kitleler üzerindeki etkisini anti-semitizmi vurguladığı oranda yitirdi ve 1878'e doğru bu etki tamamen tükenmişti. 1894'te sosyalizme anti-semit bir eğilim vermek üzere bir başka girişimde daha bulunuldu. Bu, katı milliyetçi görüşlere sahip bir diğer sosya-

15 Bkz. Eugen Dühring, *Kritische Geschichte der Nationalökonomie u. der Sozialismus*, Th. Grieben, Berlin, 1871, s. 589 vd.

16 Eugen Dühring, *Sache, Leben u. Feinde*, Carlsruhe, 1882, s. 207.

17 Bkz. Engels'in çalışması, *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft*, 1. bs., "Vorwärts", Leipzig, 1877.

list olan ve o sırada “Braunschweiger Volksfreund” kadrosundaki Richard Calwer’ın eseri idi. Şöyle demiştir: “Her iyi Yahudi yazara karşın gerçek bir sosyalizm anlayışı olmayan ancak olağanüstü bir ifade ve laf kalabalığı becerisine sahip olan en az yarım düzine kıytırık yazar bulacağız.”¹⁸ Fakat Calwer’ın kampanyası Dühring’inkinden daha başarılı olmadı. Bir yıl öncesinde, küçük burjuva anti-semitizmi anti-kapitalist bir hareket olarak ülke geneline yayılırken ve siyasi bir partiye dönüşerek her yerde mağdurlar yaratmaktayken, Köln kongresi (1893 Ekim) bu yeni siyasi harekete karşı sert bir tutum sergiledi. Bebel’in bildirisi (anti-semit çevreler bu bildiriden medet ummuştu), kapsamlı olmamakla beraber Yahudilere karşı baştan sona dostane bir duyarlılığa sahipti. Bebel şunları söyledi: “Genelde Yahudi öğrenci, üniversite kariyerinin büyük bölümünde çalışkandır; ‘Alman’ öğrenci ise vaktini barlarda, restoranlarda, eskrim okullarında veya burada adını alenen söylemeyeceğim başka yerlerde geçirir (kahkahalar).”¹⁹ Wilhelm Liebknecht, Bielefeld’deki meşhur konuşmasıyla,²⁰ kongrenin ortaya koyduğu anti-semitizm karşıtlığını iyice güçlendirdi. O zamandan bu yana (1901’de Lübeck kongresinde Avukat Wolfgang Heine’nin Parvus ve Rosa Luxemburg ile polemğinde yaptığı bazı gözlemleri hariç tutarsak,²¹ ki bunları belki de gençken *Verein deutscher Studenten*’da [*Alman Öğrenciler Birliği*] lider olmasından kalan bir ahmaklıkla beceriksizce ortaya koymuştu), Alman sosyalistler ırkçılık virüsüne karşı bağışıklık sergilemiştir ve cahil muhalifler onları “Yahudiler ve uydularının” partisi olarak yaftalayıp halk içinde önyargı uyandırmaya çalıştıklarında bunu umursamamışlardır.

Burada birçok plütokrazi mensubunun sosyalizm saflarına katıldığına dair gözlemleri ekleyebiliriz; bu katılımlar ilk bakışta oldukça garip gözükmektedir. İstedikleri her şeye ziyadesiyle sahip, nazik ve cömert eğilimli bazı kişiler, kimi zaman propaganda faaliyetlerinde bulunma ihtiyacı hissederler. Örneğin yaşadıkları refahı komşularının da paylaşmalarını isterler. Bunlar zengin hayırseverlerdir. Çoğu durumda, davranışları aşırı duyarlılığın veya duygusallığın sonucudur; başkalarının acılarına katlanamamalarının nedeni, acı çekenlere gerçek bir merhamet hissetmelerinden ziyade, acı çekildiğini görünce kendilerinde de acı hissi uyandığı ve estetik duyguları sarsıldığı

18 R. Calwer, *Das Kommunistische Manifest und die heutige Sozialdemokratie*, Günther, Brunswick, 1894, s. 41.

19 *Protokoll*, s. 234.

20 176. sayfada atıf yapılan konuşma.

21 *Protokoll*, s. 195.

içindir. Dolayısıyla, katledilen güvercinleri görmeye dayanamayan ve buna rağmen güvercinli tarta olan iştahları azalmayan insanlara benzerler.

Zenginlikleriyle boy ölçüşebilen tek özellikleri çelişki arzuları olan bazı hastalıklı zihinlerde, yaklaşan devrim karşısında servetlerini devrimcilerin gazabından koruyabilmenin yegâne yolunun sosyalizm kervanına katılıp liderlerinin güçlü ve faydalı dostluğunu kazanmak olduğuna dair fantastik bir inanç kök salmıştır. Onları sosyalistlerin kollarına iten bu saf inançtır. Bazı zenginler ise, fakirlerin çileden çıkmaları durumunda hayatlarının tehlikeye gireceği korkusuyla Sosyalist Parti üyeliğine koşarlar.²² Ancak zengin birinin sosyalizme yakınlaşması daha çok, Bernard Shaw'un iyi dile getirdiği üzere, kendine yeni zevkler bulmakta büyük bir zorluk yaşamasındandır. Burjuva dünyasından iğrenmeye başlar ve dolayısıyla bu, sınıf bilincini veya en azından o ana kadar etkin olan kendini koruma içgüdüsünü proletarya karşısında bastırabilir.²³

Sosyalist Parti'ye üye olan Yahudi *rentier* [*rantiye sınıfı mensubu*] oranının büyüklüğü son derece çarpıcıdır. Bu kısmen, Yahudilerin değinmiş olduğumuz irksal nitelikleri nedeniyle olabilir. Ancak kısmen de doyuma ulaşmış zenginlerin sahip olduğu psikolojinin sonucudur. Bunların yanında, işçi sınıfı dâhilinde yapacakları sermaye yatırımının büyük getirisi olacağını anlayarak hareket eden Yahudilerin parti üyeliklerini maddi kazanç arzuları açıklamaya yetecektir.

Bununla birlikte, sosyalizme katılan genç burjuvaların büyük çoğunluğunun, Felice Momigliano'dan alıntı yaparsak, kusursuz bir içtenlik ve iyi niyetle hareket ettiklerini çekinmeden söyleyebiliriz. Ne övgü, ne mal mülk, ne unvan ne de iyi bir maaş beklentisindedirler. Bir insanın sadece vicdanını dinleyerek doğru yolu bulması ve inancını hayata geçirmesi gerektiğini düşünürler.

Bu kişiler de iki ayrı kategoriye ayrılabilir. Bir yanda, idealleriyle bütün insanlığı kucaklamak isteyen, geniş görüşlü ve sevgi dolu havariler bulunur. Diğer yanda ise, ateşli, çetin ve dik kafalı fanatikler vardır.

Ancak burjuva kökenli sosyalistler arasında daha az makbul bazı unsurlara da rastlamaktayız. Bunların başında, hoşnutsuzluğu meslek edinmiş olan sinir hastaları ve *mauvais coucheur*'ler [*geçimsiz kimse*] gelir. Kişisel

22 “Ey zenginler, ilahi bir dayanışma sizi onların [proletaryanın] sefaletine korku yoluyla zincirler ve çıkarlarınız gelecekteki kurtuluşlarına bağlıdır” (Louis Blanc, *Organisation du Travail*, a.g.e., s. 25).

23 Bernard Shaw, *Socialism for Millionaires*, Fabian Society, Londra, 1901.

saiklerle memnuniyetsiz olan şarlatanlar ve hırs düşkünleri ise daha fazladır. Birçoğunun devlet otoritesinden nefret etmesinin nedeni ona erişememeleridir. Bu, kedi ile ciğerin iyi bilinen hikâyesidir. Kıskançlıkla, tatmin edilememiş bir iktidar hırsıyla hareket ederler; duyguları, büyük bir ailede daha zengin ve şanslı ağabeylerine gıpta eden ve nefret besleyen küçük kardeşlerinkine benzer. Proleter Galya'da reis olmayı, aristokrat Roma'da tebaa olmaya tercih etmek gibi bir gururu taşırlar. Bunlara benzer başka tür kişiler de vardır. Birincisi eksantriklerdir. Alçak konumdakilerin tepelere çıkmaya çalışması doğal karşılanabilir. Ancak yüksek konumda olup da aşağı inmeye karşı konulamaz bir ihtiyaç duyan kişiler de vardır; hareketlerinin kısıtlandığını düşünür ve alçalarak özgürleşeceklerine inanırlar. "Samimiyet" in peşindedirler; zihinlerinde idealini kurdukları "halkı" keşfetmeye soyunurlar; bunlar deliliğin eşliğindeki idealistlerdir.

Bunlara ek olarak, kendilerine biçtikleri değer ölçeğinde burjuvazinin dikkatini çekmeyi başaramayarak hayal kırıklığına uğramış hoşnutsuz kişiler de mevcuttur. Bu kişilerin birçoğu, kültür yoksunu emekçi saflarında daha başarılı olacaklarının, ışıkları üzerlerine çekerek başrol oynayacaklarının muğlak ve içgüdüsel umuduyla proletaryanın kollarına atılırlar. Bu hayalperestler, yanlış anlaşılmış dâhiler, örnekler, bohem edebiyatçılar, toplumun her derdine deva ilaçların tanınmayan mucitleri, *ratê*'ler [âciz], rapin'lar [*acemi ressam*], *cabotin*'lar [*komedyen*], panayırlardaki sahte şifacılar ve hokkabazların hepsi, kitleleri eğitmek yerine kendi egolarını beslemeyi düşünürler.

Partinin artan itibarıyla ilişkilendirilen (resmen olmasa da en azından halk nazarında) sayısal büyüme, fevkalade bir çekim gücü yaratır. Topluluk hâlinde yaşama ruhunun oldukça gelişmiş olduğu Almanya gibi ülkelerde, küçük partiler varlıklarını kısıtlı ve cılız bir şekilde sürdürmeye mahkûmdur. Çok sayıda burjuva ise, "görkemli Sosyalist Parti'de, burjuva partilerinde bulamadıklarını" yani geniş çaplı siyasi faaliyet için uygun bir platformu bulacaklarına inanmaktadır. Bu nedenle ve özellikle de parti muhalefetten hükümet kanadına geçtiğinde, partiyi sadece kendileri için bir araç olarak, hırs ve kibirlerini tatmin edebilecekleri bir kürsü olarak görenlerin; başarıyı dava adına ulaşılması gereken bir gaye veya ideallerin peşinde verilen hizmetlerin ödülü olarak değil, kişisel çıkarlarını genişletmek olarak görenlerin sayısında büyük bir artış yaşanır. Arcoleo'nun çok iyi ifade ettiği gibi, bu tür insanların olası zaferi bizi aç vahşi hayvanların zincirlerinden kurtulmasının korkuttuğu gibi korkutur ancak bu kişileri yakından incelediğimizde aslında

doyumsuz yumuşakçalardan daha fazlası olmadıklarını ve tamamen zararsız olduklarını görmekteyiz. Anlattıklarımız hem önemsiz hem de büyük işler için geçerlidir. İşçi partisi aydınlara güvenilir bir geçim ve etkin konum sunan bir kooperatif veya halk bankası kurduğunda, gerçek sosyalist bilgi ve duyarlılıktan yoksun çok sayıda profesyonel sosyalist sahneye üşüşür. Başka yerlerde de olduğu gibi demokraside başarı, idealizmin ölümüne delalet eder.

III. ÖRGÜTLENMEDEN KAYNAKLANAN TOPLUMSAL DEĞİŞİMLER

Örgütün proletaryada yarattığı toplumsal değişimler ve proleter hareket içinde örgütün yörüngesine çekilen yeni unsurların etkisi, işçi sınıfı partilerinin kapsamlı ve alışlagelmiş tabiriyle *burjuvalaşması* olarak özetlenebilir. Bu burjuvalaşma, birbirinden tamamen farklı üç olgu dizisinin sonucudur: (1) küçük burjuvaların proleter partilere katılımı; (2) işçi örgütünün yeni küçük burjuva tabakaları yaratması; (3) kapitalist direnişin yeni küçük burjuva tabakaları yaratması.

1. Küçük Burjuvaların Proleter Partilere Katılımı

İşçi partisi genel olarak toplumdaki küçük burjuva unsurlardan seçimlere yönelik destek ister ve bunun parti üzerinde muazzam etkileri olur. İşçi Partisi “halkın” partisine dönüşür. Artık sadece beden işçilerine değil “tüm üreticilere”, “tüm çalışan nüfusa” hitap eder; bu ifadeler, yatırım geliriyle geçinen aylaklar hariç tüm sınıfları ve toplumun tüm katmanlarını kapsayacak şekilde kullanılır. Sosyalist Parti’nin hem dostları hem de düşmanları, küçük burjuva üyelerin beden işçileri üzerinde gittikçe daha fazla hâkimiyet kurduğuna sıkça dikkat çekmiştir. 1890’ın başında Alman Sosyalist Partisi içinde “gençler” olarak adlandırılan kesimle girilen mücadelede, parti içi iktidarın son yıllarda tamamen el değiştirdiği iddiasının ortaya atılması gerçek bir fırtına kopardı. Bir taraf, proleter unsurların küçük burjuvalar tarafından arka plana itildiğini öne sürdü. Öbür taraf ise bu suçlamayı “iftira” olarak niteleyerek reddetti. Tarih çalışmalarından elde ettiğimiz en genel geçer kaidelerden biri şudur: Derin öneme sahip ahlaki ve toplumsal fikirlerin savunucuları olanlar dâhil olmak üzere tüm siyasi partiler sakıncalı gerçeklerin söylenmesine tahammül etmekte çok zorlanırlar. En önyargısız tespitler, kötü niyetli bir kusur bulma eğiliminin sonucu olarak görülmeye yatkındır. Gerçekteyse, sorunu objektif olarak incelediğimizde, hem Sosyalist Parti’nin burjuvalaştığını düpedüz inkâr edenlerin hem de yüce sosyalist küçük burjuva partisini göklere çıkaranların dik kafalılığına tanıklık etmekteyiz. Her

iki görüş de doğru değildir. İşleyen süreç basit laflarla çözümlenebilmek için fazla karmaşıktır.

Güney Almanya'daki bazı sosyalist şubelerde ve özellikle de parti kongrelerinde, küçük burjuvaların sayısal üstünlüğü olmasa da baskın bir etkiye sahip olduğu (istatistiki olarak kanıtlanmamış olmakla beraber) söylenebilir. Hatta bazı durumlarda küçük burjuva unsurların gücünün ve saygınlığının partinin proleter yapısıyla uyuşmadığı söylenebilir. Karl Kautsky gibi katı bir Marksist bile, sosyalizme küçük tüccarların yeni üyeler olarak kazandırılmasına elverişli yapıların olduğu yerlerde, "siyasi gerekçelerle" kooperatif kurulmasına karşı çıkılması gerektiği fikrindedir.²⁴

Sosyalist partinin yapısını ve üyelerin sınıf ve mesleklerini analiz edebildiğimiz her yerde, burjuva ve küçük burjuva unsurların iyi temsil edilmekle beraber genelde sayısal üstünlükten uzak oldukları tespit edilmektedir. İtalyan Sosyalist Partisi'nin resmî istatistiklerinin ortaya koyduğu rakamlar şöyledir: Sanayi işçileri yüzde 42,27; tarım işçileri yüzde 14,99; köylü arazi sahipleri yüzde 6,1; zanaatkârlar yüzde 14,92; hizmetliler yüzde 3,3; mülk sahipleri yüzde 4,89; öğrenci ve serbest meslek mensupları yüzde 3,8.²⁵ Alman Sosyalist Partisi'nde ise proletarya oranının tüm şubelerde yüzde 77,4 ila 94,7 arasında olması itibarıyla İtalya'daki oranın da üzerine çıktığını önceki bir çalışmamızda saptamıştık.²⁶ Blank'ın da dediği gibi, proleter unsurların baskın olduğu bir parti varsa, bu Alman Sosyalist Partisi'dir;²⁷ partinin oy gücü bakımından bu öyle olmayabilir ancak kayıtlı üyeler bakımından tartışmasızdır. Sosyalist Parti'yi seçimlerde böylesine büyük bir güç yapan bu sosyal homojenliğidir ve diğer siyasi partilerin sahip olmadığı bir uyuma sahiptir. Özellikle de solun diğer kesimlerinde Alman liberalizmi her zaman (en azından imparatorluğun birleşmesinden bu yana) iktisadi ihtiyaçlardan ziyade ortak ideallerde birleşen rengârenk bir sınıf karışımı yaratmıştır. Sosyalizm ise insan kaynağını, eski dünya düzenini yıkıp yerine yenisini inşa etme mücadelesinde iktisadi, sosyal ve sayısal en büyük kuvvete tek başına sahip olan sınıfa dayandırmıştır. Almanya'da Sosyalist Parti'yi besleyen pı-

24 Karl Kautsky, *Der Parteitag von Hannover*, "Neue Zeit," Yıl 18, No. 1.

25 Michels, *Il Proletariato e la Borghesia nel Movimento socialista Italiano*, a.g.e., s. 136.

26 Michels, *Die deutsche Sozialdemokratie. Parteimitgliedschaft u. soziale Zusammensetzung*, "Archiv f. Sozialwiss.," Cilt 23, s. 471-559.

27 R. Blank, *Die soziale Zusammensetzung der sozialdemokratischen Wählerschaft Deutschlands*, "Archiv f. Sozialwiss.," Cilt 20, fas. 3; ancak yazarın "Alman sosyal demokrasisinin, mahiyet bakımından bir sınıf partisi olmadığı" çıkarımı yanlıştır. "Sosyalist seçmenlerin mahiyeti bakımından" demesi gerekirdi.

narın ne olduğunu görememek için gerçekten de kör olmak gerekir; hiçbir kuruma belirtisi göstermeyen bu pınar proletaryadır, ücretli işçi sınıfıdır.

Bu bağlamda, belli bir sayıda küçük üreticiyi ve tüccarı bulundurması sebebiyle Sosyalist Parti'yi "burjuvalaşma" ile suçlayan anarşik sosyalistlerin ve burjuva radikallerinin bu iddiasını bir yere kadar kabul etmeliyiz. Partinin burjuvalaştığı tartışmasıdır ancak söz konusu sürecin, orta sınıftan birkaç yüz kişinin proletarya örgütlerine girmesi sebebiyle olduğunu söylemek yanlıştır. Asıl sebep, işçi sınıfı kökenli liderlerin metamorfozudur; partinin siyasi faaliyet alanındaki tüm atmosfer bunun sonucunda burjuvalaşmaktadır.²⁸

2. İşçi Örgütünün Yeni Küçük Burjuva Tabakalar Yaratması

Sınıf mücadelesini yürüten organların eylemleri, mücadeleyi örgütlemek ve kontrol etmek üzere kurulan partide değişimler ve sosyal metamorfozlar yaratır. Nicelik olarak önemsiz fakat nitelik olarak büyük öneme sahip bazı birey grupları, proleter sınıftan ayrılır ve burjuva payesi kazanırlar.

İtalya gibi işçi partisinde kayda değer oranda burjuvanın bulunduğu yerlerde, parti içi makamların çoğu aydınların elindedir. Öte yandan İngiltere'de ve özellikle de Almanya'da aksi durum söz konusudur çünkü çalışanların çoğu, sıradan üyeler arasından seçilmektedir. Bu ülkelerde parti liderliği, aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, esas itibarıyla işçilerin elindedir.

Sonuç olarak, parti hiyerarşisine girmek proleterlerin amacı hâline gelmektedir.

Eski bir Alman Sosyalist Parti üyesi, birkaç yıl önce burjuva partilerden birine katıldığında eski yoldaşlarını karikatürize etme keyfini yaşadı; parti örgütlenmesinin tüm propaganda faaliyetleri dâhil olmak üzere "askerî modele" ve terfilerin "kıdem esasına" dayandığını açıkladı.²⁹ Abel en azından şu konuda haklıdır: Partinin her üyesinin kademeli olarak yükselme olanağı vardır ve fevkalade uygun koşulların oluşması durumunda her biri Reichstag'daki bir sandalyenin görkemine erişmeyi ümit edebilir.

Sosyalist partilerin ve sendikaların proleter liderleri, sanayi gelişiminin dolaylı bir sonucudur. Kapitalist çağın başlangıcında, nispeten zeki ve hırslı olan bazı işçiler, bıkmadan usanmadan verdikleri uğraşlar ve olumlu

²⁸ Parvus şöyle yazar: "İki farklı şey birbirine karıştırılmakta: parti hareketinin yarattığı küçük burjuvalar ve küçük burjuva unsurların partiye katılmaları. Bunların ayrı ayrı ele alınması gerekir" (Parvus, *Die Gewerkschaften und die Sozialdemokratie Kritischer Bericht über die Lager u. die Aufgaben der deutschen Arbeiterbewegung*, "Sächs. Arbeiterzeitung," Dresden, 1896, 2. bs., s. 65).

²⁹ Abel'a atıf, "Vorwärts," 5 Ağustos 1904.

Reichstag'daki Sosyalist Grup, 1903-1906

MENŞE İTİBARIYLA			MESLEK İTİBARIYLA		
I. Aydın ve Burjuva 13			I. Fikir İşçisi 17		
II. Küçük Burjuva 15			II. Burjuva 5		
			Serbest 2		
			İmalatçı 1		
			Yayıncı 2		
III. Proleter 53			III. Küçük Burjuva 24		
Tekstil 3			Hancı 6		
Tütün 8			Serbest Zanaatkâr ve çalışan işveren 6		
Baskı 7			Küçük esnaf 3		
Terzilik 3			Küçük üretici 5		
Cam üfleme 2			Matbaa sahibi 4		
Duvarcılık 1					
Taş baskı 1					
Hasırcılık 1					
Eldivencilik 1					
Saraçlık 1					
Taş kesimi 1					
Tornacılık 1					
Halı dokuma 1					
Çizmecilik 1					
Ahşap işçiliği 10					
Ciltçilik 1					
Madencilik 2					
Metalürji 6					
Fırça yapımı 1					
Çömlekçilik 1					
			IV. Emek Hareketi Çalışanları 35		
MENŞE İTİBARIYLA	KİŞİ SAYISI	YÜZDE	MESLEK İTİBARIYLA	KİŞİ SAYISI	YÜZDE
Aydın ve Burjuva	13	% 16,05	Fikir İşçisi	17	% 20,99
Küçük burjuva	15	% 18,52	Burjuva	5	% 6,17
Proleter	53	% 65,43	Küçük Burjuva	24	% 29,63
			Örgüt Çalışanı	35	% 43,21

koşullar sayesinde, işveren sınıfına girmeyi başardılar. Ancak bugünkü kaynak ve sermaye birikimi ve yüksek üretim maliyetleri göz önüne alındığında, artık böyle bir dönüşüm yalnızca Kuzey ve Güney Amerika'nın belli bölgelerinde görülebilir (laf arasında değinecek olursak bu, sosyalizmin Yeni Dünya'da neden az geliştiğini açıklamaktadır). Sömürülecek bakir bir toprağın

kalmadığı Avrupa’da ise, “kendi başına bir yere gelmiş insan” figürü tarihe karışmıştır. Bu nedenle, aydınlanmış işçilerin, yitirdikleri cennet hayallerinin bir şekilde tazmin edilmesini istemeleri doğaldır. Günümüzde, genellikle tamamen sıkıcı ve mekanik bir dar iş ortamında olmaları sebebiyle enerji ve yeteneklerini sonuna kadar kullanamayan pek çok işçi vardır.³⁰ Artık sanayi dünyasında bulamadıkları daha iyi yerlere gelme fırsatını modern emek hareketinde arayanlar genelde bu tür kişilerdir. Hareket, onlar için yeni ve daha yüce bir yaşam tarzını simgeler, ayrıca onlara yeni bir istihdam alanı ve örgütün büyümesiyle orantılı bir şekilde toplum içinde yükselme şansı sunar. Neredeyse bütün makamların maaşlı olduğu Sosyalist Parti’nin, işçi sınıfının akli çalışan gençlerini saflarına katılmaya kuvvetle teşvik ettiği şüphesizdir. Siyaset meraklısı ve yazarlık veya hitap yeteneğine sahip işçiler, bu tür yetenekleri kullanmak ve geliştirmek için oldukça zengin bir alan sunan partinin manyetik çekiminden kaçamazlar. Bu bağlamda, Guglielmo Ferrero’nun tespitini mantıklı ve doğru olarak kabul etmeliyiz: Proleter kökenlilerin Sosyalist Parti’ye katılması, her zaman belli asgari özel yetenekleri ve uygun şartları öngörür ancak bu katılımın yalnızca idealizm ve sınıf egoizmi temelinde değil, aynı zamanda spekülative nitelikli kişisel egoizm temelinde de cazip ve faydalı olduğu değerlendirilmelidir. Zeki bir Alman işçi, sosyalist ordunun hizmetine girmekten daha hızlı “durumunu iyileştirebilecek” bir olanağı nadiren bulabilir.³¹ Bunun olası sonuçlarını ilk anlayan ve kendi siyasi amaçları doğrultusunda aşırı partizanca kullananlardan biri Prens Bismarck idi. Hükümet ile Sosyalist Parti arasındaki şiddetli mücadele sırasında şunları beyan etti: “Günümüzde sosyalist kışkırtmalar, diğerlerinden farksız bir iş alanı hâline gelmiştir. Eskiden nasıl demirci veya marangoz olunuyorsa artık aynı şekilde ajitatör ve halk hatibi olunmakta. İnsanların bu yeni mesleği benimsemeleri eski işlerine devam etmelerinden çok daha iyidir, böylece belli çevrelerde daha çok saygınlık kazanacak, daha makul ve özgür şekilde yaşayacaklardır.”³² Sosyalist ajitatörün makul ve özgür olan yaşamına yapılan ima, 2. Wilhelm’in bir sözünü hatırlatır; Krupp olayına ilişkin, sosyalist editörlerin “güvenli pusularından” itinayla doğrulttukları iftira oklarını atabildiğinden bahsetmiştir. İmparator eleştirisinde haksızdır

30 Heinrich Herkner, *Die Arbeiterfrage*, a.g.e., s. 186; İtalya ile ilgili bkz. Angelo Mosso, *Vita moderna degli Italiani*, Treves, Milano, 1906, s. 249, 262–3.

31 Guglielmo Ferrero, *L’Europa giovane*, a.g.e., s. 72 vd.

32 Reichstag konuşması, 9 Ekim 1878. Bkz. *Fürst Bismarck’s Reden, mit verbind geschichtlicher Darstellung von Philipp Stein*, Reclam, Leipzig, Cilt 8, s. 110.

çünkü hakikati çarpıtan bir sosyalist editör her zaman kovuşturma ve ceza alma riskiyle karşı karşıyadır. Bismark ise tespitiyle taşı gediğine koymuştur.

Alman Sosyalist Partisi gibi muazzam ve muhteşem örgütlenmiş olan her parti, tek görevi bu devasa makineye hizmet etmek olan aynı derecede muazzam editör, sekreter, sayman ve diğer çalışan kadrolarına ihtiyaç duyar. Aynısı işçi sınıfı hareketinin diğer büyük kolu olan sendikal örgütler için de *mutatis mutandis* [gerekli değişikliklerin yapılması koşuluyla] geçerlidir. Daha önce açıkladığımız nedenlerden ötürü, Alman işçi hareketinin hizmetinde çok az sayıda burjuva sığınmacı vardır. Makamların çoğunu, azimle çalışarak yoldaşlarının güvenini kazanmayı başaran işçi sınıfı kökenlilerin doldurması bu sebeptir. Bu durumda, Sosyalist Parti içinde doğal seçim ile bir proleter *elit* tabakanın kendiliğinden oluştuğu ve bunların başlangıçta sahip olduklarından tamamen farklı işlevler yerine getirdiği söylenebilir. Bilimsel kesinliği olmamakla birlikte uygun ve anlaşılır bir cümle kullanmamız gerekirse, bu tür kişilerin beden işçiliğini beyin işçisi olmak için bıraktıklarını söyleyebiliriz. Bu tür bir değişimi gerçekleştirenler, beden işçiliğine kıyasla fikir işçiliğinin sağladığı imkânlardan tamamen bağımsız başka önemli imkânlara da sahip olur. Sosyalist Parti’de görev alan beden işçisi, işverenine ve fabrika müdürüne parasal açıdan doğrudan ve tamamen tabi olmaktan kurtulmuştur; artık gayrişahsi bir kuruluş adına entelektüel çalışmalarda bulunan özgür bir insandır. Dahası bu kuruluşa yalnızca maddi çıkarlar açısından değil, aynı zamanda mücadele ülküsü ve dayanışma bağlarıyla da kuvvetle bağlıdır. Ve inançsızların kafasını karıştırabilecek bazı istisnalar olmakla beraber, özel bir işvereninkine kıyasla çok daha insanca muamele görür. Çalışanın partiyle olan ilişkisi, basit bir ücretli işçilikten ziyade bir kâr paylaşım ortaklığıdır, tabii bu endüstriyel anlamda bir kâr paylaşımı değildir; parti, kâr payı kazandırmak üzere kurulmuş bir ticari işletme değil ülküsel anlamda kâr paylaştıran bir oluşumdur. Burada parti çalışanın ekmeğini dünyanın en rahat yoluyla kazandığı ileri sürülmektedir. Aksine önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, nadir istisnalar dışında miktarı sınırlı olan ekmeğin günden güne, sağlığı erken yaşta bozacak kadar emek harcayarak kazanılması gerekir. Bununla birlikte eski beden işçisi onurlu ve görevli olarak rahat bir yaşam sürer. Sabit bir maaşı olduğundan konumu daha güvenlidir ve sıradan ücretli çalışanlara kıyasla görünürde daha fırtınalı bir yaşam sürse de, iç dünyasında daha huzurludur. Hapse atılması durumunda, parti onu ve bakımından sorumlu olduklarını kollar ve ne kadar çok yargılarsa, sosyalist örgüt içi kariyerinde ilerleme şansı da o kadar yükselir.

Burada ilginç bir soru sorabiliriz: Sosyalist bürokrasi ve örgütlü kitleler arasındaki sayısal oran nedir; bir parti görevlisine kaç yoldaş düşmektedir? “Görevli” kavramına, çoğu maaş almayan parti komün vb. çalışanlarını dâhil ettiğimizde bazı şaşırtıcı sonuçlara ulaşmaktayız. Örneğin Baden Büyük Dükalığı’nın 7332 üyesi (1905) sosyalist örgütünde 1000’den fazla il meclis üyesi vardı.³³ Bu rakamlara göre, Baden’daki her yedi üyeden biri, parti temsilcisi olma şerefine sahipti. Yönetimin Jena kongresinde sunduğu raporda bu örneğin anormalliğine dikkat çekilmiştir. Bu durum Güney Almanya ile sınırlı kalmasa bile, esas sorumuzu, yani kayıtlı üyeler ile tam anlamıyla parti çalışanı olanlar (topluluğun devamlı ve doğrudan hizmetindeki bir grup insan) arasındaki sayısal ilişkinin ne olduğunu aslında yanıtlamamaktadır. Aşağıdaki rakamlar bu oran hakkında bir fikir vermektedir. 1904’te Alman sosyalist basın yoluyla elden ele dolaşan bir bildiriye göre,³⁴ parti yayınlarında görev alan 1476 kişiye ek olarak (yaklaşık üçte ikisi sekiz saatlik işgünü sistemine dâhildi ve birçoğu da düzenli tatil hakkına sahipti), 329 kişi editör kadrosunda ve dağıtımda görevliydi. Sosyalist basın 1909’da günlük bir milyon tiraja sahipken, genelde haftalık olan sendika dergileri çok daha yüksek bir tiraja sahipti.³⁵ Hem sendikalarda hem de Sosyalist Parti’de, maaşlı çalışan sayısı hızla artmaktadır. Avrupa işçi hareketinde ilk düzenli görevlendirilen ve maaş alan liderler, 1840 yılında İngiliz Dökmeciler Cemiyeti tarafından atanmıştır. Bugün ise İngiltere’deki sendikal örgütlerde binden fazla maaşlı çalışan bulunmaktadır.³⁶ 1898 yılında Almanya’da sendika görevlilerinin sayısı 104 idi; bu sayı 1904’te 677’ye yükseldi; bunlardan 100’ü metal işçisi, 70’i duvarcılar ve taşçılar sendikasıandı. Görevlendirmedeki bu artış, yalnızca üyeliğin sürekli artmasıyla değil, aynı zamanda örgütlerin sunduğu imkân çeşitliliğinin artmasıyla da hızlanmaktadır. Merkez yönetimlerin hemen hemen her toplantısında, sendika işlevlerinin daha da ayrışmasıyla ortaya çıkan yeni görevlere yapılacak atamalar üzerine görüşülüp karar alınmaktadır. İşçi hareketinde her zaman, çeşitli teknik görevleri, yeni keşiflerin ve üretim yöntemlerinin takibini, fabrika işveren raporlarının denetimini, iktisatçılığı ve ticaret istatistiklerinin derlenmesini üstlenecek yeni uzmanlık makamları tesis etmeyi savunanlar vardır.

33 *Protokoll d. Verhandl. d. Parteitags zu Jena*, 1905, s. 16.

34 “Mitteldeutsche Sonntagszeitung,” xi, No. 14.

35 Karl Kautsky, *Der Weg zur Macht*, “Vorwärts,” Berlin, 1909, s. 56.

36 Fausto Pagliari, *Le Organizzazioni e i loro Impiegati*, a.g.e., s. 8-9.

Bu eğilim, Alman Sosyalist Partisi'nde son yıllarda ortaya çıkmıştır. 1909 yılı faaliyet raporuna göre, çok sayıda ilçe örgütü artık sekreterleri maaşlı istihdam etmektedir. İlçe sekreterlerinin sayısı 43 iken, seçim bölgesi sekreterlerinin sayısı bir yılda 41'den 62'ye yükselmiştir. Sosyalist Parti ve sendika çalışanlarından oluşan bir dayanışma cemiyeti kurulmuştur ve üye sayısı sürekli artmaktadır. 1902'de 433 olan üye sayısı, 1905'te 1.095'e; 1907'de, 1.871'e; 1909'da 2.474'e yükselmiştir. Ayrıca bu cemiyete üye olmayan çalışanların da olduğunu göz önüne almalıyız.

Beden işçiliğinden fikir işçiliğine geçen çalışan, tüm benliğiyle dönüşüm geçirir. Yavaş yavaş proletaryadan uzaklaşıp küçük burjuva sınıfına dâhil olur. Görüldüğü gibi değişimi, ilk başta sadece mesleki ve iktisadi açıdan gerçekleşir. Partiden aldığı maaş mütevazı olmakla beraber, sosyalist bürokrasiye girmeden önce kazanabileceği ortalama maaştan bariz bir şekilde yüksektir ve küçük burjuva hayatı sürmesini sağlayacak düzeydedir. Wilhelm Liebknecht, bir Alman sosyalist kongresinde liderler hakkında şu sözleri söyledi: "Sizler esas itibarıyla işçiler arasındaki aristokratlarsınız; yani geliriniz açısından. Maaşlarınız Erzgebirge işçilerinin veya Silezyalı dokumacıların aldığı maaşın yanında Karun'un serveti gibidir."³⁷ En azından çoğu örnek açısından, eski beden işçisinin parti ya da sendika kariyeriyle birlikte tam bir kapitaliste dönüşmediği doğrudur. Bununla birlikte bu kariyer, işçinin önceden ait olduğu sınıfın üzerine çıkmasına sebep olur ve Almanya'da bu kişilerin yaşam biçimine sosyolojik tam tabiriyle *gehobene Arbeiterexistenz* (yüksek kalite bir işçi yaşam biçimi) denilmektedir. Karl Marx'ın kendisi de işçi sınıfı liderlerini *höherklassige* (üst sınıf işçiler, fikir işçileri) ve *Arbeiter* (tam anlamıyla beden işçileri) olarak iki başlık altında sınıflandırmakta tereddüt etmemiştir.³⁸ İleriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak görüleceği üzere, bir zamanların beden işçisi küçük burjuvaya, hatta burjuvaya dönüşür. Bu metamorfoza ek olarak, işçi kitlesi ile sık sık temasta bulunmasına rağmen derin bir psikolojik dönüşüm de geçirir. Nispeten yüksek bir sosyal düzeyde yaşayan maaşlı çalışan, yeni çevresinin baştan çıkartıcı unsurlarına direnecek ahlaki gücü her zaman bulamayacaktır. Siyasi ve sosyal eğitimi, onu karşılaştığı yeni etmenlere nadiren bağışık kılacaktır. August Bebel, parti içinde liderleri kuşatan tehlikelere; sınıfsal saflığın ve fikir birliğinin karşılaştığı tehditlere defalarca dikkat çekmiştir. Proleter parti

³⁷ *Protokoll des Parteitags zu Berlin*, 1892, s. 122.

³⁸ Karl Marx, *Briefe u. Auszüge aus Briefen*, a.g.e., s. 159.

görevlilerinin “hayatları nispeten sağlam bir zemin üzerine kurulu kişiler” olduğunu dile getirmiştir.³⁹

Bahsedilen olguyu daha yakından incelediğimizde, toplumsal açıdan derin bir öneme sahip olduğu ve ne parti içinde ne de dışında hak ettiği ilgiyi gördüğü anlaşılabacaktır. Alman işçiler için emek hareketi, küçük burjuvazi ve kırsal nüfusun belli kesimleri için Katolik Kilisesi’ninki kadar büyük bir öneme sahiptir. Her iki durumda da belli sınıfların en zeki üyelerine sosyal seviyelerini yükseltme fırsatları sunan bir örgüt söz konusudur. Köylünün oğlu, kilise çatısı altında sosyal seviyesini yükseltmeyi genelde başarabilecek iken, herhangi bir serbest meslek icra etmesi durumunda bu imkân, doğum veya servet temelli aristokrasi üyelerinin tekelinde kalacaktır. Köylü doğan hiç kimse general veya vali olamazken piskopos olan köylü sayısı az değildir. Papa 10. Pius köylü kökenliydi. Kilisenin köylülere ve küçük burjuvalara sunduğu sosyal yükseliş imkânını artık Sosyalist Parti zeki beden işçilerine sunmaktadır.

Sosyalist Parti, toplumsal dönüşümlere kaynaklık etmesi bağlamında bir başka kurumla daha birçok benzerliğe sahiptir; bu, Prusya askerî örgütüdür. Kalıcı bir askerî kariyer yürüten burjuva aile çocuğu, kendi sınıfına yabancılaşır. Yüksek bir rütbeye ulaşırsa imparatorundan unvan alacaktır. Burjuva özelliklerini kaybederek yeni feodal çevresinin âdet ve görüşlerini benimser. Bu subayların, burjuvazinin topluca sahip olduğu “asalete” ulaşma eğilimini sergilediği doğrudur,⁴⁰ ancak onların durumunda bu süreç son derece hızlanmakta ve sonuçlarının tam bilinciyle gerçekleşmektedir. Her yıl burjuva sınıfın üst ve orta katmanlarından yüzlerce genç, sırf daha yüksek bir konum ve sosyal itibar elde etme arzusuyla orduya katılıp subay olmaktadır. Sosyalist Parti’de ise benzer durum çoğu zaman ihtiyaçtan ortaya çıkar, burada bireyin toplumsal metamorfozu iradesinden bağımsız gerçekleşir. Ancak sonuçlar genel anlamıyla benzeşmektedir.

Böylece Sosyalist Parti, işçi sınıfının belli katmanları için kaldıraç görevi görür. Bürokrasi mekanizması genişledikçe ve karmaşıklaştıkça, bu mekanizma sayesinde başta sahip oldukları sosyal konumun üzerine çıkanlar da bir o kadar çoğalır. Sosyalist Parti, en yetenekli ve bilgili üyelerinden

39 August Bebel, Dresden kongresindeki konuşması, 1903. *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitage*, “Vorwärts,” Berlin, 1903, s. 230.

40 Franz Mehring: “Ordunun burjuvazinin para ve zekâsına muhtaç olduğu bir zamanda, burjuva gençlerin feodal kastın içine bir şekilde girmekten büyük bir arzusunun olmaması üzücüdür” (*Der Krieg gegen die Troddeln*, “Leipziger Volkszeitung,” xi, No. 4).

bazılarını proleterlikten uzaklaştırmayı istemsizce iş edinir. Materyalist tarih anlayışına göre, sosyal ve ekonomik metamorfozla beraber fikir dünyasında da yavaş yavaş bir metamorfoz gerçekleşir. Bunun sonucunda eski işçilerin birçoğu burjuvalaşma olgusundan hızla etkilenir. Doğal olarak bu değişim, sosyalist teorinin bireyin zihnine yerleştiği oranda yavaşlayacaktır. Sosyal ve ekonomik konumu yükselmesine rağmen sosyalizm davasına yaşamı boyunca derinden bağlı kalan sayısız beden işçisi vardır. Lakin bu eski beden işçisi, tıpkı eski burjuva sosyalistler gibi bir “ideolog” olmuştur çünkü zihniyeti toplumdaki konumuyla örtüşmemektedir. Bazen de söz konusu psikolojik metamorfozu, inatçı ve katı bir kalıtsal sosyalist zihniyet dizginler: Yüksek bir konuma ulaşmalarına rağmen ebeveynlerinin izinden giderek işçi partisinin yürekli savaşçıları olan çocukların ve torunların durumu böyledir. Ancak bu gibi vakaların istisnai olduğu tecrübeyle sabittir. Proleterliğini yitirmiş olan sosyalist, proletaryanın özgürleşmesini içtenlikle savunmaya devam etse ve bir sosyalist editör veya vekil olarak ömrünü geçirse bile, oğulları ve kızları babalarının değişen konumu nedeniyle daha yüksek bir sosyal sınıfa her anlamıyla dâhildir ve burjuva akranlarından sadece maddi olarak değil, fikrî olarak da ayırt edilebilmeleri imkânsızdır. Çoğu durumda, babayı işçi sınıfına bağlayan yegâne unsur, sosyo-politik temelli sosyalizm dogmasına olan inancıdır; oğulda ise bu inanç yerini mutlak bir kayıtsızlığa ve bazen de aleni bir sosyalizm düşmanlığına bırakır. Özetle, birey yerine aile olarak değerlendirdiğimiz bu eski işçi sınıfı mensuplarının er ya da geç yeni burjuva ortamlarını özümstedikleri söylenebilir. Çocuklar burjuva eğitimi alır, babalarının gidebildiğinden daha iyi okullara gider, burjuva çıkarlara sahip olur ve burjuvaziye katılmalarının devrimci ve anti-burjuva kökenlerini çok nadiren hatırlar. Devrimci işçilerin, burjuvaziye karşı daha etkin bir mücadele verilmesi amacıyla nispeten yüksek bir sosyal konuma taşıdığı bu işçi sınıfı aileleri, bunun sonucunda burjuvaziyle çok geçmeden kaynaşırlar.

Burjuva aydın sınıfından çıkan işçi sınıfı liderlerinin aileleri hakkında benzer bir olgudan daha önce bahsetmiştik. Nihai sonuçlar aynıdır; tek fark, eski beden işçilerinin çocukları sınıf kökenlerini unuttur ancak burjuva aydınların çocukları hatırlar. Sonuç olarak burjuvazinin işçilere direnişi tarihinde görülmüşe benzer bir ironiyi, emek hareketi tarihinde de gözlemlemekteyiz. Burjuvazi aralarından en eğitilmiş ve becerikli unsurlardan bazılarının, can düşmanlarının başına geçmesini engelleyememiştir; proleterleri direnişe teşvik eden ve mücadele adına örgütleyen genelde eski burjuvalardır. Proletarya da benzer bir kaderi paylaşır. Gaspçılardan gasp etmek üzere

giriştiği zorlu mücadelede, ciddi kolektif özverilerde bulunarak kendi sınıfından en zeki ve yüksek öngörülülere yüceltir; ellerinden aletlerini alıp yerine kalem tutuşturur ancak bunu yaparken, imtiyazlı sınıfa karşı savaşmaları için seçtiği bu kişileri düşmanın kollarına iter. Seçtiği savaşçılar düşman safına geçmese bile, nihayetinde çocukları bunu yapacaktır. Bu gerçekten de trajik bir kaderdir: Bir tarafta eski burjuvalar, diğer taraftaysa eski beden işçileri vardır. Sermayeyi ve emeği temsil eden sınıflar arasındaki muazzam siyasi rekabet, çelişkili gibi görünse de iktisadi rekabetin arz-talep, spekülasyon, şahsi beceri vs. ile belirlenmesine benzer bir şekilde, sınıflar arası bir sosyal alışverişle belirlenir. Suların hafif dalgalarla karışmasının sosyal düşmanlıkların derinliğini değil ortadan kaldırmak, bir nebze bile azaltmadığını tekrarlamamıza gerek yoktur. Sosyal alışveriş sürecinin her iki taraf için de son derece küçük boyutlarda kalacağı açıktır. Ancak süreç, en nüfuz sahibi kesimi etkilemektedir ve sosyolojik önemi de bundan kaynaklanmaktadır. Süreç kendi çabalarıyla liderliğe ulaşanları etkisi altına almaktadır.

3. Kapitalist Direnişin Yeni Küçük Burjuva Tabakaları Yaratması

İşçi sınıfı partisinin belli katmanlarının burjuvalaşması, Sosyalist Parti, sendikalar ve kooperatiflerin bürokratik aygıtı dışında da gerçekleşir. Her özgürlük hareketinde kaçınılmaz olan bu gelişmeye paralel olarak, özünde proleter niteliklere sahip bir küçük burjuva sınıfı ortaya çıkar; bu da aynı şekilde aşağıdan yukarı doğru oluşur ve aynı şekilde örgütlü işçilerin toplumsal özgürlük mücadelesini destekleyen bir olgudur ancak sosyalist örgütlenme biçimlerinin dışında yer alır. Almanya'da anti-sosyalist kanunların hayata geçirildiği günlerdeki gibi, emek örgütlerinin hâlen zayıf olduğu ve zulüm gördüğü kriz zamanlarında, bahsettiğimiz proleter unsurların sayısı özellikle yükselir. Böyle zamanlarda çok sayıda proleter, parti veya sendikaya olan pasif bağlılıkları veya açıkça sosyalist ve "devrimci" tutum sergilemeleri nedeniyle mağdur edilir. Bu kapitalist misillemeyle mağdur olanların, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir tür serbest girişimciliğe soyunmaktan başka çaresi yoktur. Eski zanaatlarını bırakarak küçük bir dükkân, manav, kırtasiye, bakkal veya tütüncü açarlar; işportacılık yapar, kahve tezgâhı vs. işletirler. Çoğu durumda eski arkadaşları, bu talihsiz yoldaşların müşterileri olarak onlara destek vermeyi görev bilir ve takdire şayan bir dayanışma gösterirler. Bu yeni küçük burjuvalar kimi zaman orta sınıfa tam anlamıyla girebilmektedir. Böylece kapitalist direniş, otomatik olarak yeni küçük burjuva tabakaları yaratmıştır.

Proleter özgürlük mücadelesinin mağdurlarına ek olarak, zorunluluk-tan ziyade vurgunculuk tutkusu ve sosyal konumunu iyileştirme arzusuyla sınıftan ayrılan işçi sayısı da az değildir. Böylece küçük burjuva ve esnaf-tan oluşan eski proletarya ordusu ortaya çıkmıştır; her biri, yoldaşların yalnızca onların işletmelerinden alışveriş yaparak onları desteklemelerinin ulvi bir manevi yükümlülük olduğu iddiasındadır. Bu küçük tüccarların yaşam tarzı, tüm dileklerine rağmen genelde onları toplumsal parazitler seviyesine düşürür; sermayeleri son derece küçük olduğu için müşterilerine, yani örgütlü işçilere sundukları mallar hem kötü hem de pahalıdır.

Alman sosyalizmi açısından daha da önemlisi, *Parteibudiger* olarak adlandırılanların, yani partinin üyesi olan meyhanecilerin rolüdür. Anti-sosyalist kanunların hâkim olduğu dönemde üstlendikleri siyasi misyonun önemi tartışmasızdır. Birçok kasabada, parti mensubu meyhaneciler hâlen çeşitli ve önemli işlevler yerine getirmektedir. Yönetim kurulu onların mekânlarında toplanır; genellikle sosyalist ve sendikal dergilerin masalara konulduğu tek yer buralardır ve diğer salon sahiplerinin düşmanca veya ürkek tavırları nedeniyle umumi toplantılar çoğu durumda sadece buralarda yapılabilir. Kısacası bunlar, sosyalist mücadelenin yerelde ihtiyaç duyduğu araçlardır. Ancak daha büyük merkezlerde, hijyenik olmayan bu mekânlar, partinin başına gerçekten de bela olmuştur. Amansız bir varoluş mücadelesi veren küçük burjuva meyhanecilerin, sosyalist örgütler üzerinde haksız baskılar kurduğunu belirtmeliyiz. Yoldaşlar üzerinde ciddi bir nüfuza sahiptirler ve yaptıkları baskılar genellikle proletaryanın çıkarlarına doğrudan zarar verecek niteliktedir. Almanya'da özellikle 1890'dan bu yana, işçileri eski meyhanelerin sağlıksız ortamından çıkarıp ferah salonlara sahip büyük modern tesislere yönlendirme girişimleri, kaçınılmaz olarak sosyalist meyhanecilerin "güçlü muhalefetiyle" karşılaşmıştır.⁴¹ Hayatlarını yıllarca içki satışıyla kazanmış olan parti üyeleri, "Halk Evleri"nin kurulmasına azimle karşı çıkmışlardır; teoride bu tür kurumlara sempati duymaları mümkünken, bunun oluşturacağı yeni rekabet ortamından korkmakta ve kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Çoğu durumda bu muhalefetleri etkisiz kalsa da bazen başarılı olmuştur. Bugün bile yerel emek örgütleri kendilerine bir yer açmak ya da sosyalist olmayanlara ait bir toplantı salonu kullanmak istediğinde, bunu engelleyen bir *parteikneipe* ("parti meyhanesi" olarak adlandırılmakla beraber, aslında bir parti üyesinin özel mülkü) sahibinin bu-

lunduğu yirmi ila otuz bin nüfuslu Alman kasabaları olduğunu görüyoruz.

Bu sosyalist meyhaneler, partiyi bir başka açıdan daha vahim etkilemektedir; son yıllarda ortaya çıkan alkolizm karşıtı hareketin büyümesine ciddi bir engel teşkil etmektedir. Partinin alkolizm karşıtlığını Essen (1907) kongresinden çok daha önce ilan etmemesi ve Essen’da alınan bu kararı hızla uygulamaya geçirmemesi, liderlerin en temel alkol karşıtı önerilerin bile parti içinde nüfuz sahibi bir grubun çıkarlarına zarar vereceğinden korkması sebebiyledir ve bu sosyalist çevrelerde bir sır değildir.

Emek mücadelesi ve işverenlerin siyasi misillemeleri sonucunda bağımsız küçük burjuvalara dönüşen bireylerin sayısını kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Tütüncüler, bakkallar vb. istatistiki araştırmalardan kaçınmaktadır. Sadece meyhanecilerle ilgili kesin bilgiye sahibiz. 1892’de parlamento grubundaki 35 sosyalist milletvekilinin 4’ü (% 11,4); 1903’te 58’de 5’i (% 8,6); 1906’da 81’de 6’sı (% 7,4) meyhane işletmecisiydi. Yerel sosyalist şubelerdeki meyhanecilerin oranı da kayda değerdir. 1887’de, Leipzig’de 30 *partiekneipen* [*parti meyhanesi işleten*] vardı. 1900 yılında 4.855 üyesi olan Leipzig kırsal sosyalist şubelerinde 84 lokanta ve meyhane işletmecisi vardı (% 1,7); 1681 sosyalist üyeye sahip Leipzig kentindeyse üye meyhaneci sayısı 1900 yılında 47 iken, 1905’te 63’e (% 3,4) çıktı. 1905 yılında Offenbach’taki 1668 üyeden 74’ü meyhaneci, 2’si bira perakendecisiydi (% 4,6). 1906’da Münih’teki 6.704 üye arasında; süt perakendecisi, tütüncü, peynirci, meyhaneci vb. sayısı (şarapçılar dâhil değil) 369’du (% 5,5). Yine aynı senede, Frankfurt’taki 2620 üyeden 25’i meyhaneci (12 bira perakendecisi ve tütüncü hariç – yaklaşık % 1). Ve Marburg’ta 114 üyeden 2’si meyhaneci (% 1,8). Berlin yakınındaki Reinickendorf-Ost’ta ise 303 üyeden 18’i lokanta ve meyhane işletmecisiydi (% 5,9). Bu rakamlar bazı yerlerde her yirmi üyeye bir sosyalist meyhaneci vb. düştüğünü göstermektedir. Sosyalist meyhanecinin ağırlıklı olarak sosyalist müşterilere sahip olduğunu düşünürsek, işletmesinin ana mali kaynağını bu yirmi yoldaş sağlamaktadır.

Bu parti üyeleri kategorisinin sayısal gücünün ve öneminin en iyi kanıtı, Berlin Sosyalist Meyhaneciler ve Hancılar Birliği adıyla kurdukları güçlü cemiyettir. Bu cemiyetin, sosyalist meyhanecilerin “burjuva” muadillerinden farklı siyasi görevleri olduğu fikriyle hayata geçirildiği unutulmamalıdır ve üyelerinin, siyasi çalkantılar ve kampanyalar sırasında partiye önemli hizmetler sunarak sadakatini ispatlamış sosyalistlerden oluştuğu inkâr edilemezdir. Bununla birlikte, kendi iktisadi çıkarlarını temsil eden böyle bir örgütün varlığının bazı durumlarda, sadece burjuva rakipleri için değil, sos-

yalist yoldaşlar için de olumsuzluklar yaratması ve parti içinde parti gibi görünmesi kaçınılmazdır. 1906 yazında, bira fabrikalarını bilhassa sert vuran yeni vergilerin bira üretim maliyetlerini artırmasıyla birlikte meyhaneciler de fiyatları artırdı. Alman işçiler bu duruma birçok kentte isyan etti ve fiyat yükselten belli bira fabrikalarını ve meyhaneleri boykot etmek üzere “bira savaşı” olarak bilinen eylemleri başlattılar; bazı yabancı sosyalistler, Alman bir işçiden birası dışında her şeyini alabileceğiniz saptamasını yaparak bu çalkantıyla alay etmiştir. Örgütlü işçiler, birçok yerde büyük bir inatla yürüttükleri bu mücadelede, çok sayıda sosyalist meyhanecinin direnişiyle karşılaştı. Bu kişiler, sosyalist ilkelerden uzak taktiksel bir bakış açısıyla, yoldaşlarını yaptıkları kampanyanın tehlikeleri konusunda ısrarla uyardı ve üreticilerin bu vergi yükünü üstlenmeleri durumunda, halk kitleleri yerine yalnızca sınırlı sayıda bira üreticisi ve fabrika sahibinin etkilendiğini gören hükümetin, tüketiciyi yine de zora sokacak yeni ve daha ağır vergiler koymaya girişeceğini öne sürdü.

Özetlersek, her ne kadar yaşam koşulları eskiden mensup olduğu proleter tabakanınkinden genelde çok daha iyi olmasa da proleter kökenli küçük burjuvanın, kendi çıkarları nedeniyle işçi sınıfı alaylarının ilerleyişine birçok açıdan ciddi engel teşkil ettiği söylenebilir. Dahası bu yeni tabakanın partiye zihinsel açıdan (genel iktisadi süreçte doldurduğu yeni yerin sonucu olarak) kayda değer bir küçük burjuva damgası vurduğu unutulmamalıdır.

IV. İŞÇİ SINIFINDA FARKLILAŞMA GEREĞİ

İşçi sınıfının her üyesi, kendisine daha iyi ve daha özgür bir yaşam sağlayacak bir sosyal ortama kavuşma umudu besler. Emekçinin ideali küçük burjuva olmaktır.⁴² Konuya yabancı olanlar ve üstünkörü gözlem yapanlar, sosyalist partilerin işçi sınıfı üyelerinin tümünü küçük burjuva gibi görür. Proletarya, yaşadığı sosyal çevrenin zihniyetinden kurtulamamıştır. Örneğin maaşı artan Alman işçi, Alman küçük burjuvazisinin kanındaki hastalık olan kulüp-çılgınlığına kapılmıştır. Birçok küçük kent de dâhil olmak üzere büyük kentlerin tümünde yığınla işçi sınıfı cemiyeti mevcuttur: jimnastik kulüpleri, koro ve tiyatro toplulukları; hatta sigara kulüpleri, bowling kulüpleri, kürek kulüpleri, atletizm kulüpleri, yani sosyalist görüntüleri altında aslen küçük

42 Tullio Rossi Doria'nın (*Le Forze Democratiche ed il Programma socialista*, “Avanti,” Yol 14, No. 30) düşüncesine göre, maaş artışı için verilen tüm mücadelelerin tek bir hedefi vardır. Ancak kural olarak, maaş mücadelesini sendika yürütür ve sendikaların amacı beden işçilerinin durumunu iyileştirmektir, onları küçük burjuva yapmak değildir. Örgütlü işçiler genel olarak küçük burjuvaların iktisadi işlevini yerine getirmeden onlar gibi yaşamayı arzular. Bunu beden işçisi kalarak gerçekleştirmeyi ister.

burjuva niteliklere sahip her türlü cemiyet. “Özgürlüğün Çocukları Bowling Kulübü” gibi iddialı bir isme sahip olan bowling kulübü de nihayetinde bir bowling kulübüdür.

Tıpkı burjuvalar gibi, sosyalist işçilerin de büyük, homojen ve renksiz bir kitle olmadıklarını kabul etmeliyiz. Fakat bu durum, tüm proleterlerin tek metaları olan emeklerini satarak yaşadığı gerçeğini değiştirmez ve örgütlü sosyalist işçiler en azından teoride, üretim araçlarının sahiplerine ve bunların hükümetteki temsilcilerine karşı ortak mücadelenin bilincindedir. Ancak demiryolu vagon üretiminde olduğu gibi, modern bir tesis çatısı altında farklı işçi kategorilerini birleştiren mevcut üretim sisteminin, işçi alt sınıflarını birbirinden ayıran engelleri kaldırmaya yardımcı olmadığı açıktır.⁴³ Diğer taraftan, işçilerin onlarla yakın temasta bulunmayanların gözünden kolayca kaçabilecek bir ayrışma ihtiyacı duyduğu da bir o kadar doğrudur. İş türü, ücret oranı, ırk ve iklim farklılıkları, işçilerin yaşam tarzında ve zevklerinde benzer şekilde birçok farklılık yaratır. 1860 kadar erken bir tarihte şöyle denmiştir: “İşçiler arasında pek çok kategori ve aristokratik tabakalaşma vardır. Matbaacılar en yukarıdadır; paçavracılar, çöpçüler ve lağımçılar ise en alt sıradadır.”⁴⁴ Aynı ülkedeki dizgici ile gündelikçi arasındaki kültürel, sosyal ve iktisadi statü farkları, farklı ülkelerdeki dizgici ile küçük üretici arasındakilerden daha belirgindir.⁴⁵ İşçi kategorileri arasındaki farklılıklar sendikal harekette bile açıkça görülmektedir. Örneğin Almanya, Fransa ve İtalya’daki dizgici sendikalarının sağ eğilimli, nispeten fırsatçı ve ılımlı bir politika izlemeleri itibarıyla diğer sendikalardan ve Sosyalist Parti’den ayrıldıkları bilinmektedir. Almanya’da bir Rexhäuser, Fransa’da ise bir Keufer dizgiciler sendikası başkanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hollanda ve Belçika’daki elmas işçilerinin davranışlarında da aynı sosyalist ve proleter olmayan, tikel eğilimleri gözlemliyoruz. İşçi sınıfındaki en iyi maaşlı ve burjuvaziye en yakın olan aristokrat unsur, kendi siyasetini gütmektedir. Emek hareketinin işleyişinde, örgütlü kitlelerin farklı sosyal tabakalara bölündüğü genelde açıkça görülür. İşçi sınıfı tarihi proletaryanın belli kesim ve kategorilerinin, kendi alt sınıfının çıkarları doğrultusunda büyük emek ordusundan ayrılıp burjuvaziye işbirliği yaptığı örneklerle doludur. Mesela silah fabrikalarındaki işçiler anti-militarist görüşlerden genelde hiç hoşlanmazlar. Bağımsız İşçi Partisi’nin 1910’daki Londra kongresinde, Woolwich delegesi,

⁴³ Rudolf Broda ve Julius Deutsch, *Das moderne Proletariat*, Reimer, Berlin, 1910, s. 73.

⁴⁴ Edmond About, *Le Progrès*, Hachette, Paris, 1864, s. 51-52.

⁴⁵ Bkz. 1911’de Nuremberg’deki Verein für Sozialpolitik kongresinde, işçi sınıflarının gittikçe farklılaştığına dair Hermann Herkner tarafından yapılan ilginç tespit (Protokoll, s. 122 vd.).

Woolwich silah fabrikasında çalışanların görüşü doğrultusunda, diğer delegeler tarafından silahlanmanın kısıtlanmasından ve uluslararası anlaşmazlıklarda zorunlu tahkimden yana sunulan önergeye şiddetle karşı çıkmıştır.⁴⁶ Venedik'te Trablus seferinin genel grev ile protesto edilmesi önerisi, yine bir grup silah fabrikası işçisinin muhalefetiyle engellenmiştir.⁴⁷ 1 Mayıs kutlamalarının kısmen gerçekleşmesi bile işçileri iki sınıfa ayırmayı mümkün kılmaktadır. İlki, nispeten iyi yaşam koşulları ve olanakları sayesinde 1 Mayıs'ı kutlama "lüksüne sahip olanlar"; ikincisi ise yoksulluk ve bahtsızlıkları nedeniyle işe gitmek zorunda olanlardır.⁴⁸

Farklılaşma gereği, geniş işçi grupları söz konusu olduğunda daha da belirginleşir. Vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki fark esasen ve ağırlıklı olarak ekonomiktir ve kendisini çalışma koşullarında gösterir. Zaman geçtikçe bu fark gerçek bir sınıf ayrımına dönüşür. Vasıflı ve nispeten iyi maaşlı işçiler, vasıfsız ve kötü maaşlı işçilere mesafeli durur. Birinci grup daima örgütlüdür, ikincideki işçiler ise "bağımsız" kalır. Bu iki grup arasında süregelen çetin iktisadi ve sosyal mücadele, modern toplum tarihinin en ilginç olgularından biridir. Fizyolog Angelo Mosso'nun *ergomachia* olarak adlandırdığı bu mücadele, yani beslenme alanını ele geçirme mücadelesi,⁴⁹ şiddetini gittikçe artırmaktadır. Örgütlü işçiler, örgütsüzlerden sıkı bir dayanışma bekler ve ne zaman işverenle ihtilafa düşseler örgütsüzlerin iş bırakmalarında ısrar ederler. Bu taleplere derhâl uyulmadığında, örgütlü olmayan işçilere bilimsel terminolojide yer bulmuş birtakım aşağılayıcı sözlerle hakaret ederler. Louis Philippe zamanında Fransa'da bu işçilere *bourmont* ve *ragusa* denilmiştir. Günümüzde ise Almanya'da *Streikbrecher* [grev kırıcılar]; İtalya'da *krumiri*; İngiltere'de *blacklegs*; Amerika'da *scabs*; Hainault'da *gambes de bos*; Fransa'da *jaunes*, *renards* ve *bedouins*; Hollanda'da *onderkruipers*; vb. olarak adlandırılmaktalar. Örgütlü işçilerin örgütsüzlerden yakınmakta büyük ölçüde haklı olduğu tartışmasızdır. Öte yandan işçi sınıfında bu *ergomachia*'nın, efendi ve uşakların safça sandıkları gibi (tabii rolleri tersine çevirerek) esasen iyi durumdaki işçilerle kötü durumdakilerin arasındaki farklardan kaynaklanmadığı da açıktır. Aslında sosyalistlere göre grevciler her zaman

⁴⁶ "Volksstimme," 1910, No. 76, 4. ek.

⁴⁷ Bu durumu abartmaktan kaçınılmalı ve Mart 1912 seçimlerinde, silah fabrikasının bulunduğu Venedik seçim bölgesindeki iki bin seçmenin tüm aksi yönde baskılara rağmen katı sosyalist Muşatti'ye oy vererek Afrika seferini onaylamadığını belirtmeliyiz ("Avanti," Yıl 16, No. 85).

⁴⁸ Alıntılanan ifade, Frankfurt "Volksstimme" kadrosundan bir muhabire aittir (*Die Maifeier am ersten Maisonntag*, Manifest-Nummer, 1910, 7. ek). Aynı makale, yüksek maaşlı işçilerin 1 Mayıs kutlamalarına ne kadar kapitalist bir bakış açısıyla yaklaştıklarını ortaya koymaktadır.

⁴⁹ Angelo Mosso, *Vita moderna degli Italiani*, a.g.e., s. 178.

kahramanken, grev kırıcılar her zaman haindir; işverenler içinse grev kırıcılar dürüst ve çalışkan kişiler iken, grevciler hiçbir işe yaramaz aylaklardır. Gerçekte *ergomachia*, farklı ahlaki niteliklere sahip iki kategori arasındaki mücadeleden ziyade, nispeten iyi maaşlı işçiler ile proletaryanın fakir tabakaları arasındaki savaştır. İkinci grup, daha yüksek ücret için işverenlerle mücadeleye girebilecek iktisadi olgunluğa erişememişlerden oluşur. Gariban işçiler, aşağı konumlarının bilinciyle maaşlarının yeterli olduğunu dile getirirken, nispeten iyi maaşlı ve örgütlü işçiler, örgütsüzlerin açlık sınırında maaş aldığını sıklıkla öne sürerler. Azmiyle tanınan bir Fransız kadın sosyalist durumu güzel izah etmiştir: “İngiltere’de işsizlerin acıklı durumunu kendi gözlerimizle gördüğümüzde, bu ‘scab’lerin [grev kırıcı; uyuz] ihanetlerini affetmek isteriz. Güneydeki ve batıdaki büyük limanlarda, işe alınma ümidiyle rıhtım boyunca sıralanan, açlıktan kıvranan ve tir tir titreyen binlerce solgun insan görüyoruz. Oysa sadece birkaç düzine liman işçisine ihtiyaç vardır. Kapılar açıldığında korkunç bir çırpınış, gerçek bir savaş başlar. Yakın zamanda böyle bir arbedede ezilen bir kişi nefes alamayarak can vermiştir.”⁵⁰ Öte yandan örgütlü işçiler, işsizlik krizlerinde örgütsüzlerle beraber yoksulluk çektiklerinde bile dayanışma gösterme zorunda hissetmezler. Alman işçi konseyleri, bazı büyük şehirlerin işsizlik durumunda kamu fonlarından temin ettiği (Strasburg sistemi dâhilinde) yardımların örgütlü işçilere ayrılması gerektiğini, örgütsüzlerin yardım almaya hakları olmadığını sıkça ileri sürmekteler.⁵¹

Örgütlü işçiler, nispeten yüksek olan yaşam standartlarını düşük ücretler kabul ederek tehdit eden bahtsız yoldaşlarıyla, tüm ekonomik çıkar çatışmalarında olduğu gibi, her türlü ahlaki ilkeyi göz ardı eden yöntemler kullanarak mücadele etmekle yetinmezler. Ayrıca onlardan tamamen uzak durmaya çalışırlar. Sendika rozeti, takan kişiyi avamdan ayıran bir asalet tescili gibidir. Bu, örgütsüz işçilerin örgütlülerle ortak hareket etmeye can attıkları durumlarda bile görülür. Neredeyse tüm büyük İngiliz ve Amerikan sendikalarında korporatizme, yani açıkça ayırt edilebilir işçi sınıfı aristokrasilerinin oluşumuna yönelik bir eğilim ortaya çıkmıştır.⁵² Zengin ve güçlü hâle gelen sendikalar artık üye sayılarını artırmaya uğraşmayı bırakmakla

⁵⁰ Madame Sorgue, *Retour d'Angleterre*, “La Société Nouvelle,” xvi, No. 8, s. 197.

⁵¹ Yazarın eşile beraber yazdığı bir makale bu konuyla ilgili daha kapsamlı ve detaylı bilgi içermektedir. Michels, *Das Problem der Arbeitslosigkeit und ihre Bekämpfung durch die deutschen freien Gewerkschaften*, “Archiv f. Sozialw.,” xxxi, 2 Eylül 1910, s. 479-481.

⁵² Diğerlerinin yanında bkz. Daniel De Leon, *The Burning Question of Trades Unionism*, Labour News Co., New York, 1906, s. 13.

kalmıyor, yüksek giriş ücreti, uzun süreli staj şartı ve benzeri uygulamalarla üyeliği sınırlamak istiyorlar; bunların hepsini aynı meslekteki diğer işçilerin aleyhine olacak şekilde belli imtiyazları ellerinde tutmak üzere kasıtlı yapmaktalar. Yabancı karşıtı hareket de aynı mesleki egoizmin sonucudur ve yabancı işçi göçünün yasaklanmasında ısrar eden Amerikalı ve Avustralyalılar arasında bilhassa göze çarpmaktadır. Bu gibi durumlarda sendikalar açıkça “milliyetçi” bir politika izlemektedir. “İstenmeyenleri” uzak tutmak için çekinmeden “sınıf-devletinden” yardım dilemekte ve hükümete, ülkelerini emek-ihracatçısı ülkelerle savaşın eşğine getirebilecek derecede baskı uygulamaktalar.⁵³ Avrupa’da da bir dereceye kadar, emek hareketi içinde, sosyalizmin teorik ilkeleriyle doğrudan çelişen bir şekilde, kapalı grup ve zümrelerin ortaya çıktığını (ve böylece oligarşik eğiliminin oluştuğunu) gözlemleyebiliyoruz. Kısa bir süre önce hükümetten “yeni açılan iş kontenjanının üçte birini babalarının mesleğini seçen oğullara tahsis etmesini” talep eden Napoli silah fabrikası işçileri,⁵⁴ ilk bakışta öyle hayal etsek de aslında dünyamızın gerçekliğinden hiç de uzak değiller. Yerinde denildiği gibi, “Sınıf mücadelesinin amacı alt sınıfları üst sınıf seviyesine yükseltmektir. Devrimlerin çoğu zaman sınıfları demokratikleştirmek yerine, demokratları sınıf bilincine ulaştırmasının sebebi budur.”⁵⁵

Çalışma mevzuatı dâhilinde vücut bulan sosyal reform politikası, işçi sınıfının tüm kesimlerine aynı menfaatleri sunmaz. Örneğin fabrika işçilik yaşı alt sınırını yükselten kanun, farklı sanayi ve tarım dallarındaki ücret oranlarına, işgücü piyasası koşullarına, işçi örgütlerinin sahip olduğu güce vb. göre farklı etkiye sahiptir. Böylece kanunlar, kimi işçi kategorilerinin yaşam standardında geçici bir alçalmaya, kiminde ise kalıcı bir yükselişe sebep olmaktadır. Proleter grupların hâlihazırda sahip olduğu millî, yerel ve teknik farklılıkların yarattığı ayrışma, bu etmenlerle daha da vurgulanmaktadır.

Özetle, çağdaş işçi sınıfında yatay bir tabakalaşmanın hâlihazırda mevcut olduğu doğrulanmaktadır. *Quatrième état* [dördüncü kesim; proletarya] içinde şimdiden cenin *cinquième état*’nın [beşinci kesim] kıpırtılarını görüyoruz.* Sosyalist harekette imkânsız addedilse bile yabana atılmaması gereken en büyük tehlikelerden biri, sosyal refah artışı ve işçilerin yaşam

53 Amerikan işçi örgütleri, birkaç yıl önce ABD ile Japonya arasında neredeyse savaş çıkmasına sebep olan gerilimin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

54 Angelo Mosso, *Vita moderna degli Italiani*, a.g.e., s. 191.

55 Bkz. Raoul de La Grasserie, *Les Luttres sociales*, “Annales de l’Institut intern. de Sociologie,” Cilt 11, s. 185.

(*) Bkz. 162. ve 169. sayfadaki dipnotlar – ç.n.

standartlarını yükseltme çabaları sonucunda adım adım farklı işçi tabakalarının oluşabileceğidir. Her ne kadar bazı milyonerler dâhil insanlığın geneli sahip olduğundan daha fazlasını arzulasa da kişisel doyuma ulaşanların birçoğu, yokluk içindeki kitlelerin hâlihazırdakinden tamamen farklı bir sosyal sisteme duyduğu devrimci özlemlerine yavaş yavaş yabancılaşacaktır. Böylece işçi sınıfı, değişken büyüklükte iki farklı parçaya bölünecektir.

V. PROLETER KÖKENLİ İŞÇİ LİDERLERİ

Liderlerin liderlik ettikleri kitleler üzerinde hâkimiyet kurmalarının nasıl engellenebileceği sorunsalını çözme girişimleri yok değildir. Bunlardan bilhassa sık ve hararetle savunulan, işçi sınıfı hareketindeki liderlikten tüm aydınları dışlama girişimidir. Bu öneri, aydınların hiçbir ülkede, hiçbir zaman sevilmemesinden kaynaklanmaktadır. Kendini ispat eden işçi sınıfı mensuplarından suni şekilde liderler yaratılmasını esas alır ve çarpıtılan, eksik anlaşılan veya aşırı katı yorumlanan bazı genel sosyalist dogmalara dayanır; örneğin 1866'da Cenevre'de düzenlenen ilk Enternasyonal'in kurucu kongresinde ilan edilen, işçilerin özgürlüklerini ancak işçilerin kendilerinin kazanabileceği ilkesine atıf yapılır.

Bu tür öneriler her şeyden önce proleter kökenli liderler ile liderlik ettikleri proleterler arasında yakın bir akrabalık olduğunun kabulüne dayanır. Geçmişte kendileri de beden işçisi olan liderlerin düşünce yapılarının kitlelerinkine daha yakın olduğu, işçileri daha iyi anladıkları, onlarla aynı ihtiyaçlara sahip oldukları ve aynı arzularla hareket ettikleri söylenir. Bunda doğruluk payı vardır zira eski işçi, önceki mesleğiyle ilgili teknik konulara aydınlardan daha hâkim olduğu gibi, işçi sınıfı yaşamının psikolojisi ve maddi ayrıntıları hakkında ilk elden bilgi sahibidir. Proleter kökenli liderlerin, liderliğin dezavantajları kadar avantajlarını da aydınlardan daha fazla sergilediği kuşkusuz doğrudur çünkü proleter, kitle psikolojisini genelde daha net anlaması itibarıyla, işçilere karşı nasıl hareket edeceğini daha iyi bilir. Bu durumdan, eski işçinin siyasi liderlik görevini yerine getirirken, taban ile sıkı ve düzenli temas kurmaya devam edeceği, en elverişli rotaları seçeceği, kitleleri tabiatıyla tamamen yabancı oldukları mahal ve yollara kendi proleter deneyimleri sayesinde sokmayacağı çıkarımları yapılabilir.

Sendikalist teorisinin temelinde sendika adına doğrudan eylem talebi vardır; sendikalar, çoğunluğu burjuva kökenli sosyalist liderlerden oluşan yönetimlerden kurtulmalı, kendi kendilerini idare etmeli ve sadece kendilerine karşı sorumlu olmalıdır. Doğrudan eylem, proletaryanın parlamen-

ter temsilin aracılığı olmadan siyaset gütmesi anlamına gelir. Sendikalizm, proleter otonominin yüceltilmesi olarak tanımlanır. Her şey işçinin gayreti, girişimi ve cesaretiyle şekillenmelidir. Örgütlü proletarya, köhne sosyalist bürokrasinin âciz genelkurmayından kurtulmuş olan, engelsiz, otonom ve egemen bir *franc tireur* [gerilla] ordusundan oluşmalıdır.⁵⁶ Hayallerden gerçeklere dönersek, taktiksel meseleler hariç sendikalizm ile siyasal sosyalizm arasındaki en önemli fark, liderlerinin sosyal kökenlerinde yatmaktadır. Sendika eski işçiler tarafından yönetilmektedir ve sendikalizmi savunanlar mantığı zorlayarak bu durumdan işçi sınıfı kökenli liderlerin politikalarının proletarya politikalarıyla mutlak surette örtüşeceği sonucuna varmaktalar.⁵⁷

Sendikalist liderlerin, hem entelektüel hem de ahlaki açıdan beden işçileri arasından seçilmesi gerekir.⁵⁸ İşçi sınıfı kökenli lider, proleter örgütlenmenin tüm hastalıklarını iyileştirecek Mesih gibi görülür; tüm olası liderler arasında en iyisi her hâlükârda odur.

Proletaryanın, işlerini avukatlar veya hekimler yerine proleter liderlere emanet ederek doğrudan denetleyebileceklerini düşünmenin bir yanılsama olduğunu söylemeye gerek yoktur. Her iki durumda da tüm eylemleri gerçekleştirenler araçlardır. Modern emek hareketinde liderin gerçek bir beden işçisi olarak kalması imkânsızdır. Sendika fabrikadan belli bir maaş karşılığında kolektif çıkarları sürekli gözetecek bir yoldaşı seçer; bu yoldaş, bilinçli ya da bilinçsizce, işçi sınıfından çıkarılıp yeni bir maaşlı çalışan sınıfına sokulur. Proleter lider, beden işçiliğini sadece maddi olarak değil, aynı zamanda psikolojik ve ekonomik olarak da geride bırakmıştır. Sadece ocaktan taş çıkarmayı veya ayakkabı pençelemeyi bırakmamıştır, aynı zamanda liderlik görevini paylaştığı avukat ve hekimler gibi bir aracıya dönüşmüştür. Başka bir deyişle, delege ve temsilci sıfatı taşıyan proleter kökenli lider, burjuva kökenli işçi lideriyle tıpatıp aynı oligarşik eğilimlere tabidir. Eski günlerin beden işçisi bundan böyle *déclassé*'dir [sınıfından kopmuş].

Sosyal bilimler literatüründe en çok sempati duyulan işçi sınıfı liderleri sendika liderleridir. Bu çok doğaldır. Kitaplar bilim adamları ve edebiyatçılar tarafından yazılır. Bu tür insanlar, genellikle sendikal hareketin liderlerine, siyasal emek hareketinin liderlerinden daha olumlu yaklaşıma meyillidir çünkü birinci grup, ikinci gruptakilerin sık sık yaptığının aksine, yazarın faaliyet alanına tecavüzde bulunmaz veya fikir dünyasını yeni ve

56 Edouard Berth, *Les nouveaux Aspects du Socialisme*, Rivière, Paris, 1908, s. 30.

57 Émile Pouget, *Le Parti du Travail*, Bibl. Syndicaliste, Paris, No. 3, s. 12.

58 Fernand Pelloutier, *Histoire des Bourses du Travail*, a.g.e., s. 86.

müdahaleci teorilerle rahatsız etmez. Aynı kitapta bir yandan sendika liderlerine övgüler düzülürken, diğer yandan sosyalist liderlerin suçlandığını görmemiz bu nedenledir.

İşçi ile işveren arasında tampon görevi gören liderlerin takdire değer kıymetli vasıflar edindiği öne sürülür; hüner ve titizlik, sabır ve enerji, sağlam mizaç ve dürüstlük. Hatta fevkalade iffetli bir yaşam sürdürdükleri iddia edilmiştir ve bu bağlamda, Guglielmo Ferrero'nun psikolojik dengeleme kanununa göre, görevine fevkalade bağlı tüm insanların nispeten daha fazla cinsel isteksizlik yaşadığına atıf yapılmıştır.⁵⁹ Sendika liderlerinin çoğunun tartışmasız sahip olduğu iki nitelik (daha büyük sorunlara olan ilgi ve anlayış yoksunluğunun yanı sıra), objektif ciddiyet ve bireysel sağduyudur; bunlar doğrudan kişisel sorumluluklarına dair fevkalade duyarlı olmalarından ve kısmen de işlerinin sıkıcı ve fazlasıyla teknik ve idari nitelikte olmasından kaynaklıdır. Sendika liderleri, Sardou'nun oyunundaki geveze Rabagas gibi siyasal emek hareketine yön veren konuşkan devrimcilerle bilinçli olarak kıyaslanmıştır ve abartılı bir şekilde, birinci grubun, ikincide olmadığı varsayılan sağlam bir siyasi algıya, sosyal ve ekonomik yaşamın olağanüstü karmaşıklığına ve uygulanabilir siyasete dair keskin bir anlayışa sahip olduğu öne sürülmüştür. Bu tür gözlemlerin özündeki hakikat, sendika liderlerinin (sendikalist eğilimdekileri şimdilik hariç tutarsak) siyasal sosyalizmin liderlerinden birçok açıdan farklı olduklarıdır.

Bununla beraber sendika liderlerinin kendileri arasında da sendikal hareketin farklı aşamalarına tekabül eden büyük farklılıklar vardır. Mali durumu hâlen zayıf olan ve genel olarak propaganda ve grevlerle uğraşan bir örgütün gerektirdiği liderlik nitelikleri, birçok ciddi yardım sağlayan ve her şeyden önce barışçıl ve pratik sonuçlar almaya yönelen bir sendikanın ihtiyaç duyduğu liderlik niteliklerinden mutlak surette farklıdır. Birinci du-

59 Arturo Salucci, *La Teoria dello Sciopero*, Libr. Moderna, Genoa, 1902, s. 151. Salucci, sendika liderlerinin çok genç yaşta evlenmekle beraber, evliliğin onlar için cinsellikten ziyade "gergin hayatlarına rahatlık getiren" bir birliktelik olduğunu söyleyecek kadar ileri gider. Birçok yazarın sendika liderlerinin psikolojisine dair analizi, bize yabancı diyarlardaki gezginlerin tanıdıklarımıza hiç benzemeyen insanlardan, hatta tamamen doğa dışı olaylardan bahsettikleri notları hatırlatır. Bu tür notlar, ejderhalar, kentaurlar veya başka mitolojik canavarlar gibi açıkça uydurma hikâyelerle süslenmediğinde bile, güvenilirliğinden şüphe edilecek niteliktedir. (Bkz. David Hume, *Enquiries concerning the Human Understanding*, Ed. Clar. Press, Selby-Bigge (Ed.), Oxford, 1902, s. 84.) Sendika liderlerinin iyi özelliklerine dair incelemelerin sıklıkla abartılı olmasını siyasal temelde açıklayabiliriz. Abartılar, burjuva çevrelerin liderlerin eğilimlerinden memnuniyet duymasından ve devrimci sosyalizm karşıtlarının onlardan medet ummasından kaynaklanmaktadır.

rumda temel gereksinim coşkudur ve vaaz yeteneğidir. Örgütçünün işi bir isyancının veya havarininkine oldukça benzer. Söz konusu özellikle proleter hareketin ilk günleri olduğunda, bazı eleştirmenler bu nitelikleri zırcahillikle ilişkilendirir.⁶⁰ Böyle dönemlerde propaganda esasen romantik ve duygusaldır, hedefi ise maddi değil manevidir. Hareketin daha geliştiği aşamalarda ise durum çok farklıdır. Sendikanın yerine getirmesi gereken işlevlerin muazzam bir şekilde karmaşılaşması ve sendikal yaşamdaki mali, teknik ve idari sorunların gittikçe artması, ajitatörlerin yerini teknik donanımlı çalışanların almasını gerekli kılar. Sınıf mücadelesi veren pazarlamacının yerini katı ve alelade bürokrat, ateşli idealistin yerini soğukkanlı materyalist, sarsılmaz inançlı (en azından teoride) demokratin yerini uyanık otokrat alır. İdari becerilerin birincil önem kazanmasıyla beraber hitabet faaliyeti arka plana atılır. Sonuç olarak hareketin bu yeni döneminde liderlik daha az gürültülü, şanlı ve şaşılaştırmacı olmakla beraber, çok daha ileri bir pratik yetkinlik üzerine kuruludur ve daha sağlam bir karaktere sahiptir. Liderler sadece rutini kavramanın ve uzmanlaşmanın getirdiği kişisel nitelikleriyle değil, aynı zamanda hareketlerini belirleyen ve tabanı kontrol etmelerini sağlayan tüzük ve yönetmeliklerin yarattığı duvarlarla da önderlik ettikleri kitlelerden ayrışmıştır. Alman metal işçileri federasyonunun tüzüğü kırk yedi sayfadır ve her biri on ila on iki bölümden oluşan otuz dokuz paragraf içerir. Böylesi bir labirentin içinde kaybolmayacak işçi var mıdır? Modern sendika yöneticisi, özellikle de bir federasyon yönetiyorsa, ilgili sanayi dalı hakkında her türlü bilgiye sahip olmalı ve örgütü ile rakiplerinin gücünü anbean kıyaslayabilmelidir. Sektörün teknik ve ekonomik yönüne aynı derecede aşina olmalıdır. İlgili malların üretim maliyetini, hammadde kaynaklarını ve maliyetlerini, piyasaların durumunu, farklı bölgelerdeki işçilik ücret ve koşullarını bilmelidir. Bir generalin ve bir diplomatın yeteneklerine aynı anda sahip olmalıdır.

Sendika liderinin sahip olduğu bu üstün nitelikler, demokratik rejimle her zaman uyumlu değildir ve aslında rejimin şartlarıyla birçok durumda açıkça çelişir.

Güç sevdasına en fazla eski beden işçisinin kapıldığı açıktır. Ücretli işçilik ve sermayeye kulluk zincirlerini kırmayı henüz başarmışken, kitlelerin kölesi olmak üzere yeni zincirlere vurulmaya hiç de heves etmez. Tüm azat edilmiş köleler gibi, yeni kazandığı özgürlüğünü istismar etmeye ve hovar dalığa eğilimlidir. Proleter kökenli işçi sınıfı liderinin kaprise ve despotluğa

meylli olduğunu tüm ülkelerde yaşanan tecrübelerle görüyoruz. Aykırılıkları tolere etmekte son derece gönülsüzdür. Şüphesiz ki bu özelliği kısmen sonradan görmüştüğünden kaynaklanır çünkü sonradan görmelerin doğasında otoriteden taviz vermeme, yöneltilen tüm eleştirileri aşağılama ve itibarsızlaştırma maksadıyla geçmişe yapılan kötü niyetli imalar olarak görmek vardır. Tıpkı dininden dönmüş Yahudinin İbrani kökenine atıf yapılmasından hoşlanmadığı gibi, proleter kökenli işçi lideri de işçiye tabi olduğu konuma yapılan hiçbir atıftan hoşlanmaz.

Ayrıca, kendi başına bir yerlere gelen herkes gibi, sendika liderinin de son derece kibirli olduğu unutulmamalıdır. Genelde geniş bir maddi bilgi birikimine sahip olmakla birlikte, genel kültürden, kapsamlı bir felsefi bakış açısından ve doğuştan liderlerin sahip olduğu özgüvenden yoksundur; bu sebeplerden, burjuva ileri gelenlerinin ilgi ve yakınlaşmalarına gerektiğinden daha az direnç gösterme eğilimindedir. Engels, Sorge'ye gönderdiği mektubunda İngiltere'den şöyle bahsetmiştir:⁶¹ “Bu ülkedeki en itici şey, işçilerin kanına ve iliklerine kadar işlemiş olan burjuva ‘saygınlığı’dır. Her biri kendi haklı gururunu taşıyan, ancak ‘büyüklerine’ ve ‘üstlerine’ doğuştan saygı duyan farklı ve yerleşmiş kademelere sahip hiyerarşik toplum örgütlenmesi öylesine doğal görülmekte ki, öylesine kadim ve geleneksel ki burjuvalar nispeten kolayca işçilerin aklını çelebilmektedir. Mesela John Burns’un, ruhunun derinliklerinde Kardinal Manning’den, Belediye Reisi’nden ve burjuvazi genelinden gördüğü rağbeti kendi sınıfından gördüğüne yeğlemediğinden hiç de emin değilim. İşçi sınıfı kökenli liderlerin en iyisi olduğunu düşündüğüm Tom Mann bile, Belediye Reisi ile öğle yemeğine gidişini anlatmaktan keyif almakta.” Almanya’da 2. Wilhelm ile kişisel temasta bulunabilmiş sayılı “sınıf bilinçli” Alman işçiden biri, hükümdarın huzurunda fikirlerini ifade etmeye ya da partisinin ilkelerine sadakatini sergilemeye hiç yeltenmemiştir.⁶² Proletarya içinde kooperatif yöneticileri, sendika sekreterleri ve farklı örgütlenmelerin güvenilir liderlerinden oluşan, psikolojisi tamamen ilişki kurduğu burjuva sınıf modeliyle örtüşen geniş bir katman çoktan ortaya çıkmıştır.

⁶¹ *Briefe u. Auszüge aus Briefen*, a.g.e., s. 324-325.

⁶² “Arbeiterzeitung” Dortmund, 16 Eylül 1903: “1900 yılında, İmparatorluk Sigorta Enstitüsü temsilcileri Berlin’deki yeni idari binanın açılışı vesilesiyle saraya çağrıldılar. Sendika çevrelerinde iyi tanınan sıra işçisi Buchholz görevdaşlarıyla beraberdi. Demir haç madalyası takan Buchholz, 2. Wilhelm’in dikkatini çekti. Anlaşılan Kral, Buchholz’un sosyalist olduğunu biliyordu ve şöyle dedi: ‘Tüm sosyalistlerin monarşi karşıtı olduğunu sanıyordum?’ Buchholz derhâl cevap verdi: ‘Hayır Majesteleri, hepsi değil!’”

Eski beden işçisi yeni çevresinden kuvvetle etkilenir. Daha nazik ve rafine bir görgü edinir. Asillerle olan günlük birlikteliğinde kamusal teamülleri öğrenir ve onları özümsemeye çalışır. İşçi sınıfı temsilcilerinin, yaşadıkları değişimi maskeleyemeye çalışmaları nadir değildir. Sosyalist liderler (keza Demokrat Hristiyanların ve sendikaların liderleri de) işçi sınıfı kökenliyse, kitlelere hitap ederken kendilerini işçi olarak tanıtmayı severler. Kökenlerine ve tabanla paylaştığı özelliklere vurgu yaparak iyi karşılanırlar, ilgi ve güven uyandırılırlar. Fransa'daki 1848 seçimlerinde adayların kendilerinden *ouvrier* [işçi] olarak söz etmeleri modaydı. Bu yalnızca bir şeref unvanı değildi, aynı zamanda onları başarıya ulaştıracak bir unvandı. Bu *ouvrier*'lerin yirmi biri bu sayede seçimleri kazandı. Bu unvanın esas önemini, Fransa, İtalya ve başka yerlerdeki modern Sosyalist Parti aday listelerini inceleyerek anlayabiliriz; bu listelerde örneğin bir kalaycı ustasının (dükkan sahibi olması itibarıyla bir küçük burjuvanın) kendisini "tamirci" olarak tanımladığını ve buna benzer durumları görüyoruz. İşçi sınıfı okurlarına yönelik seçim broşürlerinde kendisini işçi olarak tanıtan, burjuvaziye hitabında ise bir işveren olarak tanıtan adaylara bile rastlıyoruz. Parlamenteoya giren eski beden işçilerinin bir kısmı, farklı kılık kıyafetleriyle az çok dikkat çekmek isteyerek burjuva mevkidaşlarından ayrılmaya devam ederler. Ancak proleter kökenlerine dair böyle bir dışavurumla iç değişimlerini önlemeleri söz konusu olamaz. Bu değişimi Jaurès (sosyalizm saflarına geçmeden önce) şöyle tasvir etmiştir: "Parlamenteoya giren işçi sınıfı vekilleri, süratle ve kelimenin kötü anlamıyla burjuvalara dönüşürler; eski coşkularını ve enerjilerini kaybederler ve geriye yalnızca bir çeşit kürsü duygusallığı kalır."⁶³

Ahmakça bir kişisel tatmin hissine kapılan eski işçi, girdiği yeni ortamın keyfini çıkarmaya ve demokratik anlamda tüm ilerici özelemlere kayıtsız kalmaya hatta düşmanlık etmeye meyillidir. Mevcut düzene ayak uydurur ve nihayetinde mücadeleden bıkar ve düzene iyice ısınır.⁶⁴ Sosyal devrim dogması artık onları ne kadar ilgilendirir ki? Kendi sosyal devrimleri zaten gerçekleşmiştir. Aslında bu liderlerin tüm umudu, delege seçilmelerini ve geçinmelerini sağlayan proletaryanın varlığını her daim sürdürmesidir. Bunun sonucunda, örgütlenmenin, durmaksızın örgütlenmenin her şeyden

63 Jean Jaurès, "Dépêche de Toulouse," 12 Kasım 1887.

64 Birkaç yıl önce Max Weber, Alman prenslerine sosyalizm korkularını yatıştırmaları için sosyalist kongrelerden birinde bir gün geçirmelerini nasihat etti; böylece, toplanmış devrimci kalabalığındaki "baskın tavrın küçük burjuvanın, hâliinden memnun hancının tavrı olduğunu" ve gerçek bir devrimcilik coşkusunun izinin bile bulunmadığını görecektir (Max Weber'in Verein für Sozialpolitik'in Magdeburg kongresindeki konuşması, oturumun stenografik raporu, 2 Ekim 1907).

önce geldiğini ve son işçi örgüte katılana dek işçilerin gayelerine ulaşamayacağını iddia ederler. Her *beati possidentes* [mutlu malik] gibi onlar da zayıf savaşçılardır. İngiltere’de olduğu gibi, işçilerin ve kapitalistlerin bir tür birlik oluşturmaları ve ortak teşebbüslerinin kazancını eşit olmasa da paylaşmaları teorisine yönelirler. Böylece emekçilerin maaşları işten elde edilen kâra bağlı hâle gelecektir. Eşelmobil olarak adlandırılan bu ilkeye dayalı doktrin, tüm mevcut sınıf düşmanlıklarının üzerini örtmekte ve işçi örgütlerine salt ticari ve teknik olan bir damga vurmaktadır. Mücadelenin kaçınılmaz hâle geldiği durumlarda lider düşmanla uzun müzakerelere girer; müzakereler uzadıkça, ismi gazetelerde ve halk arasında daha çok duyulur. “Makul görüşler” ifade ettiği sürece hem rakiplerinin övgüsünü hem de (çoğu durumda) kalabalığın beğenisini ve minnettarlığını kazanacağından emin olabilir.

Kişisel egoizm, pısrıklık ve bayağılık genellikle sağduyu ve geniş bilgi birikimiyle yakından ilişkilendirilir ve bu durum iyi niteliklerin kötülerden ayırt edilebilmesini zor kılar. Proleter kökenli işçi liderleri arasında hiç de az olmayan deli fişekler, soğukkanlılara dönüşür. Saldırgan bir politika izlemenin yanlış olacağına vicdanen inanırlar; onların gözünde bu, hiçbir fayda getirmemenin ötesinde önceki kazanımları da tehlikeye atacaktır. Bu durumda genelde iki tür güdü harekete geçmekte, egoizm ve ereksellik bir araya gelmektedir. İşçi liderinin bunların etkisiyle edindiği göreceli sükûneti bir sendika çalışanı büyük bir dürüstlikle dile getirmiştir: “Söyleyeceklerim bir sitem değildir ancak bugünkü konumumuza kıyasla, hâlâ tezgâh başında çalıştığımız ve düşük maaşla geçinmek zorunda olduğumuz günlerde, mevcut sosyal düzeni kişisel çıkarımız doğrultusunda hızla değiştirmekte daha hevesliydik.”⁶⁵ Bu zihniyet sıkça görüldüğü üzere, eski beden işçisinin gazetecilikle uğraşması durumunda daha da güçlenmektedir. Çoğu durumda takdire şayan bir titizlikle çalışarak ciddi miktarda bilgi edinse de bilimsel bir doktrin oluşturacak unsurları bir araya getirmeyi, detaylandırmayı ve benimsemeyi sağlamak, hatta kendine yol gösterecek bir fikrî sistem oluşturmak için gerekli ön eğitime sahip değildir. Sonuç olarak pek çok Marksist’in kuşkusuz yaşadığının tersine, sakinliğe olan yönelimleri kapsamlı bir teorinin ağırlığı altında ortadan kalkmamaktadır. Marx uzun zaman önce proleter liderlerin bu kusurunu fark ederek şöyle demiştir: “Beden işçiliğini

65 Ciltçiler sendikası lideri Kloth’un 1906’da Berlin sendika yöneticileri konferansındaki konuşması (Protokoll, s. 10). Protokoll’da bu noktada şiddetli itiraz sesleri yükseldiği ve “Söylediklerin sosyalist parti çalışanları için bir kat daha geçerli” denildiği belirtilmektedir. (Bkz. *supra*, s. 146)

birakıp profesyonel yazar olmaya soyunanlar hemen her zaman teoriyi eline yüzüne bulaştırmaktalar.”⁶⁶

Böylece işçi sınıfı hareketinde proleter kökenli liderlerin burjuva kökenliler yerine ikame edilmesinin, liderlerin siyasi ve ahlaki ihanetlerine karşı hem teoride hem de pratikte hiçbir garanti sağlamadığını görüyoruz. 1848’de Fransa’da geçici hükümetin kararıyla yapılan seçimlerde, meclise giren milletvekillerinden on biri işçi sınıfındandı. Bunların onu, seçilmelerini sağlayan işçilik programından derhâl çark etti.⁶⁷ Daha da çarpıcı bir örneğe, Enternasyonal’in İtalyan şube liderleri tarihinde (1868-1879) rastlıyoruz. Burada liderlerin çoğu burjuvazi ve aristokrasiden gelmekteydi ve neredeyse hepsi üstün değerlere sahip olduklarını kanıtladılar. Sadece iki istisna vardı ve bunlar işçi sınıfı kökenlilerdi. Kendisini “örnek işçi” olarak tanıtan Stefano Caporusso, başkanı olduğu Napoli sosyalist grubunun fonlarını zimmetine geçirdi; Torino grup başkanı Carlo Terzaghi’nin ise bir polis casusu olduğu anlaşıldı ve partiden atıldı.⁶⁸

Genel olarak konuşursak, emek hareketi tarihinde sosyalist bir partinin siyasal çevrenin etkisinde kalmasının ne derecede gerçek proleter nitelik taşıdığıyla orantılı olduğunu görüyoruz. 1882’deki seçimle birlikte İtalyan Sosyalist Partisi’nin (o zamanlar sadece beden işçilerinden oluşuyordu) ilk milletvekili olan hurufatçı Antonio Maffi, bir işçi olarak seçilmesinin toplum içindeki diğer sınıflara muhalefet edeceği anlamına gelmediğini açıklayarak alelacele sol bir burjuva grubun saflarına katıldı.⁶⁹ İkinci İmparatorluk Fransa’sında Proudhoncuların iki lideri, oymacı Henri Louis Tolain ve Cenevre’deki ilk Enternasyonal kongresinde (1866) aydınların ve burjuvaların örgütten tamamen dışlanması doğrultusunda tüzüğe madde eklenmesini ısrarla savunan dizgici Fribourg, 1871’de Komün ilan edildiğinde Thiers ile beraber saf tuttular ve bu ihanetleri nedeniyle Enternasyonal’den atıldılar. Tolain’in kariyerini muhafazakâr cumhuriyetin bir senatörü olarak sonlandırdığı da eklenmelidir. Enternasyonal’in genel konsey üyesi olan İngiliz işçi lideri Odger, Paris’teki ayaklanmadan sonra görevini bıraktı. Bu kararı kısmen Marx’ın diktatörce yöntemlerine tepki olarak aldığı doğrudur. Ancak bunun karşılığında Marx, Odger’in Enternasyonal’i yalnızca kitlelerin

⁶⁶ Sorge’ye mektup, 19 Ekim 1877, *Briefe u. Entzöge aus Briefen*, a.g.e., s. 159.

⁶⁷ Arthur Arnould, *Histoire populaire et parlementaire de la Commune de Paris*, Kistemaekers, Brüksel, 1878, Cilt 2, s. 43.

⁶⁸ Bkz. Michels, *Il Proletariato e la Borghesia nel Movimento socialista Italiano*, a.g.e., s. 72 vd.

⁶⁹ Alfredo Angiolini, *Cinquant’anni di Socialismo in Italia*, Nerbini, Floransa, 1904, 2. bs., s. 180-186.

güvenini kazanmak için kullanmak istediğini ve siyasi kariyerine bir engel olarak gördüğü anda sosyalizme sırtını dönmeye hazır olduğunu belirtmekte haksız değildi. Bunun bir benzeri, Enternasyonal genel konseyinin bir diğer üyesi olan Lucraft'ın durumudur; İngiliz hükümeti tarafından okul müfettişi olarak atanmayı garantilemiştir.⁷⁰ Kısacası işçi güçlerine işçi sınıfı kökenliler liderlik ettiğinde, burjuvaziye karşı yapılan hamleler, başka bir sınıftan gelenlerin liderliği altında yapılanlardan her zaman daha zayıftır ve hareketin ortaya koyduğu hedeflerle daha az uyumludur. İşçi olan proletarya liderlerinin siyasal davranışlarına atıfta bulunan bir Fransız eleştirmen, bu kişilerin hem zihnen hem de ahlaken burjuva kökenli liderlerin sahip olduğu eğitim ve kültürden yoksun olduklarının altını çizmiştir. Aynı yazar, işçi sınıfı kökenli liderlerin birçoğunun, davranışlarıyla yoğun anti-parlamentar kültürü katkı yaptığını ortaya koymuştur. “Feodalizm hâkimiyetinden sonra, burjuvazi hâkimiyetine girdik. Burjuvalardan sonra sırada ustabaşılar mı var? Düşmanımız efendimizdir, der La Fontaine. Lakin efendilerin en fenası, kendi saflarımızdan yalanlarla ve kurnazca iktidara ulaşmış olandır.”⁷¹

Proletaryanın dünya sahnesine kuvvetli bir çıkış yapmasının ahlaken canlandırıcı bir etkisi olacağı, bu yeni unsurların kamu otoritesini sürekli ve usanmadan kontrol altında tutacağı ve (keskin bir sorumluluk duygusuyla) kendi örgütlerinin işleyişini sıkı bir şekilde denetleyeceği umuluyordu. Bu beklentiler, işçilerin kendi oligarşik eğilimleri yüzünden hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. Cesare Lombroso'nun, İtalyan Sosyalist Partisi'nin merkez organı tarafından yayımlanan bir makalesinde çelişkiye düşmeksizin dikkat çektiği üzere, proletarya iktidara ve burjuvazinin zenginliğine ne kadar yakınlaşırsa, karşıtlarının bütün kusurlarını o kadar benimsemekte ve yolsuzluğa alet olmaktadır. “Böylece burjuva partilerin tüm kusurlarına sahip, halk nezdinde öne sürdüğü itibara çoğu zaman haiz, içlerindeki liberal akımlarca hükümet yolsuzluklarına kolayca alet edilen sözde halk partilerinin alt bölümlere ayrışması gerçekleşir.”⁷² Avrupa tarihinde bunun yeterli örneğine sahibiz, hatta çok yakın zamanda bile, parti liderliğinin proleterlerin elinde kalmasına yönelik suni girişime; tüm ülkelerde örgütlü işçilerin karşı durmak için her türlü sebebe sahip oldukları siyasal misoneizme (yenilik korkusuna) tanıklık etmiş bulunmaktayız. Sosyalist hareketin tüm hatalarının, proleter partiye burjuvaların doluşmasından kaynaklandığını sıklıkla dile

⁷⁰ Gustav Jaechh, *Die Internationale*, a.g.e., s. 152.

⁷¹ Flax (Victor Méric), *Contant* (d'Ivry), “Hommes du Jour,” Paris, 1908, No. 32.

⁷² Cesare Lombroso, *I Frutti di un Voto*, “Avanti,” No. 2987 (27 Nisan 1905).

getiren tabanın bu şikâyeti, sadece içinde bulunduğumuz dönemin tarihsel özelliklerini bilmemelerinin sonucudur.

Demokratik parti liderleri her yerde aynı nitelikte değildir çünkü etkisinde oldukları eğilimler karmaşası, çevreye, millî özelliklere, iklime, tarihsel geleneklere vb. göre değişiklik gösterir.

Amerika Birleşik Devletleri her şeye kadir doların ülkesidir. Dünyanın başka hiçbir ülkesinde kamusal yaşam bu derecede paragözlülüğün hâkimiyetinde değildir. Sınırsız sermaye gücü mutlak surette yolsuzluğa yol açar. Ancak Amerikalı eleştirmenlerin söylediğine göre, ülkelerindeki yolsuzluk sadece devasa bir oranda değildir, ayrıca da kurumsallaşması kabul görmüştür. Avrupa’da bu tür yolsuzluklar kınamalara ve öfkeye yol açarken, Amerika’da bunlara aldırış edilmemekte veya hoşgörülü bir tebessümden fazlası sergilenmemektedir. Lecky, Amerikalıları yalnızca kamusal yaşamlarındaki davranışlarına göre yargılamamız durumunda son derece olumsuz (ve de adaletsiz) bir sonuca varacağımızı belirtmektedir.⁷³

Anlatıldığı üzere Kuzey Amerika’ya geniş ölçüde sinmiş olan yoğun ve kaba materyalizmin, ülkedeki işçi liderlerinin aristokratik eğilimlerini özgürce ve muazzam geliştirerek en üst seviyeye taşıdığını düşünmeden edemeyiz. Amerikalı proleter liderlerin yaptığı, sadece ülke yaşamına egemen olan kapitalizmin peşinden gitmektir. Bunun sonucunda parti yaşamı da özünde plütokratik hâle gelmiştir. İyi bir maaş ve benzeri getiriler elde eden sendika yöneticileri, frak giyerek işverenlerle şaşaalı ziyafetlerde buluşurlar. Kongrelerde yabancı delegelere, hatta eşlerine değerli hediyeler, mücevherler vb. verirler. Liderlerin verdiği hizmetler, bazen ciddi rakamlara ulaşan maaş artışlarıyla ödüllendirilir. İşçi liderlerinin, özellikle de sendika liderlerinin çoğunun, konumlarını yalnızca kendi yükselişleri için bir araç olarak gördüğü kuşkusuzdur. Konuyu iyi bilenlerin ifadesiyle, Amerikan işçi sınıfı şimdiye kadar herhangi bir nedenle gurur duyabileceği az lider çıkarmıştır. Birçoğu, işçi arkadaşlarının güveni sayesinde geldiği görevi utanmadan ve ahlaksızca suistimal eder. Toplu ele alındığında Amerikan işçi liderleri “aptal ve açgözlü” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁴ Kendisi de Amerikalı ve sosyalist olan Gaylord Wilshire sosyalist liderleri şu şekilde yererek tasvir etmiştir: “Kendi başarısızlıkları temelinde toplumsal memnuniyetsizliğini sıklıkla dile getirir. Derin konuşmaktansa yüksek sesle konuşmayı yeğler. Genelde

⁷³ W. E. Lecky, *Democracy and Liberty*, Longmans, Londra, 1899, Cilt 1, s. 113-114.

⁷⁴ Austin Lewis, *The Rise of the American Proletarian*, a.g.e., s. 200.

eğitilmiş değildir ve arzu ve talepleri çoğu zaman cehalet kaynaklıdır.”⁷⁵ Zeki ve dürüst çalışanlar bunun sonucunda işçi örgütlerinden dışlanır veya yanlış yollara itilir. Hatta kapitalistlerin tamamen kontrolünde olan işçi lideri sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu bile ileri sürülmüştür. Eğitimsiz sonradan görmeler olmaları nedeniyle dalkavukluktan ziyadesiyle etkilenirler,⁷⁶ ancak bu, kusurlarının en küçüğüdür. Birçoğu sermayenin maaşlı uşaklarından fazlası değildir. Böylece “sendika yöneticisi” düşmanın elindeki bir “patron”, “grev kırıcı” ya da daha anlamlı bir Amerikan ifadesi kullanırsak “kapitalist sınıfın işçi subayı” olur.⁷⁷ Ayrıcalıklı bir konuma ulaşmış ancak ahlaktan tamamen yoksun olan Amerikalı işçi kategorileri hakkında inanılması zor ayrıntıları sosyalistlerin kendilerinden öğreniyoruz. En ileri derecede örgütlü sendikaların bazıları, ilgili sanayi dallarındaki kapitalistlerle tüketiciyi sömürmek ve ganimeti dostça bölüşmek üzere düzenli olarak anlaşmaktadır.⁷⁸ Bazı durumlardaysa, bir işveren grubundan rüşvet alan sendika federasyonu lideri, başka bir grubun çalışanları arasında grev örgütlemektedir. Öte yandan işçilerin lehine ilerleyen birçok grev aniden sonlanmış çünkü işverenler liderleri grevi durdurmaları doğrultusunda satın almıştır. Amerikalı işçilerin sosyalist eğilim eksikliği ve sınıf bilincinden yoksun olmaları, işverenlerin seçkin yazarları ve önde gelenlerinin takdiriyle karşılanmıştır; fevkalade zekâlarına övgülerde bulunarak, onları yoz ve tembel Avrupalı işçilere örnek göstermektedirler.⁷⁹ Ancak bu zeki Amerikalı işçiler söz konusu kişilerin oyuncağı olmuştur ve işçi liderlerinin kabahatlerini fark etmeyen tek işçi zümresi gibi görünmektedir. Gerçekten de liderlerin foyasını ortaya çıkarıp onların düşmanlığını kazanan daha akıllı yoldaşlarıyla aynı tezgâhta çalışmayı reddederek bu kabahatleri doğrularlar.⁸⁰

Kuzey Amerika’nın örgütlü işçi sınıfı tarihindeki yolsuzluk sıklığının, kapitalist sınıfinkisiyle başa baş yarıştığı kuşkusuzdur. Bir Amerikan emek hareketi tarihçisi şöyle der: “Her ikisi de hüznü ve kasvetli hikâyelerdir ve diğer ülkelerin işçi hareketlerinde son derece çarpıcı rol oynayan kahramanlıkların ve duyarlılığın Amerikan işçi örgütlenmesindeki noksanlığı daha da

75 Gaylord Wilshire, *Wilshire Editorials*, Wilshire Book Co., New York, 1906, s. 140.

76 Austin Lewis, a.g.e., s. 202.

77 Daniel De Leon, *The Burning Question of Trades Unionism*, a.g.e., s. 10-12, 41-43.

78 George D. Herron, *The Day of Judgment*, Kerr, Chicago, 1904, s. 17. Ayrıca bkz. Werner Sombart, *Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus?*, a.g.e., s. 33.

79 Ör. Bkz. E. Cauderlier, *L'Évolution économique du XIX siècle*, Brüksel, 1903, s. 209.

80 De Leon, a.g.e., s. 12.

büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Para temelli bir medeniyetin sinizmi, hem kapitalistlerin hem de proleterlerin kemiklerine kadar işlemiş görünmektedir.”⁸¹ Bahsettiğimiz bayağı ve çıkarıcı yolsuzluğun yanında, idealizm kaynaklı bir yolsuzluk da söz konusudur ve ikincisi birincisiyle karıştırılmamalıdır. Bazen lider, diğer partilerin ya da hükümetin vereceği para karşılığında belli bir partiye saldırma fikrine olumlu yaklaşır. Bunu yapabilmesi elbette paranın *non olet* [kokusu olmadığı] düşüncesine dayalıdır; ancak, sadece partisinin çıkarına hareket eder ve aldığı paradan kendi cebine bir kuruş bile atmaz. Amerikalı bir siyasal iktisatçı, bu tür yolsuzlukların bazen lideri kendini feda etmeye sürükleyebildiğine haklı olarak dikkat çekmiştir; dışarıdan gelen parayla partiyi güçlendirmek için en sert saldırıları ve en kötü suçlamaları kahramanca göze alabilmekte, hatta gerekirse kendi siyasi kariyerinin sonlanmasını kabullenebilmektedir. Şerefini partiye feda etmeye hazırdır ve bu, şerefli bir insanın yapabileceği en büyük fedakârlıktır.⁸² Örneğin siyasal işçi hareketi liderleri sıklıkla liberaller tarafından bu tür yolsuzluklarla, yani liberaller veya radikallerle savaşmaları doğrultusunda muhafazakârlardan veya hükümetten para almakla suçlanırlar. Uluslararası işçi hareketi tarihinde bu tür örnekler hiç de az değildir. Mesela İngiltere’deki 1885 genel seçimlerinde, Sosyal Demokrat Federasyon’un liderleri, metropol bölgelerinde iktisadî aday çıkarmak üzere Tory Partisi’nden para aldılar; rakiplerinin oylarını bölmeyi ve böylece liberal adayları yenmeyi amaçlayan Tory Partisi’nin, sosyalist adayların aldığı her oy için 8£ ödemesi söz konusuydu.⁸³ Benzer şekilde, Milano İşçi Partisi lideri Constantino Lazzari, burjuva radikallerine karşı seçim mücadelesi vermek üzere hükümetten 500 lire aldı.⁸⁴ Almanya’da Allgemeine Deutsche Arbeiterverein başkanlığının son yıllarında Schweitzer’a, Bebel’in da iştirakiyle yöneltilen yolsuzluk suçlamaları da benzer bir duruma işaret etmektedir. En azından Gustav Mayer’in konu hakkındaki farklı kaynakları inceleyerek vardığı izlenim budur.⁸⁵ Bu vakaların hiçbirinde, parti liderlerini kişisel bir yolsuzlukla suçlamak adil olmaz çünkü para kişisel çıkarlar doğrultusunda değil, parti yararı düşünülerek alınmıştır. Bu tür yöntemlerin siyasi açıdan akıllıca olup olmadığı, siyasi ahlakın genel gelişimine

⁸¹ Austin Lewis, a.g.e., s. 196.

⁸² Robert Clarkson Brooks, *Corruption in American Politics and Life*, Dodd, Mead & Co., New York, 1910, s. 65 vd.

⁸³ Bernard Shaw, *The Fabian Society: What it has done: How it has done it*, Fabian Society, Londra, 1892, s. 6.

⁸⁴ Alfredo Angiolini, *Cinquant’anni di Socialismo in Italia*, Nerbini, Floransa, 1900, 1. bs., s. 135.

⁸⁵ Gustav Mayer, *J. B. Schweitzer*, Fischer, Jena, 1909, s. 129, 161, 181, 195, 321, 379.

hizmet edip etmediği ise farklı mevzulardır. Kuşkusuz ki kitlelerin zihniyeti üzerinde iyi anlamda eğitici bir etkileri olmaz. Dahası, liderlerin maneviyatı açısından bilhassa tehlikelidir. Ulvi saiklerle yapılan yolsuzlukların ardından alçakça yapılan yolsuzlukların gelmesi muhtemeldir. Bu yöntemin parti siyasetinin düzenli ve meşru bir unsuru olarak kabul edilmesiyle beraber, becerikli ancak ahlaksız liderler, dürüst ve karşılık beklemeyen mevkidaşlarına kıyasla partiye daha çok “fayda” sağlayacaktır, fakat yolsuzluk kazancının bir kısmını kendi ceplerine atmaları da kolaylaşacaktır. Bu, sonun başlangıcı olacak ve partinin kapıları plütokraziye aralanacaktır.

İngiliz işçi liderlerinin bu hususlarda Amerikalılardan çok daha düzgün oldukları söylenemez ve İngiltere’de yolsuzluğun daha kurnazca ve gizlice yapıldığı muhtemeldir. Bebel, Amsterdam kongresinde (1906) Marx ve Engels ile Londra’daki özel sohbetlerinde kendisine şöyle dediklerini aktardı: “Kapitalistler İngiliz sosyalist liderlerini ayartarak hareketi frenlemeyi akıl etmeselerdi, İngiliz sosyalizmi bugün çok daha ileri bir düzeyde olurdu.”⁸⁶ Sosyalizm uğruna diplomat kariyerini feda eden burjuva kökenli İngiliz Marksist lider Hyndman, anılarında işçi sınıfı liderlerinin birçoğunun ve özellikle de en çalışkan ve yeteneklilerinin, burjuva kökenli sosyalistlerin yardımıyla gerçek bir siyasal kültür edindikten sonra, bu yeni kazanımlarını burjuvaziye satmaktan çekinmediklerini anlatmıştır. Liderlerinin parlak zekâsı olarak adlandırdıkları şeye hayranlık duyan işçilerin kendileri de, oylarıyla liderlerin kamusal yaşamdaki yükselişlerini mümkün kılmakta ve anlatılan durumdan şikâyet etmemektedir.⁸⁷ İngiliz işçi hareketini iyi tanıyan bir başka yazar şöyle der: “Geçenlerde, önde gelen işçi liderlerinden biri, emek hareketinin bir şeref ve haysiyet mezarlığına dönüştüğünü dile getirdi. Bu çok sert bir söylem olsa da özünde ne kadar da doğru!”⁸⁸

Böylece Birleşik Devletler’de ve bir dereceye kadar İngiltere’de, özgün bir proleter kökenli işçi sınıfı lider kategorisi oluşmuştur. Kuşkusuz ki bunların arasında sağlam karakterli ve bencil saiklerle hareket etmeyen birçok kişi ve az sayıda olmakla beraber ulvi görüşlü, derin bir teorik anlayışla donanmış, tutarlı bir siyasi faaliyet ve hatalardan kaçınma kapasitesine sahip insan da vardır. Çoğu mükemmel örgütçüler ve uzmanlardır. Ancak bu istisnai kategorilerin dışında, işçi liderlerinin çoğunun yarı eğitilmiş ve kibirli

⁸⁶ Daniel De Leon, *Flashlights of the Amsterdam Congress*, Labor News Co., New York, 1906, s. 41.

⁸⁷ H. M. Hyndman, *The Record of an Adventurous Life*, Macmillan, Londra, 1911, s. 433.

⁸⁸ S. G. Hobson, *Boodle and Cant*, a.g.e., s. 588.

egoistler olduğuna dair hiçbir şüphe yoktur. Diderot'nun, hırslı Parisli dilenci Lumpazius'a şu sözleri söyleterek bu tür şahıslar hakkındaki önsezisini dile getirdiğini düşünebiliriz: "Rahata kavuşan tüm dilencilerin yaptığını yaparım; eşine hiç rastlanmadık ölçüde arsız olurum."⁸⁹

VI. AYDINLAR VE İŞÇİ SINIFI PARTİLERİNİN AYDINLARA DUYDUĞU İHTİYAÇ

Emek hareketinin ilk günlerinde işçiler, davalarına katılan burjuva aydınlara derinden itibar etmişlerdir ancak hareketin olgunlaşmasıyla beraber proletaryanın aydınlara karşı bu tutumu yerini yersiz eleştirilere bırakmıştır. Sosyalist tabanın bu antipatisi yanlış varsayımlara dayanır ve iki karşıt bakış açısından kaynaklanır. Almanya'daki "Neue Zeit" ve "Leipziger Volkszeitung" gibi gruplar, Berlin, her iki Saksonya ve Ren Vestfalya'sındaki devrimci işçilerin desteğiyle katı devrimci anlayışın sürdürülmesinde ısrar etmekte; aydınları, emek hareketini "köreltmek", "sulandırmak", "burjuvallaştırmak", proleter mertlikten arındırmak ve ona fırsatçı bir taviz ruhu katmakla suçlamaktalar. Devrimciler tarafından *principiis obsta! [yılanın başını küçükken ezmek]* fikriyle sürekli eleştiri yağmuruna tutulmaktan muzdarip reformistler ve revizyonistler ise bu eleştirilere cevaben yine aydınlara saldırır; onları, işçi hareketi ve ihtiyaçlarıyla ilgili akla yatkın fikirlerden tamamen yoksun olmaları itibarıyla hareketin normal seyrini bozan işgüzar davetsiz misafirler, fosilleşmiş profesörler vb. olarak nitelerler. Böylece birinci eleştirmen grubu, aydınları genelde reformistler ve burjuva kafalı aşırı sağcı sosyalistler olarak görürken, ikinci eleştirmen grubu, aydınları uç görüşlü devrimciler ve aşırı solun anarşist sosyalistleri olarak sınıflandırır. 1902'ye doğru İtalya'daki aydınlar çapraz ateş altında kaldılar. Bir yandan reformistler, saf bir proleter öze sahip iktisadi köylü örgütlerini temsil ettiklerini öne sürerek, burjuva ve küçük burjuvaların çoğunluğunu oluşturduğunu iddia ettikleri *circoletti ambizioso*'ya ("çıkarıcı küçük çevreler" – yani şehirli sosyalist gruplar) karşı tavrı aldı. Diğer yandan "Avanguardia Socialista" grubunun devrimcileri, sanayi işçilerinin sınıf bilinçli proletaryasını temsilen, parti çalışanlarına ve burjuva liderlere karşı olan listelerde yer aldılar. Böylece aydınlar, her iki fraksiyon tarafından da günah keçisi yapılmış ve partinin tüm hata ve günahlarından sorumlu tutulmuşlardır. Ancak iki taraf da haksızdır. Her şeyden önce, burjuvaziden gelenleri işçi sınıfı partisinin aşırı sağ kanadına katılmaya itecek sebepleri anlamak pek mümkün değildir.

⁸⁹ Diderot, *Le Neveu de Rameau*, Delarue, Paris, 1877, s. 44.

Bundan ziyade, konuyu kesin olmamakla beraber iyi açıklayan psikolojik ve tarihsel argümanlara dayanan karşı tez geçerlidir.

1. Öncelikle Kautsky'nin "sosyalizmi eğitilmiş insanların bile suç veya delilik olarak yaftaladığı" döneme atfen ortaya koyduğu makul psikolojik argümanları ele alalım (Kautsky'nin bu dönemin geride kaldığını düşünmekte hatalı olduğunu da belirtelim): Sosyalist davaya katılan burjuvaların, bunu yapan proleterlerden daha sağlam bir karaktere, daha büyük bir devrim sevdasına ve daha güçlü bir inanca ihtiyaç duyduğu tespitini yapar.⁹⁰ Burjuva kökenli sosyalistin verdiği şiddetli iç ve dış mücadeleler, sosyalist inancının olgunlaştığı acı dolu günler ve uykusuz geceler, özellikle de üst burjuva tabakalardan gelmişse, onda proleter sosyalistlerin nadiren sahip olduğu bir şevk ve azim yaratmıştır. Burjuva dünyasından tamamen kopmuştur ve artık onun can düşmanıdır; ona karşı *a priori* [önsel olarak] tavizsizdir. Böylelikle sosyalist aydın, burjuvazi ile mücadelede en devrimci eğilimleri benimser.

Bununla birlikte, eski burjuvaları tavizsiz sosyalistlerle ortaklığa iten başka bir neden daha vardır; bu, tarihi iyi bilmesi ve burjuvazinin doğasını yakından tanınmasıdır. Proleter sosyalistin hasımlarının gücü hakkında kesin bir fikir edinmesi ve ellerindeki olanakların niteliğini öğrenmesi genelde zordur. Çoğu zaman, burjuvazinin belli tabakaları tarafından himaye edilen hayırsever sosyal reform girişimlerini içtenlikle takdir eder. Ciddiyeti tartışılır her derde deva çözümlerin kendisine sunulması karşısında, panayırdı mucizevi ilaçlarını öven sahte hekimleri ağzı açık dinleyen köylü pozisyonuna sıklıkla düşer. Buna karşın burjuva kökenli sosyalist, burjuvazinin emek hareketini uyutma çabalarını daha net tanıyacaktır. Burjuva yaşamında edindiği tecrübe, düşmanın farklı girişimlerinin asli sebeplerini daha kolay irdelemesini sağlayacaktır. Proleter yoldaşının yiğitçe bir eylem ve uzlaşma ruhunun kanıtı sandığı şeyin, yozlaştırma amaçlı alçak bir dalkavukluk olduğunu algılayacaktır. Proleter sosyaliste nihai hedefe doğru atılan büyük bir adım olarak görünen şey, burjuva sosyaliste sınıf mücadelesinin sonsuz uzayan yolunda kat edilen sonsuz küçüklükteki bir mesafe olarak görünecektir.

Aynı fikri savunanlar arasında, proleter veya burjuva bir çevreden gelmelerine bağlı olarak değişen entelektüel düzey farkı, söz konusu fikri sosyalist olmayanlara karşı ifade edişlerine ve de hasımlara ve sempatizanlara karşı kullandıkları taktiklere muhakkak yansır. Bu iki sosyalist kategorisinin içinde bulunduğu psikolojik sürecin mantıksal bir altyapısı var-

⁹⁰ Karl Kautsky, *Die Soziale Revolution. 1. Sozialreform u. Soziale Revolution*, "Vorwärts," Berlin, 1902, s. 27; ayrıca, *Republik u. Sozialdemokratie in Frankreich*, "Neue Zeit," xxiii, No. 11, s. 333.

dır. Sıradan bir üye olan proleter parti taraftarı, coşkun bir savaşçı olarak her alanda kaydedilen ilerlemeleri dikkatle takip eder; partinin büyümesine ve işverenlerle mücadelede kazanılan maaş artışlarına şahsen tanıklık eder; parti üyesi olmasının yanı sıra, bir sendikaya ve genelde bir kooperatife de üyedir. Bu farklı örgütlerdeki tecrübesi onda göreceli bir memnuniyet hissi uyandırır. Toplumsal evrim sürecini nispeten tozpembe görür ve sınıfının tarihî görevini tamamlaması için kat etmesi gereken mesafeyi iyimser değerlendirmesi kolaydır. En nihayetinde, sosyal gelişimi düz bir çizgi üzerindeki kesintisiz bir hareket olarak görmektedir. Proletaryanın tersliklerle karşılaşmasını ve felaketlere maruz kalmasını inanılmaz hatta imkânsız görür; yaşanmaları durumunda bunları geçici olaylar olarak niteler. Bu zihniyet onu hasımlarına karşı bile cömert ve anlayışlı kılar ve düşmanla barış fikrini ve sınıfsal işbirliğini kabul etmekte hiç de isteksiz davranmaz. Bu eğilimin partide seçkin mevkilere gelen proleterler nezdinde daha da vurgulandığı söylemeye pek de gerek yoktur.

2. Bu tespitleri tarih de onaylamaktadır. Rus soylular ve de anarşistler Bakunin ve Kropotkin ve Frederick Engels, Karl Marx gibi aristokrasi veya üst burjuva tabakaların üyesi olarak doğan sosyalistlerin icraatları bunları doğrular. Gerçekten de partinin uğraştığı tüm büyük meselelerde, sosyalist ilkelere katıyen uyan ve en radikal ve tavizsiz çözümleri tercih edenler genelde eski burjuva sosyalistlerdir. Öte yandan işçi sınıfı hareketi tarihindeki pek çok “reformcu” akımın entelektüel unsurlar tarafından yayıldığı elbette doğrudur. Alman reformculuğunu, Berlin’deki “Der Sozialistische Student” [Sosyalist Öğrenci] etrafında toplanan sıkı grup yaratmamış olsa bile, ilk günden itibaren bu grubun canhıraş ve gösterişle himaye ettiği kuşkusuzdur. Ancak durum yakından incelendiğinde, Almanya’daki reformist eğilimin ortaya çıkmasında en fazla sendika liderlerinin, yani proleter kökenlilerin payı olduğu açıkça görülmektedir. Dahası, reformist ruhun hâkim olduğu işçi sınıfı hareketleri her yerde ve her zaman en dışlayıcı niteliktedir. Buna verilebilecek örnekler: Uluslararası İşçiler Birliği’nin Fribourg ve Tolain’ın etrafında toplanan Fransız grubu; İngiliz sendikacıları; eski beden işçisi Benoît Malon beyefendinin editörlüğünü yaptığı “Revue Socialiste” kökenli Fransız “integralistler” (bu sosyalizm şekline karşı tehlike çanlarını ilk tıp öğrencisi Paul Brousse çalmış, onu tıp diplomasını İngiltere’de yeni alan Paul Lafargue’in önderliğindeki tavizsiz Marksistler ve son olarak yazar Jules Guesde takip etmiştir); İşçi Temsilcilik Komitesi ile Bağımsız İşçi Partisi; cilacı Pietro Chiesa liderliğindeki Cenova sosyalistleri; Reggio Emilia’nın köylüleri. Bu eğilim modern emek hareketinin en başından beri mevcuttur. Bernstein,

tüm aksi iddialara rağmen İngiliz Çartist hareketindeki aydınların devrimci heveslere açıkça sahip olmaları itibarıyla farklarını ortaya koyduklarını dile getirmiştir. “Çartistler arasındaki ihtilaflarda, proleter unsurlara radikal ve devrimci eğilimlerin, burjuva unsurlaraysa ılımlı eğilimlerin yön vermesi asla söz konusu değildi. Devrimci ruhun en önde gelen temsilcileri burjuvazi üyeleri, yazarlar, vb. iken, ılımlı yöntemleri savunanlar işçi sınıfı kökenli liderlerdi.”⁹¹ Özetlersek ve reformist hareketin işçi sınıfı için iyi mi yoksa kötü mü olduğu sorusunu bir kenara bırakırsak, proleter kökenli işçi sınıfı liderlerinin reformist tutumu benimsemeye özel bir eğilimleri olduğunu genel anlamda doğrulayabiliriz. Bu iddianın kanıtı olarak Belçika’da Anseele, Almanya’da Legien ve İtalya’da Rigola isimlerini saymak yeterlidir. *Possibilisme ouvrier** tabiri, art niyetle uydurulmuş bir laftan ibaret değildir.

Burjuva kökenli sosyalistler arasındaki devrimci sayısının reformistlerden fazla olduğu iddiasını istatistiksel olarak kanıtlamak kolay değildir. Öte yandan, İtalyan sosyalizmi son yıllarda karşı tezi destekleyen ilginç bir durum ortaya koymuştur (bunun nedenleri daha sonra tartışılacaktır). Milano’nun resmî sosyalist örgütü olan Federazione Milanese, üyelerin çoğunun aidat ödemeyi aksatmasından ötürü kronik bir yoksulluk çekmesi sebebiyle, 1903 yılında İtalyan sosyalistlerinin sıkça benimsediği bir tedbirin alınmasını önerdi. Bundan böyle, aylık aidatlar tüm yoldaşlar için eşit olmayacak, nispeten varlıklı olanların imkânlarıyla orantılı olarak daha fazla ödeme yapmaları istenecekti. Tamamen sosyalist düşünceye dayanan bu reform, Milanolu reformistlerin (devrimcilerle olan fikir ayrılıkları nedeniyle, devrimci akımın hâkim olduğu federasyondan ayrılmak için uzun süredir geçerli bir bahane aramaktaydılar) yeni aidat sisteminin tamamen adaletsiz olduğunu beyan ederek üyelikten istifa etmelerine yol açtı. İstifa edenler hâli vakti yerinde üyelerdi, yani reformist eğilim sergileyenler burjuvalardı.⁹² Son yıllarda (1901’den beri) İtalyan sosyalist aydınların büyük çoğunluğunun, Turati’nin fırsatçılığını neredeyse kayıtsız şartsız benimseyerek tam anlamıyla reformist olduklarını ispatladıklarını da belirtmeliyiz. Atıf yaptığımız bu vakalar, burjuvaziden gelen sosyalistlerin fırsatçılık karşıtı olduğu kuralıyla çelişir. Ancak bu tutarsızlık bir yere kadardır. Eski burjuva sosyalistin, sınıf bilinçli proleterlerin arasına katılmak için zorlu bir mücadele vererek birçok

91 Eduard Bernstein, *Zur Geschichte u. Theorie des Sozialismus*, Ferd. Dümmler, Berlin, 1904, 4.bs, Bölüm 2, s. 18.

(*) İşçi mümküncülüğü: emek hareketinin gerekli tavizleri vererek kapitalist sistemin yönetiminde rol almasına ve yapılacak reformlar sayesinde hareketin başarıya ulaşmasının “mümkün” olduğuna dair teori – ç.n.

92 *I Casi di Milane*, Milano federasyonunun Parti yönetimine ve İtalyan yoldaşlara verdiği bildiri (Stamp, editr. Lombarda di Mondaini, Milano, 1903, s. 18).

yara aldığı dikenli bir yoldan geçtiğini ve bu sebeple tavizsiz olduğunu, dava uğruna kendini feda etme cesaretini ve savaşı ruhunu kanıtladığını defalarca açıkladık. Ne var ki yıllar geçtikçe bu ilkel devrimci kudretin kökü büyük ölçüde kurumuştur çünkü burjuvaların sosyalizme katılması çok daha kolay hâle gelmiştir. Toprağın değişmesiyle birlikte meyvenin kalitesinin de değişeceği genel bir kanundur. İtalya'da olan da budur.

Sosyalizmin yakın tarihi, aydınların farklı eğilimler arasında neredeyse eşit oranlarda dağıldıklarını göstermektedir. Yalnızca Almanya örneğine bakarsak, anarşist sosyalizmi bir tıp doktoru olan Raphael Friedeberg'in başlattığını görüyoruz; doktoralı Tolstoycu-Kantçı Otto Buck ve bir zamanlar süvari teğmeni olan tıp doktoru Ernest Thesing de bu eğilimdedir. Reformistlere baktığımızda avukat Wolfgang Heine, eski ilahiyat öğrencisi Richard Calwer, eski siyaset bilimi öğrencisi Max Schippel, Gohre papazı, eski lise öğretmeni Eduard David, doktoralı Heinrich Braun ve diğer birçok aydına rastlıyoruz. Karşı kamp olan devrimciler arasındaysa doktoralı Franz Mehring, tıp doktoru Paul Lensch, Rosa Luxemburg, Israel Helphant (Parvus), eski öğrenci Max Grunwald, eski avukat Arthur Stadthagen, avukat Karl Liebknecht ve doktor unvanını şans eseri alamayan Karl Kautsky bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, Almanya'da aydınların yalnızca devrimci veya reformcu olarak sınıflandırılmaları mümkün değildir.

Sosyalist parti içinde aydınlara karşı verilen mücadelenin çeşitli nedenleri vardır. Başta aydınların kendi aralarında liderlik mücadelesi ortaya çıkmıştır. Ardından farklı eğilimlerin temsilcileri arasında mücadele doğmuştur: teoriye katı bağlılık karşısında eleştirel yaklaşım, fırsatçılık karşısında imkânsızcılık,* İngiliz usulü sendikacılık karşısında Marksizm öğretisinin tarih felsefesi, reformculuk karşısında sendikalizm. Zaman zaman bu mücadeleler, parti çoğunluğunun emek hareketine dışarıdan giren küçük heterojen unsurlara saldırması şeklini alır. Aydınlara karşı ilk alarmlar geçenler hep hâlihazırda veya eskiden beden işçisi olanlar değildir. Ancak işçi sınıfının, parti içindeki diğer toplumsal kesimlerden gelen unsurlara şüpheyle baktığı doğrudur. Clara Zetkin çok haklı olarak şöyle yazar: “Burjuvaziden kopup mücadeleye katılan bireyin yoldaşlar arasında yalnız kalma ve yanlış anlaşılma olasılığı vardır. Eğitim ve yaşam şeklini paylaştığı imtiyazlı sınıfın hem

(*) İmkânsızcılık: kapitalizm altında yapılan iyileştirme ve reformların emek hareketi için gerçek bir getirisi olmayacağına ve sosyalizme ulaşmayı zorlaştıracığına dair devrimci teoridir – ç.n.

yerlisi hem de yabancıdır; aynı şekilde, sağlam bir fikir birliği kurduğu proletaryanın da hem yerlisi hem de yabancıdır.”⁹³

Geleniğin gücü, kültürlü insanlar üzerinde özel bir baskı yaratır. Girdiği yeni ortamdaki soğuk karşılama onu iki misli zorlar. Partiye idealist saiklerle giren aydınlar kendilerini kısa süre sonra küçük düşmüş hissederler ve hayal kırıklığına uğrarlar. Üstelik kitleler, aydınların partiye katılarak yaptığı birçok fedakârlığı takdir etme yetisine neredeyse hiç sahip değildir. Paul Göhre, Dresden kongresinde dava aşkıyla mesleğinden, kazancından, sosyal konumundan hatta ailesinden nasıl feragat ettiğini anlattığında, bazı sosyalist dergiler bütün bunların en kibar ifadeyle ahlaklı olduğunu ve sosyalist aydınların bu “fedakârlıkları” işçileri değil kendilerini düşünerek yaptıklarını yazdı. Kısacası yoldaşlar, Göhre’nin onlara olan sevgisi nedeniyle yaptığı fedakârlığın büyüklüğü karşısında tam bir duyarsızlık sergilediler. Gerçek şu ki, aydınlar ve proleterler diğer birçok hususta olduğu gibi burada da birbirlerini anlama yetisinden yoksundurlar.

İtalya, Fransa ve bazı Balkan ülkelerinde olduğu gibi Almanya’da da aydınlara karşı fevkalade ağır suçlamalar yöneltilmiştir. Alman sosyalizm tarihinde, partinin eğitilmiş üyelerinin genel bir aşağılanmaya maruz kaldığı zamanlar olmuştur. Bu bağlamda, taktiksel meselelerin tümünün “aydın sorununa” indirgenmiş gibi görüldüğü Dresden kongresini (1903) hatırlamak yeterlidir. Aydınlar bugün bile çoğu zaman şüpheli muamelesi görmektedir. Toplumsal kökenine ve üst düzey eğitime rağmen yine de iyi bir sosyalist olduğunu kitlelere ispatlaması gerektiğini düşünen aydınlar hâlen mevcuttur. Aydınların gerçek toplumsal karakterlerini inkâr etmekteki ve kendi elleri de nasırlıymış gibi davranmaktaki ısrarları kuşkusuz kahramanca değildir. Lakin bu duruma aldanmamalıyız. Merlino, bu durumun ancak aydınların işçi sınıfı hareketinin kontrolünü ele geçirmeyi başardığı ana kadar sürdüğü konusunda bizi ironiyle uyararak tam üstüne basmıştır.⁹⁴ Böylece kendilerini güvende hissederler ve en azından kitlelerle ilişkilerinde maske takmaları gerekmez. Yine de mütevazı bir demagog duruşu sergilemeye devam ediyorsa, bunun bir nedeni burjuva partilerin onları tiranlıkla suçlayabileceğine dair muğlak bir korku taşımalarıdır ama daha da önemlisi, işçi sınıfından rakiplerinin eleştirilerini savuşturma gayesidir.

⁹³ Clara Zetkin, *Geistiges Proletariat, Frauenfrage, u. Sozialismus*, Verlag “Vorwärts,” Berlin, 1902, s. 32.

⁹⁴ F. S. Merlino, *Collettivismo, Lotta di Casse e... Ministero*, F. Turati’ye cevap, Nerbini, Floransa, 1904, s. 34.

Aydınlara duyulan güvensizlik büyük ölçüde suni olsa da iyi bir yanı da olduğu kabul edilmelidir. Çünkü bu güvensizlik sayesinde, sosyalistlerin arasında renkli bir rol oynamaya meyleden ve sayıları hiç de az olmayan huysuz ve uçuk aydınlar başka yerlere yönelirler. İşçiler için hiçbir şey aydınların mutlak hâkimiyeti altına girerek yönetilmekten daha feci olamaz. Üniversite eğitimi almak, fevkalade doğal yeteneklere sahip kişilerin yapmış olduğu bir seçim değildir; bu yalnızca ekonomik üstünlüğe sahip kişilere sunulan sınıfsal bir imtiyazdan ibarettir. Bu nedenle öğrencinin bilgi ve becerisiyle övünmeye hakkı yoktur. İsminin başında Dr. veya sonunda M.A. [yüksek lisans derecesi unvanı] yazmasıyla böbürlenmesi gerekmez. Ortalama zekâyâ sahip her proleter, fırsat bulması durumunda ortalama burjuvayla aynı şekilde üniversite diploması alabilecektir. Hepsinden öte, proleter hareketin sağlıklı gelişimi açısından proletaryanın liderlerine aşırı güvenerek bir kez bile aldatılmasındansa işçilerin burjuvaziden katılanlara olan güvensizliğinin yüz kat artması daha iyidir. Fakat ne yazık ki modern emek hareketi tarihinden öğrendiğimiz üzere, aydınların tamamen dışlanması bile işçi sınıfını sayısız kez aldatılmaktan kurtarmayacaktır.

Ahlaken bakacak olursak, aydın olmayanların aydınları hor görmelelerinin hiçbir gerekçesi yoktur. Bugün bile birçok ülkede burjuvaziden ayrılıp devrimci işçi partisine, “sosyal dönüşüm” partisine, ya da 2. Wilhelm’in ifadesiyle “Alman adını taşımayı hak etmeyen vatan sevmez gürüha” katılanların ciddi ekonomik ve sosyal zararlar gördüğü bir gerçektir. Proleter ise, kendi sınıfının partisine katılmaktan genellikle fayda sağlar, bu yüzden de bu adımı sınıf egoizmi güdüsüyle atar. Şüphesiz ki siyasi alanda mücadele veren işçi sınıfının, kendi safları içinden proleter ordusunun subaylık mevkilerine yükselecek askerlere ihtiyacı vardır. Bu liderlerin yeterli imkâna ve sağlam bir konuma sahip olmaları da doğal bir gerekliliktir. Ancak sosyal seviyesi bu şekilde yükselen emekçiler, partiye olan sevgisinden ötürü sosyal seviyesinin alçalmasına ve böylece *déclassé* [sınıf düşmüş] olmaya razı eski burjuva yoldaşlarına tepeden bakabilmektedir.

Bütün bu söylenenlerin sonucu, Sosyalist Parti’de aydınlara karşı yürütülen kampanyanın bazı münferit durumlar dışında tümüyle haksız ve çoğu durumda yersiz ve saçma olduğudur. Alman işçi hareketi bile, ileri derecedeki teknik örgütlenmesine rağmen aydınlardan vazgeçemez. Alman sosyalizmi, görüldüğü üzere kati surette proleter nitelik taşımasına ve August Bebel, Ignaz Auer, Johannes Timm, Martin Segitz, Adolph von Elm, Otto Hué gibi proleter kökenli saygın liderler çıkarmış olmasına karşın, aydınları tasfiye ederek büyük itibar kaybedecektir.

Mehring'e göre aydınların proletaryaya faydası, mücadelede omuz omuza savaşmaktan ziyade yolu aydınlatan teorisyenler olmaktır. Şöyle der: "Teoride değil de pratikte savaşçılığa soyunmaları durumunda, emek hareketine katkıları tamamen önemsiz hâle gelecektir; birkaç yüz aydın, itiş kakışlı bir hayata kendilerinden çok daha hazır olan milyonların barındığı işçi sınıfına bu şekilde ne verebilir ki?" Öte yandan aydınların, sınıf mücadelesi teorisinin geliştirilmesi açısından proletaryaya büyük faydası olduğunu söyler; emek hareketi ile dünyada yaşanan genel süreç arasındaki tarihsel bağları ortaya koyarlar; işçilere, hareketin tekil alanları ile bir an önce gerçekleştirmeleri gereken dünya dönüşüm süreci arasındaki ilişkiyi unutturmamaya bakarlar. Bu nedenle aydınların görevi, "işçilerin nihai hedeflerine yönelik coşku ve gayretlerini sürdürmesini sağlamak ve onları proletaryanın yaklaşan zaferini kesinleştiren toplumsal ilişkiler hakkında bilgilendirmek"tir.⁹⁵

Sosyalist partinin aydınlara tarihsel olarak ihtiyaç duyduğunu gören ve beden işçilerinin siyasal kapasitesini sorgulayanlara karşı proletaryanın zekâsını burada savunmaya gerek yoktur. Enternasyonal işçi sınıfı hareketinin tarihini dikkatle takip eden herkes, sınıf bilinciyle kendi kurtuluşu doğrultusunda savaşı kurgulayan proleter partide ne kadar iyi niyet ve kapasite bulunduğunu bilir; her ülkenin işçilerinin bu amaç uğruna ne kadar zekâ, adanmışlık, ağırbaşlılık ve bitmek bilmez bir azim sergilediğini görür. Kooperatif yöneticisi, sendika çalışanı, sosyalist gazete editörü olan proleterlerin teknik açıdan benzer faaliyetlerde bulunan burjuvalar tarafından örnek alınması gerekir. Bütün bunlara rağmen, enternasyonal işçi sınıfı partilerinde teorik problemlerle uğraşma görevinin genelde burjuva kökenlilere verildiğini görüyoruz. Uygulamalı siyaset konusunda proleterler her zaman büyük bir etkiye sahip olsalar da, birçok durumda fikir önderliği yine burjuva kökenlilere bırakılmaktadır. Bu olgu, savaşan proletaryanın *testimonium paupertatis intellectualis*'i [zihinsel fakirliğinin kanıtı] kesinlikle değildir; tamamen çağdaş üretim şeklinin iktisadi yapılanmasıyla alakalıdır. Bu yapılanma (maaşlı işçinin uygun koşullar altında zekâsını geliştirmesine izin vermekle beraber), medeniyetin en büyük kazançlarını *ad usum Delphinorum** usulü tekelleştirmesi nedeniyle zeki bir işçinin bir aydına dönüşmesini imkânsız kılar. Şüphesiz modern üretim, modern proletarya içinden zeki işçilere ihtiyaç duyar. Fakat aynı zamanda aydınlara, yani doğal zihinsel yetenekleri uygun

95 Franz Mehring, *Akademiker u. Proletarier*, II, "Leipziger Volkszeitung," xi, No. 95.

(*) "Dauphin'lar (veliahtlar) için" – tarihte ilk kez 17. yüzyılda Fransız veliahtların eğitimi için hazırlanmış açıklamalı Latin klasikleri serisi – ç.n.

şekilde eğitilmiş kişilere de ihtiyaç duyar. Bu aydınların önemli kısmı, akra-
ba oldukları egemen sınıftan devşirilir. Dolayısıyla proletaryaya tüm eğitim
kanallarını açmak özel sektörün çıkarına değildir. Dahası, tarımcılığı ele
alırsak, pek çok toprak sahibi alaycı bir şekilde işçinin ne kadar cahil olursa
o kadar iyi çalıştığını ifade etmektedir. Tüm bunların sonucunda, burjuva
kökenli sosyalist, modern proleterin hâlen mecburiyetten sahip olamadığına
sahiptir. Burjuva kökenli sosyalistin siyasal eğitimini tamamlamak için za-
manı ve imkânı vardı; yokluğunda siyasal faaliyetin tamamen hayal olacağı
maddi bağımsızlığa ve fiziksel anlamda yaşadığı yeri değiştirme özgürlüğüne
sahipti. Durum böyleyken proletaryanın hâlen burjuva kökenlilere bir ölçü-
de bağımlı olması şaşırtıcı değildir.

1894'te Alman Sosyalist Partisi'nin Frankfurt kongresinde, tarım me-
selesinin araştırılması için bir komite kuruldu ve on beş üyeli bu komitenin
dokuzunu aydınlar oluşturdu. Alman Sosyalist Parti liderleri arasında pro-
leter kökenlilerin istisnai bir sayısal üstünlüğe sahip olduğunu da göz önüne
alırsak, bu bariz bir orantısızlıktır. Ancak söz konusu komitenin bilimsel
problemlerle uğraşması gerekiyordu ve bunlar sadece bilimsel eğitim almış
kişilerce çözülebilirdi. Aynı şey hukuki, iktisadi ve felsefi meselelerin teknik
ehliyetle ele alınması gerektiğinde de olmaktadır, yani konuyu sadece önce-
den uzun süre ve derinlemesine çalışmış olanların tamamen kavrayabileceği
tüm durumlarda. Kendi kendini eğitmiş kişinin ehil olmadığı durumlar gün-
den güne ortaya çıkar. Kamu kurumlarının demokratikleşmesi ve kolektif
yaşamın toplumsallaşmasının yanı sıra işçilere daha iyi çalışma koşulları-
nın da sağlanmasıyla, aydın desteğinin gitgide daha az gerekli hâle gelmesi
mümkündür. Ancak bu uzun vadede düşünülmesi gereken bir meseledir. Bu
süre içerisinde modern proletarya hareketi, eski burjuva liderlerinin yerini
proleter kökenlilerin almasını sağlayacak bir olgunluğa erişmeyi bekleyemez.

Sosyalist işçi sınıfı partisi dâhilindeki burjuva unsurlar zorla bertaraf
edilemez ve parti kongre kararlarıyla dışlanamaz; onlar, hareketin tamam-
layıcı bileşenleridir ve bu bağlamda hiçbir özür borçları yoktur. Tarihsel
açıdan, siyasi emek hareketinde burjuva kökenlilerin olmaması, en az sınıf
bilincine sahip proleterlerin olmaması kadar olanaksızdır. Bu husus hepsin-
den öte işçi hareketinin ilk günleri için geçerlidir ancak hareketin bugünkü
şekli için de geçerliliğini korumaktadır.

BEŞİNCİ KISIM

Liderlerin Nüfuzunu Kısıtlama Girişimleri

I. REFERANDUM

Kamu hukuku alanında demokrasinin zirve yaptığı yer, halkın referandum ve inisiyatif hakkına sahip olduğu İsviçre ve onun kurumlar bütünüdür. İsviçre’de referandum yöntemi, kanunlarda belirtilen konularda zorunludur. Temsilciler meclisi tarafından hazırlanan yasama önermeleri kabul veya reddedilmek üzere halkoyuna sunulmalıdır. Ayrıca kent sakinleri doğrudan yasama faaliyetinde bulunurlar. Belli sayıda seçmen mevcut bir kanunun kaldırılmasını veya yeni bir kanunun yapımını talep ettiğinde, konunun halkoyuna sunulması gerekir. Halkın sahip olduğu bu önemli haklara ek olarak, Birleşik Devletler’de de olduğu üzere en üst düzey yürütme mercileri doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Bu demokratik düzenlemeler uygulamada pek demokratik sonuçlar doğurmamıştır (referandum hepsinden öte demokratik kitlelerin temsili hükümetten daha az demokratik anlayışa sahip olduğunu sıklıkla göstermiştir) ve bu nedenle önde gelen sosyalistler haklı olarak demokrasinin bu tezahürlerini sert bir biçimde eleştirmiştir. Diğer sosyalistler ise bu kurumları kamu hukuku ile ilgili tüm meselelerin ve oligarşinin doğal bir zorunluluktan ortaya çıktığı görüşünün yarattığı çelişkinin nihai çözümü olarak görmekte, referandum ve kanun teklifi yoluyla yasamada belirleyici rolün temsilciler meclisinden yurttaşlar bütününe aktarıldığını ileri sürmektedir.

Demokratik partiler ise kendi iç örgütlenmelerinde doğrudan halk egemenliği ilkesini ya benimsememiştir ya da bunun uzun tereddütlerden

sonra ve istisnai durumlarda uygulanmasını kabul etmiştir. Bu nedenle demokratik açıdan İsviçre kantonlarının çoğundan daha aşağıdadırlar. Örneğin Alman sosyal demokrasisi, kongrelerde alınan kararları parti bütününe onayına sunmamaktadır. Dahası Almanya'da kongre kararları delegelerin basit çoğunluğu ile belirlenir (burada Alman düzenlemeleri, delege oy gücünün temsil edilen yerel şubenin üye sayısına göre değiştiği İtalya, Fransa ve İngiltere'nin sosyalist yapılarından ayrışır). Dolayısıyla demokrasi yerine parlamentarizm söz konusudur. Sosyalist Parti'nin her üyesinin yıllık kongreye istediği gibi önerge sunma hakkı olduğu doğrudur. Ancak bu inisiyatif hakkı tamamen göstermeliktir. Bireylerin gönderdiği önergeler neredeyse hiç dikkate alınmaz ve asla kabul edilmez; sonuç olarak bu hakkı sadece birkaç saplantılı kişi kullanmaktadır. Kongre oturumu sırasında yeni bir önergenin en az on delege tarafından verilmesi gerekir. Modern sosyalist partilerde inisiyatif hakkına karşılık gelen tek kurum, belirli sayıda üyenin talebi üzerine yürütmenin olağanüstü kongre toplamaya mecbur olmasıdır: Almanya'da on beş birim; İtalya'da tüm üyelerin onda biri; Belçika'da iki il federasyonu veya yirmi birim.

İtalyan Sosyalist Partisi'nde referandum yöntemi belirli bir süre uygulanmıştır, özellikle de önceki bir kongrenin karara varamadığı veya kararın yeterince açık olmadığı konularda. Yönetim kurulu, 1904'ten 1906'ya kadar bu yola dört kez başvurmuştur. Bunlardan birinde yöneltilen soru, yerel şubelerdeki azınlıkların ayrılarak otonom şube kurma hakkına sahip olup olmadığıydı. İlgili 1.458 birimden 778 adedi cevap verdi (166 lehte, 612 aleyhte). Bir diğer durumda, sosyalizmle masonluğun bağdaşıp bağdaşmadığı partiye danışıldı ve parti üyelerinin mason localarına üye olmaya devam edip edemeyecekleri soruldu. Üyelerin bu referanduma katılımı cüziydi ancak cevapların çoğunluğu masonluk karşıtıydı. Referandumun uygulandığı diğer iki vakadan biri Milano'daki yerel bir sorunla, diğeri ise kongredeki bir sandalyeyi kimin doldurulacağıyla ilgiliydi. Böylece İtalya'da son derece kısıtlı referandum yapıldığını ve vasat sonuçlar alındığını görüyoruz. İngiltere'de sendikaların birçoğu, referandum yöntemini uzun süre kullandıktan sonra, taktiksel istikrar kaybına yol açtığı ve mali ve idari sakıncaları olduğu gerekçesiyle bu uygulamadan artık vazgeçmiştir. Almanya'da, çoğunluğun tereddütüne rağmen belirli ilçelerde kongre delege seçimleri için referandumun getirilmesinden kısa bir süre sonra, sadece parti meselelerine ilişkin toplantılarda yer alan ve adayların görüşlerini bilen yoldaşların delege seçimlerine katılacak yeterli bilgiye sahip olduğu algısı oluştu. Bunun

sonucunda, delege seçimlerinin referandumla yapılmasının, seçim faaliyeti- ni kongre egemenliğinden dışlaması itibarıyla tehlikeli olduğu kabul gördü. Sosyalist Parti yönetim kurulu seçimlerinde referandumun zorunlu olduğu Hollanda'da, 1909 seçimlerinde tabanın katılımı (o sırada partinin üst kademelerini sarsan şiddetli iç mücadelelere rağmen) son derece düşük kaldı; oy kullanan üyelerin oranı yarıdan fazla değildi.

Özetlersek sosyalist partilerin demokratik bir tedbir olarak referandum yöntemine nadiren başvurduğu ve bunların talihsiz sonuçlar verdiği söylenebilir. Sonuçların kötü olması, soruların karmaşık formüle edilmesinden ve kitlelerin yetersiz katılımından kaynaklanmıştır. Üyelerin iradesine doğrudan başvurma yönteminin bu nadir uygulaması, İsviçre burjuva ulusal yapısı dâhilinde sıklıkla yapılan referandumlarla ciddi bir tezat oluşturur ve sosyalistlerin, halkın inisiyatif ve veto haklarını kullanarak doğrudan yasama görevinde bulunma talebiyle açıkça çelişmektedir. Parti yaşamı söz konusu olduğunda, sosyalistler çoğu zaman bu demokrasi uygulamalarını sosyalizm karşıtlarından duymaya alışkın olduğumuz muhafazakâr argümanlara sarılarak reddederler. Sosyalist liderlerin yazdığı makalelerde, ironik bir biçimde, soyut bir demokratik ilke uğruna partiye cahil kitlelerin önderlik etmesinin iyi bir şey olup olmadığı sorulur. Bu düşünceyle muhafazakârların görüşü tamamen örtüşür; aralarındaki tek fark "parti" yerine "devlet"ten bahsedilmesidir.

Referandum, halkın doğrudan yönetiminin diğer her biçimiyle aynı nedenlerle ve aynı ölçüde eleştiriye açıktır. Yöneltilen iki temel itiraz, kitlelerin ehliyetsizliği ve zaman yetersizliğidir. Bernstein, sadece en önemli siyasi ve idari meseleler halk oylamasına sunulsa bile, geleceğin mutlu vatandaşının, her pazar masasında cevaplaması gereken sayısız soru bulması karşısında tüm referandum hevesini hızla yitireceğini dile getirmekte haklıdır. Bununla birlikte, referandumun elverişsiz olduğu bilhassa çabuk karar gerektiren meselelerde ortaya çıkar; partinin militan karakteriyle çelişip harekete geçmeyi zorlaştırır. Ayrıca, tüm önemli durumlarda, mesela Sosyalist Parti'nin gireceği bir çatışma hakkında tutum belirlenmesi gerektiğinde, devlet referandum yapılmasını zor kullanarak engelleyebilir. Buna ek olarak, liderlerin soruları zekice kurgulayarak ve tam da soruların muğlaklığı nedeniyle muğlak çıkan cevapları yorumlama hakkını kendilerinde saklı tutarak kitleleri yanlış yollara saptırmaları kolaydır. Referandum, mutlaklığı ve tüm eleştirilerden muaf olması itibarıyla eli çabuk maceracıların hâkimiyetini destekler. George Sand, kitlelerin zekâsıyla denkleşmeyen bir plebisitin halkın özgürlüğüne

yapılan bir saldırı olduğunu ifade etmiştir.¹

Bonapartizmin gücünü referandumdan aldığı bir gerçektir.²

	Oy Sayısı	Lehte	Aleyhte
1791 Anayasası (Halkoyuna sunulmayan)			
1793 Anayasası	—	1.801.018	11.600
3. Yıl Anayasası	—	1.057.390	49.977
Konsül Seçimi (8. Yıl)	3.012.569	3.011.007	1.562
Ömür Boyu Konsül (1802)	3.577.259	3.568.888	8.371
İmparator (1804)	3.524.253	3.521.675	2.578

Referandum kurumunun adil işlemesi, tamamıyla dürüst bir bürokrasinin varlığını gerektirir çünkü tarihte bu seçim sistemiyle elde edilen sonuçların ne kadar kolay tahrif edilebildiği görülmektedir.³ Uygulamada kurallara harfiyen uyulsa bile, referandumun sonucu asla iradeyi tam anlamıyla yansıtmaz çünkü tartışma ortamında hayat bulmaz. Son olarak, yürütme üzerinde ciddi bir etkisi olmadığı söylenebilir.

3. Napolyon'un Plebisitleri

	Oy Sayısı	Lehte	Aleyhte
Başkanlık seçimi (1848)	—	5.500.000	1.590.000 (Cavaignac lehine)
10 yıllığına tekrar başkan seçilmesi (1851)	—	7.500.000	—
İmparator (1852)	—	7.800.000	—

1 G. Sand, *Journal d'un voyageur pendant la guerre*, a.g.e., s. 306.

2 1. Napolyon dönemi plebisit sonuçları (*Idées Napoléoniennes*, a.g.e., s. 19).

3 Victor Hugo'nun 1851 plebisitleriyle ilgili 3. Napolyon'a yönelttiği meşhur suçlama: "Sayımı kim yaptı? Baroche. Kim tetkik etti? Roucher. Kim kontrol etti? Pietri. Kim topladı? Maupas. Kim tasdik etti? Troplong. Kim ilan etti? Siz. Demek ki sayım alçakça yapıldı, riyakârca tetkik edildi, hilekârca kontrol edildi, sahtekârca toplandı, rüşvet yenerek tasdik edildi, yalanlarla ilan edildi." (Victor Hugo, *Napoléon le Petit*, a.g.e., s. 313).

II. FERAGAT TALEBİ

Liderlerin demokrasi şuurunu yitirmeleri, zihinsel veya yalnızca ideolojik faktörlerin etkisiyle tamamen engellenemese de şüphesiz geciktirilebilir. “Parti rehberliği ve temsili, yüce sosyalizm geleneği altında saçları ağaran kişilerin elinde kaldığı sürece,”⁴ yani partiye coşkun bir sosyalist idealizm hâkim olduğu sürece, liderlerin eski demokratik hassasiyetlerini korumaları ve kendilerini iktidarlarını borçlu oldukları kitlelerin hizmetkârı olarak görmeye devam etmeleri belli koşullarda mümkündür. Proleter kökenli liderlerin burjuvalaşmasını önlemek için önerilen sert tedbirleri daha önce tartıştık. Ancak proleter liderlerin burjuva yaşam tarzı edinmelerini engellemek yeterli değildir; bu düşünce ayrıca burjuva kökenli liderlerin proleterleşmesini öngörür. Sosyalist aydınların eski çevrelerine dönmelerini imkânsız kılmak üzere, proleter kitlelerin yaşam tarzını özümseyerek takipçilerinin seviyesine inmeleri gerektiği öne sürülür. Proletaryanın dış vurduğu alışkanlıkları benimsemeleri hâlinde burjuva içgüdülerinin köreleceği varsayılır.

Bu tezin kökeni popüler tarihin kayıt ve tecrübelerinde yatar. Ortak bir yaşam şekli sempati uyandırır, sınıfsal karşıtlık duygularını hafifletir hatta yok edebilir. Cizvit tarikatının kurduğu ve yönettiği eşitlikçi Paraguay devletinin vesayeti altındakiler, sömürgeci Cizvit papazlarla kendilerini bir tutmaktaydı çünkü yönetenlerle yönetilenler arasında giyim ve genel yaşam tarzı açısından bir fark yoktu.⁵ Fransız Devrimi sırasında köylüler soyluların şatolarını basarak ele geçirdiler; bu iki sınıf yalnızca La Vendee bölgesinde beraber hareket ederek Paris'teki merkezî devrimci hükümete karşı amansız bir mücadele verdi çünkü buradaki lordların ve köylülerin ortak ataerkil yaşamları, ortak şenlikleri ve av partileri, aralarında yakın bir psikolojik birliktelik kurulmasını sağlamıştı.⁶ Benzer şekilde, İtalyan köylerinde din adamlarına nefret sergilendiğine pek rastlamıyoruz çünkü kültürlü olmasalar da iyi huylu yerel papazlar halk karşısında hiçbir üstünlüğe sahip değildir ve onların alışkanlıklarını hatta yoksulluğunu paylaşmaktadır.

Demokratik partilerin bünyesinde oligarşi oluşmasını önlemek için hem maddi hem de fikrî birçok tedbir önerilmiştir. Bakunin, İtalyan öğrencilerden bahsederken, burjuva kökenli gençlerin proletarya saflarında oynaması gereken rolü şöyle tanımlamıştır: “Ne rehber ne de peygamber, ne öğ-

4 Heinrich Ströbel, *Gewerkschaften u. Sozialistische Geist*, “Neue Zeit,” Yıl 23, Cilt 2, No. 44.

5 J. Guevara, *Historia de la Conquista de Paraguay*, Buenos Aires, 1885.

6 Adolphe Thiers, *Histoire de la Révolution Française*, Brockhaus u. Avenarius, Leipzig. 1846. Cilt 2, s. 395-396; Karl Kautsky, *Die Klassegegensätze von 1789*, Dietz, Stuttgart, 1889, s. 17.

retmen ne de doktor, ne de yaratan olmalılar. Genç aydınlar, halk yaşantısı içinde doğacak düşüncelere ebelik etmekle yetinmeli, proletaryanın şuursuz olduğu kadar kudretli olan özlemlerini berraklığa kavuşturmalıdırlar.”⁷ Bakunin, İtalya ve Rusya gibi bazı ülkelerde işçi sınıfı hareketinin burjuva aydınların yardımından vazgeçemeyeceğini açıkça görmüştür ancak sosyalizmin doğal hasmı olarak doğanların, sosyalist davaya katılmaları durumunda çok katı bir düzene tabi tutulmalarını arzulamıştır. Bu bakımdan Tolstoy’un öncüsü sayılabilir. “Yaşam düşünceye hükmeder ve iradeyi belirler.” Bakunin, esasen materyalist tarih anlayışına dayanan bu vecize ile meseleye yaklaşmaktadır. Şöyle devam eder: “Burjuva ortamında doğup büyüyen kişi, işçilerle dost ve kardeş olmayı hakikaten ve içtenlikle istiyorsa, geçmişte sahip olduğu tüm olanaklardan ve tüm burjuva âdetlerden feragat etmeli, burjuva dünyasıyla olan tüm duygusal ve zihinsel bağlarını koparmalı, ona sırtını dönmeli ve alenen savaş ilan ederek düşmanı olmalı, kendini tamamen ve kayıtsız şartsız işçi dünyasına adanmalıdır. Bu kararı almaya cesaret etmek için yeterli adalet tutkusunu kendinde bulamıyorsa, kendini de işçileri de kandırmaya kalkmasın; onlarla asla dost olamayacaktır.”⁸ Bakunin’in “burjuva sosyalistlerden” ve “aydınlardan” eski yaşam biçimlerini tamamen terk etmelerini istemesinin sebebi her şeyden önce psikolojiktir. Dış dünyanın zihinsel yaşam dünyası üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu fikrine dayalıdır. Kendinden feragat, fedakârlık ve tüm burjuva varoluş biçimlerinin reddi, uzun Rus devrim tarihi boyunca işçi liderlerinin temel nitelikleriydi. 1871’de Netchajeff meşhur devrimci öğreti kitabını yazdı ve gerçek devrimcinin “davaya varını yoğunu adanmış” olması gerektiğini vurguladı. İlk paragrafında şöyle der: “Kişisel ne bir çıkara veya işe, ne bir hissiyata veya bağa, ne bir münasebete ne de bir isme sahiptir. Tüm varlığı tek bir meseleye, düşünceye, tutkuya odaklanmıştır: Devrim’e.”⁹ Böylece, eski burjuva yaşamın mutlak olarak unutulması amaçlanmıştı. Bu anlaşılması güç içsel cezalandırmadan daha da önemlisi, zamanla Rus sosyalist faaliyetinin bir alt katmanı hâline gelen ve Bakunin’in “halk yaşantısının içine batırılmak”¹⁰

7 Bakunin, *Lettre inédite à Celso Cerreti*, 1872, “La Société Nouvelle,” Brüksel, Şubat 1896, No. cxxiv, s. 179.

8 Bakunin, *L’Empire knouto-germanique et la Révolution Sociale*, Œuvres de Michel Bakounine, P. V. Stock, Paris, 1897, Cilt 2, s. 370.

9 Marx tarafından yeniden basılan *Le Catechisme Révolutionnaire; L’Alliance de la Démocratie Socialiste et l’Association Int. des Travailleurs*, A. Darson, successeur Foucault, Londra ve Hamburg, 1873, s. 90.

10 “Il bagno nella vita del popolo” (Bakunin, *Il Socialismo e Mazzini*, a.g.e., s. 24).

olarak nitelendirdiği dışsal ve çevresel cezalandırma olmuştur. Burjuva iç-güdülerin bastırılması esası, Rus sosyalizm tarihine uzun zamanlar hükmetmiştir. Birçoğu toplumun en üst tabakalarında doğmuş olan devrim havari-leri, yerleşik âdetler uyarınca “halkın içinde” yaşayarak, proleterlerin yaşam tarzına uyum sağlayarak ve aralarına karışarak bunu hayata geçirmelidir. “Narodniki” ve “halkçılar”ın teorisi bu şekildeydi ve insanlar uygulamada buna kahramanca katlandılar. Bilim adamları, öğretmenler, asiller, Yahudi kız öğrenciler ve genç aile kızları sosyal konumlarını terk ederek, şehrin tüm entelektüel konforuna veda ederek, eğitimden ve burjuva kariyerden vazgeçerek uzak köylere çekildiler. Tarım işçisi, tekerlekçi, çilingir, nalbant vb. olup sıradan insanlarla samimiyet kurmaya ve onların güvenini kazanmaya çabaladılar ve büyük devrimci davayı daima gözeterek farklı rollerde halka rehberlik ettiler.¹¹

Yukarıda anlatılan kadar yaygın olmamakla beraber benzer bir hareket, 1870’den sonra başka ülkelerin sosyalist aydınları nezdinde ortaya çıkmıştır; özellikle İtalya’da görülen bu durum karşısında Marx haksız bir öfke patlamasıyla bu kişileri *déclassé* [*sınıf düşmüş*] olarak yaftalamıştır. Bu kavram aşağılayıcı anlamda kullanıldığında İtalyan sosyalistlerini yanlış yansıtır. Bakunin, *déclassement* [*sınıf düşme*] kavramını tarihsel bir gerçeklik olarak değil, doğuştan proleter olmayanların etkin sosyalist faaliyette bulunabilmelerinin psikolojik şartı olarak ele almıştır. Yani Bakunin’in görüşüne göre *déclassé*, toplum dışına itilmiş, iflas etmiş, acziyet içinde olan, kısacası istemi dışında çevresinden dışlanmış olan biri değil, tam tersine yetiştği çevreye düşman olan yabancı bir çevreye uyum sağlamak üzere doğduğu kesimden gönüllü olarak dışlanmış kişidir. O kasten *déclassé* olmuştur ve peşinden koştuğu amaç doğrultusunda fedakârlık ruhuna ve sarsılmaz bir inanca sahip olduğunu göstererek bizlerin saygısını kazanmak durumundadır. Burada kanıtlarını ortaya koyamayacak olsak da, erken İtalyan emek hareketinin burjuva liderlerinin *déclassé* olduğu tarihsel bir gerçektir ancak neredeyse hepsi Marx’ın ifade ettiği şekilde değil Bakunin’in ifade ettiği şekilde *déclassé*’dir. Enternasyonal’in İtalyan kesiminin en tanınmış lideri olan ve varlıklı bir aristokrat aileden gelen Carlo Cafiero, ciddi büyüklükteki servetinin tamamını partiye bırakmış ve fakir bir bohem hayatı sürmüştür. Kendisini idealistlerin prototipi olarak kabul edebiliriz. Sırf idealistlerin becerebildiği-

11 Adolf Braun, *Russland u. d. Revolution*, s. 4. — Rusya’daki özgürlük mücadelesinin bu dönemine ilişkin sayısız belge arasından ayrıca bkz. *Geheime Denkschrift über die Nihilistischen Umtriebe im Jahre 1875*. “Deutsche Rundschau.”

ne tanıklık ettiğimiz benzer siyasal taktikler (ki bunlar sadece güçlü kolektif duyguların egemen olduğu dönemlerde görülür), liderlerin en kaygı verici diktatörlük eğilimlerinin tek bir koruyucu önlemlle tamamen bastırılmasa da zayıflatılabileceğine dair psikolojik tecrübeye dayanmaktadır. Burada çare, Devrimci Sosyalist Parti'yi oluşturan farklı kesim ve tabakalar arasında suni bir toplumsal homojenlik yaratılmasındadır. Böylece, tüm parti üyelerinin aşağı yukarı aynı şekilde yaşaması gerektiği ahlaki bir varsayım hâline gelir. Bu yaşam homojenliği, işçi sınıfı partileri içinde oligarşilerin oluşması-na karşı bir emniyet supabı olarak görülür.

Liderlerin iktisadi olarak feragatte bulunmaları ve kendilerini kalabalıklarla özdeşleştirmeleri gerektiği ilkesini, günümüzde yalnızca sosyalist hareketin anarşist kanadındaki birkaç münferit romantik savunmaktadır ve onlar bile bunu ihtiyatlı ve dolaylı bir şekilde yapmaktadır. Bununla birlikte, benzer bir ilkenin siyasi bir esas olarak kabulü söz konusudur; Fransız ve Alman sosyalist partilerin belli işçi sınıfı kesimlerinde, liderlerin burjuva dünyasıyla olan tüm sosyal ilişkilerini koparmaları, kendilerini tamamen partiye adanmaları ve “düzenli kayıtlı üyeler”den başka dostlar edinmemeleri istenmektedir. Fransa'nın kuzeyinde düzenlenen bir Guesdist kongresinde, sosyalist milletvekillerinin hayatlarını yoldaşları arasında geçirmelerinin görevleri olduğuna dair karar alınmıştır. Aynı tür düşünceleri, parti üyelerinin burjuva basında yazı yazmalarının ve burjuva toplum içinde herhangi bir rol üstlenmelerinin mutlak surette yasaklandığı Almanya'da görüyoruz. Etkisiz ve elverişsiz olan bu girişimlerin parti fanatizmi yaratmaktan başka bir şeye hizmet etmediği açıktır. Liderler ve proleter kitleler arasında düşünce ve eylem birliği bunlar aracılığıyla sağlanamaz.

III. KORUYUCU ÖNLEM OLARAK SENDİKALİZM

Sendikalist doktrin, proleter devrimciliğin ağırlık merkezinin siyasi partilerden sendikalara kaydırılmasını esas alır. Sendikanın herhangi bir partiye bağlı olmaması itibarıyla siyasi açıdan tarafsız olan, sosyalist fikir ve gayelere sahip bir yapı oluşturduğu düşünülür.

Sendikalistlerin en büyük meziyetleri, genel bir teoriye dayanmayan ve sırf günübirlik yaşayan soyutlanmış bir sendikal faaliyetin ne kadar feci sonuçlar doğuracağını anlamış olmaları; ve sosyalizm idealini *spiritus rector* [rehber ruh] ve nihai amaç belleyerek, sendika çatısı altında örgütlenme yoluyla işçi sınıfının daimi birlikteliğini büyük gayretle savunmuş olmalarıdır. Sendikalistler kapitalizmi, yani mevcut iktisadi düzeni ortadan kaldırmadan

sendikanın amacına ulaşamayacağı fikrini örgütlü işçiler arasında yaymaya çalışırlar (bu vesileyle Marksist siyasetçilerle bir kez olsun hemfikirdirler). Ancak sendikalistler, sendikanın yalnızca sosyalist fikirleri barındırmasını değil, aynı zamanda doğrudan sosyalist faaliyeti teşvik etmesini; en geniş anlamıyla sendikal bir siyasetle yetinmeyip, bilhassa sosyalist bir siyaset gütmesi gerektiğini de savunurlar (ve böylece diğer tüm çağdaş sosyalizm akımlarıyla açıkça çatışırlar). Sendikalizm, emek hareketi içinde tek işlevi siyasi-seçimsel olan parti ile tek işlevi iktisadi olan sendikanın yarattığı ikiliğe, siyasi ve iktisadi işlevlerin sentezi olan daha kapsamlı bir yapıyı yerlerine koyarak son verecektir.¹²

Dolayısıyla sendikalizmin emek hareketindeki örgütlenme esasından sapması söz konusu değildir. Bu esasın vazgeçilmez olduğunu açıkça kabul eder. Sendikalistler kan zehirlenmesini ve dolaşım hastalıklarını damardaki kanı boşaltarak ne kadar önleyebiliyorsak, örgütlenmenin getirdiği tehlikelerin de örgütlenmeyi baskılayarak ancak bu kadar ortadan kaldırılabileceğine haklı olarak inanırlar. Bunlar ölüme sebebiyet veren sahte tedavilerdir; birincisi insan organizmasını, ikincisi ise siyasal ve toplumsal organizmayı öldürür. Asıl sorun, örgütlenmenin tabiatında var olduğu sanılan temel kusuru, yani azınlığın çoğunluk üzerindeki hâkimiyetini en aza indirmenin uygun bir yöntemini bulmaktır. Burada oligarşiye karşı panzehirin sendikalizm olduğuna kanaat getirmiş pek çok yetenekli, eğitilmiş ve cömert taraftarı olan bir siyasi ekolle karşı karşıyayız. Ancak oligarşi eğilimine karşı panzehirin yine temsil ilkesine dayalı bir yöntem dâhilinde bulunup bulunamayacağını sormamız gerekir. Sendikalizmin anti-demokratik işleyişe olan itirazı ile bu ilkenin ta kendisinin tezat düştüğünü söylemek doğru olmaz mı? Başka bir deyişle, sendikalizmin kendisiyle açıkça çelişmesi söz konusu değil midir?

Sendikalizmin önemi, hepsinden öte, burjuva demokrasisinin yarattığı tehlikeleri etkin ve derinlemesine ortaya koymuş olmasında yatar. Gerçek anlamda bilimsel bir şüphecilikle, demokratik devlet içinde iktidarı gizleyen maskeleri düşürmüş, iktidarın bir azınlık hegemonyasından başka bir şey olmadığını ve işçi sınıfı ihtiyaçlarının şiddetle aleyhine olduğunu göstermiştir. “Demokrasi, entelektüel kesimden gelen bir profesyoneller oligarşisi aracılığıyla üreten kitlelerin sömürülmesini sürdürmeye niyetlidir.”¹³ Uluslararası sendikacılığın Alman sosyal demokrasisine, İtalyan ve Fransız aydınlara ve bürokratik temelde kurulu sendikalara karşı yürüttüğü tüm mücadeleler, ni-

12 Enrico Leone, *Che cosa è il Sindacalismo*, Tip. Industria e Lavoro, Roma, 1906, s. 28.

13 Georges Sorel, *Les Illusions du Progrès*, a.g.e., s. 263.

hai analizde demokratik demagojiye karşı verilen bir mücadele olarak özetlenebilir.

Bununla beraber sendikalizmin, genel anlamıyla delegasyon ilkesinden kaynaklanan sıkıntıları yalnızca parlamenter demokrasiyle ilişkilendirmesi yanlıştır. Mantica, parlamenter seçimlere katılan veya ilkesel olarak katılmayı reddeden herhangi bir partiye üye herkesin taşıdığı zihinsel yükten sendikalistlerin kendilerinin de kurtulamadığını söylemekte haklıdır.¹⁴ *No-lens volens [ister istemez]*, sendikalist parti, yetersiz gözden geçirilip yeniden düzenlenmiş bir sosyalist partiden ibaret kalmıştır. Sendikalistlerin durmaya çalıştığı yerde mantığa uygun bir durak bulunmamaktadır. Sendikalistlerin genel olarak siyasi partiler ve özel olarak ağabeyleri Sosyalist Parti hakkında yazdıkları her şey kendileri için de geçerlidir çünkü bunlar istisnasız tüm benzeri örgütler için geçerlidir.

Sendikalizm, işçi sınıfının siyaset eksenini sendikalist harekete doğru kaydırmaya çalıştıkça, bir oligarşiye dönüşme riski de artacaktır. Devrimci sendikalist gruplarda bile liderler, sıradan üyeleri aldatma fırsatına sıkça sahip olurlar. Bir grev saymanı, bir sendika sekreteri, hatta bir komploda yer alan veya barikat üzerine çıkmış olan lider, sosyalist bir milletvekili veya belediye meclisi üyesine kıyasla emrinde olduğu kişilere çok daha kolay ve çok daha büyük sonuçlar doğuracak biçimde ihanet edebilir. Fransız sendikalistler, işçi sınıfının otonom bir kitle olarak işleyişinin ancak “doğrudan eylem” yoluyla, üçüncü şahıslara dayalı ve “ihanet, sapma veya burjuva bir yozlaşma anlamına gelecek olan” tüm temsil şekillerini *a priori [önsel olarak]* reddederek gerçekleştirebileceğinde şiddetle ısrar etmiştir.¹⁵ Fakat sendikalist hareket alanında da benzer sebeplerin benzer sonuçlar vermesi kaçınılmaz değilmişçesine, tek taraflı teorilerini keyfi olarak yalnızca siyasi partilerle sınırlarlar. Evrensel geçerliliğe sahip sosyolojik kanunların işleyişine karşı açılmış gibi akıl yürütürler.

Sendikaların organik yapısı, işçilerin siyasi partileriyle aynı temele, yani tabanın çıkarlarının özel olarak bu amaçla seçtikleri kişiler tarafından temsiline dayanır. Daha yüksek maaşlar için verilen mücadelenin dönüm noktalarında kitleler kendilerini temsil etmez, başkaları tarafından temsil

14 Paolo Mantica'nın ek yazısı, Fiorino dal Padulo, *Elezionismo o Anti-Elezionismo?*, “Divenire Sociale,” vi, fas. 19 ve 20, s. 272.

15 Ayrıca bkz. Edouard Berth, *Bourgeoisie et Proletariat dans le Mouvement socialiste italien*, “Mouvement Socialiste,” Yıl 9, Seri 2, s. 16; ve aynı yerde R. Michels'in cevabı, *Contraverse socialiste*, s. 282 vd.

edilir. Temsilcileri olmayan, bir tür yürütme organı olmayan hiçbir sendika yoktur ve olması da düşünülemez.

Sendika yöneticiliği bazı durumlarda siyasi bir kariyer için son derece elverişli bir geçiş makamıdır. Almanya’da 35, İngiltere’de ise 27 sendika lideri parlamento üyesidir. Fransa’da, Metalürji Federasyonu’nun ilk iki müsteşarı milletvekili olmuştur.¹⁶ Sendikalistlere göre emek hareketinin tüm hastalıklarına çare olacak doğrudan eylem ilkesinin uygulaması olan grev, siyasal yaşamdan haz alan kişilere örgütçülük ve kumandanlık yeteneklerini sergilemek için mükemmel bir fırsat sunar. Aynısı siyasi grev anlamına gelen genel grev için de geçerlidir. Çoğu durumda, profesyonel askerler için savaş ne ise işçi sınıfının profesyonel liderleri için ekonomik grev de tam olarak odur. Her ikisi de hızla ve gösterişle terfi edebilme fırsatı sunar. Birçok işçi lideri, büyük bir grev düzenleyerek halkın genelinin ve hükümetin dikkatini çekmiş ve bunun sonucunda son derece yüksek ve kazançlı konumlara ulaşmıştır. John Burns, İngiltere’deki mevcut siyasi konumunu (1912) özellikle 1889 yılında öncülük ettiği büyük Londra tersane grevi sırasında stratejist olarak kazandığı şöhret sayesinde elde etmiştir. Ardından örgütlü işçilerin en önemli kesimlerinin bilhassa güvenini kazanarak popülerliğini sağlamlaştırmış ve böylece teknisyen tezgâhından gelip bakanlığa kadar yükselmeyi başarmıştır. Bu vaka, grevin yekpare ve pekişmiş kitlelerin faaliyet alanı olmak yerine, ayrışma sürecini ve bir *elit* lider tabakasının oluşumunu kolaylaştırdığına dair savı destekleyen sayısız örnekten biridir. Sendikalizm, sosyalizmden bile daha savaşçı bir partidir. Er meydanına tutkundur. Sendikalistlerin, liderlere sosyalistlerden daha çok ihtiyaç duymasına şaşırmalı mıyız?

Sendikalistler, demokratik temsil ve bürokrasi sistemini reddeder. Bunun yerine “devrimci özgürlük ordusunun daha mücadeleci taktiklerini, yani liderlerin sınanmış yetenekleri üzerine kurulu taktikleri” ikame etmek isterler. Modern işçi liderinin bürokrat olmaması gerektiğini söylerler. Bugün bile, büyük grev liderlerinin, eskinin büyük devrimci liderleri gibi birdenbire yoktan var olduklarını eklerler. Tarihsel gerçekliği bir dereceye kadar doğru olmakla beraber bu düşünce liderlik kurumunun genel bir izahından fazlası değildir. Geçici bir ihtiyacı karşılamak için yoktan var olan bu grev liderleri, grev biter bitmez ortadan kaybolacak kadar karşılık beklemez olduklarını kanıtlasalardı, bu düşünce çok daha geçerli olurdu. Ne var ki kalıcı nüfuza sahip olacakları bir konuma gelme fırsatını genelde değerlendirdiklerini gö-

rüyörüz. Ne kadar otonom kitlelerin eseri gibi görünürse görünsün, hiçbir grev demagoji ejderhasını alt edemez; bağımsız bir lider sınıfının oluşumunu dahi engelleyemez.

Bazı durumlarda, grev ve doğrudan eylem fikrinin sırf teorik propaganda bile liderin güç ve nüfuz elde etmesi, kalabalığın omuzlarına çıkarak hayatın altın elmalarına kolayca erişmesi için yeterli olmuştur. Nantes’da tavernacı bir aileden gelen Aristide Briand, Paris’te Sosyalist Parti’ye katıldıktan sonra genel grev ve askerî grev doktrininin savunarak işçiler arasında hızla ünlenmiş ve güç elde etmiştir. Kısa sürede kazandığı büyük itibar sayesinde Fransa başbakanlığına kadar yükselmiştir. Bu zaferinin ilk adımı, Fransız sendikalarının resmî programlarına genel grev fikrinin eklenmesini sağladığı Nantes kongresi (1894) olmuştur.

Sendikalizm, Sosyalist Parti’nin ve “otoriter” sendikaların “demokrasi” politikasına düşmandır çünkü sendikalistler “demokrasi”nin emek hareketinin özündeki ilkeleri karikatürleştirdiğini düşünür ve demokrasi toprağında oligarşiden başka hiçbir meyvenin yetişmeyeceğini ileri sürer. Sendikalist hareket kadar kendini kitlelerin özyönetim hakkı ve becerisine dayandırmaya çabalayan bir hareket yoktur. Fransa’da olduğu gibi emek hareketinin başını çektiği yerlerde, yetkilerinin yoldaşların egemenliğindeki meclislerde alınan kararları uygulamakla sınırlı olduğunu ısrarla vurgular. Sendikalistler, Paris’teki Confédération Générale Du Travail’ın [İşçi Sendikaları Konfederasyonu] bir yönetim organı değil, proleter devrimci faaliyetinin koordinasyon ve yayılma aracından ibaret olduğu konusunda bize teminat verirler. Bu kurumun hem “merkeziyetçiliğin” hem de “otoriterleşmenin” düşmanı olduğunu ileri sürerler.¹⁷ Tüm eylem dürtülerinin kitleden kaynaklandığı ve sendikalist liderlerin sadece bu dürtüleri yerine getirdiği konusunda bize güvence verirler. Grev sırasında, Comité Confédéral [Konfederasyon yürütme kurulu] kelimenin tam anlamıyla amir konumunda değildir. Bu organ yalnızca *suractivité* [hareketlendirme] ve *kamplaştırma* yoluyla işçi dayanışmasını sağlamaya aracı olur. Bu işin teorik kısmıdır. Pratikte ise aynı Fransız sendikalistler, kitlelerin tüm önemli meselelerde başlarındakilerin önyak olmasını beklemesinden ve bunun yokluğunda eli kolu bağlı durmasından şikâyet etmekteler.

Görünüşte demokratik bir ideolojiye sahip tüm gruplarda olduğu gibi, sendikalistler içinde de lider sultası genellikle gizlidir. Fransa’da sendika li-

derlerinin milletvekili adayı olması yasaktır çünkü tüm kirli ilişkilerden uzak durmaları gerekir. Kitlelerle sürekli iletişim hâlinde olmalıdırlar ve tüm faaliyetleri gün ışığında gerçekleşmelidir. Bununla birlikte, konumları itibarıyla sendika çıkarları doğrultusunda devlet kurumlarıyla parlamenterlik karşıtı tutumlarına uygun şekilde ilişki kurmak zorunda kaldıkları doğrudur. Böylece hükümetle parlamento kürsüsünden tabanın az çok görebileceği şekilde açıktan görüşmek yerine, bekleme odaları ve koridorlarda gözlerden uzak müzakerelerde bulunurlar.

Sendikalistlerin öne sürdüğü kitle teorisinin dikkat edilmesi gereken başka bir yanı daha vardır. Bir bütün olarak ele alırsak sendikal örgütlere örgütlenebilir işçilerin azınlığı üyedir: İtalya’da % 11; İngiltere’de % 23; İsveç’te (oranın en yüksek olduğu yer) % 42,21. Örgütlü işçiler arasında da sendikal yaşamda aktif rol alanlar yine azınlıktadır. Sendikalistler bu gerçek karşısında hiçbir şekilde mantıksal tutarlılığı olmayan duyguların etkisiyle bir yandan kederlenir bir yandan da memnun olurlar. Hâlen olgunluğa ulaşmamış, lakayit kişilerin gereksiz yükünü taşımadıklarına sevinirler. Kuşkusuz bu tutum eski Blankist düşünceden esinlenir; buna göre fazla geniş ve akli açıdan heterojen bir kitle, hareket kabiliyetinden yoksunluğu nedeniyle tüm işleyişi felç eder. Sendikalistler mantıklı olsalardı, modern proleterya hareketinin mutlaka aydınlanmış bir proleter azınlık tarafından yürütülmesi gerektiği sonucuna varırlardı. Ancak günümüzün demokratik eğilimleri, böyle bir sonuca varılmasını ya da bunun en azından dürüstçe kabulünü engellemektedir çünkü bu, sendikalistleri demokrasi esaslarıyla alenen çatışmaya sokacak ve lafı dolandırmadan oligarşik bir sistemin partizanı olduklarını açığa vurmaya itecektir. Sendikalist oligarşi, sosyalist partideki gibi bir lider egemenliği değil, kitlelerin küçük bir kesiminin egemenliği olacaktır. Şimdiden sosyalizmden işçi sınıfı *elitlerinin* eylemine dayalı bir evrim olarak bahseden bazı sendikalizm teorisyenlerini görmekteyiz.¹⁸

Sendikalist hareketin oligarşik karakteri, örgütlü elitlerin emirlerine mutlak itaatin beklenmesiyle (demokrasiyle hiçbir ilgisi olmayan sebeplerle) en çarpıcı şekilde ortaya çıkar. “Fikrini dile getirmeyi savsaklayan kayıtsızların, verilen kararlara razı olmaktan başka çaresi yoktur.”¹⁹ Böylece Almanya ve İngiltere’deki reformist sendikaları örnek alan ve devrimci sen-

18 Bkz. Angelo Oliviero Olivetti ve Alfredo Polledro’nun yazıları, “Pagine Libere,” 1909-1910; özellikle Polledro’nun makalesi, *Dal Congresso di Bologna alla Palingenesi Sindacalista* (Yıl 4, 1909, fas. 14).

19 Émile Pouget, *La Confédération Générale du Travail*, a.g.e., s. 7.

dikalizm doktrininden etkilenen Fransız sendikaları, örgütlü işçilerin örgüt-süzlere emir verme hakkına sahip olduğu ilkesini benimsemekteler.

Fransız işçi hareketinin en üst düzey yönetim organlarının, başta Almanya olmak üzere diğer ülkelerdeki benzer hiyerarşik kademelerin gücüne sahip olmadığı kabul edilmelidir. Bu fark, Fransızların ulusal karakteri, örgütlerinin zayıflığı gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanır. Fakat Fransa'da bile teori ile pratik arasında büyük fark bulunmaktadır. Birincisi, liderler, kitleler tarafından hazırlanmadığı malum olan gazeteler aracılığıyla örgütlü yoldaşlar üzerinde güçlü bir nüfuza sahiptir. Ayrıca geniş bir alt lider hiyerarşisi mevcuttur. Confédération Générale du Travail'a kayıtlı sendikacı sayısı yaklaşık 350.000 iken, Konfederasyon'un merkez organı olan "Voix du Peuple"ün [Halkın Sesi] üye sayısı 7.000'den fazla değildir. Bunlar "militanların, sendikalı işletme ve sendika konsey üyelerinin en aktif olanlarıdır. Konfederasyon'un fikirleri bu kişilerin aracılığıyla yayılır."²⁰ Bu sözler, sendikalist teoriyle çelişen, kademeli bir akli itaat varlığının içten bir itirafıdır. Fransa'da genel grev bile esasen hiyerarşik bir işlem olarak düzenlenmiştir. Nantes kongresinde (1894), genel grevin on bir kişiden oluşan bir merkez komite ile çok sayıdaki yerel alt komite tarafından önceden ayrıntılı şekilde hazırlanması gerektiği karara bağlanmıştır. İşareti bunlar verecek ve hareketi bunlar yönlendirecektir. Bugün sendikalistler bu anlayışı jakoben niteliği nedeniyle reddetmektedir; ancak pratikte, teorik bir çelişkiye düşmelerine rağmen bu fikre uymaya mecbur kalırlar. Edouard Berth gibi estetizme kuvvetle yatkın Fransız sendikalist yazarların eserlerinde, söz konusu teori içindeki jakoben tohumların iyice filizlendiğini görüyoruz.

Sendikacılık güçlendikçe tüm temsili sistemlerde ortak olan nitelik, sendikalistleri daha da belirgin etkiler. Fransız sendikalist saflarında, en az İngiliz sendika liderleri kadar takipçilerinin eleştirilerine tahammül edemeyen liderler şimdiden yetişmiştir. Lider sultasına karşı ortaya çıkmış olsa dahi genç sendikalizm hareketi her örgütte baş gösteren oligarşik eğilimlerden kaçamaz. Diğer tüm liderler için olduğu gibi sendikalist liderler için de iktidarlarını korumak birincil kanun hâline gelir. Fransa'da liderler eskiden hükümetin kendilerine karşı başlattığı kovuşturmalardan faydalanıp, mahkemede kahramanlar ve peygamberlerin dilinden konuşarak propaganda yaparlardı; ancak bu taktiklerin bırakıldığı bir süreç yaşanmıştır. Artık bu gibi durumlarda aşırı ihtiyatlı davranmakta ve diplomatik çekinceler ortaya

koymaktalar. Sorel'in kendisi "sendikacılığın sürekli yozlaşması"ndan bahsetmiş ve "Confédération Générale du Travail gitgide memur zihniyetiyle hareket etmektedir" demiştir.

IV. KORUYUCU ÖNLEM OLARAK ANARŞİZM

Parti örgütlenmesinin hiyerarşik ve oligarşik sonuçları üzerinde ilk duranlar anarşistler olmuştur. Örgütlenmenin kusurlarına ilişkin, sosyalistlerden hatta sendikalistlerden çok daha net görüşlere sahiptirler. Otoriteyi dünyadaki her kötülüğün olmasa bile dalkavukluğun ve köleliğin kaynağı olarak görür ve ona direnirler. Onlar için kısıtlılık "hapis ve polisle eş anlamlıdır".²¹ Lider bireyciliğinin yönetilenlerin sosyalizmini nasıl frenlediğini ve felç ettiğini bilirler. Bu tehlikeden sakınan anarşistler, getireceği pratik sıkıntılara rağmen kelimenin dar anlamıyla bir parti kurmaktan kaçınmıştır. Taraftarları sabit hiçbir biçimde örgütlenmemiştir ve hiçbir disiplin altında birleşmemiştir. Seçim, maddi katkı, düzenli toplantı katılımı vb. gibi görev ve yükümlülükleri tanımazlar.

Bunların doğal sonucu olarak, tipik anarşist lider ile son yirmi beş yılın özgün ürünü olan tipik sosyalist lider oldukça farklılaşmıştır. Anarşizmin kazançlı makamlar sunan bir parti örgütü yoktur ve yolu parlamento-dan geçmez. Bu sebeple, kötü huylar edinmek ve şeytana uymak için daha az fırsata ve şahsi hırslar açısından daha dar alana sahiptir. Bu durumda, çevrenin karakteri belirlediğine dair teorinin mantıksal bir sonucu olarak, ortalama anarşist liderin ortalama sosyalist liderden daha idealist olması beklenir. Anarşist, siyasetçilikten ve bunun getirdiği tüm hırs, arzu ve cazibelerden uzak yaşar; dolayısıyla kişileri ve olayları daha nesnel, daha derin düşünerek, daha içe dönük değerlendirir ama aynı zamanda gerçeklikten daha uzaktır ve hayalperesttir. Anarşist liderler arasında gerçek dostluk duygusunu kaybetmemiş ve bu duyguyu besleyip büyötmeye can atan birçok okumuş, kültürlü ve mütevazı kişi bulunmaktadır: Peter Kropotkin, Élisée Reclus, Christian Cornelissen, Enrico Malatesta ve daha az tanınan asil ruhlu, açık yürekli birçok kişi.²² Her ne kadar anarşist liderler genellikle siyasi alanda örgütlü parti liderlerinden ahlaken üstün olsalar da liderliğe özgü

21 Ferdinand Domela Nieuwenhuis, *Der staatssozialistische Charakter der Sozialdemokratie*, "Archiv für Sozialw.," xxviii, fas. i, s. 144.

22 Peter Kropotkin'in şu eserinde bazı takdire şayan anarşist lider tasvirlerine rastlıyoruz: *Memoirs of a Revolutionist*, Smith, Elder, Londra, 1899, Cilt 2, s. 196. İsimli bir anarşistin psikolojik portresi için ayrıca bkz. De Amicis, *Lotte civili*, Nerbini, Floransa, 1904, s. 128 vd.

bazı nitelik ve iddiaları onlar da sergilemektedir. Anarşist lider bireyi psikolojik olarak analiz ederek bunu kanıtlayabiliriz. Birçok meşhur anarşistin her türlü otorite ve baskıya karşı yaşamlarının büyük bir bölümünü feda ederek verdiği fikrî mücadele, güce sahip olma dürtülerini ortadan kaldırmamıştır. Söyleyebileceğimiz tek şey, anarşist liderin egemenlik araçlarının, siyasi partilerden çok daha eski bir çağdan kaldığıdır. Bunlar, havariler ve hatiplerin kullandığı araçlardır: ateşli bir düşünce, büyük bir fedakârlık, derin bir inanç. Egemenlikleri örgüt üzerine değil, zihinler üzerine kuruludur; teknik açıdan vazgeçilmez olmalarının değil, akli ve ahlaki üstünlüklerinin sonucudur.

Anarşistler siyasi parti oluşumlarını reddetmelerine karşın örgütlenme ilkesini iktisadi alanda benimserler. Hatta bazıları, kitlelerin teknik rehberliğe ihtiyaç duyduğunu açıkça kabul eder; diğerleri ise yönetenler ile yönetilenler arasında ortaya çıkan ve örgüt için son derece tehlikeli olan farklılıkları kesin surette ortadan kaldırmak için, liderliği tamamen idari işlevlerle sınırlandırmanın yeterli olacağını ileri sürer. Liderlerin kitleler üzerindeki teknik ve idari üstünlüğü, diğer tüm yönlerden de üstünlük kurmaları için tek başına yeterli değilmiş gibi! Bakunin bile örgütlenme ve disiplin ilkesini dışlamamıştır; ancak otomatik olmasını değil, gönüllülük esasına dayanmasını benimsemiştir.²³ Anarşist rejimi, kalıcı bloklardan oluşan bir federasyon olarak kurgulamıştır ve her blok, mahalle veya sokaktan kesin talimatlarla sınırlı bir ya da iki delegeden oluşacak bir devrimci komün konseyi kurulmasını önermiştir. Bu komün konseyi, devrimci yönetimin tüm şubelerinin idaresinden sorumlu yürütme komiteleri oluşturmak üzere kendi içinden adaylar belirleyecektir. Devrimi gerçekleştiren ve kendini komüne dönüştüren başkent, ülkenin diğer yerleşimleri üzerinde herhangi bir egemenlik iddiası gütmeyeceğini ilan edecektir. Ancak onları da devrimci bir örgütlenmeye gitmeye ve delegelerini kararlaştırılan toplantılara göndermeye davet edecektir; devrimci bir dernek, komün ve vilayetler federasyonu kurmak suretiyle her türlü irtica olasılığına karşı durabilecek bir devrimci iktidar yaratmaya çalışacaktır. Marx'ın haklı olarak belirttiği gibi, bu yürütme komitelerinin herhangi bir iş yapabilmeleri için yetkilerle donatılmaları ve faaliyetlerini kamu gücüyle sürdürmeleri gerekir. Bu kamu gücünü örgütlenmediği takdirde federal meclisin varlığının bir anlamı olmayacaktır. Ayrıca bu meclis de, komün konseyi gibi, yürütme yetkisini bir veya birden çok komiteye devredebilir; böylece bunların her birinde otoriterlik, mücadelenin ihtiyaçlarıyla beraber

²³ Bakunin, Œuvres, a.g.e., Cilt 2, s. 297.

durmadan artacaktır. Marx'ın özetle söylediği üzere, Bakuninci proje bütünüyle aşırı otoriter bir niteliğe bürünecektir.²⁴

Anarşistler de sendikalistler gibi “doğrudan eylem” fikrini yüceltmıştır ve dahası etik bir ilke olarak benimsemiştir. Doğrudan eylem, “müzakere, karşılıklı taviz, hiyerarşik örgütlenme ve temsil sistemine dayalı taktiklerin aksine, işçilere daha yüksek bir yaşam standardı sağlamaya ve proletaryayı kapitalizmden ve siyasal merkezîyetçilikten kurtarmaya meyleder; bu kazanımları işçiler aracı kullanmadan, kendi başlarına gerçekleştirir.”²⁵

Buna rağmen, insanın kendi kendinin efendisi olma hakkı üzerine kurulu bir özgürlük hareketi olan anarşizm, soyut fikrî dünyadan ayrılıp herhangi bir siyasi faaliyete yönelik örgütlenmeye başlar başlamaz, otoriterizm kanununa en az Sosyalist Parti kadar yenik düşer. Açıkça bireyci eğilime sahip, anarşist sosyalizmin emektar öncüsü Nieuwenhuis, anarşizmin pratik yaşam dâhilindeki her türlü temasında tehlikelerle karşılaştığını keskin bir algıyla ortaya koymuştu. 1907'deki Amsterdam kongresinde yeni anarşist enternasyonal kurulduktan sonra, Bakunin ekolünden İtalyan anarşist Enrico Malatesta'nın savlarına karşı uyarıda bulunmuştu. Burjuva toplumun gücünü irdeleyen Malatesta, burjuvaziyi hiçbir şeyin örgütsüz işçi kitleleriyle karşı karşıya gelmekten daha fazla memnun edemeyeceğini ve bu nedenle, güçlü zengin örgütlenmesinin karşısına ondan da güçlü bir fakir örgütlenmesiyle çıkmanın şart olduğunu öne sürmüştür. Nieuwenhuis, Malatesta'ya “Böyle düşünüyorsan sevgili dostum, gönül rahatlığıyla sosyalistlerin yanına gidebilirsin. Duyacakların bu söylediklerinden farklı olmayacaktır,” yanıtını vermiştir. Nieuwenhuis'a göre, bu ilk anarşist kongre boyunca, tüm otoriter parti liderlerinin sahip olduğu diplomatik zihniyetin belirtileri sergilenmiştir.²⁶

Ostrogorski, her koşulda anti-demokratik bir yapının inşasına sebep olan parti örgütlenmesi yerine, sadece belli amaçlar doğrultusunda oluşturulacak ve bu amaçlar gerçekleştiği anda feshedilecek bir geçici kurumlar sistemi (*lig sistemi*) getirilmesini önermiştir.²⁷ Bu sistemin kabulünün, siyasi mücadelelere artık sahip olmadıkları samimiyeti, dürüstlüğü ve açıklığı geri

24 Karl Marx, *L'Alliance de la Démocratie Socialiste et l'Association Int. des Travailleurs*, a.g.e., s. 14. —Bakunin'in otokratik eğilimleriyle ilgili bkz. s. 3, 9, 10-11, 18, 24-25.

25 Erich Mühsam, *Die direkte Aktion im Befreiungskampfe der Arbeiterschaft*, “Generalstreik,” “Der Freie Arbeiter” aylık eki, Yıl 1, Ekim 1905.

26 Ferdinand Domela Nieuwenhuis, *Die Nieuwe Internationale*, “De Vrije Socialist,” Hilversum, Eylül 1907, Cilt 10, No. 71.

27 M. Ostrogorski, *La Démocratie et l'Organisation des Partis politiques*, a.g.e., Cilt 2, s. 618 vd.

kazandırmaya yardımcı olacağını düşünmektedir. Ancak ilgili siyasi partilere dair yapmış olduğumuz analiz, önerilen bu yöntemin etkinliğinden şüphe duymamıza neden olmaktadır. Tarihsel evrim içindeki belirleyici etkenlerin ürünü olan örgütleri basit bir kararla lağvetmek mümkün olsa bile, söz konusu önerinin kabulü gerçek anlamda hiçbir ilerleme sağlamayacaktır. Anarşizm, bize en soyut ve en idealist gelecek hayalini sunmuş ve dünyaya iktidarın belli ellerde toplanmayacağı bir düzen vaat etmiş olsa da, anarşist teori dâhilinde bu düzenin mantıksal unsurları ortaya konulamamıştır.²⁸

28 “Most, anarşizmin içten muhaliflerinin yalnızca diktatör ve köle ruhlular olabileceğini söylemişti. ‘Yalnızca’ demesini eleştirmeyi bir kenara bırakırsak, bu sözler bence anarşizmin psikolojik temellerindeki vahim bir hataya işaret eder. Çünkü insanların doğal nitelikleri göz önüne alındığında, çoğunluğun Most’un saydığı iki kategoriden birine her daim gireceği muhtemel görünmektedir” (Walter Borgius, *Die Ideemwelt des Anarchismus*, Dietrich, Leipzig, 1904, s. 58).

ALTINCI KISIM

SENTEZ: ÖRGÜTTE OLİGARŞİ EĞİLİMLERİ

I. ÖRGÜTÜN MUHAFAZAKÂR YAPISI

Araştırmamızın bu noktasında iki nihai soruyla karşılaşmaktayız. Bunların birincisi, demokratik partilerdeki oligarşi hastalığının tedavisinin mümkün olup olmadığıdır. Bunu bir sonraki bölümde ele alacağız. Diğer soruyu ise şu şekilde formüle edebiliriz: Demokratik bir partinin demokratik bir politika izlemesi, devrimci bir partinin devrimci bir politika izlemesi imkânsız mıdır? Sadece sosyalizmin bir ütopya değil, sosyalist bir *politikanın* bile bir ütopya olduğunu mu söylemeliyiz? Mevcut bölümde bu soruyu kısaca cevaplamaya çalışacağız.

Demokratik parti, oligarşi kontrolünde olsa bile, kuşkusuz devlet üzerinde demokratik yollardan etkin olabilir. Toplumun eski siyasi kastı ve hepsinden önemlisi “devlet”in kendisi, birçok değeri yeniden değerlendirmek durumundadır; bu değerlendirme hem fikrî hem de pratik açıdan yapılır. Kitlelere atfedilen önem, liderlerin demagog olduğu durumlarda bile artışıdır. Yasama ve yürütme yalnızca yukarıdan gelen taleplere değil, aşağıdan gelenlere de cevap vermeye gitgide alışmaktadır. Parlamenter rejime sahip tüm devletlerin yakın tarihinde gördüğümüz üzere, bu durum pratikte büyük sıkıntılara yol açabilmektedir; ancak teoride bu yeni düzen, kamusal hakların muazzam gelişmesi anlamına gelir ve sosyal adalet ilkeleriyle daha uyumludur. Bununla birlikte bu evrim, egemen sınıfların aşırı soldaki düşmanlarını işbirlikçilere dönüştürerek hükümet yörüngesine çekmeyi başardıkları andan itibaren kesintiye uğrayacaktır. Siyasi örgütlenme iktidara

ulaştırır. Lakin iktidar her zaman muhafazakârdır. Her hâlükârda, güçlü bir muhalefet partisinin devlet mekanizması üzerine etkisi hep yavaş ortaya çıkar, sık sık kesintiye uğrar ve oligarşinin doğası gereği her zaman sınırlı kalır.

Bu durumun anlaşılması sorumuzu cevaplamak için yeterli değildir çünkü örgüt dışı yürütülen oligarşik faaliyetten ve oligarşik politikalardan, örgütün oligarşik doğasının sorumlu olmama ihtimalini de göz önüne almamız gerekir. Yaptığımız analiz, partilerin örgüt içi politikalarının bugün tamamen muhafazakâr niteliğe büründüğünü veya bu yolda ilerlendiğini açıkça göstermektedir. Ancak bu muhafazakâr yapılar cesur ve devrimci bir dış politika izleyebilirler; iktidarın birkaç liderin elinde anti-demokratik olarak merkezileşmesi, rakibi hızla devirmek için benimsenen taktiksel bir yöntemden fazlası olmayabilir; oligarklar kitleleri devrim doğrultusunda eğitmek üzere tamamen geçici bir işlev yerine getirebilir ve örgüt, gelişmiş bir Blankist anlayışın hizmetindeki bir araçtan öte olmayabilir. Böyle bir gelişme, partinin doğasıyla, yani kitleleri mümkün olduğunca geniş ölçekte örgütlenme fikriyle çatışacaktır. Örgütün büyüklüğü arttıkça büyük ilkeler adına mücadele etmesi imkânsızlaşır. Günümüzün demokratik partilerinde meydana gelen büyük iç çatışmaların gitgide daha az fikirsel ve kuramsal hususlardan kaynaklandığını, tamamen sığ çözümlerle sonlanan şahsi kavgaya ve hakaretlere dönüştüğünü gözlemleyebiliyoruz. İç münakaşaları saygın bir görüntüyle örtme çabaları, bürokratik ilkelere dayalı örgütlenmenin kaçınılmaz sonucudur çünkü bu tür bir örgütün temel amacı üye sayısını mümkün olduğunca artırmak olduğundan, örgüt içindeki tüm fikrî mücadelelerin bunun gerçekleşmesi önünde bir engel olarak kabul edilir ve bu engel her ne pahasına olursa olsun aşılmalıdır. Bu eğilim, siyasi partinin parlamenter niteliğiyle iyice pekişir. “Parti örgütü”, en yüksek üye sayısına duyulan özlemi ifade eder. “Parlamentarizm” ise en yüksek oy sayısına duyulan özlemi ifade eder. Partinin ana faaliyet alanları, seçim ajitasyonu ve yeni üyelerin kazanılması amacıyla doğrudan ajitasyondur. Modern siyasi parti sahiden nedir? Seçimlere katılan kitlelerin düzenli örgütüdür. Sosyalist Parti, siyasi bir yığın olarak hayati çıkarlarının hem üye hem de oy toplamak olduğunu görür çünkü üye ve aldığı oy sayısındaki her kayıp siyasi itibarını azaltır. Dolayısıyla sadece yeni üyelere değil, aynı zamanda Almanya’da *mitläufer*, İtalya’da *simpatizzanti*, Hollanda’da *geestverwanten* ve İngiltere’de *sympathizers* [sempatizanlar] denilen muhtemel taraftarlara da büyük saygı göstermelidir. Hâlen sosyalizmin ve demokrasinin fikir dünyası dışında kalan

bu bireyleri huzursuz etmemek için ilkelere sıkı sıkıya bağlı bir politika izlemekten sakınılırken, örgütteki nicel artışın nitel bir azalmaya sebep olup olmayacağı dikkate alınmaz.

Siyasi partiye (devrimciliğiyle övünen partiye bile) derinden muhafazakâr bir karakter kazandıran uzun olgular zincirinin son halkası, parti ile devlet arasındaki ilişkilerde görülür. Devletin merkezileşmiş gücünü devirmek için yalnızca yeterince geniş ve sağlam bir örgüte ihtiyaç olduğu fikrinden yola çıkılarak oluşturulan işçi partisinin kendisi de, devlet örgütlenmesine özgü ana otorite ve disiplin ilkelerini aynen benimseyerek merkezileşme gayretine girmiştir. Böylece bir hükümet partisine dönüşmüştür, yani küçük ölçekli bir hükümete benzer şekilde örgütlenmiş olan ve ileride büyük ölçekli hükümeti ele geçirmeyi ümit eden bir partidir. Devrimci siyasi parti, devlet içinde devlettir; özünde farklı bir toplumsal düzeni getirmek üzere mevcut devleti yok etme amacını alenen gütmektedir. Parti, esasen siyasi olan bu amacı gerçekleştirmek için, varlığının tek gerekçesi mevcut devlet örgütünün sonunu sabırla ve sistematik bir şekilde hazırlamak olan sosyalist örgütten yararlanır. Devrimci parti sosyal devrimin çatısını örgütler. Bu nedenle sürekli konumunu güçlendirmeye, bürokrasi mekanizmasını genişletmeye, güç ve kaynaklarını biriktirmeye çalışır.

Partinin görevlendirdiği her yeni yönetici, her yeni sekreter teoride devrimin yeni bir öznesidir; aynı şekilde her yeni birim yeni bir taburdur. Üye aidatları, sosyalist basın gelirleri ve sempatizanların cömert bağışlarıyla elde edilen her bin frank, düşmanla savaşa ayrılan kasaya eklenecek yeni bir kazanımdır. Ancak uzun vadede, otoriter devlet düzeni altında, devletinkine benzer bir disiplin ruhuyla yapılanan bu devrimci kurumun yöneticileri, parti örgütünün ne yaparsa yapsın devlet örgütünün başarısız bir minyatür kopyasından fazlası olmayı asla beceremeyeceğinin bilincine varırlar. Bu nedenle, tüm olağan ve öngörülebilir koşullarda, partinin gücünü rakiple-rinkiyle boy ölçüştürmeye yönelik her girişim feci bir başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûmdur. Bu durumun mantıksal sonuçları, parti kurucularının temennileriyle doğrudan çelişmektedir. Yapısı kuvvetlenip sağlamlaştıkça devrimcilik azmi artacağına, bunun tam tersi gerçekleşmiştir. Büyümesiyle beraber güttüğü politikanın ihtiyatlılığı, hatta ürkekliği *pari passu* [eşit oranda] artmıştır. Varlığının bağlı olduğu devletin sürekli tehdidi altında bulunan parti (olgunluğa eriştikten sonra), devleti aşırı kızdırabilecek olan her şeyden sakınır. Parti doktrinleri ne zaman gerekirse örgütün dış ihtiyaçları

doğrultusunda hafifletilir ve deforme edilir.¹ Örgüt partinin hayati esası hâline gelir. Parti, kuruluşunun ilk yıllarında devrimci karakterini yalnızca nihai amaçlarıyla değil, bu doğrultuda kullandığı araçlarla da (bu araçlardan her zaman hoşlanmasa bile) gösterişle sergilemiştir. Ancak siyasi olgunluğa eriştiği anda parti, aslen beyan ettiği inancında değişikliğe gitmekten ve yalnızca “kelimenin en iyi anlamıyla” devrimci olduğunu, yani polisi ilgilendirmeyecek şekilde, sadece teoride ve kâğıt üzerinde devrimci olduğunu ortaya koymaktan çekinmemiştir. Bir zamanlar, Paris’in muzaffer burjuva valilerinin emrindeki silahların dumanı hâlen tüterken, komün üyeleriyle omuz omuza dayanışmaya tereddüt etmemiş olan bu parti,² günümüzde ise taraftarlarını yasa dışılığa itebilecek anti-militarist propagandanın her türünü reddettiğini ve bu konuyla ilgili hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini tüm dünyaya duyurmaktadır. Sosyalist Parti’de birdenbire sorumluluk duygusu uyanmıştır. Sonuç olarak, önceden hoş gördüğü örgüt içi devrimci akımlara karşı tüm yetkilerini kullanarak tepki gösterir. Konumu gereği üstlendiği ağır sorumluluklar adına artık anti-militarizmi tanımaz, genel grevi reddeder ve geçmişinde mantığa uygun sergilediği tüm yürekli davranışları inkâr eder.

1 Sosyalist örgüte zarar verme korkusunun, partinin en üstün beyinlerini dahi sosyalist teoriyi eğip bükmeye yöneltmesinin klasik bir örneği, Marx’ın *Die Klassenkämpfe in Frankreich, 1848–9* kitabının ölümünden sonraki bir baskısı için 1895 yılında Frederick Engels’in yazdığı meşhur önsözde görülmektedir. Bu önsöz uluslararası alanda büyük tartışmalara konu olmuştur ve Alman sosyalizminde reformculuğun ilk ciddi tezahürü olduğu hakkaniyetle kabul görmüştür. Çünkü Engels, yasal sosyalist taktiklerin yasadışı ve devrimci yöntemlerden daha başarılı olacağını ilan etmiştir ve böylece Marksist sosyalist devrim anlayışını açıkça reddetmiştir. Kautsky, bundan ancak birkaç yıl sonra, Engels’in kendi önsözünü onaylamadığı bir mektubunu yayımladı: “Yazım, anti-sosyalist yasaların tekrar hortlamasından korkan Berlinli dostlarımızın ürkek yasalıcılığından muzdariptir; mevcut siyasi konjonktürde bu korkuyu dikkate almak zorunda bırakıldım” (Karl Kautsky, *Der Weg zur Macht*, Buchandlung “Vorwärts,” 1909, s. 42). Bundan, sosyalizmin parlamenter yöntemlerle hedeflerine ulaşabileceği teorisinin (o zamanlar yepyeni bir teori) –ki Engels’in önsözünün özü buydu– bir amaç değil araç olması gereken sosyalist parti örgütüne devletin zulmedeceği korkusuyla ortaya çıktığı anlaşıyordu. Böylece Engels, bir yandan sağlam muhakemesi ve gerçeklerle yüzleşmeyi bildiği için kutlanırken (bkz. W. Sombart, *Friedrich Engels, Ein Blatt zur Entwicklungsgeschichte des Sozialismus*, Separat-Abdruck der “Zukunft,” Berlin, 1895, s. 32), diğer yandan pasifist bir ütopyacı olarak yaftalandı (bkz. Arturo Labriola, *Riforme e Rivoluzione sociale*, a.g.e., s. 181 ve 224); gerçekteyse Engels, örgütün ihtiyaçları doğrultusunda ilkelerinden fırsatçı saiklerle ödün vermiş, partiye duyduğu sevgiyle teorik inançlarından fedakârlık yapmış görünmektedir.

2 Bilindiği gibi Bebel, 1871’de Reichstag’da Alsace-Lorraine’in ilhak edilmesine karşı olduğunu (ilhak tamamlanmış olmasına rağmen) açıkladı ve yalnızca Liebknecht’in desteğiyle, teorik temeldaki savaş karşıtlığını, savaş henüz devam ederken askerî harcamalar aleyhine oy verilmesi noktasına taşıdı. Bakunin Marksistlere ya da Almanlara herhangi bir yakınlık duymamaktaydı ancak “özgürlüğün en az olduğu Almanya’da, Bismark’ın muzaffer askerî rejimi altında, Komün’ün ilke ve kahramanlarıyla olan coşkun duygudaşlığını” yüce bir cesaretle ilan eden genç Alman Marksist partisine olan hayranlığını gizlememiştir (M. Bakunin, *Il Socialismo e Mazzini*, a.g.e., s. 9).

Uluslararası emek hareketi tarihinde, örgütü kuvvetlendikçe partinin giderek durağanlaştığı sayısız örnek bulunur; parti devrimcilik dürtüsünü kaybeder, yalnızca eylemsel açıdan değil düşünsel açıdan da tembelleşir. Üyeliğin sürekli artmasını sağlayan “şanlı ve kadim taktiklere” gitgide daha büyük bir inatla sarılır. Her türlü saldırgan eyleme duyulan hoşnutsuzluk gitgide daha fazla pekişir.

Sosyalist Parti’nin tepkilere duyduğu korku tüm faaliyetlerini felç eder, gücünü herhangi bir şekilde sergilemesini imkânsız kılar ve onu günlük mücadelelerinde muhtaç olduğu kudretten mahrum bırakır. Bu yenilik korkusunu, gücünü son kavgaya saklaması gerektiğini ileri sürerek haklı çıkarmaya çalışır. Böylece her mülkiyet biçiminde görülen muhafazakâr eğilimlerin Sosyalist Parti’de de ortaya çıktığını görüyoruz. Sosyalistler yarım yüzyıldır örnek bir örgüt yaratmak için canla başla çalışmıştır. Bugün ise, üç milyon işçiyi (düşmana karşı kesin bir zafer elde etmek için gerektiği düşünülen daha yüksek bir sayı) örgütlemiş bulunan parti, görev bilinci, gayret ve hiyerarşi açısından devletle boy ölçüşebilecek bir bürokrasiye sahiptir; kasaları doludur,³ tüm ülkeyi kapsayan maddi ve manevi çıkarlar ağı oluşturmuştur. Cesur ve atılgan taktikler bütün bunları riske atacaktır: Uzun yılların kazanımları, binlerce lider ve alt liderin sosyal konumu dâhil tüm parti tehlikeye girecektir. Bu nedenlerden ötürü bu tür taktikler giderek daha nahoş görünür; hem gerekçesiz duygusallıklarla hem de gerekçeli bencilliklerle aynı derecede tezat oluşturur. Bir yandan sanatkârın bin bir zahmetle yarattığı eserine duyduğu sevgiyle çelişir; diğer yandan, ekonomik yaşamı parti yaşamıyla yakından ilgili olan, işini kaybetmekten ve savaş hâlinde kolayca ger-

3 1906 yılında Alman sendikalarının toplam kaynağı yaklaşık 16.000.000 mark idi. En zengin sendika olan dizgiciler sendikası 4.374.013 marka sahipti; ardından duvarcılar sendikası, 2.091.681 mark; metal işçileri sendikası, 1.543.352 mark; ve ağaç işçileri sendikası, 1.452.215 mark (Karl Kautsky, *Der neue Tarif der Buchdrucker*, “Neue Zeit,” Yıl 25, Cilt 1, No. 4, s. 129). O zamandan bu yana, olağanüstü işsizlik ödeneği talebinin yaşandığı kriz yıllarına rağmen sendikaların mali durumu daha da güçlenmiştir. 1909 yılında dizgiciler, 7.929.257 mark; duvarcılar, 6.364.647 mark; metal işçileri, 6.248.251 mark; ağaç işçileri, 3.434.314 mark (*Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich*, 1910, Yıl 36, s. 376-377). Bu bol kaynakların savunma açısından büyük önemi vardır ancak saldırmaya yönelik faydası son derece sınırlıdır. Sendikanın kapitalizmi devirme umuduyla kaynak toplama politikası gütmesi tamamen saçmadır. Almanya’da şahsi kasalarında tüm sendikaların toplamından daha büyük serveti olan yüzlerce kapitalistin olduğunu söyleyebiliriz. Dahası, özel bankalarda tasarruf yatırımına dair mevcut sistemde, biriken sermayeden sendikacı değil, bankaların hissedarı olan işçi sınıfı düşmanları kâr eder, böylece sendikanın kaynakları “nihayetinde emek hareketine karşı kullanılır” (Bruno Buchwald, *Die Gewerkschaftsbank*, “Die neue Gesellschaft.” Yıl 3, fas. 10). Dolayısıyla sendika kaynakları sendika karşıtlarını güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, sendikacılar uzun zamandır kendi bankalarını kurmaya yönelik bir çalışma yürütmektedir.

çekleşebileceği üzere hükümetin partiyi feshetmesinden korkan, namusuyla eve ekmek getirmekle yükümlü binlerce kişinin şahsi çıkarlarıyla çelişir.

Böylece örgüt bir araç iken amaç hâline gelir. Başlangıçta parti mekanizmasının iyi işlemesini sağlamak için benimsenen kurum ve niteliklere (itaat, üyelerin uyumlu işbirliği, hiyerarşik ilişkiler, takdir yetkisi, idare adabı), en nihayetinde verimlilik ötesi bir önem atfedilir. Bundan böyle tek kaygı, mekanizmayı tıkayabilecek her şeyden kaçınmaktır. Parti, saldırıya uğradığında, önceden fethettiği kıymetli mevzileri terk edecek ve düşmanın saldırgan yöntemlerine cevap vererek konumunu “tehlikeye atmak” yerine kadim haklarından vazgeçecektir. Naumann, alaycı bir üslupla şöyle yazar: “‘Bütün ülkelerin proleterleri birleşin!’ şiarı etkisini çoktan göstermiştir. Örgütlü proletarya, bu şiar ilk seslendirildiğinde kimsenin aklından geçirmede büyüklükte bir güç elde etmiştir. Kasalar doludur. Son hücum emri hiç verilmeyecek midir? ... Ön örgütlenme çalışmaları sonsuza kadar mı sürecektir?”⁴ Partinin sükûnet ihtiyacı arttıkça devrimci pençeleri körelir. Artık devrimci terminoloji kullanmaya devam etmekle beraber (çünkü sonucun, miadını doldurmuş bir sebebi vardır), anayasal bir muhalefetten başka fiili hiçbir işlevi olmayan, iyiden iyiye muhafazakârlaşmış bir partiye sahibiz.

Tüm bunlar, hâlen hayatta olsaydı, bu yozlaşmış Marksizme herkes-ten önce isyan etmesi beklenecek olan Karl Marx’ın fikirlerinden fevkalade sapıldığını göstermektedir. Marx yine de, şahsı adına hareket eden ve *in verba magistri* [hocasının sözünü kayıtsız şartsız kabul etmek üzere] resmen yemin eden üç milyonluk bir ordunun ihtişamına kapılıp ilkelerine ihanet edilmesine sessiz kalabilirdi. Marx’ın hayatından bazı olaylar bunu düşünmemize izin verir. 1876’da Alman sosyal demokrasisinin yaptığı ciddi hatalara göz yumduğu (en azından açık bir şekilde eleştirmede) açıktır.⁵

Marx taklitçilerinin dönemi olarak adlandırabileceğimiz günümüzde, partinin her daim yeni üye ve mutlak çoğunluk elde etme arayışında bir örgüt olma niteliği, devlet karşısındaki zayıflığı ile birleşerek, eski hedeflerin adım adım yenileriyle değiştirilmesine yol açar ve mevcut devleti yeni hedefler doğrultusunda yıkmaya ve parti dâhilindeki kişi ve fikirlerin devlete sızma çabalarına hizmet eder. Sosyalistlerin egemen sınıf partilerine karşı yürüttüğü mücadele artık ilke temelli değildir; basit bir rekabetten ibarettir. İktidarı ele geçirme yarışında devrimci parti, burjuva partilere rakip çıkmıştır.

⁴ Friedrich Naumann, *Das Schicksal des Marxismus*, “Hilfe,” 11 Ekim 1908, s. 657.

⁵ Karl Kautsky’nin önsözü, Karl Marx, *Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei* (1875), “Neue Zeit,” Yıl 9, Cilt 1, s. 508 vd.

Dolayısıyla bu hedefin gerçekleşmesine yardımcı olabilecek herkese, saflarını şişirmekten başka bir faydası olmasa bile kapılarını açar. Maupassant'ın masonluğun özünü tarif etmek için *Sosthène Amca*'nın yeğeninin ağzından söyledikleri, internasyonal sosyalist parti için güzelce uyarlanabilir: "Reka-beti yok etmek yerine örgütlüyorsunuz; bu sadece fiyatları düşürür. Bunu aranıza özgür düşünenleri kabul etmeseydiniz anlardım. Ama herkesi kabul ediyorsunuz. Büyük bir Katolik kitleniz var; hatta parti liderleri bile var. 9. Pius, papa olmadan önce sizden biriydi. Bu şekilde inşa edilmiş bir topluluğun kilise karşısında bir kale olduğunu söylerseniz, bu kalenizi kof bulurum... Ah sizler ne fenasınız! Masonluğun bir seçim fabrikası olduğunu söylerseniz buna katılıyorum; her türden adayın seçilebilmesine yönelik bir makine görevi gördüğünde hemfikir olurum; iyi insanları aptal yerine koymaktan başka bir işlevi olmadığını, onları cepheye gönderilen askerler gibi sandığa gönderdiğini kabul ederim; her üyesini birer seçim öznesine dönüştürmesine 'gün gibi aşıkâr!' derim. Ama eğer monarşi ruhunu zayıflattığını söylerseniz, sadece yüzünüze gülerim."⁶

Böylece parti, nefretini dünya düzenine ilişkin karşıt görüşte olanlardan ziyade, siyasi alanda kendiyile aynı amaçtakilere, yani iktidar mücadelesindeki esas rakiplerine yöneltir. Bu özellik, her şeyden önce, sosyalist partilerin "siyasal olgunluk" denilen şeye eriştiklerinde yaptığı seçim ajitasyonlarında kendini açıkça gösterir. Parti artık rakipleriyle kavga etmeyi değil, onların bir adım önüne geçmeyi ister. Bu nedenle, sosyalist ilkelerle pek uyuşmayan ve aslında çoğu zaman yanlış olan iddiaların sosyalist nutuklarında sürekli yinelandığını gözlemliyoruz. En vatanperver olanlar milliyetçiler değil biziz, derler; alt kademe memurların (İtalya'da) veya köylülerin (Almanya'da) en yakın dostu hükümettekiler değil biziz, derler; vb. Esas amacı azami üye sayısına ulaşmak olan çeşitli siyasi renklere sahip sendikalar nezdinde rekabet olgusunun daha da vurgulandığı görülür. Bu, özellikle Almanya'nın "özgür sendikaları" için geçerlidir; bu tarafsız renklere sahip kurumlar, prensip itibarıyla dünya düzenine dair her türlü keskin siyasi görüşe ve anlayışa korkuyla bakar ve bu nedenle Hristiyan sendikalardan tek farkları (birkaç önemsiz terminolojik fark dışında) isimleridir. Özgür sendika liderlerinin Hristiyan sendika liderlerine yönelik konuşmalarını ve polemik yazılarını incelersek, bu konuşma ve yazıların hiçbir ilke veya teorik izah ortaya koymadığını, yalnızca başta emek hareketine ihanet olmak üzere

çeşitli suçlamalar ve şahsi eleştiriler içerdiğini görüyoruz. Bunların, birbirinin müşterilerini çalmak isteyen rakiplerin kullandığı bayağı yöntemlerden fazlası olmadığı açıktır.

Bu tür yöntemler aracılığıyla parti, en farklı yapılarıdaki siyasi unsurlarla feci ve kalıcı sonuçlar doğuracak şekilde rastgele ilişkiye girerek siyasi bekâretini feda etmekle kalmaz; parti ayrıca, asli karakterini yitirme tehlikesiyle karşılaşır. “Parti” kavramı, partinin tekil bileşenleri arasında aynı nesnel ve pratik amaçlara yönelik bir irade uyumunun varlığını öngörür. Bunun var olmaması durumunda parti salt bir “örgüt” hâline gelir.

II. DEMOKRASİ VE OLİGARŞİNİN TUNÇ KANUNU

Sosyalist ekollerin çoğunluğu, az çok yakın bir gelecekte gerçek bir demokratik düzenin tesisinin mümkün olduğuna inanırken ve aristokratik siyasi görüştekilerin daha da büyük bir çoğunluğu, demokrasinin toplum için tehlikeli olsa bile en azından gerçekleştirilebilir olduğunu düşünürken, bilim dünyasında böyle bir ihtimalin olmadığını kararlılıkla ve katiyetle dile getiren muhafazakâr bir eğilimle karşılaşyoruz. Daha önce açıkladığımız üzere,⁷ bu eğilim İtalya’da bilhassa güçlüdür. İtalya’ya, gelişmiş bir toplumsal düzene “siyasi sınıf” olmadan, yani siyasal olarak egemen bir azınlık sınıfı olmadan erişilemeyeceğini öne süren ve geniş bir nüfuza sahip olan Gaetano Mosca öncülük etmektedir. Demokrasi tanrısına inanmayanlar, bu tanrının çocuksu bir mitleştirme yetisinin ürünü olduğunu söylemekten asla bıkmazlar ve devlet, medeni haklar, halk temsili ve ulus gibi kitlelerin egemenliği fikrini yansıtan tüm kavramların yalnızca yasal ilkeleri tarif ettiğini ve gerçek hayatta karşılığı olmadığını iddia ederler. Tarihte aristokrasi ve demokrasi arasında görülen ebedî mücadelenin, egemenliğini korumaya çalışan eski bir azınlık ile onu koltuğundan indirerek ya da onunla kaynaşarak iktidarı ele geçirmeyi arzulayan yeni bir azınlık arasında gerçekleştiğini ileri sürerler. Bu teoriye göre bu sınıf mücadeleleri, art arda egemen olan azınlıklar arasındaki mücadelelerden ibarettir. Esasen iktisadi düşmanlıktan kaynaklanan devasa savaşlarını tarih sahnesinde izlediğimiz toplumsal sınıflar, bu bağlamda bir kadril dansı içinde *chassé croisé* [*karişma ve yer değiştirme hareketi*] yapan iki dansçı grubuna benzetilebilir.

Demokrasi doğası gereği önemli sorunlara otoriter çözümler bulmayı tercih eder. Aynı anda hem iktidar hem de ihtişam arzular. İngiltere’nin

7 Bkz. Kısım 1A, Bölüm 2’nin sonu.

şehirli vatandaşları hak ve özgürlüklerine kavuştuklarında, her şeyden önce bir aristokrasi oluşturmaya azmettiler. Gladstone'a göre İngiliz halkının özgürlüğe olan düşkünlüğüyle boy ölçüşebilen tek şey soyluluğa olan düşkünlüğüdür. Benzer şekilde, sosyalistlerin bir dereceye kadar gönüllü olmakla birlikte çoğunluğun azınlığın emirlerine itaati, ya da en azından kendi talimatı doğrultusunda azınlığın koyduğu kurallara itaati anlamına gelen bir disiplin yeteneği sergilemekle gurur duyduğu söylenebilir. Vilfredo Pareto, sosyalizmin yeni bir işçi sınıfı *eliti* yaratmaya aracı olabileceğini dahi öne sürmüştür ve sosyalist liderlerin saldırılar ve zulüm karşısında sergilediği cesareti, zindeliklerinin bir işareti ve yeni bir “siyasi sınıf” oluşumunun ilk şartı olarak görmüştür.⁸ Bununla birlikte, Pareto'nun *elit dolaşımı teorisi* ihtiyatla kabul edilmelidir çünkü çoğu durumda, bir elit grubun yerini basitçe başkasının alması değil, eski unsurların yenileri sürekli kendine çektiği, içine aldığı ve asimile ettiği bir karışım süreci söz konusudur.

Elit dolaşımı olgusu, tek bir büyük toplumsal sınıf sınırları dâhilinde siyasi düzlemde gerçekleştiği kadarıyla muhtemelen daha eskiden fark edilmiştir. Tamamen temsili hükümetlerce yönetilen ülkelerde, anayasal muhalefetin hedefi basitçe böyle bir dolaşımdır. Mesela İngiltere'de muhalefet, hükümeti oluşturan partiyle aynı yalın ve dirençli yapıya sahiptir; programı tamamen pratik ve yakın hedeflere yönelik açık ve net formüle edilmiştir. Fevkalade disiplinlidir ve yönetimi teorik derinlikten yoksun olmakla beraber stratejik yeteneğe sahiptir. Aynı zamanda tüm gayretini hükümeti devirmeye, iktidar dizginlerini kendi eline almaya adanmıştır ve başka işleri oluru-na bırakmıştır. Amacını özetle söyleyecek olursak egemen sınıf içindeki bir zümrenin yerine bir diğerini getirmektir. Egemen sınıfların farklı zümreleri arasındaki rekabet, er ya da geç, içgüdüsel olarak kitleler üzerindeki egemenliği aralarında paylaşarak korumak doğrultusunda uzlaşmalarıyla sona erer. Fransız Devrimi'nin sonucunda ya da en azından Üçüncü Cumhuriyet ile beraber, Fransa'nın eski düzeninin toplumsal anlamda tamamen ortadan kalktığı fikri çok yaygındır. Bu tamamen yanlış bir görüştür. Günümüzün cumhuriyetçi devletinde, Fransız soyluların süvari alaylarında ve dışişleri memurluğunda sayılarıyla tamamen orantısız bir şekilde temsil edildiğini görüyoruz; ve Almanya'nın aksine Fransız Meclisi'nde aleni bir soylu muhafazakâr parti bulunmamakla beraber, 584 milletvekilinin en az 61'inin eski aristokrasiden (*noblesse d'épée* ve *noblesse de robe*)* geldiğini saptıyoruz.

8 V. Pareto, *Les Systèmes socialistes*, a.g.e., Cilt 1, s. 62 vd.

(*) “Kılıçlı asiller” ve “cübbeli asiller” olarak adlandırılan farklı aristokrasi sınıfları – ç.n.

Söylediğimiz gibi, yönetici bir toplumsal grubun mutlak gerekliliğine dair teori hiç de yeni değildir. Bu sosyolojik düşüncenin hayatta olan en seçkin savunucusu Gaetano Mosca ve en yetkin ve saygın yorumcusu Vilfredo Pareto, öncelik konusunda aralarında tartışmalar da, Hippolyte Taine ve Ludwig Gumplowicz'i kendilerinin öncülleri olarak kabul etmekte. ⁹ Bir o kadar ilginç olan ancak az bilinen husus şudur: Mosca ve Pareto'nun teorisinin öncül aydınları, bu yazarların saldırılarının odağındaki ekoldendir; bunlar sosyalist düşünürler, özellikle de erken Fransız sosyalistleridir. Bu kişilerin çalışmalarında, daha sonra Mosca ve Pareto'nun sosyolojik bir sistem olarak detaylandığı doktrinin tohumlarını buluyoruz.

Saint-Simon ekolü, sınıf kavramının iktisadi şekilde nitelendirilmesinin bir gün sonlanacağına kanaat getirmekle birlikte, sınıf ayrımlarının olmadığı bir gelecek kurgulamamıştır. Saint-Simoncular, doğuştan gelen ayrıcalıklara değil, sonradan kazanılan ayrıcalıklara dayalı yeni bir hiyerarşi yaratmayı hayal etmiştir. Bu sınıf, “en coşkun, en zeki ve en güçlülerden, yani toplumun üç katmanlı gelişiminin vücut bulmuş hâlinde” ve “onu en engin ufuklara taşıyabileceklerden” oluşacaktı. ¹⁰ Saint-Simoncular, sosyalist devletlerinin başına her bireyin yeteneklerini de dikkate alarak toplumdaki görevini belirleyecek olan “hommes généraux” [tepe adamlar] getirmek istiyordu; böyle bir durumda bu üst insanlara biat etmenin gerekeceği aşikârdır. ¹¹ “Yeni hanedan” fikrinin coşkun taraftarlarından ve Saint-Simon'un en ateşli takipçilerinden biri, bu doktrinin despotizme davetiye çıkardığı dile getirildiğinde, insanların çoğunun, aralarında en ehil olanların emirlerini yerine getirmesi gerektiğini söylemekte tereddüt etmemiştir. Bunu yalnızca Tanrı aşkıyla değil, şahsi çıkarları için de yapmalıdırlar; çünkü en nihayetinde insan soyutlanmış olsa bile her zaman bir dış desteğe ihtiyaç duyar. Bir taraftan emir vermenin, diğer taraftan bu emirleri yerine getirmenin gerekliliği metafiziksel gerekçelere dayandırılır. Böyle bir otorite yalnızca “tüm insanlığı Tanrı'nın etrafında buluşturan sevginin siyasal bir dönüşümüne delalet edecektir. Günümüzde duygu, düşünce ve çabaları dışlayan, şatafatlı bir ismin altında bencillikten ve bunun getirdiği tüm alışkanlıklardan başka bir şey olmayan zavallı bağımsızlığınızı buna yeğleyebilir misiniz?” ¹²

⁹ Gaetano Mosca, *Piccola Polemica*, “Riforma Sociale,” Yıl 14, Cilt 7, fas. 4.

¹⁰ E. Barrault, “La Hierarchie,” *Religion Saint-Simonienne, Recueil et Prédications*, Aux bureaux du “Globe,” Paris, 1832, Cilt 1, s. 196.

¹¹ *Œuvres de Saint-Simon et Enfantin*, Cilt 12, *Doctrines Saint-Simoniennes*, Exposition par Bozard, Leroux, Paris, 1877, s. 275.

¹² A.g.e.

Saint-Simoncu sistem baştan sona otoriter ve hiyerarşıktır. 3. Napolyon'un Sezarizmi, Saint-Simon'un öğrencilerini neredeyse hiç rahatsız etmemiştir. Hatta çoğu bu düzenin ekonomik sosyalleşme ilkelerini barındırdığını tasavvur ederek durumu memnuniyetle kabullenmiştir.

Fourier ekolü daha da ileri gitmiştir. Fourier, bilgiçlik taslamanın eşliğinde bir detaycılıkla, birçok grotesk özelliğe sahip, geniş ve karmaşık bir sistem tasarlamıştır. Bugün, çizmiş olduğu “küresel hiyerarşi” tablolarını incelerken gülümsemeden edemeyiz; bunlar bin kademedен oluşan ve her biri kendine özgü bir “hautes dignité” [yüksek değer] ve kendine uygun bir “hautes fonctions” [yüksek işlev] sahibi olan, “anarşi”den “omniarşi”ye kadar tüm egemenlik biçimlerini içermektedir.¹³ Sorel, Louis Blanc öncesi sosyalizmin Napolyon dönemi ile yakından ilişkisini güzelce ortaya koymuştur; Saint-Simoncu ve Fourierci ütopyalar, büyük Korsikalı'nın [Napolyon Bonapart] yeniden şahlandığı otoriter düşüncenin hâkim olduğu topraklardan başka bir yerde palazlanamazdı.¹⁴ Berth'e göre, Fourier'nin sistemi gerçekten de Fourier'nin görünmez olsa bile aynı anda her yerde bulunabilmesini gerektirir çünkü sosyalizmin Napolyon'uymuşçasına, insanlığın türlü tutkularına hayat ve nizam vermeyi sadece o becerebilir.¹⁵

Sonraki çağın sosyalistleri ve özellikle de devrimci sosyalistler, uzak gelecekte demokratik bir çoğunluk yönetiminin oluşabileceğini reddetmekle birlikte, bu tür bir yönetimin günümüzün gerçekliğinde oluşabileceğini kesinlikle reddetmiştir. Bakunin, işçi sınıfının seçimlere katılmasına tamamen karşı çıkmıştı. Halkın, yani işçi kitlesinin mülk sahiplerinden oluşan azınlığın ekonomik hâkimiyeti altında olduğu bir toplumda, en serbest seçim sisteminin bile bir yanılsamadan başka bir şey olmayacağına inanıyordu. “İktidardan bahsetmek hâkimiyetten bahsetmektir ve tüm hâkimiyetler hükmedilen bir kitlenin olduğunu varsayar,” der.¹⁶ Demokrasinin tüm burjuva rejimlerin en kötüsü olduğu bile düşünülmektedir. Proudhon bize en yüce burjuva demokrasi biçimi olarak sunulan cumhuriyetin, despotik davranışlarını kolayca cumhuriyetin iyiliği ve kamu yararıyla gerekçelendiren ve her türlü cezadan muaf olduğuna inanan aşırı fanatik ve alçak bir otoriter ruha (*zèle gouvernemental*) [*hükümet bağınazlığı*] sahip olduğunu söyler. Siyasi

13 Ferdinand Guillon, *Accord des Principes: Travail des écoles sociétaires*. Charles Fourier, Libr. Phalanst., Paris, 1850, s. 97.

14 George Sorel'in önsözü, Fernand Pelloutier, *Histoire des Bourses du Travail*, a.g.e., s. 7 vd.

15 Edouard Berth, *Marchands, intellectuels et politiques*, “Mouvement Socialiste,” Yıl 9, No. 192, s. 385.

16 Bakunin, *L'Empire Knouto-Germanique et la Révolution sociale*, a.g.e., Cilt 2, s. 126.

devrim bile sadece “un déplacement de l'autorité” [otoritenin yer değiştir-mesi] anlamına gelir.¹⁷

Eskisiyle yenisiyle tüm teorilere geçerli cevap verme kabiliyetine sa-hip olmasıyla gurur duyabilecek tek bilimsel doktrin, “siyasi sınıfın” daimi varlığının doğal bir gereklilik olduğunu iddia eden Marksist doktrindir. Bu doktrinde devlet, egemen sınıfla özdeşdir ve bu özdeşleştirmeden Marx'ın takipçisi Bakunin en uç çıkarımlara ulaşmıştır. Devlet yalnızca egemen sınıfın yürütme organıdır; yeni bir neo-Marksist ifadeyle devlet, “baştakilerin çıkarlarını savunmak üzere kurulmuş olan bir sendika”dan ibarettir.¹⁸ Bu teorinin, Gaetano Mosca'nın muhafazakâr teorisine büyük ölçüde benzediği açıktır. Aslında Mosca, aynı tanısıl bulgular üzerinden benzer öngörülerde bulunmaktadır ancak, genel siyasi görüşleri doğrultusunda bunlar hakkında sızlanmaktan ve suçlama yapmaktan imtina eder çünkü bu olguyu kaçınıl-maz olduğu kadar toplum yararına da görmektedir. Aristide Briand, “sı-nıf devleti”nin başbakanı olmadan önce ve Sosyalist Parti'nin faal bir üyesi olduğu günlerde, işçilere tekil ve yerel iktisadi mücadeleleri bırakmalarını, güçlerini kısmi grevlere bölmek yerine genel greve giderek devlete topluca saldırmalarını önermiştir ve burjuvaziye zarar verebilmenin tek yolunun devlete saldırmak olduğunu söylemiştir;¹⁹ böylece Marksist düşüncedeki devlet anlayışını en uç noktaya taşımıştır.

Marksist devlet teorisi, işçi sınıfının devrimci azmine ve üretim araç-larının kamulaştırılmasının demokratik sonuçlarına duyulan inançla bir-leştiğinde, mantiken bizi Mosca ekolünün ütopya olarak gördüğü yeni bir toplumsal düzen fikrine götürür. Marksistlere göre kapitalist üretim şekli, nüfusun büyük çoğunluğunu proleterlere dönüştürür ve böylece kendi meza-rını kazar. Proletarya, yeterli olgunluğa ulaşır ulaşmaz siyasal iktidarı ele ge-çirecek ve özel mülkiyeti derhâl kamu mülkiyetine dönüştürecektir. “Böylece kendini ortadan kaldıracaktır çünkü tüm toplumsal farklılıklara ve dolayı-sıyla tüm sınıf düşmanlıklarına son verecektir. Başka bir deyişle, proletarya, devlet olup devleti feshedecektir. Sınıflara bölünmüş kapitalist toplum, ege-men sınıfın kapitalist üretim sistemini kendi çıkarları doğrultusunda sür-dürmesini ve proletaryayı sömürmesini sağlayacak bir devlet örgütlenmesine ihtiyaç duyar. Bu durumda, devletin yok edilmesi egemen sınıfın yok edil-

17 Proudhon, *Les Confessions d'un Révolutionnaire*, a.g.e., s. 24.

18 Angelo Oliviero Olivetti, *Problema del Socialismo Contemporaneo*, Canoni, Lugano, 1906, s. 41.

19 Aristide Briand, *La Grève Générale et la Révolution*. 1907'de yayımlanan konuşma, Girard, Paris, s. 7.

mesiyle eş anlamlıdır.”²⁰ Ancak eski devletin enkazı üzerine kurulacak olan yeni sınıfsız kolektivist toplum da bazı seçilmiş unsurlara ihtiyaç duyacaktır. Rousseau’nun *Contrat Social*’de [*Toplum Sözleşmesi*] formüle ettiği ve daha sonra Fransız devrimcilerinin *Déclaration des Droits de l’Homme*’de [İnsan Hakları Beyannamesi] yeniden ürettiği önleyici kuralların benimsenmesiyle ve hepsinden önemlisi, tüm mevkileri her an sonlandırılabilir bir görev süresiyle sınırlandırma ilkesinin katıyetle uygulanmasıyla, bu temsilcilerin faaliyetlerine ciddi kısıtlamalar getirilebilir.²¹ Buna karşın, toplumsal refahın geniş kapsamlı bir bürokrasi olmadan hakkıyla tesis edilemeyeceği bir gerçektir. Bunun mantıksal sonucu, sınıfsız bir devletin inşasının mutlak surette imkânsız olduğudur. Ölçülemeyecek büyüklükte bir sermayenin idaresi, özellikle de bu sermaye müşterek mülkiyet ise, idareciye en az özel sermaye sahibininki kadar geniş bir nüfuz sağlar. Dolayısıyla Marksist toplumsal düzeni eleştirenler, günümüzün egemen sınıf üyelerini çocuklarına servetlerini aktarmaya yönelten içgüdülere, sosyalist devlet altında kamu serveti idarecilerinin de sahip olup olmayacağını ve bu idarecilerin kendilerinden sonra makamlarına çocuklarının gelmesi için muazzam nüfuzlarını kullanıp kullanmayacaklarını sorgulamaktalar.

Yeni bir egemen azınlığın oluşumu, bunlara ek olarak, toplumsal dönüşümün Marksist devrim anlayışına göre şekillenmesiyle bilhassa kolaylaşacaktır. Marx, kapitalist toplumun yıkılmasıyla komünist toplumun kurulması arasındaki süreçte, ekonomik alanda devrimci bir geçiş dönemi olacağına ve buna “devletin, devrimci proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olamayacağı” siyasal bir geçiş döneminin eşlik edeceğine kanaat getirmiştir.²² Daha açık konuşursak, hükümdarlık esasını tükenen burjuva toplumun elinden sosyalizm adına çekip alacak zekâ ve güce sahip olan liderler, bu dönemde diktatörlük kuracaktır.

Devrimci diktatörlüğün bir diğer habercisi, Mazzini’nin cumhuriyetçi partisinin öncelikli programıdır ve bu durum, Genç İtalya ile Carbonari’nin sosyalist unsurları arasında bir kopuşa neden olmuştur. Gracchus Babeuf’un

20 Friedrich Engels, *Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft*, Buchhandlung “Vorwärts,” Berlin, 1891, 4. bs., s. 40.

21 Hobson (*Boodle and Cant*, a.g.e., s. 587 ve 590) ve daha birçok kişi, sosyalist devletin, gelmiş geçmiş tüm devletlerden daha fazla sayıda lidere (siyasi liderler de dâhil olmak üzere) ihtiyaç duyacağını düşünmektedir. Bernstein, sosyalist toplumun idari organının mevcut devletten uzun bir süre pek bir farkı olmayacağını dile getirir (Eduard Bernstein, *Zur Geschichte u. Theorie des Sozialismus*, a.g.e., s. 212).

22 Karl Marx, *Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei*, “Waffenkammer des Sozialismus,” 10. yarıyılık cilt, Frankfurt, 1908, s. 18.

dostu ve biyografisinin yazarı olan ve bir Fransız Devrimi kahramanı olan Floransalı Filippo Buonarroti,²³ muzaffer devrimcilerin eşitsizliği nasıl sürdürdüklerini ve yeni bir aristokrasi kurmaya çalıştıklarını doğrudan gözlemlemiş ve Carbonari'nin gücünün tek bir kişinin eline teslim edilmesi planına canla başla direnmiştir. Öne sürdüğü teorik nedenlerin başında, bireysel diktatörlüğün esasen monarşiye gidişin bir aşaması olduğu iddiası gelmekteydi. Buonarroti, Mazzini ve arkadaşlarının tasarladığı tüm siyasi değişikliklerin tamamen şekilsel olduğunu, sadece şahsi ihtiyaçlarını karşılama ve hepsinden önemlisi sınırsız bir otorite elde edip kullanma amaçlı olduğunu dile getirdi. Bu sebeple Buonarroti, 1833 yılında Mazzini'nin düzenlediği silahlı isyana karşı çıktı; isyancıların başarıya ulaşması durumunda kesinlikle yeni bir ikbal düşkünü aristokrasinin oluşacağını söyleyerek Carbonari'deki yoldaşlarına isyancılara yardım etmemelerine dair gizli bir emir verdi. "Mazzini'nin idealindeki cumhuriyetin monarşiden tek bir farkı var: daha az asalete ve daha çok seçilmişe sahip," demiştir.²⁴

Bireysel diktatörlük ile bir oligark grubunun diktatörlüğü arasında pratik sonuçlar açısından pek bir fark yoktur. Şüphesiz ki *diktatörlük* kavramı *demokrasi* kavramının mutlak karşıtıdır. Demokrasinin tesisi için diktatörlükten medet ummak, barışın korunması için savaştan medet ummayla ya da alkolizmle mücadelede içki içilmesinden medet ummayla eşdeğerdir.²⁵ Kolektif iktidar araçlarının kontrolünü ele geçiren bir toplumsal grubun, bu kontrolü elinde tutmak için mümkün olan her şeyi yapması son derece muhtemeldir. Theophrastus, uzun zaman önce, seçilmiş hükümetlerin olduğu devletlerde liderliğe gelenlerin en büyük arzusunun şahsi servetlerini artırmaktan ziyade, halk egemenliğini adım adım ortadan kaldırarak kendi egemenliklerini kurmak olduğunu söylemiştir.²⁶ Toplumsal devrimin, hâlihazırda hâkimiyeti somut ve açık olan sınıfların yerine, gerçek amaçlarını eşitlikçi söylemlerle gizleyen bir demagojik oligarşi getirmesi mutlak bir tehlikedir.

Marksist iktisadi doktrin ve Marksist tarih felsefesi, düşünürler üzerinde büyük bir çekim gücüne sahiptir. Fakat psikoloji alanındaki, hatta

23 Filippo Buonarroti, *Conspiration pour l'Egalité, dites de Babeuf*, Brüksel, 1828. Bilhassa bkz. s. 48.

24 Giuseppe Romano-Catania, *Filippo Buonarroti*, Sandron, Palermo, 1902, 2. bs., s. 211-212, 213, 218, ve 228.

25 "Schiller'in *Don Carlos* eserinde kurtuluş için mutlâkiyetten medet uman Marki Posa'nın bu rüyası sürekli tekrerrür eder; tıpkı Zola'nın *Roma* eserinde kiliseyi sosyalizme alet etmek isteyen nazik papaz Pierre'in hayalinin tekrerrürü gibi" (Kropotkin, *Die historische Rolle des Staates*, Grunau, Berlin, 1898, s. 52).

26 Labrüyère, *Caractères*, a.g.e., s. 38.

daha temel alanlardaki hatalarını bir kenara bırakırsak, pratik idare ve kamu hukuku alanlarına girer girmez Marksizmin kusurlarıyla karşılaşmaktayız. Sosyalist teori, kişisel özgürlükleri teminat altına almaya çalıştığı her yerde, ya bireyci anarşist hayallere yelken açmıştır ya da bireyi kesinlikle kitlenin kölesi hâline getirecek (faillerinin şüphesiz iyi niyetlerle sunduğu) tekliflerde bulunmuştur. İşte size bir örnek: Sosyalist toplum edebiyatının ulvi ve ahlaki olmasını sağlamak ve tüm gayriahlaki kitapları *a priori* [önsel olarak] dışlamak için, August Bebel neyin yayımlanıp yayımlanamayacağına karar verecek bir uzmanlar komitesi kurulmasını önerdi. Bebel, haksızlıkları engellemek ve düşünce ve ifade özgürlüğünü güvence altına almak için, her yazarın kolektif topluma itiraz hakkının bulunması gerektiğini sözlerine ekledi.²⁷ Bu teklifin uygulanabilir olmadığını anlamak zor değildir çünkü ne büyüklükte olursa olsun itiraza konu her kitaptan milyonlarca basılması ve yayımlanmaya uygun olup olmadığına karar vermesi için halka dağıtılması gerekir!

Sosyalizm meselesi sadece iktisadi bir mesele değildir. Başka bir deyişle, sosyalizmin tek amacı, hem adil hem de iktisadi açıdan verimli bir servet dağılımının ne ölçüde mümkün olduğunu saptamak değildir. Sosyalizm aynı zamanda idari bir meseledir, bir demokrasi meselesidir ve bunlar sadece teknik ve idari alanları değil, ayrıca psikoloji alanını ilgilendirir. Sosyalizmin cevaplamaya çalıştığı tüm karmaşık sorular bireycilik meselesinde düğümlenmiştir. Sosyalist hareket içindeki coşkun unsurları destekleyerek hareketin yeniden doğuşunu hedefleyen Rudolf Goldscheid, sosyalizmin iktisadi örgütlenme sorununa getireceği çözümden bağımsız olarak yaratacağı tehlikeye dikkat çekmekte haklıdır. Eğer sosyalizm, bireysel haklar, bireysel bilgi ve bireysel irade meselesini irdelemez ise, türümüzün evrim sürecinde özgürlük meselesinin yerini doğru anlayamamasından dolayı yıkıma uğrayacağını; kurduğu hayalin ihtişamıyla kör olan ve bu ihtişamı yaratan bireysel ışıltıları görmezden gelen eski dünya reform anlayışlarının yaşadığı kadar büyük bir yıkım yaşayacağını söylemektedir.²⁸

Genç Alman işçi partisi, yoğun uğraşlarına rağmen burjuva demokrasisiyle olan birlikteliğini henüz sonlandırmadığı dönemde, en samimi dostlarından biri tarafından önündeki büyük tehlikeler konusunda uyarılmıştır. Rodbertus, Allgemeine Deutsche Arbeiterverein'in Leipzig komitesine yazdığı açık mektupta şöyle demiştir: “Siyasi partiden ayrılıyorsunuz çünkü haklı

²⁷ A. Bebel, *Die Frau und der Sozialismus*, J. H. W. Dietz Nachf., Stuttgart, 34. bs., 1903, s. 423.

²⁸ Rudolf Goldscheid, *Grundlinien zu einer Kritik der Willenskraft*, W. Braumüller, Viyana ve Leipzig, 1905, s. 143.

olduğunuz üzere bu siyasi parti toplumsal çıkarlarınızı yeterince temsil etmemekte. Fakat bunu yeni bir siyasi parti kurmak amacıyla yapıyorsunuz. Peki, bu yeni partide sınıfınıza düşmanlık edenlerin (*die anti-sozialen Elemente*) bir gün baskın çıkmasına karşı size kim güvence verecek?”²⁹ Rodbertus bu gözlemiyle siyasi parti olgusunun özüne dokunmuştur. Parti oluşumuna katılan unsurların analiz edilmesiyle, bu eleştirinin tamamen yerinde olduğu görülecektir. Parti ne sosyal birliktir ne de iktisadi birliktir. Oluşturduğu programa dayalıdır. Teoride bu program, belirli bir sınıfın çıkarlarını ifade ediyor olabilir. Ancak uygulamada, çıkarları parti programında belirtilen ilkelerle bağdaşan veya bağdaşmayan herkes partiye katılabilir. Örneğin Sosyalist Parti proletaryanın ideolojik temsilcisidir. Fakat bu, sınıfsal bir yapı olduğu anlamına gelmez. Sosyal açıdan, iktisadi süreçte farklı işlevlere sahip unsurlardan oluşan bir sınıflar bileşimidir. Lakin sınıf kökenli bir programı olması nedeniyle, partiye sosyal birlik görüntüsü verilir. Böylece bu sosyalistlerin tümü, özel yaşamlarındaki iktisadi konumları ne olursa olsun, büyük proleter sınıfın mutlak üstünlüğünü teoride kabul eder. Parti dâhilindeki proleter olmayan ve kısmen proleter olan unsurlar, “işçi sınıfının bakış açısını benimser ve hâkimiyetini tanır.”³⁰ Partinin temsil ettiği sınıftan olmayan üyelerin, proleter çıkarlarıyla çatışması durumunda şahsi çıkarlarından feragat edeceği zımnen varsayılır. Prensipten itibarıyla, heterojen unsurlar kendilerini ait olmadıkları bir sınıfın “fikrine” tabi kılacaktır. İşin teorik kısmı böyledir. Pratikte ise, parti programının kabulü, sermaye ile emek arasındaki çıkar çatışmalarını ortadan kaldırmak için yeterli değildir. İşçi sınıfının siyasal örgütlenmesine katılan yüksek sosyal tabakalara mensup üyeler arasında, gerekirse kendini feda etmeyi ve sınıfından kopmayı bilecek insanlar vardır. Bununla birlikte, bu grubun çoğunluğu, görünürde proletarya ile fikir birliğinde olmalarına rağmen, proletaryanın çıkarlarına ters düşen iktisadi çıkarları gözetmeye devam edecektir. Gerçekte bir çıkar çatışması vardır ve bu çatışmaların sonucunu, hayatın temel ihtiyaçları belirleyecektir. Bu sebeple, partinin burjuva üyeleri ile proleter üyeleri arasında iktisadi çatışmaların ortaya çıkması ve bunlar uzadıkça siyasi uyuşmazlıkların doğması hiç de imkânsız değildir. İktisadi düşmanlıklar, ideolojik üstyapıyı bastırır. Böylece program ölü bir metin hâline gelir ve “sosyalizm” bayrağı altında,

29 Rodbertus, *Offener Brief an das Komitee des deutschen Arbeitervereins zu Leipzig*, a.g.e., Cilt 2, s. 15.

30 Eduard Bernstein, *Wird die Sozialdemokratie Volkspartei?*, “Sozial. Monatshefte,” Ağustos 1905, s. 670.

partinin bağrında gerçek bir sınıf mücadelesi sürdürülür. Burjuva sosyalistlerin, çalışanlarıyla olan ilişkilerinde işçi sınıfı çıkarlarını şahsi çıkarlarına her zaman üstün tutmadıklarını tecrübelerle görüyoruz. Partili fabrika ve imalathane sahipleri, iyi niyetlerine ve partiden baskı görmelerine rağmen, sosyalist olmayan ve iktisadi durumlarıyla siyasi düşünceleri uyumlu olan burjuva işverenlerin çalışanlarıyla yaşadığı iktisadi çatışmaların aynısını yaşamaktadır.

Ancak başka bir tehlike daha vardır. Sosyalist Parti liderliği, işçi sınıfı programına pratikte muhalif olanların eline geçebilir; böylece işçi hareketi, proletaryanın çıkarlarına tamamen karşıt olan çıkarlara hizmet etmek üzere kullanılabilir. Bu tehlike, işçi sınıfı partisinin ekonomik açıdan partiye bağımlı olmayan kapitalistlerin yardım ve rehberliğine muhtaç olduğu ülkelerde bilhassa büyüktür; partinin bu unsurlara ihtiyaç duymadığı ya da bir şekilde liderliğe gelmelerini engelleyebildiği yerlerde ise tehlike en aza iner.

Gerek burjuvaziden gerek işçi sınıfından gelen liderlerin parti çalışanı olmaları durumunda, iktisadi çıkarları parti çıkarlarıyla kural olarak örtüşür. Ancak bu, tehlikenin yalnızca bir yönünü ortadan kaldırmaya yarar. Daha vahim çünkü daha genel olan bir diğer husus, partinin güçlenmesiyle birlikte liderlerle sıradan üyeler arasında kaçınılmaz bir zıtlık oluşmasıdır.

Tüzel kişi ve mekanizma olarak ele aldığımızda, partiyi üyelerinin bütününü olarak tanımlamamız doğru olmaz ve partiyi üyelerinin mensup olduğu sınıfla tanımlamamız daha da yanlış olur. Parti, amaca yönelik bir araç olarak kurulur. Lakin kendi hedef ve çıkarlarını edinip kendi içinde bir amaca dönüştükten sonra, temsil ettiği sınıftan ereksel açıdan kopma sürecine girer. Partiyi kurmak üzere bir araya gelen kitlelerin çıkarlarının, partiyi temsil eden bürokrasinin çıkarlarıyla örtüşmeyebileceği gözden kaçırılır. Parti yöneticileri her zaman muhafazakâr çıkarlara sahiptir ve herhangi bir siyasi durumda işçi sınıfının çıkarları cesur ve saldırgan bir politika gerektirirken yöneticilerin çıkarları savunmacı ve hatta reaksiyoner (gerici) politikalar izlenmesini gerektirebilir; çok nadir durumlarda ise bu roller tersine dönebilir. Evrensel geçerliliğe sahip bir toplumsal kanuna göre, bir topluluğun iş bölümü gereksinimiyle oluşturduğu her organ, sağlam bir yapıya kavuşur kavuşmaz kendine özgü çıkarlar edinir. Bu özel çıkarların topluluğun çıkarlarıyla çatışması kaçınılmazdır. Dahası, özgün işlevler yerine getiren toplumsal tabakalar, özgün çıkarlarını savunacak uygun organlar yaratmak üzere soyutlanma eğilimindedirler. Uzun vadede ayrı sınıflara dönüşme eğilimi gösterirler.

Burada ve önceki bölümlerde genel özellikleriyle ele alınan sosyolojik olgular çerçevesinde demokrasiye bilimsel açıdan karşıtlık edenlerin kullanabileceği sayısız hassas konuya temas edilmiştir. Bu olgular, “egemen” veya “siyasi” bir sınıfın olmadığı bir toplumun var olamayacağını ve yönetici sınıfın, sıklıkla kısmen yenilense de, insanlığın gelişim tarihindeki yeterince kalıcı ve etkin tek öge olduğunu tartışma götürmez biçimde kanıtlamıştır. Bu görüşe göre, hükümet ya da devlet bir azınlık örgütünden başka bir şey olamaz. Bu azınlığın amacı, hâkimiyetin ve kul sömürüsünün zeminini oluşturan ve hiçbir şekilde çoğunluğu gerçek anlamda temsil etmeyen bir “yasal düzeni” toplumun geri kalanına dayatmaktır. Bu nedenle çoğunluk kendi kendini yönetmekten daima aciz kalır. Kitlelerin hoşnutsuzluğunun doruğa çıkmasıyla burjuvazinin iktidardan uzaklaştırılması başarılsa bile, bu, Mosca’nın iddiasına göre, sonuçta sadece dış görünüşün değişmesini sağlar. Kitlelerin içinden, kendini yönetici sınıf kademesine yükseltecek yeni bir örgütlü azınlık daima ve muhakkak ortaya çıkar.³¹ Bu nedenle, insanların ebediyen vesayet altında kalan büyük bölümünün feci kaderi, küçük bir azınlığın hâkimiyetine boyun eğmek ve oligarşinin dayanağı olmakla yetinmektir.

Bir egemen sınıfın yerine kaçınılmaz olarak bir diğerrinin geçeceği ilkesi ve bu ilke temelinde oligarşinin büyük sosyal toplulukların ortak yaşamının fitratındaki bir yapı olduğuna ilişkin kanun, materyalist tarih anlayışıyla çatışmamasının ötesinde, bilakis bu anlayışı destekler ve pekiştirir. Tarihin süregelen bir dizi sınıf mücadelesi olduğu doktrini ile tüm sınıf mücadelelerinin eski oligarşiyle kaynaşan yeni oligarşilerin kurulmasıyla sonuçlandığı doktrini arasında esasen bir çelişki yoktur. Marksizmi iktisadi bir dogma olarak değil de bir tarih felsefesi olarak ele aldığımızda, siyasi bir sınıfın varlığı Marksizm esaslarıyla çelişmez çünkü her durumda siyasi sınıfın egemenliği, rekabet içindeki farklı toplumsal güçler arasındaki ilişkilerin sonucunda ortaya çıkar. Bu güçlere dair bir inceleme, sayısal veriler üzerinden değil söz konusu rekabetin dinamikleri çerçevesinde yürütülmelidir.

Psikolojik nitelikteki yazıları kalıcı bir öneme haiz olan Rus sosyalist Alexandre Herzen, insanların mülkiyet peşinde koşmaya ve para uğruna ha-

31 Gaetano Mosca, *Elementi di Scienza politica*, Bocca, Torino, 1896, s. 62. — Sosyalistler arasında, bu belitin doğruluğunu inkâr etmeyen birkaç nadir kişi bulunmaktadır. Bunlardan biri olan felsefe profesörü ve İsveç Üst Meclisinin sosyalist vekili Gustaf F. Steffen şöyle der: “Zaferden sonra bile, siyasi hayatta yönetenler ve yönetilenler olmaya devam edecektir” (Steffen, *Die Demokratie in England*, Diederichs, Jena, 1911, s. 59).

yat mücadelesi vermeye başladığı günden beri, burjuva dünyasındaki siyasi grupların iki kampa ayrıldığını belirtir: milyonlarını canla başla koruyan mülk sahipleri ve mülk sahiplerinin mallarına memnuniyetle el koyacak olan ancak bunu yapacak güce sahip olmayan mülksüzleştirilmişler. Dolayısıyla tarihsel evrim, “art arda iktidarı ele geçiren ve haset ile açgözlülük arasında gidip gelen,” kesintisiz bir dizi muhalefetten (parlamentar anlamda) ibarettir.³²

Bu nedenle, sosyal devrim kitlenin içyapısında herhangi bir gerçek değişim yaratmayacaktır. Fetheden sosyalizm değil sosyalistler olacak, sosyalizm ise onu savunanların galibiyetiyle beraber can verecektir. Kitlelerin tüm çabalarını başlarındaki efendilerini değiştirmeye adamakla yetindikleri bu süreci bir trajikomedî olarak nitelemeden edemeyiz. İşçilere bırakılan tek şey “hükümeti belirleme sürecine katılma” şerefidir.³³ Birkaç yıl iktidarda olan en namuslu idealistlerin bile, iktidar kullanımına eşlik eden yozlaşmadan kaçamayacağı psikolojik gerçeğini dikkate aldığımızda, kötü bir sonuca varılacağı açıktır. Fransa’nın işçi sınıfı çevrelerinde, güncel bir ifadeyle; *homme élu, homme foutu* [seçilmiş adam, kahrolası adam] denilmektedir. Siyasi devrim gibi sosyal devrim de bir İtalyan atasözünün ifade ettiği gibidir: “Si cambia il maestro di cappella, ma la musica è sempre quella.”³⁴

Fourier, modern toplumu, kitlenin gasplarına karşı bireye ve bireyin gasplarına karşı kitleye hiçbir güvence vermeyen, en uç bireysel serbestinin hüküm sürdüğü bir mekanizma olarak tanımlamıştır.³⁵ Tarih bize, ne kadar güçlü ve coşkun olursa olsun hiçbir halk hareketinin, medeni dünyanın toplumsal yapısında derin ve kalıcı değişiklikler yapma becerisine sahip olmadığını göstermektedir. Hareketin öncül unsurları, onu yönlendiren ve büyüten şahıslar, kitlelerden adım adım uzaklaşmaya başlar ve “siyasi sınıfın” yörüngesine çekilir. Bu sınıfa bazı “yeni fikirler” katmaları söz konusu olabilir fakat aynı zamanda yaratıcılık ve pratik zekâ da katarak yönetici sınıfa sürekli gençlik aşırlarlar. “Siyasi sınıf” (Mosca’nın bu uygun tabirini kullanmaya devam ediyoruz) kuşkusuz olanaklarına ve savunma araçlarına dair son derece güçlü bir anlayışa sahiptir. En hırçın ve uzlaşmaz rakiplerini bile çoğu zaman etkisi altına alacak derecede büyük bir çekim gücü

32 Alexandre Herzen, *Erimmerungen*, Almanca çev. Otto Buek, Wiegandt u. Grieben, Berlin, 1907, Cilt 2, s. 150.

33 Félicien Challaye, *Syndicalisme révolutionnaire et Syndicalisme réformiste*, Alcan, Paris, 1909, s. 16.

34 “Koro şefi değişir ama müzik hep aynı kalır.”

35 Charles Fourier, *De l’Anarchie industrielle et scientifique*, Libr. Phalanst., Paris, 1847, s. 40.

ve özümleme kapasitesi sergiler. Tarihsel bakış açısından anti-romantikler, şüpheciliklerini şu yakıcı ifadelerle özetlemekte tamamen haklıdır: “Devrim nedir? Sokaklarda ateş açılır: etraf yıkıp dökülür; camcılar dışında pek kâr eden olmaz. Rüzgâr dumanı alır götürür. Üsttekiler diğerlerini alta itekler... Sağlam kaldırım taşlarını yerlerinden sökebilmek bu sıkıntılara değerdir!”³⁶ Ya da bir *Madame Angot* şarkısında denildiği gibi: “Hükümeti değiştirmeye uğraşmaya değmez!” Klasik sosyal teoriler ve deneylerin diyarı olan Fransa’da bu karamsarlık derinden kök salmıştır.³⁷

III. SAVAŞ ZAMANINDA PARTİ YAŞAMI

Savaşa girilmesiyle beraber devletin gücü azamiye çıkar ve muhalif siyasi partilerin etkisi asgariye iner. Bütün gün çalışmanın yorgunluğuyla uykuya dalınmış bir gecede ansızın gelmiş olan bu içler acısı savaş [Birinci Dünya Savaşı], emsali görülmemiş şiddetiyle tüm dünyayı kasıp kavurmakta, insan canına ve ölümsüz eserlerine hiçbir kıymet vermeyerek bin yıllık bir medeniyetin köşe taşlarını aşındırmaktadır. Tarihsel materyalizmin köşe taşlarından biri, tüm dünyadaki işçi sınıflarının burjuvazi karşısındaki nesnel ortak sosyoekonomik çıkarları nedeniyle birbirlerine âdeta demir zincirlerle bağlı olduklarıdır; bu ortak çıkarlar, karşıt sınıflar içinde yatay bir tabakalaşmaya sebep olurken, millet ve ırkların dikey tabakalaşmasının önüne geçerler. Dil-töre esaslı milletler ile sosyo-ekonomik sınıflar arasındaki, milliyetçi ve tarihsel materyalist teorilerin taraftarları arasındaki en büyük görüş farkı aslen şudur: birinci grup, “millet” kavramının “sınıf” kavramına ahlaki ve pozitif yönden ağır bastığı varsayımını öne sürerken, diğer grup “millet” kavram ve gerçekliğinin “sınıf” kavramına kıyasla tamamen ikincil olduğunu düşünür. Marksistler, sosyalist teorilerin proletaryaya aşılmasıyla akıllarına sınıf bilincinin tamamen sokulduğuna gerçekten inanmaktaydılar.

Savaş bu teoriyi tek bir darbeyle paramparça etmiştir. İşçi sınıfı enternasyonalinin en güçlü, zengin ve örgütlü kesimi olan ve geçtiğimiz otuz yıl boyunca enternasyonalin ruhuna öncülük eden Alman Sosyalist Partisi, birdenbire ve üzerine basa basa Alman İmparatoru ile tam bir dayanışma içinde olduğunu ilan etmiştir. Sosyalistlerin Alman emperyalizmi adına savaşmasına ve başka topraklardaki yoldaşlarla çarpışmasına karşı proleter

³⁶ Théophile Gautier, *Les Jeunes-France*, Charpentier, Paris, 1878, s. xv.

³⁷ Fransızların demokrasi konusundaki hayal kırıklığı Devrim dönemine dayanır. Guizot, bu korkunç deneyin “özgürlük peşindekileri sonsuz tiksindirmeye ve insan ırkının en asil umutlarını söndürmeye” yettiğini belirtmiştir. (F. Guizot, *Du Gouvernement de la France depuis la Restauration, et du Ministère actuel*, Lib. Française de Ladvocat, Paris, 1820, s. 165.)

kitle dâhilinde tek bir ahlaki isyan vakasına dahi rastlanmamıştır. Alman sosyalistlerinin bu taktikleri, kuşkusuz büyük ölçüde modern siyasi partilerdeki oligarşik eğilimlerden kaynaklanmaktaydı çünkü bu partiler, devrimci bir ülküye sahip olsalar bile ve aslında tam da bunun yüzünden, yani mevcut devlet sistemine karşı savaşmaları ve yerine başkasını getirmek istemeleri sebebiyle, güvenilir ve istikrarlı bir bürokrasiden güç bulan, çalışanları iyi maaş alan, basın sistemine ve dolu bir kasaya sahip büyük bir örgüte ihtiyaç duyarlar.³⁸ Bu örgüt, devlet içinde bir devlet ortaya çıkarır. Ancak ne kadar gelişmiş olursa olsun parti kuvvetleri, hükümet kuvvetlerine kıyasla her zaman zayıf ve ikinci plandadır. Bu durum özellikle Almanya gibi ülkelerde geçerlidir. Bunun sonucunda, Sosyalist Parti'nin politikalarını belirleyen temel kurallardan biri, hükümete yönelik saldırılarını aradaki güç eşitsizliğinin belirlediği sınırların ötesine hiçbir zaman taşımamaktır. Başka bir deyişle, siyasal eylem partilerinin adım adım ana hedefi hâline gelmiş olan parti dirliği tehlikeye atılmamalıdır. Sonuç olarak, parti örgütünün bürokratik yapısı, ruhuna, doktrinine ve teorik altyapısına üstün gelir ve bunlar düşmanla uygunsuz bir çatışma yaratacakları durumlarda bir kenara itilir. Bu gerici evrimin sonucu, partinin artık bir amaca ulaşmanın aracı olarak görülmemesi ve giderek kendi içinde bir amaç hâline gelmesidir; böylece parti, devletin sağlam bir irade ortaya koyduğu keyfi güç kullanımlarına karşı koyamayacak duruma gelir.

Savaş konusunda yoluna çıkan herkesi ezmekte kararlı olan devlet, böyle bir partiyi itaat etmemesi hâlinde şubelerini kapatmakla, varlıklarına el koymakla ve başındakileri mahvetmekle tehdit ettiğinde, partinin ilkelerine olan inancını koruyabilmesi elbette mümkün değildir. Parti boyun eğre, alalacele enternasyonalist ruhunu satar ve kendini koruma içgüdüsüyle vatanperver bir partiye dönüşür. 1914'te başlayan Dünya Savaşı, yazarın kitabın ilk baskısında sosyalist partilerin geleceğiyle ilgili yazdıklarını en etkin şekilde doğrulamıştır.

İncelediğimiz durumda, modern siyasi partinin bu doğal eğilimi, Alman sosyalistlerinin çarlığa duyduğu korku ve kin sebebiyle hükümeti her anlamda desteklemeleriyle pekişmektedir. Germen demokrasisinin savaş konusunda fikir birliği etmesini sağlayan bu derin nefret, yalnızca Slavların aşağı bir ırk olduğuna dair aptalca önyargılardan kaynaklanmamaktadır; aynı zamanda Marx'ın ortaya koyduğu özel bir tarihsel teorisinin sonucudur.

38 1913'ün sonunda, Alman sosyalist sendikaların merkez hazinelerinde 88.069.295 mark (4.400.000 £), yerel ve bağımsız sendikalarda ise 3.152.636 mark (150.000 £) bulunmaktaydı. Hükümete ve dış politikaya başkaldırmaları elbette tüm bu kaynakları tehlikeye atacaktı.

Gerçekten de Marx, “gericilik” nerede görülse bundan Rusya’yı sorumlu tutuyordu. Özellikle de, fevkalade tiksindiği Prusya soylularının militarist rejiminin, Rus otokrasisinin öncü birliği olduğu kanısındaydı. Alman aristokratlarının hâkimiyetini ortadan kaldırmanın en etkili yolunun Rusya’yı ezmek olacağını, Rusya’nın yardımı olmadan Prusya’da gericiliğin hüküm sürmesinin imkânsız olacağını düşünmekteydi. Bu Marksist inanç, üyelerin akıllarının derinliklerine kök salarak ve yayımlanan yüzlerce yazıda yer bularak bir parti dogması hâline gelmişti. İmparatorun seferberlik emrine seve seve itaat eden Alman sosyalistler, yalnızca vatanperverlik açısından değil, aynı zamanda demokrasi açısından da kutsal bir görev yerine getirdiklerine inanıyordu ve bu sayede kendi nihai kurtuluşlarının da yaklaştığını düşünmekteydi. 2. Wilhelm çarlığa karşı savaş ilan ettiğinde, en sözü geçen Alman sosyalistlerin yaptığı konuşmalar ve yazdığı makaleler bu zihniyetin eseri olmuştur.

Bunlara ek olarak, tarihsel materyalizmin teorik ilkeleriyle pek de uyumlu olmayan bir tutumun Alman proletaryası için elzem olduğu, bizzat sosyalistler tarafından savunulmuştur. Alman sosyalistlerin esasen söylediği şey, devletlerinin yenilmesi durumunda proletaryanın işsizlik ve yoksulluk nedeniyle büyük zarar göreceğidir; dolayısıyla bu ihtimalin ortadan kaldırılması, sosyalistlerin ve temsilcilerinin gözetmesi gereken çıkarların başındadır; bu nedenle, Alman ordusuna zorlu görevinde yardım etmek ve düşmanı yenmesi için elinden gelen desteği vermek ilk ve en büyük ödevidir. Bu düşüncenin mantıksal temelini oluşturan bakış açısında herhangi bir muğlaklık yoktur. Devletin ayrılmaz bir parçası olan proletaryanın, devlet kötü günler geçirirken sıkıntı çekmesi kaçınılmazdır. Hepsinden önemlisi, işçilerin kazancı, imalat ve ticaretin ne derece gelişmiş olduğuylla bağlantılıdır. Kuşkusuz imalat endüstrisi azami kazanca ulaştığında bile, işçilerin iyi ücret alacağını ve yüksek bir yaşam standardına kavuşacağını garanti yoktur çünkü ücret eğrisinin her zaman endüstriyel kâr eğrisiyle birlikte hareket edeceğinin bir kanıtı yoktur. Gerçekten de 1870’ten sonra Alman imalatı hızla gelişmesine ve büyümesine rağmen, Alman işçilerinin durumunun yaklaşık yirmi yıl boyunca sabit kaldığı iyi bilinmektedir. Ancak işçiler ile üreticilerin kazanç konusunda aynı derecede şanslı olmadığı kötü günlerde sıkıntıları paylaşmaları gerektiği şüphesizdir. Eğer imalat sanayii durgun ise, herhangi bir ücret artışı *a priori* [önsel olarak] söz konusu olmayacaktır. Burjuvazi ve proletarya arasında ulusal alanda bir çıkar ortaklığı olduğu görüşünün belli bir temele dayandığı açıktır. Lakin bu yalnızca sınıf *idealizmi*

ne, yani ulusal dayanışmayı bir kenara atıp uluslararası proletarya dayanışmasının coşkısına dikkat çeken ve süratle sınıfsal özgürleşmeyi hedefleyen kardeşlik duygusuna mutlak bir karşıtlık oluşturmakla kalmaz; dahası, sınıf *kavramının* kendisinin altını oyar. Alman sosyalistlerin ve diğer ülkelerde onları benzer inançlarla taklit eden yoldaşların aldığı teorik pozisyonu, aslında tarihsel materyalizm esaslarından tamamen farklı olan bir kıstas belirler. Tarihsel materyalizm doktrini, işçi sınıfının doğası gereği bölünmez bir bütün olduğunu varsayarken, milliyetçi görüşe göre, devletler dâhilinde ve belli coğrafi sınırlar içinde kendi kaderlerini yaşayan farklı millî proletaryalar vardır. Gerçekten de, sosyal demokrat sınıf anlayışı (Alman sosyalistlerin çoğunun savaş ortamında sergilemiş olduğu üzere), enternasyonalist teorisyenlerin tasavvur ettiği şekilde dünyanın özgürleşmesine aracı olmak yerine vatanperver, sivil ve askerî dayanışmaya aracı edilmiştir ve Marksist sınıf anlayışını aşındırması itibarıyla onu hükümsüz kılacak niteliktedir. Tarihsel materyalizm devrimci proletarya rehberliğinde burjuvaziye ve millî hükümetleri devirerek, insan ırkının birlik ve beraberliğini güvence altına almayı amaçlıyordu. Sosyal demokrat sınıf anlayışı ise, anavatanın millî proletarya ve burjuvazisinin refahını, diğer ülkelerin proletarya ve burjuvazilerini perişan ederek artırmayı amaçlamaktadır. Bu iki anlayış arasında gerçekten de öylesine büyük bir uçurum bulunmaktadır ki aralarında köprü kurma girişimlerinin tümünün boşa çıkması kaçınılmazdır. Yaşamakta olduğumuz savaş, bir bütün olarak farklı ülkelerin işçi sınıflarının, yine bir bütün olarak farklı millî burjuvazilere karşı ortak çıkarlara sahip olduğu teorisinin yanlışlığını göstermediyse bile, en azından, sosyalist propaganda ile proletaryaya Marksist ilkeler doğrultusunda sürekli aşılana bu olgunun yaratması beklenen tepkinin oluşmadığını göstermiştir.

Ancak Alman Sosyalistler tamamen iktisadi çıkarlarını gözeterek, bugüne kadarki baş düşmanlarıyla beraber hareket etmeyi kendilerine hak görürken, yabancı yoldaşlarına bu hakkı tanımama kötülüğünü etmişlerdir. Aşırı Marksist çizgideki “Leipziger Volkszeitung” un editörü ve Reichstag’ın sosyalist üyesi olan Paul Lensch, daha ulvi bir amaca yaraşır bir ciddiyetle, şu dikkat çekici iddiaları ortaya atmıştır: Almanya’nın kazanması durumunda militarizm yıkılacaktır çünkü düşmanların hezimete uğraması militarizmi lüzumsuz kılacaktır. Almanya’nın yenilmesi ise militarizmi muhakkak besleyecektir (çünkü Almanya intikam almak zorunda kalacaktır). Alman proletaryası için Almanya’nın yenilmesi, en temel gereksinimlerden mahrum kalacağı ve uzun yılların emeğinin boşa gideceği bir ekonomik felaket anla-

mına gelecektir. İngiliz proletaryası için İngiltere'nin yenilmesi ise kuşkusuz ki son derece faydalı olacak, sosyalist fikirlerin hızla yayılmasını, tekellerin dağılmasını ve "İngiliz ırkını karakterize eden aptalca gururun ortadan kalkmasını" sağlayacaktır.³⁹ Bu bilge düşünüre göre, aynı sebep İngiltere ve Fransa'da farklı, Almanya'da farklı sonuç verir. Almanya her ne pahasına olursa olsun yenilmemelidir çünkü bu felaket olur. İngiltere ve Fransa'nın yenilmesiye şüphesiz hayırlara vesile olur!

Dünya Savaşı'nın genel anlamda parti liderliğinin oligarşik karakterine daha da vurgu yaptığı söylenebilir. Hiçbir ülkede sıradan parti üyeleri, politikaların belirlenmesinde aktif bir rol oynamamıştır (on ay boyunca sağlıklı tartışma fırsatı bulan İtalya bunun tek istisnasıdır); İtalya hariç hiçbir ülkede, partilerin sıradan üyelerinin önüne savaş ve barış tercihleri konulmamıştır; her yerde nihai kararı liderler vermiştir ve kitlelere yalnızca bunu kabul etmek düşmüştür. Çoğunluğa sahip liderler, azınlığın çoğunluğun iradesine boyun eğmesi anlamına gelen parti disiplini yoluyla mutlak üstünlüğü ele geçirmiştir. Bu, Reichstag'ın Ağustos ayındaki malum oturumunda, Alman sosyalist parlamenter grubun savaş kredileri hususunda sergilediği inanılması güç oybirliğini açıklar. Grubun resmî oturumun arifesinde yaptığı gizli oturumda savaş karşıtları azınlıktaydı ve bu nedenle ertesi gün, parti disiplini gereğince, alenen çoğunluğun yanında yer alarak en derin inançlarına aykırı yönde oy kullandılar. Bu durum, parti hayatının ahlaken ve aklen tuhaf fedakârlıklar gerektirdiğinin ifadesidir.

Bunların yanı sıra, savaşı yeni üye kazanmaya yarayacak bir propaganda aracı olarak gören parti liderlerinin sayısı hiç de az değildi. Bu, partiye sempati duymakla beraber, benimsenen enternasyonalist çizgi nedeniyle katılmaya çekinen işçi ve esnaf sınıflarla arasındaki engelleri kaldırmak isteyen Sosyalist Parti için bilhassa geçerliydi. 22 Şubat 1915'te Stuttgart'taki büyük toplantıda, Würtemberg meclis vekillerinden ve bölgenin sosyalist partisinin en tanınmış liderlerinden biri olan Heymann, zafer kazanmışçasına şöyle dedi: "Partimize katılmaya birçok kişi can atıyordu. Ancak bir engel vardı. Bu engel artık yok!"⁴⁰ Kuşkusuz ilkeler, üye sayısını artırmak isteyen bir partiye sıklıkla ayak bağı olur ve onurundan ödün verme pahasına da olsa, sıkıntı yaratan ilkeleri göz ardı etmek seçimlerde üstünlük sağlayabilir. Liderler bu eğilimi destekleyenlerin başında gelir çünkü parti tabanı ne kadar

39 Paul Lensch, *Die deutsche Sozialdemokratie u. der Weltkrieg*, Buchhandlung "Vorwärts," Berlin, 1915, s. 26, 42, 58.

40 Hildebrand ve W. Heine, *Zwei Reden*, Dietz, Stuttgart, 1915, s. 44.

genişlerse, liderin nüfuzu da o kadar artar. Gerçekten de, parti üyelerinin çoğunun silahlı altında bulunduğu ve yöneticiler üzerinde hiçbir baskı kuramamalarından ötürü siyaseten var olmadıklarını söyleyebileceğimiz durumlarda, liderlerin şahsi gücü sınırsız derecede artar. Kıtada, basın özgürlüğünün ve toplantı haklarının askıya alınması nedeniyle, askere çağrılmamış üyeler bile liderlerini denetleme gücüne sahip değildir. Sıkıyönetim altında olan her yerde lider, kadir-i mutlaklıdır.

IV. NİHAİ DEĞERLENDİRME

“Demokrasi kavramını tam anlamıyla ele alırsak, gerçek bir demokrasi hiçbir zaman var olmamıştır ve de olmayacaktır. Çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın yönetilmesi eşyanın tabiatına aykırıdır.” – J.J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*

Liderlik her toplumsal yaşam şekli için zorunlu bir olgudur. Dolayısıyla bu olgunun iyi mi kötü mü olduğunu sorgulamak ya da buna göreceli bir iyilik veya kötülük atfetmek bilimin görevi değildir. Ancak liderlik sistemlerinin hiçbirinin demokrasinin temel esaslarıyla bağdaşmadığının sergilenmesi büyük bilimsel değer taşır. Oligarşinin tarihî bir şart olduğuna ilişkin kanunun esasen bir dizi tecrübeyle saptandığını görüyoruz. Diğer tüm bilimsel kanunlar gibi, sosyolojik kanunlar da ampirik gözleme dayanır. Bununla birlikte, belitimizi saf betimsellikten kurtarabilmemiz ve ona bir formülün yasaya dönüşebilmesi için elzem olan analitik bir izah getirebilmemiz için, ampirik olarak saptanabilecek olguları üniter bir bakış açısıyla düşünmemiz yeterli olmaz; bu olguları belirleyen sebepleri de incelememiz gerekir. Çalışmamızı bu saiklerle yapmış bulunmaktayız.

Liderlerin kendi çıkarlarını pekiştirmek üzere örgütlenme eğilimini, yönetilenlerin yönetenlere duyduğu minnettarlığı ve kitlelerin genel durgunluk ve pasifliğini bir kenara bırakırsak, demokratik partilerde oligarşinin esas nedeninin liderliğin teknik açıdan vazgeçilmezliğinde yattığı sonucuna varıyoruz.

Partideki işlevlerin ayrışmasıyla başlayan süreç, liderlerin kitleden kopmalarıyla beraber edindikleri vasıflar bütünüyle tamamlanır. Başlangıçta, liderler *kendiliğinden* ortaya çıkarlar; *yardımcı* ve *karşılıksız* işlev görürler. Ancak kısa sürede *profesyonel* liderler hâline gelirler ve bu ikinci gelişim aşamasında *istikrara* kavuşur ve *azlolunamaz* konuma erişirler.

Bunlardan da anlaşıldığı gibi, söz konusu oligarşik olgu kısmen *psikolojik* temelde açıklama bulur; oligarşi, partilere öncülük eden şahsiyetlerin

yaşamları boyunca geçirdikleri ruhsal dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. Fakat aynı zamanda ve daha da önemlisi, oligarşi, *örgütün kendi psikolojisi* olarak adlandırabileceğimiz şeye, yani her disiplinli siyasi kümenin konumunun sağlamlaşmasıyla ortaya çıkan taktiksel ve teknik ihtiyaçlara dayalıdır. Siyasi partilere dair temel sosyolojik kanun (“siyasi” terimini en kapsamlı anlamıyla kullanırsak), en özlü ifadesiyle şu şekilde formüle edilebilir: “Seçilmişlerin seçmenler, vekillerin vekâlet verenler, delegelerin delege edenler üzerinde egemenlik kurmasını sağlayan, örgütün ta kendisidir. Örgütten bahsetmek, esasen oligarşiden bahsetmektir.”

Her parti örgütü, demokratik temel üzerine kurulu bir oligarşik iktidarı temsil eder. Her yerde seçmenler ve seçilmişler olduğunu görüyoruz. Yine her yerde, seçilmiş liderlerin seçmen kitleler üzerinde neredeyse sınırsız güce sahip olduğunu görüyoruz. Örgütün oligarşik yapısı, demokrasinin asli ilkelerini zapt eder. Hâlihazırda olan, *olması gerekeni* sindirir. Hayaller ile gerçekler arasındaki bu temel fark kitleler nezdinde gizemini korumaktadır. Sosyalistler genellikle, yeni bir siyasetçi *elit* grubunun öncekilerden daha sadık olacağına samimiyetle inanır. Demokratların büyük çoğunluğunun ve özellikle de Almanca konuşulan toprakların işçi kitlelerinin büyük bir azim ve inançla sarıldığı kavram olan halk çıkarlarının temsili kavramı, sahte bir aydınlanmanın yarattığı bir yanılsamadır, bir serap etkisidir. Alphonse Daudet, modern Don Kişotizm analizinin en keyifli satırlarında, Tarascon’dan hiç ayrılmamış olan “cesur komutan” Bravida’nın, yakıcı güney güneşinin etkisiyle, Şangay’a gidip kahramanca maceralar yaşadığına kendini nasıl yavaş yavaş inandırdığını anlatır.⁴¹ Benzer şekilde, entelektüel açıdan kitleden üstün olan ve güzel konuşan kişilerin sürekli etkisinde kalan modern proletarya, sandığa akın ederek ve sosyal ve iktisadi çıkarlarını bir delege grubuna emanet ederek iktidara doğrudan katıldığına inanır hâle gelir.

Farklı demokrasi biçimlerinde oligarşilerin oluşması yapısal bir zorunluluğun sonucudur ve dolayısıyla sosyalist hatta anarşist örgütleri dahi etkisi altına alır. Haller, uzun zaman önce, her sosyal yaşam biçiminde hâkimiyet ve bağımlılık ilişkilerinin bizzat Doğa tarafından yaratıldığını dile getirmiştir.⁴² Bunun tam bilincine ender insan akli varabilecek olsa da mevcut ve gelecekteki tüm tarihî olayları değerlendirirken, demokrat ve devrimci partilerdeki lider sultanı göz önünde bulundurulmalıdır. Kitle, sadece *in abstracto* [soyut olarak] egemen olabilir. Dolayısıyla, tartışmamız gereken

41 Alphonse Daudet, *Tartarin de Tarascon*, Marpon et Flammarion, Paris, 1887, s. 40.

42 Ludwig von Haller, *Restauration der Staatswissenschaften*, Winterthur, 1816, Cilt 1, s. 304 vd.

mesele ideal demokrasinin gerçekleştirilebilir olup olmadığı değil, belli bir anda demokrasinin hangi nokta ve derecede makbul, mümkün ve gerçekleştirilebilir olduğudur. Bu sorun dâhilinde, siyasetin bir bilim olarak karşılaştığı temel sorunla yüzleşiyoruz. Sombart'ın dediği gibi, bunu algılamayanlar, ya demokratik akımın yadsınamaz biçimde hangi yönde ilerlediğini göremeyecek kadar kör ve fanatiktir ya da tüm nizam ve medeniyetlerin aristokratik nitelikler sergilemesi gerektiğini anlayamayacak kadar tecrübe ve eleştirel yeti yoksunudur.⁴³ Sosyalistlerin psikolojik bilgi eksikliğinden dolayı düştüğü en büyük hata, bir yandan günümüze dair karamsar bir bakış açısına, diğer yandan geleceğe dair ümit dolu bir iyimserliğe ve ölçsüz bir inanca sahip olmalarından kaynaklanır. Kitlelerin zihniyetini gerçekçi olarak ele alırsak, insanlığın ahlaken gelişebileceğini kabul etsek bile, siyasetçi ve filozofların toplumu yeniden inşa etmeyi tasarlarken bir kenara atamayacakları insan malzemesi, aşırı iyimserliği haklı çıkaracak nitelikte değildir. İnsanlığın hükmü devam ettiği sürece, iyimserlik, ütopyacı düşünelere özel bir ayrıcalık olarak kalacaktır.

Sosyalist partiler, sendikalar gibi, canlı toplumsal yaşam türleridir. Bu nedenle, yapısını veya doğasını analiz etme girişimlerine üzerinde deneysel bir ameliyat yapılmıyormuşçasına en sert şekilde tepki verirler. Bilim, önsel ideolojileriyle çelişen sonuçlara ulaştığında, buna tüm güçleriyle isyan ederler. Oysa savunmaları son derece zayıftır. Bu örgütlerin bilimsel ciddiyet ve iyi niyete sahip temsilcileri, tüm demokrasilerde oligarşik eğilimler bulunduğunu inkâr edemeyecekleri için, bu eğilimi, hareketin henüz genç olması itibarıyla kitlelerin bir tür kalıtsal zihniyet sergilediğini öne sürerek açıklamaya çalışırlar. Kitlelerin hâlen oligarşi virüsünden etkilenmesinin tek sebebinin, yüzyıllarca kölelik zulmü görmüş ve hiçbir zaman otonom yaşamamış olmalarından kaynaklandığı hususunda bize güvence verirler. Neyse ki sosyalist rejim yakında onlara şifa verecek ve kendi kendilerini yönetebilmeleri için gerekli dirayeti sağlayacaktır. Sosyalistler devlet iktidarına geldiğinde, kitlelerin biraz denetlemesi durumunda yönetenlerle yönetilenlerin çıkarlarının mükemmel bir şekilde örtüşmesinin sağlanabileceğinden daha bilime aykırı bir varsayım olamaz. Bu fikir, Jules Guesde'in en az Marksizme aykırı olduğu kadar (kendisi Marksist olduğunu iddia etse de) bilime de aykırı olan görüşüyle kıyaslanabilir; Guesde'e göre, Hristiyanlık Tanrı'yı bir insan

43 Werner Sombart, *Dennoch! Aus Theorie u. Geschichte der Gewerkschaftlichen Arbeiterbewegung*, Fisher, Jena, 1900, s. 90. Ayrıca bkz. F. S. Merlino, *Pro e contro il Socialismo*, Treves, Milano, 1897, s. 262 vd.

hâline getirirken sosyalizm insanı bir tanrı hâline getirecektir.⁴⁴

Kitlenin objektif olgunluk noksanlığı, *au lendemain du socialisme* [sosyalizmin gelişiyile] yaşanacak demokratikleşme süreciyle kaybolacak kadar basit bir geçici olgu değildir. Aksine bu durum kitle olmanın doğal sonucudur; kitle, örgütlendiğinde bile karşılaştığı türlü sorunun çözümü konusunda iflah olmaz bir ehliyetsizlikten muzdariptir çünkü kitle bizzatıhi dağınıktır ve bu nedenle iş bölümüne, uzmanlığa ve rehberliğe ihtiyaç duyar. “İnsan türü yönetilmek ister; yönetilecektir de. İnsan olmaktan utanıyorum,” demiştir Proudhon, 1850’de hapishanede yatarken.⁴⁵ Birey olarak insanın doğasında ve kaderinde rehberlik edilmek vardır ve yaşam işlevleri bölüm ve alt bölümlere ayrıldıkça bu ihtiyaç daha da artacaktır. Toplumsal grupların rehberliğe duyduğu ihtiyaç muazzam derecelere ulaşmıştır.

Bu akıl yürütme zincirinden ve bu bilimsel görüşlerden, oligarşilerin (devlet, egemen sınıf, parti vb.) birey üzerindeki gücünün ne kadar sınırlandırılabilirliğini saptamaya çalışmayı bırakmamız gerektiğini çıkarmak yanlışır. Nafile de olsa, halk egemenliği fikrinin tam anlamıyla gerçekleşmesini mümkün kılacak bir sosyal düzen keşfetmeye yönelik girişimlerden vazgeçmek bir hata olur. Yazarın başta belirttiği üzere, bu çalışmanın hedefi yeni yollar işaret etmek olmamıştır. Ancak tarihsel incelemeler bizi demokrasinin karamsar yönlerini ısrarla vurgulamaya zorlamıştır. Demokrasinin sadece bir ideal olarak kalıp kalmadığını, her sosyal rejimin özünde bulunan oligarşi olgusunun farklı derecelerini ölçmeyi mümkün kılan ahlaki bir kıstastan başka bir işlevi olup olmadığını sorgulamamız gerekmiştir. Başka bir deyişle, demokrasinin pratikte ne dereceye kadar gerçekleşmesini umabileceğimiz bir ideal olduğunu sorgulamamız gerekmiştir. Bu çalışmanın bir başka amacı da, bilimi uğraştıran ve kitleleri yanlış yola sürükleyen bazı basit ve yüzeysel demokrasi yanılsamalarını yıkmak olmuştur. Yazar son olarak, demokrasinin ve özellikle de sosyalizmin hüküm sürmesine engel olan bazı sosyolojik eğilimlere ışık tutmayı arzulamıştır.

Yazar, her devrimci işçi sınıfı hareketinin ve gerçek bir demokrasi ruhundan esinlenen her hareketin, oligarşik eğilimlerin zayıflamasına katkıda bulunan bir değer taşıyabileceğini reddetmek istememiştir. Evvel zaman içinde, ölüm döşeğindeki bir köylü, oğullarına tarlada bir hazinenin gömülü olduğunu söyler. Babanın ölümünden sonra oğullar hazineyi bulmak için her

44 Jules Guesde, *Le Problème et la Solution*, Libr. du Parti Socialiste, Paris, s. 17.

45 Charles Gide ve Charles Rist, *Histoire des Doctrines économiques depuis les Physiocrates jusqu'à nos jours*, Larose et Tenin, Paris, 1909, s. 709.

yeri kazarlar fakat bulamazlar. Lakin bıkmadan usanmadan yaptıkları kazılar toprağı canlandırır ve onlara göreceli bir refah sağlar. Hikâyedeki hazinenin, demokrasiyi simgelediğini söyleyebiliriz. Demokrasi, kimsenin planlı bir aramayla keşfedemeyeceğı bir hazinedir. Ancak aramaya devam ederek, keşfedilemez olanı keşfetmek için bıkmadan usanmadan emek harcayarak, demokratik anlamda verimli sonuçlar doğuracak bir iş yapmış olacağız. Demokrat işçi sınıfı partisinin bağrında, partinin karşı koymak üzere kurulduğu eğilimlerin ta kendilerinin doğduğunu görmüş bulunmaktayız. Parti unsurlarının çeşitliliğı ve eşitsizliğı sonucunda bu eğilimler genellikle tiranlığın eşliğinde tezahürler yaratmaktadır. Geleneksel meşruiyetin iktidarları yerine Bonapartist sonradan görmelerin gaddar plebisitçi yönetiminin gelmesiyle, bu eğilimlere dair ahlaki veya estetik hiçbir ilerleme kaydedilmediğini görmüş bulunmaktayız. Tarihsel evrim, oligarşinin önüne geçmek adına alınan tüm koruma tedbirleriyle alay etmektedir. Lider hâkimiyetini kontrol altına alacak kanunların çıkarılmasıyla yavaş yavaş zayıflayan liderler değil, kanunlar olur. Bununla birlikte, bazen demokrasi ilkesi oligarşi hastalığına bir tedavi olmasa da en azından yatıştırıcı görevi görür. Victor Considérant “demokrat-pasifist” sosyalizmini formüle ederken, sosyalizmin, toplumun alt sınıflar tarafından yönetilmesi değil, toplumun bir yurttaş grubu aracılığıyla yönetilmesi ve örgütlenmesi anlamına geldiğini belirtmiştir ve bu grubun sayısal öneminin, toplumsal gelişimle *pari passu* [eşit oranda] artması gerektiğini eklemiştir.⁴⁶ Bu son gözlem, çok önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Gerçekten de demokrasinin ve dolayısıyla emek hareketinin genel bir özelliğı, bireyin eleştiriye ve denetime dair akli yeteneklerini kamçılar ve güçlendirmektir. Demokratik yapı içinde süregelen bürokratikleşmeyle birlikte eleştiri ve denetimin faydalarının nasıl yok olduğunu görmüş bulunmaktayız. Yine de işçi hareketi, öne sürdüğü teorik varsayımlar sayesinde, otoritenin kurulu olduğu zemini gözden geçirmeyi ilkesel veya içgüdüsel olarak arzulayan belli sayıda özgür ruhu (liderlerin iradesinin aksine) kendine çekme eğilimindedir. Bu kişiler, inançları veya mizaçları doğrultusunda, her beşerî kurum hakkında sürekli “Neden?” diye sormaktan asla bıkmazlar. Medeniyetin en değerli unsurlarından biri olduğunu teslim etmemiz gereken bu özgürce sorgulama yatkınlığı, kitlelerin ekonomik durumunun düzeliş sağlamlaşması ve medeniyetin olanaklarından faydalanabilmeleri oranında artacaktır. Daha çok eğitim, denetim kabiliyetinin artması anlamına gelir.

⁴⁶ Victor Considérant, *Principes du Socialisme. Manifeste de la Démocratie au xix Siècle*, Librairie Phalanstérienne, Paris, 1847, s. 53.

Varlıklı kesimlerin liderlerinin, yoksulların liderleri kadar sınırsız bir otoriteye sahip olmadığına her gün tanıklık etmiyor muyuz? Yoksul kitleler, liderleri karşısında silahsız ve acizdir. Entelektüel ve kültürel yetersizlikleri, liderin nereye yöneldiğini görmelerini ve eylemlerinin manasını önceden kestirmelerini imkânsız kılar. Dolayısıyla toplumsal eğitimin en büyük görevi, işçi sınıfı hareketinin oligarşik eğilimlerini mümkün olan sınırlar dâhilinde etkisizleştirmek üzere, kitlelerin entelektüel seviyesini yükseltmektir.

Kitlelerin ehliyetsizliği olgusunun sürekliliği göz önüne alındığında, iki düzenleyici ilkenin varlığını kabul etmeliyiz:

1. Demokrasinin eleştiriye ve denetime olan *ideolojik* eğilimi;
2. Demokrasinin, gittikçe daha karmaşık ve farklılaşmış partiler, yani az sayıda kişinin ehliyetine dayalı partiler oluşturma yönündeki *etkin* karşı eğilimi.

Çağdaş demokrasi biçimlerine dair analiz, idealistlere acı bir aldatmacayı işaret edecek ve onlar için muhakkak son derece cesaret kırıcı olacaktır. Muhtemelen demokrasi konusunda adil bir hükme varabilecek olanlar sadece tüm bilimsel ve insani ideallerin göreceli değer taşıdığını amatörce bir duygusallığa düşmeden kabul edenlerdir. Demokrasiye değer biçmek istiyorsak, onu zıttı olan saf aristokrasi ile karşılaştırmalıyız. Demokrasinin doğasında olan kusurlar bellidir. Bunlara karşın, demokrasiyi bir sosyal yaşam biçimi olarak ehvenişer görmemiz gerekir. İdeal hükümet kuşkusuz, hem ahlaki açıdan iyi hem de teknik açıdan etkin insanlardan oluşan bir aristokrasidir. Ancak böyle bir aristokrasiyi nereden bulacağız? Bunu nadi-ren de olsa, bilinçli bir seçim sonucu bulabiliriz; fakat asla veraset ilkesinin yürürlükte kaldığı yerlerde bulamayız. Saf monarşi, kusurun vücut bulmuş hâlidir, en tedavi edilemez hastalıktır; ahlaken bakıldığında, en tiksindirici demagojik diktatörlüklerden bile daha aşağılıktır, zira ikincinin yozlaşmış yapısı, en azından sosyal iyileşme umutları beslemememize fırsat veren sağlıklı bir ilkeyi barındırır. Bu nedenle, insanlık kusurlu bir demokrasinin en iyi aristokrasiden üstün olduğunu ne kadar anlarsa, demokrasinin kusurları yüzünden aristokrasiye geri dönüş ihtimali o kadar azalacaktır. Bazı şekli farklılıklar ve sadece iyi eğitim ve veraset yoluyla edinilebilecek niteliklerin dışında (aristokrasinin her zaman demokrasiden üstün olacağı nitelikler; demokrasinin ya tamamen göz ardı ettiği ya da taklit etmeye çalışırken kari-katürleştirdiği nitelikler), demokrasinin kusurları, aristokrasi artıklarından kurtulamamasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, demokrasinin oligar-

şik tehlikelerini serinkanlılıkla ve samimiyetle incelememiz dışında hiçbir şey bu tehlikeleri asgariye indirmemizde bize yardımcı olamaz, her ne kadar bu tehlikeleri tamamen ortadan kaldırmak *imkânsız* olsa da.

Tarihteki demokratik akımlar, art arda gelen dalgaları andırır. Her daim kıyıya gelip kırılırlar. Her daim yenilenirler. Bu ebedî gösteri hem yü-reklendirici hem de iç karartıcıdır. Demokrasiler belli bir gelişim aşamasına ulaştıklarında, başlangıçta şiddetle mücadele ettikleri aristokratik ruhu ve birçok durumda aristokratik usulleri de adım adım benimsedikleri bir dönüştüme uğrarlar. Bunu yapan hainleri suçlayıp kınayacak yeni kişiler ortaya çıkar. Şanlı çarpışmalardan ve utanç verici iktidar oyunlarından sonra bu unsurlar eski egemen sınıfla kaynaşır. Ve ardından bir kez daha, demokrasi adına öne çıkan yeni muhaliflerin saldırısı gerçekleşir. Bu amansız oyunun sonsuza dek sürmesi olasıdır.

Dizin

1 Mayıs 102, 103, 111, 196

adem-i merkeziyetçilik, adem-i merkezi-
leşme xxii, 125, 133-135, 137

Adler, Victor 50, 97, 175

Amerikan Kongresi 122

Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein
(Alman Genel İşçi Cemiyeti) 38, 48,
129, 130

Alman Sosyalist Partisi 45, 53, 71, 78-
80, 84, 87, 89, 90, 93, 94, 109, 117,
128, 133, 152, 153, 181-183, 186,
188, 220, 230, 262

anarşizm 80, 237, 239, 240

anarşist sosyalizm 142, 212, 216, 239

Anseele, Eduard 104, 132, 162, 215

anti-militarizm 35, 80, 99, 101, 115,
195, 246

anti-semitizm (Yahudi karşıtlığı) 50, 79,
80, 85, 174, 177, 178

anti-sosyalist kanunlar 70, 71, 117, 191,
192

Auer, Ignaz 73, 100, 218

Aybar, M. A. xx, xxi

beden işçiliği; işçileri 25, 60, 81, 87, 90,
91, 106, 143, 169, 181, 186, 188-
191, 199, 200, 202, 204-206, 214,
216, 219

Bakunin, Michael xviii, 131, 142, 155,
214, 227-229, 238, 239, 253, 254

Bebel, August 34, 35, 49, 50, 54, 69-71,
79, 83, 97, 99, 102, 106, 115, 146,
154, 162, 178, 188, 210, 211, 218,
257

Bernstein, Eduard 51, 63, 70, 83, 93,
175, 177, 214, 225

Berth, Edouard 200, 236, 253

Bismark 38, 47, 71, 125, 185, 186

Blanc, Louis 22, 81, 162, 165, 253

Blankistler 79, 131, 235, 244

Blanqui, Auguste 79, 94, 162

Bonapartizm 78, 95, 148, 149, 150, 153,
226

Briand, Aristide 80, 81, 123, 234, 254
burjuva partiler xvii, 14, 33, 71, 180,
183, 207, 217, 248

burjuvalaşma 181, 183, 190, 191, 227

Burns, John 80, 123, 203, 233

bürokratikleşme xiv, xx, lv, 271

Confédération Générale du Travail (Ge-
nel İşçi Konfederasyonu – Fransa)
78, 91, 234, 236, 237

Considérant, Victor 30, 63, 271

caucus 122

Cumhuriyet Halk Partisi xxiii, xxvii

Daudet, Alphonse 13, 142, 268

De Amicis, Edmondo 52, 163, 164, 171
Déclaration des Droits de l'Homme (İn-
san Hakları Beyannamesi) 13, 23,
255

déclassé 200, 218, 229

delegasyon xxvi, xxxi, 21, 23, 24, 29,
30, 89, 150, 232

demagog, demagoji 6, 13, 46, 113, 115,
118, 152, 217, 232, 234, 243, 256,
272

despotizm xviii, 33, 64, 252

diktatörlük xix, xlvii, liv, lix, 39, 46, 93,
129, 130, 132, 147, 230, 255, 256,
272

egemen sınıf xlvi, 11, 12, 87, 112, 120,
125, 163, 219, 243, 248, 251, 254,
255, 260, 270, 273

Eisner, Kurt 83, 102, 175

elit dolaşımı xiv, 121, 251

Engels, Friedrich (Frederick) xviii, xxii,
34, 35, 130, 131, 152, 162, 177,
203, 211, 214, 246

Enternasyonal, 1. (Eski) 69, 130, 13, 199, 206

Enternasyonal, 2. (Yeni) 131, 132

Enternasyonal, 3. xix

Enternasyonal, Sosyalist xlvii, 115, 124, 130, 132, 133, 146, 175, 206, 207, 229, 262

enternasyonalizm xix, xlvii, lviii, 71, 97, 127, 129, 131, 145, 163, 219, 239, 249, 263, 265, 266

Ferri, Enrico 48-50, 52, 54, 115, 123, 134

fikir işçiliği; işçileri 184, 186, 188

Fourier, Charles 162, 253, 261

Fransız Devrimi 29, 63, 101, 162, 165, 227, 251, 256

Fransız Sosyalist Partisi 78, 89, 123

Gambetta, Léon 50, 174, 175

genel grev 39, 74, 80, 101, 102, 110, 111, 196, 233, 234, 236, 246, 254

genel oy hakkı xvi, 6, 8, 31, 72

Göhre, Paul 79, 217

Guesde, Jules 48, 50, 51, 95, 97, 101, 214, 269

Guestdistler 46, 71, 81, 122, 123, 133, 230

halk egemenliği 30, 31, 63, 135, 147, 148, 223, 256, 270

halk iradesi 4, 5, 8, 9, 111, 113, 148, 149, 150

Heine, Wolfgang 128, 155, 178, 216

hristiyanlık 48, 70, 90, 93, 145, 163, 204, 249, 269

istifa 37-39, 56, 74, 89, 105, 110, 215

istikrar xxx, liv, lv, 57, 69, 71, 72, 75, 76, 81, 82, 86, 224, 263, 267

İtalyan Sosyalist Partisi 39, 52, 70, 71, 87, 107, 182, 206, 207, 224

jakobenizm xix, 63, 134, 236

Jaurès, Jean 50, 53, 97, 114, 133, 146,

204,

Jaurèsistler 46, 122, 123

kalıtsal (soydan gelen) monarşi 9, 11, 78, 150

Kautsky, Karl 31, 64, 84, 104, 105, 182, 213, 216, 246, 248

kitlelerin ehliyetizliği xiv, xv, xxvii, xlv, lv, 59, 63, 64, 107, 225, 272

kolektif irade 118, 148, 150, 151

Lassalle, Ferdinand 33, 38, 47, 48, 52, 54, 71, 129, 130, 162, 174, 175

Leipziger Volkszeitung 80, 84, 99, 101, 212, 265

Lenin, V. I. xix, xx, xxii, xlv, xlvii, lv

Liebkecht, Wilhelm 54, 69, 70, 169, 176, 178, 188, 246

L'Humanité 88, 175

L'Umanitaria 25, 26

Luxemburg, Rosa xix, xxii, 31, 102, 153, 176, 178, 216

Marksizm lxiii, 41, 87, 216, 248, 257, 260, 269

Marksist doktrin xix, xxi, 94, 254, 256

Marx, Karl vxiii, xxi, xxii, 31, 43, 47-49, 51, 79, 94, 130, 131, 160, 162, 169, 174, 175, 177, 188, 205, 206, 211, 214, 229, 238, 239, 248, 254, 255, 263, 264

merkezileşme lvi, lxxv, 81, 108, 125, 128, 131, 133-135, 244, 245

merkeziyetçilik xix, xx, xxii, xxv, xxvi, xxx, xxxi, 33, 34, 133, 134, 137, 234, 239

militarizm xlvii, 32, 34, 264, 265

Millerand, Alexandre 78, 79, 81, 123

milliyetçilik xviii, 50, 70, 79, 174, 177, 198, 249, 262, 265

misoneizm (yenilik korkusu), 42, 43, 207, 247

Mosca, Gaetano xiv, lxii, 11, 31, 250, 252, 254, 260, 261

muhafazakârlaşma xv, xxiii, xxviii, 248

muhafazakârlık xv, xlvii, 4, 5, 112, 174

Napolyon, 1. 76, 147, 226, 253

Napolyon, 3. 147-150, 226, 253

nasyonal sosyalistler, nasyonal sosyalizm
8, 80

Neue Zeit 71, 84, 212

Nieuwenhuis, F. D. 48, 51, 237, 239

oligarşinin tunç kanunu xiii, xiv, xxii,
xxx, xxxv, xliii, xlix, l, liii, 250

Ostrogorski, Moisei xviii, 239

Pareto, Vilfredo xiv, lxii, 111, 164, 251,
252

parlamentarizm 8, 136, 224, 244

Parvus 176, 178, 183, 216

plebisit 147, 149, 225, 226, 271

plütokrasi 89, 120, 178, 211

profesyonel liderlik 29, 45, 54, 59, 233,
267

Proudhon, P. J. 22, 31, 162, 253, 270

Rodbertus, Karl 105, 106, 162, 257, 258

Rousseau, J. J. xliii, 4, 29, 30, 165, 255,
267

Russell, Bertrand xxi, xxii

temsili sistem 29, 30, 31, 32, 236

referandum 34, 74, 107, 223-226

reformculuk 41, 145, 146, 214, 216, 246

Reichstag (Almanya Parlamentosu) 7, 8,
71, 98-100, 122, 146, 175, 183-185,
246, 265, 266

ruhbanlar (din adamları) 11, 13, 31, 79,
93, 133, 145, 165, 173, 227

Saint-Simon 252, 253

Schweitzer, J. B. von 43, 48, 82, 83, 129,
130, 210

sendikalizm 41, 81, 145, 200, 216, 230-
236

Sezarizm 9, 33, 34, 147, 149, 253

sınıf egoizmi 126, 167-169, 185, 218

siyasi sınıf xiv, 15, 250, 251, 254, 260,
261

sosyal adalet 160, 161, 167, 172, 243

sosyalist bürokrasi 87, 128, 187, 188,
200

Troelstra, P. J. 38, 50, 97

Turati, Filippo 50, 97, 107, 115, 134,
215

uzmanlaşma xiv, xxvii, 26, 61, 65, 75,
202

Vahlteich, Julius 38, 54, 71

Wilhelm, 2. 154, 185, 203, 218, 264

Vollmar, Georg von 99, 101, 115, 132,
134

Vorwärts xlvii, 70, 83, 84, 96, 102

Yahudiler 88, 174-179

yozlaşma xvi, xvii, liv, 82, 87, 93, 120,
146, 232, 237, 261

“Seçilmişlerin seçmenler, vekillerin vekâlet verenler, delegelerin delege edenler üzerinde egemenlik kurmasını sağlayan örgütün ta kendisidir. Örgütten bahsetmek, esasen oligarşiden bahsetmektir.”

Siyasi partiler, sendikalar ve kooperatiflerin güç yapılarını analiz eden bu çalışmada Michels, tüm örgütlerin, hatta teoride eşitliğe ve demokrasiye bağlı olan tüm yapıların esasen küçük bir grubun hâkimiyetindeki oligarşiler olduğunu ifade eder. “Oligarşinin tunç kanunu” olarak adlandırdığı bu olgunun, herhangi bir demokratik örgüt içinde kaçınılmaz şekilde geliştiğini açıklar.

Michels’in demokrasi ile sosyal örgütlenmelerin uyumsuzluğu üzerine kurduğu bu tezde, bu durum örgütlerin zayıflığından değil, liderliğin, kitlelerin ve siyasi mücadelenin doğasıyla şekillenen sosyal sistemin karmaşıklığından kaynaklanır. *Siyasi Partiler* aynı zamanda, parti ve sendikaların gelişmişliğiyle orantılı olarak ilkesel hedeflerinin nasıl dönüştüğüne ve bu hedeflerin nasıl kaybedildiğine dair ilk sistematik analizi sunar.

Michels’in demokrasinin karşılaştığı çetin engellere ilişkin yüzyılı aşkın bir süre önce ortaya koyduğu iddialar güncelliğini korumakta, parti içi ve sendika içi demokrasi üzerine yapılan araştırmalar eserin temel hipotezlerini sorgulamaya devam etmektedir.

İmre Sipahi’nin özenli çevirisiyle hazırlanan bu kitapta, Seymour Martin Lipset’in İngilizce baskı için yazdığı Giriş ve İmre Sipahi ve Toker Dereli’nin Türkçe baskı için kaleme aldıkları Türkçe Baskıya Giriş bölümleri de ayrıca yer almaktadır.

KAPAK: ABD SENATOSU HENRY CLAY 1850 UZLAŞMASI’NI ANLATIRKEN (PETER F. ROTHERMEL, 1855).

ISBN: 978-605-399-568-5

www.bilgiyay.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI